צבי יהודה קופמן

סיכום חושן א'
דיינים עדות והלוואה

שבט ה'תשפ"ה

שבט ה'תשפ"ה

הקדמה

מודה אני לפניך ה׳ או״א ששמת חלקי מיושבי בית המדרש.

סיכום זה מיועד לעזר בלימוד ובחזרות לשולחן ערוך, הובאו: הגמרות שהם המקורות לדינים, מחלוקות הראשונים במידה שיש, וכן המחלוקות שהובאו בנושאי כלים, דינים שהובאו בשו״ע שאין בהם מחלוקת לא תמיד סוכמו.

כל סימן מחולק ל3 חלקים:

א. ציון הגמרות ששייכות לסימן עם כותרת בשורה מה ההקשר של הגמרא לסימן.

ב. סיכום המחלוקות שבסימן לפי נושאים.

ג. שאלות ממבחנים עם קישור לחלק שבו הסיכום עונה על השאלה.

יהי רצון ויעזרנו ה׳ להשלים את הסיכום על כל הסימנים.

תודה לרב עקיבא כהנא ולכולל ארץ חמדה על השימוש בקובץ השאלות.

מצורף קישור[1] לעוד סיכומים שעזרני ה׳ לעשות מחולקים לפי נושאים וסימנים.

ניתן להעתיק מהסיכום, שלא למטרות מסחריות.

ליתר נוחות מצורף קישור לחוברות מחולקות לפי נושאים:

הלכות דיינים, הלכות עדות, הלכות הלוואה.

[1] https://drive.google.com/drive/folders/1oyxEkB0NQo4goDVNCJWonXWLS_sthufC?usp=drive_link

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

תוכן עניינים

הקדמה 1
תוכן עניינים 2
סימן א׳ - אלו דינים דנים בזמן הזה 6
סימן ב׳ - בית דין עונשין ודנים שלא מן הדין 11
סימן ג - בכמה דיינים דנים 13
סימן ד׳ - עביד איניש דינא לנפשי 17
סימן ה׳ - באיזה יום דנין ובאיזה זמן ביום 21
סימן ו׳ - על כמה דנין 25
סימן ז׳ - מי ראוי לדון והפסולים מחמת שנאה וקורבה 26
סימן ח׳ - שלא למנות דיין שאינו הגון וגודל שכר הדיין ועונשו 32
סימן ט׳ - שלא ליקח שוחד והתרת שכר בטלה 34
סימן י׳ - להיות מתון בדין ושימלך בגדול ממנו 39
סימן י״א - כיצד מזמינים לדין ועל פי מי 40
סימן י״ב - דיין שבאו לפניו רך וקשה וכל דיני פשרה 43
סימן י״ג - כיצד בוררים הדיינים כשאין בעלי דינין מסכימים יחד 48
סימן י״ד - אם אחד מבעלי דין אומר נלך לבית דין הגדול וכן האומר כיצד דנתוני 51
סימן ט״ו - איזה דין דנין תחלה ודין דין מרומה 57
סימן ט״ז - כמה זמן נותנים ראיה ודין הטלת חרם 60
סימן י״ז - להשוות הבעלי דינים בכל דבר 62
סימן י״ח - כיצד נושאין ונותנין בדבר ושהולכין אחר הרוב 66
סימן י״ט - כיצד נותנים הפסק וסדר נתינתו 69
סימן כ׳ - עד מתי יכול להביא ראיה לסתור דין 71
סימן כ״א - עד מתי יכול להביא ראיה לסתור דין 73
סימן כ״ב - מי שקיבל עליו קרוב ופסול ודין שבועה והפוכה 74
סימן כ״ג - עד מתי נאמן הדיין לומר לזה זכיתי 79
סימן כ״ד - שנזקקין לתובע תחלה 82
סימן כ״ה - טועה בפסק דין 84
סימן כ״ו - שלא לדון בדיני עכו״ם 89
סימן כ״ז - שלא לקלל דיין או שום אחד מישראל 92
תוכן עניינים הלכות עדות 94
סימן כ״ח - כיצד מאיימין העדים ואין מקבלין עדות שלא בפני בעל דין. 95
סימן כ״ט - שלא יוכלו העדים לחזור 105
סימן ל׳ - אין עידי ממונות צריכים דרישה וחקירה וצריך להיות עדות שלם 110
סימן ל״א - דין הרבה כיתי עדויות 117
סימן ל״ב - המודה בפני עדים שיאמרו דברים כהוייתן ואם אמר משטה אני בך 120
סימן ל״ג - פסולי עדות מחמת קרבה 121
סימן ל״ד - עדים הפסולים מחמת עבירה 129
סימן ל״ה - פסול סומא וחרש שוטה וקטן 142

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן ל״ו - רבים שהעידו ונמצא אחד מהם קרוב או פסול 146
סימן ל״ז - הפסולים מחמת הנאה 152
סימן ל״ח - קצת דיני הזמה 158
תוכן עניינים הלכות הלוואה 163
סימן ל״ט - כותבין שטר למלוה בלא מלוה ועל איזה הודאה כותבין 164
סימן מ׳ - דין המחייב עצמו לחבירו 172
סימן מ״א - דין מי שנמחק או אבד שטר חובו (הטפסת שטר)..... 176
סימן מ״ב - שכותבין השטר בכל לשון ודין אם אין המטבע מפורש 180
סימן מ״ג -שצריך לכתוב זמן בשטר וכל דיני האיחור והקדימה בפרטות 186
סימן מ״ד - דין חזרת השטר בשיטה אחרונה וכיצד מקיימים המחק והתלויים..... 194
סימן מ״ה - שהעדים צריכים לקרות השטר ודין שטר הבא על הנייר ועדיו על המחק 197
סימן מ״ו - קיום שטרות. 208
סימן מ״ז - מי שטען אמנה הוא או פרוע..... 227
סימן מ״ח - שכותבין טופסי שטרות (ודין נמחל שעבודו)..... 230
סימן מ״ט - שיכירו העדים שם הלוה והמלוה ודין טעות השמות והסכום 236
סימן נ׳ - שטר שכתוב בו לויתי ממך מנה..... 242
סימן נ״א - שטר שאין בו אלא עד אחד או אחד מהם פסול 246
סימן נ״ב -שטר שיש בו ריבית או קרוע 250
סימן נ״ג - שלא לשנות השטר 252
סימן נ״ד - דין אסמכתא ואם כותבין שובר וכיצד כותבין אותו..... 253
סימן נ״ה - דין מי שפרע מקצת חובו והשליש שטרו 257
סימן נ״ו - דין שלישות 260
סימן נ״ז - דין שאסור להשהות שטר פרוע..... 270
סימן נ״ח - מי שהוציא שטר חוב על וטוען סטראי 272
סימן נ״ט - שטר מקוים והלוה טוען פרוע והמלוה אומר איני יודע..... 280
סימן ס׳ - דין שעבוד מטלטלי אגב מקרקעי ודין שעבוד דבר שלא בא לעולם 281
סימן ס״א - כמה דינין מענין שטרות..... 288
סימן ס״ב - דין אשה הנושאת ונותנת בתוך הבית 294
סימן ס״ג - מי שהועד עליו שמחזר אחר זיוף..... 301
סימן ס״ד - נפקד שרצה לעכב בחובו שטרות הפקדון 303
סימן ס״ו - דין מכירת שטרות ואונאתן 306
סימן ס״ז - דיני שמיטה ופרוזבול 323
סימן ס״ח - הלכות שטרות הנעשים בערכאות של גוים..... 333
סימן ס״ט - דין הוציא עליו כתב ידו מקוים או בלתי מקוים ודין פרעתי ומודה מקצת 336
סימן ע׳ - דין מלוה על פה ואם אמר לו אל תפרעני אלא בעדים..... 342

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

ב"ה

הלכות דיינים

סימנים

א' - כ"ץ

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

תוכן עניינים הלכות דיינים

הקדמה 1
סימן א' – אלו דינים דנים בזמן הזה 6
סימן ב' - בית דין עונשין ודנים שלא מן הדין 11
סימן ג - בכמה דיינים דנים 13
סימן ד' - עביד איניש דינא לנפשי 17
סימן ה' - באיזה יום דנין ובאיזה זמן ביום 21
סימן ו' - על כמה דנין 25
סימן ז' - מי ראוי לדון והפסולים מחמת שנאה וקורבה 26
סימן ח' - שלא למנות דיין שאינו הגון וגודל שכר הדיין ועונשו 32
סימן ט' - שלא ליקח שוחד והתרת שכר בטלה 34
סימן י' - להיות מתון בדין ושימלך בגדול ממנו 39
סימן י"א - כיצד מזמינים לדין ועל פי מי 40
סימן י"ב - דיין שבאו לפניו רך וקשה וכל דיני פשרה 43
סימן י"ג - כיצד בוררים הדיינים כשאין בעלי דינין מסכימים יחד 48
סימן י"ד - אם אחד מבעלי דין אומר נלך לבית דין הגדול וכן האומר כיצד דנתוני 51
סימן ט"ו - איזה דין דנין תחלה ודין דין מרומה 57
סימן ט"ז - כמה זמן נותנים ראיה ודין הטלת חרם 60
סימן י"ז - להשוות הבעלי דינים בכל דבר 62
סימן י"ח - כיצד נושאין ונותנין בדבר ושהולכין אחר הרוב 66
סימן י"ט - כיצד נותנים הפסק וסדר נתינתו 69
סימן כ' - עד מתי יכול להביא ראיה לסתור דין 71
סימן כ"א - עד מתי יכול להביא ראיה לסתור דין 73
סימן כ"ב - מי שקיבל עליו קרוב ופסול ודין שבועה והפוכה 74
סימן כ"ג - עד מתי נאמן הדיין לומר לזה זכיתי 79
סימן כ"ד - שנזקקין לתובע תחלה 82
סימן כ"ה - טועה בפסק דין 84
סימן כ"ו - שלא לדון בדיני עכו"ם 89
סימן כ"ז - שלא לקלל דיין או שום אחד מישראל 92

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

<u>סימן א׳ - אלו דינים דנים בזמן הזה</u>

מקורות

סנהדרין ז: (׳אשר תשים לפניהם׳ אלו כלי הדיינים).

בבא קמא ט״ו: (חצי נזק צרורות, ממון, קרן בשור תם, קנס ולא דנים, תפס קנס לא מוציאים ממנו).

בבא קמא פד. (האם דנים קנס עבור התופס).

בבא קמא פ״ד: (עבדינן שליחותייהו במידי דשכיחא ואית ביה חסרון כיס).

בבא קמא צ״א. (ביישו בדברים פטור).

בבא קמא צ״ח: (דנים דינא דגרמי בבבל).

בבא קמא קט״ז: -קי״ז. (דנים דיני מוסר בבבל).

כתובות מ״א: (חצי נזק צרורות, ממון, קרן בשור תם, קנס ולא דנים, תפס קנס לא מוציאים ממנו).

גיטין פ״ח: (...רב יוסף מעשי אגיטי.. שליחותייהו קא עבדינן מידי דהוה אהודאות והלוואות, לא דנים <u>גזלות</u> חבלות).

ראשונים ופסיקת הלכה

דינים שבית הדין דנים בזמן הזה:

שכיח ויש בו חסרון כיס - לכל הדעות דנים כגון הודאות והלוואות.

מתוקף מה דנים

סנהדרין ב׳: - <u>לר׳ אבהו</u> אינם סמוכים דנים מדרבנן שלא תנעול דלת בפני לווים (יבואר יותר בסימן ג׳).

סמ״ע - שלא ינעל דלת בפני לווים, ושיונעל דלת בפני עושי עוולה והוא הדין לשאר עניינים גדולים.

נתיבות (והפלאה) - התוקף ששליחות חכמים אנו עושים הוא תוקף של מהתורה, <u>הוכחה:</u> קבלת גרים, מי שקדש את הנשואה לגר אין קידושיו תופסים, כופים לגרש אף שרק גט שמעושה על ידי בית דין כשר. כתב **שהרמב״ן והרשב״א** כתבו שתוקף מדרבנן ובכל המקרים של קידושין הפקיעו חכמים קידושין במצבים אלו. ולגבי גר כתבו שהוא חריג שנלמד משצריך שלושה ממשפט אבל לא מומחים שכתוב ׳לדורותיכם׳ בכל דור.

גיטין משום עיגון עדיף אף שלא שכיח וכן גרים (ר״ן)

אדם שחבל אדם

מפורש בבא קמא פ״ד: שאין דנים לפי שאינו בגדר של מה שדנים ׳מצוי ויש בו חסרון כיס׳.

ריפוי ושבת:

רמב״ם תרומת הדשן גאונים - דנים. **(ב״י -** לא נכללים במה שאמרה הגמרא שכן יש בהם חסרון כיס).

רי״ף ורא״ש - סתמו שאין דנים דיני אדם ולא חילקו **(סמ״ע** - לרא״ש אין גובים).

ב״י, שו״ע ומהרש״ל - דנים. **(ב״י -** משום שהרי״ף והרא״ש לא ביארו דעתם)

רמ״א - כופים לפייס ולשלם ריפוי ושבת כקנס כפי ראות הדיינים.

נזק, צער, בשת, פגם וכופר:

רמב״ם טור ושו״ע - אין דנים. **(ב״ח -**בשת אין חסרון כיס ונזק פגם וכופר לא שכיח).

אדם שהזיק ממון או שור ושן ורגל של שור - מצוי ודנים.

קרן, שור שהזיק אדם - לא מצוי ולא דנים.

אש ובור:

הגהת אשרי (ותוספות לפי הקצות) - דנים.

מוהרי״ח - הסתפק.

ש״ך ומהרש״ל (נתיבות) - אין דנים.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

קצות, פת״ש, שער משפט, פנ״י ושבות יעקב - דנים.
שו״ע סימן ת״י - ולפי זה שור שדחף בהמה לבור, האידנא אינו משלם [בעל הבור] אלא ג׳ חלקים; אף על פי שהשור פטור אף מהרביע, שהרי אין דנין דיני קנסות, אין בעל הבור משלם אותו בשבילו.
גר״א - דבור גובה האידנא ממה שכתוב שם בב״ק כ״ז ב׳ בפומבדיתא וחייב רבא. **נ״י** שם וכתב שכן כתב **הרמ״ה**. דדוחק לומר דמיירי בתפס ושם בפ״ב ההוא חמרא כו׳ ההוא ברחא כו׳ כתב **הרשב״א** גם כן דמיירי בלא תפס דכיון דשכיחא מגבינן בבבל.

כתובת אישה, ירושות מתנות: תוספות ראש טור - דנים כהלוואות.

גזלות (תשלום הקרן ללא הקנס) :
דר״מ בשם נ״י וי״א ברמ״א - דווקא כגון שלח יד בפיקדון דנים אבל גזלה בכוח לא מצוי ולא דנים.
(רמב״ם), תוספות, טור ושו״ע - דנים **וכן פסקו ש״ך (נתיבות) קצות והגר״א.**
פירוש גזילות וחבלות לא שכיחי לשיטה זו
תוספות וסמ״ע - גזלות שעל ידי חבלות.
ש״ך - הקנס שבגזלות ודנים אף גזלות שע״י חבלות. (**באר היטב** דחהו שקנס יש בגנב אך לא בגזלן).
רמב״ן, ר״ן, תומים ונתיבות - בזמן שהיה מומחים רק הם היו דנים שאין זה מצוי אך בזמן הזה דנים.

שבח שלפני יאוש
ב״ח - אין גובים.
ש״ך - גובים.
צרורות - רמב״ם שו״ע - חצי נזק ממון מצוי ודנים.
לזון בניו - דר״מ בשם הגהות מרדכי - דנים **הביאו בקצות.**
דינא דרגמי ומסור - רמב״ם - דנים.
עדי שקר שהוזמו והוציאו ממון - מרדכי - דנים ומשלמים **וכן פסק רמ״א.**
סמ״ע ובאר היטב - דווקא שהוציאו על ידהם ממון שחיובם מדינא דגרמי, אך אם לא הוציאו ממון חיוב משום קנס ואין דנים כמובא בסימן ל״ח ברמ״א
קנסות שקנסו חכמים כתוקע לחברו וסוטר חברו - רמב״ם ושו״ע - אין דנים.

תפיסה :

תפיסה בדבר שאין דנים בזמן הזה
כתובות מ״א:/בבא קמא ט״ו: (ופ״ד.) - לא מגבינן בבבל... ואי תפס לא מפקינן מיניה.
רא״ש - כל תפיסת הסכום תועיל אך בית דין לא דנים ושמים מראש **וכן פסק רמ״א וסמ״ע.**
ר״ת - דווקא תפס הדבר המזיק בשעת הנזק (**הגהות מימוניות** - לאחר הנזק קודם שבא ליד בעלים) הקלו.
מרדכי בשם ר׳ ברוך - בקרן כר״ת, שאר נזקים כרא״ש.
רי״ף - רשאי לדון בבית דין כמה רשאי לתפוס **וכן פסק מהרש״ל מביאו ש״ך** (שתפיסה דבר קל) ודווקא לגבי ממון שאין דנים כי לא מצוי, אבל לא נדון מראש לגבי קנס כמה רשאי לתפוס.
הערת מהרש״ל - במקרה של תפיסת הניזק אין המזיק יכול לתפוס בחזרה, מאחר שבא ליד הניזק כבר. א״כ זכה בה בדין. **הביאו רע״א ונתיבות (מהרש״ל** כתב שבספק בדין יכול מי שתפסו ממנו, לתפוס חזרה **ונתיבות חלק ע״פ הרא״ש)**

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

תפיסה על ידי גוי

מהרש״ל וש״ך - אין לתפוס על ידי דיני גוים.

הבנות במהרש״ל:

תומים, רע״א ופת״ש - אם עבר ותפס בדיעבד אין מוציאים.

חכמת שלמה - מהרש״ל סבר אף בדיעבד לא יועיל.

תפיסה בדבר שמודה בקנס פטור

ראב״ד - אם תפס מוציאים (המצב הבסיסי שנתבע פטור מקנס וכאשר לא הודה ועדים מעידים בבית דין נוצר חיוב).

רמב״ן, נימוקי יוסף - אם תפס לא מוציאים (סברו שהמצב הבסיס שלעולם חייב ורק הודאה בבית דין (של סמוכים שאין בזמן הזה) פוטרת).

סמ״ע וש״ך - הלכה כרמב״ן.

הערת ש״ך ע״פ רמב״ן - טוען טענת גנב וגנבו, רק הנשבע בבית דין מומחה מתחייב כפל ותפיסה לא תועיל.

תפיסה בעדים בקנס שמודה מעצמו ואין עדים שחייב בקנס

סמ״ע - חייב ולא מוציאים.

ש״ך ע״פ אמרי ברוך - אם תפס בלי עדים מועיל אך תפיסה בעדים לא תועיל במודה מעצמו.

תומים, קצות, ש״ך <u>ביו״ד</u>, הגר״א ביו״ד - אין אדם מתחייב קנס על פי עצמו כשאין עדים.

נתיבות - הכל תלוי האם יש עדים על הקנס/ נזק. כשאין עדים פטור.

תופס בלא עדים האם נאמן במיגו כאשר אין לא ראיה

סמ״ע ע״פ מהרש״ל טור ומרדכי - נאמן. **וכן פסק נתיבות.**

ש״ך - רמ״ה נימוקי יוסף חולקים וסוברים שאסור לתפוס **ובמרדכי** אין ראיה שסובר שנאמן. אך בסימן שצ״ט פסק שמועיל מגו.

קצות - ראב״ד התספק, **לרמב״ן** מועיל, והכריע שאין ספקו של הראב״ד מוציא מדי ודאי של הרמב״ן. <u>ודווקא</u> שיש לו בפני דיינים מומחים אבל מראה לפני הדיוטות לא מועיל, ודינו כמראה משכון בפני עדים שאבד את המיגו (דבריו צ״ע) **ונתיבות** דחה דבריו שכיון שתפס יש רשות להדיוטות לדון.

אמרי ברוך -חלק על ה**קצות** תפיסה אינה מועילה מכח בית דין אלא מצד שאדם דן דין לעצמו רק שאם תפס קנס שלא כדין בית דין מוציאים ממנו, אבל השארת ממון אינה מכח בית הדין ותפיסה במיגו מועילה.

תפיסה ביותר מכדי נזקו כגון שהיה מתחייב ד׳ וה׳ (ראה סימן ל״ח)

טור סימן שמ״ט - מפני שאין דנין עתה דיני קנסות אין רצוני עתה להאריך בדין כפל ותשלומי ד׳ וה׳ אבל משום דלא מפקינן מיניה אם תפס אכתוב מהם מעט בדרך קצרה **אף על פי שכתב הרמ״ה** הא דאמרינן בקנסא אי תפס לא מפקינן מיניה היינו דוקא כדי נזקיה אבל טפי מכדי נזקיה כגון כפל וד׳ וה׳ מפקינן מיניה דתקנתא עבדו ליה רבנן לניזק וכי עבדי ליה תקנתא דלא ליפסוד ממוניה אבל לארווחיה ממוניה דחבריה לא תקינו ליה רבנן **ולא נהירא לא״א הרא״ש ז״ל** וכתב דלאו תקנתא היא אלא דינא הוא דאדאורייתא מיחייב אלא שאין לנו דיין בבבל שיכופנו ליתן וכל כה״ג עביד אינש דינא לנפשיה ולא מפקינן מיניה עד דיהיב ליה כל מאי דמיחייב ליה מדאורייתא עד כאן ולמעלה בתחלת הספר הארכתי בדיני קנס:

רמ״א סימן שמ״ח - אימתי גנב חייב בכפל וארבע וחמשה, עיין בפנים, ולא כתבן המחבר הזה, לפי שהוא קנס ואינו נוהג האידנא. מיהו יש נפקותא אם תפס.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סמ״ע סימן שמ״ח - ואפשר **דהמחבר פסק כהרמ״ה** שכתב הטור בשמו שם בסוף סימן שמ״ט שלא מהני תפיסה בקנס אלא בכדי נזקו ולא בכפל ד׳ וה׳ שהוא יתר מנזקו, דתקנתא עבדי ליה רבנן לניזק ולא עבדי תקנתא להרויח על ממוניה כו׳, ומשו״ה השמיטן המחבר, **ומור״ם ז״ל ס״ל כהרא״ש שהטור** כתב שם עליו שהרא״ש חלק על דבריו וס״ל דלאו תקנתא היא דמדאורייתא מחייב ליה אלא שאין לנו דיין בבבל שיכפנו ליתן, וכל כה״ג עביד אינש דינא לנפשיה לתפוס בשיעור כפל ד׳ וה׳ ואין מוציאין מידו כו׳. **וכן הגר״א תלה דעת שו״ע ורמ״א במחלוקת זו בסימן ל״ח**.

עיר שושן - אפילו לכתחילה מנדים עד סכום זה.

סמ״ע, ש״ך, תומים - אין מנדים אך אם תפס מועיל.

תפס ניזק וחזר ותפס מזיק

מהרש״ל ורע״א - אינו מועיל. כיוון שתפס ניזק נהיה ממונו ומוציאים מן המזיק.

נתיבות - מהרש״ל כתב שבספק בדין אין מוציאים מן המזיק, והעיקר שדינם שווה שגם כאן אין מוציאים.

תפס מיתומים

נתיבות - מטלטלים של יתומים לא השתעבדו בתקנת הגאונים למה שאין דנים היום ותפיסה לא תועיל אך בספק בדין שדנים היום ניתן לתפוס אחר תקנת הגאונים.

נידוי בדברים שאין דנים היום

רי״ף, ראב״ד וקצת הגאונים - מנדים עד שיתפוס או עד שיתן בדבר שיש לו קצבה **וכן פסק שו״ע.**

רא״ש - אין מנדים מדין הגמרא שהרי נידוי כגביה ואין דנים בזמן הזה, אלא זו תקנת גאונים.

רב שרירא גאון, רמב״ם - תקנה היא לנדות ומשערים בקירוב וכן במבייש עד שיפייסנו בסכום הראוי.

רמ״א - כן הלכה ואין חולק על רב שרירא.

נידוי ביותר מכדי נזקו כגון שהיה מתחייב ד׳ וה׳

עיר שושן - אפילו לכתחילה מנדים עד סכום זה.

סמ״ע, ש״ך, תומים - אין מנדים אך אם תפס מועיל.

בושת דברים

בבא קמא צ״א. -ביישו בדברים פטור.

רב שרירא - מנדים עד שיפייסנו כראוי

ירושלמי - ריש לקיש אף גבה ליטר זהב עבור ביוש זקן.

רמב״ם - מבייש בדברים פטור ויש לבית דין לנדותו עד שיפייס, מבייש תלמיד חכם בית דין קונסים אותו ׳וקבלה היא בידינו שגובין קנס זה בכל מקום בין בארץ בין בחוצה לארץ.׳

רמ״א יורה דעה סימן רמ״ג סעיף ז׳ - אין דין ת״ח בזמן הזה לענין שיתן לו המבייש ליטרא דדהבא. ומ״מ יקנסו הב״ד המבייש לפי המבייש והמתבייש (ריב״ש). ובלבד שלא יתחיל החכם במריבה לבזות בני אדם שלא כדין ויגרום בזה שיבזוהו ויתרסו נגדו (ג״ז שם). ומ״מ אף אם התחיל החכם קצת, אין רשות לכל אדם להחציף נגדו לענות לו בעזות. (הגהות מרדכי דקדושין). והכל לפי ראות הדיינים.

שו״ע - כרב שרירא, ׳מנדין אותו עד שיפייסנו כראוי׳.

מהרי״ט - חלק על רמ״א דאין דין תלמיד חכם בזמן הזה לעניין בושת.

תומים ונתיבות - ׳ראוי לדיין להתאמץ להעניש בעונש עצום למבייש ת״ח.. אם לא יכניסו ב״ד עצמם לקנוס למבייש תלמיד חכם יהיה ח״ו תורה לנבזה מאוד..׳

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

שאלות ממבחנים

1. מהו היסוד ההלכתי שעל פיו ניתן לקבל גרים ולכוף על גיטין בזמננו? **גיטין פח ע"ב נתיבות סק"ג ר"ן חידושים ג ע"ב. ראה** מתוקף מה דנים

2. באותם תחומים שדנים בזמן הזה, האם התוקף הוא מהתורה או מדרבנן, ואם יש הבדל בסוגי הנושאים כגון דיני גזילות וחבלות, ושאר דיני ממונות? **ש"ך סק"ט קצות סק"ג, נתיבות סק"ב**

ראה מתוקף מה דנים

3. בדין שליחותיהו קעבדינן באותם נושאים שניתן לדון בזמננו מה קשה אם נאמר שזה, מדאורייתא, ומה קשה אם נאמר שזה מדרבנן ענה מסברא. **נתיבות סק"ג, אם דאורייתא– קשה מגמרא בסנהדרין שכותבת נעילת דלת. דרבנן - קבלת גרים כפיית גיטין.**

4. האם לכפות בעל לגרש את אשתו צריך ב"ד? שאלה 1

5. האם באש ובור דנים כיום? **ש"ך סק"ב קצות סק"ב**

ראה אש ובור:

האם בזמנינו דנים תשלומים של שבת ורפוי, אש ובור, עדים זוממים, והאם מהני קבלה בדיני קנסות? **אש ובור – שאלה קודמת,** ראה אש ובור:

שבת וריפוי – שו"ע ורמ"א סעיף ב, ראה ריפוי ושבת:

עדים זוממים – רמ"א סעיף ד, עדי שקר שהוזמו והוציאו ממון - מרדכי - דנים ומשלמים וכן פסק רמ"א.

קיבלו עליהו בקנס - פת"ש סק"ג ערוה"ש סקי"ג

6. בקנסות דמהני תפיסה מן הדין אם המזיק תפס בחזרה, וכן בכל ספיקא דדינא לדעות דמהני תפיסה, מה הדין אם תפס בחזרה? **נתיבות סק"ה ראה** תפיסה בדבר שאין דנים בזמן הזה

7. דברים שאין דנים בזמננו על פי המבואר בחו"מ סימן א' אם יש חיוב על הגברא עצמו לשלם, האם מהני תפיסה לכל דבר, ואם בעלי הדין קיבלו דיינים בזמננו אם יכולים לדון דיני קנסות?

חיוב לשלם – קצות סק"ז, תפיסה – סמ"ע סקי"ח (לגבי תפס דבר אחר) ועי' בקצות הנ"ל.

קיבלו דיינים – פת"ש סק"ג ערוה"ש סקי"ג.

קיבלו עליהם שדיינים ידו דין זה **שער משפט** הסתפק **ובית לחם יהודה** כתב שמועיל.

8. מה ההבדל בין תפיסת קנס בזה"ז לבין תפיסה בספיקא דדינא? **נתיבות סק"ה**

ראה תפיסה בדבר שאין דנים בזמן הזה

9. האם בזמן הזה יש הדין של מודה בקנס פטור, והאם הוא חייב לשלם הקנס אף אם לא באו עדים? **ש"ך ס"ק ט"ז, קצות סק"ו ועי' נתיבות סק"ה**

ראה תפיסה בדבר שמודה בקנס פטור **ו**תפיסה בקנס שמודה מעצמו ואין עדים

10. האם במקרים שאין ב"ד דנים יש חיוב לצאת ידי שמים ומדוע? **קצות סק"ז ועי' קצות כח - ב**

בממון שאינו שכיח חייב לצאת ידי שמים וגזלן גמור אם אינו משלם רק שאין דנים. אך קנס החיוב נוצר בבית דין ואינו צריך הוכחה מרבן גמליאל שהפיל שינו של טבי ולא יכל לשחררו.

11. השורף שטרו של חברו, האם ב"ד דנים? נמק! **רעק"א סק"א, ועי' סעיף ד**

שורף שטרותיו של חבירו חייב מדינא דגרמי ודנים דינא דגרמי בזמן הזה.

12. א. אדם שקטע ידו של חבירו בזמננו, האם אפשר לדונו לחייבו, ובאיזה דברים כגון נזק צער ריפוי וכדומה, ובמה שלא ניתן לגבות ממנו, האם יש אפשרות לנקוט נגדו באמצעים, ובאיזה? **סעיף ב, נקיטת אמצעים – סעיף ה**

אדם שחבל אדם

ב. איך יש לנהוג כשאדם בייש את חבירו בדברים? **סעיף ו**

ראה בושת דברים

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן ב׳ - בית דין עונשין ודנים שלא מן הדין

מקורות

סנהדרין מ״ו., יבמות צ: (בית דין מכין ועונשין שלא מן הדין)

סנהדרין כ״ז. (ריש גלותא מורה לדון אחד שהרג את הנפש האם ׳לכהיוה לעיניה׳[2])

סנהדרין נ״ב: (בקורת על מי ששרף בת כהן וזנתה שאבזמן שאין כהן אין דנים דיני נפשות).

סנהדרין נ״ח: (רב הונא שהיה בבל דן וקץ יד)

גיטין פ״ח: (שניתן לכפות אלימים על ידי גוים).

מועד קטן ט״ז. (סמכויות בית דין שאפילו לנדות ושאמוראים בבל עושים כן).

בבא קמא צ״ו: (רב נחמן קונס בבל גזלן שהיה רגיל לגזול ולהחזיר אף שהיה פטור מדין תורה).

בבא בתרא ח׳: (ורשאין בני העיר להתנות על המדות ועל השערים, ועל שכר פועלים, ולהסיע על קיצתן).

ראשונים ופסיקת הלכה

מכח מה בית דין מכין ועונשין שלא מן הדין

סנהדרין דף מו. - תניא רבי אליעזר בן יעקב אומר: שמעתי שבית דין מכין ועונשין שלא מן התורה, ולא לעבור על דברי תורה, אלא כדי לעשות סייג לתורה.

מרדכי תשובת ר׳ גרשום - ׳כל מי שנתמנה על הציבור הוא כאביר שבאבירים יפתח בדורו..׳ (דיני המלך).

רשב״א - ׳מקיום העולם.. [שאם לא] נמצא העולם חרב׳ ׳כל ציבור וציבור במקומם כגאונים לכל ישראל׳.

מאירי - משווה בית דין לדיני המלך.

פסקי רי״ד - עת לעשות לה׳ הפרו תורתך, הוראת שעה.

רמב״ם[3] - כיצד בית דין שראו לחזק הדת ולעשות סייג כדי שלא יעברו העם על דברי תורה, מכין ועונשין שלא כדין אבל אין קובעין הדבר לדורות ואומרים שהלכה כך הוא, וכן אם ראו לפי שעה לבטל מצות עשה או לעבור על מצות לא תעשה כדי להחזיר רבים לדת או להציל רבים מישראל מלהכשל בדברים אחרים עושין לפי מה שצריכה השעה, כשם שהרופא חותך ידו או רגלו של זה כדי שיחיה כולו כך בית דין מורים בזמן מן הזמנים לעבור על קצת מצות לפי שעה כדי שיתקיימו [כולם] כדרך שאמרו חכמים הראשונים חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה.

רדב״ז - כשם שהרופא חותך וכו׳. אין המשל הזה צודק אלא א״כ אנו רואין את כל ישראל כאילו הם גוף אחד ואף על פי שגופין מחולקין הם כיון שנשמותיהם ממקום אחד חוצבו הרי הם כגוף אחד כי הנשמה היא עיקר, ודע זה. ומדברי רבינו נראה שהמשל הוא על המצות שהם כגוף אחד וב״ד מבטלים מקצת כדי לקיים השאר, והמשל צודק בשני הדרכים.

לאיזה בית דין מותר להכות ולהעניש שלא מן הדין

רא״ש - ׳רשאין בני העיר... רשאין בית דין בכל עיר ועיר׳ (שמונה על ידי בני העיר)ומשמע שלתקן תקנות ולכוף על התקנות. וגדול הדור שממונה על פי נשיא או טובי העיר שהמחום רבים אף ללא התראה ותקנה.

ר׳ ירוחם - גדול הדור או טובי העיר שהמחום רבים אף ללא התראה ותקנה.

רשב״א - ׳בהסכמת זקני העיר׳, ׳ברורים שמינו הקהל׳.

דר״מ - נימוקי יוסף כתב שהפקר בית דין הפקר הוא רק לבית דין הגדול **ומרדכי** ביאר שטובי העיר כגדולי הדור לעניין מה שמפקירים לצורך העיר ומדעת המומחה או האדם החשוב (מכח תורתו[4]) בעיר.

מהרי״ק - לקנוס שלא כדין **לרי״ף** דווקא גדול הדור שמינהו **ויש חולקים** שאף שמינו הציבור הדיוטות.

---

[2] ראה פירושי הראשונים לכוונתו, האם כפשוטו או שיטלו ממונו כנטילת כוחו או נידוי בלבד.

[3] ממרים פרק ב׳ הלכה ד׳/

[4] מונח הגמרא ׳אדם חשוב שאני׳ מתייחס למי שחשיבותו הוא בשל תורתו שלומדים ממנו הלכות, וכן נראה מהמקור לכך בבא בתרא ט.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

לכוף על ידי גוים

טור - מותר.

ריב״ש - אף שמותר יש להזהר מכך שיפתח להם פתח לדון את היהודים.

איזה עונשים מותר לבית דין לענוש שלא מן הדין

רמב״ם - בהלכות שכתב: אפילו לקנוס להלקות ולכלוא בבית האסורין. כתב ׳תמיד׳ ׳בכל מקום ובכל זמן׳ אבל לפני כן שכתב להרוג לא כתב כן.(ויתכן שדעתו שלהרוג זה דווקא בגדול הדור שמינהו נשיא וכד׳)

נימוקי יוסף - רק מקצת מה שהתורה חייבה.

ר״ן[5] - למיתה שלא כדין תורה דווקא בית דין סמוך ובזמן הזה ׳כל דין נפשות שדיניהם חייב מיתה מצד דין המלכות ובדינינו ג״כ חייב מית׳ בזה יכולין הם לדון מכח דהרמנותא דמלכא.׳ ומלשינים ומוסרים נוהגים להרגם מדין רודף.

דר״מ - חלק על נימוקי יוסף, כל מה שצורך הדור מותר ואפילו להחמיר על דין תורה ושכן דעת ה**רשב״א.**

הגהות פרישה ודרישה - גדול הדור מותר להחמיר יותר מדין תורה אך לבית דין רגיל רק לענוש מעין מה שהתורה היתה מענישה כגון לסמא עין לרוצח.

פסיקת הלכה

טור שו״ע - גדול הדור (**באר הגולה** ואפילו לא קיבלוהו עליהם) או טובי העיר שמינו ב״ד שידון לעיר רשאים אפילו להרוג.

משמע מהסמ״ע ש״ך - בדיני ממונות כיון שמינו אותם רשאים לדון כפי ראות עינהם אך בדיני נפשות צריך שאף הפסק יהיה בהסכמת טובי העיר ובזהירות רבה.

תומים - להרוג דווקא בעוון רצח ולא בשאר עבירות.

חכמת שלמה - להרוג דווקא מחלל שבת ולא בשאר עבירות.

גדר טובי העיר

ריב״ש - הפקר בית דין הפקר, יכולים לכוף מה שירצו **וכתב רמ״א שכן המנהג.**

מהרי״ק, תרומת הדשן, מהר״ם - כוחם מכח הסכמת הכל, אינם יכולים לכוף משהו חדש שאינו למיגדר מילתא.

גואל אדם

אורים ותומים - מעיקר הדין לא היה דינו בזמן הזה שהורג רק על פי בית דין אך למיגזר מילתא מותר.

קצות - גואל אדם אינו הורג על פי בית דין שהורג אף בשוגג קרוב למזיד אך צריך עדות לכך שהרוצח הרג ואין בית דין שיקבל עדות זאת וצ״ע לדינא.

שאלות ממבחנים

מהו היסוד שלפיו מותר לב״ד להעניש גם ללא ראיה מספקת ועדים, והאם גם בזמננו מותר להם לדון דין מיתה, ומה הדין בגואל הדם בזמננו? האם מותר לפגוע ברוצח? **יסוד - מכין ועונשין וכו׳, דין מיתה – אורים ב, קצות סק״א באר אליהו**

[5] חידושי הר״ן סנהדרין מ״ו.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן ג - בכמה דיינים דנים.

מקורות

סנהדרין ב׳.-ז׳: (האם דיני ממונות בשלושה סמוכים מתורה ולמי התירו לדון שלא לנעול דלת בפני לווים).

בבא קמא ק״ז (עירוב פרשיות לגבי נקרב בעל הבית אל האלהים).

סנהדרין כ״ג. (זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד, ושלא ישב בדין עד שידע מי ישב עימו, ערכאות שבסוריא).

ראשונים ופסיקת הלכה

בית דין שפחות משלושה

שמואל - שניים שדנו דיניהם דין (ואף יחיד) ונקראו בית דין חצוף.

ר׳ אבהו - אין דיניהם דין.

רא״ש - מחלוקת באמרו דינו לנו כדין תורה.

בה״ג - הלכה כשמואל.

רי״ף, רמב״ם ורא״ש - הלכה כר׳ אבהו. ׳ובפחות מג׳ אין דיניהם דין ואפילו לא טעו׳ **וכן פסק שו״ע**.

ב״ח - לחשוש לעניין קידושין.

ש״ך - אין לחשוש.

הודאות והלוואות בשלושה מהתורה (האם צריך לדונם בפני בית דין)

ר׳ אבהו ורבא - ג׳ סמוכים, יש ערוב פרשיות ונלמד מג׳ פעמים שנכתב אלוהים לגבי שבועה שלא שלח ידו.

רב אחא בריה דרב איקא - אף יחיד דן ׳בצדק תשפוט עמיתך׳.

טעמו

רש״י - אין עירוב פרשיות דווקא בגזלות צריך ג׳. (ולהלכה נפסק שיש עירוב פרשיות).

תוספות - דבריו אפילו למי שסובר עירוב פרשיות.

פסיקה

רבינו חננאל - קי״ל כרב אחא בריה דרב איקא שמהתורה חד והוא מומחה וקיבלוה עלייהו דן דיני ממונות.

רמ״ה - הלכה כר׳ אבהו.

רמב״ם - אף על פי שאין בית דין פחות משלשה מותר לאחד לדון מן התורה שנאמר בצדק תשפוט עמיתך ומדברי סופרים עד שיהיו שלשה, ושנים שדנו אין דיניהן דין.

האם מחלוקת זו תלויה במחלוקת ר׳ אבהו ושמואל לגבי בית דין חצוף ראה דיני ממונות בשלושה שאינם סמוכים בזמן הזה

סנהדרין ג. - מאי איכא בין רבא לרב אחא בריה דרב איקא? איכא בינייהו דאמר שמואל: שנים שדנו דיניהן דין, אלא שנקראו בית דין חצוף. לרבא לית ליה דשמואל, לרב אחא בריה דרב איקא אית ליה דשמואל. **ניתן היה לומר** ששמואל סובר את דבריו אף לגבי גזלות וחבלות שכל מקום שצריך בי״ד, אף שני סמוכים כשרים ואילו רב אחא בר איקא מודה שגזלות וחבלות בשלושה רק שאינו סובר שיש עירוב פרשיות והודאות והלוואות אין צריך גזר של בית דין רגיל בכדי לדונם.

רמב״ם פסק כר׳ אבהו נגד שמואל וכרב אחא

רשב״א וכסף משנה בדעת הרמב״ם - ׳איכא בנייהו׳ הוא לגבי דין תורה אבל גם רב אחא בר איקא יכול להודות להלכה שחכמים אלמו תקנתם כשל תורה ושנים שדנו מדרבנן אין דינם דין.

רמ״ה וש״ך - המחלוקת תלויה. (**ש״ך -** ולפענ״ד דבריהם [רשב״א, כס״מ ולח״מ בדעת הרמב״ם] דחוקים.

קצות - הרמב״ם וסיעתו סברו שמהתורה די ביחיד לדון מ״בצדק תשפוט״ אבל לכוף כבית דין דווקא שלושה ״אשר תשים לפניהם״.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

נתיבות - רבא שסבר שיש ערוב פרשיות סבר שמ׳בצדק תשפוט׳ לומדים שדווקא יחיד מומחה מותר לשפוט ולרב אחא שאין עירוב פרשיות גם יחיד שאינו מומחה יכול לשפוט ובאמת נפק״מ לגבי שני הדיוטות שדנו.

בפני מי נחשבת הודאה כהודאה בפני בית דין

רמב״ם - דווקא ג׳ ואפילו אינם מומחים, אך לא יחיד מומחה (ואפילו סמוך).

רא״ש - אפילו יחיד מומחה.

דיני ממונות בשלושה שאינם סמוכים בזמן הזה

רמ״ה - כולם מומחים (כרבא, שסבר שמהתורה צריך ג׳ סמוכים. ב״ח) **וכן פסק עיר שושן.** (כי מחלוקת זו תלויה במחלוקת שמואל ור׳ אבהו ושם פוסקים כר׳ אבהו).

רא״ש (סמ״ג ורמב״ם) - שלושה הדיוטות משום שודאי יש אחד מהם דגמיר. **וכן פסק שו״ע.**

מהר״ם פאדווה - גם אם כל הג׳ אינם גמירי יכולים לכוף הנתבע לדון אלא שכיוון שאינם יכולים לדון ישלחו טענות לפני מורה **וכן פסק רמ״א.**

טור סמ״ע - גמיר שצריך שיהיה אחד מהם, די באחד ששמע או קרא בספרים ויודע סברות הדינים.

ב״ח וסמ״ע - נפסק כרב אחא בר איקא שמהתורה אפילו יחיד הדיוט כשר ״בצדק תשפוט עמיתך״.

ש״ך - אף שמהתורה צריך ג׳ מומחים כרבא, להלכה די שיש בהם אחד גמיר ואי אפשר לומר קים לי כרמ״ה.

קצות - הרמב״ם וסיעתו סברו שמהתורה די ביחיד לדון מ״בצדק תשפוט״ אבל לכוף לקנוס וליצור חיוב שבועה כבית דין דווקא שלושה ״אשר תשים לפניהם״.[6]

נתיבות - מ׳בצדק תשפוט׳ לומדים שליחיד מומחה[7] מותר לדון אבל אין לדיניו תוקף של בית דין כגון במקרה שצריך להשבע בבית דין[8] או חיוב קנס ואף שנפסק שיש עירוב פרשיות, יחיד לא ישביע שבועת מודה במקצת.

יחיד מומחה שלא קיבל רשות מריש גלותא

דינו

רא״ש - [לרבי אבהו] בעינן שלשה מומחין וחכמים תקנו דסגי בשלשה הדיוטות או ביחיד מומחה.

רמב״ם - רמב״ם סנהדרין פרק ה הלכה י״ח -

יחיד שהוא מומחה לרבים אף על פי שהוא דן דיני ממונות יחידי אין ההודאה בפניו הודאה בבית דין ואפילו היה סמוך, אבל השלשה אף על פי שאינן סמוכין והרי הן הדיוטות ואין אני קורא בהם אלהים הרי ההודאה בפניהם הודאה בבית דין, וכן הכופר בפניהם ואחר כך באו עדים הוחזק כפרן ואינו יכול לחזור ולטעון כמו שביארנו, כללו של דבר הרי הן לענין הודאות והלואות וכיוצא בהן כבית דין הסמוך לכל הדברים.

הגדרתו

רב שרירא גאון - יחיד מומחה היינו דחשיב כר״נ בדורו ופקיע במשנה ובתלמוד ופקיע נמי בשיקול הדעת ומעיין בדינין כמה שנין ומנסין ליה זימנין סגיאין ולא הוו ביה טעות כגון האי הוי מומחה לרבים.

מהר״י וייל - ולא אשכחן שום למדן בזמן הזה מומחה לרבים שידון האדם בעל כרחו כי כבר נתבטלו דיני תלמיד חכם. **וכן פסק רמ״א**

---

[6] הנתיבות השיג וסבר שכל ישראל כופין על המצוות ומי שרשאי לדון כופה, לעניין דין רק בית דין כופין כי רק הם רשאים לדון. ובמשובב ענה שכפיה על המצוות מוטלת רק על בית דין מאשר תשים לפניהם ומה שכל יחיד מצווה להפריש זה מכח שליחותם.

[7] למי שסובר שיש ערוב פרשיות, לומדים מאשר תשים לפניהם ולא לפני הדיוטות שהיחיד שמותר לדון מ׳בצדק תשפוט׳ הוא מי שמותר לשים לפניו המשפטים דהיינו מומחה ור׳ שיטת ר״ח בסנהדרין ג׳ שדווקא יחיד מומחה כשר מאשר תשים לפניהם.

[8] המשובב סבר שאין חיוב להישבע בב״ד ׳הא דצריך שבועה בב״ד אינו משום שבועה.. דכל שדנין את הממון דנין את השבועה׳.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

נקיט רשותא מריש גלותא דן יחידי - חסר

רא״ש, טור ריב״ש - יכול לכוף לדון לפניו ובלבד שיהיה גמיר ואפילו לא סביר.

רמב״ם - רשות ראש הגלות מועילה רק למומחה.

סמ״ע - מומחה ברמב״ם כוונה לגמיר אף שלא סביר,

הגר״א ע״פ באר אליהו - דווקא גמיר וסביר.

(ראש, טור) ריב״ש - ראש הגלות מועיל לגמיר ולא סביר, רשות המלך (דינא דמלכותא דינא) מועיל למומחה בלבד.

הודאה בפני יחיד מומחה או שניים

רמב״ם - אינה הודאה ואינו מוחזק כפרן לפי הודאתו **וכן פסקו שו״ע וש״ך.**

רא״ש - הודאה ודינו כבית דין של שלושה **וכן פסקו רמ״א וט״ז.**

שו״ע פסק כרמב״ם **והוסיף** ׳ויכולים החליף טענותיהם שטענו בפניהם׳. **(וכן הבין הקצות** ברמב״ם).

מהרי״ט רע״א נתיבות - הלכה כרמב״ם, אבל כוונת הרמב״ם היא רק שאין תוקף של בית דין להודאתו, כגון שמעתה יחשב כחוב בשטר (לגבות ממשועבדים), אך גם לרמב״ם אין יכול לחזור בו (אין אדם משטה או משביע עצמו במצב זה) וכן מה שכתב הרמב״ם שלא הוחזק כפרן היינו שמכאן ולהבא יהיה נאמן לומר ׳פרעתי אחר כן׳. **(וכן כתב הש״ך).**

מוסיף נתיבות שהכל מודים שיכול לקבל עדות כדי לפסוק לפיה[9] רק שאין בית דין אחר יכול לדון על פיו.

דן יחידי בקבלו עליהם

מהרש״ל - אסור.

שארית יוסף - מותר.

ש״ך - בזמן הזה שאין מומחה יש להימנע, אם לא יציין בפירוש שאינו דן דין תורה או דינים פשוטים. **(וכן נתיבות).**

קצות - גם דינים פשוטים יש להימנע (אל תהי דן יחידי).

ב״ח, ט״ז והגר״א - מהירושלמי מוכח שקיבלו עליהם מותר לכתחילה.

הגר״א מרחיב שבקבלו אפילו הדיוט יכול לדון לכתחילה **בבאר אליהו מבאר** שטעם האיסור הוא הגסת הדעת לדון יחידי דין תורה אבל שמקבלים אותו מבינים שידון אותם לא דין תורה בודאות אלא על פי מה שיראה לו שהוא דין תורה.(ולא מתגאה לומר שהוא בטוח בעצמו שאכן זו האמת וכוונת התורה).

רשות המלך לדון

רמב״ם - אינה מועילה, ריש גלות מועיל רשות משום שהוא מזרע דוד מחוקק (מלכות ישראל)

ריב״ש (ורש״י) - מועיל רק ליחיד מומחה להפטר מהטעות , גם ריש גלות קיבל את סמכותו ממלך בבל ומכח דינא דמלוכתא. (שבט ומחוקק מועיל רשותו לדון אף לגמיר ולא סביר וכדעת הרא״ש).

רמ״א - סתם שרשות לא מועיל אם לא קיבלו הקהל וי״א שמועיל לגמיר וסביר וטוב שיקבל רשות

תומים נתיבות - רשות המלך ללא רשות הקהל אסור מחרם ר״ת וראב״ן וק״ן רבנים.

[9] ראה נתיבות סימן ה׳ ס״ק ב׳ שאין לזה דין קבלת עדות גמורה שקבלת עדות צריכה בית דין רק שאותו דיין יכול לדון לפיה. וכן משמע בקצות סימן ז׳ ס״ק ה׳.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

שאלות ממבחנים

1. בב"ד של ג' האם יש לחלק בין קבלום ללא קבלום? **(שייך לסימן כ"ה)**
2. מתי לכו"ע ובאיזו צורה יכולים לבוא לפני ג' הדיוטות דלית בהו חד דגמיר? **סעיף א ברמ"א ועי' מהרי"ט חו"מ ב, מו**

מהר"ם פאדווה פוסקו רמ"א: אבל אי לית בהו חד דידע, פסילי לדון, ומ"מ יכולים לקבל טענתם ולשלחם בפני מורה. השווה רמ"א ח' סעיף א' ודווקא ששולחים הטענות כמו שהם והמורה דן ראה הגהות והערות סימן ח' אות כח.
ש"ך: מיהו אם המחום רבים עליהם אפילו ג' יושבי קרנות כשרים. ע"פ רשב"א וראה ב"י סימן ח'.

3. האם **ב"ד** צריך ג' מדאוריתא או לא? פרט את השיטות. **סעיף א**

שים לב שהשאלה היא: האם בי"ד צריך ג', ולא: האם לדון דיני ממונות צריך ג', דהיינו מחלוקת שמואל ור' אבהו ולא מחלוקת רב אחא בר איקא. ראה בית דין שפחות משלושה והודאות והלוואות בשלושה מהתורה (האם צריך לדונם בפני בית דין)

4. יחיד מומחה שיכול לדון, האם הודאה בפניו נחשבת להודאה ואם הוחזק כפרן, והאם יכול לקבל עדות? **סעיף ב ונו"כ**

ראה הודאה בפני יחיד מומחה או שניים ובדברי הנתיבות שמובאים בהערה שם.

5. האם יש הבדל בין יחיד מומחה לרבים לבין יחיד שהמחוהו רבים עליהם? **סעיף ב ברמ"א וש"ך סק"ח**

יש לדון בדעת רמ"א שהעיר על דברי השו"ע שאין הודאה בפני יחיד הודאה דווקא כי לא קיבלו עליהם ואינם מומחים לרבים, ומעיר באופן שנראה שאינו חולק על דעת שו"ע ורמב"ם שדעתם כן לגבי יחיד מומחה.
ש"ך רמ"א סבר כראש"ונ"י יחיד מומחה דינו כג' לכל דבריו וש"ך להלכה סבר שאין חילוק בין מומחה לרבים או המחוהו רבים עליהם שבשניהם אין הודאה לפניו הודאה כרמב"ם וכפשט המחבר.
סמ"ע ונתיבות - גם לרמב"ם המחוהו רבים הודאה לפניו הודאה משום שיש רשות לרבים לתקן שהודאה בפניו תהיה הודאה (ליטול ממשועבדים) אבל מומחה לרבים לרמב"ם אין ההודאה בפניו הודאה.

6. הדין הוא ששנים שדנו אין דיניהם דין, מה הדין בכל מספר זוגי? **האם דינו כמו שניים שדנו או לא? סמ"ע סקי"א, ועי' שער משפט יח סק"א וכאן**

שער משפט על שולחן ערוך חושן משפט הלכות דיינים סימן יח סעיף א
וצריך לומר כיון דחז"ל הקילו דסגי בחד דגמיר אף דמדאורייתא בעינן ג' מומחין מ"מ משום נעילת דלת הקילו בזה דליסגי בחד דגמיר הכי נמי אף דלא הוי בית דין נוטה בכהאי גוונא מ"מ הקילו בזה משום נעילת דלת, ומ"מ שנים שדנו אין דיניהם דין אף דהא דבעינן תלתא הוא משום בית דין נוטה מ"מ כל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תקנוהו וכיון דמדאורייתא בעינן תלתא דוקא משום בית דין נוטה ושנים שדנו אין דיניהם דין אף דחז"ל הקילו בחד דגמיר מ"מ לא עקרו דינא דאורייתא בזה דשנים שדנו אין דיניהם דין דכעין דאורייתא תקנוהו, כנלפע"ד.
שער משפט סימן ג ס"ק ה
ומוטב שיחתך הדין בי"א מבעשרה. הסמ"ע (סקי"א) כתב דלאו דוקא נקט מבעשרה דהא הוא בית דין שקול. ועי' מה שכתבתי בסימן י"ח סק"א דנראה דלשיטת הרמב"ם (פ"ב מסנהדרין ה"י) והסמ"ג (עשין צ"ז) דס"ל דמדאורייתא אם היה הבית דין שקול אף שהסכימו כולן לסברא אחת הדין בטל אף בדיעבד.
ואפשר אף בשני מומחים [לרבים אף שיחיד מומחה כשר לדון יחידי צ.י.ק] שדנו הוא בית דין שקול והדין בטל אף בדיעבד, אלא שמדברי הראשונים לא משמע כן ע"ש שהארכתי בזה.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן ד׳ - עביד איניש דינא לנפשי

מקורות

בבא קמא כ״ז. - כ״ח. (עביד איניש דינא לנפשיה, ההיתר להכות שאי אפשר בעניין אחר)

בבא קמא מ״ח. (ואמר רבא: נכנס [שור מועד] לחצר בעל הבית שלא ברשות, והזיק את בעל הבית או בעל הבית הוזק בו - חייב, הזיקו בעל הבית - פטור. א״ר פפא: לא אמרן אלא דלא הוה ידע ביה, אבל הוה ידע ביה, הזיקו בעל הבית - חייב; מ״טז משום דאמר ליה: נהי דאית לך רשותא לאפוקי, לאזוקי לית לך רשות).

מועד קטן י״ז. (אמר רב יוסף: צורבא מרבנן עביד דינא לנפשיה במילתא דפסיקא ליה.)

ברכות ה׳: (רב הונא תקיפו ליה ארבע מאה דני דחמרא... בתר גנבא גנוב, וטעמא טעים).

ראשונים ופסיקת הלכה

עשיית דין לעצמו כשנוטל את הממון השייך לו ונמצא אצל אחר

טעם הדין-

יש שכתבו שבנימוקי יוסף משמע שנעשה כשליח בית דין[10], ועושה שליחות בית דין ממה שכתוב בבא קמא דף כח. לגבי קצותה את ידה ״נעשית ידה כשליח בית דין״. (כן משמע ב**נתיבות** לגבי הכאה).

ושלפי הרמב״ם נעשה כבית דין עצמו ממה שדין זה מובא בהלכות סנהדרין ולא בנזקי ממון או חובל וכן מובא אחרי דן יחידי וכן כתב אין בית דין רשאים לסתור דינו שלשון זה מזכיר הלשון לגבי בית דין שלא סותרים דין של בית דין אחר.

ור׳ סיכום הרב י״צ רימון שיש לסתור ושאף דן יחידי אינו כבית דין לרמב״ם אלא נלמד מ״בצדק תשפוט״ ודין זה הוא סברא ישרה ופשוטה וכן כתב במנחת שלמה ודבר זה מדויק בלשון הרמב״ם:

׳הואיל וכדת וכהלכה הוא עושה אינו חייב לטרוח ולבוא לבית דין׳.

מתי מותר לאדם לעשות דין לעצמו

רב יהודה - דווקא במקום שיש הפסד אם ילך לבית דין אבל במקום טורח לא.

רב נחמן - אפילו במקום שאין הפסד אך יש טורח ללכת לבית דין מותר, פטור אם חבל או הזיק דווקא שלא היה יכול לעשות באופן אחר.

רי״ף, רמב״ם ורא״ש - הלכה כרב נחמן בדיני. (שלא כרבינו אפרים (אין זה פטור וחייב אלא מותר ואסור)).

שו״ע - יכול אדם לעשות דין לעצמו; אם רואה שלו ביד אחר שגזלו, יכול לקחתו מידו; ואם האחר עומד כנגדו, יכול להכותו עד שיניחנו, (אם לא יוכל להציל בענין אחר) (טור), אפילו הוא דבר שאין בו הפסד אם ימתין עד שיעמידנו בדין, והוא שיוכל לברר ששלו הוא נוטל בדין; מ״מ אין לו רשות למשכנו בחובו.

כשמוציא ממונו ממש או ששבר כלי חבירו החוסמים את דרכו וחבירו מזיקו ממש הפוסקים מודים שמותר (אליבא דרב נחמן שהלכה כמותו).

תפיסת ממון אחר שאינו שלו עבור חוב, או להכות במקום טורח ללכת לבית דין כשאין הפסד, מחלוקת הפוסקים ראה הרשות לתפוס ממון אחר עבור חובותיו.

[10] נימוקי יוסף מסכת בבא קמא דף יב עמוד ב - ולא בהכאה אחת יכה אפי׳ מאה מכות ופטור וממילא שמעינן דשליח ב״ד נמי הכי דיניה בהדי מאן דלא צייית דינא **דאי לא תימא הכי מארי ממונא היכי יהבי ליה רשותא למעבד הכי מי אלים משליחא דבי דינא.**

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

הרשות להכות כדי להוציא ממון השייך לו (אך לגבי תפיסה אסור)

נתיבות - ההיתר להכות הוא דווקא במקום חשש הפסד ממון אך לא במקום שיש בו טורח ללכת לבית דין אף לרב נחמן. ההיתר להכות הוא רק שאי אפשר בעניין אחר שנעשה כשליח בית דין. (לכאורה שלא **כרא״ש**[11])

עשיית דין עבור הצלת ממון של אחר

בבא קמא כ״ח. - ת״ש: וקצתה את כפה - ממון... בד״א - בשיכולה להציל ע״י דבר אחר, אבל אינה יכולה להציל ע״י דבר אחר, נעשה ידה כשליח ב״ד ופטורה.

רש״י - בשאינה יכולה להציל ע״י דבר אחר - דבדין קא עבדא אלמא לא עביד איניש דינא לנפשיה אפילו במקום פסידא כי הכא שבעלה מוכה כל שעה.

רא״ש ונימוקי יוסף - אם אדם רואה אדם שהולך להזיק ממון חברו רשאי לעשות דין לעצמו.

ארח משפט - ההיתר להכות הוא רק קודם שהזיק להפריש המזיק מאיסור שמותר ליחיד להפריש מאיסור אף בהכאה וההיתר בלא הכאה הוא רק שמונע הפסד אבל כדי למנוע טורח ללכת לבית דין לא.

עשיית דין על ידי גוי

תרומת דשן -אסור.

דר״מ - במרדכי משמע שמותר **ובהגהות אשר״י** משמע שהעושה על ידי גוים מועיל וייתכן לכתחילה אסר.

פסק רמ״א - על ידי גוי אסור תמיד ליחיד אך אם עבר ועשה והזיקו ולא היה יכול לעשות בדרך אחרת פטור (**רע״א** סבר שאף **מהרש״ל** סובר כן (מובא בסימן א על שך ס״ק ט״ו)).

רע״א ע״פ תקפו כהן - תפיסה בספק על ידי גוי אינה מועילה.

הרשות לתפוס ממון אחר עבור חובותיו

תפיסה בעדים

מרדכי בשם מהר״ם, רא״ש ונ״י - רשאי לקחת רק את החפץ ששלו אבל לא ליטול ממון אחר עבור החוב.

ריב״ש - רק בהלוואה יש איסור למלוה למשכן עבורה אבל חוב שאינו הלוואה מותר לתפוס משכון עבורו.

שו״ע (ע״פ סמ״ע וש״ך) - דווקא יכול לברר שהממון שלו ודווקא ממונו ולא ממון אחר.

וי״א ראשון ברמ״א - כריב״ש. אסור לתפוס ממון אחר עבור חוב ודווקא בחוב שאינו הלוואה כגון שכיר או ערב שיש בהלוואה איסור לו תבוא אל ביתו.

וי״א שני ברמ״א (מרדכי) - כמרדכי. לעולם מותר לתפוס רק את החפץ ששלו (הלוואה יש איסור אפילו על ידי בית דין להכנס לביתו ובחוב אחר מותר על ידי פסק בית דין להכנס לבית אך לא לעשות דין לעצמו)

מהרי״ק - י״א שלישי ברמ״א - דווקא הכאה והיזק נקראים עשיית דין לעצמו אבל לתפוס מותר תמיד (מלבד הלוואה) ויורד עמו לדין. **נתיבות והגר״א ביארו** שדווקא שתופס על מנת לרדת עמו לדין אחר כך מותר אבל אם לא נחשב עשיית דין. בכך את מתרצים את הטענה שהייתה כנגד רב הונא שלקח את השבישא לאריסו שהוא לקח ולא ירד עמו לדין אחר כך.

סמ״ע - לגבי תפיסה הכל מודים שבחוב שאינו הלוואה יכול למשכנו מחלוקת היא בהיתר להכות לצורך כך.

ט״ז - למרדכי וסיעתו מותר למשכן בשאר חוב רק ברשות בית דין ולא מעצמו.

---

[11] ראי״ש בבא קמא פרק ג׳ סימן ג׳ - **ובדבר דלית ליה פסידא אלא הצלת טורח** שלא יצטרך להוציא ממונו בדין בהא פליגי. דרב יהודה סבר בשביל הצלת טורח אין לו רשות לחבל בו. ורב נחמן סבר כיון דדינא קא עביד ויכול לברר שבדין היה יכול להוציא ממנו יש לו רשות להציל את שלו **אפילו בהכאה** אם אינו יכול להציל בענין אחר (וראה הגהות אשרי שבטורח קצת מחויב לטרוח).

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

תפיסה שלא בעדים

שו״ע (ע״פ סמ״ע ש״ך) - יכול לתפוס במיגו דווקא הממון ששלו ולא ממון אחר.

מהרש״ל - תפיסה אסורה אפילו יש לו מיגו אם לא שהחפץ שלו או משאיר אצלו פקדון חברו בשב ואל תעשה.

ב״ח, ש״ך ונתיבות - מותר שיש לו מיגו.

נתיבות[12] - כיון ששעבוד מהתורה, תפיסת חפץ החייב מועילה, כיון שהוא משועבד ׳ממוני גבך׳.

שבות יעקב - מהרש״ל מודה בתלמיד חכם ואפילו בזמן הזה.

קצות - לפי הזוהר אפילו פקדון לא טוב לעכב כשקיבלו בתורת פקדון (אבל כשמראש הערים לקבל פקדון מותר ומתורץ בכך כיצד רבא הערים בכך. **חכמת שלמה** (אך הוא עצמו חלק על כך).

ברכי יוסף ע״פ רמ״ע מפאנו - אף לפי הזוהר אם קדם פקדון לחוב מותר.

שער משפט - כופר חוב <u>אף בהלואה</u> מותר לתפוס בלא עדים ושיהא נאמן במיגו, שהאיסור למשכן בהלוואה הוא דווקא במקום שיכול למשכן על ידי בית דין אך לא במקום הפסד גמור **והקצות חולק.**[13]

דין רבים נגד יחיד

מרדכי בשם יראים - יש כח לקהל למשכן קודם שירדו לדין כיוון שרבים הם.[14]

תרומת הדשן - לענייני מס בני העיר נחשבים מוחזקים נגד היחיד <u>אם אינו תלמיד חכם</u> ולמשכן קודם פסק דין רשאים בכל דין אולם אם היחיד רוצה לדון קודם גביית מס ויש עוד זמן לדון עד גבית המלך אין למשכנו. ותלמיד חכם אין למשכנו קודם לדין בכל דין שאינו חשוד שאם יחויב בדין יצטרכו לרודפו עבור הפירעון[15].

מהר״ם מריזבורק - רבים מוחזקים נגד היחיד רק בעניין מס ורק קודם שנתפשו אם המלך (שבאים מכוחו).

דר״מ הביא שמהרי״ק סתר דבריו לגבי האם הדין שרבים נחשבים מוחזקים הוא דווקא נגד בני עירם.

הבנת סמ״ע ברמ״א - נגד בן עירן רבים מוחזקים נגד בן עיר אחרת ספק.

הבנת ש״ך והגר״א ברמ״א ובמהרי״ק - <u>עשיית דין לעצמו -</u> דווקא נגד בן עירן (כת״ח תקנה שטרודים) <u>בענייני מס בלבד-</u> נחשבים כמוחזקים נגד כל יחיד שאינו תלמיד חכם ורשאים לומר קים לי (שהמלך מוחזק במס) <u>בשאר דברים -</u> אינם מוחזקים ואינם רשאים לומר קים לי אבל רשאים למשכן קודם לדין נגד כל יחיד (תקנה משום קדרי דשותפי שלא יצטרכו הרבים לרודפו)

ברכי יוסף - כוחם נגד רק בן עירן.

חכם צבי ושב יעקב - הלכה כש״ך.

כפיית הציבור על היחיד על ידי גוים

דר״מ - תקנת **ר׳ גרשום** שמותר לרבים לכוף בענייני מיסים על ידי גוים וכן כתבו **הטור ומהרי״ק** לגבי צדקה **ובהגה לשו״ע** הזכיר רק לגבי מיסים ולא הזכיר צדקה.

---

[12] סימן נ״ח ס״ק ד

[13] ויתכן שתלוי בהבנה במה נפסק מחלוקת ר״ת ורי״ף בסימן צ״ז מדוע ב״ד גובה ונכנס לבית הלוה בכח ממי שאינו רוצה לשלם האם האיסור להכנס לבית הלוה נאמר אף לגבי גבייה או רק במשכון של זכרון דברים.

[14] מרדכי מסכת בבא בתרא פרק לא יחפור רמז תקכ״ב
דאל״כ לא היה תקנה לרבים שכל אחד יעשה עולה ויחשוב בלבו מי יתבענו לדין מאן פייס מאן שביק קדירא דבי שותפי כו׳ להכי יש לנו להחשיבן מוחזקין דאשכחן בכמה דוכתי דחשו חכמים להפסידא דרבים.

[15] שהטעם שתקנו שרבים יוכלו למשכן קודם לדין מחשש ׳קדרת שותפים׳ שאין מי שיקום וירדוף את היחיד בכדי שיפרע להם.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

שאלות ממבחנים

1. אדם ששילם לחנווני עבור סחורה מראש וכעת החנווני מתחמק מלספקה לו, האם רשאי לתפוס **חפצים אחרים** והאם יש הבדל בתפס בפני עדים, והאם יכול להכותו במתנגד? **הגהת הרמ״א סמ״ע סק״ד ונתיבות סק״ב, להכות – נתיבות סק״א בפני עדים – קצות סק״א**

ראה תפיסה בעדים **ו**תפיסה שלא בעדים **ו**הרשות להכות

2. האם יכול אדם לעשות דין לעצמו אם ראה חפץ שלו ביד חבירו, בדבר שאין בו הפסד, אם ימתין עד שיתבענו בדין?

ראה מתי מותר לאדם לעשות דין לעצמו.

3. בעביד איניש האם יש חילוק בין יחיד ליחיד לבין יחיד כנגד רבים? **רמ״א (לבני עיר אחרת – סמ״ע סק״ה, וש״ך סק״ט) ראה** דין רבים נגד יחיד

4. מה הדין אם אינו יכול לברר ששלו הוא נוטל אבל יש לו מיגו שלא תפס, או מיגו שלא הכה, או מיגו שהחזיר את החפץ? **סמ״ע סק״ב נתיבות ס״ק ג׳**

מיגו שלא תפס ראה תפיסה שלא בעדים**, לגבי הכאה לכל הדעות אסור להכות לצורך תפיסה אלא רק לצורך הוצאת ממון עצמו כאשר אי אפשר בעניין אחר ולגבי מיגו שהחזיר הנתיבות אסר כיון שנתפס כגזלן.**

5. מה הדין בת״ח נגד רבים שלא בענייני מיסים? **רמ״א בסוף הסימן**

הציבור מוחזק נגד היחיד רק לגבי מיסים ובבן עירם ותלמיד חכם פטור ממס ולגבי ההיתר למשכן קודם לדין ראה דין רבים נגד יחיד **שניתן למשכן יחיד אף שאינו בין עירם משום ׳קדרה דשותפי׳ אך אין ממשכנים תלמיד חכם.**

רמ״א - והא דנקראים מוחזקים לגבי יחיד, דווקא בענייני מסים, אבל לא בשאר דברים; ומכל מקום צריך לתת משכון קודם שירדו לדין עמו (ת״ה סימן שמ״א). וכל זה כשאין היחיד תלמיד חכם, אבל אם הוא תלמיד חכם שתורתו אומנתו, ויש לו דין בזה מחמת מסים, אין צריך לתת להם משכון, גם אינם נקראים מוחזקים נגדו (מוה״רם מריזבורג),

6. בדין עביד איניש דינא לנפשיה האם יכול חבירו לעשות במקומו בתנאי מסוים, והאם תפיסה במקום שמועילה יכולה להתבצע על ידי שליח? **כנה״ג הגב״י סקכ״ד, עי׳** בהלכה פסוקה הערה 77 שרק בשעת מעשה **ועי׳ בשדי חמד כללים מערכת א שמביא מחלוקת בזה.**

ראה עשיית דין עבור הצלת ממון של אחר

7. בדין עביד איניש דינא לנפשיה מה הדין אם שולח גוי או חבירו, ומה הדין אם תפס ע״י גוי האם מהני תפיסתו, ומה הדין שבמקרה שהנתבע גברא אלימא האם מותר לשלוח בריון להציל? **גוי – רמ״א, גברא אלמא – אורים סק״ה ועי׳ רעק״א בסימן ק״ה.**

ראה עשיית דין על ידי גוי

8. א. באילו מקרים עביד איניש דינא לנפשיה.

ראה מתי מותר לאדם לעשות דין לעצמו

ב. אם יש חילוק בין דין יחיד או נגד רבים.

ראה דין רבים נגד יחיד

ג. אם יכול **המלווה** למשכנו בחובו ובאיזה מקרים?

ראה הרשות לתפוס ממון אחר עבור חובותיו **וההבדל בין מלוה לשאר חוב לעניין האיסור למשכן.**

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

<u>סימן ה׳ - באיזה יום דנין ובאיזה זמן ביום</u>

מקורות

ביצה ל״ו: - ל״ז. (חכמים אסרו לדון בשבת ויום טוב משום גזירה שמא יכתוב, **רי״ף -** אם עבר דינו דין).

בבא קמא קי״ג. (שלא מזמנים לדין בערב שבת ויום טוב ובניסן ותשרי ואם באו מעצמם דנים אותם).

מועד קטן י״ד: (דנים דיני נפשות ודיני ממונות ודיני מכות בחול המועד).

סנהדרין ל״ב., לד: - ל״ה. (שמדין תורה אין דנים דיני נפשות בערב שבת ודין דיני ממונות בלילה).

בבא בתרא קי״ג: - קי״ד. בראשונים (עברו ודנו בלילה).

שבת ט׳: - י׳ (זמן ישיבה לדין ומאמתי תחילת דין).

יבמות ק״ד. (משמע שתחילת דין בלילה אף בדיעבד פסולה)

סנהדרין י״א: (קידשו את החודש בלילה אינו מקודש משום שהוא משווה לדין ודין הוא רק ביום).

ראשונים ופסיקת הלכה

אין דנים בערב שבת ויום טוב

בסנהדרין ל״ב. - מבואר שמדין תורה מותר לדון דיני ממונות בערב שבת.

בבבא קמא קי״ג. - מבואר שמדרבנן אין לקבוע דין או לזמן לדין בערב שבת. **וכן נפסק בשו״ע.**

תרומת הדשן וסמ״ק - עכשיו נוהגין לדון בערב שבת מפני ביטול תלמוד תורה של מלמדין ואפשר דדוקא לענין ממון יש להקל משום דהפקר בית דין הפקר אבל בדבר איסור לא משום דטרידי בצרכי שבת ואינן יכולין להיות מתון בדין.

רמ״א - דווקא דרך אקראי יש לנהוג כתרומת הדשן אבל לא קבוע וכן נוהגים.

סמ״ע וש״ך - האיסור בערב שבת לדון אינו רק מפני טרדת בעלי הדין, אלא גם מפני הדיינים שלא ידונו כהוגן משום טרדה. ולכן אף שקיבלו עליהם אסור **(שלא כלבוש שהתיר)**. והיתר תרומת הדשן הוא רק מכח הפקר בית דין הפקר שהתירו לדון אף שעלולים לטעות מפני הטרדה ובכל מקרה אין כופים את בעלי הדין.

נתיבות - קיבלו עליהם בעלי הדין את הדיינים בין לדין בין לטעות מותר לדון בערב שבת.

שלא מזמנים לדין בימי ניסן ותשרי

רש״י - מפני שהם זמן קציר ובציר. (ולכן גם אחר החג אין מזמנים).

רמב״ם - מפני המועדות. (ומשמע שאחר החג מותר לזמן)

רי״ף - אין מזמנים לא בימי ניסן ותשרי <u>ולא בסיון</u>.

הב״י הבין שסבר שהטעם כרמב״ם (אף שהרמב״ם לא כתב סיוון מפני שהוא יום אחד), אולם **גידולי התרומה** הבינו כרש״י שימי סיוון הם ימי אסיף (שלרמב״ם אין טעם בסיוון שהוא יום אחד).

הערת רמ״ה - לא מזמנים לדין בניסן ותשרי רק אם בעלי הדין אינם תושבי העיר אבל גרים בעיר מזמנים אף בחול המועד. **וכן פסק שו״ע.**

תרומת הדשן - יש שנוהגים שאם התחילו לדון קודם ניסן ממשיכים והיכן שנהגו, נהגו. [ציין שטעם רש״י אינו שייך שמקום שלא עוסקים במלאכות בשדה אלא רק טעם הרמב״ם]. **ופסקו רמ״א.**

שו״ע - אין קובעין זמן בניסן ותשרי (לא ציין את סיוון)

ש״ך, מהרש״ל - עד אחר הרגל מפני <u>טרדת המועדות</u>[16] וכתבו שכן משמע ב**הגהות מימוניות, מרדכי ורמ״א**.

גידולי התרומה, שבות יעקב ותומים - כל החודש. גם אחר הרגל יש <u>טרדת מועדות</u>[17] **והביאום רע״א, פת״ש ואמרי ברוך וציין** שסיים השבות יעקב שבמקום שנוהגים לזמן אחר הרגל מיד יש לקיים המנהג.

---

[16] טעם הרמב״ם וייתכן שפסקו כן מטעם תרומת הדשן שכיום אין מצוי מלאכות השדה אבל במקום שמצוי ייתכן שיודו.

[17] מכיוון שהיה טרדת המועד קודם הרגל, נוצרו פערים וטרדות אחרים שלא טופלו בזמנם ואחר החג ישנו עומס עבודה בשל כך.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

כשיש חשש רמאות

בבא קמא קי״ג. - [לגבי קביעת דין בימי כלה] והאידנא דאיכא רמאי - חיישינן. [ובאמת השמיטו הפוסקים ימי כלה].

מרדכי הגה״מ וראבי״ה - אין קובלין בבית הכנסת בניסן בימים הנוראים ואם הם מבני הכפרים שבאו למנין קובעין להן זמן לאחר הרגל לדון ואם יש חשש דחייה ורמאות דנין לאלתר **וכן פסק רמ״א**.

טרדות של שמחה

חתן

כנסת הגדולה - נותנים לו ז׳ ימים קודם החתונה, ז׳ ימים של שבע ברכות וז׳ ימים אחריהם.

שבות יעקב - ג׳ ימים קודם חתונה ויום חתונה בלבד.

תומים ונתיבות - ג׳ ימים קודם חתונה וז׳ ימים של שבע ברכות.

אבי הבן

עטרת צבי - כל ח׳ ימים עד המילה.

הערת שבות יעקב לכל השמחות - הכל לפי המנהג כפי טרדתן וכראות עיני הדיין.

בית דין שדן בלילה האם בדיעבד דינו דין (לענין קבלת עדות בלילה ראה סימן כ״ח)

סנהדרין י״א: - ואין מקדשין את החדש אלא ביום, ואם קידשוהו בלילה - אינו מקודש.... מה משפט ביום - אף קידוש החדש ביום.

ראש השנה כ״ה: - מבואר שקבלת עדות כתחילת דין

סמ״ג, רשב״ם (ורא״ש) על פי הירושלמי - בדיעבד דינם דין.

תוספות, ר״ן, רמב״ן (ורמב״ם) - יש טעות סובר בירושלמי (צריך להוסיף - ׳אין׳) בבלי מוכח שאין דינם דין **וכן פסקו הש״ך והגר״א.**

שו״ע סימן כ״ח סעיף כ״ד - קיבלו עדות בלילה אין דנים עליה **ורמ״א לא השיג.**

רמ״א בסימן ה׳ - וי״א אם עברו ודנו בלילה דינם דין.

ב״ח - בממון יש לסמוך בדיעבד שדינם דין וכן לדון על עדות שקיבלו בלילה ובאיסור אין דינם דין.

ישוב פסיקת הרמ״א

סמ״ע - קבלת עדות עדיין נחשבת לכתחילה ולכתחילה אין מקבלים. דנו ופסקו דין בלילה נחשב בדיעבד ובדיעבד מקבלים.

משמע בש״ך - רמ״א לא השיג בסימן כ״ח כי סמך על פסיקתו בסימן ה׳ וכשיטת **הב״ח** ואין הלכה כך.

קצות - כיון שגמר דין כשר בלילה, אין זה משנה שתחילת הדין בטל, אבל עדות שפסולה בטלה ואין לסמוך עליה.

ונתיבות חלק.

נתיבות - לשיטת רב אחא בר איקא שפוסקו הרמב״ם, דין רגיל אינו צריך גדר של בית דין. הוא מתקיים משום ״בצדק תשפוט עמיתך״ ודינו כאיסור והיתר, לפיכך לומדים רק לכתחילה מהיקש ריבים לנגעים שאסור לדון בלילה, אבל קבלת עדות[18] וחליצה, שצריכים גדר של בית דין, אפילו בדיעבד לא מועיל.

גמר דין בלילה

ברכי יוסף וניימוקי יוסף - דווקא בדיעבד שלא הספיקו לגמור ביום.

[18] בתוקף של קבלת עדות בית דין שגם בתי דין יכולים לסמוך עליה, אבל ר׳ נתיבות סימן ג׳ ס״ק ג׳ שיחיד מומחה רשאי לקבל עדות ולדון לפיה.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

מה נחשב גמר דין

ברכי יוסף - אם היה הסכמה ביום ורוצים לחזור על המשא ומתן בלילה מותר .

מאירי - אין עושים משא ומתן כלל בלילה.

דינא דחיי -כעת נוהגים לגמור בלילה אף שביום לא גמרו המשא ומתן.

קיבלו עליהם בעלי הדין שידונו בלילה

סמ״ג, מהר״ם ורשב״א - מועיל ׳לא גרע מנאמן עלי אבא.. כאן וכאן עדות פסולה ואם קבלו עליהם מקובל׳.

סמ״ע - אפילו בא לדין כששולחין אחריו הוה ליה כקבלוהו.

ב״ח (ש״ך[19] מהרש״ל) - ואין צריך קבלה בפירוש אפילו באו מעצמם, אבל קראו ובא לא.

לאור נרות

סמ״ע - הלכה ולא למעשה מותר לכוף לדון, עיוור הושווה ללילה[20]. **וש״ך, נתיבות, פמ״א ושבות יעקב חלקו.**

קבלת טובי העיר שידונו בלילה

ב״ח - יכולים לכוף את בעלי הדין לבוא בלילה.

התחלת גמר דין סמוך למנחה גדולה

שבת ט׳: - לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה עד שיתפלל... ולא לדין... ואם התחילו אין מפסיקין.

הי סמוך למנחה? אילימא למנחה גדולה - אמאי לא? האיכא שהות ביום טובא! אלא סמוך למנחה קטנה? אם התחילו אין מפסיקין? !..

לישנא קמא - ׳סמוך למנחה׳ = מנחה גדולה, ׳לא לדין׳ = תחילת דין.

רב אחא בר יעקב - ׳סמוך למנחה׳ = מנחה גדולה, ׳לא לדין׳ = כל דין אפילו גמר, שמא יסתור טענותיו.

תוספות, ר״ת ור״י - הלכה כלישנא קמא.

רי״ף רא״ש ורמב״ם - הלכה כרב אחא בר יעקב **וכן פסק שו״ע.**

טור - התחילו [אף גמר דין, שמא יסתרו הדין. **סמ״ע נתיבות**] סמוך למנחה קטנה מפסיקים **וכן פסק רמ״א.**

תומים נתיבות - ועכשיו שנהגו לקרות על ידי שמש לבית הכנסת מותר להתחיל (קודם זמן מנחה קטנה).

[19] סימן ז ס״ק ט״ו, ראה רע״א שמפנה אליו.

[20] הגר״א בסימן ז׳ ס״ק י׳ בליקוט חלק על הסמ״ע, שהעיקר להלכה עיוור לא השווה ללילה. אלא שמגמר דין בלילה רואים שלהלכה לא פסקו כר״מ ולא השוו דינים לנגעים ואין לפסול עיוור באחת מעיניו בגלל שהוא פסול לראות נגעים ור׳ סיכום שם.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

שאלות ממבחנים

1. באילו ימים ותקופות אין דנים ובאילו ימים ותקופות דנים, ומתי אפשר לדון גם בתקופות שלא דנים בהן?
סעיף ב עי׳ סמ״ע סק״ט

שבת ויום טוב שמא יכתוב וראה אין דנים בערב שבת ויום טוב **וראה שם לעניין אם קיבלו בעלי דינים וראה** שלא מזמנים לדין בימי ניסן ותשרי **וראה שם לענין התחילו קודם ניסן וראה** כשיש חשש רמאות**.**

2. קיבלו עליהם לדון בלילה האם יכולים לחזור בהם קודם גמר דין? **עי׳ בחידושי הפלאה סמ״ע סק״ז נתיבות סק״א ועי׳ סימן כב נתיבות סק״א ופת״ש סק״ד ורמ״א סימן כח סעיף כד**
ראה הפלאה כאן ועיקרו בסימן כ״ב שכל עקרון קבלו נלמד מנאמן עלי אבא.

3. מהם מספר הימים שאין מזמנים לדין חתן ובעל ברית? **פת״ש סק״ד**
ראה טרדות של שמחה**.**

4. בית דין שדן בלילה או קיבל עדות בלילה מה הדין? **סעיף ב בהגהת הרמ״א**
ראה בית דין שדן בלילה האם בדיעבד דינו דין (לענין קבלת עדות בלילה ראה סימן כ״ח)

5. קבלת עדות או חליצה בלילה, מה הדין ומדוע? **סמ״ע סק״ח קצות סק״ב נתיבות סק״ב**
ראה קבלת עדות בלילה השוותה לתחילת דין ראה סימן כ״ח **חליצה פסולה יבמות ק״ד.**

6. עברו ודנו בלילה, האם הדין דין ומה הסברה? האם תאורה מלאכותית מאפשרת לדון בלילה? **רמ״א סעיף ב (וכן קצות ונתיבות הנ״ל 4) סמ״ע סק״ז ש״ך סק״ד**
ראה בית דין שדן בלילה האם בדיעבד דינו דין (לענין קבלת עדות בלילה ראה סימן כ״ח)**,** לאור נרות**.**

7. התחילו לדון ביום ג׳ האם רשאים לגמור הדין בליל ה׳? **פת״ש סק״ז דרק בדיעבד גומרים בלילה**

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן ו׳ - על כמה דנין

מקורות

בבא מציעא נ״ה (חמש פרוטות הן.. הוזקקו בית דין לשוה פרוטה האם גומרין אפילו לפחות).

שבועות מ׳: (טענו שתי מחטין והודה לו באחת מהן חייב, לפיכך יצאו כלים למה שהן).

ראשונים ופסיקת הלכה

הוזקקו בית דין לשוה פרוטה האם גומרין אפילו לפחות משוה פרוטה.

בבא מציעא נ״ה - ולוי... ישיבת הדיינין אצטריכא ליה **לאפוקי מדרב קטינא**. דאמר רב קטינא: בית דין נזקקין אפילו לפחות משוה פרוטה.

גופא ... אלא אי אתמר הכי אתמר **אמר רב קטינא:** אם הוזקקו בית דין לשוה פרוטה - גומרין אפילו לפחות משוה פרוטה. תחילת הדין - בעינן פרוטה, גמר הדין - לא בעינן פרוטה.

רמב״ם סמ״ג - גומרים. כרב קטינא **(**שרק לפי ההבנה הראשונית בו נדחו דבריו**) וכן פסקו שו״ע וב״ח.**

רא״ש - אין גומרים. לוי חלק על רב קטינא לפי הפירוש האמיתי בדבריו. **וכן פסקו ר׳ ירוחם וסמ״ע.**

פירוש גומרים לדין אפילו פחות משווה פרוטה

רש״י - (אפילו) אם חזר השני ותבעו פחות משוה פרוטה קודם שעמדו בית דין משם - נזקקין לו.

כסף משנה - מלשון רבינו שכתב גומרין דינו **נראה** דדוקא אם התובע הא׳ חזר ותבע גומרין דכיון שהם יושבים הוה ליה כאילו תבע פחות משוה פרוטה זה עם שוה פרוטה שתבע בראשונה אבל אם הנתבע הוא שתבע פחות משוה פרוטה הוה ליה כאיניש דעלמא ואין נזקקין לו. **ומיהו אפשר** שגם כשהתובע תובעו פחות מפרוטה בכלל גומרין דינו הוא שהרי אם יזכה בדין צריכים הם לנכות לו ממה שחייבוהו לפרוע תחלה.

סמ״ע - שו״ע פסק כרש״י שהעיקר כפירוש השני של הכסף משנה שאין מחלוקת ונזקקים לתובע ולנתבע.

תביעה בכלי שפחות משווה פרוטה

רקע לקוח מסימן פ״ח לענין חיוב שבועת מודה במקצת בכלי

בכלי אין צריך שהכלים יהיו שווים שתי כסף אלא אפילו כפר בכלי והודה בכלי חייב.

בירושלמי משמע שצריך שכל כלי יהיה שווה פרוטה ואילו **בבבלי** כתוב שתי מחטין יצאו כלים (כסף או כלים) למה שהן שמשמע אפילו עשרה מחטין בפרוטה.

רב האי, רמב״ם, ר״י מיגאש (ר״ן) ורשב״א - יש מחלוקת בבלי ירושלמי והלכה כבבלי. (ודבר חשוב להוציא כלי גללים)

רמב״ן, רא״ש וטור - גם בכלי כוונה שמחטין שווים שווה פרוטה אין בית דין נזקקים לפחות משווה פרוטה.

שו״ע - לא צריך שכלים יהיו שווים פרוטה, בכלים בית דין נזקקים לפחות משווה פרוטה.

אולם **מדברי סמ״ע וש״ך נראה** שיכול לומר קים לי כרמב״ן.

דיון בכללי בכלי שפחות משווה פרוטה

ש״ך קצות - הדיון תלוי במחלוקת בסימן פ״ח שזה גוף השאלה שם.

שאלות ממבחנים

א. אדם שלקח **חפץ** מחברו ושוה פחות משוה פרוטה האם בית דין יושבים לדון בדבר.

ב. ומה הדין בשוה פרוטה והוזקקו לדון ואח״כ **תבע הנתבע** את התובע בענין אחר **בפחות משוה פרוטה** האם דנים בזה? **סמ״ע אין הבדל ונזקקים בין לתובע בין לנתבע.**

ג. ומה הדין כשחזר ותבע התובע בענין אחר? **(דנים. טעם ראשון בכסף משנה)**

ד. האם גומרין לדין כשירד לפחות משוה פרוטה?

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

<u>סימן ז׳ - מי ראוי לדון והפסולים מחמת שנאה וקורבה</u>

מקורות

שבת נ״ו: (רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן... שכל דין שדן מבן שמנה עד שמנה עשרה החזירן להן).

סנהדרין ל״ב. ,ל״ו: (הכל כשרין לדון דיני ממונות.. הכל לאתויי מאי.. חדא לאתויי גר, וחדא לאתויי ממזר).

יבמות ק״ב. (גר דן את חבירו גר, ואם היתה אמו מישראל - דן אפילו ישראל).

סנהדרין ל״ד: ,נדה מ״ט: - נ׳. (ההוא סמיא דהוה בשבבותיה דרבי יוחנן, דהוה דאין דינא מתניי **<u>כל הכשר לדון - כשר להעיד</u>** ויש שכשר להעיד ואינו כשר לדון. גמ׳... א״ר יוחנן: לאתויי סומא באחת מעיניו..)

כתובות כ״א: (עד (המעיד) נעשה דיין בקיום שטרות שהוא מדרבנן)

ראש השנה כ״ה: (ראו ב״ד ביום מקדשים שלא תהא שמיעה גדולה מראיה, ראו בלילה אין עד נעשה דיין)

בבא בתרא קי״ג: - קי״ד. (אמר רב יהודה: שלשה שנכנסו לבקר את החולה - רצו כותבין, רצו עושין דין, שנים - כותבין ואין עושין דין; ואמר רב חסדא: לא שנו אלא ביום, אבל בלילה, אפילו שלשה - כותבין ואין עושין דין, מאי טעמא? דהוו להו עדים, ואין עד נעשה דיין.)

סנהדרין כ״ז: (משנה האוהב והשונא) סנהדרין כ״ט. (גמרא האוהב והשונא).

כתובות ק״ה: (א״ר פפא: לא לידון איניש דינא למאן דרחים ליה ולא למאן דסני ליה).

בבא בתרא מ״ג. (אין לדייני העיר לדון בענייני העיר (נוגע בדבר)).

ראשונים ופסיקת הלכה

גר

סנהדרין ל״ו. - הכל כשרין לדון דיני ממונות.. הכל לאתויי מאי.. חדא לאתויי גר.

יבמות ק״ב. - אמר רבא: גר דן את חבירו דבר תורה, שנאמר: שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה׳ אלהיך בו מקרב אחיך תשים עליך מלך, עליך הוא דבעינן מקרב אחיך, אבל גר דן את חבירו גר, ואם היתה אמו מישראל - דן אפילו ישראל.

טור יורה דעה סימן רס״ט - בדיני ממונות דן אפילו ישראל בד״א בלא כפייה שמקבלו עליו לדון אבל ע״י כפייה פסול לדון ישראל עד שתהא אמו מישראל אבל את חבירו גר כשר לדון אפילו בכפייה

הגהות מרדכי[21] - (גר) פסול אפילו לחליצת גרים ובממון כשר לדון [ישראל/גר?] בלא כפייה <u>ע׳ בתוס׳ פ׳ מ״ח</u>

תוספות (שאליו נראה שהפנה הגהות מרדכי) - כשר הוא לדיני ממונות לדון בלא כפייה דלא שייכא שימה ודבר של שררה דכתיב שום תשים עליך מלך אלא בכפייה.

שו״ע רמב״ם- סתמו ׳בית דין של ג׳, שהיה אחד מהם גר, הרי זה פסול לדון לישראל, אלא אם כן היתה אמו מישראל. וגר דן את חבירו הגר, אף על פי שאין אמו מישראל׳.

סמ״ע ב״ח וש״ך - גר הוא אדם שראוי וכשר לדון ורק אסור לו להשתרר על ישראל ודווקא כשדן את ישראל בכפיה. ומותר לו לדון חברו הגר אף בכפיה שאין לו איסור להשתרר עליו. **וכן הסכים נתיבות.**

(דר״מ) קצות - העיקר כמרדכי לפי הבנתו בו ולא כרא״ש, שאף בלא כפיה אסור לדון את ישראל וגר חבירו דן בלא כפיה שהרי אינו יכול להיות סמוך כיון שאינו ראוי לדון כל הדינים[22].

וראה סיכום השיטות שו״ת ציץ אליעזר חלק י״ט סימן מ״ז.

---

[21] יבמות רמז קיט

[22] הקצות הוכיח דבר מהרמב״ם שאפילו סומא בעין אחד אין סומכים אע״פ שהוא בקי בכל חדרי התורה ואם כן גם גר לא יכול להיות סמוך ויש לחלק שסומא זהו פסול עצמי באדם שאינו ראוי להיות דיין דיני נפשות ולכן לא סומכים מי שיש לו פסול עצמי. ואילו גר זה איסור מצד ישראל שאסור להם למנותו עליהם אף שהוא ראוי להיות דיין וניתן לסומכו (כפסול קרוב לדון). וכן משמע ברמב״ם לגבי ממזר שראוי להיות סמוך לדיני ממונות שכן הוא ראוי להיות דיין רק האיסור של הציבור למנותו.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סומא

סומא באחד מעיניו

ר״מ שהוא סתם משנה בנדה מט: - פסול, הוקשו דינים לנגעים, ובנגע דורשים ׳מעיני הכהן׳ שפסול.

חכמים שהם סתם משנה סנהדרין ל״ב. - כשר, לא הוקשו דינים לנגעים שהרי גומרים דין בלילה.

ר׳ יוחנן - הלכה כחכמים שהם סתם משנה סנהדרין ל״ב. שזאת סתם משנה של רבים ובהלכות דיינים

סומא בשני עיניו

רש״י - אבל בשתי עיניו אפילו לעדות פסול דכתיב (ויקרא ה) או ראה.

רי״ף, רמב״ם, מאור, רמב״ן, טור ושו״ע - פסול (הסומא שהתיר ר׳ יוחנן היה סומא באחד מעיניו).[23]

ר׳ ירוחם ומרדכי בשם קצת פוסקים (ותוספות וסמ״ג) - מותר.

ב״ח וש״ך - עבר ודן בדיעבד כשר.

נתיבות - אף בדיעבד פסול ואפילו נסתמא רק בגמר דין . **וכן דעת הגר״א** (שדיין צריך להיות ראוי להעיד).

נסתמא בשני עיניו אחר תחילת דין לפני גמר דין

סמ״ע ע״פ תומים וכנסת יחזקאל - מותר לגמור את הדין כשם שמותר לגמור בלילה.

עיר שושן, פנים מאירות, נתיבות, (נימוקי יוסף) והגר״א - פסול לגמור הדין.

קטן פסול לדון

שבת נ״ו: - אמר רבי שמואל בר נחמני א״ר יונתן... שכל דין שדן מבן שמנה עד שמנה עשרה החזירן להן.

רש״י - עד בן שמונה עשרה - שמצא חלקיה את הספר, ועיין ודקדק בתורה ובדיניה בכתב ובעל פה והבין שמא טעה בדינא. [לפירוש זה גם מגיל קטן יותר מותר לדון אם בקי בדינים, גם **רי״ף ורא״ש** השמיטוהו].

ר׳ אבהו בירושלמי - כשר מגיל שלוש עשרה, יאשיהו לפנים משורת הדין עשה.

ר׳ ירוחם - העיקר כירושלמי.

ר״י ברצלוני - צריך עיון לדינא.

שו״ע - י״א אסור עד גיל שמונה עשרה ושני שערות וי״א מגיל שלוש עשרה ואפילו לא הביא שתי שערות.

ב״ח[24] - לשיטה שמחמירה עד גיל שמונה עשרה האיסור מדרבנן אך מהתורה מותר מגיל י״ג ושתי שערות.

ש״ך - הב״ח פסק כוי״א.

ערוך השלחן, תומים ותפארת יעקב - דיין מדין תורה (סמוך) צריך י״ג ושתי שערות.

נתיבות - על פי התומים בקרקע צריך שתי שערות (ראוי לדון רק במה שדנים אותו) **וקצות דחה החילוק.**

פת״ש - משכנות יעקב כי״א, **שבות יעקב** בדן יחידי ראוי להחמיר מגיל ארבעים, להיות חלק משלושה הדיוטות די בגיל שלוש עשרה.

שתויי יין (לא שכרות אלא שמרגיש בעצמו צלול)

משנה סנהדרין מ׳. [לגבי דיני נפשות] - ולא היו שותין יין כל היום.

גמרא סנהדרין מ״ב. - יין מאי טעמא לאו? ... העוסקין ברזו של עולם אל ישתכרו.

תוספות - היינו דיני נפשות אבל לא דיני ממונות והא דאמר (עירובין ס״ד.) שתה רביעית יין אל יורה, היינו הוראה דאיסור והיתר.

מדרש רבה[25] - שתה רביעית יין אל יורה שתה רביעית יין אל ידון.

---

[23] ראה דיון המאור ורמב״ן בסנהדרין י״ג. מדפי הרי״ף ולא ראיתי לכותבו כי למעשה הם מסכימים שלהלכה רישא של המשנה ׳כל הכשר לדון כשר להעיד׳ נפסקה להלכה ואף רמב״ן כתב על המאור: אמת הוא שכך רגילין רבותינו לפרש **והוא הנכון**. אבל...

[24] ב״ח תחילת סימן ל״ה

[25] פרשת נשא (פרשה י׳ פי׳ ד)

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

שו״ע - יש אומרים דשתויי יין מותרים לדון דיני ממונות.
ר׳ יונה, ב״ח ומשכנות יעקב - אסור להורות גם בדיני ממונות.
תומים ונתיבות - מותר לדון דווקא עם שני כשרים, אבל ליחיד מומחה אסור (ובזה דיבר המדרש לתוספות).

ששלושת הדיינים ראו המעשה האם רשאים לדון על פי ראייתם. (׳שלא תהיה שמיעה גדולה מראיה׳).
ראו ביום (זמן הראוי לדון)
הרב אב״ד[26] ראי״ה ורש״י שברי״ף[27] - רק בעדות החודש אין צורך לדון על פי הגדת עדות אבל בשאר צריך ועמדו שניים (עדים)... לפני ה׳ (הדיינים) אך גם הודאת בעל דין נחשבת הגדה (ג׳ שנכנסו לבקר את החולה).
רמב״ן, ר״ן, רשב״ם, רשב״א ראב״ד, טור ושו״ע - רשאים.
נימוקי יוסף בדר״מ - אפילו ייחדם לעדים וראו ביום רשאים לדון על פי ראייתם.
***ראו בלילה לכל הדעות אין דנים אף בדיבעבד** (ג׳ שנכנסו לבקר את החולה. בבא בתרא קי״ג:)
***ראוהו ביום טוב ושבת שאין דנים מדרבנן - לב״ח וכנסת יחזקאל** אין דנים **וש״ך** כתב צ״ע לדינא **וט״ז תומים וקצות** חולקים.
***יחיד מומחה לא דן ע״פ ראייתו -רשב״א נתיבות** (לא נאמן בעדותו ואין ׳לא תהא שמיעה גדולה מראיה׳). **קצות** אם יש עוד עד כשר שראה עימו, היחיד מומחה יכול לדון על פי ראייתו.[28]
***שניים שנשארו מבית דין אחד שקיבל עדות**, יכולים להעיד בפני שלישי שנצטרף עמהם כיוון שיכלו לכתוב קבלת עדות בתורת בית דין (**נתיבות**) אבל אם הם משני בתי דין שונים לא. (**נתיבות, תומים**).

אין עד נעשה דיין בדיני ממונות[30,29]
טעמו -
תוספות ורשב״ם - דבעינן שיעידו לפני הדיינין דכתיב ועמדו שני האנשים אלו העדים לפני ה׳ אלו הדיינין.
וי״מ בתוספות - משום דבעינן עדות שאתה יכול להזימה.
ממתי נחשב עד שאסור לו להיות דיין [עד המעיד/ נתכוון לראות התורת עדות/ הוזמן להעיד]
רשב״ם - נתכוון להעיד כשראה נפסל לדון.
ר״ן, רמב״ן - נתכוון להעיד כשראה לא נפסל, הוזמן לכך אף שלא העיד נפסל (שאף בזה נפסל מהפסוק).
תוספות, רמב״ם, רשב״א, ריב״ש ונימוקי יוסף (רא״ש וטור) - אפילו זומן לכך ולא העיד כשר, רק עד המעיד לא יכול לדון על פי עדותו.
שו״ע - סתם - הוזמן פסול לדון בעדות אחרים, וי״א דנים בעדות אחרים.
ב״ח וש״ך - יש להחמיר אף כשזומן לדין.
סמ״ע כתב רק את הטעם של קבלת הזמה **והקצות** כתב שטעם זה הוא העיקר.

מי שתובעים אותו בפני דיין שקטן ממנו
רב האי ושו״ע - אין הדיין יכול לכופו לילך לפניו אלא שמכנפין מאן דאיכא התם מחכימי ומעיינין ביניהו.
פירושו

---

[26] חותנו הראב״ד, אך הראב״ד עצמו חולק בהשגות למאור.
[27] בבא בתרא נ״ב עמוד ב׳ מדפי הרי״ף וראה שלטי גיבורים שם.
[28] היסוד על פי ההבנה בסימן ג׳ שיחיד מומחה אינו יכול לקבל עדות בתוקף בית דין שיוכלו בתי דין לדון עליה ולא יחשב כעד מפי עד, אבל יכול לדון בעצמו לפי עדות זו.
[29] בקיום שטרות הכל מודים שחכמים הקלו שאף עד המעיד נעשה דיין יבואר בסימן מ״ו
[30] כתובות כא:; ראש השנה כ״ה: ;בבא בתרא קי״ג:.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סמ״ע, תומים ונתיבות - אוספים את כל חכמי העיר לדון בענייננו ומתוך כך אין זלזול בכבודו.
ב״ח - אוספים מחכמי העיר אצלו לדון האם ראוי שילך לבית הדין או לא.

אוהב ושונא

הגדרתו

שונא גמור - כל שלא דיבר עמו ג׳ ימים בשל איבתו.
אוהב גמור - שושבינו:
ר׳ אבא אמר ר׳ ירמיה אמר **רב** - כל שבעת ימי משתה. **וכן פסק סמ״ע (ונתיבות).**
רבנן משמיה **דרבא -** אפילו מיום ראשון והילך כשר. **וכן פסק ר׳ ירוחם, הביאו כנסת הגדולה ובתומים כתב שבימנו שערבה כל שמחה יש לפסוק כך.**
טור - חבירו ורעהו.

דינו לענין דין בכפיה

דעת ר׳ יהודה שאוהב ושונא פסולים לעדות **ואילו חכמים** חולקים וסוברים שלא נחשדו ישראל על כך בגמרא מבואר שלעניין דיין **חכמים מודים** שפסול כיון שלא יראה לו זכות או חובה.
כתובות ק״ה: - א״ר פפא: לא לידון איניש דינא למאן דרחים ליה ולא למאן דסני ליה...
ב״י וב״ח ברמב״ם - דין אוהב ושונא גמור שווה לשונא ואוהב שאינו גמור - אסור אך בדיעבד דינו דין.
אחרונים[31] ברמב״ם - שונא ואוהב גמור אף בדיעבד פסול, אוהב ושונא שאינו גמור אסור ובדיעבד דינו דין.
רא״ש[32], ר״ת, תוספות ומרדכי - אוהב ושונא גמור פסולים לדון אף בדיעבד ואהבה ושנאה הפחותה מכך לא ידון לכתחילה, והוא רק ממידת חסידות שאין לדונו (בעל דין אינו יכול לעכב).
שו״ע - אסור לדון אף אוהב ושונא לא גמור, לא הזכיר מה הדין בדיעבד (כלשון הרמב״ם ונראה כפי שהבינו).
רמ״א - אם דנו דינהם דין ויי״א אוהב ושונא גמור אין דינו דין ויי״א אוהב ושונא לא גמור רק ממידת חסידות אין לדונו.
ב״ח וש״ך - שונא ואוהב גמור פסולים לדון.
שבות יעקב - אוהב ושונא גמור פסולים לדון והשאר ממידת חסידות.

אוהב ושונא, האם ניתן לברור אותם בזה בורר לו אחד

רמ״א - ויי״א אוהב ושונא לא גמור רק ממידת חסידות אין לדון. **ולכן** מותר להיות דיין כשזה בורר לו אחד..
משמע מסמ״ע, פנים מאירות, ברכי יוסף - שונא ואוהב גמור פסול אף בזה בורר לו אחד.
פנים מאירות[33] - דווקא ברצון שני הצדדים.
תומים, חות יאיר, רע״א ונתיבות - אם בחר אוהב גמור של חברו אין חברו יכול לפוסלו.
הערת ברכי יוסף - מכאן הוכחה שפסול אוהב ושונא הוא גם בשלושה ולא רק בדן יחידי ושלא **כמהרשד״ם.**
מחותן
מהרי״ק - כשר.
הגהות מרדכי בשם גאון דברי ריבות - פסול (אוהב גמור). **וכן פסק ב״ח**
דר״מ - העיטור שפסל התכוון לכתחילה כאוהב שאינו גמור. **וכן פסק רמ״א בסימן ל״ג סעיף ו׳.**

[31] ראה הגהות והערות על הטור (שירת דבורה) אות ס״ח
[32] הב״י משווה בין רא״ש למרדכי אולם ניתן להבין שלרא״ש לכתחילה לא ידון אינו נתון לשיקול הדעת ואינו רק מידת חסידות.
[33] מובא בסימן י״ג פת״ש ס״ק ג׳

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סנהדרין כ״ט. שני דיינים השונאים זה את זה[34] אסורים לדון - ב״ח ש״ך רע״א אף בדיעבד אין דינם דין.

רב ותלמיד

בשבועות ל: מוכח שרב דן תלמידו **בדר״מ** יש להסתפק אם נחשב אוהב שאינו גמור או אינו אוהב כלל. **בהגהת רמ״א** בשו״ע כתב את ההיתר לגבי ׳זה בורר׳ ושמא ב**שבת קי״ט.** נראה שהדבר משתנה בין רב לרב.

פסול רשע (כל הכשר לדון כשר להעיד)

בעבירה דרבנן

כנסת הגדולה - לא צריך הכרזה. (אין חשש הפסד לאחרים שלא ידעו ויחתימו אותו בטעות בשטרות)

עזרת נשים - צריך הכרזה.

פסול נוגע בדבר (יבואר סימן ל״ז)

האם גם לגבי דיינים שייך נמצא אחד מהם קרוב או פסול עדותם בטילה

משנה למלך[35]- לריב״ש אין דין זה בדיינים **מהרח״ש** דין זה אף בדיינים.

רע״א בשם כנה״ג, ברכי יוסף הבין ברשב״א - שייך ונפסלים.

נתיבות[36] - אין דין זה בדיינים.

וקצות[37] - מחלק בין הדין עצמו שאין שייך בו ׳נמצא׳ לבין כתב פסק דין או הנפק שהוא לראיה שבית דין חתומים עליו מכח עדות שכך הם פסקו שבזה שייך ׳נמצא׳ לפסול הכתב שהם חתומים בתורת עדים.

[34] אבל אוהבים זה את זה מותר. ב״ח וסמ״ע סימן ל״ג ס״ק י״ג ופשוט.
[35] עדות פרק ט״ז הלכה ה׳
[36] סימן ל״ו ס״ק י, סימן מ״ו ס״ק ט״ז
[37] סימן ל״ו ס״ק ז׳

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

שאלות ממבחנים

1. האם גר, ממזר, קטן, אשה, סומא יכולים לדון, ומה הדין בעברו ודנו או קבלום עליהם? **סע' א-ד**

ראה גר ולענין קיבלוהו (היינו ללא כפיה), ממזר כשר (סנהדרין ל"ו:), אשה פסולה 'כל הכשר לדון כשר להעיד', ראה סומא וראה דעת הב"ח לענין עבר ודן והחולקים, פסול שעבר ודן אפילו דן דין אמת אין דינו דין (שו"ע סימן ג סעיף ב' וסימן כ"ב), שאר דין קבלת פסולים יבואר בסימן כ"ב.

2. האם בדבר שהוא מדרבנן עד נעשה דיין? הוכח והבא מקור. **סעיף ה ברמ"א**

נעשה דיין רמ"א סעיף ה' ומוכח מקיום שטרות בכתובות כ"א:

3. שתה יין האם כשר לדון? **סעיף ה**

ראה שתויי יין (לא שכרות אלא שמרגיש בעצמו צלול)

4. קי"ל דאוהב ושונא אינו יכול לדון, איך הדין אם בעל דין אומר שדיין פלוני שונא אותי והדיין מכחיש, האם מותר לו לדונו? **סעיף ז ברמ"א**

אינו נאמן מהרי"ק רמ"א לפי שאינו אלא מידת חסידות וראה אוהב ושונא

5. ב"ד שראו מעשה בשבת, האם אמרינן שלא תהא שמיעה גדולה מראיה והאם יכולים לדון ע"פ ראיה זו? **ש"ך סק"ה, קצות סק"ו**

ראה ראו ביום טוב ושבת שאסור לדון מדרבנן

6. מתי אזלינן בתר הכלל שאין עד נעשה דיין, ומתי אזלינן בתר הכלל שלא תהא שמיעה גדולה מראיה? **א. בלילה ב. ביום טוב – שאלה קודמת, ג. דיין יחיד – קצות סק"ה**

ראה אין עד נעשה דיין בדיני ממונות

7. מפני מה אין עד נעשה דיין, באילו אופנים בכ"ז נעשה דיין, ומה הדין אם הזמינו אותו להעיד האם יכול לדון בעדות אחרים? **טעם – קצות סק"ד, נעשה א. שאלה קודמת, ב. דבר דרבנן. ג. כשמעידים על פסק – נתיבות סק"ג. הוזמנו – סעיף ה'**

אין עד נעשה דיין בדיני ממונות, טעמו - ,ממתי נחשב עד שאסור לו להיות דיין [עד המעיד/ נתכוון לראות התורת עדות/ הוזמן להעיד]

8. אוהבו או שונאו שדנו, האם דיניהם דין ומה הדין בקבלום עליהם, ומה הדין במושב ב"ד של ג' ואחד מהם אוהב או שונא

ראה אוהב ושונא, דינו לענין דין בכפיה,אוהב ושונא, האם ניתן לברור אותם בזה בורר לו אחד ואף שבאוהב גמור אינו רק משום מידת חסידות אלא פסול גמור אינו שונה מקרוב שמועיל בקבלו וכן כתב רע"א בשם תשובת בן לב שהפנה עליה הש"ך וראה הערת ברכי יוסף שדעת האחרונים שהפסול של אוהב ושונא הוא גם בדין בג' ולא רק בדן יחידי ושלא כמהרשד"ם.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

<u>סימן ח׳ - שלא למנות דיין שאינו הגון וגודל שכר הדיין ועונשו</u>

מקורות

סנהדרין ז׳:, עבודה זרה נ״ב. (כל המעמיד דיין (על הציבור) שאינו הגון - כאילו נוטע אשירה בישראל..).

יבמות ס״א., [יומא י״ח.] (מינוי הפגום של ר׳ יהושע בן גמלא לכהן גדול על ידי תשלום).

סנהדרין ז׳ - ח׳., יבמות ק״ט: (לעולם יראה דיין עצמו כאילו חרב מונחת לו בין ירכותיו.. ולא לפסוע על ראשי עם ויסבול עם הציבור ושינהגו בו הציבור כבוד)

שבת י׳. (מנהג עיטוף הדיינים, מי שדן דין לאמיתו שותף למעשה בראשית).

קידושין ע׳. (אמר שמואל: כיון **<u>שנתמנה</u>** אדם פרנס על הצבור - אסור בעשיית מלאכה בפני שלשה).

קידושין י״ב:, יבמות נ״ב. (האיסור לצער שליח בית דין ושיש להעניש על כך).

בבא קמא קי״ב: (שליח בית דין נאמן כשניים)

ראשונים ופסיקת הלכה

העמדת עם הארץ לדיין על סמך שישאל כל פעם לתלמיד חכם

ב״י ע״פ רש״י - אסור, שהרבה דינים לא יתייעצו עמם. **פוסקו רמ״א.**

רשב״א - הציבור יכול למנות עליו בית דין אף שאינו ראוי מדין תורה כערכאות שבסוריא. **פוסקו רמ״א.**

<u>סימן ג׳</u> מהר״ם פאדווה - גם אם כל הג׳ אינם גמירי יכולים לכוף הנתבע לדון אלא שכיוון שאינם יכולים לדון ישלחו טענות לפני מורה **וכן פסק רמ״א בסימן ג׳.**

יישוב הפסיקות

סימן ג׳ מדבר על <u>היכולת של שלושה לכוף</u> אדם לבוא לדין תורה, שבזה כל שלושה יכולים לכוף ולעניין הדין ישלחו הטענות, סימן ח׳ עוסק <u>במי ראוי למנות</u> שבזה אין למנות על סמך שישאלו שמא לא ישאלו.

הגהות והערות[38] בהבנת לבוש - יתכן שגם כששואלים יהיה בעיה ורק שכותבים הטענות התירו שאין חשש שישנו.

סמ״ע - החשש שמא לא ישאל, ולא כלבוש שלא ישאלו נכון. (ולכן בסימן ג׳ כששואלים אין בכך פסול).

עיטוף

שבת י׳. טור ושו״ע - צריכים הדיינים לישב בעטיפה.

ברכי יוסף ושל״ה - לא נהגו להתעטף היום.

להתרחק מלדון

שו״ע - דרך חכמים הראשונים, בורחים מלהתמנות, ודוחקים עצמם הרבה שלא לישב בדין עד שידעו שאין שם ראוי כמוהו ושאם ימנעו עצמם מהדין תתקלקל השורה, ואף על פי כן לא היו יושבים בדין עד שהיו מכבידים עליהם העם והזקינים ומפצירים בם.

שו״ע סימן י׳ - כי רבים חללים הפילה, זה תלמיד חכם שלא הגיע להוראה ומורה. ועצומים כל הרוגיה, זה שהגיע להוראה ואינו מורה, והוא שיהיה הדור צריך לו, אבל אם ידע שיש שם ראוי להוראה, ומונע עצמו מההוראה, הרי זה משובח. וכל המונע עצמו מן הדין, מונע ממנו איבה וגזל ושבועת שוא.

מתי יתרחק למעשה כשיודע שהוא ראוי לדון

סמ״ע פירוש א׳ - רק כאשר הפצירו בו לדון ולא דן עליו נאמר עצומים כל הרוגיה.

סמ״ע פירוש ב׳ - <u>אין ראוי כמותו כלל</u> נאמר עצומים כל הרוגיה, <u>יש במקום אחר כמותו</u> מותר להשמט.

הערת סמ״ע סימן י׳ - אף אם הדור צריך לו, יראה שימנע עצמו מן הדין ויפשר הבע״ד יחד אם אפשר לו.

---

[38] שירת דבורה אות כ״ח

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

ט"ז - מותר לסרב רק במקום שיודע שיפצירו (או יבחרו אחר הגון) ילכו ללא הגון נאמר 'ועצומים..'.
תומים נתיבות - דווקא שאין דיינים מומחים אחרים אף שאינם כמותו שמסכימים לדון נאמר עצומים.
הפלאה - דווקא באיסור והיתר נאמר עצומים (לא משמע כן בסימן י' שאחרת עניינו ליורה דעה).

איסור לעשות מלאכה בפני ג'
רש"י קידושין ע'. - שגנאי הוא ושפלות לדור שכפופים לזה שאין לו מי שיעשה מלאכתו.
כסף הקודשים - אין בכלל מלאכה של מצוה או מכשירי מצוה שיש לאדם להשתדל לעשותה בעצמו וכבוד הוא לו (מטעם זה עשה רב נחמן את המעקה בעצמו) והאיסור דווקא לקבועים (ראב"ד בעירו) עד שאין לדון כי אם לפניהם (והוסיף שרק שיש אפשרות לציבור לדאוג להם שיהיה להם יכולת להימנע ממלאכה)

איסור לאכול בפני רבים
שו"ע - אסור לו לאכול ולשתות (**רמ"א:** ולהשתכר (טור)) בפני רבים.
סמ"ע ונתיבות - בסעודת מצוה שאינה לפני עם הארץ, האיסור רק להשתכר, בשאר סעודות אסור בכל.
כסף הקדשים - אסור רק לדיין קבוע ומסתפק בהיתר במקרים נוספים לסמ"ע (כמצוה/ וכמאן דליתא).

נאמנות שליח בית הדין
בבא קמא קי"ב: - אמר רבינא: האי שלוחא דרבנן מהימנינן ליה כבי תרי. וה"מ לשמתא, אבל לפתיחא, כיון דממונא קא מחסר ליה, דקא בעי ליה למיתב ליה זוזי לספרא - לא. (נאמן לנידוי ולא לממון).
בית יוסף - הסתפק אם הכאה חמורה מנידוי ואינו נאמן אלא כל שכן.
רמב"ם, טור ושו"ע - והשליח נאמן כשנים להעיד שביזהו, כדי לנדותו.
ב"ח וט"ז - נאמן כשניים אף להכותו, נידוי חמור ממלקות (**ט"ז** מצד האמת, אף שבעיני העולם הכאה).
סמ"ע, (ש"ך) ונתיבות - אינו נאמן, הכאה כממון שאינו נאמן ורק כשיש עדים שביזהו מכים את המבזה.

היתר שליח בית דין להכות (עושה דין לעצמו)
ר' ירוחם - שליח בית דין יכול להכות את מי שלא חוסם דרכו לקיים פסק בית דין ואם הזיק ממונו או הכהו פטור מלשלם. **פסקו רמ"א.**

שאלות ממבחנים

1. האם מותר להעמיד עם הארץ לדיין על סמך שישאל כל פעם לת"ח? **סעיף א' ברמ"א**

ראה העמדת עם הארץ לדיין על סמך שישאל כל פעם לתלמיד חכם.

2. האם יש נאמנות לשליח ב"ד לנדות את הנתבע שמעכב לבוא, או לחייבו ממון, ומה הדין אם הכאו והזיק לו, האם חייב? **סעיף ה'**

ראה נאמנות שליח, היתר שליח בית דין להכות.

3. מה הם הדינים המיוחדים שיש בשליח ב"ד? **סימן י' סעיף א – א.** נאמן כתרי **ב. אין לשון הרע. ג.** עושה דין לעצמו **(סימן ח' סעיף ה')**

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

<u>סימן ט׳ - שלא ליקח שוחד והתרת שכר בטלה</u>

מקורות

כתובות ק״ה (חומרת איסור שוחד אף על אמת, איסור לקחת כסף לדון והיתר שכר בטלה שמוכח)

תמורה ד׃-ו׃ (החיוב להחזיר ריבית, מחלוקת אביי ורבא בכל מאן דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד...)

שבת נ״ו. (פירוש מה שנאמר בבני שמואל ׳ויטו אחרי הבצע׳).

בכורות כ״ט. (משנה׃ הנוטל שכרו לדון - דיניו בטילים..).

שבועות ל׳׃ - ל״א. (איסור לדיין להניח לתלמיד בור לישב לפניו, וחיוב תלמיד להעיר כשרואה שרבו טועה).

ראשונים ופסיקת הלכה

חיוב החזרת שוחד וריבית קודם ולאחר תביעה והאם בית דין כופים לתבוע כאשר חייב לאחרים.

חיוב החזרת <u>שוחד</u> - לרבא כל מאן דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני.

חיוב החזרת <u>ריבית</u> - גם לאביי מ׳וחי אחיך עמך׳.

רמב״ם, טור ושו״ע - חיוב הלוקח שוחד להחזירו, רק לאחר תביעת הנותן.

סמ״ע - <u>בריבית</u> צריך הלוקח להחזיר אף בלא תביעה.

התבוננות מדוע <u>בריבית</u> החיוב להחזיר חל רק לאחר תביעה

- החיוב קיים לפני התביעה והתביעה מגלה על כך שהחוב לא נמחל **(ב״ח ונתיבות בט״ז)**
- חיוב התורה ריבית התחדש מוחי אחיך עמך ונוצר רק משעת תביעה[39]. **(קצות)**
- החוב קיים לפני התביעה וכל עוד לא תבע נחשב כמחילה רק על זמן הפרעון[40] **(ישועות ישראל).**

ט״ז - גם בריבית החיוב רק לאחר תביעה, כשלא תבע הנותן, בעל חובו של נותן אינו יכול לתבוע את הלוקח מדין שעבוד רב נחמן, וכשיתבענו יוצאת בדיינים. **וכן פסקו ב״ח, תומים, שער המשפט שבות יעקב והגר״א**.

קצות - מכריע כסמ״ע וכן פוסק שבית דין כופה את הנותן לתבוע את הלוקח כדי שבעל חוב נותן יוכל לגבות. ושכן פסק **כנסת הגדולה** למרות שהיה מקום לומר שכפיה באונס לזכות אינה חלה והיא ככפיה לקנות **שלפי שיטת העיטור** אינה מועילה ואינה ככפיה למכור.

לגבי חלות שעבוד רבי נתן סובר הקצות שאינו שחל <u>בריבית</u> משום שהלימוד להחזיר הוא מ׳וחי אחיך עמך׳ ודומה לצדקה שאין חל בו השעבוד. אבל לגבי שוחד מרגע התביעה השעבוד חל.

לגבי יכולת הנותן למחול למקבל קודם תביעה סובר **שהגאונים** סוברים שלא ניתן **ולרמב״ם** ניתן.

נתיבות - אין בית דין כופים את הלוקח לתבוע בשביל בעל חובו **(תומים** חזקה שמחל).

פת״ש - שבות יעקב כל עוד לא מחל בפירוש לא נחשב שמחל ואין בית דין כופים לתבוע.

פנים מאירות - אינו יכול למחול אפילו לא תבע וכופים לתבוע.

ברכי יוסף - כופים את המקבל לתבוע ולאחר מכן משתעבד, אם טוען שמחל בפירוש צ״ע.

אף **שהשבות יעקב ולחם יהודה** כתבו שאם לו תבעו צריך להחזיר לצאת ידי שמים לא משמע כן **מהרמב״ם ושו״ע** בשוחד, ומשמע שכל עוד לא תבע מחל מחילה גמורה.

שכר עדי שקר

נתיבות - אינם חייבים להחזיר. (לא כתוב במפורש בתורה שאסור לקבל כסף וכאתנן זונה).

---

[39] שיטת ה**קצות** שממון שאסור לקבלו והמקבל צריך להחזירו, אינו חוב ממון רגיל מדין חושן משפט שהרי הנותן נתן ברצון ולכן ודאי שמחל אלא חיובו ככפרה או כאיסור מ׳ורה דעה׳ שהתורה חייבה לא לקבל, **והתורה חייבה להחזיר מעת התביעה** רק שבריבית כיוון שהלוה היה ׳אנוס למעות׳ ולא נתן בלב שלם אף לצאת ידי שמים בחושן משפט חייב להחזיר קודם התביעה **<u>כסמ״ע</u>**.

[40] הדין הוא ׳אי עביד לא מהני׳ דהיינו שמעשה הקניין לא הועיל ואף שהממון ניתן ברצון מדין תורה אין מחילתו מחילה, ניתן להבין בשני אופנים **<u>א.</u>** התורה חדשה שמחילתו על החוב נחשבת מחילה בטעות אלא אם כן מפרש בפיו שהוא מוחל אף שיודע שיש איסור בדבר. **<u>ב.</u>** **<u>והעיקר</u>** שהתורה חידשה שאין מחילתו מחילה <u>כל עוד יש תלות בין החוב לדבר האסור</u> דהיינו בשוחד קודם שדן את הדין, (ובריבית יש לדון אם אחר מתן מעות/פרעון) אבל אחר שדן אם מוחל בפירוש מחילתו מחילה וכל עוד לא מחל בפירוש אחר הדין, מחילתו מחילה בטעות שהוא סובר שמה שמחל בעת מתן מעות הועיל, ומחילתו על זמן הפרעון בלבד לפי שאינו תובע.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

שוחד דברים

כתובות ק״ה: - ת״ר: ושוחד לא תקח ... אפילו שוחד דברים נמי אסור, מדלא כתיב בצע לא תקח. היכי דמי שוחד דברים? כי הא דשמואל הוה עבר במברא, אתא ההוא גברא יהיב ליה ידיה. **וכן פסק שו״ע.**

תוספות והגאון שבטור - שוחד דברים הוא כאוהב שאינו גמור שנפסל רק מכח חומרא (לשיטתו בסימן ז׳).

ב״י בהבנת רמב״ם - פסול אף בדיעבד (**מהריק״ש וברכ״י -** פסול מהתורה, לימוד גמור ולא אסמכתא).

הגהות דרישה ופרישה ברמב״ם - ייתכן שמכשיר בדיעבד, מה שכתב פסול כי זה לשון האמוראים בגמרא.

מהרד״ך - לא נעשה בפני בעל דין השני נפסל ממידת חסידות, בפניו נסתמים טענותיו ואסור ופסול.

מהרי״ק - הפסול רק אם מוכח שעשה כן כי צריך לבוא לפניו או עושה כן באופן קבוע. **פסקו רמ״א.**

סמ״ע - ר״ל שוחד ענינים כמו ההוא דנטל גדפא מהדיין או כיסה רוק שלפניו, וכן משמע בגמ׳ [**ובטור**]. מיהו אפילו שוחד דברים ממש ג״כ אסור, כמו להקדים לו שלום ולא היה דרכו להקדים לו שלום.

ב״ח וברכי יוסף - בהשאיל לו כליו אף הסוברים ששוחד דברים ממידת חסידות פוסלים (שווה פרוטה?).

הערות הגרי״ש אלישיב - במנ״ח דן בבא לדון וקיבל שוחד פחות מפרוטה אי חייב, כתב דלא גרע מדברים.

איסור ׳לפני עיוור׳ בנתינת שוחד לשופט בן נח

תומים - מותר לתת. איסור שוחד הוא מדין קירוב דעת, ובן נח מותר להעיד ולדון בקרוביו.

חתם סופר - רק שברור לו שהדין עמו ובלי השוחד השופט ירחם על שכנגדו מותר ומצוה לתת שוחד. **וחות יאיר אוסר.**

פת״ש יורה דעה סימן קנ״א וק״ס ס״ק א׳

דברי משפט - אסור בן נח מצוה על דינים ואף לו אסור לקחת, היה מותר כשברור שאם לא הדיין יטה את הדין לרעת ישראל, וממילא לא ישפוט צדק ואף זו מצוה.

הערות הגרי״ש אלישיב[41] - והקשו האחרונים [על התומים] שהרמב״ן בפרשת וישלח הביא מהירושלמי כמה דינים ונכלל בהם שבן נח מצווה על הדינים, ואחד מהם הוא ׳שוחד׳.

ונראה שיש לחלק, שהרי שני סוגי שוחד ישנן, אחד לדון אמת לזכות את הזכאי, שבזה שייך האיסור רק מצד קריבות דעת, ועל זה אמר התומים שלא גרע מקרובו שמותר בבן נח, ואילו הירושלמי עסק לגבי דין שוחד שבא לכתחילה להטות הדין, שזה ודאי אסור גם בבן נח וכלול במה שבן נח מצווה על הדינים.

קדם תובע ושלח מנחה לדיין

שו״ע - אם קדם התובע ושלח מנחה לדיין קודם שיזמין לנתבע לדין, אין הנתבע יכול לפוסלו, אלא אם כן הדיין רוצה לחשוך עצמו מאותו דין ממדת חסידותו (**רמ״א** כגון שיודע שנתקרב דעתו לזה), (טור).

סמ״ע - אפילו היה לו תביעה מפורסמת. **ב״ח -** כיוון שלא הזכירה נותן בעת דין, אבל הזכירה נפסל לדון.

מהרד״ך, סמ״ע וש״ך - נתן מתנה בפני הנתבע נפסל לדון משום שיסתמו טענות הנתבע.

האיסור ליטול מתנה גם אחר שדן

רמ״א סימן ל״ד - דיין שדן כבר, ובא הבעל דין ליתן לו מתנה על שהפך בזכותו, אסור לו לקבל. (**רא״ש**)

תשב״ץ - האיסור הוא דווקא לדיין אך מותר לתת מתנה למי שלימד עליו זכות בדין.

האם לדיין מותר לקבל מתנות סתם

ב״ח - מותר, להתעשר שיהיו דבריו נשמעים לפני הבריות (וחכמת המסכן בזויה).

[41] כתובות דף ק״ה עמוד ב

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

ט״ז - אסור, שיבואו להקדים לו מתנות ולאחר מכן לדון לפניו.
ברכי יוסף - חשש הט״ז אינו גורם לאיסור שבמקרה זה האיסור לדון ממידת חסידות. **הוסיף** שבמקרה שאדם שולח באופן קבוע יש איסור לדונו (כדברי ריח השדה).

דיין שנטל שכר לדון

ב״ח - אינו צריך להחזיר, לא כתוב בפירוש בתורה שאסור ולכן ״אין דין כל מה שאמר רחמנא לא תעביד, אי עביד לא מהני״. **וכן משמע בפנים מאירות ושער משפט.**
תפארת למשה, משנה למלך, מחנה אפרים, ברכי יוסף - חולקים על הב״ח (נאמר בתורה מה אני בחינם או משום נתינה בטעות או בגלל שדינו בטל וקיבל על מנת שיהיה דין והרי שלא דן).

היתרים ליטול

בכתובות ק״ה מפורש שמותר ליטול מהנידונים שכר בטלה דמוכח, ושהציבור מצווים לפרנס הדיינים.
ב״ח, ש״ך נתיבות - שכר פשרה מותר ליטול. **שבות יעקב -** כיום שאין דנים דין תורה מותר כפשרה.
חכמת שלמה - האיסור ליטול שכר ושדינו בטל הוא רק בדין בכפיה. **שער משפט** חולק, במי שכשר לדון.
תומים ונתיבות - דיינים שהוקבעו ומחמת כן לא דנים נחשבת כשכר בטלה דמוכח.

שכר בטלה שאינו מוכח

סמ״ע - דינו בטל. שכר בטלה דמוכח בשעה שאינו אמור לעסוק במלאכתו - מכוער הדבר אך הדין לא בטל.

בכמה פעמים נפסלים על דיניו

לחם משנה, ר׳ ירוחם - ג׳ פעמים.
ברכי יוסף, ריטב״א, רמב״ן, רשב״א ור״ן - בפעם אחת.

מאמתי דינו או עדותו של הנוטל שכר נפסלים

פרישה - רק מעת שידוע שנטל. **וכן הכריע ברכי יוסף.**
שונה הלכות - אפילו מה שדן לפני.
הערת הסמ״ע על פי ר״ן ושו״ע - אם ידוע שלא נטל שכר לאותו דין דינו כשר אף שלפניו ואחריו נטל.
החזיר את השכר - רמב״ן - דינו ועדותו קיימים, פסול הדין הוא קנס שקנסו חכמים.

לא התנה ודן ובא ליטול שכר בטלה מוכח

סמ״ע - נותנים לו כשיעור שרוצה אדם ליקח ולישב וליבטל מאותה מלאכה שיתבטל ממנה, כמשיב אבידה. **שבות יעקב -** הלכה כסמ״ע ביחוד עכשיו שהכל יודעים שנותנים שכר.
ט״ז - אינו נוטל כפורע חובו של חבירו שלו מדעתו **וכן פסקו נתיבות ותומים.**
קצות - כאשר ביקשו ממנו לדון זה כאילו אמרו פרע חובנו שמשלמים ואם דן בעל כורחם לא משלמים. אך חולק על הסמ״ע שכתב שמשלמים לו לפי בטלת אותה מלאכה וסובר שמשלמים כפועל בטל רגיל. משום שבאבדה עשה מלאכה ודין אינו מלאכה, **ואילו הנתיבות (בחידושים)** חולק ואומר שדין כמלאכה.

האם תלמיד היושב לפני רבו ורואה זכות לעשיר יכול לשתוק

סמ״ע בשם מהרש״ל - אסור לשתוק נאמר דווקא לעני שיש קושי של כבוד רבו וכבוד העשיר. אבל תמיד עובר משום מדבר שקר תרחק.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

ט״ז בשם מהר״ל מפראג - האיסור לשתוק דווקא בעני, האיסור לרחם ולהדר דל בריבו הוא דווקא לדיין.
ב״ח, ש״ך, תומים וברכי יוסף - כמהרש״ל. (ב״ח - ציינו עני כי אז הבושה לרבו גדולה שנראה שטעה להחניף לעשיר, תומים - בעני, יכול התלמיד לחשוב שעשיר לא תובע עני, אם הוא לא באמת צודק).

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

שאלות ממבחנים

1. דיין שקיבל שוחד או מלווה שקיבל ריבית קצוצה, האם חייבים להחזיר בלי תביעה, ואת"ל שכן, האם ב"ד כופה אותם להחזיר? **סעיף א סמ"ע סק"ג וט"ז פת"ש סק"ב**

ראה **חיוב החזרת שוחד וריבית קודם ולאחר תביעה והאם בית דין כופים לתבוע כאשר חייב לאחרים.**

2. דיין שנתבע לדין להחזיר שכר כדי לדון מאחר ודיניו בטלים, האם מחייבים אותו להחזיר או לא? **פת"ש סק"ט ועיין בסימן לד סעיף יח ונו"כ**

ראה **דיין שנטל שכר לדון**

3. האם מותר לדיין לקבל שוחד משני הצדדים, מה המקור לדין זה? **סמ"ע ס"ק ב' (כתובות ק"ה ע"א)**

כתובות ק"ה - קרנא הוה שקיל איסתירא מזכאי ואיסתירא מחייב, ודאין להו דינא. **והיכי עביד הכי?** והכתי': ושוחד לא תקח! **וכ"ת, ה"מ היכא דלא שקיל מתרוייהו**, דלמא אתי לאצלויי דינא, קרנא כיון דשקיל מתרוייהו לא אתי לאצלויי דינא, **וכי לא אתי לאצלויי דינא מי שרי?** והתניא: ושוחד לא תקח מה ת"ל? אם ללמד שלא לזכות את החייב ושלא לחייב את הזכאי, הרי כבר נאמר: לא תטה משפט! **אלא אפי' לזכות את הזכאי ולחייב את החייב, אמרה תורה: ושוחד לא תקח! הני מילי היכא דשקיל בתורת שוחד**, קרנא בתורת אגרא הוה שקיל.

אמר רבא: מאי טעמא דשוחדא? כיון דקביל ליה שוחדא מיניה, איקרבא ליה דעתיה לגביה **והוי כגופיה,** ואין אדם רואה חובה לעצמו. מאי שוחד? **שהוא חד. סמ"ע -** מכאן שאסור אף בלוקח משניהם.

4. האם יש הבדל בין חיוב השבת שוחד לחיוב השבת ריבית? **שאלה 1**

חיוב החזרת שוחד וריבית קודם ולאחר תביעה והאם בית דין כופים לתבוע כאשר חייב לאחרים.

5. מה גדר איסור שוחד דברים, ומה דין שוחד בדבר השווה פחות משווה פרוטה? **סמ"ע סק"ו וב"ח סק"ו פחות משו"פ – מנחת חינוך פג-א**

ראה **שוחד דברים.**

6. כיצד יתכן לתת לדיין שכר גדול יותר ממה שהיה עושה בעצמו? **פת"ש סק"ח**

ראה **היתרים ליטול, הציבור מחוייבים לפרנס את הדיינים ואילו מנידונים מוטל ליטול שכר בטלה דמוכח.**

7. אדם שנתן מתנה לדיין, לפני שיגיש תביעה, האם מותר לדיין לדון בתביעתו, כאשר הנתבע מתנגד? **סעיף ב**

ראה **קדם תובע ושלח מנחה לדיין**

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

<u>סימן י׳ - להיות מתון בדין ושימלך בגדול ממנו</u>

מקורות

אבות פרק א׳ משנה א׳ (הוו מתונים בדין).

אבות פרק ד׳ משנה ז׳ (רבי ישמעאל בנו אומר החושך עצמו מן הדין פורק ממנו איבה וגזל ושבועת שוא והגס לבו בהוראה שוטה רשע וגס רוח).

סנהדרין ל״ה. (אשרו חמוץ - אשרו דיין שמחמץ את דינו.)

סנהדרין ז׃- ח. (וכי בבקר דנין וכל היום אין דנין? אלא׃ אם ברור לך הדבר כבקר - אמרהו, כקטן כגדל תשמעון. אמר ריש לקיש׃ שיהא חביב עליך דין של פרוטה, כדין של מאה מנה)

יבמות ק״ט׃ (ואיבעית אימא׃ תוקע עצמו לדבר הלכה - בדיינא דאתי דינא לקמיה, וגמר הלכה ומדמי מילתא למילתא, ואית ליה רבה ולא אזיל משאיל).

עבודה זרה י״ט׃ (אמר רבי אבא אמר רב הונא אמר רב, מאי דכתיב׃ כי רבים חללים הפילה? זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה, ועצומים כל הרוגיה - זה תלמיד שהגיע להוראה ואינו מורה).

ראשונים ופסיקת הלכה

להתרחק מלדון (כפול בסימן ח׳)

שו״ע סימן ח׳ - דרך חכמים הראשונים, בורחים מלהתמנות, ודוחקים עצמם הרבה שלא לישב בדין עד שידעו שאין שם ראוי כמוהו ושאם ימנעו עצמם מהדין תתקלקל השורה, ואף על פי כן לא היו יושבים בדין עד שהיו מכבידים עליהם העם והזקינים ומפצירים בם.

שו״ע סימן י׳ -כי רבים חללים הפילה, זה תלמיד חכם שלא הגיע להוראה ומורה. ועצומים כל הרוגיה, זה שהגיע להוראה ואינו מורה, והוא שיהיה הדור צריך לו, אבל אם ידע שיש שם ראוי להוראה, ומונע עצמו מההוראה, הרי זה משובח. וכל המונע עצמו מן הדין, מונע ממנו איבה וגזל ושבועת שוא.

מתי יתרחק למעשה כשיודע שהוא ראוי לדון

סמ״ע פירוש א׳ - רק כאשר הפצירו בו לדון ולא דן עליו נאמר עצומים כל הרוגיה.

סמ״ע פירוש ב׳ - <u>אין ראוי כמותו כלל</u> נאמר עצומים כל הרוגיה, <u>יש במקום אחר כמותו</u> מותר להשמט.

הערת סמ״ע סימן י׳ - אף אם הדור צריך לו, יראה שימנע עצמו מן הדין ויפשר הבע״ד יחד אם אפשר לו.

ט״ז - מותר לסרב רק במקום שיודע שיפצירו (או יבחרו אחר הגון) <u>ילכו ללא הגון</u> נאמר ׳ועצומים..׳.

תומים נתיבות - דווקא שאין דיינים מומחים אחרים אף שאינם כמותו שמסכימים לדון נאמר עצומים.

הפלאה - דווקא באיסור והיתר נאמר עצומים (לא משמע כן בסימן י׳ שאחרת עניינו ליורה דעה).

שאלות ממבחנים

1. האם יכול הדיין לדמות דין שבא לפניו כעת לדין אחר שכבר פסקו, מבלי להתייעץ עם חכם שגדול ממנו? **סעיף ב׳**
2. מהם התנאים הנדרשים מהדיין קודם שפוסק את הדין ומניין לנו? **סימן י׳**

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן י״א - כיצד מזמינים לדין ועל פי מי

מקורות

בבא קמא קי״ב: - קי״ג. (דיני זימון לדין ונאמנות שליח בית דין וששולחים על ידי אישה ושכנים ואמתי מתירים נידוי).

סנהדרין ח׳. (תנא: זימון בשלשה.. הני בי תלתא דייני דיתבי, ואזיל שליחא דבי דינא ואמר מפומא דחד - לא אמר כלום, עד דאמר משמיה דכולהו. הני מילי - בלא יומא דדינא, אבל ביומא דדינא - לית לן בה).

מועד קטן ט״ז. (אין בדברי שליח בית דין משום לשון הרע)

גיטין פ״ח. (דיין יכול לחתום בשטר הזמנה מן הצד. והא רב חתים מן הצד... רב בדיסקי הוה חתים).

ראשונים ופסיקת הלכה

החיוב לגלות לנתבע על מה תובעים אותו בכדי שיבוא לבית דין

ריטב״א[42] - ..שצריך שיאמר לבעל דין שיהא מזומן לדין עם פלוני ולא שיאמר לו השליח היה מזומן לדין, והטעם כדי שידע מי תובעו בדין ויזכר אם יש לעשות לו כלום ויפייסנו וגם שיתן אל לבו מה שישיב לו בדין.

(ה**אמרי ברוך** דייק שמשמע שרק צריך להודיע מי התובע ואילו ה**ח״צ** הבין מהטעם שצריך שיודיע התביעה).

באר שבע - אינו חייב לגלות והנתבע מחויב לבא. **וכן פסק שבות יעקב ובאר עשק** (וכתב שכן עמא דבר)**.**

ש״ך - כשתובע מסרב לגלות לנתבע על מה תובעו, הנתבע אינו חייב לבוא. **ופסקהו נתיבות, חכם צבי וברכי יוסף** (והעיר שאין חיוב לפרט את התביעה בכתב הזמנה אם הנתבע לא דרש, אלא שיש רשות לסרב לבוא).

ר׳ שאול מאמסטרדם נטה לדברי הש״ך וכתב שגם השבות יעקב יודה כשצריך להוציא הוצאות על דרך וחלק רק ששניהם בעיר ואפשר לבוא לבית דין לברר **וזכרון יוסף** מסתפק בדבר.

נאמנות שליח בית הדין (מסימן ח׳)

בבא קמא קי״ב: - אמר רבינא: האי שלוחא דרבנן מהימנינן ליה כבי תרי. והא״מ לשמתא, אבל לפתיחא, כיון דממונא קא מחסר ליה, דקא בעי ליה למיתב ליה זוזי לספרא - לא. (נאמן לנידוי ולא לממון).

בית יוסף - הסתפק אם הכאה חמורה מנידוי ואינו נאמן אלא כל שכן.

רמב״ם טור ושו״ע - והשליח נאמן כשנים להעיד שביזהו, כדי לנדותו.

ב״ח וט״ז - נאמן כשניים אף להכותו, נידוי חמור ממלקות (**ט״ז** מצד האמת, אף שבעיני העולם הכאה).

סמ״ע (ש״ך) נתיבות - אינו נאמן, הכאה כממון שאינו נאמן ורק כשיש עדים שביזהו מכים את המבזה.

הערת תומים ונתיבות - דווקא על דיבורו, השליח נאמן לנידוי ולא לממון כגון שאמר השליח שפלוני סירב. אבל חזקה ששליח בית דין עשה את שליחותו היא כשני עדים, ואם לא בא בפעם שלישית כותבים פתיחא.

נאמנות אשה ושכנים

שו״ע - אם דרכו לבא באותו היום, אומר השליח אפילו לאחד מהשכנים, אפילו אשה אם יבא פלוני, הודיעוהו שבית דין קבעו לו זמן שיבא היום לבית דין, ואם לא בא מנדין אותו לערב. במה דברים אמורים, כשאין בדרך שדרכו לילך בה על מקום בית דין.. וכן אם לא בא במדינה עד למחר, אין סומכים על השכנים..

דרישה - חזקה שליח בית הדין עושה שליחותו מועילה רק לנדות אבל לא להוציא ממון (כתיבת פתיחא).

תומים ונתיבות - כל מי שנשלח בשליחות בית דין חזקה שעשה את שליחותו היא כשני עדים להוציא ממון.

[42] חידושי הריטב״א מסכת מועד קטן דף ט״ז עמוד א

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

היתר שליח בית דין להכות (עושה דין לעצמו) (מסימן ח׳)

ר׳ ירוחם - שליח בית דין יכול להכות את מי שלא חוסם דרכו לקיים פסק בית דין ואם הזיק ממונו או הכהו פטור מלשלם. **פסקו רמ״א.**

נידוי לאחר ג׳ פעמים

רמב״ם שו״ע - אדם רגיל, ג׳ פעמים (בה״ב). מצוי בעיר (סתם אשה) או סירב, אפילו אחר פעם אחת מנדים.

תומים ונתיבות - היום נהגו לנדות אף למצוי בעיר רק אחר ג׳ פעמים (כאשר לא סירב לבוא בפירוש).

זימון בשם המומחה בלבד

שו״ע ע״פ סנהדרין ח׳. - שליח שאמר: פלוני שלחני בשם אחד מהדיינים, ולא רצה לבוא, אין כותבין עליו פתיחא של שמתא עד שיאמר בשם שלשתן. במה דברים אמורים, שהלך השליח ביום שאינו ידוע לישיבת הדיינים. אבל ביום הידוע שהדיינים יושבים בו לדין, הכל יודעים שכל הדיינים מקובצים, ואף על פי שבא השליח בשם אחד, כאילו בא בשם שלשתן.

נימוקי יוסף בשם ראב״ד - ואם יש בהם מומחה, חולקין לו כבוד ומזכירין לו שם המומחה **מביאו רמ״א.**

סמ״ע - ברמ״א משמע שהזמין בשאר הימים בשם המומחה בלבד ולא בא מנדים אף שלא מוכרח בנ״י וצ״ע.

מהרש״ל מביאו ש״ך - הזמינו בשם הפחות שבשלושה ולא בא אין מנדין אפילו ביום שידוע לישיבת הדיינים. ׳דאמר האי, אי הוי ג׳, לא היו מזמינים אלא על שם הגדול׳.

נתיבות - מומחה לרבים אינו צריך ג׳ כלל שדן בכפיה ורמ״א דיבר במומחה שבבית הדין שהיה לנתבע להסיק שהזמינו בית הדין וחלקו כבוד לגדול ואף בשאר הימים מנדים. **ולכאורה המהרש״ל** חולק[43]. ויש לתרץ **שמהרש״ל** כתב בגדול ששאר הדיינים אינם חייבים בכבודו **והנתיבות** כתב כששאר הדיינים חייבים בכבודו (דין **הנ״י** עוסק במקרה ששאר הדיינים מצווים לכבד את הגדול שנלמד ממשה ואהרן שהזמינו רק בשם ה׳).

נשים יקרות או תלמיד חכם שתורתו אומנתו

שו״ע - נשים יקרות, (או ת״ח שתורתו אומנתו), אם מזמנים אותם לבא לבית דין, וכן אם הנתבע יכול למנות שליח שיבא במקומו לבית דין, יתבאר בסימן צ״ו ובסימן קכ״ד.

[43] ים של שלמה מסכת בבא קמא פרק י סימן ט״ו
והיכא דיתבי תלתא בבי דינא, צריך להזמינו על שם שלשתן. אבל אפומיה דחד, **אפילו על הגדול**, לא אמר כלום, כדאמר רבא בפ״ק דסנהדרין (ח׳ ע״א). וה״מ שלא הזמינוהו ליומא דדינא..

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

שאלות ממבחנים

1. המסרב להופיע לדין לאחר קבלת ההזמנה הראשונה, האם נחשב כסרבן, ומהי ההגדרה של סרבן? **סעיף א׳ סירב בפירוש כן וראה** נאמנות שליח בית הדין (מסימן ח׳) **לא סירב בפירוש ראה** נידוי לאחר ג׳ פעמים.

2. על אלו דברים נאמן שליח ב״ד, ומתי נאמן רק בהצטרפות עד נוסף? **סעיף א, ועי׳ סימן ח סעיף ה**
ראה נאמנות שליח בית הדין (מסימן ח׳)

3. האם התובע חייב לפרט בכתב התביעה את טענותיו? **ש״ך סק״א ופת״ש סק״ד**
ראה החיוב לגלות לנתבע על מה תובעים אותו בכדי שיבוא לבית דין

4. מי הם האישים שאין מזמנים אותם לב״ד מפני כבודם, וכיצד הם משיבים על טענות התובע? **סעיף ה (עי׳ סימן קכ״ד)**
ראה נשים יקרות או תלמיד חכם שתורתו אומנתו

5. מה הם הדינים המיוחדים שיש בשליח ב״ד? **סעיף א**
א. נאמן כתרי ראה נאמנות שליח בית הדין (מסימן ח׳)
ב. אין בדבריו משום לשון הרע. רמב״ם ושו״ע ע״פ מועד קטן ט״ז.
ג. עושה דין לעצמו (סימן ח סעיף ה) ראה היתר שליח בית דין להכות (עושה דין לעצמו) (מסימן ח׳)

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

<u>סימן י״ב - דיין שבאו לפניו רך וקשה וכל דיני פשרה</u>

מקורות

סנהדרין ה׳: - ז׳. (הרשות להימנע מלדון רך וקשה קודם שידע לאן הדין נוטה).

בבא מציעא פ״ג. (כפיה על לפנים משורת הדין. רבה בר בר חנן תברו ליה הנהו שקולאי חביתא דחמרא. שקל לגלימייהו, אתו אמרו לרב. אמר ליה: הב להו גלימייהו. - אמר ליה: דינא הכי? - אמר ליה: אין, למען תלך בדרך טובים. יהיב להו גלימייהו. אמרו ליה: עניי אנן, וטרחינן כולה יומא, וכפינן, ולית לן מידי. אמר ליה: זיל הב אגרייהו. - אמר ליה: דינא הכי? - אמר ליה: אין, וארחות צדיקים תשמר).

ראשונים ופסיקת הלכה

הרשות להימנע מלדון בעל דין קשה

בסנהדרין ו: מבואר שיש רשות להמנע מלדון רך וקשה ודווקא קודם שידע לאן הדין נוטה.

רמב״ם (ורשב״א) - בית דין ממונה לרבים חייב להזקק אפילו לבעל דין קשה. **וכן פסק שו״ע.**

כששני בעלי הדין קשים

הגהות אשרי - חייב לדון (דאם ירדפנו השני יסייעו. סמ״ע)

רמ״א - פסק כהגהות אשרי.

ב״ח - הגהות אשרי דיבר דווקא על 'קשה' **לפירוש רש״י** שהחזק ינסה להוכיח את הטעויות של הדיין ולהפך פסק הדין (ויביישו) ובמקרה שיש חזק מולו הוא ינסה להוכיח צדקת הדיין ואין חשש בזה, אבל במקרה שהדיין חושש לסכנה ('קשה' **לפירוש הרמב״ם**) רשאי הדיין לחשוש אף ששני הצדדים חזקים **ומביאו ש״ך.**

מצוה לפתוח בפשרה

רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר: אסור לבצוע, וכל הבוצע - הרי זה חוטא.

רבי יהושע בן קרחה אומר: מצוה לבצוע, שנאמר: אמת <u>ומשפט שלום</u> שפטו בשעריכם.

אמר רב: הלכה כרבי יהושע בן קרחה. - אינו?.. - מאי מצוה נמי דקאמר רבי יהושע בן קרחה מצוה למימרא להו: אי דינא בעיתו, אי פשרה בעיתו.

ט״ז - כתב מהר״ל מפראג מדאמר רב הונא אי דינא בעיתו אי פשרה בעיתו, נראה שאין לרדוף כל כך אחר הפשרה, רק דאמרי להו אי דינא בעיתו כו'.

סמ״ע - צריך הדיין להסביר לבעלי דינים שבפשרה נוח להם ולדבר על לבם אולי יסכימו על הפשרה, וכן היא גם כן כוונת המחבר. **וכן כתב נתיבות.**

גמר דין להיתר לעשות פשרה 'איש פלוני אתה חייב איש פלוני אתה זכאי'

הגהות אשרי (אור זרוע) , הו״א בתוספות - גם כשיודעים את הדין ולא אמרו ממש 'איש פלוני...' אסור.

רש״י, רי״ף רמב״ם - דווקא אמרו 'איש פלוני...' אסור, אבל כשיודעים את הדין ולא אמרו ממש מותר.

ב״ח, פרישה בשם מהרש״ל - יש להחמיר כהגהות אשרי.

שו״ע וש״ך - כרש״י.

ברכי יוסף - ר״י, רשב״א, אור זרוע, אגודה, ר״ן, ר' יונה והגהות מימוניות פסקו כשהדין ברור אסור לבצוע וכן הלכה.

רע״א - במקרה שעשו פשרה לאחר גמר דין זה טועה בדבר משנה שאין הפשרה כלום.

הערת תוספות - כשבית דין חייב שבועה מותר לבצוע אחר גמר דין כדי להפטר מעונש שבועה. **פסקו שו״ע.**

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

הערת שלט״ג - אם הם מודיעים להם טיב הפשרה ומפייסים אותם עד שהם מתרצים למחול אחד לחברו או לתת אחד לחברו דבר ידוע, אפילו אחר גמר דין ראוי לעשות כן, ובלבד שלא יהא שום צד הכרח בדבר אלא פיוסים ופיתויים, וזו היא מצוה גדולה והבאת שלום שבין אדם לחברו **וכן פסקו ש״ך ונתיבות**

כפיה להיכנס לפנים משורת הדין

ר׳ ירוחם (בשם הרא״ש) - אסור. **בית יוסף -** ופשוט הוא בעיני, ותמהני על מה שכתב המרדכי.

מרדכי - מותר **וכן פסק ב״ח.**

רמ״א - אסור וי״ח.

תומים ושבות יעקב - ייתכן שאין מחלוקת. העיקר שכופים בשכנוע אך לא ניתן לנדות או להכות על כך.

צמח צדק - ניתן אף לנדות.

שב יעקב - אין כופים העיקר כדעה שכותב רמ״א בסתם ועוד שמוחזק לומר קים לי וייתכן שיודה לתומים.

מספר הדיינים בפשרה

ר׳ מאיר (ת״ק) - שלושה.

רשב״ג - שניים.

חכמים - אפילו ביחיד.

סנהדרין ו. - לימא תלתא תנאי בפשרה, דמר סבר בשלשה, ומר סבר בשנים, ומר סבר ביחיד? **אמר רב אחא בריה דרב איקא, ואיתימא רבי יימר בר שלמיא:** מאן דאמר תרי אפילו חד נמי, והאי דקאמר תרי כי היכי דליהוו עליה סהדי.

תוספות, רא״ש נימוקי יוסף ומרדכי- רשב״ג מודה לחכמים. (כרב אחא בריה דרב איקא).

רי״ף ורמב״ם לפי הב״י - הלכה כרשב״ג ודווקא שניים ולא יחיד. (רב אחא בריה דרב איקא דחיה בעלמא)

שו״ע - סתם - אפילו ביחיד, וי״א- דווקא בשניים.

ב״ח, ט״ז, סמ״ע והגר״א (נימוקי יוסף) -רי״ף ורמב״ם מודים שאפילו ביחיד.

מדוע פשרה צריכה קניין

רשב״א והגר״א - אסמכתא.

מה יוצר הקניין

רשב״א ורמ״א - האדם מחייב את עצמו ממון (שעבוד) בסכום שאותו יאמרו לו הדיינים, (ניתן להתחייב בדבר שאינו קצוב) וקניין גורם שהתחייבות זאת לא תהיה אסמכתא, ניתן להתחייב ממון אך לא ניתן להתחייב לתת חפצים, ולכן התחייבות בקניין לא תועיל בדיון על חפץ.

(באר היטב[44]) - התורה נתנה רשות לדיינים לדון בפשרה בהסכמת הנידונים, הקניין מגלה שהסכמה נעשתה בגמירות דעת מלאה, והחיוב נוצר מכח פסק הדין של הפשרנים, אין חילוק בין חפץ חיוב ומחילה.

בדיון על חפץ מי צריך להקנות

סמ״ע - רק הנתבע שהתחייבות לתת (׳אתן׳) זה קניין דברים, אבל התובע לא צריך שיכול להתחייב לוותר לנתבע מה שבידו, **ונתיבות, תומים, ט״ז ונו״ב** חלקו שגם לותר על החזרת חפץ נחשב התחייבות לתת (אתן).

[44] סימן י״ג ס״ק ד׳

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

איזה קניין צריך

ריטב״א - גם התחייבות בשטר מועילה.

רשב״א - כל דרכי הקנאה.

רא״ש[45] **-** ואין לתמוה היאך מתחייב בשטר זה הא אין מטלטלין נקנין בשטר דהואיל וטרח למיכתב בלישנא דחיובא גמר ומשעבד נפשיה שהרי אפי׳ באמירה בעלמא יש דברים שנקנין כדאמרי׳ בסמוך והכא נמי מתוך שטרח ליתן לו בשטר גמר ומקני דמטלטלין המיוחדין אינן נקנין אלא במשיכה אבל שעבוד וחוב מהני בשטר.

רמ״א - וקנין לאו דוקא, אלא ה״ה אם נתן שטר עליו, או אחד משאר דרכי הקניה.

נתיבות - שטר עליו. היינו אפילו קודם שעשו הפשרה נתן שטר על עצמו להתחייב כל מה שיאמרו הפשרנים, אפילו לא הזכיר סך ידוע **[סמ״ע] ובתומים הניח בצ״ע**, דכל דבר שההתחייבות תלוי בתנאי לא מהני שטר רק קנין, **וכן נראה.**

כשמי שפסקו לו את הפשרה הם שלושה שבאו לפניהם לדין ואחר כך נתרצו בעלי הדין לפשרה

בה״ג וראב״ן -אין צריך קניין. (היה להם סמכות להפקיר ממון בדין ולא פקעה)

ר׳ יוסף טוב עלם - כל שלושה (שראויים לדון) אין צריך קניין.

דר״מ - ׳מיהו נראה דעת שאר הפוסקים דאין לחלק מדסתמו דבריהם׳.

ר׳ יהודאי גאון, רמב״ם ורשב״א - צריך.

האם פסק מחילה בפשרה צריך קניין

סתם מחילה שאדם מוחל מדעתו אינה צריכה קנין אולם בפשרה אין המחילה מדעתו רק שהסכים לפשר.

כשהסכים תובע לפשרה ופסקו לו שאין חייבים לו ולא עשו קניין (שאם מסכים לפסק הוא מוחל חובו)

רי״ד, ר׳ יוסף טוב עלם, ראבי״ה וראב״ן - אינו יכול לחזור **וכן פסק שו״ע**.

ר׳ ירוחם - מחילה צריכה קניין כיוון שרגילים הפשרנים לאיים על הכתות כדי לפשר ואינה ברצון טוב.

בה״ג, רב צמח (ורא״ש) - יכול לחזור. (מחילה שלא מדעתו דינה כמחילה בטעות).

שמע התובע פסק הפשרה ושתק לשיטה זו

רב צמח -יכול לחזור כל עוד לא מחל בפירוש. **דעת ר׳ יואל**[46] **בבה״ג -** אינו יכול, כיוון ששתק מחל.

דר״מ - משמע דאם לאחר ששמע הפשרה אמר בפירוש אני מוחל לך לכולי עלמא אינה צריכה קנין.

האם מחילה מדעת האדם כאשר משאיר אצלו את שטר חוב צריכה קנין

שו״ע ורמ״א - אין צריך קנין. **וכן פסקו ט״ז (וקצות) ובית שמואל וחלקת מחוקק**[47] **(מוחלת כתובתה).**

ר׳ ישעיה - צריכה קנין **וכן פסק סמ״ע**

מדוע לא קשה לשיטה זו ממוכר שטר חוב וחזר ומחלו מחול

תומים - דווקא שהשטר בידו ומחוסר מעשה אומרים שאם מחל בלב שלם היה מחזיר לו השטר.

קצות - דווקא בשטר שבידו שהשעבוד בידו לא מועיל מחילה אבל מכר שעבוד מועיל מחילה.

ש״ך - ספיקא דדינא. **נתיבות -** נתבע יכול לומר קים לי.

הערת ברית אברהם - הרחבת זמן הפירעון לכל הדעות אינה צריכה קנין

---

[45] כתובות פרק י״ב סימן ב׳, הגר״א מפנה אליו וראה באר אליהו.

[46] אבי הראבי״ה

[47] אבן העזר סימן ק״ה סעיף ה׳.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

מחילה במחשבה

מהרש״ל - מועילה. הוכחה ממי שלא תבעה כתובתה כ״ה שנה.

קצות ונתיבות - מחילה במחשבה בלבד - אינה מחילה. מחילה במחשבה כשמחשבתו גלויה לעולם - מועילה[48].

כוח שנתנו חכמים לדיין לפשר שלא מן הדין ובלא הסכמה

ב״י - כתב הרא״ש[49] שניתן לדיין כח לעשות דין כעין פשרה...וכתב אין כח ורשות להוציא הדין חלוק מתחת ידו שצריך לגמור ולהשלים הדין כדי להטיל שלום בעולם **ולכך נתנו חכמים רשות לדיין לפסוק לפי ראות עיניו במקום שאין הדבר יכול להתברר בראיות ובעדויות** פעמים באומד הדעת ופעמים כמו שיראה הדיין בלא טעם ובלא ראיה ובלא אומד הדעת היינו שודא לפירוש התוספות ופעמים על דרך פשרה:

דינים שונים

פשרה בפני טובי העיר אינה צריכה קנין - ב״ח ורע״א

פשרה שעשו בעלי דינים מעצמם

ש״ך, ט״ז, מהר״ם לובלין ונתיבות - תובע ויתר לנתבע - אין צריך קנין (מחילה מדעת). נתבע התחייב לתובע - צריך קנייין.

בפשרה אין הולכים אחר רוב פשרנים אלא צריך שיסכימו כולם - נימוקי יוסף מרדכי ע״פ ע״ז ע״ב.

לא עשו קניין אך נתנו משכון

רשב״א - לא מועיל, זו אסמכתא, יועיל שיגיד מעכשיו (שלרשב״א אין זה אסמכתא אלא קניין בתנאי).

שו״ע פסקו והוסיף - אא״כ אמרו דלא כאסמכתא. **ואחרונים** תמהו מה מועיל אמירה זו ועיקרו סימן ר״ז.

פשרה שנעשית מחוסר ראיות בדין ואחר כך מצא ראיה

עיטור ורשב״א - קניין בטעות והדין חוזר **וכן פסק שו״ע**.

קיבל עליו את הפשרה בקנס וקניין

רשב״א - אינו יכול לחזור בו מהפשרה ולומר שישלם הקנס לבד **וכן פסק שו״ע.**

חלקת מחוקק, בית שמואל, ונתיבות - כשהתנה בפירוש אם לא אקיים פשר אקבל קנס, אם רוצה משלם קנס בלבד. (במקרה של הרשב״א הקנס הוא בנוסף לקבלה של הפשרה ולהעצימו).

שאלות ממבחנים

1. אם אפשר לכפות אדם לעשות לפנים משורת הדין ואם כופים במה כופים? **סעיף ב ברמ״א ראה כפיה להיכנס לפנים משורת הדין**
2. מחילה שלא צריכה קנין, האם מועילה, בעל כרחו של הנתבע? מהו המושג של קנין דברים? **סימן ר״ה סעיף ה, סעיף ז ברמ״א ובנו״כ** ראה האם פסק מחילה בפשרה צריך קנייין
3. מה הדין במקרה שהיה ביד המוחל חפץ של הנתבע בזמן המחילה? **עי׳ שאלה 11א.**

[48] לא תבעה כ״ה שנה, ממה שראה ושתק מחל וכד׳. **וכן כתב מוהרי״ט**

[49] בתשובות כלל ק״ז סימן ו׳

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

4. עד מתי מותר ואפשרי לדיין לעשות פשרה, והאם רשאי הוא להוסיף או לפרש את הפשרה? **סעיף א, סימן כ״ג סעיף א** **גמר דין להיתר לעשות פשרה 'איש פלוני אתה חייב איש פלוני אתה זכאי'**

5. מתי מותר לב״ד לפסוק שלא כפי הדין אף בעל כרחם של הצדדים? **סעיף ד' - ה'**

ראה **כוח שנתנו חכמים לדיין לפשר שלא מן הדין ובלא הסכמה**

6. קבלו עליהם מה שישומו השמאים האם צריך להזכיר שמות השמאים או לא? **פת״ש סק״ט (הנתיבות כתב שאם קיבלו לעשות פשרה צריך לפרש שמות הפשרנים ובגדי ישע רצה ללמוד מכך לשמאים והשאיר בצ״ע)**

7. פשרה ללא קנין מה דינה ומתי מועילה גם ללא קנין ואיזה סוג קנין צריך לפשרה? **סעיף ז וברמ״א**

ראה **מדוע פשרה צריכה קניין**, **מה יוצר הקניין**,**האם פסק מחילה בפשרה צריך קניין**, **איזה קניין צריך**.

8. שניים שקיבלו פשרנים ואמרו אם לא נקיים הפשרה נשלם קנס האם יכול כל אחד לומר אשלם הקנס לא הפשרה, ומה הדין אם יש בקנס אסמכתא? **סעיף ט, וסעיף י״ט עיין בקצות ס״ק ג**

9. בי״ד העושים פשרה שנחלקו הדיינים ביניהם, האם יכולים לפסוק כרוב דעות? **לא, רשב״א סעיף י״ח**

10. אחד מחברי הכולל תבע את ההנהלה בפני בי״ד , האם רשאי בי״ד לעשות פשרה? **(כנראה הכוונה לירד לשם דין) סעיף ב**

11. באלו מקרים בעלי הדין יכולים לחזור בהם מן הפשרה למרות שעשו קנין? ומתי אפילו ללא קנין אינם יכולים לחזור בהם? (**יכולים לחזור: א. ראייה חדשה – סעיף טו, ב. עדים חדשים – סעיף יד, ג. פשרה בטעות – סימן כה, לא יכולים לחזור – א. בנו כבר עפ״י פשר – סעיף יב, ב. נתנו משכון – סעיף יט (ועי' קצות סק״ב וסק״ג) ג. עשו ביניהם לבד – ש״ך סקי״ב ועי' נתיבות סק״ד. ד. בפני טובי העיר – פת״ש סק״י. ה. בפני ג' לדעת הגה״ה – פת״ש סקי״א)**

12. ראובן הפקיד אצל שמעון בעדים חפץ מסוים השווה חמש מאות שקל, ושמעון כופר בפיקדון זה, כשראובן ביקש מהעדים להעיד, אמרו שלא זוכרים, והלך להתפשר עם שמעון בדין, ואחר כך אמרו העדים לראובן שנזכרו, האם ראובן יכול לחזור בו מהפשרה אע״פ שעשו קנין או לא? **סעיף יד**

שו״ע ע״פ רשב״א - הכופר בפקדון, ונתפשר עמו ומחל לו, ואח״כ מצא עדים, יכול לחזור בו. פת״ש ע״פ נודע ביהודה אם באמת בזמן שביקש לא זכרו העדים אין זה פשרה בטעות מה שנזכרו אחר כך.

13. אחד נתפשר עם חבירו משום שלא היה לו ראיה ולאחר מכן מצא ראייה האם יכול לחזור בו? (*2) **סעיף טו שו״ע ע״פ רשב״א - והוא הדין למי שנתפשר מפני שלא היה לו ראיה או שטר, ואחר כך מצא.**

14. א. אם מחילה צריכה קנין, והאם יש הבדל שיש בידי המלווה שטר או חפץ של חבירו ואמר לו מחול האם מועילה המחילה? (*2) **סעיף ח, סמ״ע ס״ק כ״א פת״ש ס״ק י״ד**

ראה **האם פסק מחילה בפשרה צריך קניין**, **מחילה מדעת האדם כאשר משאיר אצלו את שטר חוב צריכה קנין**

ב. מודה שמחל בליבו ורוצה לחזור בו האם יכול? **ראה** **מחילה במחשבה**

15. קצות סק״א קימ״ל פשרה צריכה קניין, אם נתנו בעלי הדין משכון בידי הדיינים האם זה מועיל במקום קניין? **סעיף י״ט, ועיין קצות ס״ק ב ראה** **לא עשו קניין אך נתנו משכון**

16. שני בע״ד שעשו קניין לדון בדיין יחיד לעשות פשרה האם יכולים לחזור בהם? **סעיף ז'** **מספר הדיינים בפשרה**

17. קימ״ל דמחילה אינה צריכה קנין, ופשרה צריכה קנין, מה הסברא בשינוי זה? **סמ״ע ס״ק ט״ו**

מדוע פשרה צריכה קניין, **מה יוצר הקניין**, **סמ״ע - שאני מחילה דעלמא דמעצמו ומרצונו מחל לו.**

18. האם רשאי נתבע להתחמק בצורות שונות מדיונים כדי שהתובע יגיע עמו לפשרה? **סעיף ו, ועי' נתיבות ס״ק ג' - שו״ע - מי שתובעים אותו ממון שהוא מוחזק בו, אסור לבקש צדדים להשמט כדי שיתרצה הלה לעשות עמו פשרה וימחול לו על השאר. נתיבות - עיין תומים [סק״ה], דכשיודע שהאמת אתו רק שהדיינים לא יאמינו לו, מותר. ונראה דהיינו דוקא במקום שלא יהיה כרשע לפני הדיינים.**

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן י״ג - כיצד בוררים הדיינים כשאין בעלי דינין מסכימים יחד

מקורות

סנהדרין כ״ג. (זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד)

בבא מציעא כ. (מאי שטרי בירורין? הכא תרגמו שטרי טענתא, ר׳ ירמיה אמר: זה בורר לו אחד וזה בורר..).

בבא בתרא קס״ז: (אין כותבין שטרי בירורין וכל מעשה ב״ד אלא מדעת שניהם, ושניהם נותנין שכר).

סנהדרין כ״ט. (אפילו שנים מזכין או שנים מחייבין ואחד אומר איני יודע - יוסיפו הדיינין).

סנהדרין ל׳. (ולמאן דאמר זכאי משלמי? ולימרו ליה: אי לאו את בהדן - לא הוה סליק דינא מידי!)

ראשונים ופסיקת הלכה

׳והם בוררים להם עוד אחד׳

ר׳ מאיר - דיינים בוחרים דיין שיוסכם אף על בעלי דין.

חכמים - דיינים יכולים לבחור דיין בלא צורך להסכמת נידונים. **וכן הלכה.**

עבודת הגרשוני - אדם יכול להתנות מראש שהוא מסכים לדין זה בורר רק בתנאי שהשלישי יהיה מוסכם עליו. **וכתב עליו שבות יעקב שדבריו אינם מוכרחים.**

נודע ביהודה - אף בזה בורר לו שניים וזה בורר לו שניים אין צריכים להסכמת הנידונים בבחירת דיין חמישי.

ב״ח וש״ך - בפשרה אין פשרנים יכולים לברור שלישי שלא מדעת בעלי דין.

רמ״א - וי״א **(רמב״ן)** אם הנתבע אומר שהוא יברור שנים והתובע גם כן שנים, והם יבררו חמישי, הרשות בידו.

סמ״ע ש״ך - גם התובע יכול לכפות לכך.

עדיפות בעלי דין לכוף לזה בורר על פני יחיד מומחה או בית שבעיר

סמ״ע (ופשט הטור) - בית דין או יחיד מומחה כופים לבוא לפניהם ומקרה של זה בורר הוא רק שנתרצו שני בעלי דינים לכך.

ב״ח, ש״ך ונתיבות - אחד מבעלי דין שביקש לדון בזה בורר שומעים לו, בית דין או יחיד מומחה כופים דווקא במקום שנתבע לא רוצה לבוא לבית דין בכלל ולא כאשר מבקש לדון בזה בורר.

ט״ז בשם מהרש״ק - יתכן לתרץ את הסמ״ע שבעוד שלגבי ג׳ מפורש בשו״ע סימן ג׳ סעיף א׳ שאינם יכולים לכפות את היחיד היכן שהתרצה ללכת לבית דין אחר ביחיד מומחה כופה לדון לפניו.

הערת רמ״א סימן ג׳ סעיף א׳ - ונ״ל דווקא בדיינים שאינם קבועים, אבל אם דיינים קבועים בעיר, לא יוכל לומר: לא אדון לפניהם אלא בזה בורר, וכן נוהגין בעירנו.

זה בורר וזה בורר ממתי אין בעלי הדין יכולים לחזור

רש״י - כותבים כדי שלא יוכלו לחזור.

רא״ש - ׳שבעוד שלא נכתב יכול כל אחד מהם לחזור בעוד שלא התחילו לטעון׳.

רי״ף בתשובה - ויש לבעל דין לומר אף על פי שכשר אתה מן התורה אני איני רוצה לדון אצלך שלא מנתה התורה אותך עלי דיין ומי שברר תלמודו לעצמו ברור לו לדון לו יש לו לבטל אותו ושלא לכוין אצלו כל זמן שלא יגמור אותו דין אבל אם גמר אותו דין אין לו לחזור בו ולברר אחר אלא כל מה שעשה עשוי עליו.

נימוקי יוסף -ברי״ף כתב שיכולים לחזור קודם גמר דין ייתכן במקרה שלא היה כתיבה אבל משמע שאחר טענות בלבד אפשר לחזור, איכא מאן דאמר משטענו אין יכולים לחזור וזו דעת **הר״ן ורשב״א וכן משמע בירושלמי. וכמותם פסק רמ״א בשו״ת.**

נימוקי יוסף - קניין מועיל לכל הדעות שהרי הוא מועיל אף במקרה של קבלת דיינים פסולים.

שו״ע - וכל זמן שלא כתבו, יכולין לחזור בהם.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

רמ״א - וה״ה אם קנו מידו. וי״א דמשטענו בפניהם אינן יכולים לחזור, אף על פי שלא כתבו **ונ״ל** דבמקום שאין דרך לכתוב: פלוני בירר פלוני וכו׳, משטענו בפניהם אין יכולים לחזור לכולי עלמא.

זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד והושוו ביניהם האם רשאים לדון לבד בלא שלישי

מהר״י וייל - רשאים. (**הגהות דר״מ -** נחשב כקיבלו עליהם בעלי הדין לדון בשניים). **הביאו רמ״א** כי״א.

כתיבת טענות בכתב

נימוקי יוסף רשב״א - אין כופים.

ריב״ש - אחד מבעלי דינים יכול לכוף בית דין שלא יקבלו טענות חבירו בכתב, משום שכשטוען בדיבור יותר ניכר מדבריו אם משקר.

ריב״ש וי״א בריטב״א - ואחר שטענו ניתן לצוות סופר הדיינים שיכתוב טענותיהם שלא יוכלו לחזור בהם.

ריטב״א ועיטור - צריך לבוא לבית דין ולא ישלח טענתו (ויעמדו שניים אנשים אשר להם הריב לפני ה״ו בבעלי דין מדובר) אבל אם בא לבית דין יכול לתת טענתו בכתב שמפיהם ולא מפי כתבם נאמר בעדים בלבד.

שו״ע - כריב״ש **רמ״א -** אם שני בעלי הדין רוצים לטעון בכתב הרשות בידם.

הגר״א - בתחילה סבר ששו״ע מחמיר אף בשניהם רוצים ובליקוט חזר בו שאף שו״ע מודה בזה[50].

סמ״ע - וכתב **הנימוקי יוסף** דאפילו נותן אמתלאות לדבריו לא מהימן.

שו״ע סימן פ׳ סעיף ב׳ - יש אומרים שלאחר שכתב טענתו בשטר אינו יכול לחזור ולטעון, ואפילו בנותן אמתלא, ואפילו לא הוכחש. (**רמ״א -** וי״א דהבית דין יכתבו הטענות, כדי שלא יוכלו לחזור ולטעון).

סמ״ע - דהב״ד יכתבו כו׳. היינו מדעת שניהן, כמ״ש לעיל בסימן י״ג סעיף ג׳, אלא שבא לאשמעינן דהב״ד יהדרו אחר זה, שיתנו דעתם לכתוב הטענות שלא יתחרטו אחר כך ויחזרו, ודוק:

פסיקת דין שלא בפני בעל דין (כפול סימן י״ח)

רשב״א ושו״ע סימן י״ח - בית דין פוסקים בדיני ממונות שלא בפני בעל דין.

נימוק הרשב״א - אבל בממונא בעלמא מה איכפת לן הא כל זמן שמביא ראיה סותר את הדין. הילכך חותכין דינו היום ושומעין דבריו למחר אם מביא ראיות לסתור את הדין.

סמ״ע וש״ך - ההיתר לפסוק דין שלא בפני בעל דין הוא דווקא שטען בעל דין כבר לפניהם והיחוד של דיני נפשות שאף ששמעו הטענות צריך לפסוק את הדין לפניהם. **וכן פסק נתיבות.**

ב״ח וקצות - בדיני ממונות הצורך לדון לפניו הוא רק לכתחילה אבל כשאי אפשר פוסקים שלא בפניו.

ביררו להם עשרה אנשים שידונו להם

רשב״א ושו״ע - אם ביררו להם עשרה אנשים שידונו להם, בין בדין בין בפשרה, ושאם לא יסכימו לדעת אחת ילכו אחר הרוב, ונסתלק אחד מהם ואינו אומר דעתו, או שאומר: איני יודע, אפילו הסכימו התשעה כולם לדעת אחת אינו כלום. (**רמ״א -** ועיין לקמן סימן י״ח סעיף א׳)

שו״ע סימן י״ח - ... ארבעה אומרים: זכאי או חייב, ואחד אומר: איני יודע, או שאמרו שלשה: זכאי, ואחד אומר: חייב, ואחד אומר: איני יודע, בין שהוא אותו שאמר תחלה איני יודע, בין שהוא אחר, הולכים אחר הרוב. **רמ״א -** וכן נ״ל עיקר, דלא כמו שכתב לעיל סימן י״ג סעיף ז׳ בהיפך, והוא דעת החולקים. ואפשר דעתו לחלק בין אם נתברר תחלה יותר מג׳ ובין ירדו מתחלה לג׳, אך אינו נ״ל, רק שחולקים, הא׳ דעת הרמב״ם, והשני דעת הרשב״א.

וראה בסיכום סימן י״ח בהערה בדעת רמ״א שעניין זה תלוי ב**׳כיצד מתייחסים למי שאמר ׳איני יודע׳׳.**

[50] הליקוט מאוחר יותר. בתשובת הריב״ש מדובר שצד אחד רוצה להכריח את שכנגדו והריב״ש כותב שאינו רשאי להכריח מטעם שיותר ניכר עם מי האמת כשטוענים בעל פה וכן שאינו יכול להכריח בגלל העלות הכספית שבדבר. אין הכרח בדעתו לגבי מקרה ששניהם נתרצו.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

שאלות ממבחנים

1. האם בית דין שקול יכול לדון בדיני ממונות ? **סימן ג שאלה 6 ועי׳ סעיף ז כאן**

ראה זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד והושוו ביניהם האם רשאים לדון לבד בלא שלישי

2. שניים שבאו לבית הדין ומסרו טענותיהם בכתב, אחרי שהדיינים קיבלו אותן, ביקש אחד מן הצדדים לחזור בו ולטעון בע״פ, ונתן אמתלא לדבריו, מה הדין? **סעיף ג**

ראה כתיבת טענות בכתב

3. מהו המקור למנהג שמזכיר בית הדין כותב טענות הצדדים, האם יכול בית דין לכוף הצדדים להגיש טענותיהם בכתב מלכתחילה? ומה הדין לאחר שטענו בע״פ? **ב״ב קסז, סעיף ג אחרי שטענו עי׳ סמ״ע ס״ק י״ג**

ראה כתיבת טענות בכתב.

4. א. האם הדיינים רשאים לכפות על בעלי הדין להגיש טענותיהם בכתב או לא? **סעיף ג**

ב. מה הדין אם אחד מבעלי הדין או שניהם מבקשים שיגישו לבית הדין טענות בכתב האם בית הדין ירשה זאת או לא? **סעיף ג שו״ע ורמ״א ועי׳ גר״א יב וליקוט**

ג. אם נתנו טענותיהם בכתב האם יכולים שניהם או אחד מהם לחזור כדי לתקן טענותיהם הראשונות ומביאים אמתלא לדבריהם? **סמ״ע סקט״ז**

ראה כתיבת טענות בכתב.

5. מתי בית דין של ג׳ יכול לכוף הנתבע לדון בפניהם למרות שהסכים לזבל״א? **סעיף א ברמ״א (בחר דיין לא הגון, או שלא הסכימו לשלישי)**

רמ״א - אם אינם יכולים להשוות עצמם לברור להם שלישי, מנהיגי העיר יתנו להם ג׳. ואם אין מנהיגים בעיר, ילך התובע לפני ג׳ ויכופו הנתבע לדון לפניהם. וכן אם הנתבע מערים לברור דיין שאינו הגון כדי לשבת אצל דיין הגון, כופין אותו לדון לפני ג׳, כמו שנתבאר לעיל סי׳ ג׳, או שיברור דיין הגון (טור)

רמ״א סימן ג׳ סעיף א׳

ונ״ל דווקא בדיינים שאינם קבועים, אבל אם דיינים קבועים בעיר, לא יוכל לומר: לא אדון לפניהם אלא בזה בורר, וכן נוהגין בעירנו.

6. מי שהסכים לזבל״א בתנאי שהדיין השלישי יהיה על דעתו ג״כ , האם נחשב לסרבן, האם יש בזה הבדל בין תובע לנתבע? **פת״ש סק״א**

ראה עבודת הגרשוני ב׳והם בוררים להם עוד אחד׳

7. עקרון של זבל״א האם זה נקרא כפתח פיך לאלם, או כמי עורכי הדיינים? **סעיף א**

סנהדרין כ״ג. - מאי שנא דעבדי הכי? - אמרי במערבא משמיה דרבי זירא: מתוך שזה בורר לו דיין אחד וזה בורר לו דיין אחד, ושניהן בוררין להן עוד אחד - יצא הדין לאמיתו.

8. בררו ארבעה דיינים שיפסקו להם והסכימו שיילכו אחר הרוב ואחד אמר איני יודע וכל השלושה הסכימו לדעה אחת, האם זה מועיל, ומה הדין אם יבוא אותו רביעי ויודיע שמסכים לדעתם? **סעיף ז ופת״ש סק״ז**

שו״ע סעיף ז׳ - אם ביררו להם עשרה אנשים שידונו להם, בין בדין בין בפשרה, ושאם לא יסכימו לדעת אחת ילכו אחר הרוב, ונסתלק אחד מהם ואינו אומר דעתו, או שאומר: איני יודע, אפילו הסכימו התשעה כולם לדעת אחת אינו כלום. ראה ביררו להם עשרה אנשים שידונו להם שרמ״א חולק לעניין איני יודע.

פת״ש -(ז) אינו כלום. בגליון שו״ע דהגר״ע איגר ז״ל נכתב בצידו, ואם אותו שנסתלק בא אח״כ ואומר שמסכים לדבריהם מהני. הריק״ש וכנה״ג בשם רשד״ם חיו״ד סי׳ ע״ח, עכ״ל. ועיין במהרי״ט ח״ב חחו״מ סי׳ ע״ט:

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן י״ד - אם אחד מבעלי דין אומר נלך לבית דין הגדול וכן האומר כיצד דנתוני

מקורות

סנהדרין ל״א: (שנים שנתעצמו בדין אחד אומר נדון כאן ואחד אומר נלך למקום הוועד, מאיזה טעם דנתוני).

בבא קמא קי״ב: (פתחו ליה נמי מצי א״ל לב״ד הגדול אזילנא אמר רבינא כגון דנקט דיסקא מב״ד הגדול.., שהסרבן משלם על כתב הפתיחא על כך שסירב לבוא לדין).

בבא מציעא ס״ט (החיוב לדיין לפרש את טעם פסיקתו כשרואה שבעל דין חושדו שמטה את הדין).

בבא בתרא קס״ז:-קס״ח. (אין כותבין שטרי בירורין וכל מעשה ב״ד אלא מדעת שניהם ושניהם נותנין שכר).

ראשונים ופסיקת הלכה
״עבד לוה לאיש מלוה״

כפייה ללכת לבית דין יותר מומחה

תובע כופה את הנתבע ״עבד לווה לאיש מלווה״

סנהדרין ל״א: - אמר אמימר הילכתא כופין אותו וילך למקום הוועד. אמר ליה **רב אשי לאמימר** והא אמר **רבי אלעזר** כופין אותו ודן בעירו! **הני מילי** היכא דקאמר ליה לוה למלוה, אבל מלוה - עבד לוה לאיש מלוה.

רא״ש הבנה א׳ (ובפסקי רא״ש) - לאו דוקא אלא כל תובע ורק שיש ראיה שהוא באמת מלוה או ניזק וכד׳.

רא״ש הבנה ב׳ - כל אחד יכול לכפות ללכת לבית הועד חוץ מהלוה שלא יכול לכפות למלוה משום ׳עבד לוה׳.

אור זרוע ורשב״א - אם אין בעיר מי שיודע לדון דין תורה או שבית הועד בתוך ג׳ פרסאות אף הלוה יכול לכפות.

מהרי״ק - כפיה ללכת לבית הועד דוקא באותה ארץ, כפיה בזמן הזה רק בין מלוה ולוה ולא בשאר טענות.

רמב״ם - ציין: לוה, ניזק, נגזל, רק תובע עם ראיה יכול לכפות **וכן פסק שו״ע**.

מרדכי בשם אור זרוע - אם יש בעיר מומחה שיודע דין תורה לאמיתו כל אחד יכול לכוף לדון אצלו ולא לדון בבית הועד, מפני הרמאים וכן שבימינו אין בית הועד. **וכן פסק רמ״א** כבר נהגו בזמן הזה...

נימוקי יוסף בשם אחרונים - מלוה יכול לכוף לדון לפני ערכאות שבסוריא (הדיוטות עם נסיון) ולא לדון בעירו ואילו הלוה לא.

נתיבות - כל תובע הוא כתובע גזלן, שאם צודק בדבריו, הנתבע גזלן שמחזיק את של התובע שלא כהוגן.

כפיה ללכת לבית דין הגדול

בבא קמא קי״ב: - אבל לא פתחו ליה בדינא, מצי א״ל: אנא לב״ד הגדול אזילנא. אי הכי, כי פתחו ליה נמי מצי א״ל: לב״ד הגדול אזילנא! (מחלוקת אמוראים לגבי עדות שלא בפניו וראה סימן כ״ח) **ורי״ף השמיטו.**

י״א ברא״ש - לבית דין הגדול המרוחק רק נתבע יכול לומר שלא יבואו עניים וסחטו את העשירים בשקר.

רמב״ם - לא חילק בין בית הועד לבית דין הגדול, רק תובע עם ראיה יכול לכפות[51]. **וכן פסק שו״ע.**

ר״ת (מביאו רא״ש) - לבית הועד אין הנתבע יכול לכפות אבל לבית דין הגדול שניהם יכולים[52] **מביאו רמ״א** כו״א.

רא״ש - אם עני מזמין לעשיר יסדר טענותיו לפני בית דין בעירו ואם יש ממש בדבריו יאמרו לו שילך עמו.

יש למלוה דרך לבית דין הגדול האם יכול המלוה לכפות ללוה

מהרי״ק, סמ״ע ונתיבות - אינו יכול לכפות. (חוששים שעושה להטריח הלוה, נאמן דוקא שניכר שמתאמץ).

ב״ח וש״ך - יכול לכפות.

---

[51] ישנה מחלוקת סוגיות בין סנהדרין לבבא קמא והעיקר כסנהדרין שאין ללכת לבית דין הגדול אלא לשלוח שאלות לפי צורך. הבקשה ללכת לבית דין הגדול היא בקשה גרועה, העדיפות לדון בעיר ולשלוח שאלות והיכולת לבקש היא רק בגלל עבד לוה.

[52] היסוד שככל שיכול הדין להתברר לאמיתו עדיף ושיקול זה קיים בבית דין הגדול אבל היתרון של בית הועד הוא הכפייה ׳מקום ועד תלמידי חכמים הרבה שיהא זה בוש מהם׳ (רש״י) ומשום עבד לוה המלוה יכול לבקש או למנוע מלטרוח ללכת לבית הועד.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן י״ד - אם אחד מבעלי דין אומר נלך לבית דין הגדול וכן האומר כיצד דנתוני

קצות - תובע רגיל - העיקר כסמ״ע שלא שייך נאמנות התובע משום שאין מוציא הוצאות בחינם, מלוה - כופה שכפייתו מכח ׳עבד לוה לאיש מלוה׳ אפילו במקום שאין הוצאות.

יש למלוה דרך לבית דין הגדול האם הלוה יכול לכפותו לעלות לבית הועד
רשב״א (בשו״ת רמב״ן) - יכול. **פוסקו סמ״ע.**

שני תלמידי חכמים באותה העיר
סמ״ג, מרדכי הגהות אשרי - יכול נתבע לבקש לדון בקטן (עבד לוה לאיש מלוה שייך רק במקרה של טורח או הוצאות) **והביאו שו״ע** כי״א ללא חולק **וכן פסק הב״ח (נתיבות) -** כיון שנתבע יכול לומר קים לי, כן הדין).
ופירש נתיבות - שאף תובע יכול לעכב וידונו בזה בורר, ואם דיינים אינם מתרצים לשבת יחד כח נתבע גדול.
טור,(רשב״א. סמ״ע) נימוקי יוסף - לא נראה ידונו אצל הגדול. **וכן משמע שכתב הרמ״א[53] וכן נטה סמ״ע.**
ב״י - דברי הסמ״ג יוצאים מדברי הגמרא ותימה על הטור שחלק בלא ראיה.

אב ובנו
רמ״א - אב (או אם) ובנו כופים את הבן לילך אצל האב אף שהוא הנתבע.(**תומים וכנה״ג -**הו״ה ברב מובהק)
איש ואשה - ר׳ העשיל אשכנזי - אשה חייבת בכבוד בעלה וטלטולו קשה **ופת״ש (ובריח אברהם)** חולקים.

עשיר מוחזק או אלם בעירו
גדרו
לשון רמ״א - עשיר מוחזק ואלם בעירו.
שבות יעקב (רע״א) תומים כנה״ג - או עשיר או אלם ואפילו צדיק גדול שנוהגים בו כבוד גדול.
שב יעקב - עשיר ואלם אך לא אלים ממש אפילו צדיק רק שהוא תקיף, וכן אלים שאינו עשיר ואינו עני.
נו״ב - עשיר סתם אין חשש שהדיין מתייירא ודוקא אלם אבל גדול העיר ופרנס יכול להיסתם טענותיו.
דינו
בדק הבית בשם תשב״ץ - יכול הנתבע לכוף לדון במקום אחר אף שבית דין בעירו יותר גדול **וכן פסק רמ״א**
מים חיים - לכאורה משמע שאם דנו אותו בדיעבד אין דינו דין וצ״ע.
חכם צבי - יחיד יכול לעכב על היחיד אבל על הרבים זו רק עצה טובה שאינם חשודים כל כך **ונו״ב מים חיים ושארית יוסף** חולקים, ואף יחיד נגד רבים יכול לעכב.
עבודת הגרשוני - טענת נלך לבית דין בעיר סמוך עדיפה על זה בורר.

שלא יוציא מנה על מנה

כשנתבע מסכים לממן את הוצאות הדרך לבית הועד
רשב״א - מלוה יכול לסרב ולומר איני רוצה לטרוח (היכולת לסרב היא מפני שעבד לוה)[54]
אבי עזרי - יכול לכופו ורפיא בידו.

[53] בסעיף א׳ אך בסעיף ג׳ שהביא השו״ע את הדברים לא השיג הרמ״א והסמ״ע תמה מדוע הרמ״א לא השיג על השו״ע.
[54] מהרי״ח

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

מהרש״ל[55] **- דברי הרשב״א** נאמרו דווקא במלוה שנאמר בו עבד לווה לאיש מלוה שיכול לעכב אף במקרה של טורח בלבד אבל תובע אחר כגון מקח וממכר ופקדון, שכל השיקול בו הוא שלא יוציא מנה על מנה והנתבע מבטיח לו החזר הוצאות אינו יכול לעכב.

תקנת מהרי״ק

פסק רמ״א ע״פ מהרי״ק - התובע צריך לילך אחר הנתבע, אם הוא בעיר אחרת, אף ע״פ שבעיר התובע הבית דין יותר גדול . ואפילו היה לנתבע מעות בפקדון בעיר התובע או בעיר אחרת, אלא אם כן יכול לעכב מעותיו בעירו אז צריך להודיע לנתבע ואז צריך לדון במקום שמעותיו שם.

סמ״ע - אא״כ - הדין נותן שקודם שירד עמו לדין יכול לעקל מעותיו, והיינו שידע התובע שאם לא יעקל מעות, הנתבע יפזרם ולא יפרע לו, או לא יוכל להביאו למשפט וכיוצא בדברים אלו, ולאחר שעיקלם שם בדין, אם ירצה הנתבע ליקח המעות צריך לירד עמו לדין שם במקום שנתעקלו, כל זה שם **בתרומת הדשן**

מהר״י בן לב - נתבע ייכנע דווקא לפני קהל עירו.

כנסת הגדולה - שלא יתנו עיניהם בעשירים ויכופו לילך ולהוציא ממונו.

הגר״א - דין זה מכח המוציא מחברו עליו הראיה, ׳דכאיב ליה כאיבא אזיל לבי אסיא׳ (בבא קמא מ״ו ׃)

דחיית זמן הדין

ר׳ שמשון משנץ - מנהג שאפשר לדחות עד יום שלישי, אבל אם אחד לא תושב העיר דנים מיד **וכן פסק רמ״א**

כתיבת טעם הפסיקה

מתי כותבים

ר׳ ירוחם - בין דנו בכפיה בין באו מרצונם.

מרדכי, נימוקי יוסף, רבנו תם, רשב״א, ר״ן, ראב״ד, רמב״ן (רמב״ם) וטור - דווקא כאשר דנו בכפיה ומבקש חייבים לכתוב, אולם אם נראה שבעל דין חושדם בשל סיבה הגיונית שלא דנו כהוגן יודיעו אף שלא ביקש (בבא מציעא ס״ט).

(רמב״ם דווקא שכפיה נעשתה על ידי בית דין קטן אבל בית דין גדול לא צריך)

מרדכי, הגהות מיימוניות - לא קבעו זמן לדבר אלא כל זמן שיבקש כותבים.

מה כותבים

רמב״ן, רשב״א ונימוקי יוסף - שדנו בכפיה די בכתיבת טענות בעלי דין והפסיקה ובית דין הגדול יראו מעצמם אם דנו נכון אבל בחשש לזות שפתיים צריכים לומר הטעם לפניהם ממש (אבל לא חייבים לכתוב).

שו״ע - י״א (ללא חולק) שאם רואה הדיין שבעל דין חושדו שנוטה הדין כנגדו, צריך להודיעו מאיזה טעם דנו, אפילו אם לא שאל. **רמ״א -** וכ״ש אם אומר ׃ כתבו לי מאיזה טעם דנתוני (טור). מיהו יש אומרים דווקא אם דנו אותו ע״י כפייה, אבל בלא״ה אין כותבין, וכן עיקר...וא״צ לכתוב לו הטעמים והראיות, רק כותבין להם הטענות והפסק דין ואין צריכים לכתוב לו אלא מבית דין קטן לבית דין גדול, אבל בית דין גדול שדנו אין צריכין לכתוב לו, דלא חיישינן לטעותא, דא״כ אין לדבר סוף.

סמ״ע - אם מבקש טעמים וראיות צריכים להגיד לו על פה מ׳והייתם נקיים׳ אך אין מחויבים לכתוב.

חתם סופר ברמ״א - כשדן בכפיה ויש מקום לחשד בעל דין שהדיין מטה את הדין, אם בעל דין מבקש שיכתבו לו כדי ללכת לבית דין הגדול, יכתבו לו גם את הטעם.

---

[55] ישי״ש בבא קמא פרק י׳ סימן י׳

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

חיוב הוצאות

במקרה שלא סירב לבוא לבית דין אינו חייב לתת לא את הוצאות הדרך אף שהמטריח יצא חייב בדין.

סירב לבוא לבית דין והוציאו על כפייתו

מרדכי ורא״ש - במקרה רגיל פטור אך אם סירב לבוא לבית דין והיה הוצאות כפיה משלם (ע״פ מהר״ם).

האם משלם רק את הוצאות הנוספות בשל הכפייה או גם את הוצאות הדרך הרגילות

רא״ש, מהרי״ק בשם הר״ם, ר׳ ירוחם, נימוקי יוסף והרי וייל - חייב את כלל הוצאות.

פשט רשב״א וריב״ש - משלם רק את הוצאות הכפיה שאותם מחייב בית הדין[56]. **וכן פסק מהרש״ל וש״ך.**

תלות חיוב הוצאות הסרבנות בכך שהסרבן יצא חייב בדין

ריב״ש - דווקא אם יצא הנתבע מחויב בדין זה. **וכן כתב שו״ע** ׳המתחייב בדין..׳ **וכן פסק סמ״ע.**

תומים נתיבות - דווקא אם ניכר שהתובע בא בערמה הנתבע פטור אבל אם תבע בתמימות אף שהנתבע יצא זכאי ישלם על ההוצאות שגרם לתובע להוציא עבור הסרבנות (מדינא דגרמי[57] שחייב היכן שהניזק לא פשע).

ושב הכהן - פירוש <u>מחויב בדין זה</u>, הכוונה אם היה סיבה מספיק טובה שבשבילה לא בא הנתבע, אבל אם לא היתה סיבה טובה לסירוב לבוא אף שהנתבע יצא זכאי מחויב לשלם על כתב הסרבנות.

במקרה שסירב ומתוך סרובו הוצרך לתובעו בערכאות של גוים

רשב״א - פטור, גרמא. **כתבו שו״ע כ**<u>ויש מי שאומר</u>.

רא״ש - חייב **וכתב הב״י** ׳והכי מסתברא׳. **רמ״א** וכן נראה לי עיקר, ובלבד שעשאו ברשות ב״ד **וכן פסקו מהרש״ל וש״ך.**

ושב הכהן - אם התובע הוציא הוצאות כדי שהערכאות יכופו את הנתבע לבוא לפני בית דין, הנתבע חייב אף שהתובע עשהו בלא רשות בית הדין.

מי שאמר לחבירו שילכו לדון במקום אחר, ואמר לו: לך ואני אבוא אחריך, והלך, והשני לא הלך אחריו

מרדכי - צריך לשלם לזה שהלך כל יציאותיו **פוסקו רמ״א**

נאמנות על ההוצאות

רא״ש - לא תהיה פרעון הוצאתו בשבועת התובע שישבע כמה הוציא ויטול, אלא יברר התובע כל הדרך שהוצרך לילך לכוף את הנתבע שיעשה לו דין והשלוחים ששלח וכיוצא בזה ושכר הסופר <u>ו</u>בית דין ישומו כמה היה ראוי שיוציא התובע בדרכים הללו ובהוצאות השלוחים והסופרים <u>ועל פי שומת בית דין</u> יפרע.

דר״מ הארוך - אין התובע נשבע כמה הוציא ונוטל אלא רק מה שמברר שהוציא משלם לו, ומה שאינו יכול לברר ישומו בית דין כמה ראוי להוציא וזה ישלם לו (**משמע** מה שבירר שהוציא מקבל אף שיתכן והיה ניתן להוציא פחות. והשומא על מה שאינו יכול לברר שהוציא).

רמ״א - אין אומרים שישבע כמה הוציא, ויטול, אלא צריך לברר כמה הוציא, **<u>או</u>** הב״ד ישומו לו הוצאותיו.

ש״ך - בראי״ש משמע שצריך שיברר כמה הוציא ובית הדין מפקח האם זה סכום שהיה ראוי להוציא עבור כך והיה נראה להגיע ברמ״א **<u>אז</u>** הב״ד במקום **<u>או</u>** הב״ד אך בד״מ לא משמע כך וצ״ע.

---

[56] נראה שיסוד המחלוקת הוא של**ריב״ש** החיוב הוא רק לגבי הוצאות הסרבנות שעל התובע לשלם לבית הדין בשביל שבית דין יכופו את הנתבע לבוא שבהם הנתבע חייב מדינא דגרמי (**לרשב״א** זהו חיוב מיוחד שבית דין קונס ואינו כלול בדינא דגרמי כיוון שהוא עקיף) שגרם לתובע להוציא ממון לשווא ואילו **לרא״ש** וסיעתו זהו קנס כולל שקנסו חכמים את הסרבן שלא בא לדין.

[57] לשון תומים ׳מ״מ לא היה לו לנתבע לסרב <u>ולגרום</u> הוצאות לתובע, ובזה חייב משום <u>מזיק</u> לחבירו..׳ ולענ״ד כונתו מזיק בגרמי.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

נתיבות - מכיוון שהתובע יודע מראש שהוא מוציא הוצאות שידרוש עליהם החזר, הוא צריך לעשות באופן שיוכל להוכיח כמה הוציא או ע״פ שומת ב״ד ובאמת במקרה שאי אפשר מכיון שהוא ניזק נשבע כמה הוציא ונוטל. מוסיף שבמקרה שברר ששלח שלוחים ולא את עלותם יכול לבקש שישומו בפחות שבהוצאות.

ושב הכהן (פת״ש) - כונת הרמ״א: אם מברר כמה הוציא - השומא היא אם לא הוציא יותר מן הראוי. אינו יכול לברר השומא היא שישומו לו בפחות שבהוצאות.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

שאלות ממבחנים

1. הנתבע לא הופיע בבית דין, ובית דין החליט להוציא צו הבאה נגדו, לתובע נגרמו הוצאות הקשורות בביצוע הצו, עתה דורש הוא פיצוי על ההוצאות, האם הנתבע חייב לשלם, מה הדין אם נגרמו הוצאות ע״י תביעה לערכאות? **סעיף ה ראה חיוב הוצאות**

2. בתביעה ללכת לבית הדין הגדול, האם יש הבדל בין תביעות שונות, בין תובע לנתבע ובין דינא דגמרא לזה״ז? **סעיף א ראה ״עבד לווה לאיש מלוה״, כפייה ללכת לבית דין יותר מומחה, תובע כופה את הנתבע ״עבד לווה לאיש מלווה״, כפיה ללכת לבית דין הגדול**

3. נתבע שרכושו עוקל להבטחת תביעתו של התובע, היכן תידון בקשתו להסרת העיקול ? **סעיף א ברמ״א ראה תקנת מהרי״ק**

4. עפ״י אלו קריטריונים נקבע תחום שיפוט בית הדין ? **סמ״ע סקי״א ועי׳ מהרש״ם א, קכה סמ״ע ע״פ תרומת הדשן - המנהג שכל השייכים לבית החיים שייכים לאותו בית הדין.**

5. באלו מקרים זכאי התובע לדרוש שהדיון יתקיים שלא במקומו של הנתבע? **סעיף א (א. עשיר אלם - רמ״א, ב. אכסנאים - רמ״א ועי׳ פת״ש סק״ב, ג. בתפס - רמ״א בשאלה 3, ד. לב״ד הגדול - שו״ע לפי התנאים)**

6. דיינים ידועים בעיר והנתבע מסרב לדון בפניהם אלא בזבל״א, האם שומעים לו ומתי יכול בעל דין לקחת חברו לעיר אחרת?

רמ״א סימן ג׳ סעיף א׳ ונ״ל דווקא בדיינים שאינם קבועים, אבל אם דיינים קבועים בעיר, לא יוכל לומר: לא אדון לפניהם אלא בזה בורר, וכן נוהגין בעירנו, לקחת לעיר אחרת ראה שאלה 5.

7. בזה״ז שבית הדין דן לפי חוק הנישואים והגירושין, האם חייב הדיין לנמק את פסק דינו ומה הדין כשדן מכוח הבוררות? **סעיף ד, וסמ״ע סק״ב ראה כתיבת טעם הפסיקה**

8. בית דין קבוע בעיר אחת והתובע והנתבע דרים בעיר אחרת שגם בה יש בית דין קבוע ,לפי דין הגמרא, האם הנתבע יכול לדרוש שהדין יתקיים בעיר האחרת ?אם הוא מקבל עליו הוצאות הנסיעה? **סעיף א, מקבל- ב״י בשם ת׳ רשב״א (מיוחסות מ״ז) שאין חייב התובע לטרוח.**

9. כיצד קובעים את שיעור תשלום ההוצאות, ובאלו אמצעים ניתן להשתמש לשם כך? **סעיף ה ברמ״א ובנו״כ ראה נאמנות על ההוצאות וחיוב הוצאות**

10. תובע שהגיש תביעה בתום לב והנתבע התחמק וסירב להופיע והוצרך התובע להזמין חוקרים לאתרו ולבסוף יצא הנתבע זכאי האם חייב הנתבע לשלם יציאותיו לתובע? **נתיבות סק״ד ופת״ש סקי״ב בשם תומים. ראה חיוב הוצאות**

11. אשה שתבעה מזונות מבעלה וזכתה בדין, האם היא זכאית להחזר הוצאות המשפט (שכר עו״ד)? הסבר!

מנחת אברהם (הרב שפירא זצ״ל) י״ב ראה שם בהרחבה ונימוקו ׳נראה מסברא שכל הוצאות שיש להוציא כדי לקבל את המזונות הן עצמן חלק של מזונות האשה כי אם האשה זקוקה להוציא ממון כדי לקבל את המזונות המגיעים לה ובלי הוצאה זו גם המזונות עצמן לא יגיעו לידה הרי זה חלק מהמזונות שלה׳

12. אם יש מחלוקת בין התובע לנתבע היכן להתדיין, והנתבע רוצה דווקא במקום התובע, והתובע רוצה דווקא במקום הנתבע, ענה מסברא, עם מי הדין?

לפני תקנת מהרי״ק יתכן שהתובע היה יכול לומר שרוצה לדון במקום הנתבע כדי שיוכל לכפותו ויותר יחשוש לא לשלם, לאחר תקנת מהריק תלוי בטעם להר״י בן לב (וכנה״ג) עדיין הדין עם התובע ואילו להגר״א נראה שהדין עם הנתבע, מכיוון ששני הצדדים אינם מקפידים על הטורח היה נראה להשוות דין זה לשני תלמידי חכמים באותה העיר שאין אחד גדול מחבירו שהדין עם הנתבע (לפי הנתיבות).

13. המפסיד בדין, מתי צריך לשלם לזוכה הוצאות משפט ומתי לא? **סעיף ה ראה חיוב הוצאות**

14. א. קימ״ל התובע הולך אחר הנתבע, מה הדין אם תובע את בנו שגר בעיר אחרת, האם הבן חייב לבוא לדיון בעירו של האב? **רמ״א סעיף ה שולחן ערוך יור״ד ר״מ ראה אב ובנו**

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

<u>סימן ט״ו - איזה דין דנין תחלה ודין דין מרומה</u>

מקורות

קדימויות

סנהדרין ח׳. (כקטן כגדל תשמעון. אמר ריש לקיש: שיהא חביב עליך דין של פרוטה, כדין של מאה מנה. למאי הלכתא: אילימא לעיוני ביה ומיפסקיה - פשיטא: - אלא: לאקדומיה).

שבועות ל׳. (רב יוסף בצדק תשפוט עמיתך עם שאתך בתורה ובמצות השתדל לדונו יפה.. למישרא בתיגריה).

שבת קי״ט. (ההשתדלות להפך בדין בזכותו של תלמיד חכם).

יבמות ק׳. (אמר רבא: ...כיון דשמענא להא, שרינא תיגרא דאתתא ברישא, מ״ט? משום זילותא).

ישעיהו א, י״ז ׳לִמְדוּ הֵיטֵב דִּרְשׁוּ מְשָׁפָט אַשְּׁרוּ חָמוֹץ שִׁפְטוּ יָתוֹם רִיבוּ אַלְמָנָה׳ (הקדמת דין יתום לאלמנה).

כתובות ק״ה: - ו׳. (..ש״מ קריביה הוא הוה קאים דינא דיתמי קמיה אמר האי עשה והאי עשה עשה דכבוד תורה עדיף סלקיה לדינא דיתמי ואחתיה לדיניה כיון דחזא בעל דיניה יקרא דקא עביד ליה איסתתם טענתיה).

דין מרומה

שבועות ל: - ל״א. (מנין לדיין שיודע בדין שהוא מרומה, שלא יאמר: הואיל והעדים מעידין, אחתכנו ויהא קולר תלוי בצואר עדים? תלמוד לומר: מדבר שקר תרחק).

סנהדרין ל״ב (דיני ממונות מי בעינן דרישה וחקירה?.. רב פפא:.. כאן בדין מרומה, כאן בדין שאינו מרומה).

פסיקת דין על פי אומדן (ישנם דוגמאות רבות והובאו חלק)

כתובות פ״ה (רבא הפך שבועה בגלל דברי אשתו שהאשה שהיתה אמורה להשבע חשודה על שבועה, ר׳ אבא פוסק על פי סימנים ואומדן שממון שהיה אצל יורשים היה פקדון).

בבא בתרא נ״ח. (רבי בנאה אומר בתביעת ירושה לחבוט קבר האב כדי להכיר מיהו הבן ופוסק הדין כך).

ראשונים ופסיקת הלכה

איזה דין דנים תחילה

הקדמת תלמיד חכם

תוספות ורא״ש תירוץ א׳ - דווקא שהגיע בבת אחת עם דין אחר, אבל אין מקדימים ממי שהגיע לפניו.

תוספות ורא״ש תירוץ ב׳ וטור - מקדימים אף לדינים שבאו לפניו ׳עשה דכבוד תורה עדיף׳. **וכן פסק שו״ע.**

ריטב״א - תלמיד חכם מקדימים אף שהתחילו דין אחר, קרוב תלמיד חכם דווקא שלא פתחו בדין אחר. **וכן פסק רמ״א סמ״ע ונתיבות.**

ביאור שיטת ריטב״א לסמ״ע - כבוד תורה מהתורה קודם לעשה מהתורה אחר, כבוד תורה דרבנן לדרבנן.

׳כקטן כגדל תשמעון׳ - מצוות <u>עשה מהתורה</u> רק שהתחילו לדון ו<u>מדרבנן</u> אף שלא התחילו לדון.

כבוד תורה - ׳בצדק תשפוט עמיתך׳ - מצוות <u>עשה מהתורה</u> להקדים תלמיד חכם עצמו (אף שהתחילו לדון).

׳את ה׳ אלהיך תיראׄ - לרבות תלמיד חכמים. מצות עשה <u>מדרבנן</u> גם כבוד קרוביהם שהוא כבודם **(דרישה)**.

נתיבות - כבוד קרוביהם דווקא בחייהם, מורשה של תלמיד חכם אין מקדימים אם כבר פתחו בדין (שלא כ**ב״ח** שציטטו **הקצות** שגם במורשה כיון שדן עבור התלמיד חכם שייך כבוד תורה עדיף אף בפתחו).

ב״ח, כנה״ג וברכי יוסף - אין דין קדימה בקרוב תלמיד חכם (**שבות יעקב -** <u>אפשר</u> שבבן ת״ח יש).

הגר״א - הציבור ׳מחויב לפנים משורת הדין׳ להקדים תלמיד חכם אף שהתחילו כדי שימשיך בלימודו[58].

סדר קדימויות

רמב״ם - א. יתום ב. אלמנה ג. תלמיד חכם (ואשתו) ד. אשה (של עם הארץ) ה. עם הארץ. **וכן פסק שו״ע.**

---

[58] המקור שהגר״א מביא מבבא בתרא דף כב. ׳ואי צורבא מרבנן הוא, אפילו לאקבועי נמי. כי הא דרבא שרא להו לר׳ יאשיה ולרב עובדיה לאקבועי, **<u>דלא כהלכתא</u>**, (**רש״י -** אלא לפנים משורת הדין) מאי טעמא? כיון דרבנן נינהו, אתו לטרדו מגירסייהו.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

כסף משנה ודר״מ - בכתובות ק״ה: נראה שתלמיד חכם קודם אף ליתום וצ״ע[59].
ט״ז - לפי האמת כבוד תורה עדיף אפילו מיתומים אבל לסתם תלמיד חכם נוח שידונו יתום ואלמנה לפניו.
ב״ח, כנה״ג וקצות - ע״פ רשב״א דין רגיל קודם למציאת חש״ו שהיא רק מדרכי שלום אך לא למו״מ שלו.
כסף הקדשים - דין שיש בו שלום בית קודם לדין ממון רגיל. יבנו לכם ערים לטפכם [והדר] וגדרת לצאנכם׳.

האם יש הבדל בקדימויות האם הקודם הוא התובע או הנתבע

חות יאיר וברכי יוסף - אין הבדל, החיוב לא לענות דין, עינוי דין הינו גם לתובע וגם לנתבע.
שבות יעקב ותומים - החיוב להקדים תלמיד חכם הוא דווקא שהוא תובע, שאיחור דין נוח לנתבע.

להפך בזכות תלמיד חכם

סמ״ע - אין בזמנינו דין תלמיד חכם לעניין זה.
ב״ח (וש״ך) ונתיבות - יש תלמיד חכם בזמנינו לעניין זה (אף שאין דין תלמיד חכם דין יצורבא מדרבנן׳ יש).
הערת מהרש״ל, כנה״ג ותומים - יש להפך גם בזכות אלמנה ויתומים.

דין מרומה

רא״ש בשם מהר״ם - תובע רמאי - יסתלק מלדון, נתבע רמאי - ידרוש ויחקור היטב. וכשהיה הרא״ש רואה באומדן מוכח שתובע מרמה היה כותב ונותן ביד הנתבע שאין לשום שיין להשתדל בדין זה **וכן פסק שו״ע**.
סמ״ע - הרא״ש חולק על הרמב״ם שהוא דעת המחבר, שהמחבר כותב שידונו מי שלבו שלם בדבר, ולהרא״ש כותב שאין לו לשום דיין להשתדל.
ב״ח (וש״ך) - העיקר כשו״ע. אין הכרח שהרמב״ם חולק על הרא״ש. אף שלרמב״ם יש חיוב להסתלק מדין מרומה רק אחרי דרישה וחקירה הוא יכול להודות שבנתבע רמאי לא יסתלק וכן שבתובע רמאי יש לכתוב.
הגר״א - בזה (בכתיבה לנתבע) אף הרמב״ם מודה שלא כסמ״ע. (יתכן שיחייב קודם דרישה וחקירה היטב).
לעניין הכחשה ואיני יודע בחקירות ראה סיכום סימן ל׳ שלכאורה נחלקו רמב״ם ושו״ע עם ריב״ש ורמ״א.
רמב״ם ושו״ע - דינו לגמרי כדני נפשות. **ריב״ש ורמ״א -** לפי צורך ואינו כדיני נפשות ואיני יודע אינו פוסל.

פסיקת דין לפי אומדן

דין הגמרא (וראה במקורות):

רמב״ם - על פי אדם שהדיין מאמינו - ניתן להפוך שבועה או להימנע מלגבות שטר. לפי אומדן מוכח של הדיין עצמו - ניתן אף להוציא ממון מיתומים.
נתיבות - אומדן שדיין יכול לדון בעצמו כדי להוציא ממון הוא רק אומדן על פי דברים שידועים לכל.

בזמן הזה (משרבו בתי דינים שאינם הגונים ובעלי בינה)

רמב״ם - אין לפסוק את הדין לפי אומדן כלל אלא ידרוש היטב, ואם לא הצליח יפרוש מלדון **וכן פסק שו״ע.**
רי״ף רא״ש - ציינו רק אין לסמוך על אדם שהדיין מאמינו אך לא ציינו שיש להמנע מאומדן מוכח של הדיין.
סמ״ע - תמה על הרמ״א שלא ציין את דעת הרי״ף והרא״ש. **הביאו נתיבות.**
מהר״ם אלשיך (ציינו ש״ך) מהרי״ק עבוה״ג - היכן שיש אומדנות רבות ולבו של הדיין שלם בדבר והוא מומחה בדורו ומוחזק איש ישר שאינו נושא פנים, מותר לדון ע״פ האומד אף בזמן הזה ושרמ״א מודה בזה.

[59] (ויש מתרצים ששם נראה שלא היה כהוגן ויש מפרשים שדווקא קרובו אינו כהוגן וסותם טענות אבל תלמיד חכם עצמו קודם ליתום)

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

שאלות ממבחנים

1. דין מרומה ע״י התובע או הנתבע מה דינו?

ראה **דין מרומה**

2. האם מותר לדיין לדון לפי אומד דעתו מבלי להתחשב בטענות וכן אם ניתן להוציא ממון מן היתומים על סמך זה? **(סעיף ה ורמב״ם)**

ראה **פסיקת דין לפי אומדן**, **דין הגמרא (וראה במקורות)** ו**בזמן הזה (משרבו בתי דינים שאינם הגונים ובעלי בינה)**

שולחן ערוך חושן משפט הלכות פקדון סימן רצ״ז

ומשרבו בתי דינים שאינם הגונים, ואפילו יהיו הגונים במעשיהם אינם חכמים כראוי ובעלי בינה, הסכימו רוב בתי דיני ישראל שאין מוציאים מהיתומים באומד דעתו של דיין.

3. איזה דין צריך הדיין להקדים תחילה ומה נקרא תחילה?

ראה **איזה דין דנים תחילה** ו**סדר קדימויות**.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

<u>סימן ט״ז - כמה זמן נותנים ראיה ודין הטלת חרם</u>

מקורות

בבא קמא קי״ב: (ואי אמר נקיטו לי זימנא עד דמייתינא סהדי ומרענא ליה לשטרא - נקטינן ליה).

בבא מציעא קי״ח. (וכמה זמן בית דין? אמר רבי יוחנן: שלשים יום).

סנהדרין ל״א. (מתן ראיות לאחר פסק דין או קרוב אליו (ועיקרן בסימן כ׳)

בבא בתרא קס״ח. (כופין...לא ניחא לי דתהוי זכותך גבי זכותי, דדמית עלאי כי אריא ארבא).

ראשונים ופסיקת הלכה

מתן ראיות לאחר פסק דין (עיקרו בסימן כ׳)

משנה סנהדרין ל״א. - [מוסכם] כל זמן שמביא ראיה - סותר את הדין.

כשבית דין ביקש ממנו לתת את ראיותיו עד זמן מסוים

המשך המשנה: אמר לו (בית הדין): כל ראיות שיש לך - הבא מיכן עד שלשים יום.

[חכמים] - מצא בתוך שלשים יום - סותר, לאחר שלשים יום - אינו סותר.

אמר רבן שמעון בן גמליאל: מה יעשה זה שלא מצא בתוך שלשים, ומצא לאחר שלשים?

בגמרא: אמר רבה בר רב הונא: הלכה כרבן שמעון בן גמליאל...קא משמע לן: דאי עביד - מהדרינן ליה.

נתינת זמן במקרה רגיל שאין ידוע כמה זמן צריך להביא ראיותיו (ראה גמרות שבמקורות)

שו״ע - אמר <u>אחד מבעלי הדין</u>: יש לי עדים להביא, נותנין לו זמן שלשים יום, ולאחר שלשים יום פוסקין הדין, **(רמ״א** וצריך לשלם) **(מרדכי ס״פ זה בורר)**. ואם מביאן אחר כך, יסתור הדין.**(כרשב״ג)**.

סמ״ע - ג׳ אופנים בנתינת זמן כאשר נתבע התחייב שבועה

א. <u>נתבע רוצה להשבע מיד ותובע רוצה זמן להביא עדים</u> -נותנים ל׳ יום ואחר כן ישבע מיד שלא יוזלו נכסיו.

ב. <u>נתבע אינו מבקש להשבע ותובע אינו רוצה שבועה כי רוצה להביא ראיה</u> -נותנים לתובע כמה זמן שירצה.

ג. <u>נתבע רוצה להשבע מיד ותובע אינו טוען שיש לו עדים להביא</u> - ישבע מיד שלא יוזלו נכסיו.

נתינת זמן במקרה שידוע כמה זמן נדרש בכדי להביא ראיה

שו״ע - ואם גלוי וידוע לב״ד שפלוני ופלוני הם עדים בדבר והרחיקו נדוד, נותנין לו זמן עד שיוכל להביא. **רמ״א -** והוא הדין אם ידוע לבית דין שיוכל לברר דבריו תוך שלשים, אין נותנין לו זמן לבטלה.

אין נותנים זמן לבטלה

רשב״א, ריטב״א, סמ״ע, ש״ך ונתיבות - אין נותנים זמן לבטלה אפילו בדבר שאין בו הפסד, והוא הדין אם יש לשכנגדו הפסד, אף שאין ידוע לבית דין אם כוונתו להשמטה או לא, אין נותנים לו זמן יותר מל׳ יום.

כשאמר שאין לו ראיה ומצא

המשך המשנה - אמר לו הבא עדים, ואמר: אין לי עדים. אמר: הבא ראיה, ואמר: אין לי ראיה. ולאחר זמן הביא ראיה, ומצא עדים

[חכמים] - הרי זה אינו כלום.

אמר רבן שמעון בן גמליאל: מה יעשה זה שלא היה יודע שיש לו עדים, ומצא עדים. לא היה יודע שיש לו ראיה, ומצא ראיה.

בגמרא: אמר רבה בר רב הונא אמר רבי יוחנן: הלכה כדברי חכמים. **וכן פסק שו״ע סימן כ׳.**

כפיה להוציא שטר שיש בו ראיה לפני בית דין

הוראת הגאונים - אם התובע אומר בפירוש מה זכו שרוצה לראות את השטר כופים להראות השטר.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

ראי״ש - הוראת הגאונים לא פשטה, אדם אינו חייב להראות שטרו, אם יש אמתלא יראה לדיינים. ׳ואפשר דגם הוראת הגאונים כך היתה׳. **וכן פסק שו״ע.**

רמב״ם ושו״ע - אם טוען ברי שיש לו זכות בו ושהשטר אצלו ובעל השטר מכחיש ישבע בעל השטר היסת.

פשט רשב״א - אף בטוען ברי אין בעל השטר חייב שבועה אלא יקבל חרם סתם. **ב״ח:** יתכן שהרשב״א מודה שטענת ברי מחייבת היסת וכאן מדובר שבעל שטר טוען ששטר זה אבד ותובע רק טוען ברי שהיה בו זכות.

תומים ונתיבות - ונראה דהיינו דהתובע טוען באמתלא לב״ד שניכר הדבר שיש לו זכות בשטר שביד הנתבע. אבל מסתמא לא, דאין אדם מחויב להראות שטרו לב״ד.

סמ״ע ותומים - פירוש לאיש אחר ולא בעל דבר שדן עמו על נדון זה בב״ד, וה״ה לבע״ד רק שהשטר המבוקש ממנו אינו בנדון שדן עליו כעת בב״ד (ראה **בדרישה** שדיבר על מה שאין מחייבים להראות שטר בלא מתן אמתלא, משום שלשיטתו שם נידון איתו בדבר זה רשאי לדרוש הטפסה אפילו בלא טענת זיוף).

ב״ח (וש״ך) - הכל תלוי בחשש תחבולה, אם אין חשש שהמחזיק יופסד ברמאות מכך שיוציא את השטר מחויב להוציא ובזה לא חלקו רשב״ג וחכמים בבבא בתרא קס״ח. (שם יש הפסד לכתוב שני שטרות).

כנה״ג - אין הבדל בין נתבע לאדם אחר בשניהם מחויב להראות זכותו.

שבות יעקב (ציינו רע״א ופת״ש) - הסמ״ע מודה שנתבע חייב להראות זכותו וכוונתו שבנתבע חיוב השבועה לא יהיה על הראיה אלא על הממון עצמו.

בקשת הטפסת (עותק) שטר

רשב״א וריטב״א - אין נותנים שמא מחפש תחבולות שקר אלא יתן לדיינים.

רמב״ם, רא״ש ושו״ע - המוציא שטר על חבירו, והלה טוען שיש בו זיוף ושאל שיתנו לו הטפסת השטר כדי לדקדק בו, נותנין לו אף על פי שכתוב בו: בלא טפיסת טופס מזה השטר

ב״ח - דווקא טענת זיוף נותנים לו כיוון שאם השטר מזויף אז מה שכתוב שלא יתנו טופס הוא גם זיוף.

סמ״ע - לרא״ש (ולרמב״ם) נותנים לו בכל טענה, שהטפסה אינה כניתנת טענות כתובים שאין חשש שימצאו מתוכה תחבולות לטעון שקר.

ברכי יוסף וגור אריה - יורש שמבקש נותנים לו.

שאלות ממבחנים

1. תובע שהגיש תביעה לבית דין וביקש דחיה לפסק הדין למועד אחר, הנתבע מבקש ביצוע מידי, עם מי מהם הדין?

בקשת מתן זמן מצד התובע תתקבל רק עם נימוק כגון שהוא רוצה להביא ראיה וכדברי רמ״א ׳אין נותנים זמן לבטלה׳ ראה שם, וכשמבקש להביא ראיה ראה נתינת זמן במקרה רגיל שאין ידוע כמה זמן צריך להביא ראיותיו (ראה גמרות שבמקורות) וסמ״ע - ג׳ אופנים בנתינת זמן כאשר נתבע התחייב שבועה.

לעניין גבר אלים ראה סימן צ״ח (בעיקר שייך כאשר פוסקים לטובת התובע והנתבע מבקש לדחות).

2. האומר לחברו: שטר שבידך זכות יש לי בו והלה משיב: איני יודע אם יש לך בו זכות, האם כופים אותו להוציאו ? ואם אומר: ברי לי שאין לך בו זכות .מה הדין? האם יש הבדל בין אם הנתבע אמר כך לתובע לבין אם אמר כן לאדם אחר?

ראה כפיה להוציא שטר שיש בו ראיה לפני בית דין ולעניין האם יש הבדל בין אם אומר כן לנתבע או לאדם אחר ראה דברי הסמ״ע שהובאו שם וראה שיטתו לעניין בקשת הטפסת (עותק) שטר.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

<u>סימן י״ז - להשוות הבעלי דינים בכל דבר</u>

מקורות

שבועות ל׳. - ל״א. (בצדק תשפוט עמיתך - <u>לדיין</u> לא לשנות בין בעלי דינים כדי שלא יסתמו טענותיהם, מדבר שקר תרחק - <u>אף בעלי דין</u> ואף שאינו עושה מעשה, יפעל באופן פעיל שלא יסתתמו טענתם (מלבוש שווה)).

זבחים ט״ז. (מה ליושב שכן פסול לעדות; מיושב ת״ח).

סנהדרין ז׳: (אזהרה לדיין ולבעל דין שלא ישמעו טענות האחד שלא בפני רעהו)

מכות ו׳: (על פי שנים עדים - שלא תהא סנהדרין שומעת מפי התורגמן.. רבא מידע הוה ידע מה דהוו אמרי, ואהדורי הוא דלא הוה ידע).

כתובות ס״ט. (מהוכחת הגמרא משתיקת אמימר נראה שדיין רואה שבעל דין אומר פסק לא נכון יש לומר שקר אתה דובר)

בבא בתרא ה׳. (מעשה רוניא שיש לדיין לפסוק כפי מה שבעל דין תובע אף שעל פי דין הוא יכול לתבוע יותר).

ראשונים ופסיקת הלכה

השוואת הנידונים

- **שלא יהיה אחד עומד ואחד יושב - שבועות ל׳.** בצדק תשפוט עמיתך.
- **שלא יהיה אחד אומר לו קצר דבריך ואחד טוען כל צרכו - שבועות ל׳.** בצדק תשפוט עמיתך.
- **בלבוש - שבועות ל״א.** מדבר שקר תרחק.
- **במספר הטוענים - מרדכי בשם מהר״ם -** בעל דין יכול לעכב שלא יטענו בפניו רבים אלא כל פעם יבררו אחד שיטען הכל כדי שלא יסתתמו טענותיו.

האם רשאים להושיב את שני בעלי הדין

שבועות ל׳ - [ת״ק -] ועמדו שני האנשים - מצוה לבעלי דינין שיעמדו.

אמר ר׳ יהודה: שמעתי, שאם רצו להושיב את שניהם מושיבין.

אמר רב הונא מחלוקת בשעת משא ומתן באבל בשעת גמר דין דברי הכל דיינין בישיבה ובעלי דינין בעמידה.

רמב״ם, ר״ן וטור - הלכה כרבי יהודה (הוכחה מסיפור של אשת רב הונא שרב נחמן הפריח אווז שהפרחת אווז מועילה לזמן מועט ולא תועיל לכל הדיון אלא מסתבר שהפריח רק בגמר דין **ולפי דברי תוספות** אין להוכיח שהיה די בקימה קלה שהיא תכיר שמכבד אותה ולכן היה די בזמן מועט).

רמב״ם - האידנא אין לנו כוח להעמיד בעלי הדין [אף בגמר דין] והעדים.

לשון השו״ע - כבר נהגו כל בתי דיני ישראל לאחר התלמוד שמושיבין בעלי דינים וגם העדים כדי להסיר המחלוקת שאין בנו כח להעמיד משפטי הדת על תלם.

הערת נתיבות - ואם הבעלי דינים צריכים לעמוד בשעת <u>קבלת עדות</u>, יש מחלוקת הפוסקים (**תומים**).

עשו עדות וגמר דין בישיבה

רא״ש, רשב״א, רמב״ם, ר״ן ור׳ ירוחם - דווקא לכתחילה בעמידה אך בדיעבד אינו מעכב. (לא סביר שהתירו לת״ח דבר שמעכב).

ר׳ אלעזר ברבי שמשון ועיר שושן - הפסוק ועמדו שני האנשים מדבר דווקא לפני בית דין סמוכים, ובאמת בבית דין סמוכים עמידה מעכבת, אך בבית דין של הדיוטות העמידה רק לכתחילה **וכן הסכים הקצות.**

סמ״ע - עמידה בדיעבד אינה מעכבת.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

כאשר אחד מבעלי דינים מאריך האם ניתן לומר לו לקצר

סמ״ע - אפילו אם לא אמר לשני ׳דבר כל דבריך׳ יש איסור בדבר.

ט״ז - אם לא אמר לשני ׳דבר כל דבריך׳ האיסור דווקא קודם שהתחיל לדבר, אבל אם מאריך מותר לומר לו לקצר.

ב״ח - לומר לשניהם לקצר מותר. **ש״ך** - ופשוט הוא.

השוואת לבוש

שבועות ל״א. - מנין לשנים שבאו לדין אחד לבוש סמרטוטין ואחד לבוש איצטלית בת מאה מנה שאומרין לו לבוש כמותו או הלבישהו כמותך ת״ל מדבר שקר תרחק.

ראב״ן, ש״ך וסמ״ע - האיסור דוקא שהפער קיצוני אבל אם שניהם לבושים מכובדים כנהוג היום אין בעיה.

סמ״ע, באר הגולה, כנה״ג ב״ח - מהרש״ל כתב: אין בידו להעמיד הדת על תילו אבל נאמר לו אל תירא בהתהלך בבגדים פחותים כי הדין יקוב את ההר (**בכנה״ג וב״ח** משמע שבאמירה זו אנו מתקיים דין התורה).

בש״ך ותומים - משמע שלא צריך אמירה ולכן לא נוהגים כיום לומר כן.

מספר הטוענים

שו״ע ע״פ מרדכי בשם מהר״ם - אם (התובעים רבים) והנתבע אומר: אני חפץ שישבו אוהבי וקרובי אצלי כשאני טוען עמכם כדי שלא יסתתמו טענותי, כי אתם הרבים, הדין עמו. (**<u>סמ״ע</u>** לכן) השותפים יבררו להם אחד מהם לטעון בשביל כולם, או יטעון כל אחד לעצמו זה אחר זה וגם הנתבע לא יקח אוהביו אצלו.

סמ״ע - שלא ירמזו לו בקריצותיו לשקר, ואינו תלוי בדעת התובעין או הנתבע, אלא הב״ד יכוף שניהן לכך. **ב״ח, תומים ונתיבות -** תלוי רק בדעת הבעלי דינים ואם אינם מבקשים בית דין אינו מציע מיוזמתו.

אסור לדיין לשמוע בעל דין אחד שלא בפני בעל דין חברו (האיסור גם לדיין וגם לבעל דין)

שבועות ל״א. - מנין לדיין שלא ישמע דברי בעל דין קודם שיבא בעל דין חבירו? ת״ל: מדבר שקר תרחק.

סנהדרין ז: - שמע בין אחיכם ושפטתם - אמר רבי חנינא: אזהרה לבית דין שלא ישמע דברי בעל דין קודם שיבא בעל דין חבירו, ואזהרה לבעל דין שלא יטעים דבריו לדיין קודם שיבא בעל דין חבירו, קרי ביה נמי שמע בין אחיכם. רב כהנא אמר מהכא: מלא תשא - לא תשיא.

מהרי״ל - אם שמע את הטענות קודם שהיה יודע שצריך לדון בדבר. מותר אחר כך לדון <u>אם נתרצה</u> בעל דין השני [כלומר צריך להודיע ששמע הטענות וצריך שיסכים] **וכן פסק רמ״א.**

ש״ך - אם כתב פסק על הדבר נחשב נוגע. (שיטרח להצדיק את דבריו שבכתב[60]) ואם שמע מותר והפנה **למהריב״ל** ששם מדובר שאפילו ששמע באיסור יכול לכוף לבעל דין השני לדון לפניו.[61]

תומים ונתיבות - במקרה ששמע חייב להודיע ששמע הטענות ורק אם יתרצו ידון ואם כתב דעתו חייב להודיע ושיקבלו עליהם דינו בקניין.

זכרון יוסף - נטה לומר שלשמוע באופן כללי מהות התביעה בלבד מותר וכתב שמהמהרי״ל משמע לאסור.

כסף הקדשים - יתכן שמפי שליח בעל דין מותר לשמוע (וחילוקיו נראים לי דחוקים).

שלא לשמוע מפי המתורגמן

מכות ו׳: - על פי שנים עדים - שלא תהא סנהדרין שומעת מפי התורגמן.. **וכן פסק שו״ע.**

הגר״א - כן פירש הרמב״ם אבל כל המפרשים פירשו לענין עדות (ואין איסור בבעל דין מפי מתורגמן).

---

[60] ר׳ ראשונים בכתובות כא: ׳משחתמו אין מעידים בפניו וחותם׳ שיש שכתבו שהוא כנוגע בדין כיון שהעיד עשוי להחזיק דיבורו.

[61] **מהריב״ל** התיר אף שכתב פסק דין **ומהרשד״ם** התיר רק כששמע אך לא שכתב וכמותו הכריע ה**ש״ך.**

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

ב״ח ורדב״ז - מהתורה דין זה בדיני נפשות ונוהגים אותו גם בדיני ממונות לכתחילה כשיש דיין אחר שמכיר שפת הנידונים אבל כשאין אחר, מותר לדון על פי מתורגמן.
סמ״ע - א. אחר שטענו בעלי דין מותר להעמיד מתורגמן שימליץ דבריהם לפני הדיינים. ב. (בדיני ממונות) האיסור דווקא שהוא מתורגמן אבל אם נותן לו כח של בעל דין (מורשה) מותר. ג. כשקיבלו עליהם מותר.
עיקר דיני מורשה מבוארים בסימנים קכ״ב - וקכ״ד

לשנות טענות בעלי הדין

שו״ע ע״פ ירושלמי - צריך הדיין לשמוע דברי הבעלי דינים ולשנות אותם, שנאמר: ויאמר המלך זאת אומרת בני החי וגו׳ (מלכים א - ג׳, כ״ג), ומצדיק הדין בלבו, ואחר כך חותכו.
סמ״ע, תמים דעים ונתיבות - צריך לשנות דווקא בפני בעלי דין [סמ״ע ודוקא מיד אחר שטענו קודם משא ומתן] א. לוודא שהבין טענתם נכון ב. כדי שבעלי הדין יכירו בכך. **וכן הכריע ברכי יוסף.**
ב״ח, כנה״ג - החזרה לצורך הדיין שהטענות יתיישבו אצלו ובג׳ דיינים די שישנו זה בפני זה בלבד.

טוענים ללוקח או ליורש

רשב״א ור׳ ירוחם - דווקא אם לא טען וכטענת שמא, טען טענה אחרת אין טוענים לו ולכן יחכו אחר שיטען.

פתח פיך לאלם

ירושלמי[62] - רב הונא כד הוה ידע זכו לבר נש בדינא ולא הוה ידע ליה הוה פתח ליה על שם פתח פיך לאלם.
רא״ש ריי״ף - הביאו ירושלמי.
רמב״ם - ראה הדיין זכות לאחד מהן ובעל דין מבקש לאמרה ואינו יודע לחבר הדברים, או שראהו מצטער להציל עצמו בטענת אמת ומפני החימה והכעס נסתלק ממנו או נשתבש מפני הסכלות, הרי זה מותר לסעדו מעט להבינו תחלת הדבר משום פתח פיך לאלם, וצריך להתיישב בדבר זה הרבה שלא יהיה כעורכי הדיינין.
טור - בירושלמי משמע שמותר לומר זכות, אף שאין בעל דין מכירה כלל.
שו״ע - כתב לשון הרמב״ם.
סמ״ע - תמה על רמ״א שלא הזכיר דעת הטור והרא״ש. והשווה דין זה ל׳האם בית דין טוען זיוף בשטר׳ שבסימן מ״ב ראה בסיכום שם.
פנ״י - גם הרמב״ם מודה שאם טען שהעד משקר לא צריך שיטען שעד שקר אינו מתקבל וכן מודה שטענות קרובות (מצויות ומסתבר מאוד שקרו) טוענים לבעל דין (פרוזבול היה לי ואבד) ודברי ה**כפות תמרים**.

נתינת עצה לקרוב משפחה

כתובות פ״ה: - פ״ו. - קריבתיה דרב נחמן... אמר להו רב נחמן: ליכא דליסבא לה עצה...?! ..אמר רב נחמן: עשינו עצמינו כעורכי הדיינין. מעיקרא מאי סבר, ולבסוף מאי סבר? מעיקרא סבר: ומבשרך לא תתעלם, ולבסוף סבר: אדם חשוב שאני.
ברכי יוסף - אדם חשוב צריך ליזהר שלא ללמד אפילו לקרובו טענות אמת, ושאר כל אדם יכול ללמד לקרובו דוקא טענות אמת, אבל אם אינו קרובו לא, וכמ״ש הרב **ב״ח**, וכן מוכח מדברי **רש״י ורבינו יונה והריטב״א והר״ן** דאמור רבנן בטעמא דאדם חשוב שלא ילמדו לאגמורי לשאינם קרובים נמי.

[62] סנהדרין פרק ג׳ הלכה ח׳

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

בעל דין שתובע פחות ממה שהוא זכאי על פי דין

ריב״ש - יש לדיין לחייב רק לפי תביעת התובע, ואם פסק יותר טעות בדבר משנה וחוזר. **וכן פסק רמ״א**.

סמ״ע - ריב״ש כתב דווקא כשברור שבעל דין ידע שיכול לתבוע יותר ומשלא תבע מחל. וטרח ליישב רמ״א על פי הבנתו שגם אם לא תבע יותר כי אינו יודע שמגיע לו, אין לפסוק יותר, **וכן הבין בו הב״ח**.

ש״ך - רמ״א כתב רק במקרה שלא ברור אם מה שתובע פחות הוא מצד שהוא טועה ומוחל אבל אם ברור שתובע פחות בטעות, זו מחילה בטעות ויש לפסוק לו כפי מה שהיה ראוי לו על פי דין.

תומים - בתלמיד חכם העיקר כש״ך אולם בעם הארץ חזקה שלא ידע ומחילתו בטעות.

מעיל צדקה (ציינו רע״א) - רק שידוע שידע את הדין תולים במחילה ואם לא חזקה שבטעות ובית דין יפסקו לו את מה שהיה מגיע לו על פי דין ויאמרו לו שאם התכוון למחול המותר על מה שיתבע יהיה גזל בידו.

נתיבות - יש לחלק בין טועה בפסק דין שהוא מחילה בטעות. <u>טועה בדבר שנתבע מחויב לו על פי דין</u> -אין מחילתו מחילה ובית דין מצווים להודיעו ולפסוק לטובתו. <u>טועה שסובר שמכירתו מכירה</u> - מחילתו מחילה. <u>דבר שהנתבע יהיה מחויב לשלם רק בעקבות תביעת תובע</u> - אין לבית דין להודיעו (וזה מקרה של רוניא). במקרה של ספק אם ידע את הדין ומחל או שמחל בטעות יש לתלות שמחל בטעות.

חתם סופר - דברי הכפות תמרים ׳דברי אלקים חיים׳ במה שכתב שהרמ״א דיבר דווקא כשברור מתוך מה שלא תבע יותר שמחל אך אם נראה שמוחל כי טועה בדין יש לדיין לפסוק כפי עיקר הדין אף שלא תבע ובספק יש לחקור הדבר היטב. ומה שהרמב״ם אמר שלא טוענים במה שלא טען הוא בדברים <u>שלא ברור המעשה</u> לא טוענים לתרץ דבריו לבאר שהמעשה היה באופן שיזכה אותו אבל שהמעשה ברור טוענים לו.

שאלות ממבחנים

1. כיצד ינהג הדיין אם אחד מבעלי הדין או הבא מטעמו פנה אליו ביחידות, לפני ישיבת בית הדין והרצה לפניו את טענותיו?

אסור לשמוע ואם ידע שידון בדין זה אסור לדון <u>**אסור לדיין לשמוע בעל דין אחד שלא בפני בעל דין חברו (האיסור גם לדיין וגם לבעל דין)**</u>

2. דיין ששמע צד אחד האם יכול הוא לדון והאם יכול הדיין לחייב יותר ממה שתבע התובע?

ראה <u>**אסור לדיין לשמוע בעל דין אחד שלא בפני בעל דין חברו (האיסור גם לדיין וגם לבעל דין)**</u>**.**

וראה <u>**בעל דין שתובע פחות ממה שהוא זכאי על פי דין**</u>**.**

3. זוג הופיע בבית הדין, הבעל רוצה לדבר באידיש והאישה מתנגדת מה הדין? **(רמ״א-סעיף ו)**

רמ״א - אם אחד רוצה לטעון בלשון אחר, והשני בלשון אחר, אין אחד יכול לכוף חבירו. (מהרי״ו סימן ק״א).

4. אישה שתובעת בבית דין מזונות סכום עבורה וסכום נוסף עבור ביתה ,לפי הדין מגיע לה סכום גבוה יותר עבור מזונותיה וגם עבור ביתה , איך יפסוק בית הדין?

ראה <u>**בעל דין שתובע פחות ממה שהוא זכאי על פי דין**</u>

5. ראובן ביקש מרב אחד להורות לו הלכה בדיני ממונות, והרב נענה, ואחר כך בא הוא וחברו בפני הרב להתדיין באותו נושא, מתי מותר לרב לדון ולפסוק בזה?

חילוק בין כתב פסק דין לשמע בלבד <u>**אסור לדיין לשמוע בעל דין אחד שלא בפני בעל דין חברו (האיסור גם לדיין וגם לבעל דין)**</u>**.**

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

<u>סימן י״ח - כיצד נושאין ונותנין בדבר ושהולכין אחר הרוב</u>

מקורות

סנהדרין כ״ט. (הכרעה כשהדיינים חלוקים. משנה: ... שנים אומרים זכאי ואחד אומר חייב - זכאי ...)

סנהדרין י״ז. (קא משמע לן דהאי דקאמר איני יודע כמאן דליתיה דמי).

סנהדרין ל״ו. (הרב ותלמידו נמנים כאחד)

ראשונים ופסיקת הלכה

האם רשאי לומר איני יודע כשדעתו שונה מחבריו כדי שיוסיפו הדיינים[63]

<u>בית</u> יעקב - אסור

<u>שבות</u> יעקב (מביאו רע״א[64]**) -** נשאל ביושבי קרנות והשיב שמותר וודאי זכור לטוב.

תומים ונתיבות - מותר אף בלא יושבי קרנות (כן הבינו בשבות יעקב).

חות יאיר (מביאו רע״א[65]**) -** אם יודעים שדעתו שונה שכבר טען מכוער הדבר אך מועיל. ומדבריו עולה שאם לא טען מותר לומר איני יודע לומר אף שיודע הדין ואף בלא יושבי קרנות.

ברכי יוסף - כשחבריו עמו אסור ורק ביושבי קרנות מותר (כן הבין ב<u>שבות</u> יעקב ושה<u>בית</u> יעקב יודה בזה).

שלושה מחייבים ושניים אומרים: איני יודע, או שלשה מזכים ואחד אומר: חייב ואחד אומר: איני יודע.

משנה סנהדרין כ״ט. - אפילו שנים מזכין או שנים מחייבין ואחד אומר איני יודע - יוסיפו הדיינין.

רשב״א ושו״ע סימן י״ג סעיף ז׳ - אם ב<u>יררו להם עשרה</u> אנשים שידונו להם, בין בדין בין בפשרה, <u>ושאם לא יסכימו לדעת אחת ילכו אחר הרוב</u>, <u>ונסתלק</u> אחד מהם ואינו אומר דעתו, <u>או שאומר: איני יודע</u>, אפילו הסכימו התשעה כולם לדעת אחת אינו כלום. **(רמ״א -** ועיין לקמן סימן י״ח סעיף א׳).

רמב״ם שו״ע - אבל ארבעה אומרים: זכאי או חייב, ואחד אומר: איני יודע... בין שהוא אותו שאמר תחלה איני יודע, בין שהוא אחר, הולכים אחר הרוב.

רמ״א - וכן נ״ל עיקר, דלא כמו שכתב לעיל סימן י״ג סעיף ז׳ בהיפך, והוא דעת החולקים. ואפשר דעתו **[של השו״ע שפסק את שניהם]** לחלק בין אם נתברר תחלה יותר מג׳ ובין ירדו מתחלה לג׳, אך אינו נ״ל, רק שחולקים, הא׳ דעת **הרמב״ם** והשני דעת **הרשב״א**[66].

שו״ע סעיף ד׳ - שלשה שישבו לדין, וסלק אחד מהם עצמו, אין השנים יכולים לגמור הדין. **רמ״א -** והוא הדין אם נבררו מתחלה יותר משלשה <u>ונסתלק</u> אחד כמו שנתבאר לעיל סוף סימן י״ג.

סמ״ע, שבו״י (ורע״א) - העיקר **כשו״ע** שאין מחלוקת והחילוק בין נתמנו מתחילה יותר להוסיפו הדיינים.

סמ״ע ביאר דעת רמ״א העיקר כרמב״ם שאם אמרו <u>איני יודע</u> ויש בנשארים גדר בית דין פוסקים על פיהם אף על פי שמראש מינו יותר משלושה אבל <u>בנסתלק</u> כשבררו את אותו סכום מראש אסור לפסוק. **וכן ביאר הע״ש [והגר״א ורע״א].** אולם לסמ״ע הרמ״א סובר שכשמינו רבים (סימן י״ג) גם הרמב״ם מודה שאין לפסוק באיני יודע. **והט״ז** כתב שאין חילוק בין יחיד לרבים בסימן י״ג מדובר בין לדין בין לפשרה לכן אין לפסוק באיני יודע.

---

[63] כפול בסימן י״ט

[64] בסימן י״ח

[65] בסימן י״ח

[66] הביאור לדברי רמ״א הוא שבסימן י״ג סעיף ז׳ **פסק שו״ע:** אם ביררו להם עשרה אנשים שידונו להם, בין בדין בין בפשרה, ושאם לא יסכימו לדעת אחת ילכו אחר הרוב, ונסתלק אחד מהם ואינו אומר דעתו, **<u>או שאומר: איני יודע</u>**, אפילו הסכימו התשעה כולם לדעת אחת אינו כלום. **(רמ״א** ועיין לקמן סימן י״ח סעיף א׳). **הרמ״א חולק** על פסק השו״ע בעניין איני יודע , וסובר שדין זה הוא תלוי ב<u>כיצד מתייחסים למי שאמר 'איני יודע'</u> ודווקא לדעת הרשב״א שסובר שהוא כמי שנסתלק אסור לפסוק כי ירדו על דעת עשרה, אבל לרמב״ם ניתן לפסוק כמי שאמר איני יודע כמי שישנו ופסק הדין נעשה בעשרה.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

כיצד מתייחסים למי שאמר 'איני יודע'

ירושלמי סנהדרין פרק ה הלכה ה - תני למה מוסיפין דיינין שאם היו שנים מן הראשונים מזכין ואחד מן האחרונים ליגמר הדין בשלשה. **אמר רבי עילא** מכיון שנראה דינו ליגמר בארבעה אין גומרין אותו בשלשה.

רשב״א וראב״ד - (לת״ק) מי שאמר 'איני יודע' נחשב כמי שאינו ופוסקים לפי הנשארים.

רמב״ם ונ״י - דווקא בדיני נפשות נחשב כמי שאינו (והצילו העדה, אינו יכול לחזור וללמד חובה) לת״ק פוסקים לפי הרוב ואם יש שלושה (ע״פ מהרש״ל) מזכים אף ששנים אומרים איני יודע.

שנים מחייבים ואחד מזכה ושנים אומרים 'איני יודע'

מהרש״ל - אין יכולים לפסוק הדין כיון שאין הכרעה על פי רוב בית הדין [האם דבריו רק לפי הרמב״ם?].

ש״ך - ניתן להעמיד שאף הרשב״א יודה בזה.

ט״ז - ברשב״א מפורש שלא כמהרש״ל ושפוסקים לחייב וכן עיקר. (לא העלה שהמהרש״ל כרמב״ם).

רע״א והגר״א[67] - מהרש״ל כתב לפי הרמב״ם. אבל הרשב״א (וראב״ד) הולכים אחר השניים, שלדעתם מי שאמר איני יודע כמי שאינו.

לדון כפי שדעתו נוטה

נימוקי יוסף - כתב ה״ר יונה בשם רבינו יצחק היכא דלא אשכחן סוגיין דעלמא דמכרעא כחד יש לדיין לדון כפי מה שדעתו נוטה.

פסק דין בשניים כאשר הטענות התבררו בשלושה

שו״ע - שלשה שישבו לדין, וסלק אחד מהם עצמו, אין השנים יכולים לגמור הדין.

דר״מ סימן י״ב - הגהות אשר״י כתבו שם שאם סילק עצמו קודם לכן אין השנים יכולין לגמור הדין הואיל והתחילו לדון בשלשה וזה דוקא קאמר קודם שידע להיכן הדין נוטה דאם ידעו תחילה להיכן הדין נוטה אפשר דמותר לגמור אחר כך בשנים [**הגהות דר״מ** - דין הרמ״א שאפשר לגמור צ״ע].

ש״ך ב״ח (וחות יאיר[68]) - כשידוע לאן הדין נוטה יכול להסתלק והם יגמרו, [ודווקא במקרה שמסתלק מחוסר פנאי אבל אסור להסתלק מהדין מחשש שיהיה חזק רודפו משום 'לא תגורו' (פת״ש ע״פ סימן י״ב סעיף א')].

תומים ונתיבות - גם בגמר דין צריך להיות שלושה. (שמא ימצאו זכות וכן דווקא לעניין לילה מצאנו מיעוט שרשאים לדון בלילה אך לא מצינו חילוק לעניין גמר דין ומלשון שו״ע נראה שגם הוא סבר כך).

הגהות והערות[69] - יתכן שמחלוקת הש״ך והתומים היא מה הטעם שנפסק שצריך שלושה לבית דין. **הש״ך** הוא כדעת ר' יונתן [**וכרמב״ם**[70]] שלא יהיה בית דין שקול **והנתיבות** כר' יאשיה [**וכרא״ש**] שג' אלהים כתיבי.

פסיקת דין שלא בפני בעל דין (כפול סימן י״ג)

רשב״א ושו״ע- בית דין פוסקים בדיני ממונות שלא בפני בעל דין.

נימוק הרשב״א - אבל בממונא בעלמא מה איכפת לן הא כל זמן שמביא ראיה סותר את הדין. הילכך חותכין דינו היום ושומעין דבריו למחר אם מביא ראיות לסתור את הדין.

סמ״ע וש״ך - ההיתר לפסוק דין שלא בפני בעל דין הוא דווקא שטען בעל דין כבר לפניהם והיחוד של דיני נפשות שאף ששמעו הטענות צריך לפסוק את הדין לפניהם. **וכן פסק נתיבות.**

ב״ח וקצות - בדיני ממונות הצורך לדון לפניו הוא רק לכתחילה אבל כשאי אפשר פוסקים שלא בפניו.

---

[67] ס״ק ח'

[68] כן משמע מפת״ש סימן י״ט ס״ק ד'.

[69] של שירת דבורה סימן י״ב אות ג'

[70] רמב״ם הלכות סנהדרין פרק א הלכה ד'

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

שאלות ממבחנים

1. האם רשאי דיין שהוא בדעת מיעוט לומר איני יודע כדי שיצטרפו אליו דיינים נוספים ? **(פת״ש ח׳ - ט׳)**

ראה **האם רשאי לומר איני יודע כשדעתו שונה מחבריו כדי שיוסיפו הדיינים**

2. האם רשאי בית דין להוציא פסק דין בהרכב חסר, כאשר הדיין השלישי נעדר והטענות והעדויות נשמעו בהרכב מלא? **סעיף ד׳ בש״ך והנתיבות**

ראה **פסק דין בשתיים כאשר הטענות התבררו בשלושה**

3. מה הדין בדיין קבוע? **לא מצאתי חילוק ואולי כוונתם לאיסור להסתלק לדיין קבוע בסימן י״ב.**

4. האם רשאי בית הדין לפסוק שלא בפני בעלי הדין? **סעיף ו**

ראה **פסיקת דין שלא בפני בעל דין (כפול סימן י״ג)**

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

<u>סימן י״ט - כיצד נותנים הפסק וסדר נתינתו</u>

מקורות

סנהדרין כ״ט. - ל׳. (אמירת פסק דין ושלא לילך רכיל וכיצד כותבים הפסק).

בבא קמא קי״ב: (כיצד נוהגים במי שקיבל הדין אבל לא מקיים הפסק).

מועד קטן ט״ז. (כיצד נוהגים במי שלא מקבל עליו הדין)

ראשונים ופסיקת הלכה

מהו הנוסח הנכתב בפסק הדין

לגבי אמירת פסק הדין מבואר במשנה ש<u>הגדול בדיינים</u> (שלא ידעו מי זיכה) אומר זכאי או חייב בלבד.

סנהדרין ל׳. - מיכתב היכי כתבי?

רבי יוחנן אמר: זכאי. (לא תלך רכיל)

ריש לקיש אמר: פלוני ופלוני מזכין ופלוני מחייב. (כדי שלא יהיה מיחזי כשקרא שיראה שכולם הסכימו)

רבי אלעזר אמר: מדבריהן נזדכה פלוני. (חושש לשני הצדדים)

רי״ף, רא״ש ושו״ע - הלכה כרבי אלעזר.(וכותבים רק כאשר אחד מבעלי הדין מבקש).

סמ״ע - אם כולם מסכימים כותבים זכאי, שאם יכתבו מדבריהם מיחזי כשקרא שיחשבו שנחלקו בדבר.

האם מותר לאדם לומר לחברו שהדיינים טעו בדינם

ב״ח - בשם מהר״א שטיין אסור. [**ש״ך** הביא הדברים וכתב שאין ראייתו מוכרחת].

כנסת הגדולה - הב״ח דיבר רק במקום שהטעות בפסק דין אינה חוזרת אבל בטעות שהדין חוזר והנידון שואל מעצמו אין איסור **הביאו קצות.**

שער המשפט - הרא״ש כתב שבמקרה שהטעות גורמת שהדין חוזר לא רק שאין איסור בדבר אלא מצוה לומר, ותמה על כנסת הגדולה שכתב רק בלשון אין איסור ודווקא ששואלו.

תומים - במקרה של טעות שהדין חוזר לא ילך לנידון ויגיד לו הטעות אלא ילך לדיין ויסביר לו שטעה ורק אם לא יודה מצווה לומר לנידון.

פת״ש - על פי התומים ניתן לומר **שכנסת הגדולה** מסכים שבמקרה של טעות בדבר משנה שהדיין לא מודה בטעותו יש מצווה לומר לנידון שהדיין טעה אלא שכנסת הגדולה דיבר על מקרה שנידון מיוזמתו שאל האם הדיין טעה שאף במקרה רגיל היה לשומע לומר קודם לדיין שטעה מכיוון שהשואל שואל ויש לו תועלת בדבר אין איסור לענות לו.

בית בתר בית דין לא דייקי

ב״י ודר״מ בשם תשובת חזה התנופה ותשובת הרא״ש - אסור לבית דין לדון בדבר **וכן סמ״ע ש״ך נתיבות.**

מבי״ט בשם רדב״ז - ע״פ הרשב״א 'האידנא לא בקיאי דייני כל כך... דייקינן בתר בית דין'

ש״ך ומרן באבקת רוכל - דברי הרשב״א נאמרו לגבי דין ספציפי אבל בשאר דינים אין לדון שנית גם כעת.

הערת רע״א - כתב הריק״ש שאם אין עדים בדבר, נאמן לומר שכבר דן עמו ויצא זכאי ואין צריך להישבע. כיון שאם יודה אינו חייב ממון כי אם לדון עמו, ואפשר שמחרימים אותו שלא יטעון שקר שכבר דן על זה.

חיוב חתימת דיין בפסק דין כשאינו מסכים לחבריו

ב״י - חייב. **וכן הסכימו תומים וחות יאיר.**

מהר״ם מטראני - אינו חייב.

רדב״ז כנסת הגדולה וקצות - אם מניעת חתימתו אינו מבטל המעשה אין כופים אותו לחתום ואם חתימתו מעכבת מחויב הוא לחתום.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

שער המשפט - העיקר כרדב״ז שאם חתימתו מבטלת את המעשה מחויב לחתום אולם גם במקום שאין מניעת חתימתו מבטלת את המעשה אם יתגלה שלא הסכים חייב לחתום אך אם לא יתגלה עדיף שלא יחתום.

האם רשאי לומר איני יודע כשדעתו שונה מחבריו כדי שיוסיפו הדיינים[71]

בית יעקב - אסור

שבות יעקב (מביאו רע״א[72]**) -** נשאל ביושבי קרנות והשיב שמותר וודאי זכור לטוב.

תומים ונתיבות - מותר אף בלא יושבי קרנות (כן הבינו בשבות יעקב).

חות יאיר (מביאו רע״א[73]**) -** אם יודעים שדעתו שונה שכבר טען מכוער הדבר אך מועיל. ומדבריו עולה שאם לא טען מותר לומר איני יודע לומר אף שיודע הדין ואף בלא יושבי קרנות.

ברכי יוסף - כשחבריו עמו אסור ורק ביושבי קרנות מותר (כן הבין בשבות יעקב ושהבית יעקב יודה בזה).

נידוי אחר התראה בה״ב

רמב״ם ושו״ע - קיבל עליו את הדין, ואמרו לו לשלם והלך ולא שלם, אין מנדין אותו עד שיתרו בו בה״ב, ואחר כך מנדין אותו עד שיתן מה שהוא חייב; ואם עמד שלשים יום ולא תבע נידויו, מחרימין אותו.

רמ״א - ואם אינו רוצה לקבל עליו הדין, מנדין אותו מיד **(ב״י).**

נתיבות - הסמ״ע תמה, שהטור והמחבר כתבו בסימן ק׳ שלעולם אין מנדים לאלתר בלי התראה שני וחמישי ושני, כי אם באפקרותא שאינו משגיח על הזמנת הבית דין לבוא לפניהם לדין, או על אחד מאיסורי תורה. **והש״ך תירץ** דכאן מדובר שאינו מקבל פסק הדיינים, אבל שם מדובר שאינו רוצה לשלם ואינו אומר נגד הפסק דין.

שאלות ממבחנים

1. דיין שבטוח לדעתו שחבריו טועים, האם חייב לחתום על פסה״ד כדעת המיעוט או שיכול שלא לחתום כדי שלא יצא פסה״ד?

ראה חיוב חתימת דיין בפסק דין כשאינו מסכים לחבריו

2. יצא הנתבע זכאי האם בי״ד אחר, רשאי לדון בבקשת התובע לדיון נוסף, ומדוע? ומה הדין באם טען הנתבע שכבר יצא זכאי ואין עדים?

ראה בית בתר בית דין לא דייקי

3. האם רשאי הדיין שלא לחתום על פסה״ד מאחר וטוען ששני חבריו הדיינים טעו בפסה״ד?

ראה חיוב חתימת דיין בפסק דין כשאינו מסכים לחבריו

[71] כפול בסימן י״ח
[72] בסימן י״ח
[73] בסימן י״ח

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן כ׳ - עד מתי יכול להביא ראיה לסתור דין

מקורות

סנהדרין ל״א (מתן ראיות לאחר פסק דין).

ראשונים ופסיקת הלכה

מתן ראיות לאחר פסק דין

משנה סנהדרין ל״א. - [מוסכם] כל זמן שמביא ראיה - סותר את הדין.

כשבית דין ביקש ממנו לתת את ראיותיו עד זמן מסוים

המשך המשנה: אמר לו (בית הדין): כל ראיות שיש לך - הבא מיכן עד שלשים יום.

[חכמים] - מצא בתוך שלשים יום - סותר, לאחר שלשים יום - אינו סותר.

אמר רבן שמעון בן גמליאל: מה יעשה זה שלא מצא בתוך שלשים, ומצא לאחר שלשים?

בגמרא: אמר רבה בר רב הונא: הלכה כרבן שמעון בן גמליאל...קא משמע לן: דאי עביד - מהדרינן ליה.

כשאמר שאין לו ראיה ומצא (׳ראיה אחרונה׳ שאין הלכה כרשב״ג)

המשך המשנה - אמר לו הבא עדים, ואמר: אין לי עדים. אמר: הבא ראיה, ואמר: אין לי ראיה. ולאחר זמן הביא ראיה, ומצא עדים

[חכמים] - הרי זה אינו כלום.

אמר רבן שמעון בן גמליאל: מה יעשה זה שלא היה יודע שיש לו עדים, ומצא עדים. לא היה יודע שיש לו ראיה, ומצא ראיה. **[ומודה רשב״ג** שכאשר אמר אין לי ו..**(ע״פ הרא״ש והגר״א)]** ראה שמתחייב בדין ואמר: קרבו פלוני ופלוני ויעידוני, או שהוציא ראיה מתחת פונדתו - הרי זה אינו כלום.

בגמרא: אמר רבה בר רב הונא אמר רבי יוחנן: הלכה כדברי חכמים. **וכן פסק שו״ע.**

רא״ש - אם לא אמר אין לי ראיה, אף על פי ששתק עד שנתחייב בדין, ואחר כך אמר: קרבו פלוני ופלוני והעידו, סותר הדין **וכן פסק רמ״א.**

ב״ח - כתב בשם הרא״ש שהוא הדין אם לא שאלוהו והוא עצמו אמר אין לי עדים יכול לסתור ולהביא ראיה [דתרתי בעינן שאלוהו ואמר].

ברכי יוסף - הביא דברי הב״ח הנזכר ופקפק על ראיתו מדברי הרא״ש, די״ל דאורחא דמילתא נקט, דמסתמא אין הבע״ד אומר בעצמו בלי שאלה אין לי עדים כו׳. ומסיק דמ״מ הכי נקטינן כדברי הב״ח.

מרדכי - ושאמר אין לי עדים ומצא אותם קודם גמר דין כו׳ אינו **[מזיק** (סוגריים מרובעות במקור)] כלום.

רע״א - בב״ח הבין במרדכי שאפילו מצא אותם קודם ג״ד אינו כלום דחיישינן שמא זייף. אולם **בהגהת ר״י ווייל** כתב: נ״ל [שכוונת מרדכי] שלא נגמר הדין ואמר אין לי ראיה אינו כלום והוי כאלו לא אמר כלום ועדיין מביא ראיה[74] ופסק הלכה ופשטא דגמ׳ הכי רהיטא עכ״ל.

טעם מדוע לא יכול להביא עדים כשאמר אין לי

רש״י - הרי זה אין כלום - שהרי אמר אין לי, וחיישינן שמא זייף או שכר עדים.

פרישה - ואפשר שלא רק משום חשש שמא שכר עדי שקר הוא אלא משום שכיון שאמר אין לי פסל כל העדים שיבואו.

תומים - הודה שהעדים טועים.

[74] נראה לי שהיסוד לשיטתו הוא שיש לדמותו לחוזר מפטור לפטור, שקודם גמר דין אדם לא מדייק בדבריו כל כך.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

נתיבות - הודה שהעדים משקרים והם פסולים בשבילו גם לשאר עדויות. (למעשה בית דין לא יקבל עדותם מלכתחילה ולכן אם אינם חתומים בשטר, לא יפסלו גם עבורו, שאין לפוסלם רק כי התכוונו להעיד). הנתיבות מוסיף שדווקא שפסלם כאשר הם מעידים לטובתו אבל אם הכחישם שהעידו לחובתו רשאים להעיד לו בשאר עדויות[75].

שבאו עדים ממדינת הים

סנהדרין ל״א. - אמר רבי יוחנן: ...אבל באו עדים ממדינת הים, או שהיתה דיסקיא של אביו מופקדת ביד אחר - הרי זה מביא ראיה וסותר.

רמב״ם טושו״ע- שמה שאמר אין לי עדים וראיה רצה לומר אין לי עדים וראיה מצויין בידי לפיכך אם פירש דבריו אין לי עדים וראיה כלל לא כאן ולא במדינה אחרת ולא בידי ולא ביד אחרים אינו יכול לסתור הדין.

מרדכי - צריך שיהיו עדים שמצא ראייתו בדסקיא. **וכן פסק רמ״א.**

סמ״ע - צריך לטעון בעצמו שמה שאמר אין לי כוונתו אין בידי כעת ואין בית הדין טוענים לו.

קטן נאמן להביא ראיה אף שאמר אין לי

סנהדרין ל״א. - ..אמר רב נחמן: בהא - אפילו רבנן מודו, דינוקא במילי דאבוה לא ידע.

[רב האי במרדכי - כל יתום ואפילו היה גדול בשעת מיתה.]

רמב״ם ורמ״ה - דווקא שהיה קטן במיתת אביו אולם אפילו הגדיל בשעת העמדה לדין נאמן. **וכן פסק שו״ע.**

ראי״ש - דווקא שהיה קטן גם בשעת העמדה לדין, שאם לא היה חוקר היטב קודם העמדה לדין.

מרדכי בשם ספר חפץ - כל שמביא עדים שלא הכיר בעדים דינו כקטן. **וכן פסק רמ״א** (הוסיף שאם יש עדים שהקטן הכיר בראיה בזמן שאמר אין לי אינו יכול להביאה.

שאלות ממבחנים

1. בי״ד שפסקו לבע״ד והתחייב לשלם לחברו, וחוזר ותובע ומבקש דיון מחודש בטענה שיש לו ראיות ועדויות חדשות האם בי״ד חייב לחזור ולדון?

ראה מתן ראיות לאחר פסק דין

2. הצהיר ראובן שאין לו עדים ואין לו ראיה בתביעתו של שמעון, ואח״כ הביא עדים שהעידו לטובתו, האם יוכל לחזור ולהביא עדים אלו בעדות אחרת? והאם שמעון יכול להביא עדים אלו כנגד ראובן בחוב אחר? **נתיבות ס״ק א׳ לשיטתו ראובן פסלם אבל מי שמכחיש עדים שלחובתו לא פסלם.**

ראה טעם מדוע לא יכול להביא עדים כשאמר אין לי

3. לאחר שבעל הדין הצהיר שאין לו עדים וראיה, רשאי בי״ד להחליט על שמיעת עדות והוכחות אם הנידון הוא עניין שלא מועיל בו מחילה והודאה, או שאין להצהרה תוקף של מחילה או הודאת בע״ד – מה מקורה של תקנה זו? ובאילו מקרים נוספים נקבל ראיות? (תקנות הדיון)

ראה טעם מדוע לא יכול להביא עדים כשאמר אין לי, שבאו עדים ממדינת הים,קטן נאמן להביא ראיה אף שאמר אין לי.

---

[75] יש שכתבו שהביאור לכך הוא: מפני שהודאת בעל דין נאמנת בבית דין נאמן לפוסלם אך שכשהודאתו אינה נאמנת אינו נאמן לפוסלם. **ואין נראה** לבאר ב**סימן** את ה**סיבה**, אלא העיקר שכיון שהם מעידים לזכותו הוא **אינו נוגע בדבר** לגביהם והרי הוא ככל עד אחד לפוסלם (וכשיטתו בסימן ל״א) שאסור להצטרף אליהם והם פסולים לגביו אבל היכן שהם מעידים לחובתו הוא **נוגע** לגביהם ואין ראייתו כלום, שאין אדם רואה חובה לעצמו, והיכן שהיה לו נגיעה בראיית הפסול נאמן להצטרף עימם ולא פסלם.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן כ״א - עד מתי יכול להביא ראיה לסתור דין

מקורות

ירושלמי קידושין ג׳ הלכה ב׳ (אירע לו אונס. רבי יוחנן אמר אונסא כמאן דלא עבד. רשב״ל אמר אונסא כמאן דעבד). נדרים כ״ז. (ההוא גברא דאתפיס זכוותא בבי דינא, ואמר: אי לא אתינא עד תלתין יומין ליבטלון הני זכוותאי, איתניס ולא אתא, **אמר רב הונא**: בטיל זכוותיה. אמר ליה **רבא**: אנוס הוא, ואנוס רחמנא פטריה).

ראשונים ופסיקת הלכה (ראה סימן נ״ה)

לאיזו התחייבות בבית דין שאם לא אבוא יש תוקף במקרה שלא נאנס (האם צריך קניין בבית דין חשוב)

רמ״א - ׳...וכל זה כשקנו מידו, אבל בלאו הכי, לא, דהוי אסמכתא׳.

סמ״ע - אם לא אבוא יטול חברו - קנין מעכשיו בבית דין חשוב, אם לא אבוא יפטר חברו - די בקנין בלבד.

ב״ח וט״ז - בנידון בסימן זה אין צריך אלא קנין כיון שאין הפקעת ממון ברורה ששמא הדין עם חברו.

ש״ך - בלבוש משמע שצריך בשניהם בית דין חשוב, **ובב״י** נראה שביטול צריך גם להתפיס זכויותיו אבל באם לא אבוא יפטר די בקניין בבית דין חשוב.

הגר״א - צריך עיון למה לא הזכיר בית דין חשוב וכן מתפסן זכוותיה לשיטתו.

אונס למתנה המתחייב / אונס למקבל.

חתם סופר - אבני מילואים ומשנה למלך חילקו בין ביטול התנאי מחמת אונס שבזה דיבר כאן השו״ע לבין קיום התנאי מחמת אונס ׳והנה אמת נכון׳.

משמע בסמ״ע - אונס ׳הוה ליה כאילו לא קנה בקנין מעולם׳ האונס מבטל את התחייבות, וחוזרים למצב שלפני שהיה זכאי להישבע, אבל אונס לא גורם שהאונס יצור (בתנאי לעשות לא אומרים אונס כמאן דעבד).

ש״ך, קצות ונתיבות - אם מי שבידו להתחייב מתנה כנגד עצמו ומחמת אונס לא קיים התנאי נחשב שהתנאי קוים אך אם מי שבידו להתחייב מתנה כנגד חברו וחברו לא עשה באונס אין זה נחשב שהתנאי קוים.

אונס ביום האחרון (לקוח מסימן נ״ה)

ב״י בשם אגודה[76] - אינו אונס. הוכחה מבתי הרי חומה, רק מכח תקנה נאנס ביום אחרון די שיתן בבי״ד.

קצות - אונס. יש חילוק בין ׳אונס אינו כמי שעשה׳ ל׳אונס פטור׳. מחייב עצמו לעשות בתנאי בעצמו ונאנס, ׳אונס רחמנא פטריה׳ תנאי בטל. מתנה לתת באחרים ולא עשו - לא קיימו התנאי ולא אומרים כמי שעשו.

נתיבות - האגודה מודה שבממון אונס ביום האחרון נחשב אונס (אם לא באונס שכיח וכש״ך) ונחלק רק בנדרים.

חילוק: אונס רחמנא פטריה - דווקא אנוס גמור שבכל הזמן. ׳על דעת כן לא התננו׳ - אפילו אונס ביום האחרון, אולם על דעת כן לא נדר, צריך היתר חכם ולא ניתר מאליו אך בממון נחשב מקח טעות.

בבתי ערי חומה דין תורה שאונס מחמת מוכר קנוי אחר שנה, מחמת לוקח אינו קנוי אך דווקא אונס גמור.

שאלות מבחנים

1. עבר זמן הנישואין מחמת אונס אימתי מתבטלים השידוכין ואימתי לא?

ראה אונס למתנה המתחייב / אונס למקבל. והש״ך והנתיבות כתבו לגבי שידוכים -ואם הזמן אינו תלוי בעיקר הדבר, כגון בקשרי שידוכין שקבעו זמן לנשואין ועברו הזמן באונס, לא נתבטלו השידוכין, אבל אם תלו זמן הנשואין בתנאי גמור על השידוכין, אף שנתבטל הזמן באונס נתבטלו גם השידוכין.

2. מה הדין המתחייב לחבירו מנה אם ילך למקום פלוני ונאנס חברו ולא הלך?

פטור כי התנה בחברו ולא עשה ראה אונס למתנה המתחייב / אונס למקבל.

---

[76] בסימן ר״ז

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן כ״ב - מי שקיבל עליו קרוב ופסול ודין שבועה והפוכה

מקורות

סנהדרין כ״ד (נאמן עלי אבא)

בבא קמא ס״ח:-ס״ט. (חייב אתה ליתן לו אינו גמר דין גמור, ובתוספות מחלק לענין פשרה שבסנהדרין ו׳:).

בבא בתרא קכ״ח. (רצונך השבע וטול, ונשבע - אינו יכול לחזור בו)

שבועות ל״ט. (אם אמר איני נשבע - פוטרין אותו מיד).

ראשונים ופסיקת הלכה

מחלוקת התנאים בקבלת קרוב או פסול

סנהדרין כ״ד. משנה. - אמר לו: נאמן עלי אבא, נאמן עלי אביך נאמנים עלי שלשה רועי בקר,

רבי מאיר אומר: יכול לחזור בו,

וחכמים אומרים: אינו יכול לחזור בו.

באיזה פסול נחלקו

גמרא. אמר רב דימי בריה דרב נחמן בריה דרב יוסף: כגון דקבליה עליה בחד.

שיטת רש״י, ריב״ש, רמב״ן (ורמב״ם) - החידוש שלר״מ אפילו פסול אחד יכול לחזור בו אך בדעת חכמים משמע שאין חילוק. **וכן פסק שו״ע.**

שיטת תוספות, רא״ש, מרדכי (ורי״ף) - לחכמים אי אפשר לחזור דווקא בפסול אחד אבל ב׳תרתי לרעותא׳ מודים שניתן לחזור. **וכן פסק רמ״א.**

ש״ך (ונתיבות) - ספיקא דדינא, אם כרש״י או כתוספות. (ויכול המוחזק לומר קים לי).

מה נקרא תרתי לריעותא

רע״א - צריך שיהיו שני החסרונות באדם אחד כגון לקבל פסול כשניים אבל לקבל כשר כשניים עם פסול, אינו יכול לחזור בו.

קצות - ׳תרתי לריעותא׳ הוא משום גוזמא ואין זה משנה אם באדם אחד, גם קיבל ג׳ פסולים זו גוזמא.

נתיבות, תומים, שער המשפט, וברכי יוסף (כנה״ג) - הולכים אחר הסיבות לפסול: קיבל ג׳ קרובים או ג׳ פסולים שאינם פסול קורבה - נחשב חסרון אחד. קיבל קרוב שהוא פסול נחשב שני ריעותות כיון שקרוב כשר לאחרים, קיבל שני סיבות פסול. (הוכחתם: קבלה להעיד בלילה או נוגעים לא נחשב תרתי לריעותא).

קבלת כשר לדון כשלושה

סמ״ע - ׳לא מקרי תרתי לריעותא דשם חד הוא׳.

ש״ך - נחשב תרתי לריעותא. דווקא כשר כשניים נחשב ריעותא אחת (כביאור קצות בתרתי לריעותא).

שבות יעקב (ורע״א) - לקבל כשר כשלושה זה ריעותא אחת כי נחשב שמקבל כשר כיחיד מומחה.

קצות - אפילו אמר בפירוש שמקבל יחיד כשלושה זה חסרון אחד כיוון שיחיד מומחה דינו כשלושה.

נתיבות - לש״ך[77] קיבל כשר לדון יחידי - ריעותא אחת שקיבלו כיחיד מומחה, קיבלו כשלושה - שני ריעותות כיון שיחיד מומחה אין דינו כבית דין (**לרמב״ם ושו״ע** אינו נחשב כבית דין וראה משמעויות לכך בסימן ג׳).

[77] כך משמע בחידושים ונראה שלהלכה נוטה לדעת הסמ״ע שכשר כי תרתי לריעותא הולכים אחר סיבת הפסול של שלושה.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

התועלת של קנין

אמר רבי חנינא בר שלמיה: שלחו ליה מבי רב לשמואל: ילמדנו רבינו, לפני גמר דין וקנו מידו מאי? - שלח להו אין לאחר קניין כלום.

מרדכי בשם מהר״ם - נודע שטעו הדין חוזר אף בקבלה. **ופסקו שו״ע.**

תשובת מיימוניות - ממונים לדון בעיר או ז׳ טובי העיר אין הדין חוזר כשטעו **ופסקו רמ״א.**

ביאור הגר״א - קבלת הרבים היא ׳בין לדין בין לטעות׳ ולכן אף בנודע שטעו אין הדין חוזר.

האם הקבלה צריכה להיות בבית דין כשר או די בקבלה בפני ההרכב הפסול

הגהות אשרי - קבלה צריכה להיות בפני הרכב של בית דין כשר קבלה בפני בית דין פסול אינה מועילה.

ר׳ ירוחם - קבלה אינה צריכה להיות בבית דין אלא די בקבלה בפני ההרכב הפסול.

ש״ך - העיקר כהגהות אשרי, וגם הוא מודה שהיכן שנשבע חברו על בסיס קבלתו, משלם כיון שעשה מעשה על פיו.

נתיבות - העיקר **כתומים** שאם קיבל עליו פסולים וטען בפניהם נחשב שקיבל עליו בבית דין הועיל וטען בפניהם החשיבם כבית דין, אך אם לא טען בפניהם (קיימו שטר לא בפניו) יכול לחזור בו.

קיבל מחוץ לבית דין ונשבע

פשט הגהות אשרי - אין קבלתו קבלה (אסמכתא).

ר׳ ירוחם ונימוקי יוסף וב״י - חייב לשלם כיון שחברו נשבע על פיו (כהתחייבות לפועל שעשה עבודתו).

ש״ך - גם הגהות אשרי מודה בזה ׳כיוון שעשה מעשה על פיו׳.

באיזה סוג דין תועיל הקבלה

אמר רב יהודה אמר שמואל: מחלוקת במחול לך, אבל באתן לך - דברי הכל יכול לחזור בו.

ורבי יוחנן אמר: באתן לך מחלוקת. [**וכ״ש שלחכמים** במחול לך אין יכול לחזור בו ובדעת ר״מ יש ספק]

דאמר רבא: מחלוקת באתן לך, אבל במחול לך - דברי הכל אין יכול לחזור בו.

שלח ליה רב נחמן בר רב יצחק לרב נחמן בר יעקב...רב אשי אמר: הכי שלח ליה: באתן לך מחלוקת או במחול לך מחלוקת, והלכה כדברי מי? - שלח ליה: באתן לך מחלוקת, והלכה כדברי חכמים.

על איזה שלב בדין נחלקו

אמר ריש לקיש: מחלוקת לפני גמר דין, אבל לאחר גמר דין - דברי הכל אין יכול לחזור בו.

ורבי יוחנן אמר: לאחר גמר דין מחלוקת. (אבל לפני גמר דין אף **חכמים** מודים שיכול לחזור בו)

שלח ליה רב נחמן בר רב יצחק לרב נחמן בר יעקב: ילמדנו רבינו, לפני גמר דין מחלוקת או לאחר גמר דין מחלוקת, והלכה כדברי מי? שלח ליה: לאחר גמר דין מחלוקת והלכה כדברי חכמים.

מה נקרא גמר דין

נימוקי יוסף ומרדכי - צא ותן לו או חייב אתה שבועה (אבל חייב אתה לתת לו אינו גמר דין אלא נוטים הדברים לכך) **וכן פסק שו״ע**

סמ״ע - כשאמר לשני הצדדים פלוני חייב ופלוני זכאי זהו גמר דין אך אם אמר לצד אחד הרי הוא כמסופק.

ש״ך - חולק על הסמ״ע. גמר דין הוא דווקא צא ותן לו או שאמרו פלוני חייב ויצא מבית הדין.

שבות יעקב - הסכים לסמ״ע, אולם העמידו שכשאומר לאחד שלא בפני חברו אז נראה כמסופק.

לשון הרמב״ם[78] **-** נגמר הדין והוציא ממון בדין הפסול הזה אינו יכול לחזור בו.

[78] הלכות סנהדרין פרק ז׳ הלכה ב׳

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

הבנת דעת הרמב״ם

טור הבין שדווקא שהוציא ממון אבל בין גמר דין להוצאת ממון ניתן לחזור.

ב״י - הרמב״ם מודה שאחר גמר דין אף קודם שהממון שולם ׳כיון שנגמר הדין כאילו הוציא ממון׳ .

רדב״ז - ׳נגמר הדין **ל**הוציא ממון׳ כוונת רמב״ם לומר שאף ב׳אתן לך׳ הדין כן.

לחם משנה - ונראה לי שיצא לו לרבינו כן ממה שאמרו בירושלמי פרק זה בורר קבל עליו בפני שנים יכול לחזור בו שמואל אמר בשלא נטל מזה ונתן לזה אבל נטל מזה ונתן לזה אינו יכול לחזור בו**.**

ש״ך - העיקר ברמב״ם וסמ״ג כלחם משנה אולם העיקר להלכה כשאר הראשונים שדי שאמרו צא ותן לו.

נגמר דין ושני בעלי דין מתרצים לחזור בהם

רא״ש - אינם יכולים לחזור בהם.

הסבר הב״י - אינם יכולים לחזור משום כבוד הדיין.

הסבר רמ״א - כיוון שנפסק הדין לא שייך חזרה אלא שימחלו זה לזה, ואם מחלו אין בזה משום כבוד הדיין (אף שהיה ניתן לומר שאף במחילה יש משום כבוד הדיין שמגלים שאינם סומכים על דבריו).

הסבר הש״ך (ומל״מ ומהריב״ל) - מדובר שהם חבים לאחרים בחזרתם. (ולכן גם מחילה לא תועיל).

הערת רשב״א - ואם יעמוד בי״ד אחר הרי הוא דן ע״פ הטענות וההודאות שנאמרו בפני הראשון.

כופר בכך שקיבלו עליו לדיין

רא״ש - קיבל עליו פסול וחויב ממון ומכחיש אין הדיין נאמן וישבע הכופר היסת. **וכן פסק שו״ע**

סמ״ע - טעמו א. מי שקיבלו הוא קרוב ועדותו פסולה. ב. אין זה נחשב כפירת ממון אלא כפירת קבלתו.

ש״ך והגר״א - נחשב כפירת ממון כיון שמי שקיבלו טוען שחייבו ממון. אולם כיון שקיבל עליו פסול, אין הפסול יכול להעיד, ואם קיבל כשר נשבע שבועת עד אחד. קיבל שניים - הרי הם שני עדים ונאמנים.

נתיבות ותומים - העיקר כש״ך, במקרה שכופר בקבלתו בקניין קודם גמר דין אין זו כפירת ממון גם לש״ך.

נאמנות לטעון שלא ידע בפסול

ב״ח - טוען שלא ידע בפסול הקרוב נשבע היסת וחוזר.

שער המשפט - פסול קרוב - אם יוצא ונכנס אצלו - אינו נאמן. פסול דרבנן - צריך הכרזה וכיון שהוכרז יש לכך קול ואינו נאמן אולם פסול תורה אינו צריך הכרזה ונאמן שלא ידע.

קבלת גוי לדון ולעדות

רא״ש ושו״ע - אם קבל עליו עדות עובד כוכבים, כמי שקיבל עליו עדות אחד מהפסולים. אבל אם קבל עליו עובד כוכבים לדיין, אפילו קנו מיניה, אין הקנין כלום, ואסור לדון לפניו.

רמ״א - אבל אם כבר דן לפניו, לא יכול לחזור בו (**מרדכי** ריש פרק זה בורר).

סמ״ע - ׳אם יש לאחד מבעלי דינים זכות ויפוי כח במשפט הגוים טפי מבמשפט ישראל, דאז מהני הקנין׳.

ש״ך - חלק על הרמ״א.[אם נרצה להשוות את ה**מרדכי** עם ה**רא״ש**] מקבל לדון בדיני גוים - תנאו בטל, מייחד גוי מסוים - בזה תנאו מועיל (כפשט המקרה ב**מרדכי**) וצ״ע.

נתיבות - אף במייחד גוי מסוים ואף אחר שכבר דן - הקנין אינו כלום כיון שמיקר שם עובדי אלילים וחוזר.

הגר״א - טעם הרמ״א משום מחילה דהיינו כיוון שפטרו הגוי והסכים לכך או שכבר שילם מחל ואינו חוזר.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

התחייב מעצמו לשלם ויצא מבית הדין

רש״י ורא״ש - אינו יכול לחזור בו. **וכן פסקו הש״ך (ראה ממתי אינו יכול לחזור בו לחכמים) ונתיבות.**

ר״ת - יכול לחזור בו.

רמ״א - סתם - כרש״י ויש חולקין.

היה חייב לחבירו שבועה, ואמר לו: דור לי בחיי ראשך

רבי מאיר אומר: יכול לחזור בו.

וחכמים אומרים: אין יכול לחזור בו.

ממתי אין יכול לחזור בו לחכמים

רא״ש ורמב״ם (ור״ת לפני חזרה) - ממתי שנשבע (שאחר שבועה כאחר גמר דין).

רי״ף (ר״ת אחר חזרה) וריב״ש - מאחר שהסכים בפירוש לתנאי זה, שקבלה בבית דין אינה צריכה מעשה.

ר״ן - לרש״י די בקבלה ללא שבועה אך כשעסוקים עדיין באותו ענין יכול חזור בו (ובזה חלוק על הרי״ף).

ר׳ ירוחם - לרש״י החילוק בין יצא מבית דין לא יצא ואינו כדעת הרי״ף.

שו״ע - כרא״ש ורמב״ם.

סמ״ע - נראה שגם שו״ע מודה ופוסק כרש״י בהתחייב מעצמו להישבע ויצא מבית הדין.

ש״ך - רמ״א ושו״ע סוברים כרא״ש ורמב״ם, רמ״א כתב דברי רש״י דווקא במתחייב לשלם ויצא אך לא במתחייב להשבע ויצא, כיון שמחוסר מעשה שבועה בבית דין (בשונה מתשלום) לא נגמר דין. אולם להלכה העיקר כר״ן שרבים סבורים כדעתו, וכל שקיבל בפירוש בבית דין ואין עסוקים באותו עניין אינו יכול לחזור.

הערת סמ״ע - בשבועה דרבנן שיכול להפכה, אם אמר איני נשבע יכול לחזור ולומר שהתכוון להפכה על שכנגדו (אולם **הב״ח** חלק). ואם אמר שישבע היסת אינו יכול להפוך על שכנגדו. וכן הסכימו **ט״ז ומהרש״ל**.

ש״ך (תומים ונתיבות) - חלק על דין הסמ״ע שאם קיבל להשבע היסת אינו יכול להפך וכתב שכן המנהג.

מי שנתחייב לחברו שבועה דאורייתא ואמר לחבירו השבע וטול ונשבע בלא נטילת חפץ

ב״י - אינו יוכל לחזור בו ולהשבע בעצמו אף שהתחייב חוץ לבית דין וחוזר חברו ונשבע בנקיטת חפץ.

רמ״א - כתב רק שלא יכול לחזור בו ולא כתב שחוזר חברו ונשבע בנקיטת חפץ אך **סמ״ע וע״ש** כתבו כן.

ש״ך - 3 אפשרויות: א. התחייב חוץ לבית דין וחברו נשבע חוץ לבית דין - אם יטען שהתכוון לשבועה בבית דין ובנקיטת חפץ נאמן ויכול לחזור בו כיוון שחברו לא פעל על פיו את מה שביקש.

ב. התחייב חוץ לבית דין וחברו נשבע חוץ לבית דין - **לשיטת שו״ע שגמר דין במבקש להשבע הוא רק אחר שנשבע** כיוון שלא הועילה השבועה אינה כגמר דין אולם לפי שהעיקר כר״ן אינו יכול לחזור בו וישבע בנקיטת חפץ.

ג. התחייב חוץ לבית דין וחברו נשבע בתוך בית דין - גם כאן לשו״ע יכול לחזור בו, כיוון שלא הועילה השבועה אינה כגמר דין וגם לש״ך לא יוכל לחזור אם יטען שהתכוון לשבועה בנקיטת חפץ כיון לא התחייב בבית דין וחברו לא עשה על פיו את מה שביקש.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

שאלות ממבחנים

1. קיבל עליו קרוב או פסול לדיין ולא קנו מידו, עד מתי יכול לחזור בו? כשלא חזר בו מאיזה דין מתחייב?

ראה על איזה שלב בדין נחלקו **ו**מה נקרא גמר דין **וב**נגמר דין ושני בעלי דין מתרצים לחזור בהם

2. האם מועילה קבלת הצדדים ששני הדיינים בלבד ידונו אותם בלילה? מה הדין באחד שקיבלוהו כג׳ דיינים? ודיין פסול וכשר שקבלו הכשר כשניים?

ראה באיזה פסול נחלקו **ו**מה נקרא תרתי לריעותא **(ומבואר ששני דיינים ולילה זה שני שמות פסול ובשני גופים ונראה שאף רע״א לא יחלוק בזה כיון שהדיין גם פסול וגם דן בלילה מתקיים בגוף אחד) וראה** קבלת כשר לדון כשלושה **ודיין פסול וכשר שקבלו הכשר כשניים רע״א הכשיר שאינם בגוף אחד אולם תראה ב**מה נקרא תרתי לריעותא **שהוא יחיד בדבר שאף לקצות נחשב גוזמה ולנתיבות וסיעתו שני שמות פסול.**

3. בעלי הדין קבלו דיין שיפסוק ביניהם ולאחר שפסק רוצים בעלי הדין לפנות לבי״ד לדיון חדש, האם רשאי ביה״ד להיזקק להם?

ראה נגמר דין ושני בעלי דין מתרצים לחזור בהם **והחילוק בש״ך בין שהם חבים לאחרים בחזרתם.**

4. כופר ואומר שלא קבל על עצמו **כשר** כשני דיינים והדיין מכחישו מה דינו? והאם יהיה הבדל בין הכחשה [לפני גמר דין להכחשה] לאחר [גמר דין]?

ראה כופר שקיבלו עליו לדיין **ומתי נחשב כפירת ממון המחייבת שבועה בעד אחד כשר ואם יש איתו עוד דיין כשר לכל הדעות נאמנים כשני עדים ואינם נחשבים נוגעים בדבר.**

5. באיזה סוג פסול יש חילוק בקבלתו כעד או כדיין והאם יש חילוק בזה לכתחילה או בדיעבד?

ראה קבלת גוי לדון ולעדות

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן כ״ג - עד מתי נאמן הדיין לומר לזה זכיתי

מקורות

קידושין ע״ג: - ע״ד. (נאמן דיין לומר לזה זכיתי ולזה חייבתי; במה דברים אמורים - שבעלי דינים עומדים לפניו, אבל אין בעלי דינים עומדים לפניו - אינו נאמן. וניחזי זכותא מאן נקיט? לא צריכא דקריע זכותייהו. וניהדר ונידייניהו! בשודא דדיינ).

ראשונים ופסיקת הלכה

נאמנות דיין אחד

כשדן מאומדן הדעת

ב״ח - דינו כשודא דדייני שאינו יכול לחזור ודונו שוב שמא ישתנה אומד דעתו.

ש״ך - הסוברים ששודא דדייני לא דנים מאומד הדעת אלא איך שירצה הדיין **(תוספות ורא״ש)**, יסברו שדין שבאומד ידון שוב ולא חוששים שיטה את דעתו באופן שונה וצ״ע לדינא.

פסק דין

ש״ך - נאמנות פסק דין היא רק ששניהם מודים שהפסק נכתב בזמנו ולא שטוענים שנכתב אחר כך.

ההבדל בין דין זה שהדיין אינו נאמן לאחר שהוא דין לבין הסוברים (חלקת מחוקק בדעת רמב״ם וסמ״ג) שחכם נאמן יותר מאשה אף לממון לומר שטימא את הכתם

קצות - הדיין נאמן להכחיש את מה שאומרים שהוא עשה, (טיהר כתם, זיכה לטוען) אך לא נאמן לומר מה כן עשה (זיכה לחברו). ויחזרו וידונו הדין בשודא. ולפי זה אם יש לו פסק דין אף של הדיין נאמן כיוון שהדיין נאמן להכחישו וחברו מוחזק מכח הפסק דין שבידו ויזכה בשודא.

נתיבות - נאמנות דיין שטימא את הכתם היא מכח עד אחד נאמן באיסורים ונאמן להכחיש האשה שבאה רק מכוחו, אבל במקרה הנוכחי המוחזק טוען שני טענות א. הקרקע שלי ב. הדיין זיכה אותו בדין. כיון שהדיין לא נאמן להכחיש כשני עדים להכחיש שהקרקע של המוחזק אין די בזה שיכחיש את זה שזיכה.

שיש שני עדים שקבלו לדיין והדיין ובעל דין אחד טוענים שלא פסק עדיין דין ויש בעל דין שמכחיש

נתיבות - הדיין נאמן [כשליש כיון שיש ראיה שקיבלו עליהם והיה שלב שבידו לפסוק נאמן ראה סימן נ״ו].

נאמנות שני דיינים

רא״ש - וכל זה דוקא בדיין אחד כמו מומחה או יחיד וקבלו עליו אבל שנים נאמנים לעולם שאינם חשובים נוגעים בדבר ואפילו יש שני עדים שמכחישים אותם הם נאמנים יותר מהעדים. **וכן פסק שו״ע.**

ב״ח - רש״י וראבי״ה חולקים על דין זה **והש״ך** חלק וסבר שהכל מסכימים בזה.

האם נאמנים גם בדבר שאינו שודא דדייני וניתן לחזור ולדון אותו שוב

מהר״י בן לב - נאמנים כשני עדים.

ש״ך - לא מוכרח, כללי הכרעה עומדים שאי אפשר לעמוד על הדבר אם ניתן לברר לא שייך לבחון נאמנות.

תומים ונתיבות - שיש עדות אין חוזרים ודנים.

טעם נאמנות שני דיינים על פני שני עדים

רא״ש[79] - וששאלת על שתי כתות שהיה עסק דין ביניהם והסכימו וברורו שני אנשים לדון ביניהם ואותן שני אנשים שמעו דבריהם והסכימו לדעת אחד. והיו שם בשעת גמר דין שני עדים, ואח״כ יצא הדבר כתוב וחתום מתחת ידי

[79] שו״ת הרא״ש כלל נ״ו סימן ו׳

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

העדים בעניין אחד ומתחת יד שני הברורים בעניין אחר. ומה שהוא חתום בחתימת הברורים הוא כתב יד הסופר שהיה מצוי שם בשעת גמר דין שכתב העניין אות באות כמו שסידרוהו הברורים.

תשובה .. ונאמנים הם יותר מן העדים המכחישים אותם דרמו אנפשיהו ומדכרי טפי מן העדים ששמעו מפיהם. ואין זה כשני כתי עדים המכחישין זה את זה, דהתם ב׳ הכתות שמעו הענין זאת אומרת כך שמענו או ראינו וזאת אומרת כך שמענו או כך ראינו. אבל כאן דהדיינין שמעו דברי בעלי דינין ודקדקו בדבריהם לידע להיכן הדין נוטה יותר הם זכורים ויודעים אמתת הפסק דין מן העדים שבשמיעה אחת שמעו **ותלינן בהו טעותא**[80]. וכ״ש שסופר אחר שמע מפי אחת הכתות וכתב דטפי עדיף כתב יד הסופר ששמע מפי הברורים.

סמ״ע - שהעדים מעידין איך ששמעו מדיינים אלו שפסקו כך, ואפשר לומר שטעו בשמיעתן, לכך נאמנים הדיינים עצמן יותר מהן.

ט״ז - הדיינים יוצרים את הפסק ׳בעלי מעשה׳. (דומה לסמ״ע, הסמ״ע מדגיש את תליה בטעות של השומע).

ראנ״ח[81] - כיוון שעליהם מוטל הדבר הם זוכרים יותר, אך למעשה הסתפק בספק אמרי ברוך וצירף טעם זה לעוד טעמים.

ב״ח וש״ך[82] - אין יתרון לכת שהוזמנה לראות ולהעיד שהכחישה כת שראתה ולא הוזמנה להעיד.

עד ודיין מול שני עדים

סמ״ע וש״ך - אין נאמנים דווקא שני דיינים שהכל בנוי על כח בעלי המעשה נאמנים יותר אך לא בצירוף.

שני דיינים מול שני עדים שהיו בכל זמן הדין כולל הטענות

אמרי ברוך - צ״ע אם הדיינים נאמנים. הרא״ש דיבר בעדים ששמעו פסק דין ללא טענו. אם נאמר שהכח של זה שעליהם מוטל הדבר נותן נאמנות יתר נצטרך להעדיף כת עדים שהוזמנו לעדים שמכחישה כת שלא הוזמנה ואין הדין כן. (אולם על פי טעם **הסמ״ע** החילוק ברור וכפי שרומז ה**ט״ז**, הדיין יוצר את הפסק).

ט״ז - נראה **דעת הרא״ש** שכל שהם בעלי מעשה כמו דיינים או פרנסים אז הדין כן, משא״כ בשנים שמיוחדין לשמיעת איזה דבר או לראותו, אז אין נאמנים טפי מאחרים ששמעו או ראו ומעידים להיפך, וצ״ע בזה.

נאמנות פשרן

רשב״א ב״י רמ״א - אם קבלו עליהם פשרן לזמן, כל מה שאומר תוך הזמן, נאמן. אבל אם כבר כתב ונתן להן הפשרה, אין לו רשות להוסיף או לגרוע ואפילו תוך הזמן, אף על פי שאומר שכך היתה כוונתו.

ש״ך ע״פ מהריב״ל - הרשב״א דיבר דווקא במצב בו פסק הפשרה יש פירוש אחד מקובל והפשרן רוצה לדחוק פירוש אחר. שכיוון שיש פירוש מקובל נחשב שעשה שליחותו ואינו נאמן **ומהריב״ל כתב** שאם פשרתו אינה מובנת דהיינו לא ברור מה נפסק נחשב שלא עשה את שליחותו ורשאי לחזור [הפשט וכן מובן **מהנתיבות** שכיון שלא עשה שליחותו אין נאמנותו מוגבלת לפירוש דבריו בלבד ורשאי אף להוסיף ולגרוע בתוך הזמן[83]].

ברכי יוסף - הביא דברי הסוברים שהרשב״א ומהריב״ל חולקים ותירץ דבריהם.

---

[80] דברי הרא״ש נפלאים מאוד, וניתן לפשוט על ידיהם ספק, בתרי ותרי הדין הוא שזו באה בפני עצמה ומעידה וזו באה בפני עצמה ומעידה כיון שיש ספק איזה כת משקרת, האם כאן כיוון שנפסק שהדיינים נאמנים יותר מהעדים, העדים יפסלו? יש לומר על העקרון של הרא״ש שנאמנות הדיינים היא לא מפני שחזקת הכשרות שלהם יותר חזקה שהם פחות משקרים אלא אנו מאמינים לדיינים רק מכיוון שיש לנו לתלות את העדים בטועים ומכיוון שכך עדים אלו יהיו כשרים להעיד אף ביחד עם הדיינים.

[81] (ציינו רע״א והביאו פת״ש)

[82] ש״ך סימן ל׳ ס״ק ג׳

[83] גם מדברי **רע״א** משמע כן שכתב שאפילו הסכימו הפשרנים והודיעו הסכמתם לעדים אך לא לבעלי דין יכולים לחזור בהם שתורף העניין הוא שאין שליחותם מסתיימת בהחלטה על הפשרה אלא במתן פסק ברור לבעלי הדין. אולם בכנה״ג יש להסתפק ובשער המשפט נראה שסובר שנאמנותו היא רק לפרש דבריו אולם על פי זה הוא מתקשה מדוע נאמן לומר שזוכר מה פסק כיון שאחר שכתב פסק בראשונה לא רמיא עליה לזכור וישכח ועל פי מה שאנו אומרים שלא עשה שליחותו גם אם לא זוכר אין זה משנה כיון שבידו לפסוק מחדש.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

שאלות ממבחנים

1. קי״ל שמשנסתלקו בע״ד מלפני הדיין אין הדיין נאמן לומר לזה זכיתי ולזה חייבתי, האם יש הבדל בין דין התלוי בשודא לדין התלוי בטענות, והאם קיים הבדל בין דיין אחד לשנים, ומהו? **שו״ע**

שו״ע - כל זמן שבעלי דינים עומדים לפני הדיין, נאמן לומר: לזה חייבתי ולזה זכיתי. נסתלקו מלפניו, אינו נאמן. אם אין בידו פסק דין. ודוקא בשודא דדייני, אבל דין התלוי בטענות לא שייך בו נאמנות, שלפי הטענות יזכה הזוכה, ובלבד שלא יסתור טענות הראשונות. וכל זה דוקא בדיין אחד, אבל שנים נאמנים לעולם.

2. מה הדין בשני עדים המכחישים הדיינים? ובעד אחד ודיין, וכנגדם שני עדים המכחישים אותם, למי מאמינים? נמק!

ראה נאמנות שני דיינים ועד ודיין מול שני עדים.

3. ״ב״ד רשאי בכל עת לתקן טעות סופר או השמטה מקרית, שנפלה באיזה הליך משפטי, התיקון יעשה ביזמת בי״ד עצמו או ע״פ בקשת אחד הצדדים״ (מתקנות הדיון) – הסבר את מקורה של תקנה זו.

המקור הוא נאמנות שני דיינים וביחוד על פי פסק התומים ונתיבות שנאמנים אף במקום שניתן לברר.

4. שני בע״ד שלקחו פשרן ביניהם בתוך זמן מסוים ועשה פשרה ביניהם, האם יכול להוסיף או לגרוע אחרי שעשה את הפשרה מכיוון שעדיין לא עבר אותו זמן מסוים? **רמ״א וש״ך ס״ק י׳**

ראה נאמנות פשרן

5. אם רשמו טענות בפרוטוקול, והבעל דין בדיון השני טוען שלא טען כך, האם יש לו נאמנות?

דין הפרוטוקול תלוי במי כתבו, אם חתום עליו רק הרושם נאמן רק כעד אחד אך אם חתומים שניים דינו כעדות גמורה כיון שהרושם רשמו על פי המקובל דינו נכתב מדעת שניהם ואין בזה מפי כתבם.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן כ״ד - שנזקקין לתובע תחלה

מקורות

בבא קמא מ״ו: (אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה מניין שאין נזקקין אלא לתובע תחלה שנאמר מי בעל דברים יגש אליהם יגיש דבריו אליהם. אמרי נהרדעי פעמים שנזקקין לנתבע תחלה והיכי דמי דקא זילי נכסיה).

ראשונים ופסיקת הלכה

שו״ע ע״פ בבא קמא מ״ו: - אין נזקקין אלא לתובע תחלה. ואם זיילי נכסי דנתבע, נזקקין לו תחלה.

סמ״ע - כן הוא לשון הגמרא והביאו הפוסקים, וכתבו עליו פירושים זה בכה וזה בכה וכולם אמת לדינא, משו״ה סתם המחבר ללמדינו שבכל ענין קאמרינן. (ובדרך זו כתבו **הש״ך והנתיבות**)

פירושים שנאמרו בטור ובבית יוסף

רש״י - תובע בשטר שדינו שגובה, גובים לו ואחר כך דנים בטענת הנתבע שטוען שהתובע תופס את ממונו. ואם יוזלו נכסי הנתבע כי מה שלטענתו התובע תופס יכול להימכר כעת במחיר גבוה או שאם לא יגבו את מה שתפס התובע יצטרך למכור נכסיו ויצא לו שם רע של בעל חובות וימנעו מלעסוק עימו.

רא״ש - אף שהנתבע יכול לבקש שלושים יום להביא עדים שהדין עמו, אם לא יזכה בדין יחשב הדבר כאילו הדין נפסק בעת תביעת התובע לעניין משך הזמן שנותנים לנתבע להחזיר את פרעון.

ריב״א - מקבלים את עדי התובע לפני עדי הנתבע אף שיש חשש שעדי הנתבע ימותו או ילכו למדינת הים. (**ותוספות ומהרש״ל חולקים** כיון שאינו גרע מיוזלו נכסי נתבע שנזקקים לנתבע תחילה **והש״ך** ביאר שמדובר רק בחשש רחוק אך אם הם חולים או מבקשים ללכת ריב״א מודה ששומעים דבריהם תחילה).

ראב״ד ורשב״א - התובע רשאי למשוך תביעתו ולבקש שלא יפסקו את הדין אם אין הפסד לנתבע על כך.

דר״מ בשם נ״י - גם שנפסק שהנתבע ישבע, התובע רשאי לבקש לעכב את השבועה כשאין הפסד לנתבע.

[סמ״ע - ג׳ אופנים בנתינת זמן כאשר נתבע התחייב שבועה (לקוח מסימן ט״ז)

ד. נתבע רוצה להשבע מיד ותובע רוצה זמן להביא עדים -נותנים ל׳ יום ואחר כן ישבע מיד שלא יוזלו נכסיו.

ה. נתבע אינו מבקש להשבע ותובע אינו רוצה שבועה כי רוצה להביא ראיה -נותנים לתובע כמה זמן שירצה.

ו. נתבע רוצה להשבע מיד ותובע אינו טוען שיש לו עדים להביא - ישבע מיד שלא יוזלו נכסיו.]

רשב״ץ - מי שאומר שיש לו תביעות רבות ואינו רוצה לתבעם כעת רשאי אך אם יש נזק לנתבע כופים לדון. [**סמ״ע -** אם הנתבע מחויב שבועה, יכול לעכב ולבקש שישבע שבועה אחת על כל התביעות ואם נשבע כעת שאינו חייב כלום גם יהיה פטור משבועה על אותם כל טענות על חוב עד לזמן השבועה

ש״ך - הרשב״ץ מדבר בתביעות שלא תועיל שבועה לפטור את הנתבע].

תוספות ומרדכי -מי שזכה בתביעה על חבלות אין הנתבע רשאי לעכב את הפרעון בטענה שהתובע חייב לו בסכום זה (כגון שיש לו שטר רק שהנחבל מבקש זמן להביא ראיות שפרע) שאין נותנים זמן לחבלות.

[**ש״ך -** לפירוש זה אם יוזלו נכסיו ומבקש זמן להביא ראיה לפטורו נותנים זמן אף לחבלות **כנ״י** ולא **כב״ח**]

דר״מ פירוש נוסף במרדכי - אם מכח מה שיבינו שהנתבע נתבע בבית דין יוזלו נכסיו נותנים לנתבע לפתוח כדי שיסברו העולם שהוא התובע.

רמ״א מביא את הפירושים של רש״י ריב״א (אך לא כתב אף שיש חשש שימותו) ראב״ד נימוקי יוסף ורשב״ץ. ואת ה׳פירוש נוסף של המרדכי׳

סמ״ע הביא את פירוש תוספות ומרדכי.

פירוש הש״ך - תובע טוען תחילה כדי שאם יודה לו הנתבע יתחייב שבועה, אולם אם ניכר שהנתבע לא שילם את הסכום שברצונו להודות מפני שכדי לפרוע היה צריך למכור נכסיו בהפסד, נותנים לו להודות תחילה.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

פירוש נתיבות - שהדין הוא זה גובה וזה גובה מגבים קודם למי שתבע תחילה. הוסיף שכשהנתבע טוען יש לי כנגדו יש חילוק בין אם הנתבע מבקש שיחזיר לו את החפץ שאז נחשב כשני תביעות שונות ונזקקים לתובע תחילה ובין שהנתבע רוצה שיהיה מה שיש לו כנגדו אף אם הוא חפץ (ובזה דחה קושיית **הקצות**) בתורת פרעון שאז נחשב כתביעה אחת והנתבע מודה במקצת ונשבע שבועה חמורה.

שאלות ממבחנים

1. תובע ונתבע שבאו לדין למי נזקקים תחילה? **בב״ק מ״ו: ופירושיו בסימן ובסיכום**
2. האם התובע יכול לטעון שאינו רוצה שהנתבע ישבע לו כעת? **נימוקי יוסף ורמ״א**
3. ראובן שתבע את שמעון לדין וטען את טענתו ואומר שיש לו עוד טענות ואינו רוצה לטעון כעת, ושמעון רוצה שיטען כעת את כל טענותיו, עם מי הדין? **רשב״ץ ורמ״א**

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן כ״ה - טועה בפסק דין

מקורות

סנהדרין ה., ו., ל״ג, כ״ט: ; בכורות כ״ח;

ראשונים ופסיקת הלכה

משנה - דיני ממונות מחזירין

ברייתא - דן את הדין... מה שעשה עשוי וישלם מביתו ואם היה מומחה לרבים פטור מלשלם.

גמרא דף ה. - דמר זוטרא בריה דר״נ דן דינא וטעה אתא לקמיה **דרב יוסף** א״ל באם קיבלוך עלייהו לא תשלם ואי לא זיל שלים ש״מ כי לא נקיט רשותא דיניה דינא ש״מ

ישוב סתירה בין משנה לברייתא

רב יוסף -חילוק בין מומחה לאינו מומחה.

גרסת רי״ף מחזירים באינו מומחה.

גרסת רש״י מחזירים במומחה (תוספות רא״ש: מומחה: לגבי חזרה -סמוך, לגבי פטור תשלום - .גמיר וסביר).

רב נחמן - חילוק בין יש גדול ממנו בחכמה ובמנין. ביש גדול מחזירים.

רב ששת - חילוק בין טועה בדבר משנה לטועה בשיקול הדעת. טועה בדבר משנה הדין בטל.

רב חסדא - חילוק בין נשא ונתן ביד. לא נשא ונתן ביד ניתן לחזור.

רבינא - נשא ונתן הכוונה שעשה מעשה בידיו.

הבנה א׳ - הפועל בידיים היא מזיק ואינו גרמי אפשרות ב׳ - הפועל בידיים נותן תוקף לפסיקתו.

לאיזה דיין יש לראש הגלות סמכות לתת רשות לדון ושיפטר אם טעה

נימוקי יוסף - רק לגמיר וסביר (מומחה) מועיל רשות **וכן משמע ברי״ף ובמאור**

רא״ש - אף למי שהוא גמיר ולא סביר אבל לא גמיר פסול לדון (רועה בקר).

שו״ע - מומחה. **סמ״ע הבין** שכוונתו גמיר ולא סביר, **ש״ך הבין** שכוונתו גמיר וסביר.

רי״ף - הלכה כרב חסדא, וכן פוסקים כרב ששת אך לא כרב נחמן. והסכימו לדבריו הראב״ד והרמב״ן.

טועה בדבר משנה - חוזר הדין ואפילו אינו מומחה

נשא ונתן ביד ואי אפשר להחזיר-

ב״י הבין את הטור, סמ״ע וב״ח בהבנת רמב״ם ורי״ף -פטור.

רמ״ה, ב״י בהבנת רי״ף ורמב״ם, ש״ך הבין שאף טור מודה בכך - חייב

שיקול הדעת

1. מומחה וקיבל רשות מראש הגלות - חוזר ואפילו נשא ונתן ביד פטור מלשלם.
2. מומחה וקיבלוהו עליהם - חוזר ואפילו נשא ונתן ביד פטור מלשלם.
3. מומחה ולא קיבלוהו עליהם - חוזר הדין ופטור מלשלם ואם נשא ונתן ביד אין הדין חוזר וישלם.
4. אינו מומחה וקיבלוהו עליהם - חוזר הדין ופטור מלשלם ואם נשא ונתן ביד אין הדין חוזר וישלם.
5. אינו מומחה ולא קיבלו עליהם - אין דינו דין ואפילו לא טעה, טעה וחייב בעל דין אם נשא ונתן ביד בעל דין מוציא ממנו והוא יוציא ממה שזיכה ואם לא נשא ונתן ביד רק אם אפשר להוציא ממה שזיכה יוציאו ממנו.

העקרונות ברי״ף.

- חוששים להפסד בעל הבית - כל מקום שהדיינים פטורים הדין חוזר.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

הרמב״ם - מודה לרי״ף למעט מקרים 3 ו 4 שבמקרה שלא הצליחו להחזיר הדיין ישלם מביתו.
הרמב״ן - מודה לרי״ף ׳לולא דמיסתפינא׳ סובר שטעם נשא ונתן ביד לא משום מזיק אלא שזה חיתום הדין הגמור ולכן ב1 ו 2 שנשא ונתן ביד הדין ופטור מלשלם ׳אלא שכבר הורה זקן׳.
המאור

1. מומחה שאין גדול ממנו וקיבל רשות מראש הגלות - לעולם פטור ואין מחזירים ואפילו בכפיה.
2. מומחה שיש גדול ממנו וקיבלוהו או שקיבל רשות מראש הגלות, בית דין של שלושה הדיוטות שיש שם אחד גמיר וסביר (מומחה) אפילו בכפייה - טעו מחזירים אך אם אין אפשרות פטורים מלשלם.
3. מומחה (גמיר וסביר) שיש גדול ממנו ולא קיבלוהו וגם לא קיבל רשות מראש הגלות, בית דין של שלושה הדיוטות שיש שם גמיר אך אין שם אדם שסביר אפילו בכפייה - טעו מחזירים אך אם אין אפשרות משלמים.
4. גמיר ולא סביר ולא קיבלוהו, לא גמיר וקיבלוהו - אין דינו כלום ובעל דין פשע שסמך עליו ופטור אלא אם כן כפהו שהוא מזיק בידיים.

הרשב״א מדייק במאור שדווקא שנשא ונתן ביד בכפיה חייב לשלם ב4 ובטועה בדבר משנה אבל נשא ונתן ביד ובעל דין לא מיחה פטור שבעל דין פשע שלא מיחה והסכים לפעולתו.

הרא״ה (בנימוקי יוסף) - הלכה כרב חסדא ורב ששת וגם כרב נחמן היכן שלא סותר את רב חסדא.
טועה בדבר משנה - לעולם חוזר הדין ואפילו נשא ונתן ביד. אך אפשר שמי שאינו מומחה שנשא ונתן ביד ואין בעל דין מחזיר חייב.
שיקול הדעת

1. אין גדול ממנו וקיבלוהו - לעולם פטור ואין מחזירים ואפילו בכפיה.
2. מומחה שיש גדול ממנו וקיבלוהו או שלושה הדיוטות ויש גדול מהם - אם לא נשא ונתן ביד, הדין חוזר ולא ישלם ואם אי אפשר להחזיר פטור, נשא ונתן ביד ישלם.
3. אינו מומחה שיש גדול ממנו וקיבלוהו - הדין חוזר ולא ישלם ואם אי אפשר להחזיר יש אומרים שחייב.
4. מומחה ולא קיבלוהו או שלושה הדיוטות או אינו מומחה שקיבלוהו ואין גדול מהם - חייבים לשלם.

נימוקי יוסף בשם רמב״ן - נשא ונתן בידיים ממש לעולם משלם שמזיק הוא ואף בשלושה סמוכים שטעו בדבר משנה.

רא״ש - פסק כרב נחמן וכרב ששת אך לא כרב חסדא (שסבר שהוא לפי הפוסקים שדינא דגרמי פטור)
טועה בדבר משנה - לעולם חוזר הדין ואפילו נשא ונתן ביד. אולם אם אין אפשרות להחזיר חייב אפילו לא נשא ונתן ביד.
ג׳ מומחים, מומחה וקיבלו ואי אפשר להחזיר -
סמ״ע נתיבות - חייב.
ש״ך - פטור.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

שיקול הדעת

1. גמיר ולא סביר וקיבל רשות מראש הגלות - דינו דין ואפילו נשא ונתן ביד פטור מלשלם.
2. מומחה וקיבלוהו - אם אין גדול ממנו - דינו דין ואפילו נשא ונתן ביד פטור מלשלם. (מזליה דההוא גברא גרם) אם יש גדול ממנו - **לראב״ד** אין מחזירים **ובתוספות רא״ש ביאר** שדווקא בסמוך שיש גדול ממנו עליו אמר רב נחמן שמחזירים.
3. שלושה הדיוטות וקיבלום - דינם דין ואפילו נשאו ונתנו ביד פטורים מלשלם.
4. אינו מומחה וקיבלוהו עליהם , שלושה הדיוטות או מומחה בכפיה - דינם דין ואם טעו ישלמו מביתם אפילו לא נשאו ונתנו ביד. ואם קיבלו את האינו מומחה בפירוש אף לטעות פטור.
5. אינו מומחה ולא קיבלוהו עליהם - לעולם חוזר הדין ואפילו נשא ונתן ביד.

עקרונות ברא״ש

- הדין חוזר דהיינו מתבטל רק במקום שפסיקת הדין אינה לגיטימית - חוסר סמכות לדון או פסיקה כנגד מסורת תורה שבעל פה.
- היזק מפסק דין הוא מזיק בידיים, ניזק מפסק דין שבטל ולא נשא ונתן ביד מדינא דגרמי.
- לא חוששים להפסד בעל הבית - במקום שהדיינים פטורים ׳מן השמיים קנסוהו׳.

מה נקרא טעות בדבר משנה

מאור ורמב״ם - דינים המפורשים במשנה ובתלמוד בלבד.

ראב״ד על המאור - הטועה בדבר מפני שלא שמע את דברי הגאונים ואילו היה מכירם היה פוסק אחרת. ׳וקרוב אני בחולק על דבריהם אם לא בקושייה מפורסמת׳

רא״ש - כל מקום שאם היה שומע את דברי חכם שפסק לפניו והיה מסכים להם ואפילו בדורות מאוחרים, ולעולם יכול לחלוק בטעם טוב על דברים אלו שאחר התלמוד.

שו״ע - דינים המפורשים במשנה ובתלמוד ובדברי הפוסקים.

רמ״א - כרא״ש.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

פסיקת האחרונים

טועה בדבר משנה ונשא ונתן ביד אי אפשר להחזיר לרי״ף ולרמב״ם

ב״י הבין את הטור, סמ״ע וב״ח בהבנת רמב״ם ורי״ף -פטור. **וכן פסק תומים.**

רמ״ה, ב״י בהבנת רי״ף ורמב״ם, ש״ך הבין שאף טור מודה בכך - חייב **וכן הסכים נתיבות**

קצות - אף בנשא ונתן ביד יש לפטור, חידוש התורה שאדם מועד לעולם אף בשוגג הוא דווקא לגבי מזיק ולא לגבי גזל, דיין שנושא ונותן ביד דומה לגוזל בשוגג.

נתיבות - חולק על חידוש הקצות, גם גזל בשוגג חייב, ומה שפטרו הוא דווקא מאחריות שמירה אף על אונסים כאשר גזל בשוגג, אך לא במקרה שעצם המעשה הוא יוצר את הנזק.

טועה בדבר משנה מומחה וקיבלו

סמ״ע - לפי ה׳ויש חולקים׳ **(רא״ש ותוספות)** חייב ואפילו ג׳ סמוכים.

ש״ך - מומחה וקיבלו או ג׳ סמוכים (שרשאים לכפות לדון מדין תורה) אף ל׳ויש חולקים׳ פטורים ואפילו נשאו ונתנו ביד ומכל מקום הלכה **כרמב״ם שהביא שו״ע בסתם.** שאם לא נשאו ונתנו ביד כל דיין פטור ומומחה וקיבלו פטור אף בנשא ונתן ביד.

נתיבות -

טועה בדבר שנשאר בתלמוד בתיקו והוציא מנתבע

נימוקי יוסף - טועה בדבר משנה וחוזר

ש״ך - אינו נחשב כטעות גם לסוברים שתפיסה לא מועילה בתיקו וכל שכן להלכה שתפיסה מועילה.

לכאורה פשט הש״ך שאף שלא הוציא מהנתבע הדין דין **אולם נתיבות הבינו** שדיבר דווקא במקרה שהוציא מהנתבע דינו דין אך אם לא הוציא, לא יוציא.(בדומה למעשה של ר׳ ישמעל בר׳ יוסי).

תומים - הדין חוזר כשלא התפיסו עדיין, וכשהתפיסו זכה והדיין מחוייב לשלם.

נתיבות - טעות בדבר משנה והדין בטל ואם התפיס תלוי במחלוקת בתפיסה אך מכל מקום הדיין פטור (מי אמר שטעיתי).

מורה באיסור והיתר

נימוקי יוסף, רמ״א - גם אם לא קיבלוהו צריך להורות ופטור בטועה בשיקול הדעת.

ש״ך - אין חילוק בין איסור והיתר לדיני ממונות בשניהם צריך קבלוהו להפטר, **כן כתבו רש״י,תוספות, רשב״א, רמב״ן וגם ב״י השאיר דין זה בצ״ע.**

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

שאלות ממבחנים

1. שני דיינים המסכימים לחייב אבל כ״א מטעם אחר האם מצטרפים? **סעיף ב׳ ברמ״א וש״ך**
2. נחלקו שני פוסקים, ולמעשה עושים כדעתו של אחד מהם, האם יכול הנתבע לומר ׳קים לי׳ כהפוסק השני שאין עושים מעשה כדעתו?
3. האם אמרינן הלכה כבתראי בפוסקים, והאם אמרינן ׳אילו היו רואים את דברי קדמאי הוו הדרו בהו׳?
4. דיין שטעה בדבר משנה ונשא ונתן ביד ואי אפשר להחזיר את הדין, האם חייב לשלם?

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן כ״ו - שלא לדון בדיני עכו״ם

מקורות

גיטין פ״ח: (ר״ט אומר: כל מקום שאתה מוצא אגוריאות של עובדי כוכבים, אף על פי שדיניהם כדיני ישראל, אי אתה רשאי להיזקק להם, שנאמר: ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, לפניהם ולא לפני עובדי כוכבים).

מדרש תנחומא (ורשא[84]) פרשת משפטים - מנין לבעלי דינין של ישראל שיש להם דין זה עם זה שיודעים שהעכו״ם דנין אותו הדין כדיני ישראל שאסור להזדקק לפניהם, תלמוד לומר אשר תשים לפניהם לפני ישראל ולא לפני כותים שכל מי שמניח דייני ישראל והולך לפני עכו״ם כפר בהקדוש ברוך הוא תחלה ואחרי כן כפר בתורה שנא׳ (דברים לב) כי לא כצורנו צורם ואויבינו פלילים.

בבא קמא צ״ב: בראי״ש (ההיתר לדון בערכאות מי שסרב לבוא לדיני ישראל).

בבא קמא קי״ג: - קי״ד. (ההיתר לדון ולהעיד בדין שבין ישראל לגוי בערכאות כאשר ישראל חייב על פי דין).

ראשונים ופסיקת הלכה

מי שהלך בערכאות של עובדי כוכבים ונתחייב בדיניהם ואחר כך חזר ותבעו לפני דייני ישראל

מהרי״ק - אין נזקקין לו.

משמע לב״י מהמרדכי - נזקקין לו (אם לא שגרם הפסד לבעל דינו לפני עובדי כוכבים - **מהר״מ מירזברק**).

רמ״א - יש אומרים כמהרי״ק ויש אומרים כמרדכי והסברא ראשונה נראה לי עיקר.

תומים - ב׳ טעמים למה אין דנים אותו שוב: א. כדין קבלת קרוב ופסול ב. קנס על שהלך לדון לפניהם.

נתיבות - יש נפקא מינה בין שני הטעמים במקרה שנודע ששיחד לדיין (או טעה) והעיקר כטעם ב. שלא דנים לעולם משום קנס אולם בעל דין שיודע שחייב לחברו מחויב לשלם.

ההיתר שבית דין נותנים לדון לפני ערכאות

רא״ש - פסק רב פלטאי ז״ל ראובן שיש לו תביעה על שמעון ומסרב לבוא עמו לדין שרשאי להביאו לערכאות של נכרים כדי להוציא את שלו מתחת ידו **וכן פסק שו״ע.**

נתיבות - דוקא שבית הדין יודע שחייב על פי דין כגון שיש לו שטר וכיוצא בו, אבל אם אין בית הדין יודע שחייב לו, כגון במלוה על פה, אין הבית דין נותן לו רשות, רק לכפותו על ידי עכו״ם לדון לפני ישראל.

ערוך השלחן - אם הבע״ד הוא אלם ואין יד ב״ד תקיפה להכריחו לבא לב״ד מחויב השני להתרותו מקודם לב״ד וכשנתברר לב״ד שאין רצונו לילך נוטל השני רשות מב״ד ומציל בדיניהם המגיע לו ודווקא שהב״ד יודעים שהמסרב חייב לו ע״פ דין תורה כגון שיש לו שטר וכיוצא בזה אבל אם לא נתברר להם שחייב לו אין נותנים לו זה הרשות שידון שמה דשמא יוציאו ממון שלא כדין אלא נותנים לו רשות שיפעול שיכריחו את המסרב לדון בב״ד ונראה שאם אין ביכולת לעשות כן ולהב״ד אינו מבורר הענין יכולים ב״ד לקבל טענות מן התובע ולקבל עדות ולברר מה שביכולתם לפי ראות עיניהם ואם יראה להם שהמסרב חייב להתובע אף על פי שא״א לידע ברור מצד אחד מ״מ כיון שהמסרב אין רצונו להשיב בב״ד כאשר עשה כן יעשה לו ושלא יהא חוטא נשכר נותנים רשות להתובע שידון עמו שמה כיון שנראה להם שעכ״פ יש לו תביעה חזקה על המסרב.

היתר להעיד לפני גוים (כשמבורר שחייב בשני עדים) כאשר מעידים כנגד ישראל סרבן

תרומות בשם רב שרירא - אם ידוע שאין מקבלים שוחד מצוה להעיד לפניהם שיוציאו הגזלה.

רמ״א - יש רשות לבית דין לילך לפני עובדי כוכבים ולהעיד שזה חייב לזה.

סמ״ע - צ״ע למה סתם מור״ם כאן בהג״ה ולא כתב שבעינן שלא יהא לוקח שוחד.

---

[84] לא מופיע בבובר.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

ש״ך - אם מקבל עדות אין חילוק אם הוא בעל שוחד או לא כיון שהמה יודעין באמת שהוא חייב.
תומים ונתיבות - בסתם מותרים להעיד (כי רמ״א סבר כרא״ש בסימן ס״ח ׳סתם ערכאות לא מקבלי שוחד׳), אם לא שידוע שמקבלים שוחד אז יש לחוש שיפריזו על המדה לקונסו בהוצאות כי שוחד יעור, ואסור להעיד.
חתם סופר - אם ערכאות מקבלות שוחד אסור ללכת לשם כי יש בזיון לדיינים לילך לשם, ואם אין הערכאות מקבלים שוחד מותר לדיינים ללכת, שכבודם שכופים על הפסק שפסקו להציל עשוק מיד גוזלו.

קבל עליו שאם לא ילך בפני ערכאות יהיה עליו כך וכך לעניים, אסור לילך לדון עמו לפני ערכאות
שו״ע - חייב ליתן מה שקיבל עליו לעניים.
תרומות בשם רי״ף ויש מי שאומר בשו״ע - אין בית דין מוציא ממנו, אלא מודיע אותו שחל הנדר עליו.
סמ״ע - אין חולק על היש מי שאומר אלא דרכו של השו״ע לכתוב כך גם במקום שאין מחלוקת.
ש״ך והגר״א - בבדק הבית חולק על הבנת התרומות שאין כופים על זה ולכן כתב בלשון יש מי שאומר.
תומים ונתיבות - הרי״ף סובר שאף בצדקה שייך אסמכתא וכשתלה הדבר שאם ימנע לילך בערכאות שיפריש לצדקה זו אסמכתא, שדעתו היתה ללכת ולא לתת ולא עלה ברוחו שבית דין ימנעהו.

כפיה על צדקה (קבל עליו שיהיה כך וכך לעניים)

משמע מהסמ״ע - אין כופים על צדקה ונדרי צדקה.
ב״ח - אין כופים על נדר צדקה כיון שיכול להישאל על נדרו אבל על צדקה כופים.
ט״ז והעיקר לקצות - נדרי צדקה כופים וצדקה תלוי האם כופים על מצות עשה שמתן שכרה בצידה.
אמרי ברוך - ברב האי גאון מפורש שאין כופים על נדרי צדקה[85].

התנו בפירוש לעבור על דין תורה ולדון בערכאות
שו״ע - המקבל עליו בקנין לידון עם חבירו לפני עובדי כוכבים, אינו כלום, ואסור לידון בפניהם.
סמ״ע[86] - תמה על שו״ע שסתם ודעתו[87]: ׳מכאן ראיה למה שכתבתי בסימן כ״ו בדרישה ובסמ״ע דאם כתב בפירוש שידון עמו בדין גוים מפני הזכות שיש לו בדיניהן יותר מבדין ישראל, צריך לדון עמו בדייני גוים אף במקום שיש דייני ישראל שיכולין לדונו ולהוציאו מידו, והיינו דוקא במקום שיש איסור לדייני ישראל לדון בדיני גוים כגון להוציא מידו ממון שעבר עליו השמיטה וכיוצא בו, אבל במקום שאין איסור, ידונו דייני ישראל באותו זכות שיש לו לפני דייני גוים מאחר שקיבל עליו וחייב נפשו בזה.׳ **וט״ז והגר״א חולקים.**
נתיבות הבין בסמ״ע[88] - ודוקא אם אין למלוה זכות בזה לא חל על זה הקנין, דהוה ליה קנין דברים, אבל אם יש למלוה זכות אין בידו כח לחזור בו, דהקנין חל על נכסיו שנשתעבדו, לא על אותו זכות שקיבל עליו לדון לפני דייני עכו״ם, ודייני ישראל ידונו זכות בזה. סמ״ע [אולם בסימן ס״א ס״ק ט׳ מפורש שחולק].

שטר שכתוב בו בפירוש שיוכל לדון בדיני עכו״ם (לקוח מסימן ס״א)
סמ״ע - יכול לדון, לומד כן מדין שיכול לירד לנכסי לוה נגד דין תורה שיש מנהג.

---

[85] המאור הגדול מסכת בבא קמא דף י״ח עמוד א
הכין חזינא דלענין איחיובי נודר בצדקה מאלתר דאמר הרי הוא מטבע זה לצדקה אחייליה להנפוקי בצדקה ומאלתר דאמר יש עלי צדקה כך וכך אחייב ליה במה שאמר בפיו זמן כדאתי עני לידיה ואית בידיה למיהב ליה ולא יהב עובר משום בל תאחר דאמר רבא וצדקה מחייב עלה לאלתר מ״ט דהא קיימי עניים ודאמר צדקה הרי היא כנדר לבל תאחר וכלהו נדרי בדבור פה בלחוד אינון אבל האי נודר אי אתי למיהדר ביה בעון קאי וב״ד לא מצו למעבד ליה מדעם ולא עניים אית להון בהדיה עסק דברים

[86] ראה שלטי גיבורים גיטין מ״ט: מדפי הרי״ף אות א׳ שדברי הסמ״ע מתאימים לדברי התרומות שמצוטטים שם.

[87] סימן ס״א ס״ק י״ד העתקתי דבריו משם ששם הוא מפרש את כל החילוקים באופן ברור, דהיינו התנה בפירוש כשיש לו זכות בדיני עכו״ם ואסור לדייני ישראל להוציאה מיד הנתבע רק אז רשאי.

[88] אך בסימן ס״א תמה עליו וכתב: תמוהין לי דבריו, דאם הוא מותר לגבות ממון זה ע״י גוים, על כרחך צ״ל דהוי כהיתנה על מנת שלא תשמטני בשביעית [מכות ג׳:], א״כ אף הדיינים יכולין לדון כן, דהאיך אפשר שיהא הוא מותר והדיינים יהיו אסורין לדון כן.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

ט״ז והגר״א - אסור. אדם מתנה על מה שכתוב בתורה רק בחיוב בפטור, אבל דבר שאפילו מהסכמת שניהם אסור ללכת לערכאות לא יועיל תנאי בזה.
נתיבות - דייני ישראל ידונו אותו על פי הזכות שהיתה מגיעה לו בדיני עכו״ם. [אבל אסור ללכת לערכאות].

שאלות ממבחנים

1. קיבל על עצמו בקנין להתדיין לפני ערכאות האם חייב ללכת לפני ערכאות? ומה הדין אם כבר דן לפניו?

שו״ע סעיף ג׳ ע״פ תרומות - המקבל עליו בקנין לידון עם חבירו לפני עובדי כוכבים, אינו כלום, ואסור לידון בפניהם.
אם כבר דן ראה מי שהלך בערכאות של עובדי כוכבים ונתחייב בדיניהם ואחר כך חזר ותבעו לפני דייני ישראל
לעניין כסף שהוציא בערכאות רע״א מפנה לתשב״ץ שכתב : אם דיניהם אינו כדינינו הדבר פשוט שהוא אסור והדן לפניהם הרי הוא גזלן ופסול לעדו׳ עד שישלם מה שנטל ממנו שלא כדינינו אף על פי שהוא [זכה] בדיניהם. ודבר זה לרוב פשיטותו לא ניתן ליכתב. ואם קדש אשה באותו ממון שנטל בדיניהן שלא כדינינו אינה מקודשת דלא קי״ל כר״ש דאמר סתם גזלה יאוש בעלים.
ואם הוציא מה שמגיע לו ע״פ דיני ישראל כתב הגר״א ס״ק י״ג: [יג] יותר ממה. אבל מה שחייב לו בדין אף על פי שהוציא בדין עכו״ם מה שהוציא הוציא כמ״ש בב״ק קי״ד ולא אמרן אלא בחד..

2. אינו משלם מיסים לעירייה האם מותר לכופו ע״י עכו״ם? **נתיבות חידושים ס״ק ב׳ רמ״א סימן ד׳**
רמ״א סימן ד׳ : ומותר לכוף בענייני מסים ע״י עובדי כוכבים ולהפסידו, אם אינם יכולים להוציא ממנו המס בענין אחר (מהרי״ק)

3. הסבר מפני מה מותר בתנאים מסויימים לתבוע בערכאות, ומה הדין אם ברור שהנתבע לא ציית דינא, האם מותר ללכת לערכאות בלי רשות בית דין?

ראה ההיתר שבית דין נותנים לדון לפני ערכאות, שו״ע - יתבענו לדייני ישראל תחלה; אם לא רצה לבא, נוטל רשות מבית דין אולם כסף הקדשים כתב שנראה לו להתיר במקרה שברור שלא יבוא (אך פשט שו״ע אסור)
ובחתם סופר ובבאר אליהו משמע שההיתר לדון לפני עכו״ם הוא דווקא כשבית דין נתנו לו רשות כי באופן זה נחשב שהערכאות עושים שליחות ישראל לכוף על דיני ישראל ולכן לא יועיל אומדנא דמוכח שלא יבוא. וראה עוד בהלכה פסוקה הערות 39, 68, 69 וברמב״ם בהקשר בפרק כ״ו משמע שצריך רשות בית הדין שהדן בערכאות הוא מבזם.

4. בעל דין שרוצה למסור הצהרות בפני ערכאות ולדון בפני ערכאות, האם מותר? **פת״ש ס״ק ג׳**
לדון אסור. הצהרות: חתם סופר מובא בפת״ש ס״ק ג׳ : היוצא מדברינו בנידון זה שלא עשאום פלילים כלל, רק מפקיד דברים אצלם ליום שיצטרך יוציא הדברים ויביאום לדייני ישראל, איני רואה בזה שום נדנוד איסור אפילו בלי רשות ב״ד

5. אדם שהתחייב לדון בפני ערכאות וקיבל על כך קנין, מתי זה מועיל ומתי לא? מתי מותר להעיד בערכאות?

ראה התנו בפירוש לעבור על דין תורה ולדון בערכאות והיתר להעיד לפני גוים (כשמבורר שחייב בשני עדים) כאשר מעידים כנגד ישראל סרבן

6. זוג בא לבית הדין להתגרש, בהסכם גירושין שעשו ביניהם התחייבו שכל בעיה שתתעורר בנוגע להסכם ידונו בערכאות האם מועילה ההתחייבות?

שו״ע סעיף ג׳ ע״פ תרומות - וראה התנו בפירוש לעבור על דין תורה ולדון בערכאות ושטר שכתוב בו בפירוש שיוכל לדון בדיני עכו״ם (לקוח מסימן ס״א).

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

<u>סימן כ״ז - שלא לקלל דיין או שום אחד מישראל</u>

מקורות

סנהדרין ס״ו. (איסור קללת אביו ואמו דיין וחרש)

שבועות ל״ה. - ל״ו. (המקלל [מברך את ה׳] בכולן [בכל הכינויים] - חייב, **דברי ר״מ, וחכמים פוטרין**. המקלל אביו ואמו בכולן - חייב, **דברי ר״מ, וחכמים פוטרין**. <u>המקלל עצמו וחבירו</u> בכולן - עובר בלא תעשה[**אף לחכמים**]. יככה ה׳ אלהים, וכן יככה אלהים - זו היא אלה הכתובה בתורה. אל יכך, ויברכך, וייטיב לך - **ר״מ מחייב, וחכמים פוטרין**...)

ראשונים ופסיקת הלכה

קללת עצמו וחברו בכינויי השם

רמב״ם - לוקה.

ראב״ד - דווקא בשם המיוחד.

מחל המתקלל/המתחרף

רמב״ם טור - אף על פי שיש לו לדיין או לנשיא למחול על כבודו אינו יכול למחול על קללתו, וכן שאר העם **אף על פי שמחל המקולל <u>מלקין</u>** את המקלל שכבר חטא ונתחייב, אבל מי שנתחייב נידוי מפני שהפקיר בבית דין ורצו בית דין למחול על כבודן ולא נדוהו הרשות בידן, והוא שלא יהיה בדבר הפסד בכבוד הבורא, כגון שהיו העם מבעטין בדברי תורה ובדיינים, הואיל ופקרו העם בדבר צריכין לחזק ולענוש כפי מה שיראה להם.

רמ״א - (אפילו מחל המתחרף (נ״א: המתקלל), עונשין אותו, שכבר חטא ונתחייב) (טור)

סמ״ע - תמה על פי גרסתו של המתחרף שמשמע מהרמ״א שלא רק בקללה אלא אפילו בביזוי שלא עשה עברה מן התורה אין אפשרות למחול.

הגר״א - (ליקוט) אפי׳ מחל כו׳. צ״ע שהרמב״ם כ׳ אעדים והתראה שא״י למחול על חיוב מלקות וכן י״ל דברי [חסר] (ע״כ):

ש״ך - ב״ח ביאר שחירוף הכוונה לעבירה מהתורה שאין בה מלקות (לא התרו או בכינוי).

תומים ונתיבות - עיין סמ״ע (סק״י) **וב״ח** (סעיף ז) דלשון מתחרף דנקט הרמ״א לאו דוקא, רק קאי על המקלל לחכם או לחבירו, הן קללה שיש בו מלקות, של תורה והן אין בו מלקות, אבל מכל מקום איסורא איכא כמו אל יככה וכו׳, ולכך לא מועיל מחילה, דאיסור מי ימחול, אבל ביזהו וחרפו בדבריו שיש לייסר אותו לכבודו, בזו ודאי דמצי למחול כמש״כ מחבר בב״ד שיכולים למחול על כבודם, ונכון ופשוט.

שאלות ממבחנים

1. מי שביזה את החכם או את הבי״ד מה עושים לו, והאם הבי״ד יכולים למחול על כבודם?

שו״ע - ואם חרף תלמיד חכם, מנדין אותו; ואם רצו הדיינין להכותו מכת מרדות, מכין ועונשין אותו במה שיראו. ואם חרף ע״ה, עונשין אותו כפי שהשעה צריכה. (אפילו מחל (המתקלל), עונשין אותו, שכבר חטא ונתחייב) (טור). מי שנתחייב נדוי מפני שהפקיר בב״ד, ורצו ב״ד למחול על כבודם ולא נידוהו, הרשות בידם; והוא שלא יהיה בדבר הפסד בכבוד הבורא, כגון שהיו העם מבעטין בכבוד התורה ובדיינים, הואיל ופקרו העם בדבר, צריכים לחזק ולענוש כפי מה שיראה להם.

2. האם המקלל את המת חייב מלקות? הבא ראיה לדבר **רמ״א סעיף ב׳ סמ״ע ס״ק ח׳**

סמ״ע - המקלל המת פטור. מדאצטריך קרא לרבות המקלל אביו לאחר מיתה שהוא חייב, ש״מ שהמת אינו בכלל סתם קללה, ועיין פרישה (ראה סנהדרין פ״ה וראה תומים שבספרי למדו מלא תקלל חרש דומיא דחרש שהוא חי).

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

ב"ה

הלכות עדות

סימנים

כ"ח - ל"ח

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

תוכן עניינים הלכות עדות

תוכן עניינים 94
סימן כ״ח - כיצד מאיימין העדים ואין מקבלין עדות שלא בפני בעל דין. 95
סימן כ״ט - שלא יוכלו העדים לחזור 105
סימן ל׳ - אין עידי ממונות צריכים דרישה וחקירה וצריך להיות עדות שלם 110
סימן ל״א - דין הרבה כיתי עדויות 117
סימן ל״ב - המודה בפני עדים שיאמרו דברים כהוייתן ואם אמר משטה אני בך 120
סימן ל״ג - פסולי עדות מחמת קרבה 121
סימן ל״ד - עדים הפסולים מחמת עבירה 129
סימן ל״ה - פסול סומא וחרש שוטה וקטן 142
סימן ל״ו - רבים שהעידו ונמצא אחד מהם קרוב או פסול 146
סימן ל״ז - הפסולים מחמת הנאה 152
סימן ל״ח - קצת דיני הזמה 158

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן כ״ח - כיצד מאיימין העדים ואין מקבלין עדות שלא בפני בעל דין.

סימן כ״ח - כיצד מאיימין העדים ואין מקבלין עדות שלא בפני בעל דין.

מקורות [ראה תוכן עניינים מפורט]

שבועות ל״ה. (החיוב להעיד הוא כאשר התובע זאת, ולכן רק במקרה זה חייבים על שבועת העדות).

בבא קמא נ״ה:-נ״ו. (.. פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים.. והיודע עדות לחבירו ואינו מעיד לו..).

בבא קמא קי״ב.-קי״ד. (האיסור להעיד כשהוא עד אחד לטובת הגוי בערכאות ומה דין אדם חשוב, והאיסור לקבל עדות שלא בפני בעל דין)

שבועות ל׳: (עדות מעומד)

מכות ו׳: (שלא תהיה סנהדרין שומעת מפי המתורגמן).

סנהדרין כ״ט (איום על העדים ובדיקתם).

בבא מציעא ל״ט: ;כתובות כ״ז: (בעל דין אלם)

גיטין ע״א. (...שאני עדות, דרחמנא אמר: מפיהם - ולא מפי כתבם).

כתובות כ׳ (הצורך בזכירת העדות והדין כשהזכירו לו) ורי״ף יבמות ל״א: (שטר ששמור אצל עדים).

סנהדרין ס׳. (דין עד שאומר אף אני כמוהו)

ראשונים ופסיקת הלכה

האם חרם חל על קרובים

רשב״א ורא״ש - חרם חל רק על הכשרים להעיד.

מרדכי בשם ריב״ן וריב״א - חל אף פסולים שאף שאין מוציאים ממון על פיהם, מחמיצים את הדין.

רמ״א - י״א כמרדכי ויש חולקים וכן עיקר.

סמ״ע - צריך עיון שבדרכי משה כתב דעה קמייתא באחרונה וכאן כתב שדעת חולקין עיקר.

הגר״א - וכן עיקר - וכ״מ לכאורה דעת הטוש״ע בסעיף א׳ [׳וראוי להעיד׳] אלא שאפשר לחלק מחמת חרם.

תומים - לעיתים אסור לקרוב לבוא כי יגרום לפסילת העדות משום ׳נמצא אחד מהם קרוב׳.

חיוב קרוב לבוא להעיד בקיבלוהו והכשירוהו

שבות יעקב - חייב לבוא להעיד ,כלול באם לא יגיד, בבלי חולק על ירושלמי בזה.

הלכות קטנות ותומים - אינו בלא יגיד[89], **וכן כתבו ירושלמי ור״ן בשם רמב״ן.**

ברכי יוסף - כדעת התומים כתבו אף **רמב״ן ריטב״א רשב״א ור״ן.**

קצות ונתיבות - אף שאינו עובר משום לא יגיד חייב משום השבת אבידה.

ספר החינוך ומשכנות יעקב - שאדם יכול להציל ממון חברו בדברו יש בזה גם ׳לא תעמוד על דם רעך׳.

נשבע שלא להעיד

תומים (הובא בנתיבות ובפת״ש) - נשבע שלא להעיד והוא עד אחד -אינו בכלל ׳לא יגיד׳ והשבועה חלה וצריך התרה.

נשבע שלא להעיד והם שני עדים - כיון שנשבע לבטל את המצוה שבועתו לא חלה. נשבע שלא להגיד באופן כולל לשום אדם - שבועתו חלה וצריך התרה.

הפלאה - השבועה חלה אם זה כולל עדות חוץ לבית דין, וצריך התרה.

ואם כבש עדותו פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים

תפס תובע בחיוב בדיני שמים

נימוקי יוסף - שאין אדם חייב להעיד לחבירו אלא ממדת גמילות חסדים כ״כ **הרא״ה** ז״ל עכ״ל.

---

[89] ב**הלכות קטנות** נראה שיש לו דין עד רק שכיון שלא היה ראוי בשעת ראיה פטור אולם ל**תומים ר״ן ורמב״ן** זה שקיבלוהו והכשירוהו אין לו דין עד כלל ואינו בלא יגיד אלא התחייבות ותנאי שבממון של בעלי הדין לפעול על פיו וכן כתב ברכי יוסף.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן כ״ח - כיצד מאיימין העדים ואין מקבלין עדות שלא בפני בעל דין.

מהרש״ל - ונראה כל היכא דאמרינן חייב בדיני שמים אי תפס מפקינן מיניה... **<u>בשלמא בקים ליה בדרבה מיניה דחייב הוא, רק דלא קטלינן בתרי קטלא</u> ועבדינן החומרא**, הלכך **היכא דלא עבדינן החומרא כגון בשוגג או שלא בהתראה או בזמן הזה,** א״כ נוכל לומר שהסברא נותנת שאי תפס לא מפקינן מיניה, דהא סוף סוף חייב הוא, אבל היכא שגרמא בנזיקין הוא ואין בו חיוב מן הדין אלא לצאת ידי שמים, א״כ פשיטא דאי תפס מפקינן מיניה **והביאו ש״ך.**

סיכום: בדיני שמים תפיסה לא מועילה חוץ מבמקרה של קים ליה בדרבה מיניה **(לרש״י ואי״ז)** <u>ומשמע</u> דווקא בשוגג או מזיד שלא חויב אבל אם חייבו אותו אף בקים ליה דרבה מיניה לא תועיל תפיסה.

רע״א - לריב״ש באמת אי אפשר לתפוס בחיוב בידי שמים אולם **בנ״י בשם הר״ן והרשב״א** משמע שמותר, וצ״ע האם יוכל לומר קים לי כשתפס. הביא **משאת משה** שכתפס כשהיו שני עדים שכבשו עדותם יכול לומר קים לי כר׳ ירוחם וריא״ז שחייבים בדיני אדם.

קצות - חיזק דברי מהרש״ל שהסיבה שבית דין לא מוציא ב׳קים לי בדרבה׳ אינו מפני שהאדם פטור, אלא מפני שאין כח בבית דין לכופו על שני עונשים ובית דין מצוה להעניש בעונש הגבוה אך מצד הדין חייב ואם תפס מי שחייבים לו אין מוציאים. וביאר שלשיטתו אם באמת נגזר על האדם העונש החמור (גם מן השמים בבא במחתרת) התורה פטרה אותו מהעונש הפחות ואף אם בסוף ברח והעונש לא יושם פטור מלשלם.

נתיבות - הסכים לקצות שהאיסור הוא לבית הדין להעניש בעונש הנמוך הראוי, אולם סבר שהיתר תפיסה הוא חלק מדין עשיית דין לעצמו <u>ולשיטתו בסימן ד׳</u> כשעושה דין נעשה כשליח בית דין וכיון שאסור לבית דין להעניש יהיה אסור גם לעושה דין לעצמו לתפוס לכתחילה אף שמי שתופס ממנו חייב לו כיוון שבית דין מצוה להעניש רק בעונש הגדול אולם אם הענישו בעונש הפחות תפיסתו תועיל אם לא נענש כבר בעונש החמור. לשיטתו אם האדם נענש הגם שמהרש״ל כתב שלא תועיל תפיסה, אבל לצאת ידי שמים יהיה צריך.

שבות יעקב[90] **-** הכרעתי כהכרע שלישי להשוות דעת כל גדולי פוסקים אלו בלי מחלוקת כלל דודאי באבק רבית דרבנן וכן בכל הני גרמא בניזקין דפ׳ הכונס שמן התורה פטור גם בדיני שמים אך שחכמים אמרו דחייב לצאת ידי שמים בזה ודאי אף אם תפס מפקינן מיניה, משא״כ בכובש עדות דחייב בדיני שמים ד״ת כדכתיב אם לא יגיד ונשא עונו וכן היכא דפטר מתשלומין משום דקים ליה בדרבה מיניה דחייב מן התורה בדיני שמים ודאי דעת רש״י והא״ז עיקר דאי תפס לא מפקינן מיניה.

תומים, חות יאיר וחכמת שלמה - גם במקום שנענש מותר ותועיל תפיסה בדבר שלולי האיסור והעונש עליו היה חייב לשלמו, כי באמת חייב, רק שיש איסור על בית דין להוציא מידו.

האיסור וההיתר להעיד לגוי בבתי דין שלהם

בבא קמא קי״ג: - אסור להעיד כשהוא עד אחד לטובת הגוי בערכאות כשהגוי התובע. **וכן פסק שו״ע.**

סמ״ע - הכלל בזה, שכל מקום שאינו גורם בעדותו שיתחייב הישראל בדין הגויים טפי מאילו היה מעיד עליו בדין ישראל, הרי זה מותר להעיד לו הן אחד והן שנים, ואם מתחייב על ידי עדותו טפי אזי אסור.

ענישתו של המעיד לגוים

<u>לא ידוע שהעיד שקר -</u> **רמ״א, מהרש״ל וש״ך -** מנדים אך אינו חייב לשלם שרשאי לומר ׳אמת העדתי׳.

נתיבות - מה **שהטור** כתב חיוב ב׳אמת העדתי׳ זה במקרה שכיוון שהעיד שלוה, הלוה לא נאמן לומר שפרע.

קצות ונתיבות - נטו שבעד פסול חייב ואינו רשאי לומר ׳אמת העדתי׳. (ויש לפקפק במה שהשוו לנטל ביד[91]).

<u>יש ראיה או הודאה שהעיד שקר -</u> **רמ״א -** מנדים אותו עד שישלם.

---

[90] חלק א׳ סימן קמ״ו

[91] ראה ישועות ישראל שגם חילק בכך וראה דבריו המתוקים שאדם לא נענש (אף בגרמי) על שבועה או אמירה שסותרת חזקה אף שאילו עשה מעשה היה נענש כגון אישה שאינה נאמנת שהתגרשה שהבא עליה בחנק אך לא נפסלת לשבועה כשנשבעה שהתגרשה.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן כ״ח - כיצד מאיימין העדים ואין מקבלין עדות שלא בפני בעל דין.

שבות יעקב - דווקא שחויב ישראל על פיו אבל אם נפטר הגוי בדבריו פטור (שבדיננו האומר פרעתי נאמן).

בעל דבר מודה שאמת העיד - **רמ״א -** אין מנדים

העיד אמת [אף בב׳ עדים וכ״ש בספק] בהפקעת הלואת גוי שלא היה נודע לגוי- **מהרש״ל ש״ך רע״א-** מנדים.

כשיש חילול ה׳

שו״ע - אם מתחלה יחדו העובד כוכבים לישראל להיות עד איכא חילול ה׳ אם לא יעיד לו (רמ״א: ויעיד לו).

מהרש״ל, ש״ך ונתיבות - והוא הדין במקום שיש לחוש לביטול קיומם של היהודים מעיד לכתחילה.

אדם חשוב

סמ״ע ע״פ רא״ש - כיוון שקשה לו להשמט מותר להעיד.

ש״ך - הישׁ״ש כתב שיש טעות סופר **ברא״ש** ודעתו שישלם מכיסו ולא יעיד אך אם העיד לא מנדים אותו.

חתם סופר - סמ״ע וש״ך נחלקו באדם חשוב אצל השרים, אבל אדם חשוב משום שידוע צדיקותו ויושרו כיון שגם בדיני ישראל היה אומדנא שצודק שהיה לדיין לפעול על פיה, וכן יש חילול ה׳ אם ימנע צריך להעיד.

עדות לשני ישראלים שהלכו לדון בערכאות

רע״א - רמ״א לא יעידו שמסייע לעוברי עבירה **וישׁ״ש** כתב שלא יעידו אך אם הלכו אין מנדים אותם.

חיוב תלמיד חכם לבוא להעיד

שבועות ל: - ואמר רבה בר רב הונא: האי צורבא מרבנן דידע בסהדותא, וזילא ביה מילתא למיזל לבי דיינא דזוטר מיניה לאסהודי קמיה, לא ליזיל. אמר רב שישא בריה דרב אידי, אף אנן נמי תנינא: **מצא** שק או קופה ואין דרכו ליטול - הרי זה לא יטול.[משוה להיתר להתעלם בהשבת אבידה] הני מילי בממונא, אבל באיסורא - אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה׳, כל מקום שיש בו חלול ה׳ - אין חולקין כבוד לרב.

ר׳ ירוחם - בעדות ממון שולחים לו ומעיד בפני הבית דין או שלוחם **וכן כתב רמ״א**

ר׳ משה רוטנבורג - אחד הדיינים גדול כמותו חייב לבוא, בעל דין גדול כמותו ל**רמב״ם** חייב והשאר חולקים.

האם רשאי הדיין למחול על כבודו ולבוא להעיד

כנה״ג, רדב״ז - רשאי.

משמע מחות יאיר - לרמב״ם רשאי **ורא״ש** אסור.

תורת חיים וברכי יוסף - גם לרא״ש מותר ואינו כהשבת אבידה שבה הרא״ש אוסר.

מהו צד איפרושי מאיסורא

ב״י - דווקא להעיד על אשה שהיא אסורה אך לא להעיד להתיר אשה.

סמ״ע, ב״ח ונתיבות - אף להתיר אשה שייך הפרשה מאיסור (שעלולים לקדשה ולסבור שקידושין לא תפסו).

משאת משה - הסתפק האם שיש בדיני ממונות חשש שהנתבע ישבע לשקר נקרא אפרושי מאיסורא **וברכי יוסף** כתב שהסתפק בספק שקול אבל אם קרוב לודאי שישבע לשקר חייב לבוא להעיד.

עדות מעומד (שבועות ל׳:)

י״א בטור ובר״ן - אם העידו מיושב אין עדותם עדות

ר״ן, רא״ש, רשב״א הגהות מיימוניות מהר״ם ריב״א ר׳ ירוחם- בדיעבד העידו מיושב עדותם עדות (הוכחה מירושלמי ומתלמיד חכם שמעיד לכתחילה מיושב). **וכן פסק שו״ע.**

רבי אליעזר ברבי שמשון -דין עמידה נאמר בפני בית דין סמוכים אולם שאין סמוכים לכתחילה בישיבה.

הערת רמב״ם - נהגו להושיב העדים ובעלי דין ׳שאין בנו כח להעמיד משפטי הדת על תלם. **וכן כתב שו״ע.**

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן כ״ח - כיצד מאיימין העדים ואין מקבלין עדות שלא בפני בעל דין.

דיינים מיושב

שו״ע - צריכים הדיינים לכתחלה להיות יושבים בשעת קבלת העדות.

ש״ך - מביט כתב שלא במקום ישיבת הדיינים כגון בשוק או בדרך וכה״ג, אפי׳ בדיעבד לא מהני כשהדיינים עומדין, ע״ש. ואין דבריו מוכרחים. **ומהריב״ל** מביא בשם **הריב״ש** דבדיעבד כשר, והסכים עמו וכתב ולא מצינו מי שחולק על זה. **וכן פסק נתיבות.**

ברכי יוסף - מביט, רשב״א משאת בנימין מהרשד״ם פסלו שלא במקום ישיבת הדיינים אף שישבו הדיינים.

שער משפט - המבי״ט לא תלי מידי מה שהעדים העידו כשלא היו הדיינים יושבים, דבאמת אף אם יושבים חוץ לבית דין לא לשם בית דין ולא כנפינהו איהו לאו בית דין מקרי, רק באם כשהעידו העדים ישבו במתכוון הוי כקביעות בית דין ובית דין מיקרי, משא״כ כשהיו עומדין דלא ניכר שום קביעות בית דין כלל פשיטא דלא חשיב בית דין, אבל היכא דכנפינהו הבעלי דין לשם בית דין אפילו חוץ לבית דין ועומדים מ״מ חשיב בית דין.

אף אני כמוהו

סנהדרין ס׳. - השני אומר אף אני כמוהו (במברך את ה׳). **אמר ריש לקיש:** שמע מינה אף אני כמוהו - כשר בדיני ממונות ובדיני נפשות, ומעלה הוא דעביד רבנן, והכא כיון דלא אפשר - אוקמוה רבנן אדאורייתא. דאי סלקא דעתך פסול - הכא משום דלא אפשר קטלינן לגברא?

ר׳ ירוחם טור[92] ומרדכי - בדיעבד שאי אפשר להביא את העד שוב יש להכשיר באף אני כמוהו. **וכן פסק רמ״א**

ב״י כתב שראב״ן חולק בדבר וכתב **הט״ז** שאם היה רואה את ספר **ראב״ן** החדש שנדפס היה רואה שמודה.

ט״ז - שטר בית דין שכתוב בו והעיד השני כמוהו, כשר, שמן הסתם העיד כרגיל ובית דין קצרו בלשונם.

עדות בלילה (ראה סימן ה׳ לגבי תחילת דין בלילה)

רשב״א, ר׳ ירוחם - אפילו בדיעבד אין סומכים על עדותם (אם לא שקיבלו עליהם בעלי דין)

רשב״ם -בדיעבד מקבלים.

מפיהם ולא מפי כתבם (ראה סימן מ״ו לגבי עדים שאמרו ׳כתב ידנו זה׳ אבל אינם זוכרים שחתמו)

גיטין ע״א. - דתניא: אם לא יגיד - פרט לאלם שאינו יכול להגיד; אמאי? הא יכול להגיד מתוך הכתב! **אמר ליה [לר׳ זירא] אביי:** עדות קאמרת? שאני עדות, דרחמנא אמר: מפיהם - ולא מפי כתבם.

רש״י - אסור לשלוח עדות לבית דין.

ריטב״א - לדעת רש״י אם עומד בפני בית הדין מותר לתת עדותו בכתב ולומר שמה שכתוב הוא מעיד.

רמב״ם - מהתורה מתקבלת רק עדות בפה וכל הכשר שטרות הוא רק מדרבנן.

רבינו תם - מותר לשלוח עדות לבית דין, אילם פסול כיון שאינו ראוי להגיד בפה, אך לראוי אין זה מעכב.

דר״מ בשם מרדכי - ׳בדיני ממונות הלכה מפי הגבורה להכשיר עדות בכתב׳.

ריב״ש (ורשב״א) - כתב שכתבו לזכרון יש בו מפי כתבם, כתב שניתן לשולחו לבעלי דין (לשם שטר) כשר.

תוספות, מרדכי ור״י -נוהגים כרבינו תם.

שו״ע - העדים ששלחו עדותן בכתב לבית דין, אינו עדות, דכתיב: על פי שנים עדים מפיהם, ולא מפי כתבם.

רמ״א וכן נוהגין ודלא כיש מכשירין..

סמ״ע - לתלמיד חכם יש להתיר לשלוח עדותו בכתב כיון שר״ת וסיעתו אפילו בלא ת״ח מותר לעשות כן.

רע״א וברכי יוסף - פסקו להתיר כריטב״א לבוא לבית דין ולומר שמעיד על מה שכתוב בכתב.

---

[92] ראה דרכי משה סימן ל״ח אות ג׳

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן כ״ח - כיצד מאיימין העדים ואין מקבלין עדות שלא בפני בעל דין.

נתיבות - לר״ת ולהלכה בת״ח אם שלחו, ההגדה נקראת רק בעת שיקראו הדיינים ולכן יכול לחזור בו אחר שכתב קודם שיקראו הדיינים, וכן זה נחשב עדות בפני בעל דין (שזו גזרת הכתוב ולא **כתומים** שכתב שזה נחשב שלא בפני בעל דין מפני שהעד לא בוש לשקר לפי שאינו לפני בעל דין).

מתי שטר כשר נחשב שנחקרה עדותו להעיד עליו אף שאינם זוכרים

רמב״ם - לעולם דווקא שזוכרים ועדות בשטר כשרה רק מדרבנן.

תירוץ א׳ בתוספות (רש״י ובעל המאור בקצות) - כשנכתב מדעת שניהם (מדעת המתחייב מפי כתבו).

תירוץ ב׳ בתוספות (רמב״ן בקצות) - אפילו שלא כשנכתב מדעת שניהם אלא נכתב כסדר השטר.

מהר״י וייל בשם מוהר״ם - שטר שחתומים עליו שני עדים אע״פ שהוא פסול. (**דר״מ** חלק בפסול).

ריב״ש (לדר״מ) - דווקא נכתב לשם שטר ולא די שנכתב כסדר שטר.

רי״ף - עדות שנשארה תחת ידי עדים ולא הגיע לידי בעלי דין אינה נחשבת שנחקרה עדותה ויש בה מפי כתבם ו(**ראב״ד**) **רמב״ן ונימוקי יוסף** העמידו דבריו דווקא בשטר קידושין שאינו ראוי לתנו לבעלי דין.

שו״ע - ׳חותכין דיני ממונות בעדות שבשטר, אף על פי שאין העדים קיימין, כדי שלא תנעול דלת בפני לוין׳

סמ״ע בהג״ה הביא את **הדר״מ בשם מרדכי -** ׳בדיני ממונות הלכה מפי הגבורה להכשיר עדות בכתב׳.

ש״ך - העיקר שלא כרמב״ם ועדות שבשטר כשרה מהתורה.

נתיבות - (נראה שהסכים לש״ך להלכה אך) ביאר את הרמב״ם בשני שלבים א. יש לחלק בין שטר ראיה לשטר שמטרתו ליצור חלות (קניין, גט וכד׳) הביאור לחילוק אף שלשיטתו[93] ׳כל שאין מן השטר ראיה לאו שם שטר עליו ואין קנין בשטר כזה׳ על פי היסוד לחילוק ב. האיסור להעיד מפי כתב הוא דווקא ׳על פי שניים עדים יקום דבר׳ תורה הקפידה שגמר הדבר יהיה בפה אולם מותר שעדות שהיא חלק מהליך אך לא גומרת אותו תהיה בכתב. שטר קניין מעיד על רצון המתחייב, אך אין עדות זאת גמר הדבר משום שהמסירה והקיום של השטר אצל המקבל היא הגומרת את המעשה ולא עצם כתיבת השטר ולכן בזה מותר מהתורה בכתב.

עדות על ידי מזכירים

כתובות כ - כותב אדם עדותו על השטר, ומעיד עליה אפילו לאחר כמה שנים.

אמר רב הונא: והוא, שזוכרה מעצמו

רבי יוחנן אמר: אף על פי שאין זוכרה מעצמו.

אמר רבה: ש״מ מדרבי יוחנן, הני בי תרי דידעי סהדותא ומנשי חד מנייהו, מדכר חד לחבריה.

איבעיא להו: עצמו [אם בעל דין עצמו מזכירו עד שנזכר. **רש״י**] מאי?

רב חביבא אמר: אפילו עצמו

מר בריה דרב אשי אמר: עצמו לא.

והלכתא: עצמו לא. ואי צורבא מרבנן הוא, אפילו עצמו. כי הא דרב אשי...

רש״י - ואי צורבא מרבנן הוא - העד. (דאי לאו דכי רמי אנפשיה מדכר שפיר לא הוה סמיך אספיקא)

רמב״ם - אפילו אם רק הבעל דין צורבא מרבנן (שמזכירו באופן שהעד יזכור, ולא לוחצו להעיד יותר מדי).

ב״י - כאשר עד כשר לפנינו, ניתן לשאול אותו אם זוכר מעצמו ויהיה נאמן בדבר.

שו״ע - כתב כרש״י והשמיט דברי הרמב״ם.

תומים - ממה שהשמיט דבריו שבב״י נראה שחזר בו ולא תועיל שאלת העד אם נזכר מעצמו.

סמ״ע - הלכה כדברי שניהם וכן הזכיר **הטור** שניהם.

---

[93] סימן מ״ה ס״ק ב׳

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן כ״ח - כיצד מאיימין העדים ואין מקבלין עדות שלא בפני בעל דין.

שבות יעקב - אשתו ובניו נחשבים כעצמו אבל לשאר קרוביו מותר להזכיר לעד.
שו״ת רמ״א - אין דין תלמיד חכם בימינו לענין זה. **הביאו נתיבות וכן פסק התומים.**
רע״א - כנה״ג ושבות יעקב חלקו על **הרמ״א** וסוברים שיש דין תלמיד חכם לענין זה.

היכולת לדון עם קטן (קבלת עדות שלא בפני בעל דין שקטן אף בפניו כמי שאינו)
דיון בבעלות קרקע
רשב״ם ותוספות - אפילו החזיק בנכסי אבי קטן אך לא החזיק ג׳ שנים וקטן מערער מוציאים מידו (צריך לבאר נשמע תמוה כיוון שיש לו שטר כיצד נפסידו פירות כל כך).
ריב״א, רשב״א, רמב״ם וכך משמע מרש״י - דווקא שגדול טוען שנכסי אבי הקטן שלו אך טרם החזיק.
מתי ידונו בתביעת קטן המערער במקרה שהחזיק פחות מג שנים לשיטה זו:
הגהות אשרי בשם ר״ת - אם החזיק פחות מג׳ שנים וקטן מערער התביעה תתנהל כעת. **וכן פסק סמ״ע.**
ריב״א - אם החזיק פחות מג׳ שנים התביעה תתנהל שהקטן יגדל.
גזל
תרומות - בגזל מקבלים עדים שלא בפני דין ודנים אף אם הקטן.
צוואה
׳מצאתי כתוב׳ בב״י (רמב״ן) - מקבלים, אלומוה חכמים כדי שלא תטרף דעת השכיב מרע.
דבר ברור
ריטב״א בשם רבו - מקבלים, דווקא בדבר שיש ספק וחקירה אין מקבלים.
הערת רא״ש - אף שכתב בפניו נחשב כשלא בפניו, אם הדין שמקבלים, יעידו בפניו.

קבלו עדות שלא בפני בעל דין האם בדיעבד דנים על פיה
כתובות כ׳- א״ר אבהו: אין מזימין את העדים אלא בפניהן, ומכחישין את העדים שלא בפניהן, והזמה שלא בפניהן נהי דהזמה לא הוי, הכחשה מיהא הויא. (לבטל את עדותם)
ראבי״ה, ראב״ן ור׳ ירוחם - כשר. (מבטלים את עדות על ידי הזמה וכן קבלת עדות חולים, והחולקים סוברים שאין הכחשה חובת העדים).
ב״י ברא״ש[94] - פסול. חיוב להעיד בפני בעל דין דרבנן (אסמכתא[95]) אולם שלא במקום אונס פסלו בדיעבד.
ריב״א נימוקי יוסף, טור, ריב״ש, רשב״א ורמ״ה - פסול **וכן נראה בירושלמי וכן כתב בדק הבית ומהרש״ל.**
שו״ע - פסול. **רמ״א** לשיטת זו חוזרים ומעידים פעם שניה ואם שינו הולכים אחר העדות השניה ויש חולקים
ט״ז - מהרש״ל ומהריב״ל כתבו שאחר שהעידו שלא בפניו תו לא מהני בפניו, ואין להם יסוד מגמ׳ ולא מפוסקים. ואדרבה **מדברי רי״ף ועיטור** [הביאם **הנימוקי יוסף**] משמע דמהני אח״כ בפניו. וכן פסק ב״י בשם **ריב״ש** וכ״פ **מהר״מ אלשקאר** בתשובה, **וכן עיקר כמ״ש רמ״א** כאן על פי ר׳ מנחם הארוך בב״י.
קצות - ביאר את שיטת **העיטור** שלא אומרים ׳עביד איניש לאחזוקי דיבורא׳ אם לא נפסק הדין.
קצות דן בדברי ר׳ מנחם הארוך שהביא ב״י[96] שהוכיח מהגמרא שמי שנשבע שאינו יודע עדות מחוץ לבית הדין יכול עדיין להעיד ולכן יתחייב על כל שבועה ומדוע העד לא נפסל משום שנשבע לשקר ויבואר סימן ל״ד.

---

[94] ראה הגהות והערות (שירת דבורה) אות קל״ה שבראי״ש עצמו משמע שקבלת עדות בפני בעל דין הוא דין גמור מהתורה וחכמים הפקיע אותו רק במקום אונס ולא כדברי ב״י שהוא מדרבנן. **אך דעת רשב״א** נראה שזה אסמכתא.

[95] ראה סימן י״ח סעיף ו׳ (מובא בב״י סימן י״ט) שדעת הרשב״א ש׳הועד בבעליו׳ הוא דין גמור אולם רק בדיני נפשות.

[96] יסוד שיטתו: א. דן מתי אנו מעמידים את האדם שנשבע לשקר בטעות, הקצות מחלק בין שבועה שתליה בשכחה גורמת לשבועה שתהיה שבועת אמת כגון שנשבע שאינו יודע שיתכן שבעת השבועה שכח שבמקרה זה יותר תולים ששכח לבין שבועה שבוודאות שיקר כגון נשבע שלא ידע מעולם שהשכחה גורמת לפטור מהעונש שפחות תולים בשכחה. ב. הוסיף לחלק בין פסול להעיד שלשיטתו על שבועת העדות אין לוקים ופיסולו מדרבנן וצריך הכרזה לבין פסול להשבע שכיון שנשבע לשקר הוא חשוד על השבועה. ג. הביא דברי אחיו שעל עברה שאינה

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן כ״ח - כיצד מאיימין העדים ואין מקבלין עדות שלא בפני בעל דין.

מתי נתיר קבלת עדות שלא בפני בעל דין

בבא קמא קי״ב: - אמר רב אשי א״ר שבתאי: מקבלין עדים שלא בפני בעל דין. **תהי בה ר׳ יוחנן**, וכי מקבלין עדים שלא בפני בעל דין? **קיבלה מיניה ר׳ יוסי בר חנינא:** כגון שהיה הוא חולה או עדיו חולים, או שהיו עדיו מבקשין לילך למדינת הים ושלחו לו ולא בא.

רשב״א, ראב״ד, ריב״ש (עיטור, ר״ת וגאונים) ואור זרוע - עדים חולים או שהלכו למדינת הים ואפילו לא שלחו לבעל דין וכן במקרה ששלחו לבעל דין ולא בא. (וכן כל אונס מקבלים כגון עד אחד במקום מרוחק).

ר״י, ר״ח ורא״ש - צריך גם קיום שני התנאים: עדים חולים או הולכים למדינת הים ושישלחו לבעל דין ולא יבוא.

ראב״ן ונימוקי יוסף - בחולים לא צריך שישלחו (אם לא עכשיו אימתי) אך בהולכים למדינת הים צריך [וו׳ החיבור עליהם בלבד] (**ב״י**: ומשמע לדבריו שגם בהולכים למקום רחוק שייך לפעמים אם לא עכשיו אימתי).

תרומת הדשן - ע״פ ראב״ן כל מקום שיש חשש שהעדות תפגע, מקבלים, כגון בעל דין אלים.

דר״מ - אם העד יהיה אחר כך פסול (כגון נישואין), מקבלים.

בדק הבית - נראה להכריע שבעדים חולים או תובע חולה לא צריך ששלחו ולא בא ובעדיו הולכים למקום רחוק דווקא אם בעל דין בעיר צריך שישלחו לו. **וכן פסק בשו״ע וכן כתב רמ״א שהמנהג** אע״פ שיש חולקים**.**

הערת הר״ן - לא אמרו אין מקבלין עדים שלא בפני בעל דין, אלא בתובע שמביא עדים על תביעתו. אבל המביא עדים לפטור את עצמו, מקבלים. **וכן פסק שו״ע.**

ש״ך (והגר״א) - כשיש שטר נגד הלוה ומביא עדים שפרע זה נחשב להוציא מחזקה וצריך להעיד בפני המלוה.

מהרי״ט [בש״ך ובקצות] - ניתן לקבל עדים לפטור שלא בפני בעל דין דווקא אם התובע תבע לדין.

הערת עבוה״ג בשם ראנ״ח - לא אמרו אין מקבלים אלא לתועלת המתחייב בעדות, אבל הזוכה בעדות מקבלים שלא בפניו.

פתחו לו בדין ולא בא

בבא קמא קי״ב: - אמר רב יהודה אמר שמואל: מקבלין עדים שלא בפני בעל דין. **אמר מר עוקבא, לדידי מיפרשא לי מיניה דשמואל:** כגון דפתחו ליה בדיניה ושלחו ליה ולא אתא, אבל לא פתחו ליה בדינא, מצי א״ל: אנא לב״ד הגדול אזילנא. אי הכי, כי פתחו ליה נמי מצי א״ל: לב״ד הגדול אזילנא!

אמר רבינא: כגון דנקט דיסקא מבית דין הגדול.

רא״ש - דין זה נפסק להלכה שאחר שטענו בעלי דין, אם לא בא אחד מהם ניתן לקבל עדות שלא בפניו.

רי״ף רמב״ם - השמיטו דין זה. **ב״י** סברו שמעמדת ר׳ יוסי בר׳ חנינא נראה ש חולק ודווקא חולים וכד׳.

ר׳ ירוחם - כרבינא. כשבית דין יכול לכוף אותו לדון לפניו ולא בא, אף בלא פתחו מקבלים עדים שלא בפניו.

בדק הבית - העיקר כרי״ף ורמב״ם.

רמ״א - כתב וי״א כרא״ש וכר׳ ירוחם.

עדים מרוחקים

רשב״א ר׳ ירוחם - יתנו לבעל דין אפשרות ללכת למקומם כדי שיעידו בפניו או בית דין באותו מקום יקבל העדות ויודיע לבית הדין העדות שהתקבלה (וכן הדין בשני עדים במקומות שונים) **וכן פסק שו״ע**

רמ״א מצא עדים ואין שהות להודיע יקבלם וכן המנהג אע״פ שיש חולקים לשיטתו.

מפורסמת לא צריך תשובה מפורסמת ולכן אף שהאדם יודע שהוא חטא במזיד מכיוון שבית דין תולה טעותו בשגגה די בשבועה שאינה מפורסמת ד. לבסוף חילק בין שידוע ששיקר בעדים שאין תולים בשגגה לבין אם על פי דבריו שיקר שאינו נאמן לפסול עצמו ואין בית הדין מאמין לדברו ששיקר במזיד ותולה סתירת דבריו בשגגה.

הנתיבות - חלק על חילוקיו וביאר שיש לחלק בין עונש שגזרת הכתוב שיהיה תוך כדי דיבור לבין לפוסלו לעדות שבזה הולכים אחר אומדן.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן כ״ח - כיצד מאיימין העדים ואין מקבלין עדות שלא בפני בעל דין.

שאלות ממבחנים

1. אדם הידוע עדות לחבירו והוא קרובו, האם צריך ללכת ולהעיד? **סמ״ע סק״ו, פת״ש ג.**
שו״ע - כל מי שיודע עדות לחבירו וראוי להעידו, ויש לחבירו תועלת בעדותו, חייב להעיד, אם יתבענו שיעיד לו
ראה האם חרם חל על קרובים ו חיוב קרוב לבוא להעיד בקיבלוהו והכשירוהו.

2. מי שיודע עדות לחברו, האם חייב להעיד לזכות גם ללא תביעה? **סעיף א סמ״ע סק״ו ופת״ש סק״ג**
שלח ביד עבדו וכו׳. ת״ר: שלח ביד עבדו, או שאמר להן הנתבע משביעני עליכם שאם אתם יודעין לו עדות שתבואו ותעידוהו, יכול יהו חייבין? ת״ל: אם לא יגיד ונשא עונו. מאי תלמודא? אמר ר״א: אם לוא יגיד כתיב, אם לו לא יגיד - ונשא עונו, ואם לאחר לא יגיד - פטור. הטור וב״י למדו מכך שחיוב קרבן הוא דווקא כאשר העד היה חייב להעיד שבלא תביעה אינו חייב משום ׳אם לא הגיד ונשא עוונו׳.
שו״ע - כל מי שיודע עדות לחבירו וראוי להעידו, ויש לחבירו תועלת בעדותו, חייב להעיד, אם יתבענו שיעיד לו
ראה קצות נתיבות וחינוך בחיוב קרוב לבוא להעיד בקיבלוהו והכשירוהו וכל שכן במי שכשר להעיד

3. שני עדים שנשבעו שלא להעיד, האם שבועתם חלה? ומה הדין בעד אחד? ומה הדין כשקיבל עליו קרוב או פסול כשנים?
סמ״ע סק״א, פת״ש סק״ג ונתיבות סק״א. ראה נשבע שלא להעיד וחיוב קרוב לבוא להעיד בקיבלוהו והכשירוהו

4. מתי קרובים חייבים לבוא להעיד? **סעיף ב בהג״ה, סמ״ע סק״ג**
ראה האם חרם חל על קרובים ו חיוב קרוב לבוא להעיד בקיבלוהו והכשירוהו.

5. גוי התובע מישראל בדיניהם, ועד אחד יודע לו עדות, מתי מותר לו להעיד לו ומתי אסור? באיזה מקרה אסור אפילו לשנים להעיד לגוי בדיניהם? **סעיפים ג – ד, שניים – א. שני קרובים (רמ״א). ב. כשהגוי לא יודע מהתביעה (רעק״א) ראה האיסור וההיתר להעיד לגוי בבתי דין שלהם בכלל הפרטים.**

6. ישראל שתבע חברו בדיניהם, האם ישראל יכול להעיד לו, ומדוע? ואם העיד האם מנדין אותו? **רעק״א (יש״ש ב״ק י כג, שאין משמתים (וכתב שלדברי הרמב״ם היה צריך לשמת עד שישלם, ורק למרדכי השמתא הוא על העבירה), ות׳ רמ״א נב שאסור) ראה עדות לשני ישראלים שהלכו לדון בערכאות**

7. העיד קרוב או פסול לגוי בדיניהם והוציאו ע״פ האם חייב לשלם, או שנאמן לומר אמת העדתי? **הגהת רמ״א בס״ג, ועי׳ רמב״ם הל׳ ת״ת ו, ט, וסמ״ע סקכ״א מה שהעיר מסתירת רמב״ם זה המובא בשו״ע יור״ד.**
קצות נתיבות - נטו שבעד פסול חייב ואינו רשאי לומר ׳אמת העדתי׳. (ויש לפקפק במה שהשוו לנטל ביד).

8. האם מותר לקרובים להעיד בערכאות עדות אמת בענייני ממונות? **רמ״א סעיף ד - אסור הרי הם כעד אחד.**

9. האם יש חילוק לגבי עדות בערכאות בין אדם חשוב לאינו חשוב, ומי נקרא אדם חשוב? **ש״ך סק״י ופת״ש סקי״ג ראה אדם חשוב.**

10. ת״ח שנקרא העיד לפני ב״ד קטן ממנו, האם חייב להעיד? אם אינו חייב האם רשאי להעיד? ציין לפחות שני מקרים שחייב להעיד. **סעיף ה א. אפרושי מאיסורא. ב. דיין או בע״ד גדול ממנו פת״ש סקי״ד, פת״ש ס״ ט״ו ראה חיוב תלמיד חכם לבוא להעיד והאם רשאי הדיין למחול על כבודו ולבוא להעיד**

11. עד אחד מעיד וחברו אומר אף אני כמוהו, מתי מועיל ומתי לא? **סעיף ט ברמ״א ראה אף אני כמוהו**

12. לדעת ר״ת שניתן לשלוח עדות בכתב, כיצד הוא פותר את הבעיה שעדות צריכה להיות בפני בעל דין והאם זה מהתורה או מדרבנן, וחווה דעתך אם עד מעיד בטלפון, והדיינים שומעים האם זה נחשב כעדות בפניו? **סעיף יא, נתיבות סק״ו טלפון - משפטי עוזיאל ד חו״מ יד ראה דעת נתיבות במפיהם ולא מפי כתבם**

13. תלמיד חכם ששלח עדותו בכתב, האם יכול לחזור בו כל זמן שלא הגיעה עדותו לבי״ד? **נתיבות סק״ו ראה דעת נתיבות במפיהם ולא מפי כתבם**

14. האם תוקף שטר מכר או קידושין או גט שחתומים עליו העדים תקף מהתורה או מדרבנן? **סעיף יב, ש״ך סקי״ד נתיבות סק״ז ראה מתי שטר כשר נחשב שנחקרה עדותו להעיד עליו אף שאינם זוכרים**

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

15. לדעה שכל עדות בשטר מועילה רק מדרבנן, איך מועיל שטר קידושין וגט? (שאלה 12)
ראה ביאור הנתיבות במתי שטר כשר נחשב שנחקרה עדותו להעיד עליו אף שאינם זוכרים

16. א. האם עדות בשטר היא מדאורייתא ומניין, ואיך לא קשה מהפסוקים והסוגיא על זה. **ש״ך סקי״ד**
ראה מפיהם ולא מפי כתבם (ראה סימן מ״ו לגבי עדים שאמרו 'כתב ידנו זה' אבל אינם זוכרים שחתמו)

ב. כיצד נהגו מורי הוראה בהלכה זו? **רמ״א יא, סמ״ע סקמ״ב, ועי' תומים סקט״ו (מובא חלקית בנתיבות סק״ו) מתכוון להיתר שמובא בסמ״ע לת״ח לשלוח עדותו לבית דין ראה סמ״ע ונתיבות שהובאו בקישור.**

17. באיזה עד מותר לבעל הדין להזכירו תוכן העדות? **סעיף יד – תלמיד חכם**

18. א. עד שנזכר על ידי אחר, האם יכול להעיד? **סעיף יד**

ב. ומה הדין אם המזכיר הוא העד השני או הבע״ד? **סעיף טו ועי' פת״ש סקכ״ג**

ג. ואיך הדין אם קרובו של הבע״ד מזכירו, או אשתו של הבע״ד? **שם, פת״ש סקכ״ב**

עדות על ידי מזכירים

19. איזה עדות מתקבלת במעמד צד אחד? ובאותן שלא מקבלים, אם עברו וקבלו, האם יכולים העדים אחר כך לשנות עדותם בפני בעל הדין? **עברו וקיבלו – סעיף טו ברמ״א, קצות סק״א**

מתי נתיר קבלת עדות שלא בפני בעל דין **ועדות שהיא לזכות הנעדר- עבוה״ג, וראה** קבלו עדות שלא בפני בעל דין האם בדיעבד דנים על פיה

20. קבלו עדות שלא בפני בע״ד וחזרו והעידו בפני בע״ד ושינו עדותן אחר איזו עדות הולכים? **סעיף טו ברמ״א**
ראה קבלו עדות שלא בפני בעל דין האם בדיעבד דנים על פיה **דעת רמ״א ומהרש״ל וט״ז.**

21. .אם בעלי הדין והעדים גרים בשתי ערים רחוקות, האם יכול בית הדין לקבל את עדותם במקום מגוריהם, שלא בפני בעלי הדין? **סעיף טז ראה** עדים מרוחקים

22. באיזה עניין יש חילוק בין תובע לנתבע לגבי קבלת העדים? **סעיף יח**

א. חילוק שלא בפניו בין התובע חולה שמקבלים עדות שלא בפני הנתבע לבין נתבע חולה.

ב. חילוק בהיתר קבלת עדים שלא בפניו לר״ן בי מעידים לזכות התובע או הנתבע
ראה מתי נתיר קבלת עדות שלא בפני בעל דין

23. באלו נסיבות רשאי ביה״ד לשמוע עדים שלא בפני אחד מבעלי הדין? ציין ההלכה במקורה ובטעמיה. **סעיפים טז - יח ראה** מתי נתיר קבלת עדות שלא בפני בעל דין **ובקיום שטרות.**

24. מפני מה אין מקבלים עדים שלא בפני בעל דין בדיני ממונות? ומה הדין לקבלת עדות בענייני איסורים שלא בפני בעל דין כמו להעיד על אשה שנתקדשה? **תשובת רעק״א תניינא מה**
והועד בבעליו (מחלוקת רא״ש רשב״א האם מהתורה גם בדיני ממונות), לתומים כדי שהעדים יתביישו לשקר ונתיבות חלק וסבר שזו גזירת הכתוב.

25. האם ניתן לקבל עדותם של עדים המעידים על זנות שלא בפני האשה הנתבעת, כאשר היא מסרבת להופיע בפני בי״ד? **רמ״א אהע״ז יא סעיף ד**

26. אשה תבעה מזונות ולא הופיעה בבי״ד, הבעל הביא עדים על עבודתה של האשה כדי לפטור עצמו מהתביעה, האם נקבל העדים? ומה הדין אם האשה עדיין לא הגישה תביעתה? **הגישה תביעה - סעיף יח, לא הגישה – ש״ך סקכ״ט ראה הנידון ובהערת הר״ן ב**מתי נתיר קבלת עדות שלא בפני בעל דין**, בנוסף אם סרבה לבוא ראה** פתחו לו בדין ולא בא

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

תוכן עניינים מפורט סימן כ״ח

מקורות [ראה תוכן עניינים] 95
ראשונים ופסיקת הלכה 95
האם חרם חל על קרובים 95
חיוב קרוב לבוא להעיד בקיבלוהו והכשירוהו 95
נשבע שלא להעיד 95
תפס תובע בחיוב בדיני שמים 95
האיסור וההיתר להעיד לגוי בבתי דין שלהם 96
חיוב תלמיד חכם לבוא להעיד 97
מהו צד איפרושי מאיסורא 97
עדות מעומד (שבועות לי:) 97
דיינים מיושב 98
אף אני כמוהו 98
מפיהם ולא מפי כתבם (ראה סימן מ״ו לגבי עדים שאמרו 'כתב ידנו זה' אבל אינם זוכרים שחתמו) 98
מתי שטר כשר נחשב שנחקרה עדותו להעיד עליו אף שאינם זוכרים 99
עדות על ידי מזכירים 99
היכולת לדון עם קטן (קבלת עדות שלא בפני בעל דין שקטן אף בפניו כמי שאינו) 100
קבלו עדות שלא בפני בעל דין האם בדיעבד דנים על פיה 100
מתי נתיר קבלת עדות שלא בפני בעל דין 101
פתחו לו בדין ולא בא 101
עדים מרוחקים 101
שאלות ממבחנים 102
תוכן עניינים 104

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

<u>סימן כ״ט - שלא יוכלו העדים לחזור</u>

מקורות

כתובות י״ח: - י״ט: (כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד).

סנהדרין מ״ד: (וכי הדרי בהו מאי הוי? כיון שהגיד - שוב אינו חוזר ומגיד! - לא צריכא, דאף על גב דקא יהבי טעמא למילתייהו)

בבא מציעא כ״ח: (במקום שמוכח שהעדים שטעו יכולים לתקן דבריהם).

בבא בתרא קס״ז: - קס״ח. (אע״ג דאמור רבנן: כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד, צורבא מרבנן לאו אורחיה למידק).

שבועות ל״ב: (...חזר אחד מהן והודה בתוך כדי דיבור, והא קא משמע לן, דתוך כדי דיבור כדיבור דמי).

ראשונים ופסיקת הלכה

חזרה תוך כדי דיבור

שבועות ל״ב: - חזר אחד מהן והודה בתוך כדי דיבור, והא קא משמע לן, דתוך כדי דיבור כדיבור דמי.

ר״ן - מותר לחזור אף תוך כדי דיבור של עד שני. **הביאו סמ״ע.**

נתיבות - אם העד השני שהה כדי דיבור לפני שהתחיל לדבר העד הראשון לא יכול לחזור בו.

בדבר שצריך דרישה וחקירה אם נסתר עדותו נחשב שכבר נחקרה עדותו ואינו יכול לחזור אבל אם לא נסתר עדות ולא נגמרו החקירות יכול לחזור בו.

נתיבות ע״פ תומים - הפסיקו בעל דין בצמוד להשלמת דבריו יוכל רק להוסיף תנאי אך לא לסתור דבריו, הפסיקו באמצע יכול לסתור דבריו.

האם תנאי נקרא חוזר ומגיד

כתובות י״ט: - תנאי היו דברינו נאמנים.

רב האי, ר״ן, טור בשם הרא״ש - אפילו כתב ידם יוצא ממקום אחר, שאין זה חוזר ומגיד.

רש״י, תוספות, רמב״ן, רמב״ם (ריטב״א ונימוקי יוסף) - דווקא כתב ידם יוצא ממקום, <u>ומשום שעקרו עדותם תוך כדי דיבור</u> (**ש״ך -** ואחר כדי דיבור אפילו אין כתב ידם יוצא ממקום אחר אין נאמנים).

שו״ע - כרמב״ם.

רמ״א - <u>וי״א</u> כרב האי.

ש״ך - סמ״ע וב״ח סוברים שדווקא בשטר רב האי וסיעתו סברו שנאמנים בכתב ידם יוצא ממקום אחר, אבל אם העידו בעל פה אינם רשאים להוסיף. ומכל מקום **פוסק כרמב״ם** (ומביאו נתיבות) וסובר שאין ראיה שהרא״ש סבר כרש״י.

רע״א - גם לרב האי הוספה שסותרת לגמרי לא תועיל כגון להוסיף שהיה קנין בדבר ולולא קניין אינו כלום אינם רשאים הביא שה**בני משה** סבר שדווקא שיש שהות לקיים את התנאי נחשב הוספה ולא סתירת עדות.

חיוב שבועה לנתבע כשעד אחד אומר תנאי ועד אחד אומר לא היה תנאי

רב מתתיה גאון - בעד אומר תנאי ועד אומר תנאי הנתבע נשבע היסת שהיה תנאי.

רמ״ה - חייב שבועה, חלק על דין עד מסייע שפוטר משבועה.

טור - עד מסייע פוטר גם משבועת היסת.

תרומות - בלי קשר לדיון אם עד מסייע פוטר משבועה, עד שיש עד כנגדו אינו מחייב שבועה.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

האם אחר איני יודע נאמן לומר נזכרתי

ב״י - משמע מירושלמי רמב״ם וטור שאם נותן אמתלא מותר להעיד ואמתלא לא מועילה רק כשהכחיש עדות קודמת.

הגהות אשרי - אם היה חרם ושתקו אינם יכולים להעיד. **דר״מ -** יודו שיכול שנותן טעם לדבריו שלא **כר״ן** שמשמע ממנו שאף בלא אמתלא יכולים להעיד.

רא״ש - איני זוכר עתה - יכול להעיד, איני זוכר - כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד.

רמ״א - היה חרם ושתקו - רשאים להעיד. אין אנו יודעים - צריכים אמתלא ויחזרו ויעידו.

סמ״ע - הביא תשובת הרא״ש וכתב שאף לפי **תוספות** איני יודע אינו חוזר ומגיד.

ט״ז -החילוק בראי״ש אינו בין איני זוכר עתה אף אם אמר איני זוכר, נאמן לומר שנזכר שכיון שתלה את הדבר בזיכרון ודאי שעשוי להיזכר, דווקא אם אמר לא יודע, שאין במשמעותו שכחה אינו חוזר ומגיד.

נמצא טעות לצורבא מרבנן (לקוח מסימן מ״ט)

רשב״ם לפנינו[97] - צורבא מרבנן - כגון רב ירמיה בר אבא לאו דרכיה למידק ולהכיר בנשים כל כך והגדה קמייתא שאמר דלאו איהי היא לאו כלום היא ולא מיקרי חוזר ומגיד במה שאמר לבסוף את היא אלא שנשתנה קולך דכיון דאמר השתא דקדקתי יפה סמכינן עליה ומהימנינן ליה.

רשב״ם בסמ״ע -לאו אורחיה למידק להסתכל בנשים כדי שיכירה יפה, ויכול לסמוך על אחרים שמכירים.

רבנו גרשום - שצורבא מרבנן לאו אורחיה למבדק להסתכל באשה כדי שיכירה יפה ויכול לסמוך על אחרים שמכירין.

שו״ע - והיכא דסמיך אאשה או קרוב ואשתכח טעותא, לצורבא מרבנן מקבלינן.

רמ״א - (משום דאין דרך צורבא מרבנן לדקדק (ב״י ר״ס כ״ט בשם רשב״ם) ; וי״א דוקא באשה אין דרכו לדקדק, משום דאין דרכן להסתכל בנשים, כמו שנתבאר בא״ה סימן ק״י, אבל בשאר דברים אין חילוק בין תלמיד חכם לשאר גברי ; **וכתב המחבר בספרו ב״י סימן כ״ט שכן עיקר**, ולכן תמוה מה שכתב כאן בהפך)

סמ״ע - עיקר הטעם שאפשר לחזור הוא בגלל שיכול לסמוך על אחרים. תלמיד חכם מיוחד בכך שאפילו האישה עמדה לפניו ומכירה נאמן לומר שלא הרים עיניו וסמך על אחרים.

ש״ך - תלמיד חכם לא מדקדק דווקא בהכרת אישה. ובעדות אחרת אינו יכול לחזור.

נתיבות ותומים - טעם בעל התרומות הוא בגלל שתלמיד חכם לא בקי בנשים לא יראים להטעותו ולכן עדות אישה או פסול שהוא מקבל אינה נחשבת כל כך ׳ מילתא דעבידי לגילויי.

עד אחד בשטר

ריב״ש - יכול לחזור שאין השטר נחשב שנחקרה עדותו בבית דין.

שני כתי עדים המכחישים זו את זו ואחת רוצה לחזור בה

ריב״ש - אינם יכולים לחזור.

שער משפט - דברי ריב״ש הם דווקא שאומרים שקר העדנו אבל מוטעים היינו כיון שהדין הוא שבדבר שמוכח שטעה יכול לחזור אם אמתלא גם כת מכחישה נחשבת למוכח שטעה.[98]

---

[97] בבא בתרא קס״ח.

[98] **ולענ״ד** אינו דומה, דבר שמוכח שטעה הוא מקרה שנראה שהתכוון לומר דברים אחרים והתבלבל, אך אם מוכח שטעה אבל ברור שאת מה שאמר הוא התכוון להעיד, לא תועיל חזרה. **ושוב חזרתי לחלק** בין אם העדים טוענים שהתכוונו להגיד **מראש** כדברי הכת השנייה והתבלבלו שבזה יש לקבל את דברי שער משפט וייתכן שרק בזה דיבר, ולא במקרה שמודים לדברי הכת השנייה אך בעדותם הראשונה הובנו כראוי רק שהיתה עדותם טעות. **וראה רע״א סימן ל״א סוף סעיף א׳** שבכת אחת שמכחישה כת שמתה נאמנת שמא הכת המתה היתה מודה להם ואין מזה הוכחה לשער המשפט **ולהיפך**, משום שבכל הכחשה כלולים שני עדויות א. עדות לבעלי הדין, ב. עדות שהכת השניה עדי שקר, היכולת להודות לכת השניה אינו בעדות לבעל דין שהרי ׳כיון שהעיד׳ אלא הכח להודות הוא רק לומר שהכת השניה אינה משקרת שדבר זה טרם העידו וממילא מכיון שהעדים האחרונים מעידים שהעדים הראשונים משקרים ואין מי שמכחיש אותם עדות הראשונה נפסלה **ומחדש רע״א** שאף כל עדויות שהעידו אחרי כן.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

עדים ששקרו ואין לאחד לשלם - רע״א - לרמ״ה צריך לשלם חלק חברו **ולרמב״ם וטור** פטרו.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

שאלות ממבחנים

1. הביא עדים שקידש אשה ואמרו העדים בעדותם שהמקדש אמר לאשה: ״הרי את מקודשת״, משנוכחו העדים שעדותם לא מסייעת לטענת הקידושין אמרו טעינו והוסיפו את המילה ״לי״, האם הוי חוזר ומגיד?

סעיף א, בית רידב״ז כז

מצד הוספה כתב רע״א - ומ״מ אם כפי עדותן הראשונים לא הי׳ ממש בעדותן שלא היה בקנין ואח״כ אמרו שהי׳ בקנין לכ״ע לא מהני וכעדות אחרת דמי רשב״א בתשו׳ סי׳ ת״ק ס״ג: <u>וגם במקרה זה קודם ההוספה לא היה ממש בדבריהם הראשונים.</u> <u>ולענ״ד אינו נכנס בכלל דברי השו״ע</u> - אבל בדבר שמוכיחו שטעה, כגון שהזקיקוהו בית דין להביא עדים שאינו רמאי, והלך והביאם, ואמרו להם הבית דין: יודעים אתם בו שהוא רמאי.. <u>מכיוון שחשבו שבדבריהם הראשונים מסייעים לו אין מוכח שטעו בדבריהם הראשונים.</u>

2. מה הדין כאשר מבקשים העדים לחזור ולהוסיף תנאי בעדותם? **סעיף א שו״ע ורמ״א**

ראה <u>האם תנאי נקרא חוזר ומגיד</u>

3. באר ופרט אם עדים (או עד אחד) יכולים להוסיף ולומר ״תנאי היו דברינו״.

ראה <u>האם תנאי נקרא חוזר ומגיד</u> וראה <u>עד אחד בשטר</u>.

4. מעשה בעד שהעיד על חזקתו של בע״ד אחד בבית מסוים, אבל אמר בעדותו כי אינו זוכר אם החזיק בבית ג׳ שנים או פחות. לאחר מכן, שב ואמר שנזכר שאכן החזקה נמשכה ג׳ שנים, האם יהיה חיסרון של ״אם הגיד שוב אינו אינו חוזר ומגיד״? **סעיף א**

מקרה זה מתשובת הרא״ש שהובא בדר״מ - באחד שהעיד שראובן היה דר בבית שמעון אבל אינו זוכר אם הוא שני חזקה ולאחר זמן אמר שנתן אל לבו והוי שני חזקה הוי חוזר ומגיד ואינו מועיל כיון דבתחלה אמר שאינו זוכר אבל אם אמר מתחלה איני זוכר עתה כמה דר יכול לומר אחר כך נתתי אל לבי וזכרתי

וראה <u>האם אחר איני יודע נאמן לומר נזכרתי</u> דעות החולקים ופסיקת ההלכה

5. כיוון שהעיד שוב אינו חוזר ומעיד. האם לאחר עדותו לפני שנגמרה החקירה יכול לחזור בו, ומדוע? **נתיבות סק״א**

ראה ר״ן ונתיבות ב<u>חזרה תוך כדי דיבור</u>

6. עדים שאמרו שקר העדנו, שמחייבים אותם לשלם, מה הדין כאשר לעד אחד אין לשלם האם יתחייב השני לשלם גם חלקו של חבירו? **סעיף ב ברעק״א**

עדים ששקרו ואין לאחד לשלם - רע״א - לרמ״ה צריך לשלם חלק חברו כי כל אחד נחשב מזיק גמור שבלעדיו לא היה הנזק רק שאין להם לשלם יחד יותר ממה שהזיקו. ולרמב״ם וטור פטור. לרמב״ם כי נחשב חצי מזיק ולטור כיוון שבעת החיוב היה אחר שהיה צריך לשלם איתו התחייב רק בחצי.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

עיון

בשיעור של הרב ארנרייך התחדשו שני יסודות שבעניין חוזר ומגיד ישנו הבדל בין המגיד דהיינו העד לבין בית הדין. בפסוק אם לא יגיד ונשא עונו ובפסוק הזה נלמד של העד אסור להגיד דבר שונה ממה שהוא אמר אבל אם העד יתן סיבה למה הוא שינה את דבריו דהיינו אמתלה אז משמע בפסוק שהוא יוכל להגיד דבר שונה.

לעומת זאת יש פסוק נוסף שהוא על פי שניים עדים יקום דבר שהוא מתייחס לבית הדין שברגע שבית דין שמע את מה שהעיד העד, הוא צריך להתייחס לדבריו כקיימים ולדון על פי דברים אלו. ועל פי זה העד לא יוכל לשנות את דבריו אפילו אם הוא נתן סיבה לכך.

אולם גם לפי פסוק זה אם דבריו של העד לא נתנו לבית דין הבנה נוספת של המציאות כגון שהעד אמר איני יודע. לא יהיה בעיה בכך ורק תהיה בעיה בגלל שהעד אמר שאינו יודע ועובר על הפסוק אם לא יגיד.

כפי שציינו מצד האיסור על העד, אמתלא תעזור ויוצא מזה שאם עד אמר איני יודע ונתן אמתלא למה כעת יודע בית דין יוכל לקבל דבריו. (ע״פ תוספות). הפת״ש מרחיב דין זה על פי שער המפשט שאף כשיש מצב של תרי ותרי ובמצב זה לבית דין אין הבנה של המציאות וחזר המצב לקדמותו, כת עדים תוכל לחזור בה אם תיתן אמתלא שאינה משימה עצמה רשעה.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן ל׳ - אין עידי ממונות צריכים דרישה וחקירה וצריך להיות עדות שלם

מקורות

סנהדרין ל׳ - ל״א. (צירוף עדויות, אמר רב יהודה: עדות המכחשת זו את זו בבדיקות כשרה בדיני ממונות).

בבא בתרא מ״א: (רב יהודה פסק כבית הלל כהבנת רבי שמעון בן אלעזר).

סנהדרין ל״ב (דיני ממונות מדרבנן אין צריכים דרישה וחקירה למעט קנסות ודין מרומה)

יבמות קכ״ב: (דתניא: אין בודקין עדי נשים בדרישה וחקירה, דברי ר״ע, רבי טרפון אומר: בודקין).

בבא בתרא קס״ה: (צירוף עד בכתב ועד בעל פה, עד בבית דין זה ועד בבית דין אחר, צירוף דיינים ששמעו עדות בבתי דין נפרדים).

בבא קמא ע׳: בבא בתרא נ״ו: (דבר ולא חצי דבר)

ראשונים ופסיקת הלכה

אימתי צריכים בית דין לדרוש ולחקור את העדים

מרדכי, הגהות מיימוניות, סמ״ג, תוספות - לאסרה על בעלה (הואיל ומכחישה).

הגהות דרישה - אם האשה מודה אין הטעם רק מפני מה שכתב **הב״י** ששויה נפשא חתיכא דאיסורה אלא גם מפני שכשבעל דבר אינו מכחיש לעדים אינם צריכים דרישה וחקירה [99]

ריב״ש בשם גאונים, רשב״א (בדק הבית) - עדות אשה (להתירה) אינה צריכה.

הגהות דרישה - שבאים לאוסרה והיא מכחישה בזה אמרו המרדכי וסיעתו שצריך דרישה וחקירה ובאים להתירה ואינה מכחשת בזה אמר תוספות וריב״ש שהעיקר שאין צריך דרישה וחקירה.

ב״ח - חבלות, גיטין וגירושין, דיני זנות, צריך דרישה וחקירה אבל אם אמר איני יודע אין עדותו נפסלת בכך (כמו בדין מרומה לשיטת ריב״ש ב״י ודר״מ).

שו״ע - דיני ממונות שדנים בזמן הזה, (חסרון ממון ושכיח) אינם צריכים דרישה וחקירה.

ש״ך - אין לדיין לחקור בשבעת החקירות, לשיטתו עד שאמר ׳איני יודע׳ בדרישות וחקירות עדותו בטלה[100].

הכחשה בדרישות וחקירות בדיני ממונות

מסכת סנהדרין ל: - אמר רב יהודה: עדות המכחשת זו את זו בבדיקות - כשרה בדיני ממונות.

י״א בתרומות - כשר ׳האי דנקט בדיקות משום דקי״ל בהודאות והלואות אין דנין אותן בדרישה וחקירה׳.

חכמי לוניל - עדים מסכימים שראו יחד את ההלואה ויש ויכוח באיזה יום זה היה - כשר בדיני ממונות. עד אחד אומר שביום א׳ היה הלוואה ועד אחד אומר שלא היה הלוואה אלא ביום ג׳ היתה הלוואה - מכיון שלא מעידים על אותה הלוואה ועל יום א׳ יש הכחשה ועל יום ג׳ אין, עד השני מחייב שבועה על יום ג׳.

רמב״ם - עדותם בטלה, עד אחד משקר ועדות שבטלה מקצתה בטלה כולה. **וכן פסק שו״ע וש״ך.**

איני יודע בדרישות וחקירות (כפול סימן ל״ג)

ריב״ש - בדין מרומה שדרש וחקר ואמרו עדים שאינם יודעים עדותם לא נפסלת **מביאו ב״י וב״ח.**

שו״ע סימן ל׳ - ..אף על פי שלא כיונו החדש (**הגר״א -** אף על פי. ר״ל שאין יודעין) ולא המקום שהלוה בו.. עדותן קיימת... אם הכחישו זה את זה בדרישות או בחקירות, עדותן בטלה.

סמ״ע סימן ל׳ - בין אם אומר עד אחד בניסן היתה ההלואה והשני אומר באייר, והתובע תבע שני מנין. בין אם אמר האחד בניסן והשני אומר איני יודע אימת היתה, דאז מצרפין עדותן אף על גב דהתובע אינו תובע אלא מנה. ונראה דמזה דאומר השני איני יודע מיירי הטור והמחבר כאן, מדסתמי בטענות התובע.

---

[99] וראה הגהות והערות שתמהו שבדיני נפשות צריך דרישה וחקירה והודאת בעל דין לא מעלה ולא מורידה.

[100] ראה שיטתו בהרחבה בסימן ל״ג ס״ק ט״ז וראה איני יודע בדרישות וחקירות (כפול סימן ל״ג)

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

ש״ך סימן ל״ג - עדותו בטלה. חכמים לא עקרו את הצורך בעדות שאפשר להזימה, אף שחכמים אמרו להמנע מלחקור, תולים שהעדים זוכרים את היום והשעה והעדות ראויה לבוא לידי הזמה אם תחקר[101].

תומים ונתיבות סימן ל״ג - עדותו כשרה. לכל הדעות אין צורך בדיני ממונות שיאמרו העדים באופן שיוכלו להזים אותם. נחלקו האם צריך שיהיה יכולת לדיינים לדון ולהכריע בתביעה גם במקרה שיבואו עדים להזים עדות שקיבלו (כשהעידו באופן שניתן להזים, כגון בזמנו כתבנוהו) או שבמקרה שבאמת יבואו עדים להזים עדות של קרובים לדיינים שהתקבלה בבית דין התביעה תעבור להתברר בבית אחר.

הכחשה בדרישה וחקירה בדין מרומה

ריב״ש - אפילו בדין מרומה לא בעינן דרישה וחקירה כדיני נפשות ממש אלא שצריך הדיין לחקור כל מה שאפשר לא שאם אמר באחת מהחקירות איני יודע שתהא עדותו בטל כדיני נפשות ושכן דעת **רא״ה וסמ״ג**

קצות - מוהר״ר אשכנזי וכן משמע ברש״י ובנ״י סוברים שדין מרומה צריך דרישה וחקירה כדיני נפשות.

ולכאורה זו מחלוקת רמב״ם ושו״ע עם הריב״ש ורמ״א בסימן ט״ו סעיף ג׳ (וראה אמרי ברוך שם):

שו״ע - דין שיודע שהוא מרומה... כיצד יעשה, ידרוש בו ויחקור הרבה בדרישה וחקירה של דיני נפשות.

רמ״א - ומכל מקום אין דינו כדיני נפשות שאם אמר באחד מן החקירות: אינו יודע, שיתבטל העדות, אלא ר״ל שיחקור בדין מרומה כל מה שאפשר (**ריב״ש**).

צירוף עדויות

שבועות ל׳. - ל״א. - תניא, [**ת״ק אומר**] לעולם אין עדותן מצטרפת עד שיראו שניהם כאחד.

רבי יהושע בן קרחה אומר: אפילו בזה אחר זה.

אמר רב יוסף: אנא אמינא משמיה דעולא: הלכה כרבי יהושע בן קרחה בין בקרקעות בין במטלטלין.

ורבנן דאתו ממחוזא אמרי: אמר רבי זירא **משמיה דרב:** בקרקעות - אין, אבל לא במטלטלין.

רב לטעמיה, דאמר רב: הודאה אחר הודאה, הודאה אחר הלואה - מצטרפי. הלואה אחר הלואה, הלואה אחר הודאה - לא מצטרפי.

נהרדעי אמרי: בין הודאה אחר הודאה, בין הודאה אחר הלואה, בין הלואה אחר הלואה, בין הלואה אחר הודאה - מצטרפות, כמאן - כרבי יהושע בן קרחה.

נהרדעי אמרי: אפילו אחד אומר מנה שחור ואחד אומר מנה לבן - מצטרפים. כמאן - כרבי יהושע בן קרחה.

אימר דשמעת ליה לרבי יהושע בן קרחה - היכא דלא מכחשו אהדדי, היכא דמכחשי אהדדי מי אמר? אלא, הוא דאמר כי האי תנא. דתניא, **אמר רבי שמעון בן אלעזר:** לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על שתי כיתי עדים שאחת אומרת מאתים ואחת אומרת מנה - שיש בכלל מאתים מנה. על מה נחלקו - על כת אחת, ש**בית שמאי אומרים:** נחלקה עדותן, ו**בית הלל אומרים:** יש בכלל מאתים מנה.

אחד אומר חבית של יין ואחד אומר חבית של שמן, [**טור:** והתובע תבעו שניהם]

הוה עובדא ואתי לקמיה דרבי אמי, חייביה רבי אמי לשלומי ליה חביתא דחמרא מיגו חביתא דמשחא. כמאן - כרבי שמעון בן אלעזר? אימר דאמר רבי שמעון [בן אלעזר] - היכא דיש בכלל מאתים מנה, כי האי גוונא מי אמר? לא צריכא לדמי.

בבא בתרא מ״א: - רב יהודה פסק כבית הלל כהבנת רבי שמעון בן אלעזר.

---

[101] נראה שהש״ך מבין שכשהתורה חייבה את הדיינים לדרוש ולחקור זה מלמד דין בעדות שהעדים צריכים לדעת את התשובות לחקירות וישנו דין בידיעת העדות והגם שחכמים בטלו בשב ואל תעשה את חובת החקירות, הם לא ביטלו את הצורך בידיעת העדים. אולם החולקים סוברים שדין דרישה וחקירה ודין עדות שניתן להזימה הוא דין בבית הדין ולא בעדות 'וְדָרַשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ וְשָׁאַלְתָּ הֵיטֵב וְהִנֵּה אֱמֶת נָכוֹן הַדָּבָר' (דברים י״ג, ט״ו) עדות שאפשר להזימה ואינה מוזמת זה מאמת שהיא אמיתית אך בלא זה אין ערך מוסף לכך שהעדים יזכרו באיזה תאריך קרה המקרה אם לא שואלים אותם.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

בדיני ממונות

רי״ף, רמב״ם ורא״ש - הלכה כרבי יהושע בן קרחה לפי הבנת נהרדעי.

סמ״ג - משמע שרב אשי פסק שרבנן.

מרדכי בשם ר״ח ורשב״ם/רשב״ט - הלכה כרבנן.

כשמצרפים הלואה אחר הלואה או הלואה אחר הודאה שוודאי אינם מעידים על הלואה אחת

רמ״ה רז״ה ורא״ש - דווקא כשתובע את שניהם שאינו מכחיש לעדים אבל תובע סכום אחד, כיון שלדבריו בודאי מכחיש לעד אחד נותר רק עד אחד נגד הנתבע ונשבע הנתבע ונפטר.

כלל: רק בהלואה אחר הלואה שודאי מכחישים בחקירות שזו הכחשה פוסלת צריך לתבוע שניהם.

ב״י - לנימוקי יוסף ולרא״ש משמע שדין זה רק במקרה שודאי שאינם מעידים על מנה אחד אבל בהודאה אחר הודאה לא צריך שיתבע שניהם שתולים שתובע עבור הלוואה אחת אבל הבין **שהטור ור׳ ירוחם** הבינו שדין זה דין כללי ובסתם לא תולים. אולם לר׳ ירוחם דווקא שיש פער בחקירות אבל פער בבדיקות ניתן לתבוע מנה אחד כאשר ניתן לומר שאחד טועה בראייתו אבל כאשר אחד אומר שהודה מנה שחור ואחד לבן אחד משקר.

שו״ע - כרמ״ה רז״ה ורא״ש. **רמ״א -**

סמ״ע - שעדים לא פרשו זמן אנו דנים אותם שמן הסתם מדברים על אותו זמן. משמעות: כשמכחישים יין ושמן עדותם בטלה (אפילו תובע שניהם) אומרים סכום שונה או מנה שחור ולבן **לנ״י ורי״ו** לא צריך לתבוע שניהם ויקבל את הפחות.

כששני עדים מעידים על נתינת אותה מתנה (חפץ) בזמנים שונים

כתובות מ״ד. - אמר רב נחמן: שני שטרות היוצאין בזה אחר זה - ביטל שני את הראשון...שניהם במתנה - ביטל שני את הראשון. מאי טעמא? **רפרם אמר:** אימר אודויי אודי ליה, **רב אחא אמר:** אימר אחולי אחליה לשיעבודיה. מאי בינייהו? איכא בינייהו: אורועי סהדי

תוספות - ונראה לר״י דאם יש לזה מקבל מתנה שום שטר אחר שהעדים אלו חתומים בו מרעין ליה לשטרא הואיל והוא מודה שהן פסולין **אי נמי** לפסול חתימתן קאמר דאימר זיופי זייף הואיל והוא מודה שהשטר הזה מזויף.

ר׳ ירוחם - ביטל שני לראשון ועדות מוכחשת ובטלה מתנה. **ב״י -** ׳ודברים תמוהים הם׳.

דר״מ - איני יודע למה תמה, כיון שודאי עדות שקר יש כיוון ׳אי אפשר לשני עדויות להיות אמת׳.

קצות - רמ״א סבר כתירוץ א׳ בתוספות **והב״י** כתירוץ השני ששייך רק לגבי עדות שבשטר ששייך בה זיוף.

נתיבות - העיקר כב״י, אדם עשוי לעשות מעשה קניין פעמיים כי חושש שהעדים של מעשה הראשון לא יהיו מצויים להעיד ודווקא בשטר שתחת ידו אם אדם עושה שטר נוסף זה מלמד שאחד מהם פסול.

צירוף עדויות בהלכות אישות

ב״י - כתב הרי״ף ראוה שנים שנתייחדה עמו צריכה הימנו גט שני אחד בשחרית ואחד בין הערבים זה היה מעשה ואמרו אין מצטרפין עכ״ל והוא לשון הירושלמי וכתבו גם **הרא״ש**. **וכתב הר״ן** אין מצטרפין דאף על גב דלגבי ממון קיימא לן דמצטרפין לגבי אישות דשייך בדיני נפשות בבת אחת בעינן להו עכ״ל. אבל **המרדכי** כתב בפ״ב דיבמות: ואף אם אין עידי כיעור שראו בבת אחת אלא אפילו בזה אחר זה כמאן דחזו בבת אחת דמו ואף על גב דכיעור דחזא האי לא חזא האי קיימא לן בהלואה אחר הלואה דמצטרפין ואף על גב דאמנה דמסהיד האי לא מסהיד האי מיהו אחד מנה מסהדי תרוייהו הכי נמי תרוייהו אדבר כיעור מסהדי וכן משמע **בירושלמי..**

הכרעת ב״י - ולענין נדון שלפנינו נ״ל דכיון דירושלמי מספקא ליה ומתלמודא דידן משמע דכל דאינו דיני נפשות ממש אף על גב דנפקא מיניה לדיני נפשות מצטרפין הכי נקטינן.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן ל' - אין עידי ממונות צריכים דרישה וחקירה וצריך להיות עדות שלם

סנהדרין ל: - אמר רב יהודה: עדות המכחשת זו את זו בבדיקות - כשרה בדיני ממונות.

סיבת פטור הנתבע שעד אחד אומר חבית יין היתה ועד אחד אומר חבית שמן היתה

אחד אומר חבית של יין ואחד אומר חבית של שמן,

הוה עובדא ואתי לקמיה דרבי אמי, חייביה רבי אמי לשלומי ליה חביתא דחמרא מיגו חביתא דמשחא. **כמאן - כרבי שמעון בן אלעזר?** אימר דאמר רבי שמעון [בן אלעזר] - היכא דיש בכלל מאתים מנה, כי האי גוונא מי אמר? לא צריכא לדמי.

רש"י (ע"פ ב"י) - מכחישים זה את זה בבדיקות אך מכיוון שיש רק עד אחד על כל מקרה ישבע נתבע ויפטר. (החקירות הן ז' דברים המביאים לידי הזמה).

רמב"ם - מכחישים זה את זה בחקירות, גוף המקרה הוא גם חלק מהחקירות. (7 החקירות הרגילות הם כלליות בכל מקרה כדי שהעדות תהיה ראויה להזימה אך בנוסף גוף העדות הוא חלק מהותי בעדות).

דיוטא עליונה ודיוטא תחתונה

אחד אומר בדיוטא העליונה ואחד אומר בדיוטא התחתונה. אמר רבי חנינא: מעשה בא לפני רבי וצירף עדותן.

נימוקי יוסף וטור - מכיון שאפשר לראות זה מזה אין זה נחשב חקירות אלא בדיקות, חקירת המקום שנחשבת כחקירות היא כזאת שבלעדיה אין העדות ראויה להזמה.

ריב"ש - "בין דיוטא עליונה לתחתונה לא דכירי אינשי" (אבל מכל מקום זה חלק מן החקירות)

אמתי צריך לתבוע שניהם כשהעדים מכחישים זה את זה

	דמי חבית יין וחבית שמן	**מנה שחור ומנה לבן**	**מנה ומאתיים**	**דיוטא עליונה ודיוטא תחתונה**
רמ"א	צריך	צריך	לא כתב	לא צריך
סמ"ע		הוכיח שצריך אף שלנ"י **ורי"ו** - אין צריך.	אין צריך	אין צריך
עיר שושן		אין צריך	צריך	אין צריך
ט"ז				
קצות			צריך **כע"ש ור"ן (וכן רע"א)**	
נתיבות				
הגר"א		**צ"ע על הטור** שכתב שצריך (מנה אחד ותולים בטעות)		

שמותר להעיד בזה אחר זה

סנהדרין ל'. - [ת"ק אומר] ואין עדותן מתקיימת בבית דין עד שיעידו שניהן כאחד.

רבי נתן אומר - שומעין דבריו של זה היום, וכשיבא חבירו למחר שומעין את דבריו.

רי"ף רמב"ם רא"ש ושו"ע - הלכה כר' נתן . (ר' יהושע בן קרחה כשיטתו ונפסק כנהרדעי שפסקו כמותו).

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

ישוב דברי העדים שאינם מכחישים זה את זה

רמ"א סעיף ב' - כל מקום שנוכל ליישב דברי העדים, שאין מכחישין זה את זה, מיישבין דבריהם.

שו"ע סעיף ג' - כן אם העידו סתם, דנין הדבר כמכחישין, להקל, שהמוציא מחבירו עליו הראיה.

ט"ז - לעדים יש חזקת כשרות. עדים שהכחישו זה את זה בחקירות אסורים להעיד יחד ובבדיקות כשרים שתולים בטעות. ניתן לתלות שמכחישים בבדיקות להקל אך בחקירות ניישב דבריהם שאינם מכחישים.

נתיבות - העיקר **כט"ז**.

האם עד המביאו לידי חיוב ממון <u>בצירוף</u> מביאו לידי חיוב שבועה

פשט רמב"ן - בנוסף לעדים שצירף לחייב בממון הצריך עד נפרד לחייב בשבועה

סמ"ע - אם כל אחד העיד על הלואה שונה (הלוואה אחר הלוואה) וחוייב לא מחייבים שבועה אך אם ניתן להעמיד שהעידו על אותה על הלוואה (הודאה אחר הלוואה או הודאה אחר הודאה) אין מחייבים.

ש"ך - <u>הסתפק</u> בחידוש זה, סבר שניתן להעמיד את תשובת הרמב"ן בתובע בשמא ע"פ עדים. ששבועת מודה במקצת אין מתחייב רק על טענת ברי ואילו שבועה על פי עד אחד מתחייב <u>להלכה</u> גם בטענת שמא.

ט"ז - המקור לחיוב שבועת מודה במקצת כאשר עדים מחייבים ממון קשור לק"ו שעדים מחייבים אותו קנס ופיו לא, 'אין חיוב קנס אלא על <u>מעשה א' שראוהו שניהם כא'</u> ולכן לא מתחייב על פי עדות מיוחדת קנס או שבועה. העמיד חיוב שבועה בסעיף ה' רק שראוהו כאחד ואחד טוען ששמע חוב על נ' ואחד על ק"נ.

קצות - סובר שעדות מיוחדת לא מועילה באישות מפני שהיא גורמת לחיוב נפשות ואילו לגבי קנס חיוב עדות מיוחדת מועילה נטה לדעת הש"ך שגם חיוב ממון בצירוף מביא לידי שבועה.

נתיבות - שני סוגי עדות מיוחדת. א. עדות מיוחדת שהיא על <u>מעשה אחד</u> אך לא רואים כאחד כגון רואים את המעשה משני חלונות והשווה לכך את עד הלוואה ועד הודאה[102] - יוצרת חיוב קנס. ב. <u>כל עד מעיד על מעשה שונה</u> - אין מחייבים קנס וכתב שלפי **תומים** עדות זו כשרה לממון רק מדרבנן. ואף שכתב לבאר דברי **הט"ז**, על פי יסוד **הט"ז** ביאר דווקא את חילוק **הסמ"ע**, שלט"ז צריך דווקא ראוהו שניהם כאחד.

משובב - הודאת עצמו פוטרת מקנס אך קנס לא נוצר מכח עדות, ואפילו עד ממון ועד קנס מצטרפים.

רע"א - מבאר באופן שונה את טעם ה**סמ"ע.** 'שעד שהביא לידי ממון לא שייך שיוכחש העד על קצת עדותו בשבועה'. גם כאשר מעידים על שני מעשים כגון שני הלוואות של מנה, אין הנתבע מתחייב שבועת מודה במקצת מרבי חייא לסמ"ע, כי אם הנתבע נשבע שאינו חייב יותר ממנה, מכיוון שמדובר על שני מקרים שונים ממילא הוא נשבע להכחיש את אחד העדים ושומט את היסוד לגבות גם את המנה שעליו התחייב שרק מכח צירוף עדות העד שהכחיש חויב ממון. **מחדש** שעד המביא לחיוב ממון מסייע לפטור משבועה.

צירוף עדות שני עדים שהעידו בבתי דין שונים

בבא בתרא קס"ה: - שלחו ליה חברייא לרבי ירמיה: שנים שהעידו אחד בבית דין זה ואחד בבית דין זה, מהו שיבואו בית דין אצל בית דין ויצטרפו? **... ושלח להו:** אני איני כדיי שאתם שלחתם לי, אלא כך דעת תלמידכם נוטה - שיצטרפו.

מרדכי ישן בב"י - דווקא דיינים. עדים ששמעו את חקירת שני העדים אינם יכולים להעיד 'עד מפי עד'.

שו"ע - יבא בית דין אצל בית דין ויצטרפו עדותן. **רמ"א -** אבל אחרים ששמעו הענין, אינן יכולין להצטרף, דהוי עד מפי עד.

---

[102] אף שהיה מקום רב לחלק ג' חלוקות א. <u>עדים על מעשה אחד בזמן אחד</u> אך לא רואים זה את זה - פסול רק לנפשות. ב. <u>עדים על מעשה אחד בזמנים שונים</u> (עד הלוואה ועד הודאה) - אינו יוצר חלות קידושין אך מועיל לקנס (שבית דין מצרפם אך לא שייך צירוף בית דין בקידושין) ג. עדים על שני מעשים שונים - מועיל לממון אך לא מועיל לחייב קנס (שחיוב קנס מכח מעשה).

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן ל' - אין עידי ממונות צריכים דרישה וחקירה וצריך להיות עדות שלם

סמ"ע - אפילו שני עדים ששמעו עדות שנחקרה בבית דין אסורים להעיד עליה.
ט"ז, קצות ונתיבות - אסור להעיד רק על עדות עד אחד שנחקרה עדותו בבית דין אך שני עדים שנחקרה עדותם, מותר להעיד על דבריהם ואין זה עד מפי עד אלא עדות על מעשה בית דין של קבלת עדות.

דבר ולא חצי דבר
מדוע עדות על שנת חזקה אינה נחשבת חצי דבר
רי"ף - כיון שמועילה העדות לעניין אכילת פירות.
תוספות מרובה, רשב"ם - פסול חצי דבר הוא דווקא שבאותו זמן העיד על משהו חלקי אך בחזקה העיד על כל מה שהיה יכול לראות. **וטעם זה הביא הסמ"ע**

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

שאלות ממבחנים

1. מהי עדות של ידיעה בלא ראיה, והאם עדות כזו כשרה בדיני ממונות?

טור סימן צ - כד וכי היכי דאמרינן גבי נחבל אי איבריר מילתא דחבל ביה שקיל בלא שבועה ה"ה גבי נגזל אי בריר מילתא דגזליה אף על גב דלא חזו דגזליה שקיל בלא שבועה והיכי משכחת לה כגון דמסהדי סהדי דהוה ליה בביתו כך וכך כלים וחזו להאי דעייל לביתיה ונפק ולא עייל התם אינש אחרינא ומקמי דעייל להתם אינש אחרינא עייל לביתיה ומנינהו להנהו כלים ואשתכחו חסר ולא הוה התם דוכתא דליפלו הנך כלים בגויה שקיל בעל כלים מההוא דמסהדי בו סהדי דעייל להתם בלא שבועה וזו היא עדות המתקיימת בידיעה בלא ראות ע"כ:

2. קי"ל בין הודאה אחר הודאה, בין הלוואה אחר הלוואה, בין הודאה אחר הלוואה - מצטרפין.
   א. בהלוואה אחר הודאה אם דווקא אחריה בזמן העדות או אפילו אחריה בזמן המעשה?
   ב. בהלוואה אחר הלוואה והלוואה אחר הודאה, אם דווקא בתובע שני מנים, או אפילו בתובע מנה אחד?

3. שני עדים העידו כל אחד בנפרד בבית דין, האם בתי הדין מצטרפים לפסוק על פי עדותם? **סעיף י"א**

ראה צירוף עדות שני עדים שהעידו בבתי דין שונים

4. ראובן תבע את שמעון לדין, שהודה לו בפני כמה עדים ביום פלוני בשעה פלונית שחייב לו סכום מסוים והביא שני עדים על כך, ואחד העדים אמר שבאותו יום ובאותה שעה היה הוא והעד השני יחד אך לא ראו מאומה, וראובן התובע מבקש בביה"ד שיביא עוד עד ויעיד עם העד השני, האם זה אפשרי או לא?

סעיף ד' 'אין זה הכחשה'.

5. ראובן תבע את שמעון לביה"ד שהוא חייב לו אלפיים שקלים בתורת פקדון ושמעון כפר בכל, והביא ראובן לבי"ד שני עדים, אחד שהעיד **ששמע** משמעון שיש לו בידו שבע מאות שקלים בפקדון השייך לראובן, והשני העיד **ששמע** מפיו שיש לו בידו בפקדון השייך לראובן סך אלף וארבע מאות שקלים, מה הדין, האם שמעון יחוייב בשבועה או בתשלום? **סעיף ה' סמ"ע ס"ק י"ט ש"ך ס"ק י"א וט"ז**

ראה האם עד המביאו לידי חיוב ממון בצירוף מביאו לידי חיוב שבועה

6. עדים שבאו לביה"ד להעיד, אחד מעיד מנה ופלוני היה עמי, והשני אומר לא ראיתי או לא הייתי עמו, האם עדות הראשון קיימת? **סעיף ד' 'אין זה הכחשה'.**

7. האם במילתא דעבידא לאגלויי נאמן עד אחד? **רמ"א סעיף י"ד סמ"ע ס"ק מ"א**

(אין חילוק בדיני ממונות בין מלתא דעבידא לגלויי או לא) (ריב"ש סימן קפ"א).(סמ"ע - שאין עד אחד נאמן)

8. עד אחד העיד בכתב ועד אחד בע"פ, האם מצטרפים? ומה הדין במעיד בע"פ שאומר אני קניתי מהלווה שהוא חייב למלווה? **סעיף י' - ...מצטרפין. ואם אמר זה שלא כתב עדותו: אני קניתי מידו על דבר זה ולא בא המלוה הזה ולא שאל ממני לכתוב, שניהם מצטרפים לעשות המלוה בשטר, ואינו יכול לומר: פרעתי. (ועיין לקמן ריש סימן נ"א) סמ"ע - אפילו לגבות ממשועבדים וש"ך חולק ויתבאר בסימן נ"א.**

9. האם גם לעניין פרעון נאמנים שני עדים להעידו שפרעו, אע"פ שלא ראו בבת אחת את הפרעון? **סעיף ח' מצטרפים לעניין פרעון.**

10. עד שמעיד שראה מעשה מסוים ואומר שפלוני היה עמו, מה הדין אם אותו פלוני אומר לא ראיתי ולא הייתי עמך? **סעיף ד' 'אין זה הכחשה'.**

11. עדי ממונות שהכחישו זה את זה בבדיקות, האם עדותן בטלה, מה הדעת מרן ורמ"א? **סעיף ב'**

שו"ע - אם הכחישו זה את זה בבדיקות, עדותן קיימת. ורמ"א לא השיג וראה סיבת פטור הנתבע שעד אחד אומר חבית יין היתה ועד אחד אומר חבית שמן היתה

12. מה הדין לפי השו"ע שאחד מן העדים טוען איני יודע באיזה יום הלווהו? **ראה איני יודע בדרישות וחקירות**

13. דיני ממונות אינם צריכים דרישה וחקירה. האם ב"ד רשאים לחקור מיוזמתם? **ש"ך ס"ק א'**

ש"ך כתב שאין לדיין לחקור הש"ך סבר שעד שאמר איני יודע בדרישות וחקירות עדותו בטלה אולם גם הנתיבות שחלק וסבר שאיני יודע בדרישות וחקירות לא מבטל עדות כתב בחידושים כש"ך שאין לדיין לחקור.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן ל״א - דין הרבה כיתי עדויות

מקורות

שבועות מ״ז: (שני כיתי עדים המכחישות זו את זו).

כתובות כ׳. (אוקי תרי להדי תרי ואוקי גבריה בממוניה)

מכות ה: (מי שמביא כמה כיתי עדים והוכחשו)

ראשונים ופסיקת הלכה

שני כיתי עדים המכחישות זו את זו

רב הונא - זו באה בפני עצמה ומעידה וזו באה בפני עצמה ומעידה.

רב חסדא - שתיהן פסולות.

ופסקו רי״ף תוספות רמב״ם ורא״ש כרב הונא.

עד מכת זו ועד מכת זאת

רשב״א שו״ע - נתבע פטור. (עד אחד בודאי פסול).

סמ״ע - נתבע פטור אף משבועת עד אחד מדין ׳נמצא אחד מהם קרוב או פסול׳.

רע״א - ציין שלאחד מתירוצי תוספות[103] דין ׳נמצא אחד מהם קרוב או פסול׳ הוא דווקא שידוע מי הפסול.

עד אחד המכחיש עד אחד (מחלוקת חכמי בריסק)

ש״ך חת״ס (ורע״א) - מוכח **מר״ן רמב״ן (נ״י) וריטב״א** שפסולים להעיד יחד .

הגר״א - בשבועות מ״ז: הגמרא מקשה על רב חסדא מהכחשת עד אחד ומוכח שדין עד אחד שווה לכת אחת.

נתיבות - מחלק בין עד שבא להעיד בתורת עד אחד שאין מדייק בדבר ויש לתלות הכחשתו בטעות ולא בשקר לבין עד שבא להעיד עם עד נוסף שמדייק בדבריו ואם הוכחש נפסל שאין תולים בו טעות.[104]

מלוה ולוה ושני שטרות

שבועות מ״ז: - מלוה ולוה ושני שטרות - יד בעל השטר על התחתונה.

הוציאם כאחד

גובה את הסכום הקטן והשטר השני ישרף/יקרע. **(תרומות)**

רמב״ם וטור - הלוה צריך להשבע שבועת מודה במקצת על השאר (כיוון שעל פי עדים חייב במקצת[105]).

ראב״ד ור״ן - פטור משבועה מודה במקצת על השאר (כפירת שעבוד קרקעות) וישבע היסת.

שו״ע - כרמב״ם.

סמ״ע - הביא דעת ראב״ד ור״ן.

ש״ך וקצות - העמיד שהרמב״ם והר״ן לא חולקים. יש לו קרקע - נשבע היסת. אין לו קרקע וכופר בכל - נשבע משום מודה במקצת ואין זה הילך כיון שכופר, הודה בקטן - פטור ממודה במקצת וחייב היסת.

הוציאם בזה אחר זה

רא״ש - אם לוה שתק גובה שניהם אך לוה רשאי להצריך שבועה למלוה שאין לו שטר נוסף כנגדו. ויכול לוה לשרוף את הקטן ולתבוע רק בגדול.

ב״י - תמה על הרא״ש מה יועיל שריפת שטר הקטן, הלוה יכול להחרים אם שרף שטר זה.

---

[103] סנהדרין ל״א. ד״ה שב״ש

[104] דבריו לא נתיישבו על ליבי, ומשווה בין פסול רשע שהוא גזירת הכתוב וצריך עדות גמורה לפוסלו, לפסול שקר שאינו מגזירת הכתוב אלא מסברה של חוסר נאמנות (האם גם עדות על ב׳ מתוך ד׳ שחיללו שבת היה פוסל את הד׳ להעיד יחד?).

[105] ׳שלא תהא הודאת פיו גדולה מהעדת עדים׳ ר׳ חייא קמייתא בבא מציעא ג׳.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

דר״מ - אפילו מודה בבית דין ששרף את השטר קטן שחתומים עליו הכת השנייה גובה, שכל הטעם הוא שלא יבוא בית הדין לגבות פעמיים ׳תרתי דסתרי׳.

בדק הבית בשם הרמב״ם - בזה אחר זה אף בבית דין אחד גובה ואינו יכול להשביעו שאין לו שטר נוסף.

שו״ע - כדבריו בשם הרמב״ם **(הגר״א נתיבות** ואפילו באותו בית דין) **רמ״א -** וי״א כרא״ש.

סמ״ע - לרא״ש אם גבה בית דין שטר אחד אינו יכול אותו בית הדין לגבות שטר שני אף בזה אחר זה.

שני מלוים ולוה אחד

שבועות מ״ז: - שני מלוין ולוה אחד ושני שטרות היינו מתניתין (שבועת חנווני שנתן ופועלים שלא קיבלו).

ר״ן - לרש״י הדמיון למשנה הוא רק בכך שניתן לעשות ׳תרתי דסתרי׳ אך לא נשבעים **ולרי״ף** דמיון גמור שגובים בשבועה אף שלא טענו ואף שהיה נאמנות בשטר.

רא״ש ורמב״ם - כרי״ף.

רמ״ה - אפילו לא הוציאו כאחד גובים רק בשבועה (אין צורך לשבע זה בפני זה שאין מכירים בשקר).

שו״ע - כרמ״ה (לא חילק וכן העיר **רע״א**).

מלוה אחד ושני לווים

שבועות מ״ז: - ב׳ לווין ומלוה אחד ושני שטרות מאי? תיקו.

הוציאם כאחד

רי״ף רמב״ם ורא״ש - לווים נשבעים היסת ונפטרים, לוה שהודה גובים ממנו מבני חורין בלבד.

הוציאם בזה אחר זה

רי״ף רמב״ם ורא״ש - גובה משניהם (ומשמע שחיוב שבועה רגיל שרק אם תבע לוה) **וכן פסק שו״ע** [**ר׳ אפרים -** גם במקרה זה לווים נשבעים ונפטרים].

סמ״ע והגר״א - בדין זה מודים הרא״ש ורמ״א שבית דין אחד יכול לגבות משני הלווים.

הכחשה לאחר מיתה

רע״א - אין נפסלים זה לזה שמא אילו היו כאן היו מודים לדברי הכת השנייה (למה אין חוזר ומגיד?[106])

ששני הכתות קרובים זה לזה

רע״א - מהריב״ל הסתפק.

ראה סימן ס״ג לענין מי שהועד עליו שמחזר אחר זיוף (שבעל פה נאמנים עדים ומה הדין בשטר)

[106] אולי סבר כשער משפט בסימן כ״ט שניתן לחזור באופן זה.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

שאלות ממבחנים

1. שתי כתי עדים המכחישות זו את זו במקצת העדות, האם תתבטל שאר עדותם מדין עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה? **נתיבות ס״ק ב׳**

ב״י- כתוב במישרים נתיב ב׳ חלק ז׳ (יג ע״ד) ואם אינם מכחישים זו את זו אלא בקצת העדות ובקצת אינם מכחישים נתקיים אותו הקצת. כנסת הגדולה - נ״ב: גמרא ערוכה היא בפרק חזקת הבתים לרב נחמן דהלכת׳ כותיה למאי דאתכחוש אתכחוש למאי דלא אתכחוש לא אתכחו׳, וכן תמה עליו בבני שמואל. וכן פסק נתיבות.

2. מלווה אחד ולווה אחד ושני שטרות שחתומים בכ״א כתי עדים שהכחישו זה את זה בעבר, מה הדין: א. אם הוציאם בזה אחר זה באותו בי״ד? ב. ומה הדין בהוציאם בבת אחת? **סעיף ב׳**

ראה מלוה ולוה ושני שטרות בהוציאם כאחד והוציאם בזה אחר זה.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן ל״ב - המודה בפני עדים שיאמרו דברים כהוייתן ואם אמר משטה אני בך

הטור כתב עיקר דין איזה הודאת בעל דין בפני עדים מחייבת אותו בסימן זה ואילו השו״ע כתבם בסימן פ״א והסיכום מסכם את השו״ע ממקורותיו ולכן עיקר הדינים יסוכמו בסימן פ״א .

מקורות

בבא קמא נ״ה : - נ״ו. (תניא אמר ר׳ יהושע ארבעה דברים העושה אותן פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים.. והשוכר עדי שקר להעיד.. ה״ד? אילימא לנפשיה, ממונא בעי שלומי, ובדיני אדם נמי ניחייב אלא לחבריה).

קידושין מ״ג. (מכלל דת״ק סבר : אפילו מדיני שמים נמי פטור? אלא דינא רבה ודינא זוטא איכא בינייהו).

ראשונים ופסיקת הלכה

השוכר עדי שקר לחברו פטור בדיני אדם וחייב בדיני שמים (וכן סָתם שו״ע)

נימוקי יוסף בשם רא״ה - דווקא שהעידו שחייב אף שפטור או להיפך נחשב מזיק בדיני שמים אך אם באמת היה חייב לו חייב כפרה על שעבר על מדבר שקר תרחק אך לא נחשב שהזיק חברו בדיני שמים.

תוספות - דווקא שוכר אבל אמר פטור אף בדיני שמים שסבור שלא ישמעו לו.

שו״ע - סָתם. **רמ״א -** הביא את הנימוקי יוסף ותוספות.

נתיבות בש״ך - ואינו יוצא ידי שמים עד שישלם לו כל היזקו.

ש״ך - חלק על תוספות וסובר שאף במפתה ולא שכרן חייב בדיני שמים וכן סבר **הריטב״א.**

(הגה בש״ך) קצות ובאר אליהו - מפתה חייב עונש מדין שמים על מעשיו, אך אינו נחשב מזיק בדיני שמים.

חכם צבי (וחות יאיר) - ׳מי לא מודו התוס׳ דאף שאינו מחויב לשלם לצאת ידי שמים עברה היא בידו שהרי החזיק ידי עוברי עברה ומשום לפ״ע לא תתן מכשול נמי איכא ובודאי יש עליו עון אשר חטא ועונש מחטיאי אדם בדבר אלא שאינו צריך לשלם אף לצאת ידי שמים כיון שלא שכרן ובתשובה בעלמא סגי.׳

שמודה שהוציא ממון בשקר וטוען שבאמת היה מגיע לו ממון זה

ש״ך בשם מהרש״ל - היכן שיש תביעה לאחד עם ג׳, וא׳ נעשה בעל דין וב׳ נעשו עדים, אם מודים אחר כך צריכים להחזיר המעות אף שאומרים שבדין לקחו ממנו שהוא חייב להם. **תומים ונתיבות -** דין זה צ״ע.

קצות - חלק. לתובעים יש מיגו בדומה לשטרא זייפא[107] וכיון שהכסף כבר בידם אינם צריכים להחזיר.

טוען ששילם לחברו עבור עדות שקר ושלא העיד לו לבסוף וחברו כופר

שבות יעקב וברכ״י - משביעו היסת, אין קנס באופן מובנה על מי שמשלם עבור עשיית עבירה, בית דין רשאי לקנוס באופן ספציפי כאשר הוא רואה צורך, במקרה שהמעשה לא מפורסם ומוכחש אין את התנאים לכך.

שאלות ממבחנים

1. השוכר עדי שקר לחברו, וחברו אינו מודה שהם עדי שקר, והוציא ממון על ידם, ואחר כך הם הודו שהעידו שקר, מה הדין?

רמ״א - העדים חייבים לשלם. וכל עוד לא שילמו השוכר פטור בדיני אדם וחייב בדיני שמים

2. השוכר או שידל עדים להעיד עדות שקר מתי חייב ומתי פטור, ואם לא העידו עדותם האם מחוייבים להחזיר שכרם?

ראה השוכר עדי שקר לחברו פטור בדיני אדם וחייב בדיני שמים (וכן סָתם שו״ע) ודעת ש״ך שם וטוען ששילם לחברו עבור עדות שקר ושלא העיד לו לבסוף וחברו כופר שאם מודה צריך להחזיר למשלם.

---

[107] בבא בתרא ל״ב :

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן ל״ג - פסולי עדות מחמת קרבה

מקורות (ראה תוכן עניינים מפורט)

נדה מ״ט: (כל הכשר לדון - כשר להעיד, ויש שכשר להעיד ואינו כשר לדון).

סנהדרין כ״ז: - כ״ט. (אלו הם הקרובים.. מחלוקת באוהב ושונא)

בבא בתרא קכ״ח. - קכ״ט. (כשרות שלישי בראשון, כל שתחלתו או סופו בפסלות - פסול).

ירושלמי סנהדרין פרק ג הלכה ו (רב חסדא בעי דור שלישי מהו שיהא מותר באשת ראשון משה מהו שיהא מותר באשת פינחס ריש לקיש אמר מקבלין דור שני ודור שלישי מדוחק רבי יוחנן אמר אפילו מריוח).

בבא בתרא קנ״ט. (משה ואהרן לחותנם משום דלא מהימני הוא? אלא גזירת מלך הוא שלא יעידו להם).

יבמות כ״ב. (הגרים אין להם קורבה)

מכות ז׳. (קרובי ערב פסולים להעיד ללוה).

ראשונים ופסיקת הלכה

שלישי בראשון

אח של סבא, או סבא רבה למעט שיטת יחיד של **רשב״ם** שסובר שאומרים בני בנים כבנים עד סוף הדורות.

בבא בתרא קכ״ח. - שלח ליה ר׳ אבא לרב יוסף ברש חמא, הלכה: שלישי בשני - כשר.

רבא אמר: אף בראשון.

מר בר רב אשי אכשר באבא דאבא. **ולית הלכתא כמר בר רב אשי.**

רב (סנהדרין כח.) - פסול (ודבריו על פי התנא רבי אלעזר ולא על פי המשנה שמוזכר בה רק שני בראשון)

ר׳ יוחנן בירושלמי גרסה רגילה- נשאל ׳משה מהו באשת פנחס?׳ וענה כשר. משמע שדווקא אשת ראשון בשלישי כשרה ולא ראשון בשלישי עצמו **הגהת הגר״א** ׳אהרן מהו באשת פנחס?׳

רבנו תם (ומרדכי בשם הגאונים)- פסק כרב שפסול (**תוספות והגהות דר״מ -** לרבנו תם פיסולו מהתורה).

בה״ג (מרדכי בשם רב שמואל בן חפני) - הלכה פסול מדרבנן וצריכה גט אם היה אחד מעדי קידושין.

רי״ף, רמב״ם ורמב״ן - כשר. **וכן פסק בב״י.**

דרכי משה - סמ״ג כתב שאין להקל כנגד רבנו תם בה״ג והירושלמי וכן ראוי להורות.

שו״ע - סתם כרי״ף רמב״ם ויי״א כרבנו תם **רמ״א -**ראוי להורות כרבנו תם ויי״א כבה״ג.

הגר״א מגיה בירושלמי ׳אהרן מהו באשת פנחס?׳, כלומר השאלה היא משום שבמשנה בסנהדרין נאמר ׳חורגו לבדו׳ כלומר אב חורג, פסול להעיד אולם הבעל של הסבתא כשר להעיד ושאלת הירושלמי האם בעל הנכדה כשר להעיד שהרי יש הקבלה ביניהם, האם אומרים בעל כאשתו במרחק של שני דורות אף שמקרה זה נחשב בעל כאשתו בראשון בשני.(אב ובנו ראשון בראשון ואבי אב שני בראשון).

לפי הגהה זו אין הוכחה לרבנו תם מהירושלמי ויש לפסוק כרבא.

חתן בנו/אבי חמיו/אבי אבי אשתו (בעל הנכדה)

לכאורה חד בעל כאשתו בראשון בשני אך הוא דומה לבן חורגו (בעל הסבתא) שכשר מטעם ׳אתפלג דורא׳.

טור - כשר (**וכן כתב הט״ז בשם מהרש״ל** שהכשיר אך הוא חלק ׳דתולדה דאשתו מלמעלה למטה מיקרבא דעתיה טפי לגביה, דאשתו נולדה על ידם, ממאי דאיכא קירוב לבן אשתו מאיש אחר׳).

ב״י ודר״מ - יש טעות סופר בטור וחתן בנו פסול, חד בעל כשתו בשני בראשון.

הסמ״ע - תלוי במחלוקת רבנו תם ורמב״ם לגבי שלישי בראשון **ושללשון רמב״ם שמביא שו״ע** כשר.

נתיבות - הט״ז חולק על הסמ״ע וכן עיקר שפסול.

הגר״א - על פי הגהתו בירושלמי כשר, וכן כתב שאין טעות סופר בטור ולא כב״י ודר״מ.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

בעל כאשתו

ראשון בראשון (אב ובנו, אחים, אשה ובעלה לרמב״ם ושו״ע) אומרים תרי בעל כאשתו.

שני בראשון (דוקא דוד, אך לא בן חורגו וראה **חתן בנו**) **לרוב הראשונים** אומרים רק חד בעל כאשתו, **ולרמב״ם ורי״ף** אומרים תרי בעל כאשתו (לשיטתם בבן גיסו).

שו״ע סתם כרמב״ם וריי״ף וי״א כשאר הראשונים **ורמ״א פסק** כרוב הראשונים.

שני בשני (בני דודים) אומרים רק חד בעל כאשתו (למעט הבנת הטור בריי״ף שאומרי תרי שאינה מוכרחת).

שלישי בראשון אף למחמירים (ר״ת וסיעתו) לא אומרים בעל כאשתו כלל.

תרומת הדשן אין לבעלי בנות דודות לחתום לכתחילה בשטר שמא יזדמן השטר לבית דין טועה ויפסלוהו. **וב״ח** ציין שחומרה זו היא רק לגבי שטר אבל עדות על פה אין חוששים. **ופסקו רמ״א**

ש״ך מוסיף עוד מקרים שניתן לטעות באותה דרך דיינים משום שחתומים בפסק דין ועד שחותם לבעל דין.

גיסו

ר׳ יהודה - כולל בנו וחתנו אבל חורגו לבדו.

ר׳ יוסי ברייתא - גיסו לבדו וכן חורגו לבדו.

ר׳ יוסי משנה - משנה ראשונה דודו ובן דודו וכל הראוי ליורשו.

הסבר שיטת ר׳ יוסי בברייתא

רש״י, רמב״ן, מאור, ראב״ד, (רב האי לפי הסבר המאור) ורא״ש - בן אחות אשתו פסול משום בעל אחות אימו, אך חתן אחות אשתו וכל שכן בן וחתן גיסו מאשה אחרת כשרים.

רי״ף בהלכות (אף שיש לו תשובה סותרת) ורמב״ם - בן וחתן אחות אשתו פסול ורבי יוסי הכשיר בן וחתן אשתו מאשה אחרת. אומרים תרי בעל כאשתו בראשון בשני אך לעולם הקרבה לא ממשיכה אחר אמירת בעל כאשתו וזהו ההבדל בן חתן אחות אשתו לבן גיסו מאשה אחרת.

פסיקה כרבי יוסי

אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבי יוסי

סבר רב יוסף לאכשוריה, אמר ליה אביי ממאי דרבי יוסי דמתניתין.. דלמא כרבי יוסי דברייתא.

מאור - לכתחילה חוששים גם לשיטת רבי יוסי במשנה וגם בברייתא ובדיעבד דנים לחומרא לגבי קידושין ובדיני ממונות קולא לנתבע.

ראב״ד - בין לכתחילה בין בדיעבד דנים לחומרא לגבי קידושין ובדיני ממונות קולא לנתבע.

רי״ף, רמב״ן ורא״ש - הלכה כר׳ יוסי דברייתא שאמר גיסו לבדו. **וכן נפסק בשו״ע.**

אחי האח (אח משותף ללא קשר דם והוא בן חורגו עם אח משותף שמוסיף קרבה)

סנהדרין כ״ח: - רב חסדא אכשר באחי האח. **אמרו ליה: לא שמיע לך הא דרבי ירמיה? -** אמר להו: לא שמיע לי. כלומר, לא סבירא לי. **וכרב חסדא פסקו הפוסקים.**

סב ילדיו כשנפטרה אימם (או התגרשה. ש״ך)

רבי יהודה אומר אפילו מתה בתו ויש לו בנים ממנה הרי זה קרוב

אמר רבי תנחום אמר טבלא אמר רבי ברונא אמר רב - הלכה כרבי יהודה.

רבא אמר רב נחמן - אין הלכה כרבי יהודה.

רי״ף רא״ש - אין הלכה כרבי יהודה **וכן נפסק בשו״ע.**

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

פסול קרובי האם

משנת רבי עקיבא - פסול קרובי האם שווה לפסול קרובי האב.

משנה ראשונה - דודו ובן דודו וכל הראוי ליורשו וכל הקרוב לו באותה שעה.

רא״ש - הלכה כרבי עקיבא

לשון הרמב״ם[108] **-** מדין תורה אלא קרובים ממשפחת אב בלבד והם האב עם הבן ועם בן הבן והאחין מן האב זה עם זה ובניהן זה עם זה ואין צריך לומר הדודים עם בן אחיו אבל שאר הקרובים מן האם או מדרך האישות כולן פסולין מדבריהם.

הבנת דעת הרמב״ם:

ב״י - פסולים מדרבנן. **וכתבו רמ״א** כו״א **(סמ״ע -** התרבה רק מאם אינו עניין, אסמכתא**) וכן דעת בה״ט**.

ש״ך, נתיבות, פנ״י ורע״א - אף לשיטתו הפסול מהתורה, הרמב״ם קורא למה שנלמד מדרשות חכמים ׳דברי סופרים׳ אף שדינו דין תורה ממש.**(ש״ך -** בכל אופן העיקר כשאר פוסקים שכתבו שהפסול מהתורה).

ארוסתו (קידושין, ובימינו קוראים לשידוכין אירוסין)

רבה בר בר חנה - אסור להעיד כנוגע. (ולכן לחייבה ממון רשאי להעיד).

רבינא - אסור להעיד כקרוב **וכן הלכה.**

רמב״ם - אם (לשון דיעבד) העיד לקרובתיה כשר. **וכן לשון שו״ע**

רא״ש - מעיד לקרובתיה.

סמ״ע - לשון שו״ע כרמב״ם שלכתחילה לא יעיד לקרובים ולרא״ש מעיד לכתחילה.

ב״י ובאר הגולה - גם לרי״ף עיטור והגהות מרדכי אסור לכתחילה להעיד לקרובותיה.

רמ״א (הגהות אשירי) - שידוכין בלבד אינן פוסלים. אך אם רוצה להעיד שתזכה בממון, אפשר שנוגע בדבר.

משרת הבית

כנסת הגדולה - כשר, אוהב כשר.

רדב״ז - פסול, נוגע בדבר.

תומים - מהרמב״ם מוכח שכשר שהרי נחשב כשכירו ולקיטו שכשר.

דעת פת״ש - אין לומר פסיקה גורפת, בנוגע צריך לבחון כל נושא לגופו.

שונא גמור

מהרש״ל, רמ״א וכנסת גדולה (מהריב״ל רשד״ם) - שונא גמור שהוא לו כאחד מן הרודפים פסול להעיד.

כנסת יחזקאל - כשר, נרצח מעיד (ולדעתי יש לחלק שאין בזה חשש רמאות שרק אם הוא דובר אמת שבאמת נתן לו מכה שתביאו למות יש סיבה שישנאו כל כך אך באמת יתכן שכעת לעדויות אחרות יפסל מחשש שינקום בו על מכה זו אולם שמא יש ראיה מקרובי נרצח שהם גואלי דם ורודפים וכשרים לשאר עדויות[109]).

תומים - אין ראיה לכך מן הש״ס ואין לחדש מסברה.

חתם סופר - נראה שיש ראיה לכך בש״ס מחמש נשים שפסולים לעדות אישה.

גרים

יבמות כ״ב. - אמר רב נחמן: ..אחין מן האם לא יעידו ואם העידו עדותן עדות, אחין מן האב מעידין לכתחלה.

---

[108] הלכות עדות פרק י״ג הלכה א׳

[109] ספר החכמה שהביא הבית יוסף, אולם שמא אף הוא דיבר להעיד על הרצח ולא על שאר עדויות.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

אמימר אמר: אפילו אחין מן האם נמי מעידין לכתחלה. ומ״ש מעריות? ערוה - לכל מסורה, עדות - לבית דין מסורה, וגר שנתגייר - כקטן שנולד דמי.
טור - הגרים אין להם קורבה אפילו שני אחין תאומים **שנתגיירו** מעידין זה לזה.
ב״י - הסתפק בהורתם שלא בקדושה ולידתם בקדושה. נטה להקל לפי הבנתו ברמב״ם שפסול מאם מדרבנן.
דר״מ - בפירוש רבינו שמשון מוכח שדווקא שלידתו שלא בקדושה מעיד לאחיו מהם.
ש״ך - הורתם שלא בקדושה ולידתם בקדושה חייבים משום אשת אח ופשוט שפסולים להעיד זה לזה.

ראה שהיה רחוק ונפסק הדין שהיה קרוב ונתרחק
ב״י - לא יוכל לחזור ולתבעו אח״כ בעדות זה שנתרחק, דהואיל ונפסק הדין, נפסק **וכן פסק רמ״א.**
ש״ך - העיטור בב״י פסל רק במקרה שבו א. העד העיד בזמן שהיה פסול שלא ידעו מפסולו ונפסלה עדותו ב. נפסק הדין. טעם לאיסור להעיד במקרה זה: 'עביד איניש לאחזוקי דיבורא' (כנוגע בדבר).
קצות - לא פוסלים מטעם 'עביד איניש לאחזוקי דיבורא', מביא שני טעמים שלא יעיד א. לאחר שהיה פסק דין יש יאוש של הנפסד. ב. כיון שהיה קבלת עדות בפסול זה נקרא סופו בפסול שפוסל את הראיה [צ״ע].
נתיבות - סבר שהש״ך כתב גם במקרה שטרם נפסק הדין[110]. שיטתו שאומרים 'עביד איניש לאחזוקי דיבורא' כאשר העדים אינם נאמנים לומר שלא סברו כשהעידו שיוציאו ממון על פיהם. אך כשהעידו שלא בפני בעל דין או עם קרוב כיון שיכולים לשנות גרסתם בטענה שלא סברו שעדותם תתקבל אין נוגעים להחזיק העדות.
נודע ביהודה - לש״ך צריך א. שיעידו ב. שיפסק דין וכתב דהיינו שיפסקו שעדותו פסולה אך התקשה בטעם.
רע״א - כ״כ להדי **הרא״ה** בחי' לכתובות ד״ה אר״ה א״ר בשם איכא מ״ד דפסולי עדות שהעידו בענין דפסולי להעיד ואח״כ הוכשרו לאותו עדות, אין נאמנין דחשיבי כנוגעין כיון דכבר העידו (משמע אף שלא נפסק הדין).

תחילתו בפסלות וסופו בכשרות בנוגע
תוספות, רא״ש, נ״י בשם רמב״ן, עיטור בשם ר״י מיגאש, רמב״ם - כשר להעיד ולדון. **וכן פסק שו״ע**
רבינו ברוך ומהר״ם - סילוק מועיל לדון אך לא להעיד כיוון שתחילתו בפסלות (וקשה עליהם מבבא בתרא מ״ג. שמפורש שסילוק מועיל להעיד).
פת״ש - ש״ך בסימן ל״ז סובר שניתן לומר 'קים לי' כרבנו ברוך.
שכיב מרע שציווה בפני קרובו הרחוק מהמקבלים ומהיורשים
דעת הגאונים בעה״ע - עדות קרובו כשרה.
רי״ף ורא״ש - עדות קרובו פסולה. המוריש בעל דין ובשעת עדות היה פסול.
גליון מהרש״א - אין זה נחשב תחילה בפסלות כי העדות לגבי ממון ולא השכיב מרע [כלומר הדיון אינו במוריש אלא לעולם הדין הוא בין מקבלי מתנת שכיב מרע והמוריש אינו באמת בעל דין אף בשעת ציווי ויש לדחותו].
שו״ע - סתם כרי״ף ורא״ש ויש מי שמכשיר.
סמ״ע - טעם המכשיר שאין תועלת לו בעדותם.
ט״ז - טעם המכשיר מפני ששכיב מרע יכול לחזור בו ואין תועלת בעדותם לגביו, כשאינו יכול לחזור פסולים.
קצות - משוה דין זה לקרוב שנסתלק מממון. **לנ״י ורמב״ן**[111] יכול קרובו להעיד בדבר אין בזה תחילתו בפסלות וכשר להעיד אף כששכיב מרע אינו יכול חזור בו. **ולראב״ד** פסול כיון שדווקא שהוא היה נוגע אין תחילתו בפסול כיוון שהיה בעל דבר אבל שנוגע לקרובו תחילתו בפסול. סבר ש**הרא״ש** שפסל סבר כראב״ד. הביא את ה**מהרי״ט שצוין בש״ך** שביאר כך את המחלוקת בשכיב מרע ושרא״ש פסל דווקא במתנה במקצת או במודה ששכיב מרע אינו יכול

[110] אף שהש״ך כתב בפירוש 'ואחר כך נודע מקורבתו ונפסל ופסקו הדין'.
[111] ראה חידושי הרמב״ן בבא בתרא מ״ג. דעת רבותיו (ראב״ד) ודעתו.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

לחזור בו. סייג דבריו: א. במודה אינו רשאי להעיד כי המודה בפני עד פסול יכול לטעון ׳שלא להשביע׳ ושלא כמהרי״ט ב. כאשר הדיון בצוואה הוא על חוב ולא על חפץ או קרקע מבוררת הדיון אף לאחר מיתה, הוא בחובו של השכיב מרע קרובו ופסול להעיד שגביה מקרקעות היא ערבות בלבד.

נתיבות - חיזק דעת הט״ז, שהמחלוקת היא רק במקרה שמעיד על קרוב ואין תועלת לקרוב בעדותו. לגבי תועלת סילוק בקרוב **רא״ש וראב״ד** מחלקים בין נוגע שפסולו משום בעל דבר שלא שייך לגביו תחילתו בפסלות שלא היה עליו שם עד, לבין קרוב של נוגע שהוא פסול קרוב ויש בו תחילתו בפסלות אולם אם מעיד על שני דברים ששייך לומר בהם פלגינן דיבורא ונסתלק הקרוב רשאי להעיד כיון שמה שמעיד אינו על קרובו. **וברמב״ן ובנ״י** מחלק בין אם הדיון הוא בקרוב, לבין אם הדיון על אדם אחר והנימוק או הראיה קשורה לקרוב, וסובר שרק בזה הכשיר הרמב״ן אבל להעיד על התחייבויות הקרוב גם הוא יודה שלא מועיל סילוק.

נתיבות חלק על הקצות שסבר שכאשר הדיון על חוב בצוואה הכל פוסלים להעיד וסבר שבזה גם נחלקו[112].

טריפה

מרדכי - פסול להעיד על מי שרצח אותו.

ב״י - משמע שטריפה פסול להעיד.

דר״מ - דווקא בדיני נפשות אינו רשאי להעיד שזו עדות שהיא אתה יכול להזימה[113] אבל לשיטתו בדיני ממונות מדרבנן לא צריך שתהיה עדות שניתן להזימה.

ש״ך ונתיבות - גם ר״י ונימוקי יוסף סוברים שצריך עדות שאפשר להזימה בדיני ממונות, אולם כיון שטריפה יכול לשלם במקרה שיוזם יכול להעיד, ואין בטריפה פסול הגוף.

רע״א - בדיני ממונות לא צריך עדות שאפשר להזימה ולכן לא נלמד שקטן פסול לעדות מפטורו כשהזיק.

עדים קרובים לדיינים

רי״ף רא״ש ר״ן מרדכי - פסולים. **וכן פסק שו״ע ורמ״א לא השיג.**

רשב״א - אפילו בדיעבד פסול.

רא״ש - בדיעבד אין לפסול (קיום) שטר שהעדים קרובים לדיינים.

דר״מ - ר״י ונימוקי יוסף מכשירים שבדיני ממונות לא צריך עדות שאפשר להזימה.

הגהות דרישה - צריך עדות שניתן להזימה **ומהרש״ל** הכשיר רק בקיום שטרות עדים קרובים לדיינים.

סמ״ע - רמ״א לא הביא בהגהת שו״ע את דעת ר״י ונימוקי יוסף כי רבים חולקים עליהם.

ש״ך - יש הרבה שמכשירים (לשיטתו משום שניתן להזים בבית דין אחר) וצריך עיון אם לפסול בדיעבד.

איני יודע בדרישות וחקירות

ריב״ש - בדין מרומה שדרש וחקר ואמרו עדים שאינם יודעים עדותם לא נפסלת **מביאו ב״י וב״ח.**

שו״ע סימן ל׳ - ..אף על פי שלא כיונו החדש (**הגר״א -** אף על פי. ר״ל שאין יודעין) ולא המקום שהלוה בו.. עדותן קיימת... אם הכחישו זה את זה בדרישות או בחקירות, עדותן בטלה.

---

[112] לנתיבות עיקר המחלוקת היא שמעיד על הקרוב ממש רק שאין לקרוב תועלת בה ושייך גם במקרה זה ולכן אינו מחלק בכך, בין הקצות והנתיבות יש מחלוקת לגבי טעם גביה מנכסים שירשו היורשים, במחילת שטרות מתבאר שכיון שפקע חוב הגוף פקע חוב בנכסים משועבדים לדעת **הנתיבות** ביורש חוב הגוף עובר ליורש ולכן ניתן לגבות מנכסים משועבדים ועדות על החוב היא עדות על היורש ואילו **הקצות (במשובב)** סובר ששונה דין לוה שמת שאף שחוב הלוה בטל במיתתו גובים מהנכסים שערבים לחוב כיוון שעל דעת זה התערב בדיוק בשביל מצב זה משעבדים את הנכסים שאפילו יפקע החוב בשל מות הלוה יגבו מהם.

[113] כיון שהמעיד יש לו מעמד של מת אם יבאו עדים זוממים ויזימו אותו לא יהיה אפשר לעונשם אולם בדיני ממונות אין לחלק בין טריפה לשאר אדם כיון שהמוזם מתחייב ממון ואם כן גם עד טריפה ניתן להזימו **וכן ביאר ש״ך**. **אבל רמ״א** סובר בדיני ממונות אין צריכים עדות שאי אתה יכול להזימה ולכן הפנה לנימוקי יוסף וחזר על כך גם באות י׳)

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סמ״ע סימן ל׳ - בין אם אומר עד אחד בניסן היתה ההלואה והשני אומר באייר, והתובע תבע שני מנין. בין אם אמר האחד בניסן והשני אומר איני יודע אימת היתה, דאז מצרפין עדותן אף על גב דהתובע אינו תובע אלא מנה. ונראה דמזה דאומר השני איני יודע מיירי הטור והמחבר כאן, מדסתמי בטענות התובע.

ש״ך - עדותו בטלה. חכמים לא עקרו את הצורך בעדות שאפשר להזימה אף שחכמים שיש להמנע מלחקור אנו תולים שמן הסתם העדים זוכרים היום והשעה והעדות ראויה לבוא לידי הזמה אם תחקר[114].

תומים ונתיבות - עדותו כשרה. לכל הדעות אין צורך בדיני ממונות שיאמרו העדים באופן שיוכלו להזים אותם. נחלקו האם צריך שיהיה יכולת לדיינים לדון ולהכריע בתביעה גם במקרה שיבואו עדים להזים עדות שקיבלו (כשהעידו באופן שניתן להזים, כגון בזמנו כתבנוהו) או שבמקרה שבאמת יבואו עדים להזים עדות של קרובים לדיינים שהתקבלה בבית דין התביעה תעבור להתברר בבית אחר.

[114] נראה שהש״ך מבין שכשהתורה חייבה את הדיינים לדרוש ולחקור זה מלמד דין בעדות שהעדים צריכים לדעת את התשובות לחקירות וישנו דין בידיעת העדות והגם שחכמים בטלו בשב ואל תעשה את חובת החקירות, הם לא ביטלו את הצורך בידיעת העדים. אולם החולקים סוברים שדין דרישה וחקירה ודין עדות שניתן להזימה הוא דין בבית הדין ולא בעדות ׳וְדָרַשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ וְשָׁאַלְתָּ הֵיטֵב וְהִנֵּה אֱמֶת נָכוֹן הַדָּבָר׳ (דברים י״ג, ט״ו) עדות שאפשר להזימה ואינה מוזמת זה מאמת שהיא אמיתית אך בלא זה אין ערך מוסף לכך שהעדים יזכרו באיזה תאריך קרה המקרה אם לא שואלים אותם.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

שאלות ממבחנים

1. מתי מקבלים עדים קרובים? **גרים וקיבלו עליהם הקהל שרק הם יהיו עדים שבסעיף י״ח.**
2. מה הדין לפי השו״ע באם אחד מן העדים טוען, איני יודע באיזה יום הלווהו? **ש״ך ס״ק ט״ז**

שו״ע בסימן ל׳ - אעפ״י שאין עידי דיני ממונות צריכין דרישה וחקירה, אם הכחישו זה את זה בדרישות או בחקירות, עדותן בטלה. וראה איני יודע בדרישות וחקירות (איזה יום זה חלק מז׳ דרישות)

3. שני אחים תאומים שהורתם שלא בקדושה ולידתם בקדושה, האם נחשבים כאחים פסולים להעיד יחד? **ראה גרים**
4. בעדות בעינן תחילתו וסופו בכשרות, פרט באיזה אופן יכול להעיד אדם שהיה תחילתו בפסלות אך סופו בכשרות, נמק.

ראה תחילתו בפסלות וסופו בכשרות בנוגע ולרע״א ומחנה אפרים יכול להיות עד מסייע לפטור מהיסת.

5. כל הפסולים לדון פסולים להעיד, מהו המקור לדין זה בגמ׳, מי כשר להעיד ופסול לדון, ומה טעם ההבדל ביניהם?

נדה מ״ט: כל הכשר לדון - כשר להעיד ויש שכשר להעיד ואינו כשר לדון; אוהב ושונא פסולים לדון וכשרים להעיד והטעם ביאר רש״י בסנהדרין כ״ט. חד לדיין - דבדיין מודו רבנן דשונא לא ידון, דלא מצי חזי ליה זכותא. וסמ״ע - הטעם, דבעדות, המעשה כאשר היה לפניו הוא מעיד, ולא חשדינן ליה שישנה בכיוון בשביל אהבתו או שנאתו. משא״כ בדין שתולה בסברא, והמחשבה משתנה מחמת אהבתו או שנאתו אפילו בלא כונת רשע,

6. אבי חתן ואבי כלה, מה דינם לעניין עדות ודיינות, האם יכולים לשבת יחד בהרכב בי״ד, והאם ארוס בימינו יכול להעיד לארוסתו? **סעיפים ו׳ וט׳ וראה ארוסתו (קידושין, ובימינו קוראים לשידוכין אירוסין)**

סנהדרין כ״ח: - אמר רב חסדא: אבי חתן ואבי כלה מעידין זה על זה

שו״ע - אבי חתן ואבי כלה מעידים זה לזה. רמ״א: וי״א אף על גב דלעדות כשרים, אסורין לדון, דה״ל כאוהב ושונא. ואפילו הוא דיין קבוע, יכול לומר: אינו מקובל לי (הגהת מרדכי בשם עיטור), ונ״ל דבדיעבד דינו דין (מהרי״ק).

סמ״ע - גם עיטור מודה שבדיעבד דינו דין (אוהב שאינו גמור) ובשונה משונא מותר אוהב גמור לדון יחד עם אוהבו.

7. האם בעל כאשתו נחשב כראשון בראשון או לגוף אחד? מה הנפ״מ לדינא בשאלה זו?

לרמב״ם ושו״ע נחשב ראשון בראשון. סמ״ע כתב שלפי זה בעל נכדה תלוי במחלוקת שלישי בראשון.

8. נכד של אחיו חתם על כתובת אשתו, מה דין הכתובה? **ראה שלישי בראשון ולפי שהכתובה נוגעת גם אליו זהו שלישי בראשון רגיל ולא בעל כאשתו בשלישי בראשון**
9. עד שהוא טריפה האם הוא כשר לעדות, והאם יש לחלק בזה בין דיני נפשות לדיני ממונות? ציין המקור בגמ׳ וברמב״ם ודברי הש״ך בזה! **ש״ך ס״ק ט״ז וראה טריפה**
10. ראובן בעל קרובתו של שמעון, שמין הדין פסול להעיד לשמעון, באיזה אופן יכול ראובן להעיד לשמעון אחר שמתה אשתו? ובאיזה אופן פסול לגמרי גם אחרי שאשתו מתה? **סעיף י״ג**

שו״ע - אם ידע העדות כשהיה חתנו, ומתה בתו, פסול. אבל אם ידע העדות בשעה שלא היה חתנו, ונעשה חתנו, ומתה בתו, מאחר שתחלתו וסופו בכשרות, אף על פי שנפסל בנתיים, כשר.

11. עדים הקרובים למצווה ורחוקים למקבלים, האם כשרים לעדות או לא? **סעיף י״ד**

ראה שכיב מרע שציווה בפני קרובו הרחוק מהמקבלים ומהיורשים

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

תוכן עניינים מפורט סימן ל״ג

סימן ל״ג - פסולי עדות מחמת קרבה 121
מקורות (ראה תוכן עניינים) 121
ראשונים ופסיקת הלכה 121
שלישי בראשון 121
חתן בנו/אבי חמיו/אבי אבי אשתו (בעל הנכדה) 121
בעל כאשתו 122
גיסו 122
אחי האח (אח משותף ללא קשר דם והוא בן חורגו עם אח משותף שמוסיף קרבה) 122
סב ילדיו כשנפטרה אימם (או התגרשה. ש״ך) 122
פסול קרובי האם 123
ארוסתו (קידושין, ובימינו קוראים לשידוכין אירוסין) 123
משרת הבית 123
שונא גמור 123
גרים 123
ראה שהיה רחוק ונפסק הדין שהיה קרוב ונתרחק 124
תחילתו בפסלות וסופו בכשרות בנוגע 124
שכיב מרע שציווה בפני קרובו הרחוק מהמקבלים ומהיורשים 124
טריפה 125
עדים קרובים לדיינים 125
איני יודע בדרישות וחקירות 110
שאלות ממבחנים 127
תוכן עניינים 128

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן ל״ד - עדים הפסולים מחמת עבירה

מקורות (ראה תוכן עניינים מפורט)

סנהדרין כ״ד: - כ״ז: (ואלו הן הפסולים..)

שבועות ל׳: (עד שיודע בחבירו שהוא גזלן, מנין שלא יצטרף עמו? תלמוד לומר: מדבר שקר תרחק).

קידושין מ׳: (כל שאינו לא במקרא ולא במשנה. א״ר יוחנן: ופסול לעדות.. האוכל בשוק..)

בבא מציעא ה׳: (רועה בהמות של אחרים אינו חשוד בגזל).

פסחים מ״ט: (תנו רבנן: ששה דברים נאמרו בעמי הארץ: אין מוסרין להן עדות, ואין מקבלין ממנו עדות..)

חגיגה כ״ב. (אמר רב פפא: כמאן מקבלינן האידנא סהדותא מעם הארץ, כמאן - כרבי יוסי).

סנהדרין ט׳: - י׳. (אדם קרוב אצל עצמו ואין אדם משים עצמו רשע, ואין אדם קרוב אצל ממונו).

בכורות כ״ט. (הנוטל שכרו לדון - דיניו בטילים, להעיד - עדותיו בטילין)

ראשונים ופסיקת הלכה

האיסור להצטרף עם עד רשע אפילו מעיד אמת

שבועות ל: - עד שיודע בחבירו שהוא גזלן, מנין שלא יצטרף עמו? תלמוד לומר: מדבר שקר תרחק.

מהרש״א - דע״י צירופו יהיה מחייב את האחד בדבר שאינו חייב ואינו אמת כגון שטענו במאתים והוא אינו יודע להעיד לו אלא על מנה יצרף את הגזלן גם להעיד על מנה דבעדותו מחייבו שבועה על מנה שניה.

סמ״ע ונתיבות - האיסור הוא במה שגורם לדיינים לפסוק שלא על פי כללי התורה אף שהתוצאה אמת. [שקר הוא הוצאת ממון שלא כדין, והדין הוא שמוציאים ממון רק על פי שני עדים כשרים]

הש״ך מסתפק בטעם שאסור להצטרף להעיד אף עדות אמת, עם חבירו שיודע בו שהוא רשע אך בית דין אינו מכיר זאת מדוע פסול להעיד עימו, האם מצד חשש שיצא דין שקר כגון שחבירו יפריז בעדותו או גזירת הכתוב שאף אנו רואים שהתורה הקפידה בכך שאם נמצא אחד מהם קרוב או פסול עדותם בטלה.

באר היטב - יולי נראה דדמי דין זה ללמה שכתוב בסימן כ״ח סעיף ג׳ שעד אחד היודע עדות לגוי נגד ישראל שאינו רשאי להעיד בדיניהם במקום שמוציאים על פי עד אחד, אע״פ שיודע שהוא אמת׳.

ברכי יוסף - ניתן להצטרף עם פסול דרבנן משום שקודם הכרזה אינו פסול.

האם אדם שיודע בעצמו שהוא רשע רשאי או חייב להעיד

חוות יאיר - מתלבט (האם לומדים זאת מדין שאסור להצטרף להעיד אף עדות אמת, עם חבירו שיודע בו שהוא רשע אך בית דין אינו מכיר זאת ואף כאן הוא יודע בעצמו שהוא רשע.**(רע״א הבין שהכריע לפסול).**

ע״פ מהרש״א - רשאי, בחבירו יש חשש שישקר כגון שיפריז או יפחית בסכום הואיל וחוקרים כל עד בנפרד.

תומים - רק הטעם ברשע שנחשד לשקר, ואם כן הוא שיודע בנפשו שהאמת אתו למה לא יעיד, וכן הטעם בפסול מחמת נגיעה שכל הטעם הפסול שיעיד שקר, ואם כן הוא שיודע בעצמו שהאמת אתו למה לא יעיד.[115]

נתיבות - כיון שאין פסולו ידוע בבית דין ועדותו תתקבל בבית דין, חייב להעיד, אבל אם יודע בעצמו שהוא קרוב, פטור מלהעיד. **או״ת [אורים סק״ג]**. אבל אם יודע בעצמו שהוא נוגע לא יעיד **(שלא כתומים)**

אחי הקצות[116] - יכול להעיד שדי בתשובה קלה כשאין יודעים ורק בחבירו אסור הואיל ויודע שלא עשה תשובה. [כשראה קודם שעשה תשובה תלוי האם דין ״בעינן תחילתו וסופו בכשרות״ שייך לגבי פסול עבירה.]

---

[115] דבריו נראה שסותרים למה שחלק על הש״ך בסימן ל״ד ׳כי אין לנו לעשות תחבולות רשע וה׳ לא צוה, וכך גזרת המלך הוא ואין לנו להרהר ולחפש בטעמים.׳ אולם המעיין בפנים יראה שהוא חלק על הש״ך רק במקרה שמצטרף עם עד שבאמת לא ראה, אבל מדבריו כאן ובסימן כ״ח נראה ששיטתו שאם יודע שהעד יעיד אמת ורק הוא יודע ברשעו [אינו רשע בעדים] ניתן להצטרף עמו.

[116] קצות סימן כ״ח ס״ק ח׳: והעלה בזה אחי הנ״ל דע״כ לא בעינן תשובה מפורסמת אלא לעבירה מפורסמת (עיין סימן ל״ד סעיף כ״ט), אבל כל שאין הב״ד יודעין כלל אלא הוא בעצמו יודע נגעי לבבו סגי ליה נמי בלב לעשות תשובה והיינו לחזור מרשעתו וסגי.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

פסולי עבירה

הלכה כאביי שכל רשע פסול לעדות ולא רק רשע דחמס.

חשש משקר בפסול עבירה שאינו של חימוד ממון (לקוח מסימן מ״ו סעיף ל״ד)

בית יוסף בשם ר׳ ירוחם ותוספות - ספק.

קצות - גזירת מלך ודינו כקרוב שאין בו חשש משקר. כתב שכן נראה **בנימוקי יוסף.**

נתיבות - חשש משקר ודינו כגזלן כן נראה מ**הש״ך** ביורה דעה[117].

פסול שבועת ביטוי בנשבע לעתיד

רש״י, ר״ח, רמב״ן, ראבי״ה, ריב״א (רי״ף ע״פ ר׳ ירוחם) - כשר, סבור לקיים וכפהו יצרו.

ר״ת, רב האי, רא״ש, טור (רמב״ם) - פסול.

ריב״ש - נשבע לעתיד ועבר בקום ועשה כגון שנשבע שלא לעשות נפסל, נשבע לעשות ולא עשה בשב ואל תעשה כשר.

(**ובדר״מ** תמה צ״ע מאי נפקא מינה דלא עביד מעשה מכל מקום עבירה זו חייבים עליה מלקות).

רשב״א - שבועת ביטוי עושה אותו חשוד על שבועה, אך לפוסלו לעדות רק שבועת ממון פוסלת[118].

שו״ע - סתם - כר״ת ור״א - כרש״י.

משאת בנימין, ש״ך, (רע״א) ונתיבות - הלכה כריב״ש.

הרב משה רוטנבורג, כנסת הגדולה ותומים - אף במקרה שהכשיר ריב״ש העדים פסולים מדרבנן.

חשוד על העריות

רב נחמן - כשר.

רב ששת - פסול.

מיהו החשוד על העריות שהכשיר רב נחמן -

ר״ת, רש״י, ורי״ף - בא על הערוה ממש והכשירו רב נחמן שיצרו תקפו.

רז״ה (ר׳ ירוחם) ורא״ש - מתייחד עם הנשים וליבו גס בהם, בא על הערוה מודה רב נחמן שפסול.

פסק הלכה

רי״ף בשם גאונים - הלכה כרב ששת (הלכה כרב ששת באיסורים).

רא״ש - הלכה כרב נחמן (הלכה כרב נחמן בדיני וכן אמוראי נחלקו בשיטתו).

רי״ף ורא״ש נחלקו בפירוש הגמרא אבל לשיטת שניהם יוצא שבא על הערוה פסול ומתייחד מותר. ב״י

(אף שיש שיטות (**עיטור,**)שפירשו את החשוד כרש״י וכרי״ף ופסקו כרב נחמן אך בית יוסף לא הביאם)

פסול עבירה שאין בה מלקות

רמב״ם - לא הזכיר (וכן שו״ע לא הזכיר).

ריב״ם ע״פ פני יהושע[119] וט״ז - גם באיסור תורה נפסלים דווקא עבירה שיש בה חימוד ממון.

ר׳ ירוחם ורמ״א - כל איסור תורה שאין בו מלקות פוסל עדים מדרבנן (**רע״א -** ׳משמעות כל הפוסקים׳).

פסול עבירה שיש על חיובה מלקות בשב ואל תעשה

רי״ף ריב״ש ונתיבות - אינו פסול מהתורה, הפטור אינו מקרי בשל חוסר בירור שהזיד אלא החטא פחות.

---

[117] סימן קכ״ז סעיף קטן כ׳.

[118] מהרי״ט ביאר שכוונתו שזאת באופנים שאין לוקים עליה (נשבע שיאכל ולא אכל) נפסלים רק כאשר יש בה חימוד ממון, אך בכל מקרה חשוד על השבועה כיון שאינו זהיר בעבירה זו.

[119] רע״א מזכירו על הט״ז שמובא בסעיף י״ח על בטבח שנפסל כי הוא אוכל נבלות לתאבון ולא די בטעם שלפני עוור שאין בו מלקות.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

ברכי יוסף, כנה״ג (מהרי״ט ותומים) - פסול מדרבנן (אף לרמב״ם ואף שאין בו חימוד ממון)
דר״מ - פסול מהתורה, זה שיש אופן חיוב מלקות סימן לחומרת האיסור.

פסול עבירה דרבנן

רמב״ם -ואם היה החיוב שבה מדבריהם הרי זה פסול מדבריהם.. אכל בשר עוף בחלב, או שחלל יו״ט שני[120]..
טור- עבר עבירה דרבנן פסול מדרבנן.
ר׳ ירוחם, תוספות, עיטור - איסור דרבנן ששייך בו חימוד ממון.
שו״ע - היתה עבירה שעבר מדרבנן, פסול מדרבנן.
רמ״א - וי״א דווקא באיסור דרבנן ששייך בו חימוד ממון (**ר׳ ירוחם, תוספות, עיטור**). (מדעת **ר׳ ירוחם** ניתן לראות שאין זה מקשה אחת שאין לומר שבהכרח שמי שסובר בדרבנן צריך חימוד ממון גם יאמר שלא גזרנו על עבירה דרבנן שאין לנו מלקות).
הגהות פרישה ודרישה - כר׳ ירוחם סברו גם **הרמב״ם**[121] **והריב״ש**.
סמ״ע - משום חימוד ממון. שאז חששו שכמו שעבר עבירה משום ממון יעבור נמי להעיד שקר בשביל ממון או הנאה שיהנה לו. (נראה ששיטת הסמ״ע שחימוד ממון שם כולל לעבירות שמחמת תאבון, ראה הערה 5).
פמ״ג - דווקא איסור שיש בו מכת מרדות פוסל (׳היה החיוב [מלקות] שבה מדבריהם׳).
ברכי יוסף - באיסור שבשב ואל תעשה אינו נפסל. (**נתיבות** כתב שאף באיסור תורה שבשב ואל תעשה אינו נפסל).
רע״א - פסולי דרבנן אי תפיס מהני. **רשב״א.**

מכה חבירו

מרדכי - כל המגביה ידו על חבירו אף על פי שלא הכהו נקרא רשע **פסק ראב״ן** דיש לקרותו רשע ופסול לעדות.. כיון שפסול אוכל נבלות לא בעי להכעיס ולא בעי רשע דחמס. [**פשט המרדכי** שכיוון שנקרא רשע פסול מהתורה והטעם שאיסור מלקות נפסל הוא מטעם שגם בו פרשה התורה שנקרא רשע **וראה באר אליהו**]
רמ״א - המגביה ידו על חבירו להכותו, פסול לעדות, מדרבנן **(ב״י).**
ב״י סמ״ע והגר״א - הטעם שמדרבנן, משום שאין לוקים על זה [ואין בו חימוד ממון כפי שגם הבין מרדכי]
רע״א - מתשובת בית יוסף נראה שפסול מהתורה.
אמרי ברוך - מהמרדכי נראה שהכאה וחבלה בכלל איסור גזל [ואולי לכן נקרא רשע] ונפסל בהכאה שיותר משוה פרוטה מהתורה וכן גוי שמוזהר על פחות משוה פרוטה נהרג בהכאה פחותה משוה פרוטה. אך מי שרק הגביה או הכה פחות משוה פרוטה שלגבי ישראל אינה ממון פסול רק מדרבנן (ויתכן שהגר״א יודה לזה).

קוברי המת ביום טוב (סוברים שעושים מצוה)

סנהדרין כ״ו: - הנהו קבוראי דקבור נפשא ביום טוב ראשון של עצרת, שמתינהו **רב פפא**, ופסלינהו לעדות. **ואכשרינהו רב הונא בריה דרב יהושע. אמר ליה רב פפא:** והא רשעים נינהו? - סברי מצוה קא עבדי. - והא קא משמתינא להו! - סברי: כפרה קא עבדי לן רבנן.
משמע ברי״ף - (גרס: סבר רב הונא בריה דרב יהושע לאכשרינהו) פסולים כרב פפא **(ב״י:** אין הדיוק מוכרח).
רא״ש רש״י (ורמב״ם ע״פ ריב״ש וכס״מ) ושו״ע - כשרים אף ביום טוב ראשון כרב הונא בריה דרב יהושע.

---

[120] ניתן להבין בשיטת הרמב״ם שלא כל עבירה דרבנן פוסלת אלא דווקא עבירה שחכמים הרחיבו את איסור תורה שיש בו מלקות וכן הוא דוגמאות העובר על עוף בחלב מדרבנן עובר על איסור בשר וחלב וכן יום טוב שני וכלאיים ויובן בחילוק שבין איסור בורר דרבנן שהעוברו יפסל עליו כי מדרבנן עבר על איסור בורר שהוא כרת לבין מוקצה ואמירה לגוי. וע״פ זה יובנו דברי הפרישה.
[121] קשה עליו מהדוגמאות שהרמב״ם הביא, אך אולי שיטת הסמ״ע כסוברים שחמס כולל עבירות שנכשל מפני תאוותו, אך בכסף משנה על הרמב״ם הבין שבשר בחלב הוא רשע רק לאביי שאין זה רשע דחמס.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

משחק בקוביה ומפריחי יונים

סנהדרין כ״ד: - ואלו הן הפסולין - המשחק בקוביא והמלוה בריבית, ומפריחי יונים...

אמר רבי יהודה: אימתי - בזמן שאין להן אומנות אלא הוא, אבל יש להן אומנות שלא הוא - כשרין.

משחק בקוביא מאי קא עביד? - **אמר רמי בר חמא:** משום דהוה אסמכתא, ואסמכתא לא קניא.

רב ששת אמר: כל כי האי גוונא - לאו אסמכתא היא. אלא: לפי שאין עסוקין ביישובו של עולם.

[רש״י - הואיל ואין עסוקין ביישובו של עולם אינן בקיאים בטיב דינים ומשא ומתן, ואינן יראי חטא].

מאי בינייהו? - איכא בינייהו דגמר אומנותא אחריתי.

בגמרא מבואר שרמי בר חמא סבר שר׳ יהודה חלק על חכמים ואילו **רב ששת סבר כר׳ יוחנן וריב״ל** (שסובר כן גם בבמה דברים אמורים) שר׳ יהודה כתב אימתי הוא מפרש דברי חכמים ואינו חולק עליהם.

סנהדרין כ״ו: - אמר רבי יהודה אימתי. אמר רבי אבהו אמר רבי אלעזר: הלכה כרבי יהודה.

רמב״ם - וכן משחק בקוביא והוא שלא תהיה לו אומנות אלא הואיל ואינו עוסק ביישובו של עולם הרי זה בחזקת שאוכל מן הקוביא שהוא אבק גזל **וכן פסק שו״ע.**

רי״ף וטור - כרב ששת, דווקא שאין לו אומנות אחרת.

מפריחי יונים

במשנה שלימדה שר׳ יהודה פוסל משחק בקוביה רק כשאין לו אומנות אחרת, מלוה בריבית שבפשט פסול אף שיש לו אומנות אחרת כתוב בין משחק בקוביה למפריחי יונים, וכן מה פירוש ׳מפריחי יונים׳.

סנהדרין כ״ה. - מאי מפריחי יונים? **הכא תרגומה:** אי תקדמיה יונך ליון,

רבי חמא בר אושעיא אמר: ארא. **(רש״י -** מלומד להביא יונים ממקומן לבית בעלים על כרחן, ויש בהן גזל).

מאן דאמר אי תקדמיה יונך ליון - מאי טעמא לא אמר ארא? - אמר לך: ארא - מפני דרכי שלום בעלמא. **ומאן דאמר ארא,** מאי טעמא לא אמר אי תקדמיה יונך ליון? - אמר לך: היינו משחק בקוביא.

רמב״ם - מפריחי יונים ביישוב פסולין מפני שחזקתן שגוזלים יונים של אחרים בחנם (כרבי חמא).

טור - אם תקדם יונתי ליונתך (אסמכתא) ודווקא שאין לו אומנות אחרת.

שו״ע - כרמב״ם. **סמ״ע -** תמה שלא הביא גם את דעת רש״י וטור.[וראה בדברי שיתכן שהבין שלא חלקו]

סמ״ע וט״ז - ביאור שיטת רמב״ם הרמב״ם מחלק בין אבק גזל לבין גזל דרבנן. הרמב״ם פסק כרב ששת שאין איסור גזל ואסמכתא במשחק בקוביה ובאם תקדם יונתי ליון אלא רק אבק גזל שאין לפסול עבורו סתם אדם שמשחק במשחקים אלו להנאתו שאין זה איסור דרבנן של חימוד ממון אבל אם זקוק לאבק גזל למחייתו אפילו שיש לו אומנות אחרת נפסל (שלא כ**רש״י**) ולשיטתם בטלן שאוכל מירושה או משחק עם גוי לא נפסל לרמב״ם אבל לרש״י וטור נפסלים..

לענ״ד ניתן להבין את הרמב״ם בדומה לטור מהו האבק גזל? ׳ונאסר זה מפני שהוא מתעסק בעסק שאין בו תועלת לישוב העולם, ויסוד הוא בתורתינו שאין ראוי לאדם להעסיק את עצמו בעולם הזה אלא באחד משני דברים או בחכמה להשלים בה את עצמו, או בעסק שיועיל לו בקיום העולם כגון אומנות או מסחר׳[122] אם אדם מתעסק בכך רק להנאתו אינו נפסל אבל אם זה המקצוע שלו יש בכך איסור והחילוק בין הרמב״ם לרש״י **שלרש״י** נפסל רק כי קשה לסמוך על עדותו וגם בטלן שיש לו ירושה ואינו עושה כלום גם פסול לעדות ואילו **לרמב״ם** יש איסור להתעסק במקצוע שאין בו תועלת לישוב העולם ואפשר שיכשיר בטלן שירש ירושה.

[122] פירוש המשנה לרמב״ם על סנהדרין פרק ג׳ משנה ג׳ ועיין שם כל פירושו ותראה שיטתו מובנת היטב.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

ריבית

המלוה והלוה בריבית של תורה(קצוצה) פסולים לעדות מהתורה ובאבק ריבית פסולים מדרבנן **ולנימוקי יוסף** באבק ריבית רק המלוה נפסל שלדעתו האיסור רק לנוטל אבק ריבית.

שו״ע - באבק ריבית הלוה נפסל מדרבנן **רמ״א -** וי״א שבאבק ריבית אינו נפסל אלא המלוה ולא הלוה.

ש״ך - משמע שערב[123] ועדים כשרים לשו״ע ורמ״א ולא כ**סמ״ע** שסובר שערב נפסל.

רע״א - לרמ״א ונ״י בריבית קצוצה לוה פסול מדרבנן **ותומים ונתיבות** כתבו שגם המלוה פסול רק מדרבנן.

פת״ש - חות יאיר כתב שלוה לא נפסל בהתחייבות אלא רק שנותן אך בתשובה אחרת וכתב דברי גדול שהוכיח שלוה נפסל משעת הלוואה **וכן דעת הפת״ש**.

מדוע עדים החתומים על השטר לא נפסלו לעדות על חתימה על שותפות באיסור ריבית (לקוח מסימן נ״ב)

תוספות תירוץ א׳, ראי״ש בשם תשובת הגאונים, רמב״ם לפי ב״י - העדים אינם חוטאים במזיד משום שאינם מודעים לכך שגם לחתימתם יש איסור. (וכן נראה שסברו לעיקר **הש״ך והסמ״ע)**

תוספות תירוץ ב׳ (ונימוקי יוסף) - דווקא במקרה של ריבית דרבנן אין העדים נפסלים, שבאיסור דרבנן נפסלים רק באיסור של חמדת ממון.

רמב״ם לפי הגר״א[124] וב״י - אף שאסור מהתורה אין זה לאו של ׳רשע׳ (שלוקים עליו), ואין זה איסור של חמדת ממון.

רמב״ן - העדים נפסלו, אלא אם כן יכולים לטעון שלא ידעו על הריבית כגון שלא מצוין ריבית בשטר.

חות יאיר - סבר כתירוץ א׳ בתוספות ולכן פסק שאם העדים לפנינו שואלים אותם אם ידעו מהאיסור ו**מל״מ כנה״ג רע״א ועוד בפת״ש** חולקים שאינם נאמנים לומר שמזידים שאין אדם משים עצמו רשע.

קצות (לפי הרמב״ם) - פסול חמס/חימוד ממון הוא מטעם חשש משקר והפסול מתגלה בשעת העבירה אך חוששים שגם קודם הביצוע שיקר, אך פסול עבירת ״רשע״ הוא מטעם גזרת הכתוב ורק לאחר ביצוע העבירה הפוסלת נפסל לעדות. עדים החתומים על ריבית יתכן שלוקים על חתימתם (לפי משנה למלך וגידולי התרומה) אך נפסלים רק לאחר חתימתם ובעת חתימתם היו כשרים.

נתיבות - ניתן להסכים לעקרון של הקצות אבל תירוצו אינו נכון לעניין עדים החתומים על ריבית. במקרה של שטר המסירה היא הקובעת ובשעת מסירה היו פסולים.

משובב - כאשר יש עדי חתימה בפני הלוה והמלוה יש ׳אנן סהדי׳ שהיה מסירה ולא צריך עדות של עדים כשרים ולכן אף אם מתו העדים בין חתימה למסירה והשטר נמצא ביד המלוה גובה בו כי יש אנן סהדי על המסירה והוא הדין אם נפסלו בין חתימה למסירה.

חיוב הכרזה על הפסול לעדות בשביל לפוסלו

הצורך בהכרזה לדעת מי שסובר שהעובר על איסור תורה שאין בו מלקות נפסלים מדרבנן.

(רמב״ם[125]) משמע בחידושי הריטב״א לחד שינויא, כנסת יחזקאל, (פנים מאירות) ועבודת הגרשוני - צריך.

מהרי״ט וכנה״ג - לא צריך, האיסור ידוע (תימה האיסור ידוע לאדם אך לא מפורסם) **וכן הכריע ברכי יוסף**.

מוסר

רמב״ם - המוסרין והאפיקורוסין והמומרים לא הצריכו חכמים למנותן בכלל פסולי עדות שלא מנו אלא רשעי ישראל, אבל אלו המורדין הכופרין פחותין הן מן העכו״ם.

---

[123] הסמ״ע בסימן נ״ב ס״ק א׳ כתב ׳משום דלא משמע לאינשי דקאי אעדים כי אם אלוה ומלוה **וערב**׳ והש״ך חולק שגם בערב לא משמע איסור.

[124] הגר״א בסימן ל״ד ס״ק ג׳

[125] עדות י״א, ו׳ ׳והפסול מדבריהם צריך הכרזה... כדי שלא לאבד זכות העם שהרי לא ידעו שהוא פסול ואין פסולו אלא מדבריהם.׳

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

הגהות אשרי, כלבו והגה״מ בשם רב פלטוי - גם מחציף פניו ברבים כלפי בעל מריבתו שילך למוסרו נפסל.
מהרי״ק - מדברי הרמב״ם נראה שחולק על כך (כי המוסר שדיבר הוא דין פשוט שלא ראו חכמים לציינו).
בדק הבית - בזמן הזה אפילו אנשים כשרים מבטאים כך ואין לפסול על אמירה בלבד.
שו״ע - פסק גם כהגהות אשרי (סעיף כ׳) ודווקא בשונא לחבירו וגם כרמב״ם (סעיף כ״ב).

חיוב הכרזה במוסר

פנים מאירות - מוסר איסורו משום דינא דגרמי שהוא קנס חכמים ולכן צריך שיכריזו עליו, בנוסף בזמנו היה מצוי שקוראים איש לרעהו מוסר אף במקרים שאינם כך ולכן בית דין צריך לחקור על כך.
בית מאיר - לא צריך הכרזה. אמנם חיוב התשלום במוסר ובדינא דגרמי הוא מדרבנן אבל איסורו מהתורה וחייב בדיני שמים, בנוסף במוסר יש איסור תורה של לא תלך רכיל וכן היחס אל המוסרים שפחותים מגוים ומורידים ולא מעלים מעיד על חומרת האיסור.
פת״ש - הפנים מאירות סבר שאיסורי תורה שאין עליהם מלקות צריכים הכרזה, ובנוסף טענתו היא שלא בטוח שאותם אנשים אכן מוסרים והטעם השני הוא עיקר בדבריו וצריך עיון להלכה.

בדברים שצריך הכרזה האם פסול להעיד במעשה שפוסלו אף בלא הכרזה

סמ״ע - הבין את **נימוקי יוסף** שפסול לאותה עדות ללא הכרזה.
ש״ך - נימוקי יוסף אמר את דברו רק בכדי לתרץ הוא אמינא אך אין ללמוד ממנו להלכה.

סיבת פסול נוגע (מקורו מסימן ל״ז אך שייך לגבי נוטל שכר להעיד)

ר״י מיגאש[126] - הביא שני טעמים א. חשש משקר ב. נחשב בעל דין בשל נגיעתו (קרוב).
רמב״ן - הזכיר רק תירוץ ר״י מיגאש על פי ההבנה של חשש משקר.
עיר שושן - לא משום דחשדינן ליה אלא משום דאדם קרוב אצל עצמו **וכן הסכים הקצות.**
סמ״ע - ׳פשוט בעיני דחשדינן ליה בדבר שיגיע לו הנאה׳ **וכן הסכימו ש״ך (תומים) והנתיבות.**

נוטל שכר להעיד

בכורות כ״ט. - מתני׳. הנוטל שכרו לדון - דיניו בטילים, להעיד - עדותיו בטילין..
גמ׳. מנהני מילי? אמר רב יהודה אמר רב: דאמר קרא ראה למדתי אתכם וגו׳ - מה אני בחנם אף אתם בחנם.
רמב״ם ושו״ע השמיטו דין זה. (וראה שו״ת רדב״ז חלק ג סימן תקז (תתקמב) וצ״ע[127]).
פסק רמ״א בשו״ע ע״פ רמב״ן - נוטל שכר להעיד עדותו בטלה ללא הכרזה, אם החזיר שכרו דינו ועדותיו קיימים, קנס קנסוהו חכמים שיתבטלו כל מעשיו כל זמן שנוטל שכר.
מהריב״ל (מובא בקצות וברע״א) - מסתפק אם פסול נוטל שכר מהתורה או מדרבנן (על אף לשון רמ״א).
פת״ש - מדברי רמ״א מפורש שפסול רק מדרבנן וכן דעת **נו״ב ובית מאיר.**
קצות - מהריב״ל הסתפק אם נוגע פסול משום חשש משקר או משום קרוב. אם פסול בשל חשש משקר הרי שמהתורה חוששים אף באדם שלא ידוע שעשה איסור (בשונה מרשע של חמס) שישקר בשל הנאה ממונית ואם כן

---

[126] בבא בתרא דף מ״ד עמוד ב׳

[127] אולי הכיוון: יש איסור, להמנע מלהעיד כאשר יתבענו, אך האם יש עשה להעיד שיש בו מה אני בחינם? רש״י ואולי פשט משנה מפרש על האיסור ליטול שכר לראות את הבכור, שמא מתוך שכר יתיר. גם לגבי מנהני מילי מה אני בחינם הוא שזה על לימוד תורה והוראה ולא כתב על עדות, לגבי דין לזכות את הזכאי הסמ״ע מדייק שזה אסור אף בנוטל משניהם כי אין אדם רואה חובה לעצמו. אולם כשנוטל משניהם החילוק בין זה לנוטל שכר רגיל משניהם דק גם נוטל שכר לוקח לדון ולזכות את הזכאי. לגבי עדות גם שאפשר להגיד שכשם שנוטל שכר לדון משניהם כן בעדות אף בנוטל משניהם (כנתיבות) אפשר לחלק שהדרך בנוטל לדון לקחת משניהם אבל בעדות למה שמי שמעיד נגדו ירצה לשלם ומדובר רק במי שמעיד לטובתו ופסול משום נוגע ועדותו בטלה וכפי שכתב הרדב״ז רק שבאמת המשנה לא התכוונה בעדות לנוטל משניהם ומה אני בחינם לא נאמר על זה אלא רק על לימוד תורה. אחר כך ראיתי שעמד בזה באבן האזל בהלכות גזלה ואבדה פרק י״ב הלכה ג׳.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

אף במקבל שכר פסול מהתורה. העיקר **לקצות** שפסול נוגע משום שקרוב אצל ממונו והתורה לא חששה שאדם כשר ישקר בשביל הנאה ממונית. בעוד שנוגע מעיד על ממונו ולכן הוא קרוב ופסול מהתורה המקבל שכר להעיד אינו מעיד על ממונו. ולכן המקבל שכר להעיד עדותו פסולה מדרבנן. (קבלת שכר להעיד אינה איסור מפורש בתורה אלא מעבר על הציווי מה אני בחינם ואינו שייך לרשע דחמס, אך בסימן ל״ז ס״ק ה׳ ביאר שמקבל שכר להעיד אף שמקבל רק מצד אחד יש בו חשש משקר אולם רק מדרבנן).

נתיבות - רמ״א דיבר רק במי שקיבל שכר משני הצדדים שאין לו נגיעה ופסול מדרבנן מפני שלא העיד בחינם ושהשווה לנוטל שכר לדון שהוא משני הצדדים, אבל המקבל שכר רק ממי שיעיד לטובתו פסול מהתורה משום נוגע (לשיטתו שנוגע פסול מחשש שמשקר) ואף אם החזיר במקרה זה פסול, גם המקבל משניהם שלכאורה אינו נוגע לאחד מהצדדים אם עבר זמן מאז שראה יש חשש נוגע, ששכח עדותו ומעיד מפני השכר.

החזיר שכר עדות האם צריך להעיד שוב

נודע ביהודה - עדותו כשרה מיד שהחזיר ולא צריך להעיד בשנית **וכן כתב הנתיבות (דרך אגב בביאורים).**

פת״ש - בר״ן[128] מפורש שצריך לחזור להעיד.[129]

מתי מותר ליטול שכר

רמ״א - קודם ראיה, לבוא לראות או לחתום (שעדיין אינו מצווה להעיד) **נתיבות** רק שנוטל משניהם.

ט״ז - שכר טרחה על ההליכה **(רע״א אף ריטב״א כתב כן).**

תפארת יעקב - קבלת מתנה אחר שהעיד אפשר שמותר (בדיין מפורש שאסור).

אין אדם משים עצמו רשע

שו״ע - לוה שהעיד על המלוה שהלוה לו ברבית, ויש עד אחד עמו, מצטרפין לפסלו.

נתיבות - לסמ״ע אפילו אמר שנתן לו הריבית, דפלגינן דיבוריה. **ולש״ך** דוקא כשאין לו הנאה בעדותן.

האם תובע ועד נאמנים לפסול את הנתבע שנשבע כנגדם לאחר גמר דין על כך שנשבע לשקר.

רא״ש, ר׳ יקר, תוספות, ר׳ ברוך ותרומת הדשן - רשאים להעיד בכך ולפוסלו (אך לא נפסל אוטומטית) (׳דמאחר שנגמר דינו לא מחשב לנוגע. סמ״ע)

מרדכי - אפילו שני בעלי דינים שנשבע נגדם בזה אחר זה מעידים לפוסלו.

ריב״א- נפסל מיד בפקדון אך לא במלוה (**ב״י** במלוה דרך להשבע שאינו חייב ויתכן שאינו חייב מטעם אחר[130])

רשב״א (בתשובות המיוחסות לרמב״ן) (ראב״ד ור״י מיגאש) - אין מקבלים עדותם (׳דכיון דהאמינתו התורה בשבועה כנגד כל אחד מהם הרי עדותן בדבר זה כלא היו׳. סמ״ע)

שו״ע - יש אומרים שנפסל ויש חולקים.

רמ״א - לויש חולקים, אפילו היו שני בעלי דין ולכל אחד היה עד אחד עימו, אין שני העדים מצטרפים לפוסלו **וכן פסק הב״ח.**

סמ״ע - לשיטתו אחר גמר דין התובע לא נחשב נוגע ורשאי להעיד (שפלגינן דיבורא ומאמינין רק לפסול)

מהרש״ל - התובע לאחר גמר דין נשאר נוגע, אבל שני עדים שנשבע כנגדם מצטרפים לפוסלו.

ש״ך - הביא את הב״ח והמהרש״ל. (ומשמע שלגבי בעלי דבר שב״ח ומהרש״ל מסכימים מודה שלא פוסלים).

נתיבות - לדעה הראשונה דווקא שמחלו בעלי הדין יכולים לפוסלו.

---

[128] סוף פרק המקדש

[129] לכאורה דברי רמ״א יותר נוטים לנודע ביהודה אולם דבריו בדרכי משה והרמב״ן הם בסימן ט׳ לגבי נוטל שכר לדון ופשט הדברים הם שלשאר הדינים והעדויות הוא כשר מיד שהחזיר אבל לאותו דין הפשט שם שלא יועיל החזרת השכר וידון מחדש.

[130] אולם דחו דבריו שהרי הנשבע נשבע על דעת בית דין, **ומהרש״ק ור׳ העשיל** כתבו הטעם: שכופר בפקדון ובאו עדים נפסל ואילו במלוה לא ׳דלמא ספק מלוה ישנה׳. ואם כן בפקדון נפסל שגזל בכפירתו ולא בשל שבועה שקר שהאמינתו התורה עליה.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

לפסול לעדות על פי עדות מיוחדת

סנהדרין כ״ז - חד אמר קמאי דידי גנב קבא דחושלא, וחד אמר קמאי דידי גנב קתא דבורטיא (ונפסל העד).

דר״מ בשם מהר״ם פדואה - פוסלים אפילו אחד העיד שגנב ואחד העיד שלוה בריבית.

מאירי[131] **-** יראה שצריך שיעידו שניהם על מין עבירה אחת או שניהם בגזילה או שניהם בגניבה.

חזקת כשרות בתרי ותרי

רי״ף רמב״ם רא״ש ר׳ ירוחם ר״ן - חזקת ממון עדיפה ונפסל **וכן פסק שו״ע.**

ר״ח ותוספות - מעמידים עדים על חזקתם.

משנה למלך - אף בספיקא דדינא נפסלים מספק. **וכן פסק התומים שלא כפני משה וחכמת שלמה** (שכתב שלשיטת **תוספות** נפסלים ולשיטת **מהרי״ט** אין נפסלים וכיון שאין בידינו להכריע נעמיד בחזקת כשרות).

שער המשפט - יש להקשות על ראיות משנה למלך. ויש להסתפק במקרה שהעדים מעידים לטובת המוחזק.

מה הבדל בין דין זה לדינו של רב הונא שבתרי ותרי ׳זו באה בפני עצמה ומעידה׳.

ב״ח - אין עדים ברורים שהעידו על פסלות העדים אלא הפסול יוצא מבן שניהם. (אינם מעידים על הכת השניה שהיא פסולה אלא מכיוון שמעידים שהמציאות אחרת עולה מכאן שהכת השניה משקרת וכדי לפוסלם צריך לומר שהמציאות היא כפי מה שהכת זו אומרת וזה גוף הספק).

חכם צבי - שני כיתי עדים תרתי לטיבותא, חזקת כשרות וודאי שיש כת שאינה משקרת

ט״ז בשם מהר״י (אחיו) - במעידים לפוסלו היה שעה שבה העדות לפסול היתה נאמנת שלא כתרי ותרי.

קצות - תרי ותרי לא מעמידים על חזקה ראשונה מדרבנן. שני כתות המכחישות זה את זה, אם נפסלם, זה אומר שהעדים נפסלו על ידי עדות של עדים פסולים, ועדות פסולים לא פוסלת ולכן לא שייך לפוסלם.

אך אדם שיש מחלוקת בין שני כיתי עדים אם הוא פסול, כיון שהעדים כשרים ואף לאחר עדותם זו מחלוקת שקולה, מספק לא מעמידים על חזקה.

האם דין ״בעינן תחילתו וסופו בכשרות״ שייך לגבי פסול עבירה.

האם שייך לדייק זאת מפירושי רש״י ור״ח לגבי קיום שטר שאין העדים יכולים להעיד על חברם שהוא עשה תשובה.

ש״ך - נראה דכל הפסולים מחמת עבירה, כשרים כשחזרו בתשובה הראויה להם, אפילו בעדות שראו בשעה שהיו פסולים בעבירה, ולא בעינן בזה תחילתו וסופו בכשרות. **והסכים לו החתם סופר וכתב** שכתב את דבריו דווקא לגבי פסולי עבירה שאינם חמס וחימוד ממון[132] (ולכן לא יקשה לו התוספתא).(וכן חילק **הדגול מרבבה** בביאור דברי ש״ך אף שלא קיבלו להלכה)

נתיבות[133] **-** כיון שלקה. ובפסול מחמת רשעות ג״כ בעינן תחילתו וסופו בכשרות. ש״ך סימן ל״ה ס״ק ז׳, וחזר ממה שכתב כאן בהיפך, וכן עיקר כמ״ש שם.

קצות[134] **-** היה נראה שפסול עבירה דרבנן לא צריך תחילתו בכשרות (כפי שראינו לעניין נוגע שכל פסולו מצד חימוד ממון ותימה שמשווה ביניהם לשיטתו שנוגע אינו בשל חשש משקר אלא שאדם קרוב אצל ממונו). אבל **התוספתא**[135] משמע שיש דין תחילתו בפסלות פסול גם בפסול דרבנן (סוחרי שביעית).

---

[131] סנהדרין כ״ז.

[132] הביא שני טעמים לכך : א. פסול עבירה שאינו חמס בידו לעשות תשובה בכל שעה ואפילו קיבל עליו ואינו מחוסר מעשה (וטעם זה כתב גם הדגול מרבבה. ב. חילוק בפסוק ברשע דחמס כתוב ׳עד חמס׳ ואילו שאר עבירות ׳רשע עד׳ ולכן בשעה שהוא רשע אינו עד כלל ואין תחילתו בפסול (ודבר זה תמוה שאם לא היה עד בשעת ראיה כיצד יעיד ודומה לרואה בקטנותו שאסור להעיד)

[133] חידושים סימן ל״ד ס״ק ל״א

[134] סימן ל״ה ס״ק ד׳

[135] סנהדרין פרק ה׳ הלכה ג׳

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

פת״ש - על הש״ך חולקים: **באר היטב, תומים, מראות הצובאות, נודע ביהודה, בית אפרים, בית מאיר, בית שמואל, ט״ז, עזרת נשים.**
ברכי יוסף - חלק על הש״ך אך אפשר שניתן להגיד קים לי כש״ך לגבי פסולי עבירה שאינם של חמס.

האם דין ״בעינן תחילתו וסופו בכשרות״ שייך לגבי עדויות דרבנן (קיום שטר) (שייך לסימן ל״ה)
ש״ך - לא צריך. (וגר אינו נאמן משום שלא דייק בראייתו כשהיה גוי)

חזרה לכשרות

החילוק בין פסול רשע של גזירת הכתוב לרשע של חימוד ממון לענין חזרה לכשרות
רמב״ם - כל מי שנתחייב מלקות בין שעשה תשובה בין שלקה בבית דין חוזר לכשרותו, אבל שאר פסולי עדות שהן פסולין משום ממון שחמסו או שגזלו אף על פי ששלמו צריכין תשובה והרי הן פסולין עד שיודע שחזרו בהן מדרכן הרע.
טור - אפשר שמה שהרמב״ם פוסל אף שהחזירו הוא במקרה שהחזירו בכפיה.
ב״י - אף שהחזיר ברצון פסול שבחמדת ממון מחמירים יותר בתשובה שלו עד שיראה שהרחיק עצמו מכך.
דר״מ - מעשה חד פעמי אם החזיר מעצמו חוזר לכשרותו. עושה פעמים רבות צריך לראות שסר מדרכו.
ב״ח - מעשה חד פעמי אף שהחזיר בכפיה חוזר לכשרותו. עושה פעמים רבות והחזיר מעצמו חוזר לכשרותו.
שו״ע - הביא לשון הרמב״ם. **ורמ״א** כתב כדבריו בדר״מ.
סמ״ע ונתיבות - כדר״מ. **קצות -** העיקר כדר״מ ולא כב״ח שבתוספות בסוגיית ההוא רעיא[136] מוכח כדר״מ.
ט״ז - הטור מודה שמדרבנן פסול קודם שעשה תשובה אך מהתורה חוזר לכשרותו מיד כשהחזיר מעצמו.

ר׳ ירוחם ב״י ורמ״א - בשאר עבירות שאינם של ממון ושבועה, אף שלא לקה די שילך לבית דין וקבל עליו שלא לעשות עוד (**ב״י** הסתפק אם צריך לקבל לגדור עצמו במותר **ורמ״א** כתב שרק מי שמלאכתו בכך צריך).
החולק עם הגנב
רמ״א - החולק עם הגנב, אינו נפסל **(ריב״ש סי׳ רס״ו)**
הגר״א - הטעם שלא משמע לאנשים שזה גזל [חושבים שהעוון רובץ רק על מי שגנב בפועל].
תומים - דין זה בצ״ע. ועל כל פנים איירי שהוציא הגזילה מתחת ידו, ואעפ״י שהיה בכפית בית דין, מ״מ הא אין גניבה תחת ידו, אבל אם עדיין גניבת ישראל בידו ואין מחזירו פשיטא דהוי רשע דחמס.
קצות - החולק עם הגנב אף שממון בעלים בידיו אינו עובר באיסור גזל ואם הזיק חייב כי הזיק ולא כי גזל.
נתיבות - העיקר כתומים, **ואף לרמ״א וקצות** דוקא שלא השתמש בגזלה וגם לא עשה בה שינוי.

העידו על גזלן שחזר בתשובה והחזיר הגזלה האם כשר מעת המעשה או מעת העדות[137] (כפול בסימן מ״ו[138])
ר״ח, רי״ף רמב״ם - מעת שהעידו עליו בבית דין שעשה תשובה.
רש״י ור״ן - מעת שעשה תשובה.
ש״ך - העיקר כר״ן, ואפשר שגם ר״ח, רי״ף רמב״ם מודים לכך.
שבות יעקב - העיקר כר״ן, ואף **הסמ״ע** פסל רק לעניין לכתחילה אבל בדיעבד לא פוסל שטר בעדים אלו.

---
[136] בבא מציעא ה: ד״ה דחשיד אממונא
[137] סעיף כ״ט
[138] סעיף כ״ז

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

פסולי חשש משקר

קבלת עדות מעם הארץ

קידושין מ׳: - וכל שאינו לא במקרא ולא במשנה ולא בדרך ארץ - אינו מן היישוב. **א״ר יוחנן:** ופסול לעדות.

פסחים מ״ט: - תנו רבנן: ששה דברים נאמרו בעמי הארץ: אין מוסרין להן עדות, ואין מקבלין ממנו עדות..)

חגיגה כ״ב. - אמר רב פפא: כמאן מקבלינן האידנא סהדותא מעם הארץ, כמאן - כרבי יוסי).

רי״ף - ישנו בדרך ארץ - מקבלים (חגיגה כ״ב.), אינו בדרך ארץ - אין מקבלים (פסחים מ״ט:).

רש״י - ישנו בדרך ארץ (פסחים וחגיגה) מעיקר הדין לא היה לנו לקבל אך כיום מקבלים, אינו בדרך ארץ - אין מקבלים. **ולזה הסכים הר״ן.**

פשט רא״ש - אינו בדרך ארץ (פסחים וחגיגה) מעיקר הדין לא היה לנו לקבל אך גם אותם כיום מקבלים.

רמב״ם - ׳הרי זה בחזקת רשע ופסול לעדות מדבריהם, שכל מי שירד עד כך חזקה שהוא עובר על רוב העבירות שיבואו לידו...כל עם הארץ בחזקת שהוא פסול עד שיוחזק שהוא הולך בדרכי הישרים׳

שו״ע - הביא לשון הרמב״ם.

סמ״ע - ישנו בדרך ארץ - מקבלים, אינו בדרך ארץ - אין מקבלים. ספק בדרך ארץ כשר אך לכתחילה אין מקבלים.

רע״א - בשם תשב״ץ אפשר שפסול עם הארץ צריך הכרזה. (כדין הרועה שאף שסתמו פסול צריך הכרזה).

מיהו האוכל בשוק שעליו נאמר שפסול לעדות (קידושין מ:)

ר״ח - חוטף פחות משווה פרוטה או דבר שאין מקפידים עליו.

ר׳ אליהו (בתוספות) - טועם אצל חנוונים אף שאינו רוצה לקנות.

רא״ש ר״ת - אוכל סעודתו שם כגון פת או סעודה חשובה (ר׳ ירוחם - ואוכל בפני כל העם).

רמב״ם שו״ע - אוכל בפני כל העם.

ב״ח - העיקר כ**רש״י** שאוכל בשוק בקביעות ולא באקראי ואין לחלק בין סוגי שווקים מה נחשב בפני כל העם שלא נתנו חז״ל דבריהם לשיעורים.

עד זומם בשטר (ראה סימן ל״ח)

סנהדרין ל״ב. - שטר שזמנו כתוב באחד בניסן בשמיטה, ובאו עדים ואמרו: היאך אתם מעידין על שטר זה? והלא ביום פלוני עמנו הייתם, במקום פלוני! - שטר כשר, ועדיו כשרין. חיישינן שמא איחרוהו וכתבוהו..

ר״ן רי״ף - תתכן הזמה דווקא באומרים שכתבו בזמנו.

רז״ה - אין הזמה בשטר אפילו כתוב בשטר שבזמנו כתבוהו משום שהזמה חידוש הוא ואין לך בו אלא חידושו שסתם עדות בעל פה הוא. (החידוש הוא ׳דהא תרי ותרי נינהו, מאי חזית דציית להני? ציית להני[139])

שו״ע - . אם אין עדים שראו עדותן, ולא ראו השטר מקודם, אינם נפסלים אלא מעת שהעידו בבית דין שזה כתב ידם, ואמרו: בזמנו כתבנוהו, שאפשר שביום זה שהעידו בב״ד בו ביום חתמו על השטר שיש לו כמה שנים, והם שיקרו ואמרו: בזמנו כתבנו

(ב״ח) ש״ך ונתיבות - רז״ה אינו חולק על מה שמשמע מהגמרא שאם כתוב בשטר[140] בזמנו כתבנוהו שהעדים נפסלים אלא חולק רק על חיוב ממון לעדים החתומים **ופסק הש״ך שהעיקר כרז״ה ורי״ף** יכול להודות לו.

נתיבות ביאר שהיסוד שתמיד מאמינים לעדים השניים שאמרו עמנו הייתם קיים גם בשטר אך היסוד לחייב ממון כעונש שיש בו חידוש נאמר רק על עדות בפה.

---

[139] בבא קמא ע״ב:

[140] הש״ך מדגיש שבזמנו כתבנוהו כתוב בשטר וגם כך כתוב ברז״ה ולא שבאו לבית דין ואמרו בפיהם בזמנו כתבנוהו כי אז יתכן שהש״ך והרז״ה יסברו שנחשב כעדות על פה שחייבים לשלם. ראה סימן כ״ח סעיף י״א ברע״א ופת״ש.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

שאלות ממבחנים

1. שני עדים פוסלים אדם, וכל אחד פוסל בעבירה אחרת, האם נפסל? **רמ״א סעיף כ״ח ראה** לפסול לעדות על פי עדות מיוחדת
2. השונא את חברו ואמר לו שימסור אותו לאנסים, האם כשר לעדות? **סעיף כ׳ וראה** מוסר
3. אם אדם פוסל את עצמו כרשע, לאיזה עניין חוששים לדבריו? **סעיף כ״ה אין עושים אותו עד לכתחילה**
4. קי״ל שאין אדם משים עצמו רשע, האם בכ״ז יש משמעות לדבריו? **כנ״ל.**
5. אין אדם משים עצמו רשע. האם מותר לעשותו עד לכתחילה, ומה דינו לעניין שבועה, האם מותר להשביעו, הבא ראיה מהש״ס על כך. **שו״ע סימן צב סעיף ה׳, סנהדרין ט׳: פלוני רבעו לרצונו המודה מעצמו שהוא חשוד, ושעבר עבירה שנפסל בה, אף על פי שחושדים אותו ואין ראוי לעשותו עד לכתחלה, אם נתחייב שבועה להפטר מתביעה שתובעים אותו, משביעין אותו. אבל אם הוא מהנשבעים ונוטלים, אינו נשבע ונוטל. ויש מי שאומר שאם נתחייב שבועה להפטר, כיון שהוא אומר שהוא חשוד, אם רצה התובע, נשבע ונוטל.**
6. בעדות בעינן תחילתו וסופו בכשרות, פרט באיזה אופן יכול להעיד אדם שהיה תחילתו בפסלות אך סופו בכשרות, נמק. **נוגע וקיום שטרות (קטן) ראה** האם דין ״בעינן תחילתו וסופו בכשרות״ שייך לגבי פסול עבירה.
7. קי״ל דעובר על לאו שאין בו מלקות פסול לעדות רק מדרבנן, האם יש חילוק מדוע אין בו מלקות? **סעיף ב׳ - חילוק בין חוסר התראה שנפסל לבין** פסול עבירה שיש על חיובה מלקות בשב ואל תעשה **שמחלוקת.**
8. קי״ל דעדים פסולים לעדות מחמת עבירה, מהו המקור לזה, ובאיזה עבירה קיים דין זה? **סעיף ב׳ סנהדרין כ״ז. ׳אל תשת רשע עד׳ רמב״ם מחומרת מלקות והילך ׳בן הכות הרשע׳**
9. החובל בחברו חבלה שיש בה שווה פרוטה, האם נפסל בעבירה? **רמ״א סעיף ד׳ ואמרי ברוך ראה** מכה חבירו.
10. מה דינו של החולק עם הגנב? **רמ״א סעיף ז׳ ראה** החולק עם הגנב.
11. המשתתפים בהלוואה בריבית שפסולים לעדות מהו המקור? מי נפסל מהתורה ומי מדרבנן? האם הלווה יכול להצטרף עם אחר לפסול המלווה? **סעיפים י׳-י״ב וראה** ריבית
12. ג׳ ששדדו יחד, האם יכול אחד מהם להיות עד מדינה? **אם אינו מקבל תמורה ראה** נוטל שכר להעיד **ואינו נוגע רשאי** אין אדם משים עצמו רשע
13. מי שהיה סוחרי שביעית, ורוצה לחזור בתשובה, ואומר הרווחתי כך וכך מהשביעית והרי הם מתנה לעניים, האם מועילה הצהרה זו וכשר לעדות? ומהי חזרת משחק בקוביה או טבח שמכר טריפה? **סעיפים ל, ל״ב, ל״ד ומקור כולם סנהדרין כ״ה ׳כיצד? אומר: אני פלוני בר פלוני כינסתי מאתים זוז בפירות שביעית, והרי הן נתונין במתנה לעניים.׳ רמב״ם ושו״ע כתבו: כותב וסמ״ע כתב שליתר קיום אך אמירה מועילה. משחק בקוביא שאפילו בחינם לא יעשה. רמ״א הביא י״א שצריך להחזיר מה שהרויח וסמ״ע כתב שהרא״ש שאליו התכוון רמ״א לא סבר כן להלכה ואין מי שחולק בזה והסכימו לו תומים ונתיבות.**
14. מי שהעידו עליו שפסול לעדות מהתורה אבל לא יודעים אם עבר העבירה לפני שהעיד או אח״כ האם העדות כשירה? **רמ״א סעיף כ״ג ע״פ ריב״ש מעמידים אותו על חזקתו וכשר.**
15. מי שהעידו עליו שעבר עבירה, האם נאמן לטעון שוגג או אנוס הייתי כדי להכשיר עצמו? והאם יש הבדל בין סוגי העבירות? **סעיף כ״ד ורמ״א סעיף ה׳ עבירה שפשט איסורה אינו נאמן ואם לא פשט ראה** חות יאיר
16. ראובן שהעידו עליו עדים שעשה עבירה הפוסלת אותו מלהעיד, והכחישום שנים, באיזה אופן כשר לעדות ובאיזה אופן לא מקבלים עדותו, נמק. **סעיף כ״ח חילוק בין הכחשה לחזרה בתשובה וראה** חזקת כשרות בתרי ותרי
17. א. שנים שהעידו על פלוני שעבר עבירה שפוסלת אותו לעדות ושנים מכחישים אותם, האם נפסל לעדות מספק? **סעיף כ״ח נפסל וראה** חזקת כשרות בתרי ותרי

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

ב. עדים שהעידו בב״ד ובאו שנים והעידו עליהם שעברו עבירה הפוסלת אותם לעדות, אך לא יודעים אם עשו את העבירה לפני שהעידו או אחרי כן, האם נתבטלה עדותם מספק? **רמ״א סעיף כ״ג מעמידים חזקה**

18. באיזה אופן נפסל לעדות בעבירה מדאורייתא או בעבירה מדרבנן, ומה הדין אם העידו עדים שעבר עבירה ולא יודעים בדיוק מתי נעשתה, האם נפסל למפרע? **סעיף ב׳, ג׳ וכ״ג עבר עברה שחייבים עליה מלקות נפסל בלא הכרזה, עבירה דרבנן נפסל רק מהכרזה וראה** פסול עבירה שאין בה מלקות, פסול עבירה דרבנן **והצורך בהכרזה לדעת מי שסובר שהעובר על איסור תורה שאין בו מלקות נפסלים מדרבנן. ורמ״א סעיף כ״ג ע״פ ריב״ש שמעמידים אותו על חזקתו ופסול למפרע רק מעת שודאי שעבר.**

19. מי שהיה מעורב בתאונת דרכים שבה נהרג אדם על ידו, ולפי חקירת המשטרה יוצא שהתאונה נגרמה מסיבות שאינן תלויות בנהג, וברור שהתאונה לא היתה במזיד מצדו, מה הדין, האם הוא כשר לעדות או פסול מאחר שהיה מעורב בתאונה קטלנית שבה נהרג אדם? **פת״ש ס״ק ד - שבות יעקב פשוט שכשר.**

20. האם חוקרים פרטיים הלוקחים שכר כשרים לעדות, ברר הצדדים הקשורים בזה? **סעיף י״ח רמ״א ונו״כ מדובר בנוטל שכר לבוא ולראות אך חוקר בדר״כ נוטל רק מצד אחד ראה** נוטל שכר להעיד **שנתיבות פוסל כנוגע.**

21. א. הנוטל שכר להעיד, האם פסול מדאורייתא או מדרבנן, ובאיזה סברה תלוי הדבר? **סע׳ יח רמ״א וקצות**
ב. האם רשאי ליטול שכר כדי לראות העניין שיהיה על זה עד? **רמ״א מתיר ולנתיבות דווקא נוטל משניהם**

22. הא דתנן הנוטל שכר להעיד עדותו בטלה. למה השמיטה הרמב״ם והמחבר **(לא מצאתי)**? ולדעת הפוסקים שאין עדותו עדות, אם דווקא בשכבר ידע העדות ונוטל שכר לבוא ולהעיד, או אפילו בנוטל שכר כדי ללכת ולהעיד? ואם יש עליו טורח והפסד זמן ללכת להעיד, האם מותר לו ליטול שכר? **נוטל שכר להעיד**

23. ראובן העיד בביה״ד בזה הלשון: ״אני זניתי עם אשתו של פלוני״ ושמעון העיד שהוא ראה את האשה הנ״ל עם ראובן, והאשה מכחישה, האם ראובן נאמן ואוסרים את האשה או לא, משום שהוא רשע מחמת עבירה לדבריו? **מכוון לדעת הרשב״א המוזכרת בסמ״ע ס״ק ס״ד בתשובת רשב״א [ח״א] סי׳ אלף רל״ז, דיש לחלק בין אמר אשתך זינתה עמי דפלגינן דבוריה, ובין אם אמר אני זיניתי עם אשתך דלא פלגינן דיבוריה. ונתיבות ותומים חלקו שלענין לאוסרה על בעלה או לפסול לעדות ושבועה נאמן ופלגינן דיבורה נתיבות ס״ק יח : ..והעיקר כהתומים דהרשב״א [בתשובה סי׳ אלף רל״ז] לא כתב שם רק בדיני נפשות דאין יכולים לפלוג דיבוריה ולומר שהיה לאונסו, מטעם שכתב שם דאין קישוי אלא לדעת. ואונס על ידי גוים אי אפשר, דהא גילוי עריות הוא ויהרג ואל יעבור. וגם בשוגג אי אפשר לומר, דהא על כרחך היתה התראה ושוב לא היה שוגג, משא״כ כשמעידין רק לפוסלו לעדות או לאוסרה על בעלה, אמרינן אפילו באומר זניתי עם אשתך פלגינן דיבוריה, ואמרינן שבא עליה שוגג והיא מזידה, כגון שלא ידע שהיא אשת איש. וכן להיפך, כשאומר אשתי זינתה עם פלוני, יכולין לומר שהיא שוגגת והיתה סבורה שהוא בעלה והוא מזיד.**

24. קיי״ל דעדים פסולין לעדות מחמת עבירה:

א. האם יש הבדל בין אם עבר עבירה בפרהסיא או בצנעה? **בכללי אין הבדל, אדם נפסל כשיעידו עליו שני עדים, שני חריגים יש לגבי מקבל צדקה מן הגוים בפרהסיה סעיף י״ח ולגבי בועל גויה פת״ש ס״ק ז׳**

ב. המקדש בפני שני גזלנים האם חוששין לקידושין? **שו״ע אבן העזר סימן מ״ב - המקדש בפסולי עדות דאורייתא, אינן קדושין.**

ג. החובל בחברו, אם יש בה שווה פרוטה, האם נפסל לעדות? **ראה** מכה חבירו

25. מה דינו של ממזר לעניין עדות, וכן מה דינו של ערל שמתו אחיו מחמת מילה? הבא ראיה מן הש״ס על כך. **סעיף כ״א**

ממזר - נדה מ״ט: יש שראוי לדון דיני ממונות ואינו ראוי לדון דיני נפשות. גמ׳. אמר רב יהודה: לאתויי ממזר. מתני׳. כל הכשר לדון - כשר להעיד. רואים שממזר ראוי לדון דיני ממונות וממילא כשר להעיד.
ערל - חולין ד: - ערל ה״ד? אילימא מתו אחיו מחמת מילה, האי ישראל מעליא הוא!

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

תוכן עניינים מפורט

סימן ל״ד - עדים הפסולים מחמת עבירה 129
מקורות (ראה תוכן עניינים) 129
ראשונים ופסיקת הלכה 129
האיסור להצטרף עם עד רשע אפילו מעיד אמת 129
האם אדם שיודע בעצמו שהוא רשע רשאי או חייב להעיד 129
פסולי עבירה 130
פסול שבועת ביטוי בנשבע לעתיד 130
חשוד על העריות 130
פסול עבירה שאין בה מלקות 130
פסול עבירה דרבנן 131
מכה חבירו 131
קוברי המת ביום טוב (סוברים שעושים מצוה) 131
משחק בקוביה ומפריחי יונים 132
ריבית 133
חיוב הכרזה על הפסול לעדות בשביל לפוסלו 133
הצורך בהכרזה לדעת מי שסובר שהעובר על איסור תורה שאין בו מלקות נפסלים מדרבנן. 133
מוסר 133
סיבת פסול נוגע (מקורו מסימן ל״ז אך שייך לגבי נוטל שכר להעיד) 134
נוטל שכר להעיד 134
אין אדם משים עצמו רשע 135
האם תובע ועד נאמנים לפסול את הנתבע שנשבע כנגדם לאחר גמר דין על כך שנשבע לשקר 135
לפסול לעדות על פי עדות מיוחדת 136
חזקת כשרות בתרי ותרי 136
האם דין ״בעינן תחילתו וסופו בכשרות״ שייך לגבי פסול עבירה. 136
חזרה לכשרות 137
החולק עם הגנב 137
העידו על גזלן שחזר בתשובה והחזיר הגזלה האם כשר מעת המעשה או מעת העדות (כפול בסימן מ״ו) 137
פסולי חשש משקר 138
קבלת עדות מעם הארץ 138
מיהו האוכל בשוק שעליו נאמר שפסול לעדות (קידושין מ:) 138
עד זומם בשטר (ראה סימן ל״ח) 138
שאלות ממבחנים 139
תוכן עניינים 141

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

<u>סימן ל״ה - פסול סומא וחרש שוטה וקטן</u>

מקורות

בבא בתרא קנ״ה: (קטן פסול לעדות 'ועמדו שני האנשים' ופחות מבן כ' לקרקע רק שיודע בטיב משא ומתן).

נדה מ״ו: - מ״ז: (קטן בן י״ג ושתי שערות נחשב גדול מהתורה ומי שלא הביא שערות עד גיל כ' שנה).

כתובות כ״ח (ואלו נאמנין להעיד בגודלן מה שראו בקוטנן, גוי ועבד).

חגיגה ג: (איזהו שוטה)

ראשונים ופסיקת הלכה

חיוב בדיקה לקטן

טור - אפילו הגיע לכלל שנים אין מקבלין את עדותו עד שיבדקוהו שהביא ב' שערות (ולא סומכים על חזקה).

רא״ש ושו״ע - ואם שהו מלבודקו זמן רב אחר שהיה לו י״ג שנה, ובדקוהו ונמצאו לו שתי שערות, הוא בחזקת גדול משעה שהיה לו י״ג שנה.

פת״ש - נו״ב בתשובה אחת כתב שדין זה אינו מוסכם והיא אפשר להוציא ממון על פי חזקת הרא״ש כי **הרשב״א רמב״ן ור״ר דוראן** חולקים על זה, ובתשובה אחרת נראה שחזר בו **והרשב״א** לא חלק **וגם רמב״ן** לא מוכרח.

אגודת אזוב - נראה ש**הרא״ש** חזר בו כי בפסקים שהם מאוחרים והולכים אחריהם ור' **חיים וולזין** הסכים.

שער המשפט - אין בידנו להכריע והעיקר כסתימת טור ושו״ע ורמ״א שלא השיג.

מהרח״ש - אין הדבר יוצא מדי ספיקא דדינא **ולזה הסכים הפת״ש.**

נאמנות קטן להעיד בגדלותו על מה שראה בקטנותו

כתובות כ״ח. - ואלו נאמנין להעיד בגודלן מה שראו בקוטנן: נאמן אדם לומר זה כתב ידו של אבא וזה כתב ידו של רבי וזה כתב ידו של אחי, זכור הייתי בפלונית שיצאה בהינומא וראשה פרוע, ושהיה איש פלוני יוצא מבית הספר לטבול לאכול בתרומה... ועד כאן היינו באין בשבת..

קטן המעיד על חתימתו בגדלותו (מסימן מ״ו)

רא״ש טור - דווקא אב, רב, ואח, אבל מעיד על אחר לא.

שו״ע - <u>סתם -</u> מעיד [בסימן מ״ו <u>ויש אומרים</u> ובסימן ל״ה <u>ויש מי שאומר</u>]- דווקא הרגיל עמהם.

ש״ך - הסמ״ע בסימן ל״ה תמה למה כתב השו״ע 'וי״א' הרי דעת ה<u>וי״א</u> היא דעת **הרא״ש בשם הירושלמי** ואין חולק עליה. אולם **בבדק הבית** ביאר שבגמרא שלנו לא מוזכר חילוק זה וגם לא בשאר הפוסקים וכנראה שחלקו ופירשו את הירושלמי אחרת מהרא״ש.

נאמנות על אשה שיצאה בהינומא

רא״ש ר״ן וטור - נאמן להחזיק בבתולה רק שאחר מצטרף עימו ורק על תחום שבת נאמן לבדו.

מגיד משנה בשם רמב״ם - נאמן אף לבדו שרוב נשים בתולות רק קיום צריך שיצטרף אחר עמו.

שו״ע - סתם.

סמ״ע - המחבר סתם כרמב״ם ובדעתו מחולקים ה**כס״מ** (שצריך) **ומ״מ** (שלא צריך).

אמרי ברוך - באבן העזר משמע שהשו״ע הסכים לדעת הר״ן והרא״ש.

נאמנות לגבי כשרות משפחה

כתובות כ״ח: - תנו רבנן: נאמן התינוק לומר, כך אמר לי אבא ... משפחה זו כשרה ומשפחה זו פסולה...

ראב״ד וטור - חוששים לפסלות על פי קטן.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

ר״ן - נאמן רק להכשיר משפחה שידוע שיצא עליה חשש פסלות או לפסול מאכילת תרומה אך לא יתכן שיפסלו משפחה לגמרי על פי עדות קטן.

פחות מבן כ׳ שלא יודע מטיב משא ומתן

רמב״ם טור - רשאי להעיד בעדות מטלטלים אך לא בעדות קרקע.

תוספות ומרדכי ואגודה - רשאי להעיד בעדות קרקע אך פסול לעניין שומת קרקע.

ב״י וב״ח - ממה שהרמב״ם סתמו ולא פרשו לעניין שומא נראה שסברו שלכל עדות קרקע פסול.

שו״ע - כתב לשון הרמב״ם [ויש לפרשו כפי שהבין את הרמב״ם בבית יוסף].

ש״ך - גם הרמב״ם והטור הבינו כתוספות וכמרדכי ואין להוכיח מסתימתם וכן עיקר **ופסקו נתיבות.**

גוי ועבד

כתובות כח: - [ת״ק אומר] וכולן, אם היה עובד כוכבים ונתגייר, עבד ונשתחרר - אין נאמנים. **וכן הלכה.**

רבי יוחנן בן ברוקא אומר: נאמנים.

סמ״ע - גוי ועבד נאמנים על תחומים.

ש״ך - בתוספתא משמע שבדברי תורה הטעם שצריך תחילתו בכשרות והטעם בגמרא שאינם מדקדקים בכך לפי שלא מוטל עליהם הוא להסביר למה אסורים בדברי דרבנן אף שהקטן כשר בהם.

האם רשע שעשה תשובה דומה לגר או לקטן

קצות - מהרא״ש משמע שעשה תשובה דומה לקטן שנעשה גדול. (דין תחילתו בכשרות מסוכם בסימן ל״ד)

חרש המדבר ואינו שומע

תוספתא שבועות פרק ג - ושמעה [קול אלה] להוציא את החרש או ראה להוציא את הסומא או ידע להוציא את השוטה אם לא יגיד ונשא עונו להוציא את האילם.

טור - לכאורה היה נראה להתיר אבל **הרמב״ם** פסל לפי שאינו ראוי לשמוע את האיום מהדיינים. **וכן פסק שו״ע**

קבלת עדות פסולים במקרים חריגים[141]

ב״י - על פי הבנתו בדברי **הרשב״א הרמב״ם** שלל את היכולת לסמוך על עדות אשה במקרים חריגים **׳ולאפוקי מדברי מהרי״ק ובתרומת הדשן** סימן שנ״ג האריך בזה **ואין דבריו נראים בעיני׳**

דר״מ - המרדכי סוף הלכות נדוי אף על גב דמנדין בלא התראה מכל מקום אין מנדין עד שיודע הדבר בעדים כשרים ובראיה גמורה כו׳. **ולי נראה** דאף על גב דאפשר דמדינא הנשים אינן נאמנות אפילו במקום שאין אנשים שכיחי **כדברי הרמב״ם והרשב״א** מכל מקום **תקנות קדמונים הם מרבינו תם ז״ל כמו שכתב מהרי״ק** שורש (ק״פ) [קע״ט] דאשה יחידה או קרוב או קטן נאמנין בענין הכאות או בזיון תלמיד חכם ובכל דבר קטטה שאין רגילים להיות עדים מזומנים בדבר זה ואין פנאי להזמינם והוא הדין במסירות וכל זה כתב שם **מהרי״ק בשם רבינו תם** ז״ל **וכ״כ הכלבו** סימן קי״ו מתקנות רבינו גרשום מאור הגולה וכ״כ בחידושי אגודה פרק עשרה יוחסין (סי׳ סד) דבכל מקום דאין אנשים רגילים להיות נשים נאמנות וכן האריך בזה **בתרומת הדשן סימן שנ״ג** מיהו כתב דדוקא בדבר שהוא אקראי בעלמא כגון שמעידות על בגדי אלמנה שלבשה אותן בחיי בעלה דבדבר זה אין אנשים רגילים לדקדק וכן במקומות בבית

[141] ראה דף מקורות בנושא: https://drive.google.com/file/d/1oclLjEywRXAUmIAs-WGw45MtJROU4FnP/view?usp=sharing

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

הכנסת של נשים אבל בנזקין דשכיחי אין נשים נאמנות כו׳. **מיהו נראה** דבדבר הכאות וחבלות נשים נאמנות וכדברי רבינו תם דזה גם כן לא שכיחי כדלקמן סימן ת״ח (אות ב) **ולכן נ״ל דאין לדחות דבריהם בלא ראיה ברורה.**

פסק רמ״א - וכל אלו הפסולים, פסולים אפילו במקום דלא שכיחא אנשים כשרים להעיד (הרשב״א בתשובה והרמב״ם בפ״ח מה׳ נזקי ממון וכ״כ הב״י), וכל זה מדינא, אבל י״א **דתקנת קדמונים** הוא דבמקום שאין אנשים רגילים להיות, כגון בב״ה של נשים או בשאר דבר אקראי שאשה רגילה ולא אנשים, כגון לומר שבגדים אלו לבשה אשה פלונית והן שלה, ואין רגילים אנשים לדקדק בזה, נשים נאמנות (ת״ה סי׳ שנ״ג ואגודה פ׳ י׳ יוחסין). ולכן יש מי שכתב דאפילו אשה יחידה, או קרוב או קטן, נאמנים בענין הכאה ובזיון ת״ח או שאר קטטות ומסירות, לפי שאין דרך להזמין עדים כשרים לזה, ואין פנאי להזמין (מהרי״ק שורש קע״ט ומהר״ם מריזבורג וכלבו סי׳ קט״ז). והוא שהתובע טוען ברי (מהרי״ק שורש כ״ג /צ״ג/).

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

שאלות ממבחנים

1. מה הטעם שקטן פסול לעדות, ומה שני התנאים שצריכים כדי שיוכשר הקטן לעדות? **(סעיף א)**
נלמד מהפסול 'ועמדו שני אנשים' צריך בן י״ג ושהביא ב' שערות.
2. מי שמלאו לו י״ג שנים ויום אחד והביא שתי שערות, האם עדותו עדות בכל דבר או יש דברים שאין עדותם עדות? הסבר ונמק! **סעיף ג** **פחות מבן כ' שלא יודע מטיב משא ומתן**
3. במה מועילה עדות קטן, והאם יש הבדל בין עדות קטן לעדות של גר שנתגייר ורשע שחזר בתשובה? **סעיף ד- ז ראה** **נאמנות קטן להעיד בגדלותו על מה שראה בקטנותו** **וגוי ועבד**
4. לנכרי או קרוב או פסול מחמת עבירה או פסול מחמת נגיעה, כשהסיבות נתבטלו, וראו את העדות בזמן הפסול, האם מקבלים עכשיו את עדותם? **סעיף ז ש״ך וקצות, עי' פת״ש סימן לד סקל״ה וסימן לג סעיף טו, ושם בקצות סק״ג. העיקר שרק בפסול נוגע שנסתלק יכול להעיד לאחר שנסתלק ובשאר תחילתו בפסול פסול.**
5. נשתתק ונבדק כמו שבודקים בו והעיד בכתב יד, האם הוי עדות? **סעיף יא, עי' קצות סימן מו סקי״ט**
6. קי״ל דאשה וקטן וקרוב פסולים לעדות. באיזה מקרים מקבלים עדות אשה או קטן או קרוב, ולדעת מי? ציין מקרה שגם לרמב״ם והשו״ע מקבלים עדות אשה. **סעיף יד, עדות חיה, או עדות אשה וסוטה, וכל המקרים שקטן נאמן**
7. האם יש מקום לשמוע עדים פסולים לא כעדות אלא כבירור העובדות, ואם יש חילוק בסוגי הפסולים? **סעיף יד**

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

<u>סימן ל״ו - רבים שהעידו ונמצא אחד מהם קרוב או פסול</u>

מקורות

מכות דף ה׳ : - ו׳. (תוספות סנהדרין ל״א. ד״ה שב״ש) (פסול נמצא אחד מהם קרוב ופסול)

סנהדרין ט׳ (פסול נמצא אחד מהם קרוב ופסול).

ראשונים ופסיקת הלכה

מכות ו׳. - אמר רבי יוסי במה דברים אמורים בדיני נפשות אבל בדיני ממונות תתקיים העדות בשאר.

רבי אומר אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות ואימתי בזמן שהתרו בהן אבל בזמן שלא התרו בהן מה יעשו שני אחין שראו באחד שהרג את הנפש.

איתמר אמר **רב יהודה אמר שמואל** הלכה כר׳ יוסי **ורב נחמן** אומר הלכה כרבי.

ופסקו הראשונים כרב נחמן (שרבינא שהוא בתראי פסק כמותו).

באיזה מקרה הקרוב פוסל

רמב״ם – דווקא כיוון לבוא להעיד אבל לראות אינו פוסל.

ר׳ חיים כהן (בתוספות[142]) - כשהכשרים התכוונו להצטרף עימו לעדות בשעת ראיה.

רא״ש תוספות (רשב״א ר״ן) - כדי לפסול דרושים שני תנאים א. כיוון להעיד ב. שיבוא להעיד בפועל.

האם צריך שיראו כאחד לרא״ש - לב״ח לא צריך וגם לא צריך תוך כדי דיבור **וש״ך חולק** ומצריך שמצרפים מכח הראיה.

רמ״ה (ושמא פשט רש״י[143] ורמב״ם[144]) - כדי לפסול די בתנאי אחד א. כיוון לבוא להעיד אף שלא בא ב. אף לראות פוסל אם העיד תוך כדי דיבור (ועל ידי חבירו יצטרף לכל מי שכיוון לראות כיוון שצורף לכת). (נראה שרמ״ה הבין שדברי הגמרא שהמעידים תוך כדי דיבור נעשים כת אחת אינם רק לגבי הזמה שהצירוף היחיד שייך בהם הוא בזמן הגדה שהרי לא ראו).

ש״ך - לרמב״ם <u>א.</u> כשפסול כיוון להעיד פוסל אף את עדותם שמי שבא לראות. <u>ב.</u> כשפסול כיוון רק לראות פוסל אף את עדות הכשרים שבאו לראות. (ועל <u>ב.</u> **רש״י חולק)** ושלא כמו הבנת טור ולח״מ ברמב״ם. **פוסק** ש<u>אם באמת ראו יחד</u> והפסול הוא פסול עבירה או קורבה אין צריך שיעידו תוך כדי דיבור וכן תוך כדי דיבור לא פוסל במי שלא כיון שלראות על מנת להעיד[145] שלא כרמ״ה <u>אך בהזמה</u> כיון שודאי הפסולים לא ראו יחד עם הכשרים צירופם נעשה רק כאשר העידו תוך כדי דיבור. **דחה את** שיטת רא״ש ותוספות.

[משכנות יעקב - רוב הפוסקים סברו כרא״ש.]

נתיבות - לש״ך שכתב שכשפסול כיוון רק לראות פוסל אף את עדות הכשרים שבאו לראות, דווקא שגם העיד בבית דין **וסובר להלכה** <u>במקרה זה</u> כרמ״ה שיש לפסול דווקא שהעיד תוך כדי דיבור עדות של פסול שלא כיוון לראות על מנת להעיד אינה פוסלת את מי שהתכוון לראות על מנת להעיד.

קצות - הריטב״א הביא דעת **הרב אב״ד** שדעתו שהראיה כאחד אינו דין בצירוף לנמצא אחד מהם קרוב אלא בדיני נפשות עדות מיוחדת פסולה ולכן מי שלא ראה כאחד נחלק לשני כתות גם לענין פסול ואילו בדיני ממונות שעדות מיוחדת כשרה ואינה מתחלקת לשני כתות אם נמצא אחד פסול נפסלה כל העדות, **הריטב״א חלק** על **הרב אב״ד** אולם **הקצות** הסכים לו ואמר שלפי זה דינו של **הב״ח** אמת.

נתיבות - אמת **שהב״ח** סבר כ**רב אב״ד** אך העיקר כ**ריטב״א** שחלק שהעקר לצירוף הוא ראיה כאחד.

---

[142] מכות דף ו׳. ד״ה לאסהודי

[143] כן נראה שהבינו תוספות הב״י הב״ח אך ש״ך חלק.

[144] עדות פרק כ הלכה ג׳ והשגת הראב״ד. וכן נראה שהבין הש״ך אך כתב שדינו נדחה שחלקו עליו כל הראשונים.

[145] ואין זה כ״ש מהזמה כיוון שבהזמה כיון שהעיד תוך כדי דיבור נצטרף אבל כשכיוון לראות ולא להעיד אמירתו שכיוון לראות ולא להעיד גורמת שאף שיגיד עדותו תוך כדי דיבור לא יצורף.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

התכוונו כולם רק לראות ולא להעיד

ש״ך - כולם מצטרפים עם הפסול.

נתיבות בסמ״ע -אף שיש פסול, כשרים מעידים שלא הצטרפו. וסובר **שהסמ״ע מודה** שכשהעידו תוך כדי דיבור מצטרפים **וכן פוסק נתיבות להלכה**.

נתיבות מסביר בש״ך - כשכולם התכוונו לראות צירופם נעשה בבית דין ולכן יפסלו דווקא אם הפסול יבוא להעיד ואפילו אחר כדי דיבור.

היה בשעת ראיה כשר ובשעת הגדה פסול האם פוסל

קצות - לרמ״ה פסול. **ולרא״ש** נפסל דווקא כשהעיד תוך כדי דיבור כעד זומם שהיה כשר בשעת ראיה ונפסל רק בשעת הגדה. **וכן לרמב״ם** אם העידו תוך כדי דיבור שייך הזמה. אך **לרי״ף** שצריך שיכירו הכשרים בפסול בשעת ראיה לא.

נתיבות - הסכים עקרונית לקצות אך סבר שלרא״ש ולרמב״ם לא צריך שיעיד תוך כדי דיבור שכיוון שהצטרפו בראיה אף שבאותה שעה היו כשרים כיון שנפסל אחד מעידים אחר כך נפסלה כל העדות.

למי שואלים למיחזי אתיתו או להסוהודי אתיתו.

רמב״ם ושו״ע - לכולם קודם קבלת עדות. (שאם ישאלו אחר שהתגלה הפסול יש חשש רמאות).

רש״י וטור - לפסולים (אחר שנתגלה פסולם) **וכן דעת הסמ״ע.**

רי״ף ור׳ חיים כהן[146] - לכשרים לאחר שנתגלה הפסול. (לא חוששים לרמאות בעדים כשרים).

הערת רשב״א - מי שהראה עצמו בשעת ראיה שמתכוון להעיד (כדון שהתרה) אינו נאמן לומר שהתכוון רק לראות **ומביאו דר״מ וסמ״ע**

ש״ך - העיקר כחולקים על ר׳ חיים כהן. אך אין פסול נאמן לומר שראה אם לא ידוע שהיה שם מפי אחר.

יוצא מכאן שיש מחלוקת מה יוצר הצירוף.

רמב״ם ורש״י -הכוונה להעיד בשעת הראיה בלבד ופסול שכיוון להעיד אפילו לא בא להעיד בבית דין.

רי״ף ר׳ חיים כהן - הכוונה להעיד ולהצטרף בשעת הראיה ולכן די בכך שכשרים לא התכוונו להצטרף עם הפסולים בשביל להכשיר את העדות.[147]

תוספות ורא״ש - התכוונו להעיד בלבד בראיה ובתנאי שגם יעידו בבית דין.

שו״ע - בסעיף א׳ סתם כרמב״ם, סעיף ב׳ משמע סתם כרי״ף וי״א כרמב״ם. **ורמ״א** הסביר את הוי״א על פי הרא״ש.

שהרחוק אינו יודע שיש עימו פסול

רי״ף ורמב״ן (עיטור ומרדכי) - העיד קרוב (לבעל דין) עם רחוק ואין הרחוק מיודע בקרבת הקרוב מחייב שבועה ואם ידע פסול ואם רגיל אצלו אינו נאמן לומר שלא ידע בפסול [**ש״ך תומים** דווקא בפסול קירבה].

רא״ש ותוספות - העדות פסולה כיוון שהעידו יחד בבית דין.

שו״ע - יש אומרים כרי״ף ויש מי שחולק כרא״ש.

סמ״ע - לרי״ף דווקא שהכשר אומר מעצמו אך אין שואלים אותו **וש״ך** חלק וסובר שלרי״ף בי״ד שואלים.

ש״ך - רוב המפרשים כתבו כרי״ף במקרה שסתמו מדובר בקרוב שרגיל ומכיר (וכן נראה שפסק להלכה).

---

[146] מכות דף ו׳. ד״ה לאסהודי

[147] על פי **שיטת הרי״ף** מובנת האפשרות לייחד עדים ושהשאר לא צורפו כי צריך כוונה להצטרף **אך לשיטת החולקים** לא ברור האם יסכימו לדין ייחוד עדים שהרי הפסול לא תלוי בכוונה להצטרף בשעת ראיה אלא בכוונה להעיד אולם ניתן לומר שאף **לרמב״ם** אם מתכוון בפירוש לא להצטרף להעיד הכוונה הזו תועיל (כלומר כאשר אדם מתכוון להעיד או בעצם מתכוון להצטרף אם כל מי שיבוא להעיד ואם פירש אחרת יועיל) **וכן נראה שהבין הש״ך בס״ק ט׳**

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

שטר שנמצא חתום קרוב או פסול (השווה סימן מ״ה סעיף י״ב)

רי״ף (׳חזינן לגאון׳),רשב״א, ר״ח, רמב״ן - כאשר לא ידוע שחתמו יחד השטר כשר, תולים שפסול הוסיף חתימתו אחר כך.

הבה״ג מוסיף שאפילו חתום בשטר רק שני עדים, העד הכשר יחייב שבועה.

תוספות - פסול.

רמ״א - גם כאשר חתמו יחד עם הפסול יכולים העדים הכשרים להעיד בפני בית דין על הלוואה ויכתבו בית דין פסק דין לחייב הלווה

סמ״ע -דינו של הרמ״א הוא דווקא לגבי עדים חתומים שבשטר אבל עדים שהעידו בפני בית דין ונפסלו אינם יכולים לחזור להעיד.

ש״ך - חולק על הסמ״ע שמחלק בין עדות בבית דין לשטר, לשיטתו שהצירוף תלוי רק ב׳ראו כאחד׳ ומעמיד את הרמ״א במקרה שלא ראו כאחד אך חתמו כאחד יכולים להעיד על ראייתם.

קצות (ונתיבות) - מבאר את שיטת הסמ״ע, לפי שיטת **הרא״ש** שאף שראו כאחד, כדי שהעדות תפסל צריך שגם יצטרפו הכשרים עם העדים הפסולים להעיד יחד בבית דין, כשהצטרפו לחתום בשטר אינם נפסלים. הדין שעדים החתומים על שטר נחשב שנחקרה עדותם בבית דין נכון רק בשטר כשר ואילו כאן מדובר בשטר פסול ונחשב שטרם העידו העדים בבית דין ויבואו לבית הדין רק הכשרים ויעידו.

(יש בדברים אלו פרדוקס אם לא שנניח שחכמים תיקנו ששטר שחתום בו פסול הוא פסול, כי מה שפוסל את השטר הוא בדיוק מה שאומרים על שטר זה שעדים שחתומים בו כמי שנחקרה עדותם...)

מייחד עדים

רי״ף ורא״ש - מייחד ומזמין עדיו אין שאר העדים יכולים להצטרף לעדותם ולבטלה.

מהו האופן המינימלי שיחשב שיחד עדים

רא״ש - דווקא קראם בשם.

ר׳ ירוחם לפי הבנת הב״י ור״ש חכים - אף באומר ׳שניים מכם׳ כיוון לכשרים.

ר׳ ירוחם לפי הבנת הרמ״א - אף באומר ׳מייחד אני מכם עדים׳.

סמ״ע ותומים - דווקא באומר ׳שניים מכם׳ **כר״ש חכים** כשר אבל אומר סתם כיוון אף לפסולים.

ש״ך - כר״ש חכים ואף אומר שניים מכם לא מועיל להוציא הפסולים רק שאומר שניים <u>הכשרים</u> מכם.

מחרים על כל מי שיודע עדות

שו״ע - וכן כשאדם צריך לעדות ומצוה להחרים כל מי שיודע לו עדות שיבא ויעיד, והעידו כשרים ופסולים, לא נתבטלה עדות הכשרים, שלא היתה כוונתו אלא בראויים להעיד.

ש״ך (ונתיבות) - אם כוונו הפסולים לראות ולהעיד לא יועיל הכרזה למנוע צרופם, אך כאשר עד בא מעצמו לבית דין מן הסתם כיוון לראות ולהעיד אך קרוב שבא מכח הכרזה מן הסתם כשראה לא כיוון להעיד.

קצות (וגר״א) - כוונת בעל דבר מועילה למנוע צירוף עדים **לרמב״ם** הולכים רק אחר ראיה ואם זימן עדים סתם כוונתו על כשרים בלבד **ואילו לרא״ש** שצריך גם שיצטרפו בהגדה אפילו הפסול כיוון לראות ולהעיד, יועיל זימון בעל הדבר לעדים הכשרים כדי שלא יצטרפו וסתם זימון הוא לעדים הכשרים **וכמהר״י בי רב**. **מוסיף** שבגט וקידושין שצריך כוונת בעל דבר לעשות בפני עדים הוא מכוון לכשרים ולא צריך יחוד מפורש.

לא ראו כאחד

ב״י - טור בשם ר׳ ישעיה[148] - אם לא ראו כאחד אפילו אמרו למסהדי אתינן אינם מצטרפים[149]

---

[148] סימן ל״ח

[149] נראה כדבריו שהרי זאת עדות מיוחדת שבדיני ממונות אינה מצטרפת ונחשבת כשני כיתי עדים ולכך כל כת נפסלת בפני עצמה.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

רמ״ה - חולק.
דרישה ברמ״ה - אם העיד תוך כדי דיבור אף בעדות מיוחדת ואם לא תוך כדי דיבור בעדות מיוחדת אינם מצטרפים.

העידו אחר כדי דיבור -
ב״י בשם רש״י - אפילו אמרו לאסהודי אתינן אינם מצטרפים. אחר כדי דיבור נחשבים שני כתות נפרדות.
תוספות - צירוף עדות לגבי פסול קרוב או פסול לא שייך לעדות בתוך כדי דיבור אלא לשעת הראיה.

דינים שונים

נמצא אחד פסול בפסול דרבנן
נודע ביהודה, כנסת הגדולה בשם תשובת בית יוסף - אינו פוסל.
תומים - פוסל.

אמירת נמצא אחד מהם קרוב או פסול אף בבעל דין
ר׳ יוסי - מקיימי הדבר הכתוב מדבר (הרוג/הורג/נרבע יציל)
רבי - אינו צריך לכאורה את תירוץ ר׳ יוסי אך השאלה אם סבר זאת.
ריב״ש ש״ך[150] - עדות בעל דין אינה פוסלת ואומרים בו פלגינן דיבורא **וכן הסכימו נתיבות ופת״ש**
נמצא אחד מהם נוגע בדבר
ריב״ש - תתקיים בשאר **וכן הסכימו ש״ך ונתיבות.** (נוגע בעל דבר ממש ובעל דבר אינו פוסל).
רא״ש ותרומות - בטלה כולה.

נמצא אחד מהם נוטל שכר להעיד
משנה למלך[151] - לכאורה גרע מנוגע (אינו נוגע אלא קנס ואם החזיר עדותו מתקבלת)
ריטב״א - אפשר שהעדות נפסלת.

האם גם לגבי דיינים שייך נמצא אחד מהם קרוב או פסול עדותם בטילה (כפול סימן ז׳)
משנה למלך[152]- לריב״ש אין דין זה בדיינים **מהרח״ש** דין זה אף בדיינים.
רע״א בשם כנה״ג, ברכי יוסף הבין ברשב״א - שייך ונפסלים.
נתיבות[153] - המחלוקת שבמשנה למלך היא בדברים שצריך להתוועד יחד כדי לעשותם כגון קבלת עדות ופסק (ואף בזה נטה שאין דין זה בדיינים) אך מודים שאין דין זה בדינים שאדם דן לפי ידיעתו בדינים שיש בהם ׳שלא תהיה שמיעה גדולה מראיה׳ (ג׳ עדי קידושין או צוואה או מסירת גט וכולם רק כשראו ביום).
קצות[154] - מחלק בין הדין עצמו שאין שייך בו ׳נמצא׳ לבין כתב פסק דין או הנפק שהוא לראיה שבית דין חתומים עליו מכח עדות שכך הם פסקו שבזה שייך ׳נמצא׳ לפסול הכתב שהם חתומים בתורת עדים.

---

[150] ס״ק ט״ו
[151] הלכות עדות פרק ה׳ הלכה ג׳
[152] עדות פרק ט״ז הלכה ה׳
[153] סימן ל״ו ס״ק י׳, סימן מ״ו ס״ק ט״ז
[154] סימן ל״ו ס״ק ז׳

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

שאלות ממבחנים

1. כת עדים שנמצא בתוכה קא״פ מה פוסל את כולם, מה הדין בעדים בשטר שנמצא אחד מהם קא״פ? **סעיף א ראה באיזה מקרה הקרוב פוסל ושטר שנמצא חתום קרוב או פסול (השווה סימן מ״ה סעיף י״ב)**
2. האם אי ידיעתו מפסילתו של חברו מהווה עילה להכשיר? **סעיף ב** שהרחוק אינו יודע שיש עימו פסול
3. קיי״ל שעדים רבים שנתכוונו כולם להעיד ונמצא אחד מהם קרוב או פסול עדות כולם בטלה משום שעדות שבטלה מקצתה בטלה כולה, הבא שני מקרים שאפילו שנתכוונו להעיד ונמצא אחד קרוב או פסול, תתקיים העדות בשאר? **א. זימן עדים (רא״ש ורי״ף) ב. אינו יודע מפסלות חבירו (רי״ף) (ג. לרא״ש אם לא העידו) ד. פסול דרבנן (פת״ש א, נתיבות י חולק) ה. אשה או גוי או קטן (נתיבות י מתומים)**
4. שטר שהיה עד פסול חתום עליו, כיצד אפשר להכשיר עדותו ולתת לו תוקף של שטר? **רמ״א סעיף א (מת׳ רא״ש), ועי׳ שו״ע מה, יג** שטר שנמצא חתום קרוב או פסול (השווה סימן מ״ה סעיף י״ב)
5. מהי הדרך להכשיר עדות הכשרים, למרות שעמדו שם קרובים או פסולים ונתכוונו להעיד וגם העידו? ציין את הדין בשו״ע ומקורו. **סעיף א זימן עדים (מרי״ף ורא״ש) ועי׳ שאלה 2.**
6. עדים שראו את המעשה ולא נתכוונו להעיד כלל, ואח״כ הוזמנו להעיד, אם אפשר לחתוך את הדין על פיהם. ציין הדין בשו״ע ומקורו בגמרא וסתירה על כך ממקום אחר בש״ס. **סעיף א, פת״ש ג (מכות ו, בבא בתרא קיג לעומת כריתות יב ע״ב)**
7. עדות שנמצא אחד מהם קא״פ מתי העדות קיימת ומתי נפסלת, והאם יש חילוק בין עדות ממון לעדות קידושין? **סעיף א, קצות סק״א** באיזה מקרה הקרוב פוסל **לקצות קידושין המקדש מכוון לעדים כשרים ולנתיבות שקידש ביום בפני ג׳ יש דין שלא תהיה שמיעה גדולה מראיה ואינם נפסלים.**
8. קיי״ל נמצא אחד מהם קא״פ עדותם בטלה.

   א. פרט השיטות לגבי צרופם. באיזה מקרה הקרוב פוסל

   ב. מה הדין בשטר, ומדוע? **רמ״א מת׳ רא״ש** שטר שנמצא חתום קרוב או פסול

   ג. מה הדין בב״ד, ומדוע? **קצות סק״ז, נתיבות סק״י** האם גם לגבי דיינים שייך נמצא אחד מהם קרוב או פסול עדותם בטילה (כפול סימן ז׳)

   ד. מה הדין בפסול דרבנן? **פת״ש סק״א, ונתיבות סק״י** נמצא אחד פסול בפסול דרבנן
9. קיי״ל רבים הבאים להעיד ונמצא אחד מהם קרוב או פסול בטלה עדותם.

   א. מהי התקנה להכשירם לדעת הרמב״ם והשו״ע, וכיצד בודקים אותם? **ש״ך סק״ג וסמ״ע סק״ב**

   ב. אם באו הפסולים מתחילה רק לראות ואח״כ באו להעיד, האם פוסלים את כל העדות? **קצות סק״ב**

   ג. שטר החתום עליו עד פסול שבטלה כל העדות, מהי תקנתו וכיצד מכשירים אותו? **עי׳ שאלה 3**
10. העיד קרוב עם רחוק ולא ידע הרחוק על הפסול, או שידע עליו אך לא ידע על קרבתו של זה, האם נפסלה עדותו של הרחוק בכך? **ש״ך סק״כ** שהרחוק אינו יודע שיש עימו פסול
11. שטר החתומים עליו שלשה עדים, ושנים מהם קרובים זה לזה, האם פוסלים את השטר אם מקיימים אותו ע״י שנים הכשרים? **רא״ש מכות א, יא, סימן מה סעיף יב, ועי׳ נתיבות י בשם תומים ראה** שטר שנמצא חתום קרוב או פסול (השווה סימן מ״ה סעיף י״ב)
12. כאשר נוכחים קרובים ופסולים ומתכוונים להעיד, היאך לנהוג שלא תתבטל עדות הכשרים? **לייחד - שו״ע**
13. אם בתוך כת העדים נמצאת אשה או נכרי, מה הדין העדות? **נתיבות סק״י (ע״פ תומים לא פוסל).**
14. שכיב מרע שציוה בצוואה לחלוקת רכושו להרבה אנשים, אח״כ התברר שבין העדי הצואה ישנם כמה קרובים זה לזה האם לכל הדעות הצוואה פסולה או לא? **נתיבות סק״י, ראו ביום לא תהיה שמיעה גדולה מראיה הצוואה לא נפסלת כי ראו בתורת דיינים ולא בתורת עדים.**

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

15. ״שטר שחתם עליו עד פסול ונתבטלה כל העדות, מכל מקום אם העדים הכשרים זוכרין העדות ע״י ראיית השטר, יכולין לחזור ולהעיד לפני בית דין״

א. מתי הלכה זו מוסכמת על הכל? **כשלא ראו העדות יחד.**

ב. מתי נחלקו בה ומדוע. **עי׳ בסימן מה סעיף יג, וסמ״ע וש״ך שם ועי׳ ט״ז כאן**

שטר שנמצא חתום קרוב או פסול (השווה סימן מ״ה סעיף י״ב)

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן ל״ז - הפסולים מחמת הנאה

מקורות

בבא בתרא מ״ב: - מ״ג. ([שותפים] ומעידין זה לזה, אמאי? נוגעין בעדותן הן!..)

בבא בתרא מ״ד: - מ״ה. (מוכר שדה שלא באחריות אין מעיד עליה ... לא ניחא ליה דהוי לוה רשע ולא ישלם).

בבא בתרא מ״ו: - מ״ז. (עדות אריס, ערב, מלוה, לוקח, קבלן).

כתובות כ״ג: -כ״ד. (שלא חוששים לעדים שגומלים זה לזה).

בבא בתרא כ״ט. (באיזה תנאי שוכרים יכולים להעיד לטובת המשכיר).

סנהדרין כ״ג: (כשיש שני כתי עדים נגדו האם רשאי לפסול כת אחת)

ראשונים ופסיקת הלכה

תחילתו בפסלות וסופו בכשרות בנוגע ובקרובו (מסימן ל״ג)

תוספות[155], רא״ש, נ״י בשם רמב״ן, עיטור בשם ר״י מיגאש, רמב״ם - כשר להעיד ולדון. **וכן פסק שו״ע רבינו ברוך ומהר״ם -** סילוק מועיל לדון אך לא להעיד כיוון שתחילתו בפסלות (וקשה עליהם מבבא בתרא מ״ג. שמפורש שסילוק מועיל להעיד).

ש״ך - ניתן לומר ׳קים לי׳ כרבנו ברוך וגם **תוספות בנדה נ.** סובר כמותו ועוד ראשונים הזכירו דבריו.

תומים - לא נראה לומר כן נגד סתימת השו״ע ורוב מחברים. אמנם אם קרוב של זה הנוגע בעדות יכול להעיד אחר שיסתלק, בזהו לא מצינו בשו״ע דבר מבואר, ויכול לומר קים ליה כמי שאמר שפסול. [תולה דין זה בנימוק מדוע מועיל סילוק, אם בנוגע מועיל סילוק כי הוא היה בעל דבר ואין בו דין תחילתו בכשרות, לקרוביו לא יועיל סילוק כי בהם היה שם עד פסול, אך אם מועיל סילוק כי לאותו ממון שאינו נוגע לגביו לעולם לא היה נוגע גם לקרובו יועיל סילוק.]

כסף הקדשים - לפי דברי התומים אותו ספק קיים במי שהיה גם קרוב וגם נוגע שאם מצד שהוא נוגע נחשב בעל דין ואין בו תורת עד אם גם הסתלק וגם התרחק יהיה כשר להעיד ׳וצלע״ע היטב׳

מדוע מועיל סילוק בפסול נוגע (מדוע אין בנוגע ׳תחילתו בפסלות׳)

תוספות, רא״ש, נ״י, רמב״ן, עיטור בשם ר״י מיגאש - ׳לא שייך תחילתו בפסלות כיון שאין פסולו תלוי בגוף אלא בממון׳. [לפני הסילוק היה מעורב הנאתו בממון שעליו רצה להעיד, לאחר הסילוק של ההנאה יכול להעיד על הממון כי על הממון האחרים שמעיד תמיד היה כשר להעיד רק שמכח ההנאה המעורבת לא העיד].

ראב״ד, ריב״ש, רא״ש[156] - נוגע אינו נחשב בתורת עד אלא בעל דבר שאין בו פסול זה ׳במקיימי דבר׳. [אמת שמסתכלים על נוגע שממונו מעורב בממון אחרים וטעם הפסול הוא עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה אולם מכיוון שבחלק שהוא נוגע הוא בעל דבר אין זה נחשב כעדות שבטלה מקצתה שמתאים דברים אלו לדברי הרא״ש שהובאו שקצות ס״ק ט׳ שחלק על רשב״א וסבר שלא נאמן על אחרים כשהעיד לחובתו].

סיבת פסול נוגע

[חשש משקר - בפשט אינו פסול הגוף אלא חוסר נאמנות, קרוב/בעל דבר - פסול הגוף].

ר״י מיגאש[157] - הביא שני טעמים א. חשש משקר ב. נחשב בעל דין בשל נגיעתו (קרוב).

רמב״ן - הזכיר רק תירוץ ר״י מיגאש על פי ההבנה של חשש משקר.

---

[155] בבא בתרא מ״ג. ד״ה וליסלקו.

[156] מכות פרק א׳ סימן י״ג ושם מובאים דברי הראב״ד ושתדייק בו תראה כדברינו. ויובן הדבר שאף לראב״ד כפי שכתב אינו יכול להעיד לגרושתו בדברים שידע בשעה שהיו נשואים אולם אם גרשה יכול להעיד לשותף של גרושתו. וראה גם חידושי הריטב״א מסכת מכות דף ז עמוד א איך הבין דברי ראב״ד שודאי אומרים פלגינן דיבורא רק שאם החלק שבטל הוא עדות, נפסלה כל העדות.

[157] בבא בתרא דף מ״ד עמוד ב׳

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

ריב״ש[158] **-** ׳אם חתם שם (בשטר) נוגע הוה ליה כבעל דבר דאינו פוסל׳ [בעל דבר גם קרוב וגם יש חשש משקר (בקרוב רגיל ׳אין אדם חוטא ולא לו׳) ונאמן לחוב לעצמו ובזה נדחה קושיית הש״ך על מהר״ם לובלין **וכן תמה תומים על הש״ך** אחרי שהביא דבריו בסימן ל״ו מדוע לו פסקו כאן].

עיר שושן ומהר״ם לובלין - לא משום דחשדינן ליה אלא משום דאדם קרוב אצל עצמו **וכן הסכים הקצות.**

סמ״ע - ׳פשוט בעיני דחשדינן ליה בדבר שיגיע לו הנאה׳ ואינו קרוב (מעיד לחוב) **וכן הסכים הש״ך**[159]**.**

קצות - אם אדם ׳מעיד לעצמו׳ שמעדותו יש נגיעה ממונית עליו הוא פסול כבעל דבר ואפילו שאין חשש שקר בדבר ואף קרוביו אסורים להעיד בדבר. אם יש לו טובת הנאה בלבד או שאינו מעיד על משהו שיש לו נגיעה ממונית בו אלא שכתוצאה מהעדות יקבל שכר פסול מחשש משקר מדרבנן וקרוביו כשרים להעיד לו. **והמדייק יראה שנקודת המחלוקת בין הקצות לנתיבות**, האם החשש משקר הוא מדרבנן הוא מהתורה **ונקודה נוספת** שנראה שהקצות נטה לשיטה שנוגע בעל דבר על כל הממון (הרא״ש) והנתיבות סובר שבעל דבר רק על הנגיעה שמעורבת בממון אחרים (רמב״ן ונ״י[160]).

נתיבות - [מדייק את הריב״ש] נוגע אינו כבעל דבר רגיל, בעל דבר מעיד על ממונו, נוגע מעיד על ממון אחרים שמעורב בו ממונו או הנאתו ורק בחלק זה הוא בעל דבר ומתוך שאינו נאמן בחלק זה אינו יכול להעיד. בעל דבר שאמר דבר לחובתו והוא חב לאחרים אינו נאמן, נוגע שמעיד לחובתו כיוון שאין לו הנאה ועל חלקו הוא נאמן דומה הדבר לסילוק ונחשב שהוא מעיד על ממון אחרים ונאמן [וגם לביאורו אם חתם בשטר לא פסלו]. **ונראה שלזה מסכימים התומים רע״א ומחנה אפרים כפי שכתבו לגבי איזה הנאה נחשבת נגיעה.**

פת״ש - נאות דשא כתב שהעיקר שחשוד לשקר אך יש להסתפק אם המוחזק יכול לומר ׳קים לי׳.

איזה הנאה נחשבת נגיעה

(קצות) מהרי״ט - רק הנאת ממון פוסלת. (מתאים לגישה שהאיסור להעיד משום שאדם קרוב אצל ממונו)

ש״ך - גם פגיעה בשם או הנאה שעשויה להגיע בעתיד (לא נוח לא שיקרה גזלן/לוה רשע ולא ישלם)

ריטב״א בשם ר״ח ורמב״ן - טובת הנאה חשובה ממון לעניין נגיעה.

רמ״א- כ״ש שקרוביהם כשרים להעיד אע״פ שהגזבר מחלק הממון למי שירצה למ״ד טובת הנאה אינו ממון.

סמ״ע - השווה פסק **טור שו״ע ורמ״א** בנושאים אחרים שטובת הנאה אינה חשובה ממון גם לעניין נגיעה.

ש״ך - ׳לא מסתבר לומר דלמ״ד טובת הנאה אינה ממון יכול להעיד, דעד כאן לא אמרינן טובת הנאה אינה ממון אלא לענין תשלומי כפל וקדושי אשה ושבועה וכה״ג,... אבל לענין נגיעת עדות לא בעינן נגיעה של ממון, דנגיעה של שום הנאה נמי פסול, דהא חיישינן שמעיד להעמידה בפני בעל חובו, אף על גב דלית ליה הנאת ממון רק דלא לקרוייה אינשי לוה רשע ולא ישלם,... **ודברי הרב צל״ע**׳.

קצות - בתחילה נטה שטובת הנאה אינה פוסלת כלל לעדות אך לבסוף הסביר כתומים.

תומים, נתיבות, רע״א ומחנה אפרים - בטובת הנאה ישנו חשש שקר אך כיון שנפסק שאינו ממון אינו נחשב כבעל דבר. קרוב פסול להעיד על ממון קרובו אך אין בו חשש משקר ולכן יכול להעיד אף שיש טובת הנאה לקרובו [וזה ביאור הרמ״א שכתב שדווקא קרוב מעיד ודווקא למי שאומר שהנאה אינה חשובה ממון].

הנאה עתידית

הגהות אשרי ושו״ע - כל היכא דהשתא אינו נוגע בעדות, אף על פי שאם יתעשר יהנה בעדותו, כשר להעיד.

---

[158] מובא בש״ך סימן ל״ו ס״ק ט״ו

[159] לשיטת הש״ך אינו בעל דבר כלל אלא חשש משקר וכך מתבאר ממה שהפנה רע״א לדברי ש״ך בסימן ס״ו ס״ק ע״ב שלשיטת ש״ך נוגע שהוא אחד מעדי כתיבה מסירה ושני בעלי הדין מודים לדבריו השטר כשר שאין בו חשש משקר, כלומר אין פסול הגוף כלל לשיטת ש״ך בנוגע אלא חוסר נאמנות וכאשר ודאי שנאמן יש לו דין עד ואף שיתברר שנאמן מבעל דין וראה שם שחלקו עליו.

[160] ראה קצות ל״ג ס״ק ג׳

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

אמרי ברוך הפנה לירושלמי מסכת יבמות פרק ב הלכה י״ב - (היתר חכם לישא מי שאסרה וגרם לגרושיה) וכולן שנשאו לאחרים ונתאלמנו או נתגרשו מותרות להינשא להן שאין אדם מצוי לחטוא לאחר זמן.
ולקרבן העדה - שאין אדם מצוי לחטוא. עכשיו בוודאי בשביל ספק הנאתו שיוכל לבא לאחר זמן.
קצות - לשיטתו אם אדם מעיד על ממונו אסור להעיד כבעל דבר אף שיש בכך רק ספק הנאה עתידית (כגון לוה שאין לו מה לפרוע שמעיד על ערב) אך אינו מעיד על ממונו אלא רק יש חשש הנאה, מכיון שפסול הנאה מעדות כמקבל שכר להעיד לשיטתו הוא רק חשש משקר מדרבנן בספק לא חוששים.
נתיבות - הסכים עקרונית לחילוק הקצות אבל חלק על דעתו שמקבל הנאה מעדותו הוא חשש משקר מדרבנן, לשיטתו פסול מהתורה מחשש משקר אך מכל מקום אין חשש משקר מהתורה בספק הנאה עתידית.

השני נוח לי

ש״ך (וסמ״ע) סימן קכ״ג סעיף יא - מוכח בש״ס ופוסקים ומחבר לעיל סי׳ ל״ז טובי זימני דלא אמרינן השני נוח לי אלא לענין שאם העד צריך להוציא [לפרוע מיד] אבל לא כשהעד חייב [וזמן פרעון עתידי].
ביאור הדברים ע״פ נו״ב - כאשר זמן החיוב עתידי, אז החשש שמא שני נוח זהו ספק הנאה עתידית שאינו נחשב נוגע, בשוכרים שמעידים על חזקה אם אין הדין איתם יצטרכו לשלם מיד ולכן חשש נגיעה מיידי ופוסלם, במוכר שטר חוב פסול אף קודם זמן פרעון להיות עד ונאמר בו השני נוח לי, משום ש׳לוה רשע ולא ישלם׳ נאמר רק לגבי המלוה ולא למי שמכר לו את השטר ולכן יש בזה ודאי הנאה שלא רובץ עליו עול זה.
שער המשפט (והגר״א) - אצל שוכרים אף טרם ששילמו לא יעידו אלא אם כן הביאו מעות לבית הדין ומתאים דינו לביאור הנו״ב.

ההיתר להעיד לחובתו

נימוקי יוסף - לא חוששים שמעיד כך מחמת ההנאה.
רמב״ן - לטובתו אסור להעיד כיון שמעורב בעדותו על אחרים עדותו על עצמו שעליה אינו נאמן אבל כמעיד לחובתו אין גריעות במה שמעורב נגיעתו כי לחובתו נאמן מכח הודאת בעל דין.
ראב״ד - אין נגיעתו מפריעה לפי שלחובתו על עצמו נאמן מכח הודאת בעל דין.
קצות - הביא **רא״ש** שאף לחובתו אינו נאמן לגבי אחרים ונטה לפסוק כדבריו.

כשיש שני כתי עדים נגדו האם רשאי לפסול כת אחת

סנהדרין כ״ג: - נמצאת כת שניה קרובין או פסולין, מהו? - אמר להן: כבר העידו עדים הראשונים. איכא דאמרי, אמר רב אשי: כבר העידו עדים הראשונים.
רש״י - כבר העידו הראשונים - כשנמצאת כת שניה פסולה, כבר נתקבלה בכשרות עדותן של אלו המעידין על הפסול, ועדיין לא היה נוגע בעדות, ומאחר שנתקבלה בהכשר נאמנין לפסול את הראשונים, **לישנא אחרינא:** כבר העידו העדים הראשונים, כת ראשונה שהעידו בעדותן של בעלי דינן ומהימני, דכיון דשניה פסולה תו לא מפסלי קמאי, דהוה ליה נוגע בעדות, **ולשון ראשון נראה**, מדנקט בהאי לישנא כבר העידו.
דר״מ וסמ״ע הבינו בר׳ ירוחם - אפילו הכת השנייה לפנינו נחשב נוגע ואינו נאמן לפוסלם.
ש״ך (וט״ז) - ר׳ ירוחם כתב שנוגע רק שאומר שיש לו שני כתי עדים אך לא הביאם שמא לא יביא כת השנייה. אך אם שני הכתות לפנינו נאמן לפסול [**תומים ונתיבות -**במקרה שפסילת כת האחת אינה גוררת פסילת חברתה דהיינו כשלא ראו כאחד].
תפילה למשה - סבר שברש״י מוכח שאפילו העדים לפנינו נחשב נוגע שמא תמצא הכת השנייה פסולה.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

שותף

שהמערער תובע רק חלק השותף לאחר חלוקה

סמ״ע - נוגע בדבר שאם יטרוף מהשותף בטלה החלוקה.

ט״ז - אם חלקו ויטרוף מהשותף לא בטלה החלוקה ורשאי להעיד.

קצות ואמרי ברוך - הט״ז בסימן קע״ה הביא ראיות ששותפים שבעל חוב טרף מהם לא בטלה חלוקה ומזלו גרם ואילו ביורשים כפי שכתב **רש״ל** שהם יכראע דאבוה׳ ומוטל עליהם לפרוע חובות אביהם בשווה בטלה חלוקה, ואין זה סתירה לדברי **הסמ״ע**. שבעל חוב טורף החלוקה היתה כהוגן רק שאחר כך בעל חוב טרף ואילו שהתברר ששותף קיבל שדה גזולה התברר שהחלוקה לא היתה כהוגן אף בעת החלוקה ובטלה חלוקה.

עדות אריס

בבא בתרא מ״ו: - הכי אמר שמואל: אריס מעיד. והתניא: אינו מעיד! לא קשיא: הא דאיכא פירא בארעא, והא דליכא פירא בארעא

רשב״ם - אריס נאמן רק כשאין פירות וגם לא טרח בקרקע שאז אם יסלקו אותו ימצא שדות אחרים.

נימוקי יוסף - לפי רשב״ם אריס בתי אבות פסול להעיד אף כשלא טרח ואין פירות.

תוספות - כשיש פירות אריס נחשב יורד כלא ברשות (שנוטל רק כמה שהוציא).

ר׳ יונה - אריס נחשב כיורד שלא ברשות ולכן אף אם אכל בעבר פירות לא יעיד אם אכל יותר ממה שהוציא.

ר״י - אריס נחשב כיורד ברשות ונוטל כפי שמקובל לתת לאריסים ואף שיש פירות פסול רק כשהתנה עמו ליטול יותר.

רמ״ה ורא״ש - בכל מקרה מי שבקש שיעבוד עבורו חייב לשלם לו שכר טרחה אף אם יוציא את השדה ממנו (אך מי שיקבל את השדה צריך לשלם את מה שנהנה מהעבודה למי ששלם לאריס).

שו״ע - סתם: ואם אין בה פירות מעיד [**סמ״ע** משמע אף שטרח ולא כרשב״ם וכן משמע שלא כר״י].

עדות ערב

עדות קבלן

בבא בתרא מ״ז. - קבלן - **אמרי לה:** מעיד, **ואמרי לה:** אינו מעיד. אמרי לה מעיד, כערב דמי; ואמרי לה אינו מעיד, דניחא ליה דלהוו בידיה תרוייהו, דכי אתי בע״ח מאי דבעי שקיל.

רא״ש טור נ״י -אינו מעיד. **כן כתב רמ״א כוי״א.**

רמב״ם - מעיד כערב. **וכן משמע בשו״ע.**

נימוקי יוסף - אם יש ללוה עידית בינונית וזיבורית אחרות יכול להעיד.

תומים נתיבות - והש״ך כתב, כיון שיש ב׳ דעות המוציא מחבירו עליו הראיה. ואפשר לחלק, שאם מעיד שזו השדה שלו של הלוה שאכל ג׳ שנים, כשרה עדותו, שהמוציא מחבירו עליו הראיה, ואולי כשר להעיד, אבל אם בא לפסול עדי המערער, בזה אין ספק מוציא מידי ודאי, שהם ודאי כשרים ולא יכול לגרוע כשרותם.

נאמנות נוגע במיגו שהיה נאמן לומר שאינו נוגע

מרדכי - שוכרים נאמנים להעיד ששכרו את הבית מהמשכיר כאשר אין עדים אחרים שגרו שם, אף שאם לא יהיה כדבריהם יצטרכו לשלם למערער במיגו שהיו שותקים ולא היו צריכים לשלם למערער.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

המוכר שדה שלא באחריות

בבא בתרא מ״ד: - המוכר שדה לחבירו שלא באחריות - אין מעיד לו עליה, מפני שמעמידה בפני בעל חובו.

והאמר רב פפא - אף על גב דאמור רבנן: המוכר שדה לחבירו שלא באחריות ובא בע״ח וטרפה - אינו חוזר עליו, נמצאת שאינה שלו - חוזר עליו! הכא במאי עסקינן - במכיר בה שהיא בת חמורו.

ורב זביד אמר - אפילו נמצאת שאינה שלו - אינו חוזר עליו, דא״ל: להכי זביני לך שלא באחריות.

רמב״ם לדעת הטור - הלכה כרב פפא.

רמב״ם לדעת ב״י וב״ח - הלכה כרב זביד אבל דווקא שהתנה בפירוש שמוכר בלא אחריות אבל במטלטלים שלא אומרים שם אחריות סופר ומאידך הדין הפשוט שנמכר שלא באחריות אם מכר דבר גזול חוזר עליו.

רא״ש ורי״ף - הלכה כרב זביד.

רמב״ם לדעת הש״ך - הלכה כרב זביד ובין במטלטלים ובין בקרקע מדובר כשהתנה בפירוש שלא באחריות, בקרקע אדם עשוי לקנות שדה ליום ולכן אף גזלה כלולה בתנאי אך במטלטלים אין אומרים כן ואינו כלולה.

נגזל

המערער על גזלן אין הנגזל יכול להעיד שאינה של המערער

ר׳ יונה - אפילו אין ידוע בוודאות שגזלה ממנו אלא שמענו שמתרעם על כך.

ר״י - דווקא שיש עדות שיכול להוציא מהגזלן (כגון עדים שחטף) אינו מעיד.

שו״ע - <u>ואמר</u> שדה זו או טלית זו שלי היא אין יכול להעיד.

סמ״ע, ש״ך, תומים ונתיבות - הזכירו מחלוקת ר׳ יונה ור״י.

הקונה מגזלן

קרקע - אינה נגזלת ולא מועיל בא יאוש ושינוי רשות.

מטלטלים

רא״ש - דוקא יאוש ולאחר מכן שינוי רשות מועיל אך שינוי רשות ואז יאוש לא קנה. **וסמ״ע הזכירו.**

רמב״ם - גם שינוי רשות ואז יאוש קנה. **וכן כתב שו״ע.**

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

שאלות ממבחנים

1. האם נוגע בעדות פסול מדין משקר או מדין קרוב (*11) ונגיעת כבוד האם פוסלת? **ש״ך סק״א קצות סק״א נתיבות סק״א קצות סק״ב ועי׳ רעק״א סיבת פסול נוגע ואיזה הנאה נחשבת נגיעה**

2. אנשים שיצא שטר חוב נגדם וטוענים פרענו, האם יכולים להעיד זה על זה? **סעיפים ד-ה**

3. האם קרובי הגזברים כשרים להעיד להם? **רמ״א סעיף ט** איזה הנאה נחשבת נגיעה

4. מה הדין בפסולי עדות מחמת נגיעת ממון שתחילתם בפסלות וסופם בכשרות, ומה הטעם לחלק ביניהם? **סעיף יח, קצות לג סק״ג** מדוע מועיל סילוק בפסול נוגע (מדוע אין בנוגע ׳תחילתו בפסלות׳)

5. בעדות בעינן תחילתו וסופו בכשרות, פרט באיזה אופן יכול להעיד אדם שהיה תחילתו בפסלות אך סופו בכשרות, נמק.

א. נוגע – סעיף י״ח.

ב. רשע בעבירה - ש״ך ל״ד ס״ק ל״ג אך חזר בו בסימן ל״ה ס״ק ז׳ אך חת״ס קיים דבריו בפסול עבירה.

ג. עדות לפטור משבועת היסת (כיוון שהיסת מדרבנן) מחנ״א עדות טו (הובא ברעק״א לג, י״ג, ופת״ש ל״ה, ד)

ד. עדויות דרבנן - נאמן להעיד על מה שראה בקטנותו ודווקא קטן אך לא גוי ועבד (ורשע. קצות)

6. האם חוקרים פרטיים הלוקחים שכר כשרים לעדות, ברר הצדדים הקשורים בזה? **פד״ר ה עמוד 111 סימן ל״ד סעיף י״ח רמ״א ונו״כ מדובר בנוטל שכר לבוא ולראות אך חוקר בדר״כ נוטל רק מצד אחד ראה שם בנוטל שכר להעיד שנתיבות פוסל כנוגע.**

שו״ע סימן קכ״ג סעיפים י-י״א - מורשה שהורשה בשכר ידוע אפילו אם לא יוציא הממון מיד הנתבע, קרוביו כשרים בין לעדים בין לדיינים, שאין לו חלק לא בהפסד ולא בהנאה. ומטעם זה נראה לי שגם הוא כשר להעיד. אבל מורשה שיש לו חלק במה שיוציא מהנתבע, קרוביו פסולים בין לעדים בין לדיינים.

כלומר אם החוקר מקבל שכר קבוע שאין בו תלות כלל בתוצאה אף שמקבל רק מצד אחד כיון שלא קיבל שכר על העדות בבית הדין אלא שכר כדי לבוא לראות ולחקור יש להכשירו אולם לרוב מקבל לפי השגים או שיש לו הנאה מסוימת שעדותו תתקבל ואפילו יקבל הנאה לאחר העדות אסור כיוון שיודע שודאי יתן

7. א. קיימא לן, בפסולי עדות מחמת קורבה שאינם כשרים להעיד אלא אם תחילתם וסופם בכשרות, מהו הדין בפסולי עדות מחמת נגיעת ממון, שתחילתם בפסלות וסופם בכשרות, ומה הטעם לחלק ביניהם. ציין הדין בשו״ע ומקורו בגמ׳. **שאלה 4** מדוע מועיל סילוק בפסול נוגע (מדוע אין בנוגע ׳תחילתו בפסלות׳)

ב. זה שסתם השו״ע בעניין ״פסול ממון״ האמור לעיל, האם זה מוסכם, או שיש חולקים עליו, והאם המוחזק יכול לומר קים לי כאלו הפוסקים החולקים עליו. ציין דברי התוספות בש״ס הסותרים את עצמם, ומה דעת הש״ך? **ש״ך ס״ק ל״ב ותוס׳ נדה נ׳. לעומת ב״ב מ״ג. וראה תחילתו בפסלות וסופו בכשרות בנוגע ובקרובו (מסימן ל״ג)**

8. באיזה עניין לא אומרים הכלל ״תרי כמאה״? **רמ״א סעיף כב - כל דבר התלוי במנהג בני העיר, אין אומרים בו תרי כמאה, אלא אזלינן ביה בתר הרוב. וכן כל כיוצא בזה שאין אנו צריכים עדות ממש.**

הגר״א - כיון דפסולי עדות ועד אחד כשרים כמש״ל ואמרי׳ ביבמות קיז ב׳ רנ״א כ״מ שהאמינה כו

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן ל״ח - קצת דיני הזמה

מקורות

שבועות מ״ז: (שתי כיתי עדים המכחישות זו את זו, אמר רב הונא: זו באה בפני עצמה ומעידה...)

פרק ראשון מסכת מכות ב׳. - ו׳: (עדים זוממים)

בבא קמא ע״ג: (אמר רבא: עדים שהוכחשו ולבסוף הוזמו נהרגין, דהכחשה תחילת הזמה היא, אלא שלא נגמרה).

כתובות ל״ג. (עדים זוממים אינם צריכים התראה).

כתובות כ׳. (א״ר אבהו: אין מזימין את העדים אלא בפניהן, ומכחישין את העדים שלא בפניהן, והזמה שלא בפניהן נהי דהזמה לא הוי, הכחשה מיהא הויא)

בבא בתרא נ״ו (הזמה בעדות חזקת ג׳ שנים, שלשה אחין ואחד מצטרף עמהן - הרי אלו שלש עדיות, והן עדות אחת להזמה.)

ראשונים ופסיקת הלכה

אין העדים זוממים נהרגים עד שיזימו את כל הכת

מי מצטרף להיות כת אחת לענין חיוב להזים את כולם לעונש

מכות ו׳. - אמר רבא: והוא, שהעידו כולם בתוך כדי דיבור.

ר׳ ישעיה - או שיעידו תוך כדי דיבור ואף שלא התכוונו לראות על מנת להעיד או שהתכוונו להעיד מצטרפים.

מי מצטרף להיות כת אחת בעדים זוממים לענין 'נמצא אחד מהם קרוב או פסול'

רמב״ם טור - אפילו לא העידו תוך כדי דיבור עדותם בטלה[161].

ראב״ד תוספות ורש״י - דווקא תוך כדי דיבור מצטרף לפסול.

שני עדים ראשונים לא צריך שיעידו תוך כדי דיבור (שחובה לצרפם לקבל עדותם שזקוקים זה לזה).

הזמת עדים שלא בפניהם (ראה סימן מ״ו לגבי פסילת עדי שטר)

כתובות כ׳. - א״ר אבהו: אין מזימין את העדים אלא בפניהן, ומכחישין את העדים שלא בפניהן, והזמה שלא בפניהן נהי דהזמה לא הוי, הכחשה מיהא הויא..

ריב״ש - הזמה שלא בפניהם היא הכחשה גמורה לבטל עדותם, ואין דינה כתרי ותרי ועדים שהוזמו פסולים. **וכן הסכים מהרי״ט.**

ש״ך - חלק על ריב״ש, לא ניתן לפסול אדם לעדות שלא בפניו שהעד לעניין זה נחשב בעל דין אלא רק ניתן לבטל עדותו לעניין זה. וגם לריב״ש הפסול הוא לעדויות אך לא לחיוב שבועה. **[נתיבות: הש״ך** שהעדות בטלה לגמרי ואינו כתרי ותרי].

נתיבות[162] - כיון שעיקר העדות הוא בין התובע לנתבע ורק באופן עקיף נגרם פסול לעדים מקבלים את העדות אולם כשעדים מעידים על עדים שהם גזלנים **לר״ן ולהלכה** מכיוון שהכרח לדון על האדם כדי לפסול את השטר, שהרי אינם מכחישים את ההלוואה, ייתכן שהשטר נכתב, והלוואה קרתה, אך בשל פסול הגוף של העדים, השטר נפסל דנים אף שלא בפניו. בהזמה התורה חידשה שיש פסול גוף. אולם גם ללא חידוש התורה ברור שהזמה מכחישה בנוסף את כשרות השטר שהרי לא יתכן שעדים חתמו בשטר במקום ובזמן מסוים אם עדים מעידים שהיו עימם במקום אחר.

---

[161] מבדילים בין צירוף לעניין 'נמצא' לבין צירוף לעניין הזמה אף שנלמדים מאותו פסוק.
צירוף לעניין 'נמצא' כל שמתכוונים להצטרף להעיד כנגד בעל דין אותו דבר (לזכות/לחייב) כ ולא התכוונו לא להצטרף יחד ומי שהתכוון לראות ולא להעיד הוא התכוון לא להעיד ולכן אינו מצטרף אבל עד זומם התכוון להצטרף בשעת העדה.
צירוף לעניין הזמה הצירוף אינו תלוי בבעל דין אם מעידים לטובתו או לרעתו אלא בצירוף לזוממים צירוף שמעידים תוך כדי דיבור לזוממים.

[162] ראה סימן מ״ו לענין פסילת עדי השטר שלא בפניהם.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

לעניין פסול השטר שאינו תלוי בפסול הגוף של העדים ניתן לקבל עדות אף שלא בפני העדים ואף לאחר מיתה **אף לדעת הרא״ש וכפסיקת הש״ך**[163] אך מכיוון שאין הכרח לדון על פסול העדים אין דנים בו.

דין עדים זוממים בזמן הזה

הזיקו בגרמי בית דין דן להוציא מהם

רמ״א סימן א׳ - עדים שהעידו עדות שקר והוזמו, והוציאו ממון על פיהם ואי אפשר למיהדר, דנין אותם ומחייבין אותם לשלם (מרדכי) . ועיין לקמן סימן כ״ט סעיף ב׳.

שו״ע סימן כ״ט סעיף ב׳- עדים שאמרו: שקר העדנו, נאמנים לגבי עצמם, וחייבים לשלם כל מה שגרמו להפסיד בעדותן.

היכולת לתפוס מהם

ב״י - וא״ת כיון דקיימא לן (ב״ק פד:) דלא מגבינן קנסא בבבל למה כתב רבינו כל דינים אלו של עדים זוממין וי״ל דנפקא מינה דאי תפס לא מפקינן מיניה:

טור סימן שמט - מפני שאין דנין עתה דיני קנסות אין רצוני עתה להאריך בדין כפל ותשלומי ד׳ וה׳ אבל משום דלא מפקינן מיניה אם תפס אכתוב מהם מעט בדרך קצרה **אף על פי שכתב הרמ״ה** הא דאמרינן בקנסא אי תפס לא מפקינן מיניה היינו דוקא כדי נזקיה אבל טפי מכדי נזקיה כגון כפל וד׳ וה׳ מפקינן מיניה דתקנתא עבדו ליה רבנן לניזק וכי עבדי ליה תקנתא דלא ליפסוד ממוניה אבל לארווחיה ממוניה דחבריה לא תקינו ליה רבנן **ולא נהירא לא״א הרא״ש ז״ל** וכתב דלאו תקנתא היא אלא דינא הוא דאדאורייתא מיחייב אלא שאין לנו דיין בבבל שיכופנו ליתן וכל כה״ג עביד אינש דינא לנפשיה ולא מפקינן מיניה עד דיהיב ליה כל מאי דמיחייב ליה מדאורייתא עד כאן ולמעלה בתחלת הספר הארכתי בדיני קנס:

הגר״א - [דברי **הטור** הם] **לשיטת הרא״ש** ספ״ק דב״ק **והטור** בס״ס שמ״ט **אבל ב״י** השמיט בסימן ש״נ דין ארבעה וחמישה דס״ל **כדעת הרמ״ה** [שאין תפיסה מועילה יותר מכדי נזקו] ולכן השמיט גם כאן [**בשו״ע**].

רמ״א סימן שמ״ח - אימתי גנב חייב בכפל וארבע וחמשה, עיין בפנים, ולא כתבן המחבר הזה, לפי שהוא קנס ואינו נוהג האידנא. מיהו יש נפקותא אם תפס.

סמ״ע סימן שמ״ח - ואפשר **דהמחבר פסק כהרמ״ה** שכתב הטור בשמו שם בסוף סימן שמ״ט שלא מהני תפיסה בקנס אלא בכדי נזקו ולא בכפל ד׳ וה׳ שהוא יתר מנזקו, דתקנתא עבדי ליה רבנן לניזק ולא עבדי תקנתא להרויח על ממוניה כו׳, ומשו״ה השמיטן המחבר, **ומור״ם ז״ל ס״ל כהרא״ש שהטור** כתב שם עליו שהרא״ש חלק על דבריו וס״ל דלאו תקנתא היא דמדאורייתא מחייב ליה אלא שאין לנו דיין בבבל שיכפנו ליתן, וכל כה״ג עביד אינש דינא לנפשיה לתפוס בשיעור כפל ד׳ וה׳ ואין מוציאין מידו כו׳.

סמ״ע וש״ך - להלכה אם תפס מעדים אין מוצאים ממנו.

היכולת לתפוס מעדים שגרמו להוצאת ממון ולאחר מכן הוכחשו

קצות - ניתן לתפוס. [מתאים לשיטתו (ושיטת הנתיבות) בענישתו של המעיד לגוים מדינא דגרמי:

ענישתו של המעיד לגוים (סימן כ״ח)

לא ידוע שהעיד שקר - **רמ״א מהרש״ל ש״ך -** מנדים אך אינו חייב לשלם שרשאי לומר ׳אמת העדתי׳.

קצות ונתיבות - נטו שבעד פסול חייב ואינו רשאי לומר ׳אמת העדתי׳. (ויש לפקפק במה שהשוו לנטל ביד).

ישועות ישראל - אדם לא נענש אף בגרמי על שבועה או אמירה שסותרת חזקה אף שהעושה מעשה היה נענש כגון אישה שאינה נאמנת שהתגרשה שהבא עליה בחנק אך לא נפסלת לשבועה אם נשבעה שהתגרשה

[163] סימן ל״ח ס״ק ב׳

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

ובאמת **הישועות ישראל (וכן אבני חושן)** חלק על דברי הקצות וכתב שהם רחוקים אך לא נימק].

עד המעיד לחייב שבועה ולא יכול היה הנתבע להשבע וחויב לשלם והוזם העד

קצות - לגבי דין כאשר זמם מסתפק אם נאמר על עד אחד, לגבי דינא דגרמי: בחשוד על שבועה שהפכו על שכנגדו - פטור שלא חייבים בדינא דגרמי כשלא ׳ברי היזק׳ שאין ודאות שתובע ישבע[164]. שהנתבע חויב כי אמר ׳איני יודע׳ - פטור, שאין זה ׳ברי היזק׳ שיכול הנתבע להיזכר ויהיה נאמן.

החיוב לשלם כשמודים העדים שהעידו שקר

רמב״ם - חיוב העדים זוממים לשלם במקום שחייבין לשלם קנס הוא ולפיכך אין משלמין על פי עצמן, כיצד הרי שהעידו ונחקרה עדותן בבית דין ואחר כך אמרו שניהם עדות שקר העדנו ואין לזה אצל זה כלום, או שאמרו העדנו על זה בכך וכך והוזמנו אין משלמין על פיהן.

[ברמב״ם ניתן לדייק שדיבר קודם גמר דין לפי שאחר שבית דין פסקו שהוזמו אין זה קנס אלא חיוב ממון]

טור - אם אמרו עדים שקר העדנו **כתב ר״ח** לא מיבעיא שאין משלמין ע״פ עצמן אלא אפי׳ העדות שהעידו נכונה חשבינן לי.

דר״מ - והרא״ש חולק על זה וסבירא ליה דמשלמין על פי עצמן... הביאו רבינו סימן מ״ו

שו״ע - אמרו: שקר העדנו, עדותם הראשונה קיימת, דכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד; אבל נאמנים לגבי עצמם, לשלם לו כל מה שהפסידוהו.

סמ״ע ש״ך וט״ז - מה שר״ח ורמב״ם כתבו שהעדים פטורים מלשלם על פי עצמם זה את החיוב ׳מאשר זמם׳ שחייבים עליו אפילו לא היה נזק אבל מודים שאם נוצר נזק העדים חייבים מדינא דגרמי.

ב״ח - הר״ח עסק שהעיד על פה שהנתבע לוה והנתבע נאמן לומר פרעתי ואין היזק ברור והרא״ש דיבר שחתם שפלוני לוה שההיזק ברור לפי שלא נאמן לומר פרעתי אמנם ר׳ ירוחם סובר שגם בעדות על פה חייב.

שבות יעקב - הר״ח והרמב״ם דיברו כשהעד חוזר בו קודם שהוציאו ממון על פיו שאף שאינו נאמן לחזור בו, הוצאת ממון לא מיוחסת אליו ו׳אתי דבור ומבטל דבור׳. ודבריו תמוהים[165].

כנה״ג - אי נמי אפשר שר״ח סובר שטעם דינא דגרמי מטעם קנס ... ואין אדם משלם קנס על פי עצמו. **וקצות השיג** שגם לסוברים שדינא דגרמי קנס חכמים, אדם משלם אותו על פי עצמו.

שמא כנה״ג רמז לטעם נוסף שאף שהעדים חייבים מדינא דגרמי ואם תפס מהם בעל דין לא מוציאים ממנו בית דין לא יכול לגבות לו מהעדים מפני שמוציא ממון על פיהם ויש בזה תרתי דסתרי וזילותא דבית דינא.

קצות - בעד זומם התורה חדשה שכאשר זמם לחייב ממון, חיוב ממון מחליף את חיוב המלקות, וכאשר אין חיוב ממון או חיוב אחר יש חיוב מלקות (בן גרושה) ולכן מכיון שאדם עבר על חיוב מלקות ׳אין אדם לוקה ומשלם׳ ורק חיוב ממון של כאשר זמם נחרג מדין זה אך לא חיוב של גרמי (ולשיטתו בסימן כ״ח תועיל תפיסה בדברים שאין בית דין גובים מכח ׳קים ליה בדרבא מיניה׳ וכן הוא כתב לגבי תרי ותרי)

עד זומם בשטר (ראה סימן ל״ד)

סנהדרין ל״ב. - שטר שזמנו כתוב באחד בניסן בשמיטה, ובאו עדים ואמרו: היאך אתם מעידין על שטר זה? והלא ביום פלוני עמנו הייתם, במקום פלוני! - שטר כשר, ועדיו כשרין. חיישינן שמא איחרוהו וכתבוהו..

ר״ן רי״ף - תתכן הזמה דווקא באומרים שכתבו בזמנו.

---

[164] ראה קצות סימן נ״ה ס״ק ב׳ נימוק נוסף לפטור משום שאין זה נקרא שההיזק נגמר על ידי העד אלא נגמר על ידי התובע.

[165] דין התורה שכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד ואין מקבלים את עדותו השניה וזה גוף הדין שלא אתי דיבור ומבטל דיבור, כיצד אדם יוכל להסיר אחריות מכך שגרם נזק במה שיחזור בו, כיוון שבית דין מצווה לפעול על פי עדותו ומכח עדותו מוציאים ממון.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

רז״ה - אין הזמה בשטר אפילו כתוב בשטר שבזמנו כתבוהו משום שהזמה חידוש הוא ואין לך בו אלא חידושו שסתם עדות בעל פה הוא. (החידוש הוא ׳דהא תרי ותרי נינהו, מאי חזית דציית להני?[166])

שו״ע סימן ל״ד - אם אין עדים שראו עדותן, ולא ראו השטר מקודם, אינם נפסלים אלא מעת שהעידו בבית דין שזה כתב ידם, ואמרו: בזמנו כתבנוהו, שאפשר שביום זה שהעידו בב״ד בו ביום חתמו על השטר שיש לו כמה שנים, והם שיקרו ואמרו: בזמנו כתבנו

(ב״ח) ש״ך ונתיבות - רז״ה אינו חולק על מה שמשמע מהגמרא שאם כתוב בשטר[167] בזמנו כתבנוהו שהעדים נפסלים אלא חולק רק על חיוב ממון לעדים החתומים **ופסק הש״ך שהעיקר כרז״ה ורי״ף** יכול להודות לו.

נתיבות ביאר שהיסוד שתמיד מאמינים לעדים השניים שאמרו עמנו הייתם קיים גם בשטר אך היסוד לחייב ממון כעונש שיש בו חידוש נאמר רק על עדות בפה.

מעידים שנתנסך היין והוזמו

קצות - חייבים לשלם דמי יין.

נתיבות - אם היין לא נפסד פטורים, שאין ׳בעד אחד נאמן באיסורים׳ גדר עדות רגילה שיש בה ׳כאשר זמם׳.

שאלות ממבחנים

1. האם אפשר להזים עדים החתומים בשטר? **ש״ך סק״ב נתיבות סק״ב** עד זומם בשטר (ראה סימן ל״ד)
2. האם אפשר לקבל הזמה שלא בפני המוזמים? **ש״ך סק״ב נתיבות סק״ב** הזמת עדים שלא בפניהם **כתובות כ׳. - א״ר אבהו: אין מזימין את העדים אלא בפניהן, ומכחישין את העדים שלא בפניהן, והזמה שלא בפניהן נהי דהזמה לא הוי, הכחשה מיהא הויא וכן פסק הטור.**
3. האם ניתן לקבל עדותם של עדים המעידים על פסול חברם לעדות שלא בפניהם של העדים הנפסלים? **כנ״ל 2** הזמת עדים שלא בפניהם (ראה סימן מ״ו לגבי פסילת עדי שטר)
4. מה דין עדים שאמרו שקר העדנו בזה שאמרנו שהוא התחייב לפרוע לאחר ל׳ יום, והאמת שהתחייב לפרוע לאחר שנה? **פת״ש סק״ב שער המשפט מחויב לשלם כל מה שהפסידו מחמת הזמן ופת״ש השווה דין זה לדין שו״ע סימן ס״ו סעיף כ״ד שהארכת זמן נקראת נזק שניתן לאומדו ׳יש מי שאומר שכל מי שיכול למחול יכול לעשות שובר הודאה שנפרע, או להאריך זמן הפרעון, ומשלם כפי מה שהזיקו׳.**
5. מה ההבדלים בין הכחשה להזמה בזמן הזה, ומה הדין אם הזימו עדות בשטר? **א. רמ״א – בהזמה פסול לעדות ובהכחשה זו באה בפני עצמה. ב. ב״י - אם תפס מהעדים הקנס וראה** היכולת לתפוס מהם**. ג. ש״ך ס״ק א׳ בהזמה אם שילם הנתבע על פיהם ואי אפשר להוציא מהתובע חייבים לשלם ובהכחשה יכולים לומר אמת העדנו. (עדות בשטר עי׳ שאלה 1)** עד זומם בשטר (ראה סימן ל״ד)
6. עדים שהוזמו אימתי חייבים לשלם? **ש״ך סק״א קצות סק״א, ועי׳ הגהת הרמ״א בסימן א׳ סעיף ד׳ בית דין דן להוציא - רמ״א סימן א׳ סעיף ד׳ - עדים שהעידו עדות שקר והוזמו, והוציאו ממון על פיהם ואי אפשר למיהדר, דנין אותם ומחייבין אותם לשלם (מרדכי ריש פרק החובל). ועיין לקמן סימן כ״ט סעיף ב׳ ולעניין תפיסה ראה** היכולת לתפוס מהם

---

[166] בבא קמא ע״ב:

[167] הש״ך מדגיש שבזמנו כתבנוהו כתוב בשטר וגם כך כתוב ברז״ה ולא שבאו לבית דין ואמרו בפיהם בזמנו כתבנוהו כי אז יתכן שהש״ך והרז״ה יסברו שנחשב כעדות על פה שחייבים לשלם. ראה סימן כ״ח סעיף י״א ברע״א ופת״ש. וכן להשלמה נתיבות סימן ל סק״ק א׳ שמקרה שאומר על פה בזמנו כתבנוהו נחשב שנגמרה עדותו רק אחרי אמירתם בעל פה.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

ב"ה

הלכות הלוואה

סימנים

ל״ט-ס״ד, ס״ו-ע׳

(ס״ה, ע״א-ע״ד חסרים)

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

תוכן עניינים הלכות הלוואה

תוכן עניינים 163
סימן ל״ט - כותבין שטר למלוה בלא מלוה ועל איזה הודאה כותבין 164
סימן מ׳ - דין המחייב עצמו לחבירו 172
סימן מ״א - דין מי שנמחק או אבד שטר חובו (הטפסת שטר)..... 176
סימן מ״ב - שכותבין השטר בכל לשון ודין אם אין המטבע מפורש 180
סימן מ״ג -שצריך לכתוב זמן בשטר וכל דיני האיחור והקדימה בפרטות 186
סימן מ״ד - דין חזרת השטר בשיטה אחרונה וכיצד מקיימים המחק והתלויים..... 194
סימן מ״ה - שהעדים צריכים לקרות השטר ודין שטר הבא על הנייר ועדיו על המחק 197
סימן מ״ו - קיום שטרות. 208
סימן מ״ז - מי שטען אמנה הוא או פרוע..... 227
סימן מ״ח - שכותבין טופסי שטרות (ודין נמחל שעבודו)..... 230
סימן מ״ט - שיכירו העדים שם הלוה והמלוה ודין טעות השמות והסכום 236
סימן נ׳ - שטר שכתוב בו לויתי ממך מנה 242
סימן נ״א - שטר שאין בו אלא עד אחד או אחד מהם פסול 246
סימן נ״ב -שטר שיש בו ריבית או קרוע 250
סימן נ״ג - שלא לשנות השטר 252
סימן נ״ד - דין אסמכתא ואם כותבין שובר וכיצד כותבין אותו 253
סימן נ״ה - דין מי שפרע מקצת חובו והשליש שטרו 257
סימן נ״ו - דין שלישות 260
סימן נ״ז - דין שאסור להשהות שטר פרוע 270
סימן נ״ח - מי שהוציא שטר חוב על וטוען סטראי 272
סימן נ״ט - שטר מקוים והלוה טוען פרוע והמלוה אומר איני יודע..... 280
סימן ס׳ - דין שעבוד מטלטלי אגב מקרקעי ודין שעבוד דבר שלא בא לעולם 281
סימן ס״א - כמה דינין מענין שטרות..... 288
סימן ס״ב - דין אשה הנושאת ונותנת בתוך הבית 294
סימן ס״ג - מי שהועד עליו שמחזר אחר זיוף..... 301
סימן ס״ד - נפקד שרצה לעכב בחובו שטרות הפקדון 303
סימן ס״ו - דין מכירת שטרות ואונאתן 306
סימן ס״ז - דיני שמיטה ופרוזבול 323
סימן ס״ח - הלכות שטרות הנעשים בערכאות של גוים..... 333
סימן ס״ט - דין הוציא עליו כתב ידו מקוים או בלתי מקוים ודין פרעתי ומודה מקצת 336
סימן ע׳ - דין מלוה על פה ואם אמר לו אל תפרעני אלא בעדים..... 342

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן ל״ט - כותבין שטר למלוה בלא מלוה ועל איזה הודאה כותבין

מקורות

בבא בתרא קע״ה (גביית מנכסים משועבדים והאם שעבוד נכסים בחובות מהתורה).

קידושין י״ג: (האם שעבוד נכסים מהתורה)

בבא בתרא מ׳. (הודאה בפני שנים, וצריך לומר כתובו ; קנין בפני שנים, ואינו צריך לומר כתובו).

בבא בתרא ע״ז. (זכו בשדה לפלוני וכתבו לו את השטר - חוזר בשטר ואינו חוזר בשדה).

בבא בתרא קס״ז:-קס״ח. (כותבין שטר ללוה אף על פי שאין מלוה עמו, ואין כותבין למלוה עד שיהא לוה עמו ; והלוה נותן שכר...)

כתובות נ״ה. (אמר לעדים: כתבו וחתמו והבו ליה, קנו מיניה לא צריך אימלוכי ביה. לא קנו מיניה.. צריך).

סנהדרין כ״ט: (הודה ... בפני שלשה ולא קנו מידו, רב (אמי) אמר: כותבין, ורב אסי אמר: אין כותבין... אודיתא שחתומים עליה שנים)

בבא מציעא י״ז. (רב זביד משמיה דרב נחמן אמר: בין צא תן לו בין חייב אתה ליתן לו ואמר פרעתי נאמן).

בבא מציעא י״ב: - י״ג. (מצא שטרי חוב... שבית דין נפרעין מהן).

ראשונים ופסיקת הלכה

שעבודא דאורייתא יתבאר בחלק של העיון.

מתי עדים כותבים ונותנים שטר למקבל

׳הודאה בפני שניים וצריך שיאמר כתבו ותנו[168]׳ האם צריכים עדים להימלך בין כתיבה לנתינה

כתובות נ״ה. - אמר לעדים כתבו וחתמו והבו ליה .. לא קנו מיניה ...הלכתא: צריך אימלוכי ביה.

רמב״ם, רא״ש לפי ב״י - צריך.

ראב״ד, עיטור, ר״ן, מגיד, ריטב״א, רא״ש לפי הש״ך - דווקא במתנה צריך אבל הודאות והלוואות לא צריך (יש הבדל בין מתנה גמורה חדשה לבין חוב קיים שרק מוסיף לו יכולת גביה ושעבוד נוסף).

שו״ע - סתם - כרמב״ם ויי״א כראב״ד.

ש״ך - העיקר **כראב״ד**, ואם ביקש מלווה ולוה שתק כותבים (בשם עיטור).

נתיבות - אם נמלכו בלוה ואמר שלא ליתן אף שלא נותנים ולא גובה ממשועבדים, ניתן לדון על פי שטר זה והוא כעדות שנחקרה בבית דין לעניין ההלוואה וזמן הפירעון ואינו ׳מפי כתבם׳ שהרי הכתיבה היתה מדעת המתחייב.

׳קניין בפני שניים ואינו צריך לומר כתובו[169]׳ האם דווקא שהקניין היה בפני המקבל

רמב״ן - דווקא בפני המקבל.

רשב״א רא״ה - כל קניין.

שו״ע יש מי שאומר **כרמב״ן ורמ״א** כתב (בסוגרים) ויש חולקים.

פת״ש בשם דגול מרבבה ותומים - קניין בפני בעל דין ללא עדים או בפני עד אחד בלבד גם כותבים במקרה שלוה מודה.

דעת נימוקי יוסף שאחריות טעות סופר דווקא שהתנה ולא כתב

הגהות פרישה ודרישה - דיבר דווקא בערב שמשעבד עצמו בחינם, שאין בו את הסברא: ׳לא שדי מלוה/קונה זוזי בכדי׳.

---

[168] בבא בתרא מ׳.

[169] שם

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

חשש פרעון בעדות על חיוב בקניין קודם שנכתב אפילו לאחר זמן

רב האי, ראי״ש, רשב״א, תרומות, טור - לא חוששים אם היה פורע היה מודיע לעדים שלא יכתבו.

רמב״ן, רא״ה, מקצת גאונים - דווקא צמוד להלוואה לא חוששים לפרעון ובסתם עד שלושים יום כותבים.

שו״ע - סתם - כרב האי וטור ויש חולקים - כרמב״ן.

ש״ך נתיבות - העיקר כרב האי וטור וכן נוהגים.

מאיזה זמן כותבים ומתי טורף מלקוחות

תרומות, רי״ף, רמב״ם, ראב״ד[170] - מזמן הקניין לקניין יש קול (ואפילו לפני כתיבה טורף מזמן הקניין).

רשב״ם - כותבים את זמן הכתיבה, לקניין אין קול, הכתיבה היא יוצרת קול שניתן לטרוף בו מלקוחות.

רא״ש נימוקי יוסף על פי הסמ״ע[171] - טורפים וכותבים מזמן קניין אך אם לא כתבו ולא זוכרים זמן קניין חוששים שלא הוציאו קול בזמן הקניין.

שו״ע[172] - הלכה כרמב״ם ותרומות **וכן פסק ש״ך.**

סמ״ע - דווקא שזוכרים אם שכחו זמן ההלואה וטרם כתבו יש חשש שלא הוציאו קול ולא יפסיד לקוחות.

הודאה במחילה או פרעון

ב״י בשם טור, בעל תרומות, רא״ש - כותבים ונותנים ללא ציווי.[173]

הודאה על קרקע

ריב״ש בשם רש״י - עדים כותבים מעצמם שאין זה חיוב אלא גילוי מילתא. **וכן פסק שו״ע.**

התחייב או הודה בקניין ולאחר מכן מוחה שלא יכתבו

רא״ש, תוספות, טור - בין במכר בין בהלוואה בין במתנה לא יכתבו שכתיבת שטר שבית דין יכול להתייחס אליו כעדות שנחקרה חייבת להיות מדעת המתחייב, אך מלוה יכול למחות שיחזיר לו את המעות מיד מכיוון שהלוואה היתה על תנאי שיכתב שטר.

רבנו תם - כאשר אין חיוב חדש בכתיבת השטר וחשש שיצא עליו קול שיש לו הרבה שטרות ניתן לכתוב אף שלא מדעת המתחייב (דעת רבנו תם שעדות בכתב מתקבלת והפסוק של מפיהם ולא מפי כתבם מיעט אילם שאינו יכול לדבר בלבד). (**לש״ך** במתנה סבר שיכול למחות שלא נוח שיצא עליו קול שיש לו הרבה שטרות)

רשב״א (הגהות אשרי) - החיוב שנוצר בשטר כגון לגבות ממשועבדים או שאינו נאמן בטענת פרעתי חייב להיות מדעת המתחייב אבל אם החיוב קיים אין המתחייב יכול למחות בכתיבת שטר, ועל כן אם קנו מידו בהלוואה או במכר שיכתוב שטר אינו יכול לחזור בו.[174] (**לסמ״ע** במתנה סבר שיכול למחות **ולש״ך** לא חילק)

ריב״א ריב״ם[175] - במתנה שאין בו אחריות ואין חשש שיוצא קול שיש לו שטרי אחריות אינו יכול לחזור, מכיוון שאין טעם טוב לחזרה אנו חוששים שכל שיקול החזרה הוא לרמאות.

שו״ע - יי״א כראי״ש ויי״א כרשב״א

---

[170] מהריטב״א בכתובות כ׳. נראה גם שהוא והרשב״א מסכימים לכך שהרשב״א מבטל את החשש לקנוניה על לקוחות.

[171] הגהות פרישה ודרישה ס״ק ג׳

[172] סעיף א׳

[173] למה אין זה מפי כתבם, האם אומרים מסתמא המלוה מסכים או מפני שאין זה חיוב לא צריך לתנאי זה?

[174] חידושי הרשב״א מסכת קידושין כ״ז. ׳דכיון שהחזיק נתחייב המוכר בכתיבת השטר׳. וראה דבריו המלאים שם וראה בסיכום סימן מ״א, ונראה שיטתו שאם יש להתחייבות של התחייב לכתוב שטר חלות הלכתית ואינה קניין דברים, זה נקרא מדעת המתחייב, בכללי צריך הסכמת מתחייב אך שהמתחייב חייב הלכתית להסכים אין צריך הסכמה והתנגדותו אינה לגיטימית.

[175] כתובות נ״ה. תוספות ד״ה כתובו

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

הודה בפני שלושה ודיני כתיבת פסק דין

הודה בפני שלשה ולא קנו מידו[176]

רב (אמי) אמר: כותבין,

ורב אסי אמר: אין כותבין.

הוה עובדא **וחש לה רב להא דרב אסי**.

אודיתא

אמר רב אדא בר אהבה: הא אודיתא, זימנין כתבינן וזימנין לא כתבינן. כניפי ויתבי - לא כתבינן, כנפינהו איהו - כתבינן.

רבא אמר: אפילו כנפינהו איהו - לא כתבינן, עד דאמר להו הוו עלי דייני.

מר בר רב אשי אמר: אפילו אמר הוו עלי דייני - לא כתבינן, עד דקבעי דוכתא, ושלחי ומזמני ליה לבי דינא.

רב האי - הלכה כרב אשי בכל הש״ס חוץ מהיפוך שבועה ולבן (סימנך הפך לבן).

כתיבה כאשר התובע תבע ללוה בבית דין קבוע ושלחו לו

רמב״ם נימוקי יוסף - כותבים אפילו יושבים מעצמם. **וכן פסק שו״ע**

דרכי משה בשם ר׳ ירוחם - דווקא שהתכנסו לעניין הדין ולא ישבו מעצמם קודם לכן.

ש״ך - כל הראשונים מודים שכאשר התובע תבע בבית דין את הנתבע והנתבע התחייב מכח הטענות, רשאי בית דין לכתוב פסקיו **לרמב״ם ולשו״ע** כותבים בית דין מעצמם **אולם העיקר כרוב פוסקים** שצריך שהמלוה יבקש שיכתבו ואם לא ביקש ויצאו מבית הדין נאמן הלוה לומר פרעתי, אולם אודיתא אינה פסק דין, אודיתא זהו מקרה שהלוה מודה מעצמו ולא היה צריך לפסק כלל ובזה יש תנאי שיקבעו מקום וישלחו לו ופירושו שיעשו כדרך שהדיינים עושים ואם לא אינם רשאים לכתוב. **וכן פסק הנתיבות.**

בית דין שהיה רשאי לכתוב הפסק ולא כתב והמלוה מבקש אחר כמה ימים שיכתבו וידוע ודאי שלא פרעו

סמ״ע - אין כותבים שמא יפרע לוה לאחר זמן ולאחר מכן יתבע מלוה ולוה יאמר להד״ם ויוחזק כפרן.

הש״ך - מודעים ללוה בכדי שלא יפרע בלא עדים כותבים, ובזה לחשוש שיפרע וייתכן שאף סמ״ע לא כתב אלא במקרה שלא מודיעים לו (ויכתבו מזמן שעמד בדין שמעשה בית דין יש לו קול וכיוון שבודאי לא פרע לא חוששים לקנוניה) **וכן פסק הנתיבות.**

נאמנות לומר פרעתי נגד פסיקת בית דין וגביה מלקוחות

כשלא כתבו בית דין את הפסק

בבא מציעא ט״ז: - י״ז. - אמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן: אמרו לו צא תן לו ואמר: פרעתי - נאמן... חייב אתה ליתן לו, ואמר: פרעתי - אינו נאמן.

רב זביד משמיה דרב נחמן אמר: בין צא תן לו בין חייב אתה ליתן לו ואמר פרעתי - נאמן. **וכן הלכה.**

גביה מלקוחות כשמודה שלא פרע

תוספות - אם מודה שחייב טורף מלקוחות, לפסק דין יש קול.

ש״ך - חוששים לקנוניה. לעולם כשלוה נאמן לומר פרעתי אין גובים מלקוחות, בית דין טוענים ללוקח פירעון.

---

[176] סנהדרין כ״ט:

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

כשכתבו בית דין את הפסק

בית יוסף בשם רמב״ם ורי״ף, הגהות מיימוניות בשם מהר״ם - אינו נאמן. אם כתבו ואומרים שלא הודיעו ללוה נאמן לומר פרעתי ואם אינם זוכרים מן הסתם אמרו ואינו נאמן. אם לא כתבו מיד אין כותבים שחוששים לפירעון.

אבי עזרי, ראבי״ה, ריב״א, טור בשם רמב״ם, דר״מ בשם מרדכי טור ורמב״ם, רש״י לפירוש הב״י[177] **-** נאמן. (ראבי״ה -שטר חוב ניתן בשביל ראיה שהחוב חייב ובשביל יכולת גביה ולוה שפורע לוקח אותו, פסק דין נכתב כדי שהדיינים לאחר הפסק יהיו נאמנים לומר מה פסקו ולא ראיה שהחוב עדיין קיים ועיתים לוה פורע ומותירו אצל המלוה.) (שו״ת רמ״א - מה שלא כותבים אם לא כתבו מיד מחשש פרעון הוא משום זילות בית דין לכתוב דבר שלא כהוגן.)

בדק הבית - הלכה שאינו נאמן (דווקא דיין יחיד אינו נאמן בדבריו מה פסק אבל דיינים נאמנים וכתיבת פסק דין נכתבת לצורך ראיה על חוב ויכולת גביה).

שו״ע - אינו נאמן. **רמ״א** אף לשיטה זו אם איחר כמה ימים נאמן מסברה שאם לא היה נפרע לא היה שותק מלוה מלתבוע ויש חולקים ואומרים שבכל עניין נאמן.

סמ״ע/פרישה - בכתב הודאה **לכל הדעות** אינו נאמן לומר פרעתי ורק בפסק דין מחלוקת ל**ראבי״ה אבי עזרי טור** נאמן (שפסק דין לא נכתב נכתב לראית גביה) **ברמב״ם** ספק **והגהות מיימוניות** אינו נאמן.

ש״ך - העיר שושן כתב שנוהגים שנאמן אבל העיקר שאינו נאמן ואין חילוק בין פסק דין להודאה ואף המנהג כן. **וכן פסק הנתיבות.**

חסרון בנוסח אודיתא

שלא כתוב שאמר המתחייב ׳כתבו וחתמו והבו ליה׳

בסנהדרין כט: מבואר שכותבי השטרות בקיאים בדין ואין חוששים שנתנו ללא ציווי המתחייב

הגהות אשרי, ר׳ ירוחם, רשב״א - בימינו נתמעטו הדורות ויש חשש שנתנו ללא ציווי המתחייב.

שו״ע - סתם חוששים וי״א שחוששים ואין טורפים מלקחות. (אף במקום שאין חשש שפרע)

הגהות אשרי סמ״ע - מהמתחייב גובים שלא חוששים שעדים חתמו שקר. **וש״ך השאיר בצ״ע** שהרי זה ׳מפי כתבם׳

נתיבות - העיקר כסמ״ע מפני שהחשש הוא שכתבו ונתנו אף שהמתחייב אמר ׳כתבו׳ ולא אמר ׳תנו׳ אך אין חשש שיכתבו מעצמם אפילו לא אמר כתבו וכיון שאמר כתבו, כתבו מדעת המתחייב אבל לעניין גביה מלקוחות צריך שיתנו מדעת המתחייב **והאמרי ברוך חולק** וסובר שיש חשש שיכתבו אף בהודאה לבד.

הגר״א - אפילו מהמתחייב לא גובים על פי השטר ששטר זה הוא ׳מפי כתבם׳.

כתב הלוה שטר שעבוד מעכשיו למלוה מדעת המלוה על ההלוואה האם המלוה יכול לחזור בו מההלוואה

ר״י מיגאש, רא״ם, רמב״ן - חייב להלוות, שעבוד הנכסים יצר חיוב בחליפין על מתן מעות כמלוה על פה.

רשב״א, טור - יכול לחזור בו. **וכתב בית יוסף** ׳הדעת נוטה לדברי הרשב״א׳ **וכן נפסק בשו״ע ובש״ך.**

חייב עצמו לשניים ונתן לאחד מהם

ר״י (בתרומות) - אינו מתחייב אלא למי שהגיע לידו בציווי.

תרומות בשם ר׳ נתן, טור - מתחייב לשני אף שלא הגיע השטר לידו ואף שמת. **וכן פסק שו״ע.**

ש״ך - דווקא מחייב עצמו בסתם והגיע לאחד מהם שני זכה אבל באומר תנו בידי לא יזכה השני.

[177] אך הש״ך כתב שרש״י גם סובר שאינו נאמן.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

נתיבות - השו״ע דיבר בשטר הקנאה והתנאי שיש לחלות שטר שטר הקנאה של תנו בידי הוא שיצא מיד המתחייב בציוויו ולא שיגיע ליד המקבל ועל כן די שיגיע לאחד המקבלים אבל שטר רגיל שחל בקבלת השטר צריך שיגיע ליד כל מקבל ומקבל.

עדיו בחותמיו זכין לו

בבא מציעא י״ג. - אביי - עדיו בחותמיו זכין ליה.

רב אסי/אשי, רבא - שטר ללא קניין נקנה רק בעת המסירה.

רא״ש, תוספות, ר״י, ר״ת - הלכה כאביי.

רמב״ם, רי״ף, תרומות - אין הלכה כאביי.

שו״ע - שטר רגיל נקנה בעת המסירה, בשטר צריך להיכתב יום המסירה ולא יום הציווי והכתיבה. ועדים צריכים לראות המסירה (ע״פ **רמב״ם** אבל **הסמ״ע** העיר **שתוספות** (גיטין י״ז : ד״ה עד שעת כתבו שאם המלוה בפני הלוה אין צריך לראות מסירה שבודאי יתננו לו **ובש״ך ובנתיבות** נראה שהעיקר כשו״ע)

סמ״ע - ומהתימא על מור״ם שהשמיט דעתם לגמרי ולא זכרם כלל (על דעת רא״ש ותוס׳)

ש״ך - מוחזק יכול לטעון קים לי כאביי וגם הוא תמה על רמ״א שלא הזכיר דעה זו.

ממתי חל שטר מחילה והאם זה תלוי באם נפסק כשיטת אביי

רמב״ן - צריך שיגיע למקבל.

טור - נמחל משעת חתימה ואין צריך שיגיע ליד הנמחל (אך הטור בכללי פסק כאביי)

ש״ך - בגמרא מוכח לשיטות שלא פסקו כאביי גם בשטר חל רק משיגיע לידיו. ואילו **בדעת אביי נחלקו הראשונים לרש״י** חל למפרע משעת חתימה ובתנאי שיגיע לידו **ולרי״ף ע״פ ראש** לא צריך שיגיע לידו.

(אך הש״ך סבר שדעת הרי״ף שצריך שיגיע לידו)

נתיבות - לרי״ף שובר פירעון אף שאינו תלוי שיגיע לידו תלוי במתן מעות ואילו שובר מחילה לא צריך שיגיע לידו.

לשיטת אביי מה דין בכתב שטר מכר/מתנה ומכר/נתן לאחר בין חתימה למסירה

הבנת הרא״ש ברי״ף - השטר בטל שהשטר חל מעת החתימה דווקא בתנאי שלא יתחרט עד מסירתו.

האם חלות שטרי הקנאה תלויה בכך שיגיעו לידי המקבל

ר״ח, רי״ף - כן.

רש״י, ריב״ש, ר״י מיגא״ש, רמב״ן, רשב״א, ריטב״א, רמב״ם - לא. **וכן הכריע הב״י והש״ך.**

נתיבות - ייתכן שאף ר״ח ורי״ף דברו בשטרי הקנאה שלא נכתבו בפני המקבל שבהם יש יותר חשש. ואם זה שטר שלא כתוב בו בין ילוה בין לו ילווה יתכן שאינו תלוי שיגיע ליד המקבל אבל כן תלוי במתן מעות.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

שאלות ממבחנים

1. הסבר את הסתירה שבין רב פפא במסכת בבא בתרא קעה ע״ב לבין רב פפא בקידושין יג ע״ב בדין שעבודא דאורייתא? **סעיף א עיין גר״א, שך סק״ב, קצות ונתיבות, חידושי הרי״ם**

<u>תירוץ א׳ בתוספות</u> רב פפא סבר שעבוד דרבנן ואמר את הדין סתם והגמרא פרשה במקום אחד לפי מ״ד שעבוד מהתורה ובמקום אחר לפי מ״ד שעבוד מדרבנן.

<u>לשיטת הרא״ש</u> <u>ותירוץ שני בתוספות</u> שנטה אליה הש״ך רב פפא סובר שמלוה הכתובה בתורה דהיינו נזיקין פדיון הבן וכד׳ הנכסים משתעבדים מהתורה (ולא כרב ושמואל שסוברים שאף בזה השעבוד מדברי חכמים) ובזה מדובר בקידושין י״ג: ואילו בעל חוב רגיל אין נכסים משתעבדים מהתורה ובזה מדובר בבר בתרא קע״ה:

<u>ושיטת הרי״ף (ע״פ הגר״א)</u> - שרב פפא סובר שנפסק להלכה ששעבוד מהתורה ואין חילוק בין קידושין י״ג: לבבא בתרא קע״ה: ומה שכתוב הטעם שמלוה בשטר גובה מן היורשים ולקוחות שבקידושין כתוב מפני ששעבוד מהתורה ואילו בבא בתרא כתוב שלא תנעול דלת בפני לווין אין סתירה אלא פירוש הדבר מפני הצורך שלא לנעול דלת בפני לווים השאירו חכמים את דין התורה שהנכסים משועבדים.

2. מה סברתו של מ״ד שעבודא לאו דאורייתא ומה הדין אם שעבדו בפירוש האם מועיל? **שם קצות סק״א, שך סק״ב**

ראה: <u>למי שסובר ששעבודא לאו דאורייתא מה הדין בשעבד בפירוש</u>

3. שעבודא דאורייתא, האם זה גם על מטלטלין, ולמ״ד שעבודא לאו דאורייתא, אם שעבד במפורש, האם מהני מדאורייתא? **שם קצות ס״ק א בשם הרשב״א. רשב״ם ב״ב קכח ד״ה ״ור״נ״**

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף מד עמוד ב

ומטלטלי לבע״ח לא משתעבדי, ואף על גב דכתב ליה מגלימא דעל כתפיה, הני מילי דאיתנהו בעינייהו, אבל ליתנהו בעינייהו לא; אלא אפילו עשאו אפותיקי נמי לא, מאי טעמא? כדרבא, דאמר רבא: עשה עבדו אפותיקי ומכרו - בעל חוב גובה ממנו, שורו וחמורו אפותיקי ומכרו - אין בעל חוב גובה הימנו, <u>מאי טעמא? האי אית ליה קלא, והא לית ליה קלא.</u>

נראה שלסוברים ששעבוד מהתורה, השעבוד כולל מטלטלים אלא שכיון שאין להם קול הפקיעו חכמים מהם את השעבוד וכן ביאר הקצות ׳ולמ״ד שעבודא לאו דאורייתא א״כ הא דחלקנו בין מטלטלין למקרקע אינו אלא מדרבנן דמן התורה מקרקע נמי לא משעבדא, וכיון דלא חלקנו אלא מדרבנן ובדבריהם עבדי כמטלטלי, וכן למ״ד שעבודא דאורייתא נמי מן התורה ליכא חילוק בין מקרקע למטלטלי אלא מטלטלי נמי משעבדי מן התורה וכמ״ש הרשב״א בחידושיו׳

וכן רשב״ם מסכת בבא בתרא דף קעה: ׳שעבודא דאורייתא - יוציא אליך העבוט [מטלטלים] <u>וה״ה</u> למקרקעי.׳

אולם הרמב״ם (הלכות מלוה ולוה פרק יא הלכה ז׳) כתב: אבל הבא ליפרע מן היורש בין קטן בין גדול לא יפרע מן המטלטלין אפילו היו מופקדין או מלוה אצל אחרים <u>שהמטלטלין אינו תחת שיעבוד בעל חוב מן התורה.</u> ויתכן לבאר דבריו כדברי המאירי ׳ מפני שהדברים נראין כך שמדת הדין משעבדת נכסים לכל הלואה במה שדעתו של מלוה סומכת עליו כגון קרקעות שבמטלטלין לא נאמר לעולם שעבודא דאוריתא שלא סמכה עליהם דעת מלוה׳

ראה: <u>למי שסובר ששעבודא לאו דאורייתא מה הדין בשעבד בפירוש</u>

4. האם נאמן אדם לטעון פרעתי נגד כתב ידו או פסק דין שביד התובע? **סעיף י ועש״ך ועיין סימן ס״ט סעיף ב׳ וברמ״א שם ובש״ך ובקצות שם.**

פסק דין אינו שייך לסימן זה וכנגד פסק דין ראה <u>כשכתבו בית דין את הפסק</u>

5. אימתי נאמן אדם לטעון פרעתי נגד פסק דין שביד המלווה? **סעיף י ברמ״א**

ראה: <u>נאמנות לומר פרעתי נגד פסיקת בית דין וגביה מלקוחות</u>

6. א. ראובן שאמר לשמעון שילוה לו ואמר לו שיכתוב שטר וכתב שמעון שטר שחייב לו, האם כופים את ראובן להלוות לשמעון? **סעיף י״ז ש״ך, קצות, נתיבות**

ראה: <u>כתב הלוה שטר שעבוד מעכשיו למלוה מדעת המלוה על ההלוואה האם המלוה יכול לחזור בו מההלוואה</u>

ב. אם הכין שטר וכד׳, האם ישלם לו הפסד? **סעיף י״ז סמ״ע ס״ק מו, פת״ש עיר שושן וסמ״ע - אם נכתב מדעת מלוה ישלם מדינא דגרמי**

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

עיון
שעבודא דאורייתא

מקורות

בבא בתרא קע״ה:-קע״ו.,קע״ד ; קידושין י״ג:

בבא בתרא קע״ה: מחלוקת:

ר׳ יוחנן וריש לקיש, עולא: דבר תורה אחד מלוה בשטר ואחד מלוה על פה גובה מנכסים משועבדים - שעבודא דאורייתא

רב ושמואל, רבה: דבר תורה אחד מלוה בשטר ואחד מלוה על פה אינו גובה מנכסים משועבדים - שעבודא לאו דאורייתא.

המקור לאומרים שעבודא דאורייתא

רשב״ם - יוציא אליך את העבוט והי״ה למקרקעי.

מאירי - זה שפסקנו שדבר תורה אחד מלוה בשטר ואחד מלוה בעדים גובה ממשעבדי ומטעם שעבודא דאוריתא מפני שהדברים נראין כך שמדת הדין משעבדת נכסים לכל הלואה במה שדעתו של מלוה סומכת עליו כגון קרקעות שבמטלטלין לא נאמר לעולם שעבודא דאוריתא שלא סמכה עליהם דעת מלוה ואם מפני שהוא גובה מהם בחיי לוה אין זה כלום שמה שהוא גובה ממנו אינו מתורת שעבוד ואין חולק בעצמו של לוה לומר שעבודא לאו דאוריתא דודאי מיניה ואפילו מגלימא דעל כתפי.

ר׳ גרשום - עבד לוה לאיש לוה.

רמב״ן, רשב״א וריטב״א - זהו יסוד העולה בהרבה מחיובי התורה כגון במזיק מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם, ומיוציא אליך את העבוט אנו למדים שבעל חוב דינו שנותן מהזיבורית כלומר יכולת הבחירה היא של הלוה ומן הסתם יבחר פחות שבכלים.

איזה שיטה לכאורה יותר מחודשת, מה היינו אומרים מעצמנו - מה זה אומר שעבוד

פסיקת הלכה

רי״ף, רמב״ם, סמ״ג, רמב״ן, רשב״א, ריטב״א (טור[178]) שו״ע[179] - שעבוד דאורייתא.

תוספות לשיטת הש״ך, מרדכי, בעל תרומות בשם ראב״ד (יש סתירה בהשגות) (רש״י[180]) תוספות רי״ד - שעבוד לאו דאורייתא.

בשיטת הרא״ש הש״ך מסתפק אך נוטה לומר שסבר ששעבוד לאו דאורייתא **ונראה שהגר״א** מסכים לו.

מהרש״ל, משכנות יעקב - שעבוד דאורייתא.

הש״ך נוטה לומר שהלכה ששעבוד לאו דאורייתא בבעל חוב ורק מלוה הכתובה בתורה שעבודה מהתורה וכהבנתו בתוספות שסברו שכך דעת רב פפא שהוא בתראי (ודעת הש״ך שרב הונא בריה דרב יהושע ורב פפא לא נחלקו במחלוקת זו) אך סיכם שזהו ספיקא דדינא.

תומים - העיקר ששעבוד דאורייתא ואי אפשר לומר קים לי.

למי שסובר ששעבודא לאו דאורייתא מה הדין בשעבד בפירוש

רש״י[181] ומאירי - מועיל מהתורה.

---

[178] סימן פ״ח

[179] הגר״א ס״ק ג׳ ׳אבל בשו״ע בכל המקומות הנ״ל פסק שהוא דאורייתא׳.

[180] ראה אמרי ברוך.

[181] רש״י קידושין י״ג: **אינה גובה מן היורשין -** דשיעבודא לאו דאורייתא וכ״ש מן הלקוחות **אבל מלוה בשטר הוא עצמו שיעבדו דכתב ליה כל נכסיי דאית לי אחראין לשטרא דנן.**

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

הש״ך - הביא **שהרשב״א** סובר שבמקרה זה לכל הדעות שעבודו מהתורה, וכן נראה שהבין בתוס׳ ורא״ש.
קצות - בשם הריטב״א ותוספות אפילו שעבדם בפירוש (והוא הדין בסתם שטרות בזמן הזה שהרי אחריות טעות סופר) השעבוד חל רק מדרבנן ש׳אין קניין לחצאים׳. **הקצות** סובר שאף למי שסובר ששעבוד מהתורה אם אדם התנה בפירוש להשתעבד ללא שיש חיוב הגוף להחזיר השעבוד לא יכול לחול שאדם לא יכול ליצור קניין לחצאים, ורק כשיש חיוב הגוף להחזיר, התורה חדשה שחיוב הגוף להחזיר יוצר שעבוד נכסים. (על פי דברים אלו יותר מובן שיטת הקצות שבשטרי חוב מאוחרים שחובת ההחזרה מאוחרת יותר סובר שאין צריך לכתוב ׳דאקני׳ ראה שיטתו בסימן מ״ג).

נראה שיש מחלוקת מה טעם הסוברים שאין שעבוד בעל חוב מהתורה

הריטב״א (ורמב״ן) שסוברים שאין חילוק בין מלוה הכתובה בתורה לבעל חוב ושאף בהתנה בפירוש לא יועיל מהתורה לשעבד נכסיו סוברים שמהורה אין דבר כזה שעבוד ׳שאין קניין לחצאים׳. ואילו **לש״ך ולרשב״א** שסוברים שהתנה בפירוש מועיל מהתורה מוכח שמהתורה יש מושג של שעבוד אלא הטעם שכיוון שלא התנו על כך אין השעבוד חל מעצמו. וכן מצאתי במאירי בפירוש ׳ויצא לנו ממחלקת זו שאתה יודע שלא נאמר שעבודא לאו דאורייתא אלא בשלא הזכיר שעבוד נכסים בפירוש שאלו הזכיר לית דין ולית דיין שקיום תנאי מן התורה הוא ואם יש כאן מלוה בשטר סתם ומלוה בשטר במפרש שעבוד נכסים והיתה שטר סתם קדומה לדעת האומר שעבודא לאו דאוריתא מגבין את השני תחלה ששעבודה מן התורה ולדעת האומר שעבודא דאוריתא הרי הוא כהוזכר שם השעבוד בפירוש וטעם האומר שעבודא דאוריתא יראה שמוציאו מדין ערב שהוא מן התורה מדכתוב אנכי אערבנו לקח בגדו כי ערב זר אם ערבת לרעך וכמו שהוזכר למעלה וכשם שבערב על ממך ערבותו הלוה כך זה על סמך נכסיו הלוה ומרגלא בפומייהו דאנשי ניכסוהי דבר אניש אינון ערבין ביה וטעם האומר שעבודא לאו דאוריתא שאין מדמין סתם למפרש.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן מ׳ - דין המחייב עצמו לחבירו

מקורות

כתובות ק״א: - ק״ב: (האומר לחבירו חייב אני לך מנה בשטר - מחלוקת ר׳ יוחנן ור״ל)

בבא בתרא קמ״ט. (ולודי איסור [גיורא] דהלין זוזי דרב מרי נינהו, וליקנינהו באודיתא!).

ראשונים ופסיקת הלכה

היכולת של אדם לחייב עצמו בדיבור (מחלוקת ר׳ יוחנן וריש לקיש בדאמר לו ״חייב אני לך בשטר״)

רש״י, שלטי גיבורים בשם ריא״ז - אדם אינו יכול לחייב עצמו בדיבור או בשטר. נחלקו בהודאה בכתב יד שלא כתוב בשטר שמו אלא רק לשון ״חייב אני לך״ האם יכול לטעון משטה או השבעה. אם כתוב שמו זה מה שנקרא בלשון משנה כתב ידו וגובה מבני חורין.

ר׳ תם, רמב״ן רשב״א (רא״ש, מרדכי, רי״ף לפי הרא״ש והרמב״ן) - אדם יכול לחייב את עצמו בחיוב חדש, חיוב זה יכול להיעשות דווקא שמחייב עצמו בשטר, אם אמר אתם עדי שאני חייב אינו מתחייב בכך.

רמב״ם, רי״ף לפי הר״ן והמגיד - אדם יכול לחייב את עצמו בין בשטר ממש בין כשאמר אתם עדי ואף אמירת ׳חייב אני לך בשטר׳ נחשבת כאמירת אתם עדי ומחייבת את האדם בחיוב חדש.

מגיד - חיוב חדש יעשה דווקא שנתינת השטר היתה בעדים.

שו״ע - פסק **כרמב״ם ורמ״א** לא השיג.

סמ״ע - תמה על הרמ״א שלא כתב דעת החולקים (וכתב שהחולקים מודים באמר: ׳חייב אני לך מנה בשטר שמתחייב׳ **והש״ך** תמה עליו בזה אך לעניין מה שלא הביא דעת החולקים הסכים להשגתו).

ש״ך - העיקר כר״ת רמב״ן ורשב״א.

הנתיבות מתרץ שאף החולקים אינם חולקים לדינא רק במקום שבעת שאדם מחייב את עצמו ברור בלשונו שלא היה חייב קודם דיבורו וכעת רוצה לחייב את עצמו, ואם כן לעיקר הדין יסכימו לדברי השו״ע שניתן להתחייב אף בדיבור במקרה שהדברים נשמעים שהיה חייב לו מכבר מדין אודיתא. **וכן משמע בקצות.**

האם צריך שיהיה כתוב שמו על כתב ידו (לקוח מסימן ס״ט)

רמב״ן, רשב״א, תרומות ונימוקי יוסף - לא צריך. **וכן פסק שו״ע.**

ריטב״א בשם ר״ת, עיטור (ר״ן)(רש״י ושלטי גיבורים בשם ריא״ז) - צריך.

ריטב״א - כשטוען שכתבו לטופס בעלמא עדיין צריך תלמוד ונטה במקרה זה לר״ת ועיטור.

ש״ך - העיקר שאם טען שכתבו לטופס נאמן אם לא במקום שמנהג השותפים לכתוב ביניהם ללא שם. שטר התחייבות מועיל אף בלא כתיבת שם ואינו יכול לטעון אין בכוח שטר זה לחייבני. (סימן מ׳)

האם קניין אודיתא נוצר רק שהודה בפני עדים

מהרש״א, רע״א[182] קצות - דווקא שאינו יכול לכפור בהודאה כגון עדים או כתב ידו (לא שעדים יוצרים חלות).

נתיבות (ופנ״י) - אף בלא עדים.

מחייב עצמו בטעות

טור, ב״י בשם בעל התרומות , ש״ך - פטור.

ט״ז בשם מהרש״ק - משמע **שהרי״ף והרא״ש** פסקו שאף מחייב את עצמו חייב שהרי הם כותבים **שהירושלמי** שכתב שמודה בחזקת שאינו חייב פטור חולק על בבלי שלנו.

[182] חידושי רע״א סימן כ״ה הכריע כן, אף שבגליון משמע שמסופק בדבר.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

ברכי יוסף - גם **הרי״ף והרא״ש** מודים לזה, **הירושלמי** שכתב שמודה בחזקת שאינו חייב אין פירושו למודה בטעות אלא הכוונה למודה על מנת לחייב את עצמו ושלא היה חייב לו מקודם, ולכן כתבו **הרי״ף והרא״ש שהירושלמי חולק** על הבבלי להבנתם שאדם יכול לחייב את עצמו בהודאה.

מסירת שטר שלא חתומים עליו עדים

ב״ח - מסירת שטר שאינו כתב ידו בעדים אפילו מבני חורין לא גובה שיכול לומר משטה הייתי.

ש״ך - מסר שטר בפני עדים אף שאינו כתב ידו גובה ממשועבדים כיוון שעדי מסירה כרתי וכתב ידו בינו לבינו גובה מבני חורין ואינו כתב ידו בינו ובינו יכול לומר משטה.

דעה אמצעית - אינו גובה ממשועבדים כי אין זה שטר שיכול להתחייב בו, ׳כל שאין מן השטר ראיה לאו שם שטר עליו ואין קנין בשטר כזה׳[183], אך מכל מקום נחשב הודאה לעניין שלא יוכל לומר משטה אני בך.

עדי מסירה כרתי (מסימן נ״א)

רמב״ם ר״י רא״ש טור מרדכי ושו״ע - הלכה כר׳ אלעזר שעדי מסירה כרתי בין בגיטין בין בשאר שטרות.

רמב״ן ורי״ף - הלכה כר׳ אלעזר שעדי מסירה כרתי רק בגיטין אבל לא בשאר שטרות.

שו״ע סימן נ״א - שטר שנמסר בפני שני עדים, גובין בו ממשעבדי אעפ״י שהם [אינן] חתומים בו.

שו״ע סימן מ׳ - אם כתב שטר, אף על פי שאין בו עדים, ונתנו למלוה בפני עדים, הרי זה מלוה בשטר; והוא שיהיה כתב ידו שאינו יכול להזדייף, ויקראו אותו העדים שנמסר בפניהם. **ויש מהגאונים שהורו** שצריך לומר לעדים שמסרו בפניהם: חתמו והעידו שנמסר בפניכם.

[**ש״ך נתיבות הגר״א - חתמו והעידו כו׳.** ואין צריך שיחתמו על השטר עצמו דוקא. ב״י]

סיכום: עדי מסירה כרתי אף בשטרות וניתן לגבות בשטר שניתן בעדים ולא חתומים בו עדים. (כל שאין בו בעיות של מזויף מתוכו כגון חתומים בו עדים פסולים)

ש״ך - אף **הר״ן, הרשב״א, העיטור, ראב״ד בעל תרומות ועוד סברו** שעדי מסירה כרתי רק בגיטין אך לא בשטרות, ולכן ניתן לומר ׳קים לי׳ כמותם ולא יגבה ממשועבדים בשטר שניתן בעדי מסירה בלבד.

[183] סימן מ״ה ס״ק ב׳ וכעין זה בסימן ל״ו ס״ק י׳ ׳דאין חשיב שטר רק כשיש ראיה ממנו׳.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

שאלות ממבחנים

1. א. המחייב עצמו בממון למי שאינו חייב לו, באלו לשונות ובאיזה אופן הוא מתחייב ומאיזה טעם? **סעיף א' היכולת של אדם לחייב עצמו בדיבור (מחלוקת ר' יוחנן וריש לקיש בדאמר לו "חייב אני לך בשטר")**

ב. האם יש הבדל בין אמר הוו עלי עדים שאני חייב או מתחייב? **סעיף א עיין בש"ך, סמ"ע, גר"א, קצות, נתיבות. ועיין סימן ס סעיף ו. הוו עלי עדים שאני חייב יכול לפעול מטעם אודיתא אם לא ידוע שלא היה חייב קודם אף לסיעת ר"ת בסעיף א', ואילו מתחייב אינו פועל מטעם אודיתא ועובד רק לרמב"ם וסיעתו בסעיף א'**

ג. מה המקור בגמ' לדעת הרמב"ם, ומה דעת רש"י וש"ס בזה? **סעיף א שם**

לגבי כתובות ק"א: - ק"ב: האומר לחבירו חייב אני לך מנה בשטר - מחלוקת ר' יוחנן ור"ל, רש"י העמידה במודה בחוב קיים ור"ת וסיעתו פירש שכותב לו בשטר ולא די שאומר כן.

לגבי איסור גיורא בבא בתרא קמ"ט ביארו קצות ונתיבות ביאור שיועיל דווקא שאין ברור מהודאתו שמחייב עצמו בחוב חדש אלא אומר כן בדברך שהיה חייב לו מכבר.

2. המחבר פוסק המחייב עצמו ואומר לעדים הוו עלי עדים שאני חייב לפלוני מנה –חייב. מה הקושי שיש בדברי המחבר הללו וכיצד הוא מתיישב ? **סעיף א סמ"ע שם, פת"ש קצות, נתיבות. סימן ס' סעיף ו' בנו"כ**

שו"ע סימן ס' סעיף ו' - אבל בלשון חיוב, כגון שאמר: הוו עלי עדים שאני מתחייב לפלוני בכך וכך, חייב, *והוא שקנו מידו.*

[משמע שפסק שאי אפשר להתחייב בדיבור בלבד כר"ת ולא כרמב"ם וכפי שמשמע שפסק בסימן מ'].

ש"ך סימן ס' - קשה על המחבר, דלעיל ריש סימן מ' פסק כהרמב"ם, וכאן כתב, והוא שקנו מידו. ואפשר דס"ל להמחבר דבדבר שאינו בעולם או שאינו ברשותו לא מהני הוו עלי עדים לכו"ע, אבל לא מסתבר לי לחלק בכך, ודעת המחבר צל"ע: כחילוק שדחה הש"ך שהטעם שמדובר בדבר שיש בו סוג של אסמכתא (תנאי אינו ברשותו וכד') כתבו הגר"א, תומים ונתיבות.

הקצות ביאר שבאמת השו"ע פסק כר"ת (ואף הרמב"ם מודה בזה) שאי אפשר להתחייב בדיבור אלא רק בדרך אודיתא ובסימן מ' מדובר בלשון חייב אני לך שאפשר לפרשו בדרך עבר ולכן מתחייב בכוח אודיתא אבל מתחייב לא מועיל

3. בהתחייבות מתי צריך לומר לעדים אתם עדי ומתי לא? **סעיף א סמ"ע, ש"ך, רעק"א**

לשו"ע שפסק כרמב"ם שמועילה התחייבות בדיבור מדובר כשאמר 'חייב אני לך מנה בשטר' אולם ראה היכולת של אדם לחייב עצמו בדיבור (מחלוקת ר' יוחנן וריש לקיש בדאמר לו "חייב אני לך בשטר") שלהלכה רבים חולקים.

4. כתב בכתב ידו שחייב לו, ומסר הכתב בפני ב' עדים האם יגבה ממשועבדים? **סעיף ב, סימן נ"א ש"ך ס"ק ט. ראה עדי מסירה כרתי (מסימן נ"א)**

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

עיון
אודיתא - שיעור הרב דניאל

למה אודיתא מועיל

עיטור - אודיתא מועיל רק לשכיב מרע.

תשב״ץ[184] **-** כעיטור, אם אודיתא היתה קניין רגיל לא היו צריכים חכמים לתקן עוד קניינים וחכמים לא היו מתקשים בקניין חוב ועוד.

הש״ך - הראשונים והפוסקים דחו את העיטור והתשבץ ועיטור אודיתא מועילה לא רק בשכיב מרע.

רע״א - אודיתא מועיל כקניין רק במקום שיכול להיות שעל פי ההודאה הוא צודק.

רשב״א[185] **-** אודיתא אינה קניין אלא הודאה רגילה שבית דין פועל על פיה, ונפק״מ לאיסורים כגון חמץ בפסח.

תוספות - אודיתא מועילה כקניין בבבא קמא ק״ד. משמע שמדרבנן. בבא מציעא מ״ו משמע שמועיל אף למעשרות.

קצות ונודע ביהודה - קניין שלם.

מקור חיים[186] **-** אודיתא לא מועיל.

נתיבות - קניין גמור ומועיל מדאורייתא וסובר שפועל אף ללא עדים מוכיח מתוס׳ בב״מ מ״ו.

קצות, חת״ס, רע״א - צריך עדים מופיע במיוחס לריטב״א.

טעם הדבר לקניין אודיתא

קובץ שיעורים[187] **-** כיוון שיודע שלא יוכל לחזור בו מהודאה, גמר ומקנה.

ר׳ שמעון שקופ - בגלל שהועילו דבריו לבית דין גמר ומקנה.

ר׳ אשר וייס - גמר ומקנה מועיל במקרה קיצון שבהם ניכר רווח, אודיתא בעדים היא ראיה ומתן ראיה הוא מעשה שיוצר קניין.

חזון איש[188] **-** כח לדון על פי הודאתו, לא יועיל לאיסור.

ט״ז[189] **-** חוב, לא יועיל באיסור.

מה יסוד הקניין

קובץ שיעורים - גמירות דעת ומעשה הוא סימן על כך.

אחרים - המעשה, רק שתנאי למעשה, הוא גמירות דעת.

ר׳ אשר - 4 אבות קניין: הכנסה לרשות, קבלת הנאה, ראיה.

---

[184] ג שכה
[185] שו״ת חלק ד׳, נ׳.
[186] לבעל הנתיבות
[187] על ב״ב קמט.
[188] ב״ק יח ו
[189] סימן קס״ח

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

<u>סימן מ״א - דין מי שנמחק או אבד שטר חובו (הטפסת שטר)</u>

מקורות

בבא בתרא קס״ח. - קס״ט: (מי שנמחק שטר חובו).

בבא בתרא קע״א. (עדים כותבים אפילו עשרה שטרות על שדה אחת).

בבא מציעא י״ז. (אבד השטר והכחיש הלוה ובאו עדים שבעבר כתבו שטר, הוחזק כפרן לאותה הלוואה).

ראשונים ופסיקת הלכה

נמחק שטר

מי שנמחק שטר חובו מתי העמיד עדים

רשב״ם - השטר נמחק לגמרי והעדים שראו אותו והכירו על פיהם ניתן לכתוב חדש.

ר״י רמב״ם - העדים ראו בשעה שעומד להימחק.

בית יוסף - הפירושים חולקים בפרשנות הגמרא ומסכימים לעניין הדין **וכן משמע בגר״א.**

רמ״א הוסיף על דברי **השו״ע** שכתב כר״י <u>וי״א</u> כרשב״ם ומשמע ממנו שכן חולקים לדין **אך הסמ״ע** הבין ברמ״א שאין מחלוקת.

נתיבות - ר״י חולק על רשב״ם וסובר שלא די בידע מוקדם של העדים מה היה כתוב בו, צריך שהעדים יראו בשעה שעומד להימחק כי אז העדים מדקדקים בראיית לראות האם יש בשטר לשונות שמשתמעות בשני דרכים.

שהעדים מעידים על שטר מלא מקוים ומכירים החתימות

סמ״ע - צריך שיעידו על השטר שהיה מקויים וצריך לעדים הראשונים שיעידו על תוכן ההלואה **והגר״א חולק** וסובר שדי בקיום.

נתיבות - העיקר **כתומים** שצריך לחקור היטב את עדי המחיקה מה היה תוכן השטר לפי שאינו לפנינו ויש חשש שישנם לשונות שנשמעים לכמה פנים שהיו כתובים בשטר.

עדים מעידים על שטר לא מקוים ואינם מכירים החתימות - אין דרך לקיים שחוששים ששטר מזויף ראו.

הצורך בציון שם עדי המחיקה בקיום

תוספות וטור - צריך. כדי שיוכל לוה להביא עדים לפוסלם.(מה שלא מוזכר בגמרא שמא הכל בכלל פלוני ופלוני עדיו או שמדובר שעיד המחיקה הם גם עדי השטר).

מרדכי - לא צריך. (כשם שבכל פסק דין אין מציינים שם העדים שלא חוששים לפסילתם).

רמב״ם ושו״ע - סָתמו: 'כותבים שטר אחר, ואומרים: אנו בית דין פלוני ופלוני ופלוני, הוציא פלוני בן פלוני שטר נמחק לפנינו, וזמנו ביום פלוני, ופלוני ופלוני עדיו'.

העדת עדות על מחיקת שטר שלא בפני בעל דין

רשב״א - מותר. 'אין אנו חוששין מן הסתם למערער'.

רמ״א - 'אפילו נמחק לגמרי, מאחר שהעדים יודעים מה היה כתוב בו (טור בשם הרשב״ם ונ״י פ' גט פשוט). ועדות זו שמעידין על השטר יכולין להעיד שלא בפני בעל הדבר (רבינו ירוחם בשם הרשב״א)'.

ש״ך - במכר ובמתנה מותר ואף במלוה אם רשומו ניכר שזהו כקיום רגיל שהתירו אבל במלוה שאין רשומו ניכר אסור. **הרשב״א** דיבר דווקא במכר ובמתנה שהקונה מוחזק ולא חוששים לערעור ולכן אנו אומרים שהקונה הוא בעל דין היחיד ואין בעיה של עדות שלא בפני בעל דין. **וכתב נתיבות** שדבריו נראים.

רע״א - מפנה לשו״ת מהרי״ט חלק ב - חושן משפט סימן יד שכתב: '...כאותה ששנינו בפ' גט פשוט מי שנמחק ש״ח מעיד עליו עדים ובא בפני ב״ד ועושים לו קיום וכו' ומוכח שאין דרך לבוא להעיד בפני בעל דין דזה חשוב כמו קיום

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

מאחר שכבר נכתב ונמסר בידו גילוי מילתא בעלמא הוא שהיה בידו שטר גמור וקי״ל מקיימין את השטר שלא בפני בעל דין...״ כלומר שאף בשטר חוב מותר.
הגר״א - הסוגיה מוכיחה שאף בשטר חוב מותר.

לא כתבו בשטר הטפסה שקרעו את השטר הקודם
רמ״ה - ׳צריך לכתוב בקיום שקרעו שטר הראשון שאם לא כן פסול דשמא ילך לבי״ד אחר ויעשו לו קיום אחר..׳.
[אם לא כן - דו משמעי, אם לא כתבו/ אם לא קרעו]
שו״ע הביא לשון רמ״ה כויש מי שאומר.
סמ״ע - ׳אם לא כן׳ = אם לא כתבו כן שאף שאין חוששים לטעות בית דין טועים חוששים לשכחה. **וכן נראה שפסקו נתיבות והגר״א.**
[החילוק בין שכחה לטעות לשיטה זו: טעות - פעולה אקטיבית שהיא בעצמה טעות ולא מפני שיש חסרון באחד מההליכים הנדרשים בעשיית הפעולה. שכחה - המנעות בשב ואל תעשה ממעשה נצרך. כשכותבים הטפסה או טירפא במקרה שבקשת התובע לכתוב מקובלת אם שוכחים אחד מההליכים הנצרכים בכתיבה שהיא קריעת שטר קודם לכתיבה דבר זה נקרא שכחה].
ש״ך בשם מהרשד״ם - ׳אם לא כן׳ = אם לא קרעו שמן הסתם אין חוששים לטעות בית דין **ורע״א -** גם **מהריב״ל כתב כן.**

אבד שטר

שטר שנאבד בעדים
רשב״ם - כותבים לו שטר אחר.
רא״ש - אין כותבים מחשש שמא ימצאוהו ודווקא נאבד בעדים באוּר או מיד אחר כותבים. **וכן פסק שו״ע.**
ש״ך - אם נאבד בעדים ניתן לכתוב רק במקרה שיודיעו ללוה שיכתוב שטר או שובר, ואם נשרף כותבים אפילו לא הודיעו ללוה. **הרשב״ם** דיבר כשמודיעים ללוה **והרא״ש ושו״ע** דיברו כשלא מודיעים.
נתיבות - העיקר כביאור **התומים** שאפילו אם מודיעים ללוה אין לכתוב שמה ימצאנו ויבוא לגבות בגוף שטר שלא בפניו או מיתומים.

איזה זמן כותבים בשטר שנכתב במקום שטר חוב שאבד או שנשרף
ש״ך - כאשר אין הכתיבה נעשית על ידי קריעה השטר הקודם כמו בשטר שנמחק יש חשש שכמה כתי עדים יעידו על אותו אבדון ולכן כותבים זמן כתיבת שטר חוב שני אלא אם כן ידוע שהיה רק זוג עדים אחד שראה את האובדן. ורק על מקרה זה כתב **התרומות בשם הראב״ד** שכותבים מזמן ראשון. **והתומים חולק.**
נתיבות - הש״ך מודה שגובים מזמן כתיבת השטר הראשון רק שכותבים זמן שני שלא יבוא לידי קנוניה (תימה).
כשאין עדים והמלוה והלוה מודים
ריטב״א - כותבים את זמן הכתיבה הנוכחי, שחוששים לקנוניה.

טוען המלוה שאבד את השטר בתוך זמן השטר, ויש עדים שלוה והוא תוך הזמן
רמב״ם - הורו רבותי שלוה פטור בהיסת. (כיון שהיה שטר ואינו יוצא מיד מלוה הורעה טענתו).
ראב״ד - מלה גובה בשבועה.
מגיד - תמה על הראב״ד שהשיג שהרי זו גמרא מפורשת ששטר שנפל תוך זמנו חוששים לפרעון. (׳לא יחזירו לא ללוה ולא למלוה׳. עיקר השאלה אם חזקה שלוה קרע שטר פרוע ולא כתוב שם חילוק של תוך זמנו).

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

ש״ך - ביאר שיטת הראב״ד, בגמרא הדיון לגבי החזרת השטר למלוה ובאמת שטר שנפל אתרע שטרא אבל שם מדובר שאין עדים על ההלוואה, ומכיוון שהשטר הורע לא גובים. הראב״ד דיבר רק במקרה שיש עדים שמעידים על ההלוואה ושזה תוך זמנו ובזה לא גרע ממלוה על פה שגובה תוך זמנו וכתב: יוצ״ע לדינא די״ל דמצי למימר המוחזק קים לי כראב״ד׳

דחייתו מהוכחות הגמרות - בגמרא אין מדובר שבאו עדים.

קצות - בגמרא דיברו דווקא לגבי כתובה, בכתובה אין חזקה אין אדם פורע תוך זמנו וראיה מכך שחוששים לצררי ואילו במלוה רגילה לא חוששים ולכן זה מקרה מיוחד שהרמב״ם התבסס על רבותיו והראב״ד חלק.

נתיבות - בגמרא לא דיברו לגבי גביה אלא רק לגבי החזרת השטר, ודווקא לגבי השטר הנפילה מרעת שהלווה יכול לטעון שנכתב ללוות ולא לווה אך אם יש ראיה שלוה שבאים עדים שמעידים שלווה לראב״ד גובה ולרמב״ם נפילה מרעת גם את חזקת אין אדם פורע תוך זמנו.

כתיבת עותק לשטר קיים

העתק שחתומים בו קרובים

ריב״ש - ׳ואפילו שניים מהחתומים על שטר קרובים זה לזה כשרה.

סמ״ע - גרס ׳ואפילו שניים החתומים על שטר׳ והבין שמותר שיהיו חתומים על העותק שני קרובים בלבד שהעתק הוא רק גילוי מילתא.

ש״ך, ט״ז, תומים, נתיבות - הגרסה מהחתומים והכוונה שהיו לפחות שניים כשרים ובנוסף לכך קרוב שאינו נפסל שאומרים שקרוב חתם לאחר מכן.

תועלת בשטר העתק

תומים ונתיבות - נאמנות כנגד טענת להד״ם.

העתקים שעדים רשאים לכתוב בעצמם ללא בית דין

בבא בתרא קע״א. - והא אמר רב יהודה אמר רב: עדים כותבין אפילו עשרה שטרות על שדה אחת! רב יוסף אמר: בשטר מתנה, ורבה אמר: בשטר שאין בו אחריות.

רא״ש[190] - אף שטרי הלוואה שידוע לעדים שלא נפרע ועליו חולקים **רמב״ם, תרומות, ראב״ד ר׳ ירוחם ועוד.**

רשב״א, (ריב״ש) ב״י[191] ש״ך - רק שטרי מתנה או מקח בלא אחריות.

ריב״ש ורמ״א - שטר העתק, אינו שטר ויש לו נאמנות רק כנגד להד״ם.

מדוע יש נאמנות בלהד״ם ואין זה מפי כתבם

נתיבות - לרשב״א מפני שמותר לכתוב שטר שאין מרבה חיוב על המתחייב שלא מדעתו. יש איסור להוסיף חיוב על המתחייב אבל כאשר אינו מוסיף חיוב מותר [כי אין זה נוגע למתחייב ולכן לא נחשב שנכתב שטר על המתחייב כנימוקו בשטר מחאה]. [הנתיבות כתב שלרשב״א] אין גדר שטר שיעשה מדעת המתחייב אלא גדר שטר שאין בו מפי כתבם הוא כשנכתב בנוסח שטר ולכן לשיטתו ניתן לכתוב מחאה ומודעה מן הדין. [אולם הרשב״א כותב בפירוש להיפך וראה שיטת הרשב״א בהיתר כתיבת שטר.docx[192]].[193]

---

[190] שיטה מקובצת בבא בתרא ק״ע: מובא בב״י סעיף ב׳

[191] עיקרו בסימן רל״ט

[192] ראה שיטת הרשב״א בהיתר כתיבת שטר.pdf או שיטת הרשב״א בהיתר כתיבת שטר.docx ועותק מקוון: למהדורת PDF https://drive.google.com/file/d/1hArJMKD-T9salf7sMngbZWh-NGDNB7l7/view?usp=sharing https://docs.google.com/document/d/1FUEOLzk9dkyDIk3NI0pJ7WxFwnWfVwEb/edit?usp=sharing&ouid=102499540056463183654&rtpof=true&sd=true למהדורת word

[193] שו״ת הרשב״א חלק א׳ סימן אלף ר״ט וסימן אלף ר״א ועיקר נימוקו בחידושי הרשב״א מסכת קידושין כ״ז .

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

והעיקר כרמב״ן[194] כל שהשטר אינו מרבה חיוב על שטר הראשון מן הסתם המתחייב מסכים ונחשב שנכתב בשליחות ומדעת המתחייב אולם אם המתחייב מוחה אין לכתוב.

שאלות ממבחנים

1. א. אדם שבא ורוצה שיכתבו לו עותק לשטר, אימתי כותבין לו, ואיזה חשש יש בזה? **סעיפים א-ג**

ראה כתיבת עותק לשטר קיים, וראה אבד שטר ונמחק שטר.

בית יוסף - כתב הרשב״א מהו להטפיס שטר שיש בו אחריות מי חיישינן שמא יגבה ויחזור ויגבה בשטר זה או לא. תשובה מעשים ומטפיסים כל שיש צורך להטפסתו ואין חוששין שאין גובין ואין טורפין בשטר הטפסה והדייניו כותבין בראשו של הטפסה למה הוצרכו להטפיסו ואומרים בסוף זה טופסו של שטר שהטפסנו ולא לגבות בו אלא כדי שיהא ראיה לפלוני לכך וכך עכ״ל. פסק רמ״א: אין מטפיסים שום שטר ללא צורך (רא״ש)

ב. אם טען הלווה שפרע השטר בתוך זמנו והמלווה טוען שאבד או נשרף מי נאמן? **סעיף ד עיין ש״ך קצות, נתיבות**

ראה טוען המלוה שאבד את השטר בתוך זמן השטר, ויש עדים שלוה והוא תוך הזמן

2. נמחק שטר חובו או עומד להמחק או שאבד השטר, האם עדי השטר או בי״ד או עדים אחרים יכולים לכתוב שטר אחר, ומה הדין בשטר מכר? **סעיפים א-ג**

סתם שטר אין העדים רשאים לכותבו אלא בית הדין כותבו, הבעיות שמונעות מעדים לכתוב: א. מפי כתבם - שטר צריך להכתב מדעת המתחייב, כתיבת שטר מזמן ראשון כאשר יש בשטר שעבוד נכסים לרשב״ם בב״ב קע״א. כאשר נקרע השטר השעבוד בטל ורק בית דין יכול להחיל שעבוד מזמן ראשון ולתוספות שם החשש אטו שטר מוקדם. וראה העתקים שעדים רשאים לכתוב בעצמם ללא בית דין.

וראה נמחק שטר ואבד שטר באיזה תנאים ניתן לכתוב שטר חדש. לעניין שטר מכר כאשר אין בו אחריות, אין חשש שיטרוף מלקוחות פעמיים ולכן כאשר ברור שהשטר אמיתי אף שיתכן שימצא אותו כותבים, ואם יש בו אחריות ויש חשש שימצא, כותבים ללא אחריות.

שו״ע סעיפים א, ב - ..שטר מתנה שנמחק, כותבים לו אחר אף על פי שלא נקרע הראשון. הגה: וכותבים השטר מזמן הראשון ולא מזמן שכותבין לו בית דין (ב״י בשם ותוספות). אבל אם היה במתנה אחריות, וכן בשטרי מקח וממכר, צריך לקרוע הראשון, או לכתוב בשני: שטר זה לא נכתב לטרוף בו ממשעבדי ולא מבני חרי, אלא כדי להעמיד שדה זו ביד מקבל המתנה או הלוקח, שלא יוציאנו מידו הנותן או המוכר.

..אפילו נאבד בעדים, אין כותבים לו, דשמא ימצא, אלא אם כן עדים מעידים שנשרף. הגה: ודוקא בשטר הלואה, אבל שטרי מקח ומתנה בלא אחריות, כותבין לו אחר, מאחר שנאבד.

3. א. האם בזמנינו מותר לצלם שטר כדי שיהיו לו כמה עותקים? **סעיף ג ברמ״א עיין ש״ך**

בית יוסף - כתב הרשב״א מהו להטפיס שטר שיש בו אחריות מי חיישינן שמא יגבה ויחזור ויגבה בשטר זה או לא. תשובה מעשים ומטפיסים כל שיש צורך להטפסתו ואין חוששין שאין גובין ואין טורפין בשטר הטפסה והדייניו כותבין בראשו של הטפסה למה הוצרכו להטפיסו ואומרים בסוף זה טופסו של שטר שהטפסנו ולא לגבות בו אלא כדי שיהא ראיה לפלוני לכך וכך עכ״ל

פסק רמ״א: אין מטפיסים שום שטר ללא צורך (רא״ש) אבל אם יש צורך קצת מטפיסים אם אין בזה היזק ולא חוששים שיזולו נכסיו בכך (מהרי״ק מובא אף בש״ך וגם בדר״מ כתב שאין סותר לדברי הרא״ש)

ב. שטר צוואה שלאחד המקבלים צוין כמה קיבל והוא רוצה שיכתבו לו בנפרד, האם כותבים לו. **סעיף ג ברמ״א ועיין סמ״ע**

מובא בב״י וברמ״א שכותבים במקרה שאין היזק ליתומים שיהיו נאמנים לומר פרענו ובאיזה מקרה היתומים נאמנים לומר פרעתי מבואר בסימנים רנ״ג ורנ״ה ואכמ״ל.

ועל עדות שאמרת אם מקבלים מפי כתבם אין עדות שבשטר עדות אלא בשטר שנעשה מדעת המתחייב כשטר מקנה שממנו אנו למדין שנאמר (ירמיה ל״ב) וכתוב בספר וחתום וגומר שהמוכר צוה לכתוב ולחתום וכן כל כיוצא בזה.

[194] חידושי הרמב״ן בבא בתרא קע״א. ד״ה עדים

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

<u>סימן מ״ב - שכותבין השטר בכל לשון ודין אם אין המטבע מפורש</u>

מקורות

גיטין כ״א: - כ״ב: (שטר שיכול להזדייף).

בבא בתרא קס״ה: - קס״ז. (פירוש לשון השטר וזיופים שיתכנו).

בבא מציעא ד׳: (סלעים, דינרין. מלוה אומר: חמש, ולוה אומר: שלש... לוה אומר שניים פטור וישבע היסת).

כתובות ק״י: (שהולכים אחר מקום תביעת השטר).

בבא מציעא ק״ד. (דורשים לשון הדיוט).

ראשונים ופסיקת הלכה
שטר שעשוי להזדייף

כתיבת <u>גט</u> על שטר שעשוי להזדייף

רבי יהודה בין בתירא - פסול.

חכמים - כשר. בגמרא מבואר שחכמים הם הסוברים את **שיטת ר׳ אליעזר** שעדי מסירה כורתים השטר.

מחלוקת בהיקף היתרו של רבי אליעזר לכתוב בדבר המזדייף

רבי אלעזר - א. דווקא כשמיד שהגט ניתן, עדי המסירה מעידים על תוכנו ובית הדין מתירה ויש קול לדבר. ב. דווקא בגט ולא בשאר שטרות.

רבי יוחנן - א. אף לאחר עשרה ימים ב. אף בשאר שטרות. (לא חוששים לשכחת עדי המסירה)

רי״ף רמב״ם ורא״ש - להלכה ההיתר רק בגט אולם אף לאחר עשרה ימים משניתן. (שרבי יוחנן רבו של ר׳ אלעזר אבל לעניין שאר שטרות מוכח מסוגיות רבות שלא כותבים על שטר שעשוי להזדייף)

ר״ח - הלכה כר׳ יוחנן ומותר אף בשאר שטרות. **(וכן מסתבר לעיטור)**

שני הבנות בר״ח ובדעת ר׳ יוחנן. (מובאים ברא״ש)

א. רבי יוחנן אף בשאר שטרות מתיר אף לאחר זמן שלעולם נאמנים עדי מסירה. **כן הבינו הב״י.**

ב. בשאר שטרות מודה ר׳ יוחנן שדווקא כשבא לגבות בהם מיד. **כן הבינו הטור.**

שו״ע - פסק **כרי״ף רמב״ם ורא״ש.**

ש״ך - יכול לומר קים לי **כר״ח על פי הבנת הטור** שמכשיר לאלתר על ידי עדי מסירה. ומסתפק אם אף לאחר זמן ניתן לומר קים לי **כר״ח על פי הבנת הב״י.**

שטרות שנעשים לצורך מעשה קניין ולא לראיה

ר״ן - דינם כגט, שנעשים על דבר העשוי להזדייף. **וכן פסק רמ״א.**

האם יועיל קניין בשטר העשוי להזדייף שניתן למקבל בלא עדים

סמ״ע, ט״ז, ש״ך ונתיבות - יועיל כשנותן מודה כיוון שניתן לו שטר. **<u>(שטר עניינו גמירות דעת המתבטאת במתן מילים בכתב)</u>**.

טוען הנותן תנאי היה וזייפתו - נאמן.

טוען להד״ם האם אומרים שהיה כתוב דבר ללא משמעות ולכן שכח שכתבו:

ש״ך - אינו נאמן והוחזק כפרן. **נתיבות -** העיקר **כתומים** שנאמן.

ב״ח, קצות ואמרי ברוך - שטר שעשוי להזדייף שניתן בפני עדים - יש לו שם שטר. **<u>(שטר עניינו ראיה).</u>**

לפי תוספות (להבנת הב״ח והקצות) מפני שהעדים במסירתם גורמים שלא יועיל בו הזיוף. ״שיעידו בעל פה שאין בו זיוף״.

לפי הר״ן - מפני שזה שמסר לו שטר העשוי להזדייף בפני עדים מוכיח שסומך ומאמין למקבל. אפילו שהעדי מסירה לא יודעים מה כתוב בו והוא הדין בנתן לו כתב ידו מוכח שסמך עליו.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

אבל כשניתן בלא עדים אין לו שם שטר ואין ראיה שהאמין למקבל השטר, ולא תועיל הודאת בעל דין לאחר מכן שהרי לא נעשה חלות על ידי משהו שיש לו מעמד של שטר.

האם בית דין טוען זיוף בשטר

ליורש ולוקח - טוענים.

לבעל דין:

רמ״ה - דווקא אם טען טענות שקשורות לזיוף.

טור - אפילו לא טען טוענים להוציא דין לאמיתו.

שו״ע - לא יגבה עד שיבדוק הדבר היטב (אך לא כתב בפירוש כטור שטוענים) ויש מי שאומר כרמ״ה.

סמ״ע - מחלוקת זו מתאימה לדעת הטור בפתח פיך לאלם סימן י״ז **שהרמב״ם** שמצריך דווקא שבעל דין ינסה לאומרה מתאים **לרמ״ה, ודעת הטור** מתאימה לדעת הרא״ש שבכל עניין טוענים.

ש״ך - אין מחלוקת גם הטור שפסק שטוענים אמר זאת רק כשהנתבע מכחיש.

ט״ז, תומים, נתיבות והגר״א - חולקים **לרמ״ה** צריך שיטעון דווקא טענה שקשורה לזיוף כגון בתובע שלושים אם נתבע כופר בכל או טוען אמנה לרמ״ה לא יטענו וחייב ורק אם יטען שחייב שלוש טוענים שהיה כתוב במקור שלוש.

שטר שכתוב בו למטה בסוף שורה משלוש ועד עשר

נימוקי יוסף - שטר שכתוב בו בסוף שורה משלוש ועד עשר פסול שהוא עשוי להזדייף. **וכן פסק רמ״א.**

כשכתוב גם למעלה באמצע שורה שלוש

[ב״ח ע״פ רשב״ם - כתוב למעלה שלוש בסוף שורה ולמטה באמצע - כשר שגם אם יזייף ילמד מהתחתון].

ב״ח - פסול.

ש״ך - אינו מוכרח.

נתיבות - אין לכתוב כן.

כתוב דבר אחד למעלה ודבר אחד למטה וניתן ליישב בדוחק

הגה״מ - היכא דאפשר לקיימן לא אמר דסתרי אהדדי אפילו היכא דשתי הלשונות מרוחקין זה מזה כ״ש היכא דסמיכי אהדדי דלאו אורחא הוא לומר בתוך כדי דבור ב׳ לשונות דסתרי אהדדי. **וכן פסק שו״ע.**

סמ״ע - מיישבים. האפשרות שחזר בו, דחוקה יותר.

ש״ך - אין מיישבים **ולזה נוטה נתיבות.**

בדבר שניתן לתלות שטעה והשטר יתבטל האם אומרים יד בעל השטר על התחתונה

שו״ע - לא אמרינן יד בעל השטר על התחתונה, אלא בכל כי הני גווני דלעיל, שאין השטר בטל לגמרי, אבל בדבר שהשטר בטל בו, לא.(רא״ש, מגיד משנה וריב״ש)

סמ״ע - מקום שניתן לתלות שטעה וסבר שיועיל , תולים שטעה אף שאין פוסק שאומר שיועיל.

ש״ך - דווקא במקום שיש פוסק שסובר שבמקרה זה יועיל ואנו לא פוסקים כמותו ניתן לתלות שטעה וסבר שהלכה כאותו פוסק.

תומים ונתיבות - על שיטת **הש״ך** קשה ממה ששטר שכתוב בו בית דין ולא מוכח שהוא שלושה בטל.

פת״ש - הרב משה רוטנבורג כנסת יחזקאל בית דין אומדים את האדם אם זו טעות שיכול לטעות בה והדברים ישתנו בין תלמיד חכם לעם הארץ, אם ניתן לומר שטעה אף בדבר שאין בו מחלוקת.

הרב משה רוטנבורג - בדיבור הדין שהמוציא מחבירו עליו הראיה אף שבטל הדיבור לגמרי (לא עשה מעשה).

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

כתוב בשטר שקבל עליו בקניין ולא כתוב 'במנא דכשר לקנות בו'

דר״מ בשם תרומת הדשן - יש לחוש שנקנה בקניין אחר ולא בחליפין. **הביאו סמ״ע.**

ש״ך - בסתם לא תולים בדבר שמבטל השטר ודיבר רק במקום שיש לתלות שהסופר טעה שהקניין יועיל.

ט״ז - חלק על תרומת הדשן, סתם קניין הוא קניין סודר ואין לתלות בקניין אחר.

חכם צבי(ונתיבות) - סתם קניין - קניין סודר, **תרומת הדשן** עסק במקום שלא מועיל קניין סודר כגון מעות.

כתוב למעלה בשטר ויש מחיקה או חסרון במה שכתוב למטה

מבואר שלומדים מהעליון כאשר יש חסרון או מחק של אות אחת שדרך שימחקו או יחסרו.

תוספות ופסקו הנתיבות - דיני הגמרא מדברים רק בחסרון אות בשמות אבל חסרון במעות אפילו אות אחת לא לומדים. אולם **הוסיף הנתיבות**[195] שהדין שמחק של יותר משני אותיות פוסל השטר הוא דווקא בחסרון בשמות אבל כאשר יש חסרון מסכום למדים מהקיים ו**מוכח מסעיף י״א בשו״ע.**

טור - מחק שתי אותיות בתחתון - פסול, חסרון שני אותיות - חזר בו וינתן לכתוב למטה **וכן פסק שו״ע.**

בית יוסף - הגמרא דיברה שהשטר אצל שליש אבל יוצא מתחת אחד מהם מי שמוציא גובה בו.

דר״מ וסמ״ע - אפילו חנני כתוב למעלה גובה בו ואפילו בחסרון ומחק שני אותיות.

ש״ך - כאשר כתוב למעלה חנני ולמטה חן בין בחסרון בין במחק - רק אם יוצא מתחת ידי חן גובה.

אבל יוצא מדי חנני לא יגבה כלל שהרי מאיזה סיבה מחוק למטה חן, וכתב שאין הכרח ש**הב״י** חולק בזה ושלא כדיוק **סמ״ע ודר״מ.**

תומים - שטר אם מחק שתי אותיות תמיד פסול אף שיוצא מתחת ידי חן שלוה נאמן שמחיקת האותיות נעשתה לבטל שטר ולא לחזרה **הרמ״א** יתכוון שלא מוציאים אפילו מחנני, אבל אין גובים אפילו מחן.

נתיבות - הסכים לתומים והוסיף שבמקרה שבעליון כתוב חנני ובתחתון חנן שהדין הוא שינתן לחנני אפילו השליש טוען ששייך השטר לחנן או אפילו יוצא מתחת ידי חנן ינתן לחנני ויגבה בו.[196]

ספל קפל

רשב״ם ותוספות - זבוב יכול לגרום למחיקה ולקיצור אות ולא להאריך ולכן אילו סכומו של קפל היה גבוה משל ספל והיה כתוב למטה קפל היה גובה קפל אף שסכומו מרובה יותר.

רמב״ם - זבוב יכול לגרום אף להאריך אות ולכן תמיד נלך אחר הסכום הפחות **וכלשונו כתב השו״ע.**

ט״ז - גם לרמב״ם לא חוששים להארכה.

הגר״א - הרמב״ם חשש להארכה אבל הרשב״ם וכל המפרשים לא חוששים להארכה ונפק״מ אם תפס מלוה ספל כאשר כתוב למטה קפל (אם זבוב לא יכול להאריך, ודאי חזר בו ולא תועיל תפיסה, ולרמב״ם תועיל).

תליה בזבוב בשטר מחילה

ב״י - שטר מחילה קולא ללוה.

יד בעל שטר על התחתונה (יד המוחזק על העליונה)

תשובת המהרי״ק בויכוח לגבי פדיון שבוים

מהרי״ק - הסיפור: קהילה התחייבה לעשיר בשטר שלגבי צדקה הוא יפרע שוה בשוה עם הקהל ולא כדין תורה שגובים לפי הממון וכעת יש ויכוח האם פדיון שבויים כלול בהסכם. הפסק: גובה לפי ממונו.

---

[195] ביאורים ס״ק ט׳

[196] יבואר בסימן ס״ו ס״ק י״ח

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

ב״י - תימה איך חלק על שאר הראשונים ופסק שאף שבעל שטר מוחזק ידו על התחתונה.
ש״ך - כאשר החיוב ברור ואין הנתבע טוען טענת ברי במחילה או בפירעון אלא ויכוח לשוני האם נפטר מכח הלשון אין ספק מוציא מדי ודאי ובזה לא אומרים המוציא מחברו. ואף כאן היה ויכוח לשוני בלבד
רע״א ונתיבות[197] **-** כל שבא לזכות מכח הלשון (אין לו טענת ברי) ויש ספק בלשון אינו זוכה אף שמוחזק.
תומים - העשיר אינו מוחזק מכיוון שהחוב הוא לשבויים והם לא מחלו, השאלה היא האם הקהילה תשלם עבור חלקו של העשיר ולכן הם מוחזקים.

מי נקרא המוחזק בדבר שעומד לחזרה
מהראנ״ח - כל דבר שעומד לחזרה, הבעלים הוא המוחזק אפילו אינו חוזר בעינו כגון הלוואה.
קצות - כוונת ר״י והעיקר דווקא כל דבר שעומד לחזרה בעינו כגון מטלטלים או קרקעות אבל לא מלוה.
נתיבות[198] **-** הסבר הקצות נכון אך העיקר כמשנה למלך שגם בדבר שחוזר בעינו הולכים אחר המחזיק כעת.

'בשטרות שלנו שנהגו לכתוב דלא כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרי'
ר' ירוחם ורמב״ן בשם רס״ג, ר״ן, ריב״ש ונימוקי יוסף - בכל לשון מסופק יד בעל השטר על העליונה.
שו״ע - 'הרבה מהמפרשים כתבו כ**ר' ירוחם ורמב״ן בשם רס״ג.**
פת״ש - כנסת יחזקאל וכנסת הגדולה הרבה חולקים על דין זה וגם שו״ע לא פסק כן בפירוש.
מהרי״ט, חכם צבי ורע״א -דווקא בספיקות העולים מחמת הלשון הכתוב בשטר ואפילו אם יש מחלוקת הלכתית איך לפרש את הלשון ידו על העליונה אבל ספק דיני שאינו קשור ללשון יד המחזיק על העליונה.

פירוש הלשון לפי דעת השומעים
רשב״א וריב״ש - הולכים הפירוש הרגיל לפי דעת השומעים אף לטובת בעל שטר **ופוסקו רמ״א.**
פת״ש - הרב משה רוטנבורג בהודאה והתחייבות בין בשטר ובין בעל פה - אדם מדקדק בלשונו ולכן הולכים אחר דעת השומעים. אולם טוען טענות לפטור עצמו - יכול לתרץ לשונו אחר כך אף בפירוש דחוק.[199]

כתוב מטבע מסוים דאינון ונמחק אותו סכום אין לו אלא שניים מאותו מטבע
סמ״ע - מהדר״מ והב״י משמע שלא יועיל תפיסה בעדים במקרה זה (כל שאחר סעיף ח') וצ״ע מדוע לא.
ט״ז - יש הבדל בין אם יש ספק בלשון השטר שתפיסה תועיל לפרש הנכתב לטובת המוחזק, לבין מקרה שמחוק בשטר והתופס רוצה שיאמינו לו על טענה בעל פה שכך היה כתוב בשטר ולפנינו לא כתוב כלום שלא תועיל תפיסה בעדים.
ש״ך, נתיבות וחכם צבי - אם תועיל תפיסה במחק כל אחד יבוא לתפוס ולמחוק הסכום.

שובר שכתוב בו דינרים (כפול סימן נ״ד סעיף ה)
נימוקי יוסף - בראי״ה משמע שדנים לטובת הלוה שאפילו הרבה. **ובריטב״א** משמע שנידון כשתיים.
רמ״א - וכל שכן שאומרים בשובר יד בעל השטר על העליונה, הואיל והוא מוחזק, דלא כיש חולקין...
ב״ח - לפי המגיד משמע שנידון כשתיים.

---

[197] כאן ובכללי תפיסה לנתיבות כלל י״א.
[198] ס״ק י'
[199] מוכח מרב נחמן שקיבל מי שתירץ אמירתו ששדה זו של אבותיו שהיא חביבה לי כאילו היתה של אבותי

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

ש״ך נתיבות - המגיד ושו״ע פסקו בפירוש שנידון אפילו הרבה ומבטל השטר ואם תפס המלוה ההפרש לא מוציאים ממנו **והטעם כתב הרמב״ן** שיש חשש שעדים לא ידעו סכום החוב ומכיוון שיד בעל שובר על העליונה לא דקדקו בסכום.

אין שום מטבע מפורש ואין מפורש בו המקום שנכתב הולכים אחר המקום שבו תובע אותו

ר״ן - אפילו יוכח שבשעת כתיבה היה דר במקום אחר ההסכמה בשטר היא על מקום שיתבענו

רמב״ם ובעל התרומות - אם יוכח שהיה דר במקום ההלואה במקום אחר גובים לפי אותו מקום שהיה דר.

טען לוה שהיה דר במקום אחר בלא הוכחה

רמב״ם - מלוה נשבע ונוטל.

בעל התרומות - נוטל בלא שבועה.

שו״ע (ורמ״א) - פסק כרמב״ם.

ש״ך - גדולי התרומה הבין ש**רמב״ם והתרומות** נחלקו בלא טען הלוה השבע לי שלא פרעתיך ואינו. **בעל התרומות חלק** וסבר שטענת פרעון היא טענה חריגה שמשביעים עליה אם הלוה מבקש שמכיוון שסתם חוב עומד לפרעון, אך טענות אחרות כגון אמנה וכגון זו אינם מתקבלות אף אם הלוה מבקש שישבע המלוה.

דורשים לשון הדיוט ואפילו לא נכתב

תוספות, רא״ש, רש״י, רשב״א, ר״ן, נימוקי יוסף בשם רב האי ור״ח - אפילו לא נכתב נוהגים לפי המקובל באותו מקום.

רמב״ם - גאונים תקנו שגובה כתובה ממטלטלים, במקרה שלא כתב בכתובה: אם ידע בתקנה - גובה, לא ידע - אינו גובה.

ב״י - רמב״ם אינו חולק, הדבר תלוי במנהג המקום, במקרה שהמנהג ברור לכתוב אף שלא ידע אומרים שכיוון שהמנהג לכתוב כאילו כתב, רק במקומות שלא ברור אם תקנה התקבלה לא אומרים כאילו נכתב.

ש״ך הגר״א - לפי **הרמב״ם** הדבר תלוי בידיעת המתחייב, וכשידוע המנהג לכל, אינו נאמן לומר שלא ידע ולא התכוון וכאילו נכתב.

תומים ונתיבות[200] **-** אם ידוע שהקנה בסודר לכתוב שטר סתם - דעתו על המנהג ואפילו לא נכתב. אין ידוע הדרך שנכתב - אומרים: ממה שלא נכתב הדבר בשטר, המתחייב ציווה שלא יכתב ואינו ככתוב.

נעשה אינפלציה בסכום הכתוב לפרוע בשטר (נתיבות חידושים ל״א)

פורע באותו מטבע שאותו כתב בשטר גם אם ירד ערכו

לווה בארץ 100 דולר שהם 350 שקל הולכים אחר המטבע הכתוב בהלוואה ואין בזה בעיה של ריבית עם ציינו בשטר למשל 100 דולר וכעת הם שווים 400 שקל יפרע לו 400 שקל.

[200] סימן ס״א ס״ק ח׳ וראה סיכום שם.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

שאלות ממבחנים

1. מתי למדים משיטה אחרונה? ציין לפחות שתי אפשרויות **(סעיף ה) כתוב הכל שריר, זה לחובתו (סעיף ה) שהכל בכתב יד המתחייב**

שאלה זו שייכת לסימן מ״ד סעיפים א - ד

2. מה הדין בשטר הלוואה כשיש ספק בלשון השטר? האם תועיל תפיסה? **סעיף ח נתיבות כללי תפיסה י״א ה׳ דינים עקרוניים בשטר:**

- **היה כתוב בו למעלה דבר אחד, ולמטה דבר אחר, ואפשר לקיים (שניהם), מקיימים אותם. (שו״ע סעיף ה׳)**
- **אבל אם הם סותרים זה את זה, כגון שכתוב למעלה: מנה, ולמטה: מאתים, או איפכא, הולכים אחר התחתון, והוא שלא יהיה בשטה אחרונה. (סתירה בין עליון לתחתן תולים בחזרת בעלי דינים).**
- **כשברור שאין חזרה (דאינון) יד בעל שטר על התחתונה ומועילה תפיסה (שו״ע סעיף ח׳)**
- **הרבה מהמפרשים כתבו שעכשיו שנהגו לכתוב: דלא כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרי, אמרינן בכל לשון מסופק, יד בעל השטר על העליונה. הגה: וכל לשון שהוא כולל יותר ליפוי כח בעל השטר וסתמא משמע כך לפי דעת השומעים דנין אותו כך אפילו ליפוי בעל השטר (סעיף י׳).**
- **מיעוט רבים שניים בשטר הלוואה הוא ודאי ולא ספק ולא תועיל בו תפיסה (סעיף י״ב)**

3. א. מה הדין בשובר כשיש ספק בלשון השטר? **רמ״א סעיף ח עיין ש״ך, ט״ז, נתיבות.**

ראה שובר שכתוב בו דינרים (כפול סימן נ״ד סעיף ה)

ב. מה הדין במלווה שהאמין ללווה שיהא נאמן לומר על שטר שהוא פרוע ואח״כ מת המלוה וטוען הלוה פרוע כלפי היורשים - האם הלווה נאמן?[השווה דין זה לאמור לעיל ביש ספק בלשון השטר? **סמ״ע סקכ״ג וש״ך סקי״ז וע״ע סימן עא סעיף כא** יבואר במקומו שם.

4. כתוב בשטר חוב שעל הלוה לפרוע חובו בפסח, האם יכול הלוה לומר אפרע בפסח הבא, או לאחר כמה שנים? **סעיף ט**

שו״ע - כתוב בשטר: פלוני נתחייב לפלוני מנה לפרעו בפסח, צריך לפרעו בפסח הבא ראשון, ואינו יכול לומר: לא אפרענו אלא לפסח שאחר כמה שנים.

טעם הרא״ש - שאם לא כן השטר בטל.

טעם הרשב״א - סתם שאדם מתנה זמן הוא מתנה על זמן הראשון.

5. אימתי אמרינן ״יד בעל השטר על התחתונה״, ואימתי לא אמרינן, והאם בזמנינו בלשון מסופק נאמר גם כן הדין ״יד בעל השטר על התחתונה״, ומה הדין במקום שנהגו לכתוב ולא כתבו? **סעיף ט - י פת״ש סק״י**

ראה יד בעל שטר על התחתונה (יד המוחזק על העליונה) (ונתיבות כללי תפיסה י״א)

וראה ׳בשטרות שלנו שנהגו לכתוב דלא כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרי׳

וראה דורשים לשון הדיוט ואפילו לא נכתב

6. ראובן הוציא שטר על שמעון וכתוב בו שחייב לו מאה דולרים ושמעון טוען שאכן חייב לו מאה דולרים של קנדה ולא של ארה״ב, מה האפשרות שביה״ד יוכל לברר מתוך השטר איזה דולרים הם? **סעיף יד**

ראה אין שום מטבע מפורש ואין מפורש בו המקום שנכתב הולכים אחר המקום שבו תובע אותו.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן מ״ג - שצריך לכתוב זמן בשטר וכל דיני האיחור והקדימה בפרטות

מקורות (ראה תוכן עניינים מפורט)

בבא מציעא ז: (שטרא דאית ביה זמן - גבי ממשעבדי, ואידך לא גבי ממשעבדי (אבל כשר לגבות מבני חורין)).
עבודה זרה ט: - י. (ההוא שטרא דהוה כתיב ביה שית שנין יתירתא (שטר שלא כתוב בו אלפים ולמה מונים).
בבא מציעא עב. (תנן התם (שביעית פרק י׳ משנה ה׳): שטרי חוב המוקדמין - פסולין, והמאוחרין - כשרין).
בבא בתרא קנ״ז: (הצורך לכתוב דאקני בכדי ששטרי חוב מאוחרים יהיו כשרים).
כתובות צ״ד:-צ״ה. (תרי שטרי , חד הוה כתוב בחמשא בניסן, וחד הוה כתוב ביה בניסן סתמא).
גיטין י״ז.-י״ח. (שטר שנכתב ביום ונחתם בלילה פסול וההיתר בעסוקים באותו עניין ומעשה בית דין).
בבא בתרא קע״ב. (כתיבת זמן בשטרות שנכתבים לאחר זמן).
נדרים ס״ג. (מחלוקת ר׳ מאיר ור׳ יהודה האם סתם אדר הוא אדר ראשון או שני).
נדרים ס׳., ס״א: (עד הפסח, עד הקציר).

ראשונים ופסיקת הלכה
שטר ללא זמן

שטר שאין כתוב בו זמן והוחזק בבית דין משעה מסוימת האם גובה שדות שהיו אצל המלוה משעה זו

ר׳ ירוחם - גובה.

שו״ע - ויש מי שאומר כר׳ ירוחם.

ש״ך - העיקר כר׳ ירוחם.

תומים - ריטב״א, ר״ן ורא״ה חולקים על דין זה ולכך נוטה.

הגר״א - מהירושלמי מוכח כר׳ ירוחם[201].

קצות[202] - דברי **הר״ן** שאין שעבוד השטר חל אלא משעה שמוכיח מתוכו׳ קשים מדין הגמרא שנפסק להלכה שכאשר לא צוין היום בחודש יד בעל השטר על התחתונה גם לטעון שנעשה בתחילת החודש.

נתיבות - סתם שעבוד נכסים מתחיל מהקניין או ממסירת השטר, אם ידוע שלא כתב בכוונה זמן או שכתב זמן מאוחר - לא שעבד נכסים. אך במקרה שלא ידוע אם מה שלא כתב היה בכוונה אנו אומרים שמה שלא נכתב זמן הוא טעות סופר ושעבד נכסים מעת נתינת השטר. **על פי דברי נתיבות ניתן לתרץ את קושיית הקצות** שכאשר לא צוין היום בחודש אין כוונה לאחר את השעבוד אלא דבר זה נעשה בשל שכחה וממילא השעבוד מתחיל במסירה רק שאין ידוע מתי היא. הר״ן דיבר במקרה שצוין היום, השעבוד יתחיל מהיום שבו צוין דהיינו מסופו.

עקרון שעולה מדין זה - עדי חתימה מוציאים את הקול ואין זה תלוי אם ואיזה זמן כתוב בשטר שטר מאוחר לא גובים רק מאותו זמן לא בגלל בעיה בקול אלא מכיוון שהשעבוד לא חל ואם לא כתוב זמן כלל החסרון הוא מחוסר ידיעה מתי חל השעבוד ואין תלות בכך שהלקוחות ידעו את הזמן הכתוב בשטר.

דין שטר מוקדם

שהעדים ידעו שהוא מוקדם חתמו בכוונה

העדים פסולים ולכן השטר פסול לגמרי וגם לא יוכלו להעיד בעל פה שהיתה הלוואה והלוה נאמן להכחיש.

---

[201] תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת יבמות פרק ג׳ הלכה ט׳
תני שלשה שטרות הללו גובה מבני חורין ואינו גובה מן המשועבדין. אמר ר׳ בא [דף כא עמוד ב] הדא דתימר בשלא הוחזק השטר ביד המלוה אבל הוחזק השטר ביד המלוה גובה. רבי יוסה בעי אם שלא הוחזק השטר ביד המלוה אפילו מבני חורין לא יגבה. אלא כן אנן קיימין כשהוחזק השטר ביד המלוה. ולמה אינו גובה אמר ר׳ ביסנא מפני קינוניא. רבי אבון אמר מפני שהוא פסול. (כאשר ראו עדים בידו אין חשש קנוניה, והוחזק שבירושלמי פירשו המרשים מדובר שהלוה מודה, פסול הוא בגט בלא זמן ולא בשטר)

[202] ס״ק ז׳

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

שהעדים חתמו בטעות

רמ״ה - דווקא שלווה וכתב זמן מוקדם פסול , אבל כתב ללוות ולא לווה גובה מזמן שלווה. **ודחהו הטור.**

רי״ף רמב״ם רש״י - אינו גובה ממשועבדים אבל גובה מבני חורין ואינו נאמן לומר פרעתי. **וכן פסק שו״ע**

רא״ש ותוספות - שטר פסול. **הביאם רמ״א**

מחלוקת בהבנת רא״ש ותוספות

רמ״א[203], ב״ח, ש״ך, ט״ז (קצות) והגר״א - פסול לגמרי ואין לו דין שטר שיוכל לשמש כראיה בבית דין ואפילו טען להד״ם אלא אם כן העדים העידו נגדו בעל פה. והוא ׳כחספא׳ **ודעת ר׳ יונה**[204] שהשטר מועיל כנגד להד״ם זו דעה שלישית ואין זו דעת הרא״ש ותוספות.

מהרש״ל, סמ״ע, תומים, נתיבות, חכם צבי - דווקא שלא ישמש ראיה שלא פרע אין אומרים ׳שטרך בידי מאי בעי בשטר מוקדם שאינו חושש לקחת אותו כיוון שפסול אבל הוא ראיה כנגד טענת להד״ם ואין בו בעיה של מפי כתבם שנכתב מדעת המתחייב.

תיקון שטר מוקדם לפני שנראה פיסולו בבית דין

סמ״ע - לא ניתן לתקן שטר ש׳נראה פיסולו בבית דין׳ **והסכים לו הש״ך.**

ש״ך - ׳אם מלוה בעצמו כתב עליו, קודם שהראה בבית דין, שלא ניתן לטרוף אלא מזמן זה - כשר׳.

נתיבות - מכיוון שבשטר מוקדם עדות העדים החתומים על הזמן בטלה, תיקון שטר יכול להעשות דווקא כאשר יש עדים הרואים את השטר ביד המלוה בזמן השני. אלא אם כן ידוע שהשטר מוקדם רק על פיו שנאמן במיגו ללא עדים על זמן שני. <u>דרך תיקון השטר</u>: מעביר קו על מקום הזמן באופן שניתן לקרוא את הזמן המוקדם שכתוב, וכותב למטה את הזמן שני (באופן זה אין חשש שיגזור את תיקונו ויגבה מזמן ראשון).

נאמנות עדים לומר שחתמו על שטר מוקדם

נ״י רמב״ן ורשב״א - כשנתנו ללוה ולא היה מלוה עמו והלוה התאחר מללוות אף שעשו שלא כהוגן נאמנים.

ירושלמי[205] - יכלי למימר על זה חתמנו ועל זה לא חתמנו׳

רז״ה - מהירושלמי מבואר נאמנים אף שכתב ידם יוצא ממקום אחר, טעות לחתום על זמן מוקדם היא טעות מצויה שנאמנים בה עדים ואין בה דין של כיוון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד.

רמב״ן, רשב״א[206] ר״י ורא״ש - הירושלמי עסק דווקא שאין כתב ידם יוצא ממקום אחר ונאמנים במיגו, אבל כתב ידם יוצא ממקום אחר אינם נאמנים.

הגר״א - המחלוקת היא <u>גם</u> בנאמנות העדים שטעו ולא יפסלו במקרה שיש עדים שהשטר מוקדם, <u>וגם</u> לגבי נאמנותם לפסול השטר באמירתם שחתמו על שטר מוקדם, ובירושלמי יותר נראה כרז״ה.

שו״ע לא כתב, רמ״א כתב - <u>ויש אומרים</u> - כרז״ה <u>ויש חולקין.</u>

ש״ך - <u>דבר שמצוי לטעות</u> - הכל מודים שנאמנים אף שכתב ידם יוצא ממקום אחר.

<u>כתבו ללוה בלא מלוה ולא לוה עד אחר זמן, וכן טעות בעיבור החודש</u> - **בריב״ש** משמע שגם לרמב״ן ר״י ורא״ש, נאמנים אף שכתב ידם יוצא ממקום אחר.

---

[203] מוכח בדרכי משה ב׳ ׳ויכול לכפורי׳ וכן הבינו שם ההגהות דרישה ופרישה.

[204] מובא בבית יוסף מחודש ח׳

[205] ירושלמי שביעית פרק י׳ הלכה ג׳

[206] מוכח מ<u>שטר מתנה שהיה כתוב בו שנת נ״ז לחתני והיה חתנו רק בשנת נ״ח</u> שכתב שאין נאמנים בכתב ידם יוצא ממקום אחר.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

טעות בשנת המלך - **לרז״ה** נאמנים בלא מיגו **ור״י רא״ש** נאמנים כשאין כתב ידם יוצא ממקום אחר. ושכתב ידם יוצא ממקום אחר - אינם נאמנים לפסול השטר אבל נאמנים להסביר מדוע טעו ולא יפסלו לעדות כאשר יש עדים אחרים שהשטר מוקדם (**הגר״א** שהשווה בינהם זה דווקא לגבי 'לא נתנו ליבנו').

לא נתנו ליבנו להסתכל בזמן - **לרז״ה** נאמנים בלא מיגו ('**רשב״א -** אין דרך עדים לדקדק בזמנו של שטר') **לר״י ורא״ש** אין נאמנים אפילו אין כתב ידם יוצא ממקום אחר שמשימים עצמם רשעים.

הכשרת שטרות הנראים כמוקדמים

שטר שכתוב בו רק האחדות (ד' במקום פ״ד)

ב״י - מסתפק וכותב שדעתו להכשיר **ובשו״ע** השמיט דין זה.

ש״ך - הביא את הב״י. (ההבדל בין אם כתב אלפים ודילג עשרות לבין כתב רק אחדות שבאחדות לא יבואו לטעות בו שהוא מוקדם ויגבו בו מהשנה הכי מאוחרת שניתן לתלות בו)

שטר שכתוב בו האלפים ודילג מאות או העשרות

ריב״ש - פסל כשדילג על עשרות (ק״ד במקום קל״ד).

ב״י - תרומת הדשן פסל גט כשדילג מאות (תי״ח במקום תרי״ח) ולגבי שאר שטרות צריך עיון.

רמ״א- תרומת הדשן פסל אף שאר שטרות כשדילג מאות **כריב״ש** 'והוא הדין אם דלג המאות וכן נראה לי'.

שו״ע - אפילו השמיט גם המאות, ולא כתב אלא הפרט הקטן, כשר. **רמ״א -** אבל אם כתב האלפים וגם הפרט הקטן, ודלג המאות או העשרות, פסול.

ש״ך - דילג מאות כשר שהטעות מוכחת מתוכו, דילג עשרות פסול שניתן לטעות בו.

שטר שכתוב כ״ב בתשרי ביום רביעי ויום רביעי הוא כ״ד תשרי

מרדכי בשם ראב״ן - כשר. **וכן פסק שו״ע.**

ש״ך - צ״ע לדינא. **ר״ת וריב״ש** פסלו **ורמ״א באבן העזר** ציין שיש חולקים וכאן לא ציין, או כי החמיר בגיטין או שדווקא שבמקרה של כ״ב תשרי שבוודאי לא נכתב בשמחת תורה.

נתיבות - בעדות רגילה רק הפרש יום אחד ניתן לתלות בטעות של עיבור חודש. כאשר יוצרים שעבוד עתידי ניתן לתלות בטעות של יומיים, כאשר מוכח שהשטר מאוחר שהרי התאריך שמחת תורה השטר כשר שאין טעם לפוסלו שתמיד יד בעל השטר על התחתונה, בגט יש טעם לפסול שבמרווח שבין הימים יש חשש חיפוי.

שטר מתנה שהיה כתוב בו שנת נ״ז לחתני והיה חתנו רק בשנת נ״ח

רשב״א - שטר פסול. **וכן פסק שו״ע. (סמ״ע -** טעות זה דאינו ניכר מתוכו כ״כ, דאין הכל יודעין שלא היה חתנו, גם אין בודקין אחר זה. ולכן יש לקונסו משום שיש חשש שיבוא לטרוף מהזמן שכתוב בו).

היכולת של העדים לכתוב שטר חדש במקרה זה

רשב״א - 'ומכל מקום אם העדים קיימים ואין כתב ידם יוצא ממקום אחר יכולים לחתום מזמן שני דאלו לא עשו שליחותם' **וכן פסק שו״ע.**

ש״ך - הרשב״א התכוון שאינם נאמנים כשאין כתב ידם יוצא ממקום אחר אבל אם המקבל נאמן במיגו יכולים לכתוב לו (שלא עשו את שליחותם).

נתיבות - הדבר תלוי במחלוקת האם נאמנים לחזור באין כתב ידם יוצא ממקום אחר, אם אינם נאמנים בכתיבת שטר חדש יש בעיה של 'חוזר ומגיד' שכותבים שטר עדות שונה ממה שהעידו בתחלה, אף שלא עשו שליחותם.

הגר״א - מקרה זה דומה ל'לא נתנו ליבנו להסתכל בזמן' שלשיטת הרשב״א אין נאמנים לומר שטעו בטעות זו וכן אם יבואו עדים שהשטר נכתב בשנת נ״ח העדים פסולים ולכן בלא מיגו אין ערך לכתיבת שטר שני.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

נכתב ביום ונחתם בלילה

דין הגמרא (גיטין י״ז.-י״ח.) **-** רגיל - פסול. חריגים שמותרים - מעשה בית דין, וכשהיו עסוקים באותו עניין.

ר״ן - הכשר ׳עסוקים..׳ דווקא בשטרי ראיה ולא בשטרי הקנאה. זה הקול יוצא מעת שעסוקים באותו עניין מועיל לגבות מלקוחות מחוב קיים בעת זו אף טרם כתיבת השטר, אך לא ייתכן שחוב יחול למפרע.

שו״ע - סעיף ט״ז - סָתם ׳עסוקים באותו עניין כשר׳. סעיף י״ז - יש מי שאומר כר״ן.

ש״ך וט״ז סעיף י״ז - ומהרמב״ם ושאר פוסקים לא משמע כן.

תפארת יעקב - חכמים פסלו שטר מוקדם משום לקוחות, גם בהקנאה כשעסוקים יוצא קול ולקוחות יזהרו.

כתב ידו (כפול סימן ס״ט)

רשב״א - כתב ידו אין צריך שיכתוב בו זמן (שלא טורפים מלקוחות) **וכן פסק שו״ע**

ש״ך - אפילו כתב בו זמן לא יועיל לגבות אפילו מבני חורין לפני שטרות מאוחרים שחוששים לקנוניא.

תומים - כתוב בו זמן יועיל ולא חוששים לקנוניא (חשש קנוניה דווקא בנפל או כשיש ריעותא אחרת).

קצות - אינו קודם לגבות מבעלי חוב מאוחרים אך אם תפס אין מוציאים מידו.

נתיבות - הסכים לש״ך. 3. אפשרויות בחשש לקנוניא:

- מצב רגיל - חוששים לדבריו למניעת גביה אך לא להוציא מלקחות (אמנה אינו נאמן).
- יש ריעותא (נפל) - חוששין אף ללקוחות, אך לא חוששים להברחת נכסים ונאמן בדברים שיכול לתת כעת לומר שאינם שלו (גם בחשש מניעת טירפא מחזירים שטר ללא אחריות).
- בזמן גביה - אינו נאמן כלל לומר שדברים אינם שלו ומוחזק שעושה להבריח נכסיו.

ולכן: הוציא כתב ידו שכתוב בו זמן בזמן גביה - לא נאמן נגד בעל חוב אחרים, הוציא לפני גביה - נאמן.

שטרות מאוחרים

האם אמרינן דאיקני טעות סופר (לקוח מסימן קי״ב)

בעל התרומות, רמב״ם, ר״י מיגאש, רמב״ן ועיטור - לא אומרים.

רשב״א ונ״י בשם ריטב״א ורבותיו - לא כתב בכלל אחריות - טעות סופר, כתב אחריות ולא כתב דאקני - אינו טעות סופר.

טור סימן קי״ב[207] **-** סתם אינו טעות סופר, ויש אומרים טעות סופר וכן דעת אדוני אבי הרא״ש.

שו״ע - אינו טעות סופר. **רמ״א** וי״א אחריות טעות סופר ואם כתב מקצת אחריות י״א שאינו טעות.

ש״ך - ידוע שהלוה סתם ולא התנה - אין דעתו על כך ולא אומרים אחריות טעות סופר כפירוש שבסתם כאילו התנה. אך סתם שטר שלפנינו - אומרים שהתנה והסופר השמיטו וכך מבין גם **ברמב״ם סמ״ג ועיטור.**

תומים - כתב על דברי הש״ך ׳וסברא חדשה הוא זה ולא מצאנו לו חבר במחברים׳.

שטר מאוחר שלא כתוב בו דאיקני

מגיד משנה בשם ר״י מיגאש ורמב״ן, בעל תרומות - פסול כדין שטר מוקדם וכטעמו.

רשב״א - כשר.

עד כאן הדברים מתאימים לשיטתם הכללית לגבי השאלה האם דאקני טעות סופר.

רמב״ם - סתם ולא פירש. **בדק הבית -** הרמב״ם פוסל ודבר זה רמוז במה שכתב לגבי הכשר שטר מאוחר ׳מפני שהורע כוחו׳.

שו״ע - פסול. **סמ״ע -** להלכה נפסק בסימן קי״ב שאם לא כתב כלל אחריות, דאקני טעות סופר.

---

[207] הזכירו הגהת דרישה ופרישה ונראה שכן הכריע בדרישה סימן ל״ט אות ו׳ שאם לא פירש אחריות, דאקני טעות סופר.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

ש״ך - שו״ע כתב לפי הדעה שאחריות אינה טעות סופר אך לשיטתי שם כשר ומיושב התמיהה על הרמב״ם.
קצות - בשטר מאוחר השעבוד חל על הנכסים שיש למתחייב מאותו זמן שמצוין בשטר ולכן לא צריך שיהיה כתוב בו ׳דאקני׳. (ראה ביאור לשיטתו בסיכום לסימן ל״ט שדעתו שהחיוב להחזיר יוצר את השעבוד).
נתיבות - שטר מאוחר העיכוב הוא ביכולת גביה ולא בשעבוד, השעבוד חל מעכשיו וראיה לכך שאם מת המתחייב גובים מהיורשים (הראיה נוספה במהדורה בתרא ובזה דוחה את השוואת ה**משובב** לגט מאוחר).
משובב - דברי הנתיבות הם לשיטת **הראב״ד** אבל **הרא״ש** פסק **כתוספות** שגט מאוחר חל מהזמן המאוחר.

עדים שלא זוכרים עת הקניין
בעל התרומות - כאשר לא זוכרים מתי בחודש נעשה הקניין לא יכתבו את תחילת החודש שאחרי.
ב״י בשם ר׳ יעקב בי רב - יכולים לכתוב באיזה חודש היה ובאיזה שליש החודש היה. **וכתב ב״י: ׳ומדברי בעל התרומות** נראה לכאורה דפילו כהאי גוונא לא מכשיר׳.
שו״ע - כבעל התרומות. יש מי שאומר כר׳ יעקב בי רב.
ש״ך - ׳נלפע״ד היתר ברור שאם יודעים שקנו ממנו בתשרי ואינן יודעים בכמה מותרים לכתוב מתחילת חשוון. מיהו בחידושי רשב״א משמע כהטור ובעל התרומות ... וצ״ע.׳
נתיבות - ׳עיין ש״ך **ובתומים** השיג והדין עמו.׳

פסילת שטרות על טעויות בכתיבת מקום או זמן בשל שקר או מחזי כשקרא

כתב בשטר זמן הקניין ומקום הכתיבה (ולא צוין שהוא מקום הכתיבה שניתן להבין שהוא מקום הקניין)
ראבי״ה, ריב״ם, ריב״ש רמב״ן ונימוקי יוסף - פסול.
רש״י ור׳ ירוחם - כשר.
שו״ע - פסול.
ש״ך - העיקר כרש״י ור׳ ירוחם שכשר.
שטר שכתוב באופן שניתן להבין ממנו, שהזמן מתייחס גם לקניין/כתיבה, למרות שהיה בזמן שונה.
ראבי״ה - כשר אע״פ שנראה כשקר. **וכן פסק סמ״ע.**

פרשנות לשונות

שני שטרות אחד כתוב בו ה׳ ניסן ואחד כתוב בו ניסן סתם
כתובות צד: - ׳הנהו שני שטרי .. אוקמיה רב יוסף להההוא דחמישה בניסן בנכסים׳
רש״י - שטרות של מכר באחריות שהמאוחר גובה מלקוחות.
רמב״ם - שטרות של הלוואה שגובים מלקוחות.
טור ושו״ע - הביאו שני הפירושים.
רע״א - דין הגמרא כולל שני קריטריונים לתיעדוף מי שזמנו מבורר א. שעבוד ודאי ב. מוחזק בצורה שווה. כלומר שגם אם מי שזמנו מבורר (ה׳ ניסן) הוא מצד האמת המאוחר (שזה שהיה סתם באמת לוה ראשון) הקרקעות משועבדות לו, רק שאין נפרעים במקרה רגיל ממשועבדים כשיש בני חורין מצד התקנה אולם במצב זה, לקוחות לא יכולים לדחותו. אבל מה שכתב **הרא״ה** שמלוה ששטרו בה׳ ניסן יכול לטרוף ולהוציא ממוחזק מקונה ששטרו בניסן סתם צ״ע ואינו נראה כן **בר״ן ורשב״א**.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

עד ועד בכלל? שובר שכתוב בו עד זמן מסוים, האם כולל את אותו זמן.

הרא״ש כתב שתי תשובות שנראות כסותרות **וכך דר״מ הבין**, העוסקות בשובר מחילה כללי של תביעות עד יום מסוים שכתוב בו את אותו תאריך של שטר חוב, באחת כתב שיד בעל השטר על התחתונה ובשניה כתב ׳עד אותו היום אין אותו היום בכלל דבלשון העולם עד ולא עד בכלל.

שו״ע - פסק את שני תשובות הרא״ש **ורמ״א לא השיג**, נראה מדבריו: שובר עם תאריך בלבד או שובר שכתוב בו עד עכשיו - יד בעל השטר על התחתונה, שובר שכתוב עד היום הזה - עד ולא עד בכלל.

הגהות פרישה ודרישה - <u>תירוץ א׳.</u> דווקא כאשר נכתב תאריך ובהמשך כתוב שהמחילה עד התאריך אז מכיוון שחזר על התאריך כוונתו עד ולא עד בכלל <u>תירוץ ב.</u> כאשר כתוב מחילת תביעות סתם הדבר מסופק ואילו כאשר כתוב עד היום הזה הכוונה עד ולא עד בכלל.

ש״ך - החילוק: כתב עד תאריך - עד ולא עד בכלל. כתב עד היום/עכשיו - עד ועד בכלל.

אדר סתם בשנה מעוברת

ר׳ מאיר - אדר שני.

ר׳ יהודה - אדר ראשון.

רמב״ם - הלכה כרבי מאיר.

תוספות - הלכה כרבי יהודה.

שו״ע ביורה דעה ר״כ - <u>סתם</u> אדר ראשון <u>והרמב״ם</u> אדר שני

שו״ע בחושן משפט, סמ״ע, נתיבות ורע״א - אדר סתם הוא אדר ראשון.

ש״ך - אדר סתם ואדר שני יחלוקו.

״עד אחר הפסח/רגל״ - פרשנותו

ר׳ ירוחם ור״ן - עד שיעברו רוב ימים שבין החג לרגל הבא.

רי״ף בתשובה - אחר הפסח אחר רוב הימים שבין פסח לעצרת.

ר״ח - ט״ו יום אחר הרגל.

שו״ע - עד שיעברו רוב ימים אחר הפסח.

ש״ך - ספיקא דדינא האם פוסקים כר״ח.

עיון

מדוע יש ערך לעדות בשטר של עדים שאנסו אותם אונס נפשות לכתוב שטר מוקדם

חידושי ר׳ שמעון שקופ בבא קמא סימן לה - בתוספות ד״ה וחכמים אומרים הקשו למה השטר כשר כיון שהעדים עוברים על לא תשימון ותירצו בתירוץ השני וז״ל: א״נ כגון שיש עדים שהן אנוסים מחמת נפשות, ולכאורה תמוה אם ידוע לנו ע״י עדים שהי׳ אנוסים על החתימה איך גובין ע״י השטר כיון שחתימתן הי׳ ע״י אונס, ואף שסבת האונס הי׳ ע״י הרבית אבל איך יהיה ראיה מהגדתם ע״י החתימה על השטר מה שהי׳ ע״י אונס, דאף אם לא הי׳ בזה הלואה כלל הי׳ חותמים כיון שאנוסים מחמת נפשות, וזו פליאה גדולה שלא ראיתי מי שיתעורר בזה, ונ״ל דמיירי שהלוה אנסם וכיון שהי׳ האונס ע״י הלוה שפיר מהני דהרי הי׳ בזה דעת המתחייב, וצ״ע.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

שאלות ממבחנים

1. שטר שנפסל מחמת שהיה מוקדם, או שהיה כלול בו קרן וריבית, או אחד העדים היה קרוב או פסול, אם גובים את הקרן, ואם גובים גם ממשעבדי? **סעיפים ז׳-ח׳**

הדינים השייכים לסימן הם לגבי שטר מוקדם ראה דין שטר מוקדם.

לגבי פסול או קרוב בשטר ראה בסיכום לסימן נ״א.

לגבי שטר שכלול בו קרן וריבית ראה בסיכום לסימן נ״ב.

2. אם מוכח שהסופר טעה בכתיבת השטר האם השטר כשר? **סעיף ט׳ ובסמ״ע שם. סעיף ה׳ עיין ש״ך, פת״ש, נתיבות.**

ראה הכשרת שטרות הנראים כמוקדמים את החילוק שבים טעות שניכרת לכל העולם ואין חשש שיגבה מהזמן המוקדם לבין טעות שניתן להוכיחה ואינה ניכרת לעולם (שטר מתנה שהיה כתוב בו שנת נ״ז לחתני והיה חתנו רק בשנת נ״ח)

3. שטר שזמנו כתוב בשבת האם השטר מוקדם או שטר מאוחר? **סעיף י״ד (תולים שמאוחר)**

4. ראובן ושמעון שיש לכל אחד מהם שטר חוב על לוי בשטרו של ראובן כתוב בחמישה בניסן ובשל שמעון כתוב בניסן סתם ואין ללוי אלא שדה אחת שאין בה כדי לגבות חובות שניהם, מי משניהם זכאי לגבות חובו תחילה ? **סעיף כ״ג עיין קצות, נתיבות**

ראה שני שטרות אחד כתוב בו ה׳ ניסן ואחד כתוב בו ניסן סתם

5. אחד מכר שדה לראובן ושדה לשמעון, בשטרו של אחד מהם כתוב בעשרים וחמישה בניסן ובשני כתוב בניסן סתם ובא בעל חוב של המוכר לגבות מהם וכל אחד מהם דוחה אותו בטענה שהוא הראשון שקנה השדה הדין עם מי? **שם עיין רעק״א, פת״ש**

ראה שני שטרות אחד כתוב בו ה׳ ניסן ואחד כתוב בו ניסן סתם רע״א - ועיין בהר״ן ובהרב המגיד שהביאו בשם הרשב״א בב׳ לקוחות אחד בה׳ בניסן ואחד ניסן סתמא, הבעל חוב טורף מזה שזמנו ניסן סתמא, ואינו יכול לומר שמא אני באחד בניסן והנחתי לך, כיון שאין נפרעים הוא מטעם תקנה, על הלוקח לברר שהוא מוקדם.

6. כתב שטר שישלם לו עד אחר חג הסוכות, עד מתי יכול לשלם? פרט ומה הדין אם כתב לו שישלם לו עד אחרי תשעה באב? **סעיף כ״ז סמ״ע וש״ך**

ראה "עד אחר הפסח/רגל" - פרשנותו

7. א. אדם שהתחייב לשלם חובו בר״ח, באיזה יום ישלם, בא׳ דר״ח או בב׳ דר״ח, ובשנה מעוברת מתי ישלם, באדר א׳ או באדר שני? **סעיף כ״ח עיין סימן ע״ג סעיף ט׳**

לגבי ר״ח שייך לסימן ע״ג שו״ע סעיף ט׳ - הנשבע לפרוע בראש חודש אדר, חייב לפרוע ביום החודש הראשון.

ש״ך - בראש חדש אדר. וה״ה בכל חודש שתחילתו ב׳ ימים:

חייב לפרוע ביום החדש הראשון. דשני ימים נקראים ראש חודש וספיקא דאורייתא לחומרא. הרשב״א. ובש״ך ביו״ד סוף סימן רכ״ח [ס״ק קי״א] כתבתי דאפילו בלא ספיקא דאורייתא דינא הכי, משום דקרי ליה אינשי ריש ירחא, וכמו שנתבאר ביו״ד סימן ר״ך סעיף (ח׳) [ד׳] ובהרא״ש ריש פרק קונם כו׳, ע״ש. ומיהו י״ל דלא דמי לסימן ר״ך שם ולמה שכתב הרא״ש ר״פ קונם, משום דבלשון בני אדם גם יום ראש חודש הראשון הוא בכלל ראש חודש דלהבא. אבל מ״מ י״ל דכשאומר בראש חודש כונתו ליום שני דראש חודש, דשניהם כיומא אריכתא דמי, דהא שניהם ראש חודש הם, ולכך צריך לטעמא דספיקא דאורייתא לחומרא: ו

לגבי אדר א׳ או אדר ב׳ ראה אדר סתם בשנה מעוברת

ב. ואם התחייב לשלם בחול המועד או בחנוכה, מתי חייב לשלם? **שם ובט״ז שם**

ט״ז - יכול לשלם ביום האחרון של חנוכה, (ומסתמא ה״ה לחוה״מ) והסביר שלא דמי לר״ח שבנוי משני חלקים נפרדים וכיוון שיש ספק לאיזה חלק התכוון לכן חייב לשלם ביום הראשון של ר״ח, אבל חנוכה הוא כולו יחידה אחת ולכן מותר לשלם גם בסופה, כלומר ביום האחרון של חנוכה.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

תוכן עניינים מפורט סימן מ״ג

סימן מ״ג -שצריך לכתוב זמן בשטר וכל דיני האיחור והקדימה בפרטות 186
מקורות (ראה תוכן עניינים מפורט) 186
ראשונים ופסיקת הלכה 186
שטר ללא זמן 186
שטר שאין כתוב בו זמן והוחזק בבית דין משעה מסוימת האם גובה שדות שהיו אצל המלוה משעה ז186
דין שטר מוקדם 186
שהעדים ידעו שהוא מוקדם חתמו בכוונה 186
שהעדים חתמו בטעות 187
תיקון שטר מוקדם לפני שנראה פיסולו בבית דין 187
נאמנות עדים לומר שחתמו על שטר מוקדם 187
הכשרת שטרות הנראים כמוקדמים 188
שטר שכתוב בו רק האחדות (ד׳ במקום פ״ד) 188
שטר שכתוב בו האלפים ודילג מאות או העשרות 188
שטר שכתוב כ״ב בתשרי ביום רביעי ויום רביעי הוא כ״ד תשרי 188
שטר מתנה שהיה כתוב בו שנת נ״ז לחתני והיה חתנו רק בשנת נ״ח 188
נכתב ביום ונחתם בלילה 189
כתב ידו 189
שטרות מאוחרים 189
האם אמרינן דאיקני טעות סופר (לקוח מסימן קי״ב) 189
שטר מאוחר שלא כתוב בו דאיקני 189
עדים שלא זוכרים עת הקניין 190
פסילת שטרות על טעויות בכתיבת מקום או זמן בשל שקר או מחזי כשקרא 190
כתב בשטר זמן הקניין ומקום הכתיבה (ולא צוין שהוא מקום הכתיבה שניתן להבין שהוא מקום הקניין) 190
שטר שכתוב באופן שניתן להבין ממנו, שהזמן מתייחס גם לקניין/כתיבה, למרות שהיה בזמן שונה.190
פרשנות לשונות 190
שני שטרות אחד כתוב בו ה׳ ניסן ואחד כתוב בו ניסן סתם 190
עד ועד בכלל? שובר שכתוב בו עד זמן מסוים, האם כולל את אותו זמן. 191
אדר סתם בשנה מעוברת 191
״עד אחר הפסח/רגל״ - פרשנותו 191
עיון 191
מדוע יש ערך לעדות בשטר של עדים שאנסו אותם אונס נפשות לכתוב שטר מוקדם 191
שאלות ממבחנים 192
תוכן עניינים מפורט 193

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן מ״ד - דין חזרת השטר בשיטה אחרונה וכיצד מקיימים המחק והתלויים

מקורות

בבא בתרא גט פשוט, ק״ס: - קס״ב:

תוספתא (ליברמן) בבא בתרא פרק י״א הלכה י׳ (שטר שיש בו מחק או תלוי מגופו פסול שלא מגופו כשר).

ראשונים ופסיקת הלכה

שיטת הש״ך למעשה

הש״ך במשך הסימן מרבה לחלוק על השו״ע אולם המחלוקת שלו היא בעיקר הדין המבואר מן הגמרא והראשונים אולם למעשה הוא מודה בס״ק י״ז: ׳האידנא נהגו לכתוב בכל השטרות שריר וקיים ושטר שאין בו שריר וקיים פסול׳.

שטר שלא חזרו בשיטה אחרונה

רא״ש (וכך הבין גם ברשב״ם) - פסול. שלא נעשה כתיקון חכמים

רמב״ן, רשב״א, רמב״ם נימוקי יוסף ריטב״א - כשר אלא שאין למדים משיטה אחרונה.

שו״ע - כשר אלא שאין למדים משיטה אחרונה. **רמ״א** ודלא כי״א כרא״ש. וכן כתב **ש״ך** שהעיקר כרמב״ן.

סמ״ע - אפילו השאיר רווח שורה אין למדים מהשיטה האחרונה ׳שלא חילקו חכמים בתקנתם׳.

ש״ך, ט״ז בשם מהרש״ל - דעת סמ״ע מתאימה לשיטת הרא״ש אבל לשיטת רמב״ן ורוב הראשונים שפסקו שרק במקום חשש זיוף השטר נפסל, כשהשאיר רווח ואין חשש זיוף - למדים (למעשה יש חשש זיוף בסתם כתיבה שלא כתוב בה שריר וקיים, משום שנפסק שאם כתב שריר וקיים למדים משיטה אחרונה וברווח יכול לכתוב תנאי ולהוסיף שריר וקיים ולכך השטר פסול משום שעשוי להזדייף אך לא מטעם לא פלוג).

מה אין למדים משיטה אחרונה

הגהות מיימוניות בשם מהר״ם - דווקא דבר חדש או דבר שאינו סותר לגמרי מה שלמעלה **וסמ״ע הזכירו**.

שו״ע השמיטו וש״ך השיג עליו וגם כתב שמדברי שאר פוסקים לא משמע כן.

שטר שכתוב בו שריר וקיים

רא״ש תוספות - למדים משיטה אחרונה. **וכן פסק שו״ע וכתב רמ״א** שאין צריך לחזור מעניינו של שטר.

רמב״ן, הגהות אשר ריב״ם - אין למדים. **וכן פסק ש״ך.** (שיש חשש שעדים לא ידעו לצמצם וזייף וכתב שם שריר וקיים) וכתב שגם מהפוסקים שלא חילקו שהם **רמב״ם סמ״ג** משמע כך. **וראה** **שיטת הש״ך למעשה****.**

שטר שלא כתוב בו שריר וקיים

ר״ת ורא״ש - כיוון שנהגו הכל לכתוב שריר וקיים וללמוד משיטה אחרונה פסול.

רמב״ן - אין תקנה זו עוקרת תלמוד שכשר.

שטר שכתוב בו שני פעמים שריר וקיים

טור - היה נראה לפסול, **(ב״י:** וכן משמע **ברא״ש)** אך **ר״י ברצלוני** כתב שפשוט שעדיו מתוכו כשר לכתחילה.

ר״י ברצלוני, רמב״ן ורשב״א - מותר לכתוב כמה פעמים אם אינם בשיטה אחרונה. **וכן פסק בבדק הבית.**

שו״ע - ואם כתוב בו תרי שריר וקיים כשר **(רמ״א -** ולכתחילה לא יעשה כן).

סמ״ע - דווקא שיש שיטה אוויר ואין חשש שעדים השאירו רווח ובו כתב כרצונו וסיים שריר וקיים.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

ב״ח - אם נכתב שריר וקיים בשיטה שלפני אחרונה אפילו באמצע לא נלמד ממה שכתוב אחר כך[208].
ש״ך - צ״ע.
הגר״א - שהשריר וקיים קודם שיטה אחרונה או שיש שיטה אוויר. **(וכך מפורש בדברי הראשונים בב״י).**

הגדרות
מחק - ניכר שהיה כתוב משהו אחר ונמחק וכתבו במקומו מילה אחרת.
תלויה - העבירו קו או סימון על מילה וניתן להבין איזה מילה העבירו קו.
גרד/ גרר - ניתן לראות שמחקו מילה אך לא ניתן לראות מה היה כתוב שם ולא כתבו תוכן אחר.

מחקים ותלויות שאינם מקוימים
בבא בתרא קס״א: - א״ר יצחק בר יוסף אמר ר׳ יוחנן: כל המחקין כולן צריך שיכתוב ודין קיומיהון.
תוספתא (ליברמן) בבא בתרא פרק י״א הלכה י׳ - שטר שיש בו מחק או תלוי מגופו פסול שלא מגופו כשר.
נימוקי יוסף, מקצת רבותיו של הרשב״א וטור - תלוי שאינו מקויים - לא למדים ממנו אך אינו פוסל משום שניכר מה היה כתוב בו. מחק שאינו מקויים ואין מוכח על מה הוא המחק השטר פסול, חשש שהיה במחק דבר שמבטל השטר (מוכח - מחק אחרי דאינון). בשל החילוק בדיעבד, לא נכתב ׳כל המחקין וכל התלויות׳.
רשב״א והבנת המגיד ברמב״ם - גם מחק לא מקויים אין למדים ממנו אך אינו פוסל את השטר בדיעבד (נאמר מחק והוא הדין תלוי) ואם המחק מגופו של שטר דהיינו שם הלוה והמלוה והמעות השטר פסול.
שו״ע - כרשב״א ׳ואם היו בזמן ולא קיימם, הוי כשטר שאין בו זמן׳, **רמ״א** - וי״א כטור.
ש״ך - העיקר כטור וגם הרמב״ם ייתכן שסבר כן (הרשב״א דיבר רק במחקים שניכר מתוכם, כוונתו שדווקא שאינם מהתורף למדים ממה שכתוב במחק אבל מהתורף לא, ומכל מקום למדים משאר השטר. **נתיבות**).
שבות יעקב - שו״ע כתב לשיטתו שזמן אינו חלק מהתורף אבל העיקר כ**סמ״ע** שזמן חלק מהתורף ופסול.

מחק/ גרד/ גרר בין השורות שאינו מקויים
רשב״ץ בשם רמ״ה (ריב״ש) ורא״ש - פסול חוששים לפרעון.
רשב״א - כשר.
שו״ע - סתם - כרשב״א ויש פוסלים.
ש״ך ונתיבות - העיקר שפסול.
הגר״א - המחלוקת במחקים בשטר ובמחקים בין השורות שאינם מקוימים זהה ותלויה בהבנת כוונת התוספתא שכתבה: ׳שטר שיש בו מחק או תלוי מגופו פסול שלא מגופו כשר׳.
רע״א וחכם צבי - חוששים לפרעון שנהוג לכתוב מאחוריו או בין השורות אך לא לתנאי שאין נהוג לכתוב שם ובמקום שאין חשש לפרעון גובה.

מחק בסוף השטר בכדי לכתוב שריר וקיים
בבא בתרא קס״א. - ולא אמרו מחק פסול - אלא במקום שריר וקיים וכשיעור שריר וקיים.
טור (ורמב״ם) מגיד משנה וב״י - פסול דווקא אם אין מרווח שורה של אויר. **וכן פסק שו״ע.**
נימוקי יוסף בשם ריטב״א - אם אין מרווח שורה של אויר כשר אלא שנהגנו בו פיסול (דברי ר׳ יוחנן שמחק פסול נאמרו דווקא בגט מקושר, אבל בפשוט כיון שאין למדים משיטה אחרונה אין בו חשש).
נתיבות - אם בשיטה אחרונה לא נמצא דבר לתועלת בעל השטר, מ״מ פסול. **[סמ״ע]. והש״ך** מכשיר.

[208] נפק״מ האם לסימן מ״ה סעיף י׳ שיכשיר שאר שסיים באמצע שיטה וכתב שריר וקיים וכן להבנת רמ״א סעיף י״ח שם.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

שאלות ממבחנים

1. מתי למדים משיטה אחרונה? (ציין לפחות שתי אפשרויות)

א. כתוב כולו בכתב יד הלווה (שו״ע סעיף ב׳ ע״פ רשב״א). וכתב התומים שדווקא לגבות מבני חורין ולא מלקוחות.

ב. שטר שכתוב בו שריר וקיים (ולא כתוב שריר וקיים בשיטה שמעליה)(סעיף ד׳).

ג. כאשר נכתב לחובת המלוה (רמ״א סעיף א׳, נ״י בשם ריטב״א ורא״ה ותוספות).

ד. שטר שהוא ועדיו בשיטה אחת. (סימן מ״ה סעיף י״ט).

ה. שטר שעדיו חתומים בזה אחר זה באמצע שורה והכתב מגיע עד חתימתם. (רמ״א סימן מ״ה סעיף י׳).

2. שט״ח שיש בו מחק בין השיטין או מאחוריו או מאחורי חתימת העדים האם חיישינן לפירעון? **סימן מ״ה סעיף כא, כג עיין סימן מד סעיף ו וש״ך שם**

ראה מחקים בין השורות שאינם מקוימים

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן מ״ה - שהעדים צריכים לקרות השטר ודין שטר הבא על הנייר ועדיו על המחק

מקורות (ראה תוכן עניינים מפורט)

גיטין י״ח: - י״ט: (אמר לעשרה כתבו גט לאשתי, אמר ר׳ יוחנן: שנים משום עדים, וכולם משום תנאי, וריש לקיש אמר: כולם משום עדים; עדים שאין יודעים לחתום; עדים שאין יודעין לקרות).

גיטין פ״ז: - פ״ח. (מקומות שהעדים חותמים בהם לכתחילה ומקומות שאם חתמו בהם העדים השטר פסול).

בבא בתרא קס״ב. - קס״ד. (שני שיטין מן הכתב פסול; טיוט ;שטר עם מחקים).

ראשונים ופסיקת הלכה

העדים חותמים למטה בשטר ולא מן הצדדים ולא מלמעלה

סמ״ע - פסול משום שטר שעשוי להזדייף (בסמ״ע ניתן להבין שזה תקנה גורפת רק שזה טעמה).

ש״ך - פסול שלא עשה כתיקון חכמים אף במקום שאינו יכול להדזייף.

עדים שחתמו למטה ורק לאחר מכן כתבו עדותן

תוספות[209] - ׳זימנין יחתמו תחלה ויכתבו גט על גבי חתימתן והתם ליכא עדות כלל׳

קצות - ׳מבואר דאם קדמו החתימה לאו כלום הוא.. אין החתימה חוזר וניעור ..וכ״כ **ב״ח** והי״ה בכתב ידו׳.

נתיבות (ל״ט ס״ק י״ג) - אפשרות א׳ - דברי **התוספות** הם לשיטתו שפסק שעדיו בחתומיו זכין ליה, אבל למי שפוסק (ריי״ף רמב״ם שו״ע בסימן ל״ט סעיף י״ג) שעדי מסירה כרתי, העדות נגמרת במסירה ואין הקפדה על כך שהחתימה תעשה דווקא בסוף וכן כתבו **אמרי בינה ונחל יצחק וכן משמע בריטב״א ותוספות רי״ד[210]**

אפשרות ב׳ - דברי **התוספות** הם גם לשיטה שעדי מסירה כרתי, תוכן העדות שהעדים מעידים נקבע בחתימה אולם העדות אינה יוצרת את הקניין שבשטר אלא המסירה ולכן על העדים לוודא שנעשה הקניין.

(בחידושים פסק שאם עדים חתמו על נייר חלק השטר פסול, גם בל״ט ס״ק ד משמע כאפשרות ב׳, אך ראה).

[בשתי האפשרויות ניתן לחלק בין עדות לבין חתימת המתחייב (האמינו[211]). ויש לברר **האם הנתיבות מחלק]**

עדים שאינן יודעים לקרוא או לחתום

הקראת שטר למי שאינו יודע לקרוא וקריעת נייר חלק למי שאינו יודע לחתום בשאר שטרות

רבנן - מותר

רשב״ג - אין חותמין.

רבא - הלכה כרשב״ג.

רב גמדא משמיה דרבא - אין הלכה כרשב״ג

׳רב נחמן קרו קמיה ספריה דייני וחתים ודווקא רב נחמן וספרי דדייני דאית להו אימתא..׳

׳רב פפא כי הוא לקמיה שטר פרסאה דעביד בערכאות של כותים מקרי ליה לשני כותים זה שלא בפני זה במסיח לפני תומו׳

העמידו בגמרא שלגבי הקראה אמר רב גמדא משמיה דרבא הלכה כרבנן ולגבי דין מקרעין הלכה כרשב״ג.

פסיקת הלכה לעניין הקראה לעדים שאינם יודעים לקרוא בשאר שטרות

רי״ף - משמע שגם אין מקריאים. הביא רק את רבא ולא את מה שאמר רב גמדא משמיה דרבא.

רא״ש - מותר להקריא, ההיתר מוגבל לשני עדים או לסופר של ראש בית הדין שיקריא לו.

---

[209] גיטין ד. ד״ה מודה ר״א

[210] ראה מילואי חושן הערה 50

[211] שזה גוף החילוק בין סעיף ב׳ -עדים שאין יודעים לקרוא וסעיף ג׳ מתחייב שאינו יודע לקרוא וראה ש״ך ס״ק ה׳ וס״ק ח׳.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

עיטור - אין להקריא אלא ראש בי״ד וסופרו או בשנים מסיחים לפי תומם.
רמב״ם ר״ח ראבי״ה - אין להקריא (ורק באב בית דין וסופר שלו מותר).
שו״ע - כרמב״ם **רמ״א -** וי״א כרא״ש וכן עיקר. י״א שהקראה וחתימה לפני ציבור דינה כאב״ד וסופר שלו.
ש״ך - העיקר **כרמב״ם** ואסור במסל״ת אבל גם לרמב״ם אם בדיעבד קראו להם וחתמו בעצמם השטר כשר.
קרבן נתנאל - רמב״ם ורי״ף הכשירו לכתחילה במסל״ת. ופסלו הקראה שלא במסל״ת אף בדיעבד.

מקרעין להם נייר חלק

פירושו

רש״י - מסרטין להם שריטות כעין אותיות והם משימים על השריטות דיו (כתב שע״ג רושם לא מתקיים).
ר״ח - 'שבלונה', לוקחים נייר אחר ומקרעין בו שמות העדים מעבר לעבר ומשימים אותו על הקלף מעל. (לפירוש זה, אולי הבעייתיות בשבלונה, שבגללה רשב״ג אוסר, שאין אפשרות לקיים חתימתם).
ר״ן - אין נראה כרש״י, שהוא פסול אף בגיטין משום כתב על גבי כתב.
רמב״ם[212] **-** ואם אינם יודעים לחתום רושמין להם הנייר ברוק וכיוצא בו מדבר שאין רשומו מתקיים והן כותבין על הרושם, ואין עושין כן בשאר שטרות.
רמב״ם ושו״ע - 'קרעו להם נייר חלק וחתמו על הרשום...'
סמ״ע - הבין כפירוש ר״ח. שכפירוש ר״ח מותר בגיטין אבל כפירוש רש״י פסול אף בגיטין.
ש״ך והגר״א - רמב״ם ושו״ע פרשו כרש״י. (משמע שכפירוש ר״ח יהיה כשר אף בשאר שטרות **וכן הבין בבאר אליהו** וכתב שיחשב כאילו למדום לחתום בעצמם וייתכן אף לכתחילה).
נתיבות - בשבלונה (בגט) צריך ללמד העדים להרחיב מעט את הכתב שלא כל אחד יבוא לקחת השבלונה ולזייף ותמה על **הש״ך** שלא הזכיר זאת (**ולענ״ד** לא קשה שודאי בשבלונה לא מקיימים השטר על ידי דימוי).

פסק הלכה בעשה כן בדיעבד בשאר שטרות.

גיטין י״ט. - דההוא דעבד עובדא בשאר שטרות, ונגדיה רב כהנא.
רשב״א - כשר ולכן כתוב שנידה אותו ולא כתוב שפסל את השטר שהוא העיקר.
רמב״ם מגיד משנה ושו״ע - פסול. (ואין ראיה ממה שלא כתב שפסל שכל הנידוי היה שמא יבוא לגבות).
רמ״א - ויש מכשירין.
סמ״ע - הנידוי **לטור** הוא לדיין המחתים שהעדים אינם יודעים שאסור **אך בשו״ע וברמב״ם** משמע שלעדים.
ש״ך - העיקר שהנידוי לעדים שלא כסמ״ע, **והנתיבות** כתב שהעיקר כסמ״ע שהעדים שוגגים.

עדים שידוע לנו שאינם יודעים לקרוא

'כתבו הגאונים' רא״ש טור - אם כוונו למה שכתוב בשטר או שאמרו שמי שיודע לקרוא הקריא להם כשר.

כשהעדים לפנינו

שו״ע - כתב רק את הדין שכשהעדים אומרים שהקריא להם מי שיודע לקרוא - כשר, **ורמ״א** הוסיף את ההכשר כאשר כוונו למה שכתוב בשטר.
סמ״ע וט״ז - דווקא אם אומרים מעצמם שהקריאו להם סומכים עליהם, אך אם לא, בודקים שמכוונים לעדותם. (לענ״ד כך משמע מלשון ב״י) אבל אם לא הקריאו להם פסול אף אם כוונו לעדות.
ש״ך - חלק על הבנת הסמ״ע. אם אומרים שהקריאו להם אפילו אם שאלנום כשר משום שלשיטת הש״ך השו״ע סובר שהקראה בדיעבד כשרה. ואם מכוונים לעדות אפילו לא הקריאו להם כלל כשר. (על פי הבנה זו ניתן לומר

[212] הלכות גירושין פרק א' הלכה כ״ג

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

שהשו״ע השמיט בכוונה דין זה ורק רמ״א כתבו, ששו״ע לא סבר הכשר בלא הקריאו להם כלל, שאף שמתברר שהשטר לא מזויף הוא לא נעשה כהוגן, נראה שכך הבין **הגר״א**, אך בש״ך לא משמע כן).

כשאין העדים לפנינו

שער משפט - אם ניתן לכתחילה להקריא לעדים שאינם יודעים לקרוא, אם נראה שטר שחתומים בו מי שאינו יודע לקרוא כשר שחזקה שעשו כהוגן, אבל אם הכשרות רק בדיעבד פסול ורק אם יגיעו עדים ואמרו שהקריאו להם כשר, שכיון שמתחילה עשו שלא כהוגן אין להניח שעשו באופן שבדיעבד כשר.

לכן **לשיטת הרמ״א** כשר **וכן לדעת הקרבן נתנאל בשו״ע** כשר שיש לומר שנתו להקריא להם במסל״ת. **ולשיטת הש״ך בשו״ע** שאוסר לכתחילה אף במסל״ת ומכשיר בדיעבד, שטר זה סתמו פסול.

חתם במסירת קולמוס

רשב״א - מקום שנהגו שהסופר חותם על פי העד ... אם קיבלו בני העיר עליהם לעשות עדותו כעדות העד כשר דהוה ליה כנאמן עלי אבא. **וכן פסק שו״ע** ׳ואם לא קיבלו עליהם אינו כלום׳.

סמ״ע - הוא הדין ללוה המחייב עצמו מועיל מסירת קולמוס.

ש״ך - מתחייב במסירת קולמוס אין צריך מקום שנהגו שאין בזה חסרון של עד מפי עד. **וביאר רע״א** על פי **התומים** שצריך שיהיו שני עדים על מסירת הקולמוס. ׳והעידו שצוה לחתום ולא העידו על גוף ענין הנזכר בשטר, שאם לא כן הו״ל שטר גמור ומ״מ עדותן כשר שצוה לחתום׳.

קצות - דווקא בשטר ראיה יועיל שליחות לחתום, אבל בשטרי קניין והתחייבות לא תועיל שליחות.

נתיבות - ניתן להתחייב על ידי שליחות אולם חיוב מכח שטר חייב לעשות על ידי ׳שטר׳ ׳וכל שאין מן השטר ראיה לאו שם שטר עליו ואין קנין בשטר כזה׳ ולכן צריך להיות ראיה שהמתחייב ציווה לשליח.

פסול שטרות שניתן להוסיף בהם.

דינו

ר׳ יונה - אף על גב דפסלינן ליה לשטרא היינו דוקא למגבי בזה ממשעבדי אי נמי מבני חרי אם הלוה טוען פרעתי דלאו שטרא הוא כדי שיכול מלוה לטעון שטרא בידי מאי בעי אבל אינו יכול לטעון להד״ם כיון שניתנה עדות זו להכשיר אילו מלאוהו בקרובים ואפילו בשטרי חוב המוקדמים נ״ל לדון כן. **וכן פסק שו״ע.**

החילוק בדין בין שטר שניתן להוסיף בו לשטר מוקדם (שנידון בסימן מ״ג)

שו״ע - חכמים פסלו את החלק שעלולים לגבות שלא כדין בשטר מוקדם הפגיעה רק בלקוחות שקנו קודם.

מהרש״ל, סמ״ע, תומים, נתיבות, חכם צבי - פסקו גם בשטר מוקדם כר׳ יונה שמועיל רק כנגד להד״ם.

רמ״א[213], ב״ח, ש״ך, ט״ז (קצות) והגר״א - פסקו לגבי שטר מוקדם שפסול לגמרי ואין לו דין שטר שיוכל לשמש כראיה בבית דין ואפילו טען להד״ם ואילו כאן הסכימו לדעת ר׳ יונה, **והגר״א (ט״ז) וחכמת שלמה** ביארו שיש חילוק ששטר מוקדם לפני שתוקן כתוב בו עדות שקר הפוסלת עדים ולכן עדותם בטלה לגמרי.

שני שיטין שפסול

בבא בתרא קס״ב: - שיטה ומחצה, מאי?...הרחיק את העדים שני שיטין מן הכתב פסול, פחות מכאן - כשר.

בבא בתרא קס״ג. - רב נחמן - שני שיטין שאמרו הן ואוירן.

ר׳ אבהו - שיטה וב׳ אויריין. (ברוך בן לוי)

ר׳ יצחק בן אלעזר - ב׳ שיטין וד׳ אויריין.(**לך לך** זה על גב זה)

---

[213] מוכח בדרכי משה סימן מ״ג אות ב׳ ׳ויכול לכפורי׳ וכן הבינו שם ההגהות דרישה ופרישה.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

רב חייא בר אמי משמיה דעולא - ב׳ שיטין וג׳ אוירין. **(ל׳** למעלה ו **ך** למטה)

גרסת רי״ף בספרי הב״י ורא״ש שלפנינו ברב חייא בר אמי- ב׳ שיטין ושני אוירין. **(ב״י** כתב שזו טעות סופר **ודרישה** כתב שהאוויר שבין השורות פשוט ולא היה צריך להזכירו).

שו״ע - ב׳ שיטין וג׳ אוירים.

שטר שהסתיים באמצע שיטה

- **שהשאירו למטה שיטה חלק**

רשב״ש בתיקון סופרים - כשר, הבין שזה פירוש הגמרא ׳בשיטה ומחצה׳.

רא״ש (תוספות) - פסול, חשש שיוסיף ויחזור בשיטה אחרונה הגמרא ׳בשיטה ומחצה׳ התכוונה לעובי בלבד.

שו״ע - יש מי שאומר פסול.

שטר שכתוב בו שני פעמים שריר וקיים (לקוח מסימן מ״ד)

שו״ע - ואם כתוב בו תרי שריר וקיים כשר **(רמ״א -** ולכתחילה לא יעשה כן).

סמ״ע - דווקא שיש שיטה אוויר ואין חשש שעדים השאירו רווח ובו כתב כרצונו וסיים שריר וקיים.

ב״ח - אם נכתב שריר וקיים בשיטה שלפני אחרונה אפילו באמצע לא נלמד ממה שכתוב אחר כך[214].

ש״ך - צ״ע.

הגר״א - שהשריר וקיים קודם [סוף] השיטה שלפני אחרונה או שיש שיטה אוויר. **(וכך מפורש בדברי הראשונים בב״י).**

- **כשסיים באמצע שריר וקיים והשאיר שיטה חלק**

תלוי במחלוקת שבסימן מ״ד סעיף ט האם למדים אחר שריר וקיים שנכתב באמצע שיטה שלפני אחרונה.

מרדכי וב״ח ותפארת יעקב - כשר[215].

ש״ך - פסול. **והסכים לו הנתיבות.**

שטר שמתחיל מאמצע שורה ויש מתחתיו שיטה חלק וחתימת עדים

מרדכי - פסול, שמא היה כתוב לפני שריר וקיים וחתכו, לשיטתו, **וכן פסק רמ״א ותפארת יעקב.**

ש״ך - תמה על הרמ״א, לשיטתו אין חשש לכך וכן תמה **הגר״א** (נראה שהגר״א פוסל שריר באמצע שורה).

שהעדים חתומים באמצע שורה

- **חתמו באמצע זה מתחת לזה**

רא״ש ושו״ע[216] - כשר ואין למדים מחצי שיטה ושורה שמעליה.

- **חתמו באמצע זה בצד לזה ואפילו שהשיטה למעלה מלאה.**

רא״ש ושו״ע - פסול, שניתן לחתכו ולעשות ממנו שטר שהוא ועדיו בשיטה אחת.

- **חתמו בזה אחר זה, בתחילת שורה מתחת לשטר אך יש הרבה גליון לפניה**

תוספות - ייתכן שכשר, הגיליון החלק שעשוי לזייף בו אינו חלק מהשטר.

רא״ש מרדכי וטור - פסול. ניתן לעשות ממנו שטר של הוא ועדיו בשורה אחת. **וכן פסק הט״ז.**

סמ״ע ש״ך ונתיבות - הזכירו שיש מחלוקת בדבר ושיש להמנע ממצב זה.

---

[214] נפק״מ האם לסימן מ״ה סעיף י׳ שיכשיר שאר שסיים באמצע שיטה וכתב שריר וקיים וכן להבנת רמ״א סעיף י״ח שם.

[215] התפארת יעקב ביאר שעדים אינם מרחיקים השטר שני שורות, אך אם השטר מסתיים באמצע ניתן לכתוב שריר וקיים ואין למדים אחר שריר וקיים שבשורה שלפני אחרונה ובזה אין חשש זיוף ולכן הרמ״א פוסל בשטר חתוך.

[216] סימן מ״ד סעיף ג׳

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

- **שהעדים חתומים באמצע מיד לאחר תוכן השטר בזה אחר זה**

תשב״ץ ופסקו הרמ״א - כשר ולמדים משיטה אחרונה. שאין חוששים שעדים חתמו באמצע שורה.

ש״ך - בתשובת הרמב״ן היה מלמד הסופרים לעשות כן לכתחילה (מובא גם בב״י).

- **שהעדים חתומים באמצע מיד לאחר טיוט והשורה מעל אינה מטויטת**

רא״ש ושו״ע - כשר אף שחתומים בזה אחר זה, טיוט פוסל רק שהוא בין תוכן השטר לחתימת העדים.

כשיש טיוט מעל חתימת העדים (ראה סימן מ״ו לגבי קיום)

׳אמרי סהדי אטיוטא חתימי׳

פירוש טיוט

רשב״ם - ׳מלכלכו בדיו ואין יכול לכתוב בו שום זיוף׳

ר״ת, רמב״ן, הגהות אשר״י, נ״י ומגיד משנה - נקודות או שורות שניכר שלא היה כתוב כלום תחתיהם.

שו״ע - ואפילו טייטוהו בדיו (פירוש מלאו נקודים נקודים של דיו), פסול, שלא יאמרו: חתמו על הטיוטא ולא על עיקר השטר.

סמ״ע - בשם נ״י אף בטיוט של נקודות שניתן לראות שלא מחק, פסול מחשש שעדים חתמו על הנקודות.

הש״ך בסימן מ״ו[217] מבאר שהחשש בטיוט הוא שמחזיק השטר מחק דברים שהיו כתובים לחובתו, כאשר הטיוט צמוד לעדים יש חשש שנמחק דברי חובה ואילו בקיום שכתוב דברים נוספים לפני הקיום אין חשש ואף **שהרמב״ן כתב** שאין לפרש כן. ולכן ׳אפשר שבשריטות כשר׳ משום שניתן לראות שלא היה מחק דבר.

חתומים פסולים

שטר שחתום בו קרוב או פסול

גרסה לפנינו - היו ארבעה וחמישה עדים חתומים על שטר ונמצא אחד מהם קרוב או פסול תתקיים עדות בשאר.

גרסת ר״ח - היו ארבעה וחמישה עדים חתומים על שטר ונמצאו שניים ראשונים קרובים או פסולים תתקיים עדות בשאר.

ירושלמי גיטין פרק א׳ הלכה ד׳ - ר׳ אילא בשם רבי יסא אתייא כמאן דאמר אין העדים חותמין אלא זה בפני זה. ברם כמאן דאמר עדים חותמין זה שלא בפני זה אפילו חתם ישראל בסוף פסול [גרסה אחרת כשר]. שטר שחותמו בארבעה עדים ונמצאו שנים הראשונים קרובים או פסולים כשר ותתקיים העדות בשאר.

רמב״ם ריב״ש רמב״ן (לב״י גם רי״ף ורשב״א)- כל מקום שיש פסולים תולים שלא היו חלק מהעדים וכשר.

רב יהודאי, ר״י ור״ת לאחר שחזר בו, בה״ג, ורשב״ם - דווקא שהפסול בשניים ראשונים שהכלל במצב זה שמקיימים משניים אחרונים, אבל במקרה שהפסולים חתמו במקום אחר פסול, אע״פ שיתכן שחתם לכבוד בלבד חכמים פסלו את השטר שמא יבואו לקיים בעדים פסולים.

רא״ש - אם שניים אחרונים כשרים כשר (**ב״י כתב** שאפשר שפוסל אם יש שנים כשרים בתחילה ושנים פסולים באמצע (אלא אם כן ידוע שקודם חתמו כשרים) **וש״ך הבינו** שמכשיר גם אם לא ידוע סדר חתימתן).

הערת העיטור - כשבעל דין לפנינו הוא צריך לטעון שהשאיר רווח והחתים פסולים ואם לא טען השטר פסול.

הערת ר״ת רשב״א ר״ן מרדכי - ההכשר הוא דווקא בשטר לפנינו שטוענים שהשאיר רווח וקודם החתים את הכשרים ואחר כך את הפסולים אבל אם החתים קודם את הפסול אף שחותם ראשון השטר פסול.

שו״ע - כרמב״ם **רמ״א** וי״א כרא״ש.

---

[217] ס״ק פ״ח

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

ש״ך - כר״ת ור״י. ומכל מקום דין זה תלוי במחלוקת בסימן ל״ו לגבי ׳רחוק שאינו יודע שיש עימו פסול׳. שלדעת **הרי״ף** שמכשיר במקרה זה ומצריך לשאול את העד הכשר האם הכיר בפסול, גם בשטר צריך לשאול.

והוסיף הש״ך - שדין זה רק כשנמצאו פסולים אבל סתם שטר לא חוששים לפסול ומקיימים מכל שני עדים.

קצות - ירושלמי כרמב״ם. לרי״ף רחוק שאינו יודע שיש עימו פסול, כשר, שטר לעולם כשר שאם הכירו הפסולים מן הסתם לא התכוונו להצטרף ואם לא הכירו ממילא לא הצטרפו **ואף לחולקים על הרי״ף** תולים שלא חתמו כאחד וכיון שכך זה נחשב שלא הגידו כאחד ולא הצטרפו זה עם זה ו׳ודאי מסתבר כריב״ש׳. לרמב״ם ולשו״ע החשש שמא יבוא לקיים בגרובים הוא רק בגט אבל לא חששו בדיני ממונות.

סמ״ע בשם נימוקי יוסף - כל המחלוקת היא דווקא כאשר חתמו זה תחת זה, אבל אם חתומים פסולים עם קרובים בשורה אחת (אין לתלות שחתמו למילוי), חתמו הפסולים לשם עדות והשטר פסול. **ופסקו הנתיבות.**

נתיבות - נראה שפסק כש״ך, חילק בין מקרה שיש גם עדי חתימה וגם עדי מסירה (גט) שאז חקירת עדי חתימה (תפקידם) מסתיימת בחתימה ואם לא חתמו כאחד לא הגידו כאחד כקצות, לבין מקרה שיש רק עדי חתימה והשטר כשר מכח אנן סהדי שאז נחשב שחקירת העדים הסתיימה במסירה והמסירה מצרפת את החתומים, ואין זה סותר לדינו בחתימה חלקה[218]. הוסיף שהשו״ע פסק את הערת **ר״ת רשב״א ר״ן מרדכי.**

כתובה שחתום בה קרוב או פסול

עיטור, ריב״ש, ר״ן, ר׳ ירוחם ונ״י - בכתובה ידוע שנהגו להחתים קרובים וקטנים לכבוד בערבוב ואין חשש שיבואו להכשיר עד פסול ׳ואין עדות כשרים נפסלת בכך׳.

דר״מ - ׳מדברי **הראבי״ה** לא משמע כן׳.

רחוק שאינו יודע שיש עימו פסול (לקוח מסימן ל״ו)

רי״ף ורמב״ן - העיד קרוב (לבעל דין) עם רחוק ואין הרחוק מיודע בקרבת הקרוב מחייב שבועה ואם ידע פסול.

רא״ש ותוספות - העדות פסולה כיוון שהעידו יחד בבית דין.

שו״ע - יש אומרים כרי״ף ויש מי שחולק כרא״ש.

נאמנות עדים לפסול את השטר ולומר שחתמו כאחד עם הפסולים

רמב״ם ושו״ע - נאמנים.

מרדכי - מביא את **ר״ת** שמן הסתם חתמו למילוי (**והב״י** הבין מזה שגם אם יגידו שחתמו לעדות הו״ל חוזרים ומגידים) ומביא את **ספר חפץ** שלא נאמנים אפילו להכשיר (חוזרים ומגידים), ורק עדים אחרים יהיו נאמנים בזה.

העדת עדים הכשרים בפני בית דין כדי שיכתבו שטר חדש

טור - וכתב [**הרא״ש**] בתשובה אף על פי שנפסל ע״י חתימת הפסולים אם הכשרים זוכרים לעדות על ידי ראיית השטר יכולים להעיד ובית דין יכתבו עדות כמו שכתוב בשטר ונחשב כמו שטר הראשון **ופסקו שו״ע.**

סמ״ע - חתימה על שטר שנפסל (כי חתמו בו פסולים) אינה נחשבת כהגדה בבית דין. ולכן **לרא״ש** שסובר שכדי שעדות הכשרים תפסל צריכים שיצטרפו בראיה ובהגדה, במקרה זה לא נפסלו. **ולרמב״ם** שסובר שלפוסלם די בראו כאחד, מדובר שלא ראו את המעשה כאחד אלא רק הציווי לכתוב שטר היה יחד ׳וצ״ע׳.

[218] הנתיבות מחלק בין הגדת כל עד ועד שנגמרת בחתימה, לבין הצירוף בבית דין ׳כמאן דנחקרה׳ שנגמר במסירה (למי שלא סובר עדיו בחתומיו זכין ליה), הנתיבות סובר שדבריו נכונים גם לדעה שעדי חתימה כרתי, כי העקרון הוא שיש לחלק מתי הגידו העדים ומתי נחקרה עדותם, הנתיבות סובר ש׳כמאן דנחקרה׳ נגמר ברגע שפועלים על פי העדים, אם יש עדי מסירה אז נגמר עדות החותמים בחתימה, ומשלב זה נחשב שנחקרה עדותם ונעשה הצירוף ומכאן והילך מתחילה עדות עדי המסירה, אולם אם אין עדי מסירה, אז הצירוף של הנתון שהשטר נמצא אצל המלוה ושיש עדי חתימה, זה נחשב שעדות החתימה מעידה גם שהמסירה ניתנה כהוגן (**לענ״ד** זו נקודה חלשה בדבריו, עדי חתימה אינם מעידים על המסירה, אלא יש אנן סהדי שכוחו כעדים).

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

ש״ך - גם חתימה בשטר עם פסולים יש דין ׳כמאן דנחקרה׳ ונחשבת שהגידו יחד בבית דין ומכח זה השטר נפסל אף לרא״ש[219]. מדובר שלא ראו כאחד, אף שלש״ך אם לא ראו כאחד, הגדה כאחד לא פוסלת, השטר נפסל מכיוון ששטר שחתום עליו עד פסול הוא מזויף מתוכו[220], ובנוסף גם אם הראיה היתה בנפרד והציווי יחד והצטרפו בציווי אינם יכולים לכתוב, אבל יכולים להעיד על הראיה (ולכן כתוב שבית דין כותבים).

קצות - בסימן ל״ו הסכים **לסמ״ע**. העיר שגם שראו יחד את ההלוואה, אם הציווי לחתום לא היה יחד, יכולים לכתוב שטר לבדם, שדי בציווי לחתום כדי להתחייב ממון, וממילא הציווי עומד בפני עצמו **וכן כתב הנתיבות**.

הנתיבות - הרא״ש כתב רק לגבי שטר קנין, שהשעבוד מתחיל ממנו ויכולים בית הדין לכתוב משעה זו, מדובר שראו הקניין בלי הפסולים אך לא הזומנו לקנין, (אם הוזמנו לקניין, יכולים לכתוב שוב משום הקנין) ואחר כך אמר להם ביחד עם הפסולים לכתוב את השטר. והואיל וכתבו את השטר וכבר עשו את שליחותם אינם יכולים לכתוב שוב, אולם אף שהשטר בטל מאחר שהשעבוד קיים יכולים לבקש מבית הדין שיכתבו אבל בשטר בלי קנין, שהשעבוד לא חל גם בית הדין אינן רשאים לכתוב שטר מכח עדותם.

תיקון שטר שיש בו רוח שתי שורות (קודם תיקון ראה דינו)

*** הערה: יש חילוק בין ׳כתב על דבר העשוי להזדייף׳ לבין ׳שטר שעשוי להזדייף׳**

כתב על דבר העשוי להזדייף שפסול מעיקר הדין כמבואר בגיטין כ״ב ובסימן מ״ב סעיף א׳, הוא שהפגם בחומר כגון בדיו או בקלף שאינו עומד ׳לימים רבים׳.

חכמים גזרו גם באופן שמחזיק השטר יכול להוסיף או לגרוע (דבר זה מתאים לכך שמדאורייתא ׳לא חציף איניש לזיופי׳[221] ולכן קיום שטרות דרבנן)

רבנו יונה - דווקא שמתקנו מדעת המתחייב ודווקא באותו יום. קודם התיקון הוא חספא בעלמא ולא חל שעבוד כלל ואם לא תקן באותו יום הוא שטר מוקדם.

רא״ש, ראב״ד ורשב״א - [אפילו לאחר זמן ו]אפילו לא מדעת המתחייב. שטר זה שטר כשר אלא שחכמים פסלו אותו כאשר נראה פיסולו בבית דין כדי שלא יבואו לעשות כן אבל מי שלא זייפו יכול לתקנו.

שו״ע - *סעיף י״ד* סתם אפילו שלא מדעת הלוה וי״א דווקא מדעת המתחייב. ***סעיף ט״ו*** דווקא באותו יום.

סמ״ע והגר״א - סעיף ט״ו הוא המשך דעת ר׳ יונה אבל הרא״ש סובר שאפילו שלא תיקנו באותו יום.

ש״ך וט״ז - גם הרא״ש מודה שצריך שיתקנו באותו יום רק שסובר שמכוון שהמתחייב נתן לו השטר אישר לו לתקנו. בדינו של שטר שלא תוקן דעת **ר׳ יונה** שהוא מועיל כנגד להד״ם מוסכמת ואין בו ׳מפי כתבם׳. **ונראה** לבאר את המחלוקת לעניין תיקון השטר שלדעת **ר׳ יונה** גם השעבוד צריך להיות מדעת המתחייב ואם חזר בו לא יועיל תיקון (ויתכן שבשל כך יהיה נאמן גם על פרעתי שלא חושש לקחת השטר) **ואילו לשיטת הרא״ש** כיון שההלוואה היתה על דעת השעבוד אינו יכול לחזור בו (ולש״ך הטעם הוא שמן הסתם הוא מסכים) והפסול הוא רק בשטר, **לש״ך ט״ז ונתיבות**[222] הגם שאין בזה מפי כתבם אבל חכמים גזרו ששעבוד לא יווצר בשטר כזה ולכן השעבוד נוצר רק בעת התיקון ואם לא תיקנו באותו יום השטר מוקדם ואילו **הסמ״ע והגר״א** הבינו **שלדעת הרא״ש,** חכמים לא בטלו את השעבוד כל עוד השטר לא תוקן, והשעבוד נוצר (שעבוד מהתורה), אלא שתקנת חכמים ששטר שנראה פיסולו בבית דין אין רשאים לגבות בו (וכשהפסול נראה בבית דין השעבוד בטל) כלומר קודם שנראה השטר בבית דין ניתן לתקנו ואינו נחשב מלוה על פה (היה ניתן לתלות את המחלוקת האם שעבוד במלוה בשטר לרא״ש מהתורה שדעת הרא״ש בסימן ל״ט אינה מוסכמת אך אין הכרח לכך).

---

[219] אולם הקצות בסימן ל״ו ס״ק ה׳ חולק על זה, וסובר שדין ׳כמאן דנחקרה׳ זה דווקא בשטר כשר. ובפסול לא תקנו חכמים. והנתיבות בסימן נ״א ס״ק ה׳ גם כן סובר כן לדעת הרא״ש ושטר כזה דינו לרא״ש ור״ת כעדות שבכתב.

[220] **בבא בתרא ק״ע. -** כגון שנמצא אחד מהן קרוב או פסול...אמר רבי אבא: מודה היה רבי אלעזר במזוייף מתוכו שהוא פסול!

[221] גיטין ג. רש״י ד״ה נעשה כמי שנחקרה עדותן בבי״ד.

[222] סימן ס״ו ס״ק כ״ג וראה האמרי ברוך שעליו

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

מחקים

הוא ועדיו על המחק

השטר כשר אך לעדים מותר לחתום על שטר כזה רק אם השטר נמחק בפניהם.

הגבלה לטור : אם יש רווח בין חתימת עד לעד כשיעור כתיבת ׳אנחנא סהדי חתמנו על המחק והשטר על הנייר׳ פסול שמא היה השטר על הנייר ועדיו על המחק והיה כתוב בין חתימת העדים ׳אנחנו סהדי...׳ ומחקו ומחק השטר וכתב מה שרצה אחר כך. **וכן פסק שו״ע.**

ש״ך - גדולי הפוסקים סוברים שאף במקרה שיש ריווח, אם ניכר שלא נמחק ברווח יותר מחתימת עדים כשר ואין חששים, ויש לתמוה על הטור והב״י שלא הביאו דבריהם ואולי מפני שאין דין זה מצוי.

הוא על הנייר ועדיו על המחק

טור - פסול. שמא ימחוק השטר ויזייפו ונמצאו הוא ועדיו על המחק ואם כתבו העדים אנחנא עדים חתמנו על המחק והשטר על הנייר כשר והוא שכתבו כן בין חתימת עד הראשון לחתימת עד השני אבל אם כתבו כן לפני חתימתם או אחריהם לא מהני. **וכן פסק שו״ע.**

השאירו רווח בין עד לעד ולא כתבו

סמ״ע - כשר שאם ימחוק השטר יהיה ניכר מרווח זה המחיקה אך לכתחילה יש לכתוב.

ט״ז - פסול

ש״ך - לריב״ם כשר, **ולרב״י שבתוספות** שסובר שבדבר שאינו כתוב לא ניכר הבדלים בין מחיקות פסול.

הוא על המחק ועדיו על הנייר

לעולם פסול, שיכול למוחקו ולכתוב מה שירצה ולא יהיה ניכר בין מחיקה אחת לכמה פעמים.

עיון

שטר העשוי להזדייף

שטר שעשוי להזדייף פיסולו לכאורה מהתורה לפי מה שפסקנו בגיטין כב: וסימן מ״ב סעיף א׳ כר׳ אלעזר שלא הכשיר ר׳ אלעזר אלא בגיטין אבל בשאר שטרות פסול, לעומת זאת הרא״ש לגבי שטר שיש בו מרווח של למעלה משורה אחת הבין שכל הפסול הוא תקנת חכמים שכאשר ניתן להוסיף תנאים וחיובים ללוה אין זה שטר שפיסולו מהתורה וניתן לתקנו קודם שנראה בבית דין.

כתב על דבר העשוי להזדייף שפסול מעיקר הדין כמבואר בגיטין כ״ב ובסימן מ״ב סעיף א, הוא שהפגם בחומר כגון בדיו או בקלף הפסול אינו משום שעשוי להזדייף אלא משום שאינו עומד ׳לימים רבים׳. ואפשר להבין על פי זה את החילוק בין גט ושטרי קניין לשטרי ראיה, שבשטרי ראיה כל הצורך בהם הוא שיעמדו לימים רבים, ואילו שטרי קניין נועדו ליצור חלויות ואינם צריכים לעמוד לימים רבים. הצורך לעמוד לימים רבים הוא כי ברוב הימים יש שכחה ולכן צריך ראיות אך לא בשל זיוף. (בנוסף לעניין של היכולת להשען על עדי מסירה)

חכמים גזרו גם באופן שמחזיק השטר יכול להוסיף או לגרוע (דבר זה מתאים לכך שמדאורייתא ׳לא חציף איניש לזיופי׳[223] ולכן קיום שטרות דרבנן).

כתב על גבי כתב האם יש בו פסול של מזויף מתוכו

הגהות אשרי מסכת גיטין פרק ב סימן יב - השיב רבינו שמחה גט שלא חתמו העדים בכתב ידן אלא הסופר חתמו כשר אפי׳ לרבי מאיר דאמר עדי חתימה כרתי לא הוה מזוייף מתוכו דמדרבי אלעזר נשמע לר׳ מאיר כי היכי דלרבי אלעזר משתעי קרא דאיהו בעי למכתב ואפי׳ הכי בעל משוי שליח לכתיבה ואומר לסופר כתוב גט לאשתי לרבי מאיר

[223] גיטין ג. רש״י ד״ה נעשה כמי שנחקרה עדותן בבי״ד.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

נמי דאמר וכתב אעדי חתימה קאי דגופו של גט אפי׳ מצאו באשפה וכו׳ אם יאמרו לסופר חתום שמינו וחתמו כשר כיון דחותמין לפניו והבעל נותנו לאשה לפנינו כשר כיון דלאו לראיה קאי שאם תעבירנו באש לאחר שקיבלתו לאלתר מגורשת והמביא גט ממדינת הים כשם שיכול לאמר על כתב הסופר שלא כתבו הבעל בפני נכתב כך יכול לומר בפני נכתב על חתימת הסופר ועוד האריך והא דאמר רבי אלעזר גט שאין עליו עדים ונתנו לה עדים כשר קי״ל כוותי׳ ואפי׳ פסול דרבנן ליכא כדמוכח סוגיא דשמעתא קמייתא דגיטין דקיימא לן כר׳ יוחנן דאמר בפרק המגרש תינשא בו לכתחילה אבל אם חותמין עליו עדים פסולים או שחתמו שלא לשמה פסול ומודה רבי אלעזר דעדי חתימה כרתי בלא עדי מסירה דאו עדי חתימה או עדי מסירה כרתי לרבי אלעזר **ואין נראה בעיני כלל** אלא **כל הגט שעדיו אינם חתומין בכתב ידן הרי זה פסול גמור** כדמוכח באורך אם בא מעשה לידי אני פוסלו מיד. **מא״ז:**

הפסול להגהות אשרי זה משום שלא חתמו בגט או בשל כך שמישהו אחר חתם (לא מזכיר מזויף מתוכו)?

לכאורה מההקשר של פסול מקרעין בשאר שטרות נראה שהבעיה היא בחסרון בחתימת העדים ולא בזיוף.

לענ״ד שורש המחלוקת הוא האם כאשר כתוב שפלוני עד בדבר <u>והוא באמת עד בדבר</u> רק שניתן להבין שהוא עצמו חתם ובאמת אחר חתם זה נקרא מזויף מתוכו.

בית מאיר אבן העזר סימן ק״ל סעיף ט״ז - שוב ראיתי שכבר תמה **הישׁ״ש** <u>ואולם מה שכתב נמי דאפי׳ מזויף מתוכו לא חשוב</u> וכ׳ אבל הכא אם אמרת דאינו כתב א״כ הוי כמאן דליתא ולא שייך מזויף מתוכו אין כאן דעת **התה״ד** דז״ל בסי׳ רכ״ח דאי נמי דכתב עליון אינו כתב אין לך מזויף מתוכו יותר שהרי הוא ממש כראובן שחותם את שמעון דאין כאן עדות: (לענ״ד במסקנת תה״ד לא מוכרח כהבנת הבית מאיר[224]).

ערוך השולחן אבן העזר סימן ק״ל - ולפ״ז מ״ש שאם רשמו בדבר המתקיים אין חתימתן כלום היינו דהוה כבלא עדי חתימה דבדיעבד כשר כמ״ש בסי׳ קל״ג <u>דלא מסתבר לומר דזהו כמזוייף מתוכו.</u>

כתובה שכתב הרב המסדר את שם העדים והעד הוסיף ליד שמו את החתימה שהוא רגיל לחתום בה בחוזים

נחלקו בדבר בבית המדרש.

יש לתלות זאת בהבנה לשיטות שכתב על גבי כתב הוא מזוייף מתוכו האם החסרון בכתב על גבי כתב הוא בשקר שהחתום לא חתם או שזה ׳<u>נראה</u> כמזוייף מתוכו׳ שיבואו לקיים מהחלק שהאחר כתב ולא העד חתם.

ב״י סימן ס״ח סעיף ז׳ נתיבות מ״ד ס״ק א׳ (האם זיוף מוכח שווה לטעות מוכחת שאינה פוסלת?)

ראובן בן שמעון

לגבי חתימה בקשקוש כאשר מפורש מתחת החתימה מי החותם כגון זה:

גיטין ל״ו. - ...לרבי אלעזר, דאמר: עדי מסירה כרתי, תקינו רבנן עדי חתימה מפני תיקון העולם, דזמנין דמייתי סהדי, אי נמי זימנין דאזלי למדינת הים...אמר רבן גמליאל: תקנה גדולה התקינו, שיהיו מפרשין שמותיהן בגיטין, מפני תיקון העולם. ובסימנא לאי? והא רב צייר כורא, ורבי חנינא צייר חרותא, רב חסדא - סמך, ורב הושעיא - עין, רבה בר רב הונא צייר מכותא! שאני רבנן, דבקיאין סימנייהו. מעיקרא במאי אפקעינהו? בדיסקי.

נראה מהגמרא שהחסרון של ציור או קשקוש אינו בכך שלא כתוב את השם אלא בכך שהוא פוגע במטרת החתימה, תיקון העולם שיהיה אפשר לקיים את חתימות החותמים, כאשר יש צורה שלא ניכר ממנה מי העד החתום לא ניתן לקיים את החתימה, ולכן רבנן שחתימתם ידועה אין בעיה שיחתמו על ידי סימן כי אין בכך ביטול התקנה, נראה מכאן שאם ידוע מי צייר את הצורה כי כתוב מתחת מי אמור לחתום אין בכך פסול, וגם חתימה על ידי קשקוש כאשר כך הוא חותם בבנק תהיה כשרה.

---

[224] השאלה: להלכה שנפסק שעדי מסירה כרתי מה החסרון של כתב על גבי כתב, (לסוברים שעדי חתימה יוצרים את השטר, העדים לא חתמו והשטר לא נוצר ולכן זה מזוייף מתוכו), בתחילה התה״ד מבין שגם לר׳ אלעזר זה נקרא מזוייף מתוכו כפי שציטט הבית מאיר כיוון שכתוב שפלוני חתם אבל הוא באמת לא חתם, אולם הוא מסתפק בדבר שמא כל מה שפסל ר׳ אלעזר במזוייף מתוכו זה רק בדברים שלא כתובים כהוגן, לשיטת הר״ן שכאשר יש עדי חתימה והגט נמצא אצל האשה יש אנן סהדי שהאשה התגרשה, עדי החתימה הם מהווים כתובת להבין האם הבעל כתב את השטר כדי ליצור אנן סהדי, ר׳ אלעזר למסקנה פסל רק מזויף מתוכו שעלול ליצור עוול, ובכתב על גבי כתב אין חשש עוול יש רק פגם בתקנה שהעדים יחתמו גם הם על הגט.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

שאלות ממבחנים

1. האם עדים שלא יודעים לכתוב, שרטטו להם על הדף והם חתמו. האם חתימתם תחשב חתימה בגיטין, או בשטרי ממון? **סעיף ד', ואה״ע ק״ל, ט״ז וב״ש ס״ק כ״ח.**

ראה מקרעין להם נייר חלק.

2. א. שטר חוב שנחתם ע״י אחר בשליחותו של הלווה, האם כשר? **סעיף ה סמ״ע, קצות.**

ב. האם ישתנה הדין כשעדים מעידים שהלווה ציווה לו לחתום במקומו? **ש״ך, רעק״א שם**

כל השאלה מבוארת בחתם במסירת קולמוס.

3. האם יכול אדם לחתום בתור עד במקום העד האמיתי, וכן האם יכול אחד לחתום בשם משהו אחר על שטר ראיה או שטר התחייבות או כל שטר שיש בו חיוב ? **סעיף ה קצות, נתיבות**

ראה חתם במסירת קולמוס.

4. א. שטר שחתומים עליו כמה עדים ואח״כ נתבאר שיש בהם פסול, מתי כשר ומתי פסול? **סעיף יב**

(נראה שבסעיף ג. כיוונו על מיקום חתימת הפסול ובסעיף א' רומז על השאלה האם צריך כשר להכיר בפיסול).

ב. האם יש חילוק אם חתמו זה תחת זה או בשיטה אחת? **שם סמ״ע בשם נ״י**

ג. האם יש הבדל אם הפסול חתום בתחילה או בסוף? **שם עסמ״ע, ש״ך, קצות, נתיבות**

כל השאלה מבוארת שטר שחתום בו קרוב או פסול.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

תוכן עניינים מפורט סימן מ״ה

סימן מ״ה - שהעדים צריכים לקרות השטר ודין שטר הבא על הנייר ועדיו על המחק 197
מקורות (ראה תוכן עניינים מפורט) 197
ראשונים ופסיקת הלכה 197
העדים חותמים למטה בשטר ולא מן הצדדים ולא מלמעלה 197
עדים שחתמו למטה ורק לאחר מכן כתבו עדותן 197
עדים שאינן יודעים לקרוא או לחתום 197
הקראת שטר למי שאינו יודע לקרוא וקריעת נייר חלק למי שאינו יודע לחתום בשאר שטרות 197
פסיקת הלכה לעניין הקראה לעדים שאינם יודעים לקרוא בשאר שטרות 197
מקרעין להם נייר חלק 198
עדים שידוע לנו שאינם יודעים לקרוא 198
חתם במסירת קולמוס 199
פסול שטרות שניתן להוסיף בהם 199
דינו 199
שני שיטין שפסול 199
שטר שהסתיים באמצע שיטה 200
שטר שכתוב בו שני פעמים שריר וקיים (לקוח מסימן מ״ד) 200
שהעדים חתומים באמצע שורה 200
כשיש טיוט מעל חתימת העדים (ראה סימן מ״ו לגבי קיום) 201
חתומים פסולין 201
שטר שחתום בו קרוב או פסול 201
רחוק שאינו יודע שיש עימו פסול (לקוח מסימן ל״ו) 202
העדת עדים הכשרים בפני בית דין כדי שיכתבו שטר חדש 202
תיקון שטר שיש בו רוח שתי שורות (קודם תיקון ראה דינו) 203
מחקים 204
עיון 204
שטר העשוי להזדייף 204
כתב על גבי כתב האם יש בו פסול של מזויף מתוכו 204
כתובה שכתב הרב המסדר את שם העדים והעד הוסיף ליד שמו את החתימה שהוא רגיל לחתום בה בחוזים 205
לגבי חתימה בקשקוש כאשר מפורש מתחת נחתימה מי חותם כגון זה : 205
שאלות ממבחנים 206
תוכן עניינים מפורט 207

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן מ״ו - קיום שטרות.

מקורות (ראה תוכן עניינים מפורט).

כתובות י״ח: - כ״ב. (הרבה מדיני קיום),כח. (נאמנים בקיום על כתב שראו בקטנותם),ק״ט (דיינים חותמים על שטר אף שלא קראוהו).

בבא קמא קי״ב: (מקיימים שלא בפני בעל דין).

בבא בתרא קנ״ט. (היה יודע לו בעדות בשטר עד שלא נעשה גזלן/חתנו), קס״ג (ריווח מחק וטיוט בקיום).

יבמות ל״א: (בעיקר ברי״ף לגבי עדים שכחו את העדות בשטר שיוצא מתחת ידם ׳מפי כתבם׳).

גיטין ס״ו:/פ״ז (והתנן: כתב סופר ועד - כשר, ואמר ר׳ ירמיה: חתם סופר שנינו)

ראשונים ופסיקת הלכה

מודה בשטר עם נאמנות וטען פרעתי או אמנה

עיטור - אינו נאמן.

תרומות, טור - נאמן.

שו״ע סימן מ״ו - י״א כעיטור וי״א כתרומות. **רמ״א -** מסתבר כתרומות.

שו״ע סימן פ״ב - כתב רק דעת התרומות.

קיום בראש ישיבה יחידי[225]

תרומת הדשן, ש״ך - ההיתר הוא מפני מנהג מבטל הלכה, יחיד מומחה אינו יכול לקיים, והיכן שלא נהגו אסור. **ב״י -** ׳ואנו לא ראינו ולא שמענו מי שנהג כן׳.

רמ״א וב״ח - מנהג מקומות אלו לעשות אותם משום יחיד מומחה ולא בגלל מנהג מבטל הלכה.

קיימהו בשניים

רמ״א - ויכולין להעיד עדות זה [שמכירים החתימות] מתוך כתבם, ואינן צריכין להעיד בפיהם **(ריב״ש)**.

סמ״ע - שניים שמכירים כתב יד העדים יכולים לכתוב שכאילו מעידים במנה שבשטר.

ש״ך - מי שלא ראה את ההלוואה הוא עד מפי עד אפילו מכיר כתב יד העדים. אבל אם מכירים כתב יד העדים יכולים לכתוב ל**ריב״ש** שעדות שבכתב כשרה ויש לו דין עדות ולא דין קיום. **ותמה על רמ״א שפסקו.**

ט״ז, קצות - מה **שריב״ש** כתב ששניים שמכירים כותבים עדותם בקיום שטרות, צריך שאותו בית דין יכיר מעצמו את כתב יד הכותבים ומותר מפי כתבם אבל אסור לבית דין לקבל עדות זאת על ידי שיקיימוה עדים אחרים משום שזה נחשב לעד מפי עד. דווקא עדים החתומים בשטר, מותר עד מפי עד, משום שנחשב שמעידים שנחקרה עדותם הראשונים בבית דין. **וכן הסכים הנתיבות.**

הערת הנתיבות - לעדים החתומים בשטר אסור להעיד באופן זה כיוון שהם מעידים על מנה שבשטר[226].

אין מקיימים בלילה ואם קימוהו בלילה דינו כעברו ודנו בלילה סימן ה׳

---

[225] בסימן כ״ג מבואר בש״ך שפסק דין שכתבו מומחה, יכול בעל דין להכישו, ואם כן מה התועלת בקיום זה, ב׳ אפשרויות בדבר: א. התועלת שיהיה די בקיום חתימת היחיד מומחה ועדות אחת בלבד על כל חתימה עד (כשחתומים שניים).
ב. קיום שונה מפסק דין שכיוון שמקיימים שלא בפני בעל דין בכל שעה ושעה, נאמנות קיום חתימת היחיד מומחה היא כקודם פסק דין שנאמן הדיין קודם פסק דין נאמנות מוחלטת העקרון של נאמנות זו היא ׳בידו׳ וזה מתקיים אף כאן. **וזה נראה לי עיקר**.

[226] דבר זה תמוה טכנית אם בית דין מכיר כתבם אז יוכל לקיים ואם לא מה יועיל עדותם שהרי עדים אחרים לא יכולים להעיד על כך שזהו עד מפי עד ואולי כשנשתנה כתבם. ה**אמרי ברוך העיר** לגבי קיום שטר שלא בפני בעל דין שהש״ך הביא שני טעמי א. מעידים על העד ולא על מנה. ב. דרבנן. שרמ״ה בשיטה מקובצת סובר שעדי השטר אינם רשאים לקיים שלא בפני בעל דין ונראה מכך שדברים אלו לא הובאו שהעיקר כטעם ב׳ ואם כן גם בדין הנתיבות יהיה מותר.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

קיום שטר או כתב יד שלא בפני בעל דין

בבא קמא קי״ב: - רבא מקיימים שלא בפני בעל דין.

רש״י - ׳כגון שהיו העדים החתומים בו מבקשים לילך למדינת הים׳.

תוספות, רא״ש - אף ללא צורך מיוחד הקלו לקיים ללא בעל דין שקיום שטרות מדרבנן **וכן פסק שו״ע**

ש״ך - דווקא שטר שקיומו מדרבנן אבל כתב יד שקיומו מדאורייתא אסור. (ראה בכתב יד) אבל יש מנהג לעשות כן ואפשר שגם זה בכלל מנהג מבטל הלכה[227].

קצות ומוהרח״ש - מותר אף בכתב יד שכתב יד קיומו מדרבנן.

חיוב קיום שטרות מן התורה או מחכמים

מבואר פעמים רבות בגמרא ״קיום שטרות דרבנן״.

כשיש הכחשת בעל דבר או עדים

רמ״א אבן העזר[228] - מצאו כתוב בשטר: פלוני קידש פלונית, ועדים חתומים בו, כל זמן שאין השטר מקויים, אין לחוש לקדושין (**הגהות מרדכי** דקדושין). ודלא כיש מי שמחמיר בדבר (**מהרי״ק** שורש ע״ד).

סמ״ע - הגהות מרדכי - רבינו אביגדור כהן כשעדים אומרים ׳לא חתמנו׳ או כשלווה אומר שהשטר מזויף - חובת הקיום מהתורה.

ש״ך - רמ״א פסק כרבינו אביגדור אבל העיקר **כמהרי״ק**[229] שלא חציף איניש לזיופי, ובטוען מזויף העיקר כרוב הראשונים **(רש״י רשב״ם תוספות)** שקיום דרבנן, גם כשטוענים העדים אין זה כתב ידינו משמע מהרבה ראשונים שקיום דרבנן אך צריך עיון לדינא. **דין הרמ״א** יהיה נכון בשני מקרים א. שלא נכתב מדעת המתחייב שיש בעיה בשטר של מפיהם ולא מפי כתבם ב. מצאו בשוק. (יורחב להלן).

נתיבות - התומים תמה תמיהה נכונה, איך יתכן לומר שעדים שאומרים אין זה כתב ידינו יהיה חובת קיום רק מדרבנן האם העקרון ׳לא חציף׳ יהיה יותר חזק מכך שאנשים לא עשויים להרוג או לחלל שבת? והרי שני עדים נאמנים להעיד על כך. הנתיבות מתרץ, שאם כל אחד מעיד גם על כתב יד חברו שהוא מזויף נאמנים, אולם, כאשר כל אחד מעיד על כתב ידו ולא על כתב יד חבירו, יהיה חובת הקיום מדרבנן, משום שכל אחד טוען שהשטר מזויף בגלל סיבה אחרת בשטר ואינם מעידים על אותו זיוף, אם כן זוהי עדות מיוחדת שמתקבלת להלכה רק בדיני ממונות משום תקנת חכמים ומן התורה אינה עדות.

קצות[230] - נלמד מהתוספתא שעדים שאומרים אין זה כתב ידינו אם כתב ידם יוצא ממקום אחר אין נאמן והקצות לומד מכך שאף ששני עדים אומרים אין זה כתב ידי ואין זה כתב חברי, הקיום מדרבנן (כי דימוי שטרות מועיל רק בדרבנן (לשיטתו להלן)) והטעם כיון שהגיד שוב אינו מגיד.

הנתיבות מחדש שדווקא כאשר אנו יודעים מי העדים חובת הקיום מדרבנן, אך אם אין ידוע מניין העדים ומי הם צריך לקיים מהתורה ׳שהרוצה לשקר ירחיק עדיו׳ (ומטעם זה גם כתב יד קיומו מהתורה).

אמרי ברוך - הבית שמואל הוכיח שמדברי הרמב״ם טור ושולחן ערוך באבן העזר, העיקר כרבינו אביגדור.

מצאו בשוק

ש״ך - ׳דמה דאין ביד שום אדם לא שייך לומר לא חשיד לזיופי׳

---

[227] הש״ך הבין כך גם בסמ״ע סימן ל״ה ס״ק ט׳ (וגם רע״א שם הבין כן) אבל הקצות חלק עליו והבין שאין דעת הסמ״ע כן.

[228] סימן מ״ב סעיף ד׳.

[229] שאינו תשובת המהרי״ק אלא תשובת אור זרוע המובאת בספר אור זרוע חלק א - שאלות ותשובות סימן תשמ״ה

[230] ס״ק י׳

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

קצות - ׳לא חשיד איניש לזיופי׳ אדם רגיל לא חשוד לזייף אולם כשמצאו את השטר, אין חזקה, שהרי אין אנו יודעים מי כתב ויש אנשים זייפנים וקשה על זה ממה שמחזירים שטר הקנאה שנפל.
נתיבות - ׳לא חציף איניש לזיופי׳ פרושו שאין אדם מעיז לתבוע באמצעות שטר מזויף אף שלא הכינו, ולכן מצאו כתוב קידושין שאין אדם שעומד ותובע בשטר זה, אין חוששים, אבל שטר הקנאה מחזירים, שאף אם הוא מזויף, לא יהיה המלוה חצוף לתבוע בו.

בכתב יד

קצות - הב״ח והש״ך [והנתיבות[231]] סוברים שחובת קיום כתב יד לווה היא מהתורה משום שאין דינו כשטר, אולם מכיוון שהעקרון ׳לא חציף איניש לזיופי׳ שייך גם בכתב יד, גם הקיום שלו מדרבנן.
בתשובת הרשב״א נראה כדברי הקצות ואף רע״א הפנה לדבריו.

דימוי שטרות

החוזק ההלכתי של קיום על ידי דמיון שטרות

רב שרירא גאון - קיום על ידי דמיון שטרות מותר דווקא בקיום שטרות משום שהוא דרבנן והיכן שהקלו חכמים בפירוש, ניתן להקל, אבל אין מקיימים כתב יד לוה על ידי דמיון שטרות.
טור - אין לחלק.
ב״ח - קיום שטרות הוא ראיה חלשה ומועיל רק בדברים שקיומם דרבנן ולכן לא מועיל בכתב יד שקיומו מהתורה.
ש״ך - קיום כתב יד הוא מהתורה אבל קיום על ידי דימוי חזק אף לדברים שצריכים קיום מהתורה.
קצות - קיום דינו כסימנים. ואין מוציאים ממון בסימנים. **הלכה כרב שרירא** שדווקא בקיום שטרות מותר לקיים מדימוי ולא בכתב יד אף שקיומו מדרבנן, משום שקיום שטר מקיים את השטר ומכח השטר מוציאים ממון, ואילו בקיום כתב יד זה נחשב שמעידים על הלווה ממש ואין מוציאים ממון בסימנים.
נתיבות - קיום דינו כסימנים בינונים. ובקיום שטרות הקלו, אך מה שהקצות אמר שאין מוצאים ממון בסימנים, הדין נכון רק בסימנים בינונים אך סימן מובהק הוא ראיה חזקה בדיני התורה.

קיום משטר שקרא עליו ערער

גרסת הרי״ף - אין מקיימים משטר שקרא עליו ערער אלא אם כן הוחזק בבית דין.
(ר״ן - החידוש לפי גרסה זו שאפילו כששתק הערער צריך שיוחזק בבית דין)
גרסת רש״י - אין מקיימים אלא משטר שקרא עליו ערער והוחזק בבית דין.
שיטת הרי״ף - קיום מכל שטר מקוים, די בשטר אחד.
קיום משטר שאינו מקוים - דווקא משטרי שדות שהוחזקו ג׳ שנים וכתובות וצריך שניים.
שיטת רש״י לפי הב״י - דווקא שטר שקרא עליו ערער והוחזק בבית דין די בשטר אחד.
שאר שטרות מקוימים או משטרי שדות שהוחזקו ג׳ שנים וכתובות, צריך שניים.
(הערת ב״י על פי הר״ן - שטר מקוים של שדה שאכלו ג׳ שנים דינו כקרא ערער מקוים ודי באחד).
שיטת ראב״ד ע״פ ב״י והר״ן - לעולם צריך שני שטרות, או מקוימים או שטרי שדות ג׳ שנים או כתובות.
בית יוסף: ראי״ש - גרס כרש״י ופסק כרי״ף. **רמ״ה רמב״ם -** כרש״י **וכן הלכה.**
שו״ע - כרש״י ורמב״ם. **רמ״א -** וי״א כרא״ש, וכן נראה שפסק **סמ״ע.**
ש״ך - הבנת הב״י ברש״י וברמב״ם אינה נכונה.

[231] ס״ק ד׳

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

הפירוש לפי רש״י ורמב״ם לשטר שקרא עליו ערער והוחזק בבית דין - בית דין רואה שטר ששתק עליו ערער שחתומים עליו דייני קיום אך אינו מכיר את דייני הקיום ואף שאינו מקוים בפועל ניתן לדמות ממנו.
אבל **הכל מודים** ששטר שבוודאות מקוים די בשטר אחד לקיימו אפילו ללא ערער, ושסתם שטר שאין מכירים הקיום שלו אינו כלום.

שתי שדות
רמ״ה - דווקא יוצא משני אנשים שונים.
טור - אפילו יוצא מאדם אחד אחר. **וכן פסק הש״ך.**

שתי כתובות
רמ״ה - גם בזה צריך שיהיו נשואות ג׳ שנים **וכן פסק הסמ״ע.**
ש״ך - נראה **שהרמב״ם והשו״ע** פסקו שלא צריך **וכן הלכה.**

עד החתום בשטר
רשב״א, תשובות (המיוחסות) לרמב״ן - כשר להיות אחד מדייני הקיום.
הש״ך - המתירים התירו להיות דיין דווקא לדון בקיום השטר שקיומו מדרבנן ועד המעיד נעשה דיין, אבל אסור לדון לגבי המלווה עצמה ו**הרי״ף, עיטור ור׳ ירוחם** מודים בכך ומה שכתבו שאסור, דיברו לגבי לדון במלווה עצמה.

החשש לזיוף כששטר נוסף יוצא מתחת יד המלווה
רמב״ם, ריטב״א - אין חשש שאדם יצליח להעתיק או לדמות כתב-יד עדים, אלא החשש שגם השטרות הנוספים שתחת ידו מזויפים ולכן אם אחד מהם מקוים יועיל לדמות ממנו וכן **פסקו שולחן ערוך וש״ך**
מרדכי, רש״י, תוספות, ר״ת, ראי״ש - כאשר יש לו שטר נוסף תחת ידו יש חשש שידע לדייק ולהעתיק ממנו ורק טביעת עין תועיל במקרה זה **וכן הביא רמ״א** (אך כתב: ויש חולקים).
הבנת קיום מספר מוגה על פי זה-
רמב״ם, ריטב״א - ניתן לקיים גם לפי א׳ ב׳ רגיל , שאין אדם יודע לדמות כתב יד חברו.
מרדכי, רש״י, תוספות, ר״ת, ראי״ש - חתימת יד אדם או כתיבת שמו ברצף, שונה מכתיבת א׳ ב׳ שלו ולכן אין יכולת לקיים מספר רגיל ואין חשש זיוף לאדם שמחזיק ספר זה, רק ספרים שהכותב חתם שמו בהם מקיימים וחוששים אם ספר זה מצוי אצל המלווה.

עדים שאמרו 'כתב ידנו זה' אבל אינם זוכרים שחתמו
רמב״ם בה״ג (וכן משמע בירושלמי) - אינם יכולים להעיד, אפילו להצטרף עם עוד עד להעיד שזהו כתב ידם, אבל אחרים יכולים לקיים את השטר. (משמע בירושלמי שדווקא אם קיימו את השטר על ידי אחרים קודם שהעדים אמרו שאינם זוכרים השטר מקוים, אבל אם באו עדים ואמרו שאינם זוכרים את המלווה לפני שבאו אחרים לקיים קורעים את השטר. וכן משמע על פי הבנת **הש״ך** שיטה זו).
ראב״ד, תוספות, טור - יכולים להיות ככל עד חיצוני שרשאי להעיד על כתב יד ללא ראיית החתימה.
רי״ף להבנת הב״י - כאשר אינם יוצא מתחת ידם יכולים להעיד אף בלא צירוף וראה שיטת הרי״ף - יוצא מתחת ידי עדים לא אומרים כמאן דנחקרה משעת חתימה.
שו״ע - הביא רמב״ם בתחילה וכתב אלא דברי הרמב״ם, ויש חולקים כטור **רמ״א** משמע שמסכים לטור.
ב״ח - כטור. **ש״ך -** כרמב״ם.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

טעם הרמב״ם:

סמ״ע - לפי דעת רבנן במחלוקת האם עד מעיד על כתב ידו או על מנה שבשטר ניתן להבין שצריך שעדות עדים צריכה להיות דווקא על המנה.

ש״ך - אם העדים לא זוכרים את העדות ורק מקיימים את השטר יש בכך פסול של מפיהם ולא מפי כתבם, אם הם לא זוכרים נחשבים כפסולי עדות ולא שייך לומר בהם כמי שנחקרה עדותם. סתם שטר, לא חוששים שאין העדים זוכרים את העדות וניתן לקיים.

הנתיבות ביאר דברי הש״ך - הדין ש״עדים החתומים בשטר כמי שנחקרה עדותם בבית דין״ לרמב״ם הוא מדרבנן מקולי שטרות ולחולקים עליו שהדין מהתורה, הזמן שאנו אומרים שנחשב שנחקרה עדותם מהתורה הוא בזמן שקיום השטר בבית דין ולא בשעת החתימה, ולכן לפי שיטות אלו אם העד היה פסול או מת בשעת הקיום, לא היתה מתקבלת עדותו שבשטר בבית דין. אולם מכיוון שכל הטעם של קיום שטרות הוא שמא ילכו עדים למדינת הים או ימותו לפי הש״ך לכל השיטות תיקנו חכמים שדווקא לגבי מי שלא יכול לבוא לבית הדין (מת, מדינת הים או נפסל לעדות לאחר חתימתו) שיחשב שנחקרה עדותו בשעת חתימה אבל לא תיקנו עבור מי שבא לפני בית דין.

מה צריך שהעדים יזכרו לשיטת הרמב״ם

קצות - אף לפי הרמב״ם די בכך שהעדים זוכרים שחתמו על השטר אף שלא זוכרים מה כתוב בו. (ומשמע שהבין שגובים אף ממשועבדים שהרמב״ם באינם זוכרים כלל פסל משום שיש חשד ממשי שהוא מזויף).

נתיבות - אם העדים זוכרים שחתמו על שטר זה בציווי המתחייב גובים בו כל מה שכתוב לגבי המתחייב אבל כדי להוציא מלקוחות צריכים לזכור את התוכן שהיה כתוב.

החילוק - לעדים בשטר יש שני שלבים א. מצד בעלי הדין - להעיד שהשטר נכתב בהסכמה ולעניין זה אינם צריכים לקרוא אלא די שיעידו שהודו לפניהם שמה שכתוב בו מוסכם עליהם וזה מהות השטר היא להעיד על דעת המתחייב ועדות זאת מחילה את החיוב במסירת השטר[232] ב. מצד העולם - לראות שבשטר זה אין יכולת לגרום הפסד שלא כדין לאנשים אחרים והדרך היא לקרוא את השטר ולוודא את נכונותו.

כדי להוציא מבעל דין די שקוים שלב א׳ ובכדי להוציא מלקוחות צריך אף את שלב ב׳.

לחולקים על הרמב״ם, מה התנאי שכתב יחשב ׳שטר׳ שאין בו פסול מפי כתבם ולא צריך שיזכרו העדות

תירוץ א׳ בתוספות - כשיש שני עדים דומיא דספר המקנה (נלמד מירמיהו שיעמוד ימים רבים לאחר שימותו).

תירוץ ב׳ בתוספות - שהכתב מדעת המתחייב (נראה שהטעם בזה שההסכמה לכתיבה בשטר מהוה אישור שלשטר יהיה תוקף של עדות במידה ויקוים).

ביאור שיטת הרמ״א

רמ״א - ׳ולא בעינן שיזכור העדות אלא בעד אחד...׳ וראה השלמה בהאם עד אחד יכול לחזור בו.

סמ״ע - רמ״א כתב כתירוץ א׳ ולכך צריך לפרשו שבשטר בעד אחד, צריך שיבוא העד עצמו לבית דין.

ש״ך - פלא על **הרמ״א** שכתב כאן על פי תירוץ א׳ של תוספות למרות שפוסק כתירוץ ב׳ של תוספות בסימן נ״א שגם לגבי שטר בעד אחד יש דין ׳שטר׳ ואפילו עד לא לפנינו (טען להד״ם נשבע, פרעתי מחלוקת).

העיקר שהלכה כתירוץ ב׳ ואף בעד אחד לא צריך שיזכור העדות לחולקים על הרמב״ם.

קצות - בכתב יש שני בעיות א. מפי כתבם. ב. עד מפי עד. איסור מפי כתבם מותר **לפי פסיקת הרמ״א כריב״ש** בדיני ממונות, בקצות משמע שאם בית דין עצמם מכירים את כתב העד לא צריך שיזכור העד את העדות כי זה נחשב שהעד העיד בשעה שנכתב ובית דין שומע כעת את דבריו ורק במקרה שכתב יד העד מקוים צריך שיזכור העדות.

אולם דין שטר של כמאן דנחקרה יש דווקא לדבר הנמסר: א. בשני עדים ב. מדעת המתחייב.

[232] לפוסקים כאביי (תוספות וראי״ש) שעדיו בחתומיו זכין ליה בעת החתימה.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

הרמ״א פסק בדרך של תירוץ א׳ (אם שינוים קלים) שכשיש שני עדים [ומדעת המתחייב] נחשב שנחקרה עדותם אף שאינם זוכרים, ואף שני עדים בשני שטרות הדין נכון, כי יש שני עדים שחתומים על שטר ונחקרה עדותם. ואין זה נחשב ׳עד אחד בבית דין זה ועד אחד בבית דין אחר׳ שהמעידים על כך נחשבים עד מפי עד, כיוון ששני השטרות מקוימים לפנינו באותו בית דין.

הגר״א[233] **- כסמ״ע. רמ״א** פסק לגמרי כתירוץ א׳ שעד אחד בשטר לאו כלום הוא.

נתיבות - רמ״א פסק כתירוץ ב׳ ומהתורה דין שטר הוא כאשר הוא נכתב מדעת המתחייב, אולם מעיקר הדין כמבואר בטעם הרמב״ם רק בעת שהשטר יוצא בבית דין זה נחשב שהעדים החתומים העידו בבית דין אולם חכמים תקנו שיחשב כאילו מעת החתימה נחקרה עדותם וזה שייך דווקא בעדות שלמה של שני עדים ולא בעד אחד אולם גם לעד אחד עשו תקנה מיוחדת כשאינו יכול לבוא לבית הדין.

עד ודיין

כתובות דף כ״א - הגמרא מכריעה כדעת רבא שחלק על רב יהודה אמר שמואל ופוסקת שעד ודיין לא מצטרפים. (עד מעיד על מנה שבשטר ואילו הדיין על חתימות עדים).

ר״ן בשם רא״ה - דווקא שהעד עצמו מעיד אין מצטרפים אבל אם שני עדים קיימו את חתימת העד והדיין מצטרפים.

בדק הבית, ב״ח, סמ״ע - יש טעות בגרסת הר״ן בדברי רא״ה, וגם שעדים מעידים על כתב יד הדיין אין מצטרפים. (משום שעל חתימת העד השני יש רק עדות אחת של הדיין).

ש״ך - הלכה כרא״ה שבגרסת הר״ן, בקיום שטרות הקלו לקיים כל שני חתימות הכתובות בשטר, לפיכך צריך שעד ודיין לא יהיו קרובים. וכתב שכן דעת **הריטב״א** ולא **כרא״ש, ריב״ש וטור.**

הגר״א - בראי״ה שלפנינו מפורש כגרסת בדק הבית, שיטת הריטב״א היא שיטה יחידאה ואין לסמוך עליה.

עד וקיום כתב הסופר

גיטין ס״ו:/פ״ז - והתנן: כתב סופר ועד כשר ואמר ר׳ ירמיה חתם סופר שנינו. (**תוספות:** אבל כתב לבד לא).

ב״י - אינו קיום אבל **לפי הירושלמי ור׳ ירוחם** גובה מבני חורין **ובשו״ע השמיטו**.

הגהת רמ״א - אם נתקיים כתב הסופר ועד אחד, לא הוי קיום.

סמ״ע - ומכל מקום מועיל לגבות מבני חורין.

ט״ז - למסקנה לא מועיל אף מבי חורין תמה על תשובת רמ״א שחילק וכתב שאם הסופר לפנינו מועיל לגבות מבני חורין אך לא יועיל כתב ידו, שאם עדותו מועילה מדוע כתב ידו לא מועיל.

ש״ך (ונתיבות) - לא מועיל אף לבני חורין, רק שהסופר לפנינו ומעיד על כך מועיל, אבל קיום כתב סופר אינו מועיל שמא הסופר אינו עד בדבר אלא רק מעתיק את מה שנאמר לו[234] וגם כוונת **ר׳ ירוחם** רק באופן זה.

שעדי הקיום העידו בפני כל דיין בפני עצמו

תשובות (המיוחסות) לרמב״ן, רשב״א - הקיום פסול. לעולם צריך לקבל עדות בשלושה, בקיום שטרות הקלו להחשיב את המעידים גם בעת עדותם כדיינים המקבלים עדות. אולם אם דיין קיבל עדות חיצונית לבדו ללא שאר הדיינים הקיום בטל.

רא״ש - כשר.

בדק הבית - הסתפק בדעת הרמב״ם.

---

[233] ראה דבריו המפורשים בסימן נ״א ס״ק ד׳, ודבריו בסימן ס״א ס״ק ו׳.

[234] ואף שמכל מקום ודאי שהסופר כתב על פי ציווי המתחייב והעדים, אבל אינו מעיד על התוכן, ועדותו נחשבת עדות קיום בלבד שודאי לא כתב שטר מזויף, וקיום של עדות קיום שבכתב אינה מועילה שיש בזה עד מפי עד, ראה קיימהו בשניים.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

שו״ע - סתם כרמב״ן ויש מי שמכשיר. **ש״ך -** העיקר כרמב״ן.

קטן המעיד על חתימתו בגדלותו

שו״ע - סתם - מעיד, וי״א - דווקא הרגיל עמהם.

ש״ך - הסמ״ע בסימן ל״ה תמה למה כתב השו״ע ׳וי״א׳ הרי דעת הוי״א היא דעת **הרא״ש בשם הירושלמי** ואין חולק עליה. אולם **בבדק הבית** ביאר שבגמרא שלנו לא מוזכר חולק זה וגם לא בשאר הפוסקים וכנראה שחלקו ופירשו את הירושלמי אחרת מהרא״ש.

דין קרובים בקיום

דייני קיום ועדי שטר

רא״ש - מותר, שעד ודיין לא מצטרפים.

ש״ך - על פי פסיקתו שעד ודיין עשויים להצטרף אסור, ובדיעבד הקיום כשר, ונוהגים לא לעשות זאת.

דייני קיום ועדי קיום

ירושלמי - פסול קרבה בין עדים לדיינים הוא לפי שלא יקבלו עליהם הזמה.

רשב״א ור׳ ירוחם - מותר, קיום לרוב נעשה בהכרת החתימה, הזמה (ב׳ראינו שחתמו׳)- דבר רחוק.

ר״ן וריטב״א - אסור, קרובים הם כגוף אחד.

שו״ע - סתם - כר״ן. ויש מכשירין.

ש״ך - טעם **הר״ן** אוסר אינו בשל הסבר הירושלמי, דעת הבבלי שאיסור קרובים אינו בשל הזמה אלא גזירת הכתוב שלא יומתו אבות ולכן חכמים החילו את האיסור אף כאן.

עידי קיום ועדי שטר

כתובות כ״ח. - נאמן אדם לומר זה כתב יד אבא.

ריטב״א, ר״ן, סמ״ע, ש״ך - אפילו שני המקיימים קרובים לשני עדי השטר מותר אם הם עצמם רחוקים זה מזה.

קיום קרוב למתחייב את כתב ידו

מרדכי[235] **-** יש מי שסובר שמותר אבל **הר״ש** פסק שאסור ׳אם קרוב **לתובע** נאמן, לא שבקת חיים לכל בריה׳.

ש״ך - קרוב אסור להעיד על כתב יד לווה קרובו, שקיום כתב יד דאורייתא.

סמ״ע[236] **-** הו״ל בכלל לא יומתו אבות בעדות בנים, שכיון דאין חתימתו ניכרת הו״ל כמעיד עליו בעל פה והכתב יד כמאן דליתא דמי (נראה שרע״א הבין שכמאן דליתא זה דווקא לתפיסתו שקיום כתב יד מהתורה).

(נראה שגם **הקצות** שסובר קיום כתב יד מדרבנן יאסור על ידי קרוב משום לדעתו קיום כתב יד הוא עדות על הלוה ראה הסבר הקצות בשיטת רב שרירא בקיום כתב יד על ידי דמיון אולם במרדכי משמע שמותר).

רע״א[237] **- ברשב״א**[238] נראה שקיום כתב יד דרבנן ואין לחלק בינו לקיום שטר (לשיטתו שמותר וכמרדכי).

ריב״ש, רא״ש, עיטור ור״ן - נראה שאסור שאוסרים אף בקיום שטרות.

עדי קיום שטר או עדים המקיימים חתימת דייני קיום ודייני מלוה

ר״ן - מותר. דייני המלוה סומכים על דייני הקיום ולא דנים מחדש על הכרעתם **וכן פסק שו״ע.**

---

[235] כתובות סימן ק״נ.

[236] סימן ל״ה ס״ק ט׳.

[237] סימן ל״ה על דברי הסמ״ע בס״ק ט׳. סימן ס״ט על דברי ש״ך ס״ק י״ב

[238] שו״ת הרשב״א המיוחסות לרמב״ן סימן כב.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

דייני קיום ודייני מלוה

רא״ה - אם שני עדים מעידים על חתימת דייני קיום מותר.

ר״ן - לעולם אסור.

שו״ע - סתם - אסור ויש מכשירים.

עידי קיום או דייני קיום ובעלי דין

רשב״א - עדי קיום להלכה ולא למעשה מותר שאין דיינים או עדי קיום צריכים לקרוא את השטר.

ריב״ש, רא״ש, עיטור ור״ן - אסור, הדין שאין דיינים צריכים לקרוא את השטר אינו כולל חובת הבירור מי בעלי הדין. (וכן נראה מהמרדכי שמצוטט בב״י אף שבפנים נראה שהפסול רק בקרוב לתובע, ראה דבריו).

ריטב״א - קיום על ידי קרובים פסול, אם דיינים לא קוראים את השטר צריכים לכתוב בפירוש שמות עדי הקיום.

בדק הבית - אף על פי ש**ברמב״ם** נראה כרשב״א יכיון דהנך רבוותא מספקים אותה עלינו יש לחוש לדבריהם לכתחלה מיהא.

שו״ע - בסתם עדים (סעיף י״ט) ודיינים (סעיף כ׳) פסולים, ויש מכשירים עדים (סעיף י״ט), וי״א שאין צריך לקרוא שטר כלל. **הרמ״א** הוסיף שאם לא קוראים שטר צריך לציין שמות עדי קיום כריטב״א, ולפי דברים אלו, אף שהשו״ע הביא את השיטה מכשירה בעדים בדיינים אסר. אך **הש״ך** העיר שאין לחלק בין עדי קיום לדיינים שהסיבה למחלוקת היא אחת האם על המקיימים לקרוא את השטר והוי״א שהביא שו״ע זו שיטת רשב״א וכן כתב **הגר״א.**

נמצא אחד קרוב או פסול בדיינים ונשארו ג׳ כשרים האם הדין ״עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה״.

משנה למלך[239]**- לריב״ש** דין זה לא שייך בדיינים והפסק כשר מכח השאר ול**מהרח״ש** הדין והפסק בטלים.

רע״א בשם כנה״ג, ברכי יוסף הבין ברשב״א[240] **-** עקרון זה קיים גם בדיינים והדין והפסק בטלים.

נתיבות - דין זה לא שייך בדיינים ואף לא בקיום.

קצות[241] **- מוהרח״ש וכנסת הגדולה** כתבו דין זה אף בדיינים, אולם באמת דין זה לא שייך בדיינים. **הגהות מרדכי** כתב דין זה לגבי קיום, משום שבקיום יש חלק שהוא עדות, הקיום עצמו שנעשה בבית דין הוא דין אבל לאחר מכן, כשהדיינים חותמים בשטר על הקיום, זאת עדות שנעשה קיום בבית דין ולכן אם אחד מהחתומים נפסל, נפסל הקיום שבשטר, אך אם יבואו עדים שנעשה קיום בבית דין הקיום כשר וכן לגבי כל פסק דין, הדין עצמו לא נפסל אם נמצא אחד קרוב או פסול אבל שטר פסק הדין הוא עדות שבכתב שבטל.

ברשב״א[242] **משמע** שיש לפסול קיום שחתום בו פסול מטעם שהוא ׳מזוייף מתוכו׳ שיבואו לקיים מהפסול. אך ראה מחלוקת הריב״ש והרא״ש בזה ודבר זה תלוי במחלוקת בסימן מ״ה לגבי שטר שחתום בו פסול.

מיחזי כשקרא

רי״ף, רמב״ם - לא חוששים ודווקא שהחתימה עצמה אינה שקר ממש. **וכן פסק בבדק הבית. הר״ן מבאר** שדיברו דווקא על דברים שלאחר נתינת השטר הוא לא יראה כשטר שקר מותר לכתוב לכתחילה, אבל אם גם אחרי נתינת השאר הוא יראה כשטר שקר הם יודו שלא כותבים.

ר״ת - לא חוששים לגמרי, כותבים אורכתא על מטלטלים.

ר״י מדנפיר בתוספות - לכתחילה חוששים ובדיעבד השטר כשר.

רא״ש וי״מ בתוספות -רק במעשה בית דין חוששים ולכן קיום שטרות שהוא מעשה בית דין חוששים.

---

[239] עדות פרק ט״ז הלכה ה׳

[240] מובאים בפת״ש סימן ז ס״ק כ״ב.

[241] סימן לו ס״ק ז׳

[242] שו״ת הרשב״א המיוחסות לרמב״ן סימן צ״א.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

שו״ע - סתם כריף ורמב״ם ויש חולקים.
ש״ך (ראה גם סימן ל״ט ס״ק ל״ח) - אף שמשמע **ברמב״ם ושו״ע** שאם חתמו קודם שישבו יחד הקיום פסול וכך כתב **הריטב״א** בפירוש שחתימה פוסלת שהיא שקר ממש ולא רק מחזי, העיקר **כב״ח ושלטי גיבורים** שאין בעיה בחתימה והבעיה רק במקרה שהוא כלשון **הר״ן** ׳שלעולם שקר הוא, ואף למפרע אינו אמת׳ ורק שטר שנמסר אף שלעולם לא ישבו העדים כאחד פסול, אבל אם ישבו אחר חתימה כשר.
מהנתיבות[243] **משמע** שחולק וסובר שבדיינים הולכים אחר החתימה.

דיני כתיבת הקיום

רב - מה שאמרו ששטר ששייר בו למעלה משיטה אחת פסול דווקא בשטר ולא בקיום. ודווקא שטייט.
רבי יוחנן - בקיום אפילו רווח שורה אחת פוסל.
טיוט
פירושו
רשב״ם - ׳מלכלכו בדיו ואין יכול לכתוב בו שום זיוף׳
ר״ת, רמב״ן הגהות אשר״י ומגיד משנה - נקודות או שורות שניכר שלא היה כתוב כלום תחתיהם.
שו״ע - שריטות דיו (ובבית יוסף הבין כר״ת).
ש״ך - העיקר כרשב״ם שאין חוששים שאדם ימחק שטר אמיתי מקוים, שמא יפסיד שניהם.
דינו
רב - כשר אם טייט אפילו הרחיק הרבה.
דעת ר׳ יוחנן
רשב״ם, תירוץ א׳ בתוספות -פוסל אף בטייט (בית דין עשויים לחתום אף על טיוט.תוספות)
תירוץ ב׳ - אינם חולקים לגבי הכשר בטייט ייתכן שחלקו לגבי השאיר שורה חלק שגם בזה רב הכשיר.
שו״ע - סתם אין חוששין לב״ד שקיימו קיום על שריטות ויש חוששין לכך.
סמ״ע - אין מי שחולק.
ש״ך - יש חולקים והעיקר **כרמב״ם וסתם שו״ע** שאין חשש שבית דין חתמו על טיוט ושהרחיק שורה פסול.
הש״ך מבאר שהחשש בטיוט הוא שמחזיק השטר מחק דברים שהיו כתובים לחובתו, כאשר הטיוט צמוד לעדים יש חשש שנמחק דברי חובה ואילו בקיום שכתוב דברים נוספים לפני הקיום אין חשש ואף **שהרמב״ן כתב** שאין לפרש כן.

הוא ועדיו על המחק והקיום על הנייר
רב - כשר ומקיימים אותו מעדים שבו בלבד ולא מעדי קיום.
ר׳ יוחנן
תירוץ ב׳ בתוספות - מודה לרב
הבנה ב׳ - ניתן לקיים מעדי קיום. קיום שאחר טיוט פסול ושמחק שטר מקוים לא חוששים שמא יפסיד שניהם.
שו״ע סתם אין מקיימים אותו מדייני הקיום ויש מכשירין לקיימו מעדי קיום

[243] ס״ק ט״ז

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

פסול בדייני קיום או בעדי השטר

העידו על גזלן שחזר בתשובה והחזיר הגזלה האם כשר מעת המעשה או מעת העדות (כפול סימן ל״ד[244])

ר״ח, רי״ף רומב״ם - מעת שהעידו עליו בבית דין שעשה תשובה. (בית הדין אחראי להחזיר תעודת ישרות).

רש״י, תוספות, רמב״ן ור״ן - מעת שעשה תשובה.

ש״ך - העיקר כר״ן, ואפשר שגם ר״ח, רי״ף רמב״ם מודים לכך.

שבות יעקב - העיקר כר״ן, ואף **הסמ״ע** פסל רק לעניין לכתחילה אבל בדיעבד לא פוסל שטר בעדים אלו.

פסול עדות על חזרה בתשובה שקרא ערער של גזל על אחד הדיינים אחר שחתמו

רש״י - נוגעים בדבר. שגנאי להם שחתמו אם פסול. אבל אחרים יכולים להעיד ולהכשיר הקיום למפרע.

ר״ח ורי״ף - בשעת קיום היה דיין פסול ואין העדות מכשירתו ואפילו אחרים יעידו אין הקיום מתכשר.

שו״ע - כר״ח ורי״ף.

ש״ך - העיקר כרש״י.

שלושה שקיימו וחותמים רק שתיים החיוב לכתוב שלושה לכתחילה ובדיעבד והחששות שבאמת לבסוף היו שניים או ששלישי פסול

תוספות - מותר לכתוב לכתחילה רק חתימות שתיים כאשר כתוב במותב תלתא

רמב״ם -

רמ״ה - אם כתוב במותב תלתא ולא כתוב בית דין וחתמו רק שתיים, חוששים שהשלישי היה קרוב.

ריב״ש - (נוטה שהיום ידוע שבית דין הוא של שלושה ודי שיכתבו בית דין) אפילו חתום קרוב או פסול אנו אומרים שמתחילה נעשה הקיום בהכשר וחתמו רק שניים והוסיף חתימתו אחר כך, שכל מה שיש לנו לתלות להכשיר השטר אפילו בסברה רחוקה מכשירים׳.

דר״מ - בתשובת הרא״ש משמע שהקיום פסול אם קרוב חתום בו.

שו״ע -

רמ״א - יש אומר כריב״ש ויש אומרים דפסול.

ש״ך - הפוסקים בשטר שחתומים בו פסולים כשר רק שהפסולים חתומים בתחילה, היתר **הריב״ש** דווקא כאשר הפסול היה חתום בתחילה.

נתיבות - בשטר נחשב שהגידו יחד כל החתומים בשעת מסירה אפילו לא חתמו כאחד ורק במקרה שמילאוהו קרובים אחר המסירה השטר כשר ואילו בקיום שעת ההגדה היא החתימה ולכן כל שלא חתמו כאחד כשר בנוסף אין בדיינים דין נמצא אחד מהם קרוב או פסול.

ב״ח, הגר״א -

חזקת כשרות בתרי ותרי (מסימן ל״ד)

רי״ף, רמב״ם, רא״ש, ר׳ ירוחם ור״ן - חזקת ממון עדיפה ונפסל **וכן פסק שו״ע.**

ר״ח ותוספות - מעמידים עדים על חזקתם.

משנה למלך - אף בספיקא דדינא נפסלים מספק. **וכן פסק התומים שלא כפני משה וחכמת שלמה** (שכתב שלשיטת **תוספות** נפסלים ולשיטת **מהרי״ט** אין נפסלים וכיון שאין בידינו להכריע נעמיד בחזקת כשרות).

שער המשפט - יש להקשות על ראיות משנה למלך. ויש להסתפק במקרה שהעדים מעידים לטובת המוחזק.

---

[244] סעיף כ״ט

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

מה הבדל בין דין זה לדינו של רב הונא שבתרי ותרי 'זו באה בפני עצמה ומעידה'. (מסימן ל״ד)

ב״ח - אין עדים ברורים שהעידו על פסלות העדים אלא הפסול יוצא מבן שניהם. (אינם מעידים על הכת השניה שהיא פסולה אלא מכיוון שמעידים שהמציאות אחרת עולה מכאן שהכת השניה משקרת וכדי לפוסלם צריך לומר שהמציאות היא כפי מה שהכת זו אומרת וזה גוף הספק).

חכם צבי - שני כיתי עדים תרתי לטיבותא, א. חזקת כשרות. ב. ודאי שיש כת שאינה משקרת.

ט״ז בשם מהר״י (אחיו) - במעידים לפוסלו היה שעה שבה העדות לפסול היתה נאמנת שלא כתרי ותרי.

קצות - תרי ותרי לא מעמידים על חזקה ראשונה מדרבנן. שני כתות המכחישות זה את זה, אם נפסלם, זה אומר שהעדים נפסלו על ידי עדות של עדים פסולים, ועדות פסולים לא פוסלת ולכן לא שייך לפוסלם.

אך אדם שיש מחלוקת בין שני כיתי עדים אם הוא פסול, כיון שהעדים כשרים ואף לאחר עדותם זו מחלוקת שקולה, מספק לא מעמידים על חזקה.

קיום חתימת עד שנהיה קרוב או פסול וזמן השטר קודם לפסול.

בבא בתרא קנט. מבואר שלגבי גזלן צריך שידעו בודאות שהשטר היה חתום קודם לפסול, אחרת חוששים שחתם בשקר לאחר מכן ואילו לגבי קרוב אין חוששים שיחתום בשקר ורק פסול להעיד מגזירת המלך.

ממתי ניתן להעיד על קרוב

רשב״ם - דווקא שעל השטר יש קיום בבית דין רק שרוצים לקיים את הקיום מהעדים.

מהר״ם המובא במרדכי - אף שקוים פסול אבל **בשו״ת מהר״ם[245] כתב כתוספות.**

תוספות רמב״ם ושו״ע - אפילו לא קוים בבית דין. עדים חתומים כמאן דנחקרה משעת מסירה.

שיטת הרי״ף - יוצא מתחת ידי עדים לא אומרים כמאן דנחקרה משעת חתימה

רי״ף[246] - ומסתברא לן כי אמרינן רחמנא אמר מפיהם ולא מפי כתבם דלא הויא לה עדות שבכתב עדות ה״מ היכא דאיתיה לשטרא תותי ידי סהדי דכמה דלא נפקא לה סהדותא מתותי ידיהון דסהדי כמה דלא קא מסהדי בה עד השתא דמיא **דהא אי בעו כבשי לה לשטרא ולא מסהדי** הלכך אי מדכרי לה לסהדותא ומסהדי בה על פה הויא עדות ואי לא לא הויא עדות... ומהאי טעמא מקיימינן לה לשטרא בחתימות ידי סהדי ולא איכפת לן אי מידכרי לה לסהדותא אי לא מידכרי.

ראב״ד רמב״ן נמוקי יוסף - צריך להעמיד את דברי הרי״ף דווקא בשטר קידושין שאין ראוי לתת אותו למתקדשת, ואינו שטר שעומד לראיה אלא שטר שעשוי ליצור קניין בלבד.

שו״ע - ויש מי שאומר יוצא מתחת ידי עדים שנהיו קרובים אין לקיים ונפסל.

קצות - לפי דברי הראב״ד וסיעתו קשה על השו״ע שהביא דבריו שהרי הרי״ף לא דיבר על שטרי ראיה.

תומים - הרי״ף סבר **כרמב״ם** בעדים שאמרו 'כתב ידנו זה' אבל אינם זוכרים שחתמו שאם יש להם מיגו נאמנים לומר ומכיוון שאינם זוכרים אינם יכולים להעיד ועד מפי עד וזה דווקא אינם זוכרים אבל נעשה קרוב דינו כמת שתקנו שנחשבת שנחקרה והריף מכשיר.

נתיבות - הרי״ף סבר שאומרים 'כמאן דנחקרה' דווקא בשטר שכל מי שרואה אותו מבין שהמתחייב בשטר חייב. שטר שנמצא אצל התובע הרואה מבין שישנו חיוב, אבל שהשטר אצל עדים ואפשר לומר שטרם ניתן לא. גם בשטרות שנראים אצל העדים וידוע שחלו כגון שטרי הקנאה יחשב שנחקרה עדותם.

הסבר ד'[247] - הרי״ף סבר שכל מקרה שהעדים יהיו נאמנים לומר בעדותם כנגד השטר ושזה נחשב תוך כדי דיבור אומרים שלא נגמרה עדותם וממילא לא נחקרה וכיוון שיכולים לכבוש את השטר ולא להוציאן ויש להם מיגו להוסיף

---

[245] סימן ק״ב.

[246] מסכת יבמות דף ט' עמוד א' מדפי הרי״ף.

[247] כך נראה ש**משובב נתיבות** סבר שהבית יוסף הבין ברי״ף ורק סבר שמכיוון שהראב״ד הסבירו אחרת היה לו לסמוך עליהם.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

ולדבר בשטר נחשב כתוך כדי דיבור שלא נגמרה עדותם. (כשאין כתב ידם יוצא ממקום אחר זהו חסרון במקרה, ולא מכח שהעדים שומרים לעצמם).

חשש משקר בפסול עבירה שאינו של חימוד ממון

בית יוסף בשם ר׳ ירוחם ותוספות - ספק (הסתפקו האם יש בו דין חתם בשטר קודם שנעשה גזלן או כקרוב).

קצות - גזירת מלך ודינו כקרוב שאין בו חשש משקר. כתב שכן נראה **בנימוקי יוסף.**

נתיבות - חשש משקר ודינו כגזלן כן נראה מ**הש״ך** ביורה דעה[248].

חתם בשטר ונעשה נוגע

פת״ש - נאות דשא חשש משקר ודינו כגזלן. (אולם ראה בסיכום לסימן ל״ז שדעת **הקצות** שהוא כקרוב).

קיום עד אילם

טור שו״ע - חתם כשהיה בריא ונשתתק אחרים מעידים על כתב ידו (משמע שאלם אסור לחתום כקרוב).

ש״ך (והגר״א) - אילם כשר לחתום על שטרות. דווקא לפי רבנו תם שמחלק בין אילם לעדות בכתב של כשר ׳משום כל הראוי לבילה׳ יש לפסול אלם אבל לפי הפסיקה כשאר הדעות שמשוים אילם לעדות בכתב שהפסול משום מפי כתבם, ופסקנו שבשטרות אין בעיה של מפי כתבם יש להכשיר אלם לחתום על שטר.

כנסת יחזקאל - אלם מותר לחתום על שטרות, הפסול שלו טכני וחל דווקא במקום שצריך עדות בפה לפני בית דין, אלם יכול לחתום על שטרות ולהיות עד קידושין שאינם צריכים הגדה לפני בית דין.

בנוסף יש להכשיר כאשר אילם חתם משום קיבלו עליהו.

קצות - אלם הוא פסול הגוף ולא רק בעיה טכנית בהגדת העדות בפני בית דין כי צריך עדות בפה ולא בכתב שהוכשרה בשטרות. פסול אלם נלמד מהפסוק שבו נלמדים פסולי סומא וחרש המדבר, מהפסוק ״אם לא יגיד״ מי שאינו יכול להגיד יש לו פסול גוף, כדי לבאר שיש לו פסול הגוף משום שאינו יכול להגיד בפני בית דין אנו צריכים את הלימוד מפיהם ולא מפי כתבם. **והסכים לו הנתיבות.**

פסילת השטר

אמנה

רב נחמן - גם באמנה וגם במודעה אינם נאמנים.

מר בר רב אשי - מודעה נאמנים, אמנה אינם נאמנים שלא ניתן להכתב (רש״י - דמשוו לנפשייהו רשעים).

רי״ף, רמב״ם ורא״ש - הלכה כמר בר רב אשי **וכן פסק שו״ע.**

פסקי הרא״ש, טור ושו״ע - אומרים בשעה שחתמנו לא ידעו שהיה אמנה... נאמנים.

ש״ך - אף שמשמע בשו״ע שדווקא כשאין כתב ידם יוצא ממקום אחר נאמנים העיקר **כריטב״א** שנאמנים אף באין כתב ידם יוצא ממקום אחר ויתכן שאף שו״ע וטור מסכימים לכך וכן משמע **מהסמ״ע והע״ש** שנחשב כטענת פרוע או מחילה. [<u>ניתן לדייק מכך</u> שאמירת מוטעה היא כטענת פרוע שאם רק עד אחד אומר מוטעה הייתי השטר מקויים והמלווה גובה בשבועה].

מודעה: אומרים ׳מודעה היו דברינו׳ <u>וכתב ידם יוצא ממקום אחר.</u>

תוספות, רש״י, רא״ש, ריטב״א ונימוקי יוסף - אינם נאמנים.

רבינו ניסים גאון ורמב״ם - נאמנים. **וכן פסק שו״ע. (הר״ן** הסתפק **ובדר״מ** הבין שנטה שנאמנים).

---

[248] סימן קכ״ז סעיף קטן כ׳.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

ש״ך - אינם נאמנים. כך פסקו רוב הראשונים בנוסף ישנם ראשונים שפסקו **כרב נחמן** שמודעה אינם נאמנים אף בכתב ידם יוצא ממקום אחר. (כונתו: ודיינו שנפסוק **כמר רב בר אשי** רק באין כתב ידם יוצא).

קצות - פוסקים **כרב נחמן** ש׳לא אתי על פה ומרע לשטר׳ ופוסקים **כמר בר רב אשי** שאמנה הוא עוולה ולא ניתן להיכתב. אם הלוה טוען אמנה בגלל שטוען שהכתוב אינו שטר, נאמן כאשר יש לו מיגו. אבל אם טוען שהיה מודעה על .השטר, אינו נאמן אף במיגו, כיוון שמודה שהשטר לפנינו הוא שטר, והוא בא להרע אותו ולא אתי על פה ומרע לשטר אולם להרע את החוב בטענת פרעון וכד׳ במיגו רשאי.

תנאי

אומרים ׳תנאי היו דברינו׳ וכתב ידם יוצא ממקום אחר

רש״י, תוספות[249] רמב״ן רמב״ם (ריטב״א) - אינם נאמנים, כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד לפסול עדותו שבשטר.

ר״י ברצלוני בשם רב האי, רא״ש (רשב״א) ור״ן - נאמנים

שו״ע סימן כ״ט ומ״ו - כרמב״ם. **שו״ע סימן פ״ב -** כרב האי ור״ן.

סמ״ע - שו״ע פסק בסימן כ״ט שהעידו <u>על פה</u> אינם יכולים להוסיף תנאי שהיה להם לפרשו, בסימן פ״ב <u>בעדות בכתב</u> יכולים להוסיף בעדות שאין ראיה ממה שלא פרשו, ודחק לפרש ששו״ע לא כתב כאן כרמב״ם.

ש״ך - לא קיבל יישוב ה**סמ״ע** וכתב שהעיקר שאינם נאמנים בכתב ידם יוצא ממקום אחר.

תנאי היה בגט נאמנים אף לדעות שתנאי נאמנים דווקא במיגו

קצות - כיון שאסור לכתוב תנאי נחשב כאילו השתיקהו באמצע עדותו שרשאי לומר תנאי.

תומים - אומרים שהתנאי היה במסירה

נתיבות - בגט ניתן לכתוב תנאי קודם החתימה, שני דברים מייחדים את הגט:

א. גט נכתב בלשון הבעל ושטר נכתב לשון עדים.

ב. גט מעדים שנכתב מדעת הבעל והגירושין בשעת מסירה ושטר מעידים שנוצר החיוב.

תנאי בשטר אומר שהעדות שהעדים כתבו לא נכונה החיוב שאמרו שנוצר לא נוצר ויש בו תנאי.

תנאי בגט אינו מגרע כלום מהעדות שהשטר נכתב ברצון הבעל שכן ברור שהמסירה שאינה מצוינת בשטר היא יוצרת את הגט והתנאי הוא עליה.

באו עדים אחרים ואמרו על שטר מקוים שהיה בו תנאי ועדי השטר לא לפנינו.

קצות - הב״י כתב שהכל מודים שנאמנים **וגידולי התרומה** תמה וסבר שתלוי במחלוקת האם העדים עצמם נאמנים בכתב ידם יוצא. משמע שהקצות תירץ את הב״י מקומית ומסכים שתלוי במחלוקת.

תומים, נתיבות ושער המשפט - הטעם שעדים אחרים מעידים בסתם אנו אומרים שעדי חתימה לא ידעו מהתנאי והסיכום היה בזמן אחר ואין הכחשה לדברי העדים הראשונים, ומכחישים בפירוש תרי ותרי.

פסילת השטר על ידי פסילת עדי השטר

כאשר ניתן לקיים רק על ידי שני עדים אחרים ואומרים שהעדים שהיו קטנים או קרובים נאמנים

ר״ן, רשב״א, ריטב״א - קורעים השטר ואין חוששים שמה יקיים ורק אם יטען שיש לו עדים ורוצה זמן, ינתן לו זמן, שלא נחשוש מעצמנו לקיום שאף בקיום כל הנפק״מ היא רק שיוכל לתפוס **וכן פסק שו״ע**

ש״ך העיר שלפי זה אם מדובר בשובר שלא צריך תפיסה בית דין לא קורע את השטר.

[249] כותב שאין זה כטענת פרוע, שאם זה היה כפרוע היו נאמנים אפילו בכתב ידם יוצא ממקום אחר.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

נתיבות - לפי שיטת **ר״ן, רשב״א, ריטב״א וש״ך** במקרה שעדים עצמם אומרים ׳קטנים היינו׳ שהדין שנאמנים באין כתב ׳דם יוצא ממקום אחר, אין קורעים את בשטר שמא יקיימוהו ויגבה בלא בתפיסה. אולם **בשיטה מקובצת הביא גם שיטה ישנה** שגם במקרה זה קורעים שאין חוששים לדבר שאינו לפנינו.

שני עדים המעידים על עדי שטר שמתו שהיו פסולים

כתובות יט: אין כתבי ידי עדים יוצא ממקום אחר נאמנים ואם יוצא אין נאמנים אלא כתרי ותרי.

דינו בכתב ידם יוצא ממקום אחר

רש״י ורא״ש - לא קורעים את השטר אך תועיל בו תפיסה ממטלטלים.

רמ״ה - דווקא התפיסו לוה או בית דין תועיל תפיסה.

ר׳ יונה - לא מועילה תפיסה (וצריך לפרש שפירש כ**הגהות אשרי** שמדובר על שובר שלא צריך תפיסה).

האם דווקא מתו ואיזה פסול אינם נאמנים לפסול ודינו שיחשב תרי ותרי

רא״ש - אפילו אומרים פסולים גם עתה אינם נאמנים. ׳אנן סהדי׳ כעדים ששטר נכתב בכשרות. אולם אם באה כת לפסול כת שהעידה על פה בכל טענת פסול בעדים נאמנת.

הגהות אמרי ברוך - גם הרא״ש דיבר דווקא שבאים לפסול בפסול קרבה. חלק על תוספות שכתב שצריך שלא יהיה פסולים עתה, וסבר כר״ן שאפילו אומרים קרובים עתה כיוון שלא פוסלים את העדים והעדים אין בהם חשש משקר יש לצרף ׳אנן סהדי׳ שאינם קרובים.

שאר השיטות חולקות על כך ששטר הוא אנן סהדי ואינם מבדילות בין עדות על עדים שהעידו על פה לשטר, ומחלקות בין האם באים לפסול את העדים ומכוחה את השטר או את השטר בלבד.

תוספות - דווקא פסולים היו ועתה כשרים [/מתנו[250]?] נחשב תרי ותרי, אבל באו לפסול העדים גם עתה נאמנים.

איכא מ״ד בר״ן (תוס׳?[251]) - במתו גם פסול גזלנות יהיה תרי ותרי שאין הדיון בגוף העדים אלא בשטרות.

ר״ן - דווקא פסול קרבה ואפילו עתה נחשב כתרי ותרי, משום שהעדים החתומים אינם נפסלים, הדיון הוא האם עדות ספציפית שלהם כשרה, אבל גזלנות ניתן לפסול אף לאחר מיתה לגמרי.

ר״ן, רא״ש: מה שנאמר מתו לאו דווקא דיברו במצוי.

רמ״א - סתם דווקא מתו אינם נאמנים אבל חיים נאמנים לפוסלו ויש חולקין ומכשירין.

ב״ח - כתוספות.

ש״ך - במקרה שהעדים אינם לפנינו ניתן לפסול את העדים בפסול גזלנות על מנת לפסול את השטר. העיקר כר״ן וכך דעת תוספות ואפילו מתו נאמנים העדים השניים לפסול אותם.

נתיבות - מקשה על **שיטת הרא״ש** שלדעתו לא ניתן לפסול בעדות גזלנות שלא בפני עדים ואילו לעניין הזמה זה מוסכם שאפילו מתו עדים ניתן לפסול שטר בהזמתם.

תירוצו: עדים שמעידים על עדים שהם גזלנים אינם מכחישים את ההלוואה, ייתכן שהשטר נכתב, והלוואה קרתה, אך בשל פסול הגוף של העדים, השטר נפסל ולכן עדות שעקרה פסול האדם, צריכה להיות בפניו ולר״ן ולהלכה מכיוון שהכרח לדון על האדם כדי לפסול את השטר, דנים אף שלא בפניו. בהזמה התורה חידשה שיש פסול גוף. אולם גם ללא חידוש התורה ברור שהזמה מכחישה בנוסף את כשרות השטר שהרי לא יתכן שעדים חתמו בשטר במקום ובזמן מסוים אם עדים מעידים שהיו עימם במקום אחר. לעניין פסול השטר שאינו תלוי בפסול הגוף של העדים ניתן לקבל עדות אף שלא בפני העדים ואף לאחר מיתה אף לדעת הרא״ש **וכפסיקת הש״ך**[252] אך מכיוון שאין הכרח לדון על פסול העדים אין דנים בו.

---

[250] בהבנת רמ״א משמע שאף במתו הדין כן ואילו הש״ך סובר שאף שמתו ניתן לפסול וסובר שתוס׳ מסכים לר״ן ולא לאיכא מ״ד.

[251] נראה שרמ״א וכותב מקורותיו הבינו שזו שיטת תוספות ותלוי האם לתוספות מתו בגזלנות נחשב ׳פסולים היו ועתה כשרים׳.

[252] סימן ל״ח ס״ק ב׳

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

האם עד אחד יכול לחזור בו

רמ״א - יש אומרים הא דעדים החתומים על השטר כמי שנחקרה עדותן ואינן יכולין לחזור, דוקא שנים, אבל עד אחד החתום בשטר, יכול לחזור בו (ריב״ש סימן קכ״ז). וראה ביאור שיטת הרמ״א.

ש״ך - כאשר שטר נכתב מדעת המתחייב אינו יכול לחזור בו אף בעד אחד.

נתיבות - אם השטר נראה כבר פעם אחת בבית דין כגון שעשו לו קיום אינו יכול לחזור בו.

קצות - לא ניתן לומר ראיתי עד אחד שנחקרה עדותו ולכן לא נקרא שנגמר עדותו אף שקויים.

טען פרעתי כנגד שטר שקוים רק עד אחד ממנו

בט״ז[253] ובב״י בסימן נ״א מבואר ששטר שקוים עד אחד מתוך שני עדים אינו גרוע משטר שחתום בו עד אחד.

וראה ביאור שיטת הרמ״א וכן שיטתו האם עד אחד יכול לחזור בו שאם אין בעד אחד ׳כמאן דנחקרה׳, בקיום חתימת עד אחד יש פסול של ׳עד מפי עד׳, ובית דין לא מתייחס לקיום וצריך שהעד יעיד בעצמו.

נתיבות[254] - כשטוען לא לויתי ושטר זה מזויף וקוים עד אחד חייב שבועה ומכל מקום כשטען פרעתי פטור. אפשרות א׳ לא מטעם מיגו, דינו כטענת פרעתי בשטר בעד אחד שבסימן נ״א סעיף ב׳ ולסוברים שם שנאמן גם כאן נאמן שכיון שיודע שאי אפשר לקיים החתימה השנייה אדם לא חושש להשאיר שטר כזה ביד המלוה. אפשרות ב׳ מטעם מיגו של שטר מזויף ופרעתי. רק שטוען מזויף ולא לויתי, קיום עד מחייב שבועה, שהאומר לא לויתי כאומר לא פרעתי, אבל עד אחד לא מחייב שבועה במקום שלדבריו בעל דין חייב רק מכח חזקה וכאשר בעל דין מודה בהלוואה וטוען שפרע רק אומר שהשטר מזויף אין עד מחייב שבועה מכח ׳שטרך בידי׳.

[253] בסעיף י״ד ׳דיש עוד אחד בשטר רק שאינו מקוים, ואז יש כח לאותו שהוא מקוים לחייב שבועה׳ וראה דבריו המלאים.

[254] ס״ק ו׳ וראה נתיבות סימן ע״ה ס״ק ט׳ שהביא טעם ששטר בלי נאמנות שקוים עדים מחייבים ממון רק לאחר שבועת מלוה.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

שאלות ממבחנים

1. קי״ל דקיום שטרות מדרבנן. א. אם עדים אומרים שלא חתמו, האם צריך קיום מדאורייתא או מדרבנן? **סעיף ד עי׳ ש״ך ס״ק ח, קצות, נתיבות**

ראה כשיש הכחשת בעל דבר או עדים

ב. בפני כמה דיינים מקיימים שטר? **שם בהג״ה עי׳ סמ״ע ש״ך, קצות, נתיבות**

ראה קיום בראש ישיבה יחידי **וקיימהו בשניים**

ג. האם רב תופס ישיבה יכול לקיים ביחיד וא״כ מה הטעם בזה? **שם ועיין סמ״ע, ש״ך**

ראה קיום בראש ישיבה יחידי

ד. האם אפשר לקיים שטר ע״י דימוי, ומה הדין לגבי כתב ידו? **סעיף ז עיין בקצות סק״ב, סק״ח, נתיבות סק״ח ועיין בש״ך סי׳ סט סקי״ב**

ראה החוזק ההלכתי של קיום על ידי דמיון שטרות

2. מלוה הרוצה לקיים שטרו שלא בפני הלווה מה דינו, ואם יש שיטות במפרשים בעניין זה ציין אותן ומה החילוק בין קיום שטרות לעדות אחרת? **סעיף ה עיין ש״ך, קצות**

ראה קיום שטר או כתב יד שלא בפני בעל דין

3. האם דומה קיום חתימת יד הלוה שלא בפניו לקיום שטרות או לא ומה הטעם? **שם עיין ש״ך וקצות שם ראה** קיום שטר או כתב יד שלא בפני בעל דין

4. א. באלו דרכים מקיימים את השטר? **סעיף ז**

ב. מודה בשטר שכתבו וקיים המלוה רק עד אחד מהחתומים, מה דין השטר? **שם עיין נתיבות סק״ו**

ראה טען פרעתי כנגד שטר שקוים רק עד אחד ממנו **וראה** ביאור שיטת הרמ״א **ודעת הגר״א בו.**

5. הא דקי״ל אין מקיימים את השטר משטרות היוצאים מתחת ידי בעל השטר שרוצים לקיימו, האם דוקא כשאין מקויימים או אף במקויימים? **שם בהג״ה ועיין ש״ך, קצות**

ראה החשש לזיוף כששטר נוסף יוצא מתחת יד המלווה

6. האם ניתן להשביע על פי עדות שבכתב? **סעיף י ברמ״א סמ״ע ל״ב, ש״ך ל״ג, סימן נ״א סעיף ב׳**

ראה סיכום לסימן נ״א **וראה** טען פרעתי כנגד שטר שקוים רק עד אחד ממנו **וראה** ביאור שיטת הרמ״א

7. החתום על השטר ואינו זוכר העדות כלל, האם יכול להעיד שזה כתב ידו לקיים השטר? **סעיף י עיין ש״ך, קצות, נתיבות**

ראה עדים שאמרו ׳כתב ידנו זה׳ אבל אינם זוכרים שחתמו

8. במקום שכתב יד העדים מתקיים ממקום אחר, האם השטר כשר? **שם, כן (לא נאמנים שאינם זוכרים).**

9. אם עדי הקיום קרובים לדייני הקיום? **סעיף יח הגר״א**

ראה דייני קיום ודייני מלוה

10. האם דיינים המקיימים את השטר צריכים לקרותו? **סעיף כ**

ראה עידי קיום או דייני קיום ובעלי דין

11. דייני הקיום או עדי הקיום, אם קרובים למלוה או ללוה אם כשרים, ואם כן אחד קרוב אם משתנה הדין? **סעיף כב קצות נתיבות**

ראה עידי קיום או דייני קיום ובעלי דין

12. חתם בשטר ונעשה גזלן, קרוב או חולה, באלו תנאים העדות כשרה? **סעיפים לד-לו עש״ך, קצות, נתיבות, פת״ש סקי״ב**

ראה קיום חתימת עד שנהיה קרוב או פסול וזמן השטר קודם לפסול.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

13. האם אילם יכול לחתום על עדות שבשטר, וכן האם אילם יכול להיות עד קידושין? **סעיף לו ש״ך סקצ״ג, גר״א סקע״ו, קצות סקי״ט וראה** קיום עד אילם.

14. שניים **שהעידו בבית הדין** שראובן חייב לשמעון מנה ואח״כ באו שניים והעידו שהעדים קרובים למלוה או ללוה, האם העדים הראשונים נאמנים להכחיש אותם ולהכשיר עדותם? ומה הדין אם השניים הבאים לפוסלם אומרים שהעדים שהעידו היו קרובים בעת הגדתם ואח״כ נתרחקו והעדים הראשונים אומרים שמעולם לא היו קרובים? **סעיף לז ברמ״א עי׳ ש״ך, קצות, נתיבות ראה** עדים שמתו כתב ידם יוצא ממקום אחר ובאו עדים ואמרו שהיו פסולים תרי ותרי.

15. האם עד אחד החתום על השטר יכול לחזור בו מעדותו שבשטר? **סעיף לח ברמ״א, ש״ך קי״ט, נתיבות סקכ״ז ראה** האם עד אחד יכול לחזור בו **וביאור שיטת הרמ״א.**

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

תוכן עניינים מפורט סימן מ״ו

סימן מ״ו - קיום שטרות. 208
מקורות 208
ראשונים ופסיקת הלכה 208
מודה בשטר עם נאמנות וטען פרעתי או אמנה 208
קיום בראש ישיבה יחידי 208
קיימהו בשניים 208
קיום שטר או כתב יד שלא בפני בעל דין 209
חיוב קיום שטרות מן התורה או מחכמים 209
דימוי שטרות 210
החוזק ההלכתי של קיום על ידי דמיון שטרות 210
קיום משטר שקרא עליו ערער 210
שתי שדות 211
שתי כתובות 211
עד החתום בשטר 211
החשש לזיוף כששטר נוסף יוצא מתחת יד המלווה 211
הבנת קיום מספר מוגה על פי זה- 211
עדים שאמרו ׳כתב ידנו זה׳ אבל אינם זוכרים שחתמו 211
עד ודיין 213
עד וקיום כתב הסופר 213
שעדי הקיום העידו בפני כל דיין בפני עצמו 213
קטן המעיד על חתימתו בגדלותו 214
דין קרובים בקיום 214
דייני קיום ועדי שטר 214
דייני קיום ועדי קיום 214
עידי קיום ועדי שטר 214
קיום קרוב למתחייב את כתב ידו 214
עדי קיום שטר או עדים המקיימים חתימת דייני קיום ודייני מלוה 214
דייני קיום ודייני מלוה 215
עידי קיום או דייני קיום ובעלי דין 215
נמצא אחד קרוב או פסול בדיינים ונשארו ג׳ כשרים האם הדין ״עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה״. 215
מיחזי כשקרא 215
דיני כתיבת הקיום 216
טיוט 216
הוא ועדיו על המחק והקיום על הנייר 216
פסול בדייני קיום או בעדי השטר 217
העידו על גזלן שחזר בתשובה והחזיר הגזלה האם כשר מעת המעשה או מעת העדות (כפול סימן ל״ד) 217
פסול עדות על חזרה בתשובה שקרא ערער של גזל על אחד הדיינים אחר שחתמו 217

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

שלושה שקיימו וחותמים רק שתיים החיוב לכתוב שלושה לכתחילה ובדיעבד והחששות שבאמת לבסוף היו שניים או ששלישי פסול 217
חזקת כשרות בתרי ותרי (מסימן ל״ד) 217
קיום חתימת עד שנהיה קרוב או פסול וזמן השטר קודם לפסול..... 218
קיום עד אילם 219
פסילת השטר 219
אמנה..... 219
מודעה: אומרים ׳מודעה היו דברינו׳ וכתב ידם יוצא ממקום אחר..... 219
תנאי..... 220
אומרים ׳תנאי היו דברינו׳ וכתב ידם יוצא ממקום אחר..... 220
פסילת השטר על ידי פסילת עדי השטר..... 220
כאשר ניתן לקיים רק על ידי שני עדים אחרים ואומרים שהעדים שהיו קטנים או קרובים נאמנים 220
שני עדים המעידים על עדי שטר שמתו שהיו פסולים 221
האם עד אחד יכול לחזור בו 222
טען פרעתי כנגד שטר שקוים רק עד אחד ממנו 222
שאלות ממבחנים 223
תוכן עניינים מפורט 225

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן מ״ז - מי שטען אמנה הוא או פרוע

מקורות

כתובות י״ט. (א״ר יהודה אמר רב: האומר שטר אמנה הוא זה - אינו נאמן. דקאמר מאן? ... ואלא דקאמר מלוה, תבוא עליו ברכה!... אביי אמר: לעולם דאמר מלוה, וכגון שחב לאחרים).

ראשונים ופסיקת הלכה

מלוה חייב לאחרים ואין לו ממה לפרוע וטוען על שטר שבידו שהוא שטר אמנה או פרוע

כל השטרות שעוסקים בסימן זה הם שטרות מקוימים. שטר לא מקויים הרי הוא כחרס. וכל השטרות בסימן מדובר שחב לאחריני דהיינו שאין לו ממה לפרוע חוץ משטר זה.

מדוע אין לו מיגו שבידו למחול

רא״ש - אינו רוצה למחול ונוח לו לטעון אמנה, שהוא יודע שכשטוען אמנה, הלוה יודע את האמת ויפרע לו.

סמ״ע - העיקר כדעה **ברא״ש ותוספות** שהטעם שמלוה שהגיע זמנה אינו יכול למחול משום שעבוד דר׳ נתן.

ש״ך - העיקר להלכה, גם במלוה שלא הגיע זמנה אינו יכול למחול בשעבוד דר׳ נתן.

מקרים ללא מחלוקת

בסימן פ״ב מבואר שהלוה רשאי לבקש שהמלוה ישבע ששטר זה אינו פרוע אך אינו רשאי לבקש שישבע שאינו מזויף או אמנה (שטר מקוים חזקתו שכשר אך מכל מקום כיון שעומד לפרעון).

- **טוען פרוע על שטר עם נאמנות -** אינו נאמן. חב לאחריני. ובעלי החוב גובים בשטר זה (בשבועה).
- **טוען על שטר ללא נאמנות ולוה שבשטר אינו מבקש ממנו שישבע שהוא פרוע -** אינו נאמן כדין שטר עם נאמנות.
- **טוען על שטר שאינו נאמן בו ומפסיד גם לעצמו -** אינו נאמן שחוששים לקנוניה. (**תרומות וטוש״ע**).

טוען על שטר ללא נאמנות ולוה שבשטר מבקש ממנו שישבע שאינו פרוע

טור שו״ע - אין גובים מלוה שבשטר. כאשר אדם מבקש מהמלוה שבא לגבות מהשטר שישבע הדין הוא שהלוה פטור כל עוד המלוה לא נשבע, ומקרה זה שהמלוה לא נשבע אלא מחזק טענת הלוה, הלוה פטור. (**בב״י** הביא שני דעות ש**בתרומות** במקרה זה א. מקבל חרם סתם שהאמת כטענתו ששטר זה פרוע. ב. נשבע שבועה חמורה ששטר זה פרוע ככל מי שטוען שאין לו ממה לפרוע. סבר שהטור סובר כדעה ב.)

ש״ך (ט״ז והגר״א) - גובים מהלוה שבשטר. לא שייך שיהיה משמעות לבקשת הלוה שהמלווה ישבע שלא פרעו לו במקום שיש הודאת בעל דין של המלווה שהוא פרוע ולכן **הרמב״ם והסמ״ג** ושאר פוסקים לא חילקו. **והביאו נתיבות בחידושים.**

קצות[255] **-** שטר שאין בו נאמנות, השעבוד בו חלש יותר, יש בו תנאי שהשעבוד יחול למפרע רק בתנאי שהלוה לא ידרוש שבועה או שידרוש שבועה והמלוה ישבע, ולכן כיוון שהלוה דרש שבועה והמלוה לא נשבע, למפרע התברר שלא חל שעבוד, ואם כן שעבוד דרבי נתן לא חל ואין המלוים של המלוה יכולים לגבות בשבועה.

טוען על שטר ללא נאמנות שהוא שטר אמנה ולוה שבשטר מבקש ממנו שישבע שאינו פרוע לשו״ע.

נתיבות - אינו גובה, ויש לבאר את ה**תומים** כתב שכשטוען אמנה ויש מיגו של פרוע שנאמן באופן זה.

אמרי ברוך - יתכן שאף באופן זה יגבו מהלוה, שיוכל להשבע שהלוה לא פרעו לו.

---

[255] סימן פ״ו ס״ק ט׳, הקצות מנסח שעבוד חלש שאותו אפשר להפקיע ושעבוד חזק, אך נראה שכך צריך לבאר את שיטתו ששעבוד שניתן להפקיע לא סומך אדם עליו את שעבודו וכן שעבוד חלש זה מתנאי השעבוד שהשעבוד לא יחול במקרים אלו.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

פירוש: 'הוחזק השטר בבית דין'

סמ״ע - מקויים.

תורת חיים וראב״ן - אפילו אמר תוך כדי שהוציא את השטר בבית דין שהוא פרוע אינו נאמן.

ש״ך - העיקר כ**ריב״ש** שאם מיד שבית דין רואים את השטר טען שהוא פרוע או אמנה נאמן אף שמלוה חב לאחרים, אולם אם ראוהו ולא טען אף שלא קיים אינו נאמן ואין לו מיגו שהיה שורפו .

קצות - העיקר כש״ך, אך דווקא שמראהו בפני בית דין ומיד טוען אבל <u>המראה</u> (אבל מודה לא[256]) בפני עדים וטוען פרוע אינו נאמן שאין אומרים מיגו אלא בפני בית דין. (עדים מעידים על מציאות ולא שופטים אותה ולכן אינם יכולים להאמין למוציא, אלא לתאר הדברים לאשורם לבית דין ובית דין ישפוט).

נתיבות - חלק על הקצות העיקר **כתומים** שאף הראוהו בפני עדים ואמר מיד שהוא פרוע נאמן, שדווקא במקום שנאמן במיגו רק בצירוף שבועה אינו נאמן שטען כן בפני עדים (ראו עדים וטען ממושכן הוא בידי). גם בראוהו עדים ולא טען מיד אם יש שהות נאמן לטעון מיד בבית דין שהוא פרוע אלא אם כן התרו בעלי חובותיו שלא יפרע לו הלוה שלא בפני עדים.

טוען על שטר שבידו להצניע [מיגו נגד חזקה]

רמב״ן והמגיד משנה - מיגו נגד חזקה שמה שביד האדם הוא שלו לא אומרים אף בשטר.

שו״ע - נאמן לומר אמנה או מיגו (דווקא שהשטר הוחזק בבית דין או ביד שליש אינו נאמן).

ש״ך - גם בדברי **רמב״ם סמ״ג** נראה כרמב״ן ותמה על השו״ע שהביא ללא חולק, הכריע להלכה שזה ספיקא דדינא. ייתכן שבשטר יש שוני ואינו נקרא מיגו נגד חזקה כי אין החזקה על גוף המעות.

נתיבות - העיקר **כשו״ע וכתומים** וכחילוק הש״ך שאין זה נקרא מיגו נגד חזקה כי אין החזקה על גוף המעות.

טוען על מעות פיקדון שאינם שלו כאשר ידוע שהיה בידוע פקדון (ולכן אין חזקה שהם שלו)

רא״ש טור - נאמן ב'עסקה ופרקמטיה' כאשר ידוע שהיה בידו פקדון ויש לו מיגו שיכול היה ליתנם.

סמ״ע - הרא״ש והטור סברו שנאמן אף במעות פקדון.

ש״ך - <u>בעסקה</u> גובים מהחצי שנחשב מלוה. <u>בפקדון</u> נאמן דווקא במעות צרורים שאסור להשתמש בהם. אבל מעות מותרים שניתן להשתמש הם כמלוה שלהוצאה ניתנה והם נחשבים של הנפקד המשתמש, וגובים ממנו.

קצות - העיקר כ**ח״צ** שאף מעות מותרים כל זמן שלא השתמש בהם חייב להחזיר דווקא את אותם מעות.

אבן העוזר[257] ותומים - בעסקה אין גובים גם מהחצי שנחשב כמלוה וכן אין גובים ממעות פקדון אף שמותר להשתמש בהם, ההיתר להשתמש הוא היתר מוגבל דווקא כדי להרוויח בהם אבל אסור להשתמש לצורכו הפרטי וכן אין היתומים יורשים כסף זה. **והסכים להם הנתיבות.**

אומר על שטר שבידו, שהוא של אחרים

לאחר שאמר אמנה פרע לבעל חובו ובא לגבות מן הלוה

ראב״ד שברא״ש - רשאי לגבות, שאנו מתייחסים להודאתו כהודאה להשתמט בלבד (כדין 'משטה'[258]).

ראב״ד שבתרומות - אמר בפני הלוה אינו יכול לגבות, שלא בפני הלוה נאמן שאמר להשתמט בלבד.

---

[256] ראה קצות סימן א' ס״ק ח' וסימן קל״ג ס״ק ג'.

[257] הגהת הרב עוזר מקלימנטוב בבאר היטב.

[258] ראה הגהות והערות על טור שירת דבורה אות י״ח פלפולים בדבר.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

ר׳ יונה, העיקר לרא״ש וטור - רואין אם כשבא בעל חובו לגבות מזה השטר אמר ששטר אמנה הוא אז ודאי לא היה כוונתו אלא לדחות בעל חובו וחוזר וגובה את חובו אבל אם מעצמו אמר שטר אמנה הוא בלא תביעת בעל חובו אינו חוזר וגובה בו דהודאת בעל דין כמאה עדים דמי. **וכן פסק שו״ע**

כשאינו חב לאחרים ואומר שחייב בשטר פחות מסכום השטר

תרומות ושו״ע - אם אמר המלוה: זה השטר אמת הוא שהלוה צוה לעדים לכתוב בשטר אלף דינר והוא האמין בי שלא אתבע ממנו כי אם ת״ק דינרים, כשר. אבל אם אומר שטעו העדים כשכתבו אלף דינרים, הרי השטר כחרס, ואף על פי שיש נאמנות בשטר, נשבע הלוה היסת, ונפטר.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן מ״ח - שכותבין טופסי שטרות (ודין נמחל שעבודו)

מקורות

גיטין כ״ו (כ״ו.- כותבים טופסי שטרות, כ״ו: ובבא מציעא י״ז.- שטר שלוה בו ופרעו אינו חוזר וגובה בו).

ראשונים ופסיקת הלכה

כותבים טופסי שטרות

כתובות כ״ו - [ת״ק אומר] הכותב טופסי גיטין - צריך שיניח מקום האיש, ומקום האשה, ומקום הזמן; שטרי מלוה - צריך שיניח מקום המלוה, מקום הלוה, מקום המעות, מקום הזמן; שטרי מקח - צריך שיניח מקום הלוקח, ומקום המוכר, מקום המעות, מקום השדה, ומקום הזמן, מפני התקנה.

ר׳ יהודה - פוסל בכולן.

ר׳ אלעזר - מכשיר בכולן, חוץ מגיטי נשים, שנאמר: וכתב לה - לשמה. **ובגמרא נפסק** שהלכה כר אלעזר.

מה פירוש דברי ר׳ אלעזר ׳מכשיר בכולן׳

רש״י ור״ן - ר׳ אלעזר התיר בשטרות לכתוב רק את הטופס **כת״ק**. ורק כוונתו לפסול לגמרי טופסי גיטין.

תוספות ורא״ש - ר׳ אלעזר התיר לכתוב בשטרות אף את התורף, (חוץ מזמן כדי שלא יהיה שטר מוקדם).

שו״ע - פסק כתוספות ורא״ש.

ש״ך - נראה כרש״י וכן הביאו ר״ן וראב״ן שפשט המשנה כמותו.

הגר״א - ׳ורש״י וראב״ן ור״ן חולקים על זה׳.

תומים - העולם נהגו לכתוב אף תורף **ומביאו נתיבות.**

שטר שנכתב על הלואה אחת, ונפרע, אינו יכול לחזור וללוות בו

האם גובה מבני חורין[259]

עיר שושן - אינו גובה. עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה. (משמע שנאמן לטעון להד״ם) ואין ראיה למלוה.

סמ״ע - גובה אף כנגד טענת פרעתי, כשטר מוקדם ואף החולקים בשטר מוקדם מודים כאן שנכתב בתחילה כדין.(שזה הטעם שבסימן מ״ה סעיף ז׳ הוסכם ששטר עשוי להזדייף אינו נאמן נגד להד״ם ראה בסיכום שם)

ש״ך וט״ז - העיקר **כע״ש** וכן משמע מ**ב״ח וריב״ש**. בפריעה בטל ואינו כמוקדם שנחלקו בו עד כמה נפסל.

קצות - מסכים **לסמ״ע**. אולם אם השטר ניתן בכתיבה ומסירה גובה אף ממשועבדים **כרא״ש**, ולא כש״ך[260].

מחדש ש׳שטר שנמחל שעבודו לא נפקע שעבודו למפרע אלא כשנפרע או נמחל הרי הוא כפודה וכקונה שעבודו ממנו.. והוא עתה של הלוה ויכול להקנותו׳ (שטר הינו זכות שעבוד בנכסים בסכום השטר בכפוף לחוב הלוה בסכום זה)

נתיבות - העיקר כ**סמ״ע** לשיטתו בטעם הפסול, שאינו מהותי, אלא מחשש הפסד לקוחות (אין קול).

טעם האיסור

ירושלמי בבא מציעא פ״א ה״ז - ר׳ חגיי בעא קומי רבי יסא הוא הזמן והן העדים והוא המלוה מהו ׳מפני מרע כוחן של לקוחות׳? **אמר ליה** בשלא נשתעבדו נכסים **ויש אומרים** בשלא חתמו העדים על אותה המלוה.

ש״ך - העדים העידו על משהו אחר ׳וצריך עדות חדשה... שהרי העדים לא העידו מחדש׳.

קצות - השעבוד של השטר קנוי ללוה בפרעון, וצריך כתיבה ומסירה לקנותו.

תומים - העיקר בבלי רק כתירוץ א׳ בירושלמי שהחסרון ביצירת השעבוד אך אין חסרון בעדות.

נתיבות - יצא קול על שעבוד ראשון ויצא קול על הפירעון ולא יצא קול על שעבוד שני.

---

[259] המחלוקת היא במקרה שהמלוה מודה שזהו שטר שלוה בו שנית וכיוון שהמלוה מודה שהשטר בטל אינו יכול לגבות בו ולסוברים שהשטר בטל לגמרי דינו כ׳שטרא זייפא׳ (בבא בתרא ל״ב:) שדינו שאינו גובה בו מעות.

[260] סימן נ״ה ס״ק ו׳

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

כשנמסר בעדי מסירה

מרדכי רמ״א - ניתן ללוות בו. **וכן פסקו תומים, קצות ותפארת יעקב.**

תרומה[261] **-** אפילו מסר שוב (באותו היום) בין לבין עצמו מועיל מכח הודאתו.

ש״ך - המרדכי מצריך שעדי החתימה יהיו עדי מסירה או שלא יהיו בו עדי חתימה, שאם לא מזויף מתוכו. **והסכים לו בנתיבות (וערוך השלחן).**

קצות – העיקר כנוסח הרמ״א שדי בעדי מסירה, ביאר שנחשב כמו שטר בלא עדים שנמסר בעדי מסירה ולא נחשב מזויף מתוכו כיון שלא נעשתה פעולת זיוף. (לפי ה**נראה לבאר** יתבאר שאין זה שקר וזיוף).

נראה לבאר מחלוקת **רמ״א וש״ך** במה משמעות עדי החתימה שיש מסירה:

הנתיבות שסובר כש״ך סובר[262] שכשיש מסירה זה נחשב שנגמרה העדות במסירה, ועדי החתימה מעידים על ההלוואה, אם כן צריך שיהיו עדי החתימה עדים בהלוואה השנייה שאם הם אינם עדים השטר מזויף מתוכו. **והרמ״א** שלא הצריך תנאי זה סובר שאין עדי חתימה עדים בהלוואה, אלא עדים ברצון הלוה להתחייב, ומסירת השטר יוצרת ׳אנן סהדי׳ שהייתה הלוואה, אך הראיה נסיבתית ואין זה נחשב שעדי חתימה מעידים על כך[263]. יש הבדל בין מה יוצר שטר לבין על מה מעידים העדים. חז״ל תקנו ששעבוד בשטר נוצר מכח שטר שיש עליו עדי חתימה או עדי מסירה אבל אין זה אומר שעדי החתימה מעידים על ההלוואה, ואם כן הם מעידים על ההלוואה ראשונה אלא הם מעידים על רצון הלוה שהוא אמת ואין הבדל בין שטר זה לשטר ללא חתימות שניתן בעדי מסירה ואין זה מזויף מתוכו שאף אם יבואו לקיים מעדי חתימה אין זה שקר.

בכתב ידו בלי זמן או חזר ולוה בו ביום.

סמ״ע עיר שושן וש״ך - יכול לחזור וללוות בו שאין בו שעבוד שנמחל.

ב״ח - אינו חוזר ולווה בו. **הש״ך** כתב שהוא מודה בממרנות או בכתב יד שכתוב שכל המוציאו גובה בו.

כשלוה שלא באותו יום (תלוי במחלוקת סימן מ״ג סעיף ו׳ ראה סיכום סימן מ״ה/ס״ט)

סמ״ע - אסור, מוקדם.

ש״ך - מותר, אין משמעות לזמן הכתוב בכתב יד שחוששים לקנוניא. (אלא אם כן הלוה בעדים)

קצות - אסור, יש משמעות לזמן הכתוב בכתב יד כשקדם וגבה קודם לשטר ששעבד מטלטלים אגב קרקע.

ממרנות

כאשר מציג חתימה חלקה ורוצה לטעון מכוחה (כפול סימן ס״ט)

נאמנות הלוה לטעון ממני נפל ומצאתן

עיר שושן - לוה נאמן אין דרך העולם לתת ממר״ם כזה .

סמ״ע - לוה אינו נאמן שלא חיישינן לנפילה ונאמן לטעון לגביו מיגו שהיה כותב מעל לחתימה.

ב״ח, ש״ך, קרבן נתנאל ור׳ העשיל - מצד הדין העיקר כעיר שושן יש לו מיגו של פרעתי ואין מיגו של הסמ״ע מועיל שהוא להוציא, וראיה שבכתובות כ״א. נאמר שמא ימצא חתימתו ויכתוב עליה ולא די שיטען עמה. אולם מנהג הסוחרים שהמוציא חתימה ריקה נאמן ובעניין זה מנהג מבטל הלכה, והיכן שלא, העיקר כע״ש.

קצות - אם ידוע שהלוה לו איזה סך ונתן לו חתימה חלקה על ההוצאות שיוציא או שאר דברים בזה מהני נאמנות שלו כיון שהיה שעת הלוואה אין צריך קנין, אבל אם אינו ידוע לנו משום הלוואה רק בא בחתימה חלקה שנתן לו אף

---

[261] מובא בש״ך ס״ק ב׳

[262] סימן נ״ב ס״ק א׳ וסימן מ״ה ס״ק ג׳ וראה מה שהערנו בסיכום לסימן מ״ה.

[263] אח״כ ראיתי **שהמשובב** בסימן נ״ב משיג על הנתיבות כפי שכתבנו ׳והיינו לפי שאנו רואין הגט בעדי חתימה ביד האשה אנן סהדי במסירתו ואנן עדי מסירה ע״י עדי חתימה. תדע דאם חתמו עדים ומתו ואח״כ מסרו לה בו ביום, דודאי כשר, דאנן סהדי שבא הגט מיד הבעל לידה, ואנן הוי עדי מסירה. **ה״ה אם נפסלו אחר החתימה ואח״כ מסרו לידה, אנן הויין עדי מסירה וזה פשוט**׳.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

על גב שכתב הסך קודם בואו לבי״ד לא מהני כלום משום דאין בזה להתחייב כיון שהיה החתימה קודם לכתיבה, ונאמנות בלא הלוואה לא מהני בלא קנין, ואינו מועיל מדינא אלא מתקנת ארצות.

כשלוה טוען נתתי ממר״ם זה אך פרעתי את הסכום שהאמנתיו עליו

עיר שושן - לוה נאמן.

סמ״ע - אינו נאמן. אפילו לפי שיטת העיר שושן צריך המלוה להיות נאמן שהלוה מודה שהאמינו ואיתרע חזקה שאין נותנים שטר זה.

שאלות ממבחנים

א. שטר שלוה בו ופרעו שאינו חוזר וגובה בו, האם גם בבני חורין אינו גובה והאם שייך שגם שזה כתב ידו שלוה בו ופרעו? **ש״ך סימן מח סק״ב**

ראה **האם גובה מבני חורין** **ובכתב ידו בלי זמן או חזר ולוה בו ביום.** **וכשלוה שלא באותו יום.**

ב. האם שטר בכתב ידו לכל המוציאו, האם יכול לחזור ולגבות בו? **שם בש״ך כ׳ שבזה בוודאי גם הב״ח יודה שחוזר וגובה בו**

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

עיון

הסבר הקשר בין השעבוד לשטר (הכל מודים שהחוב במלוה אינו תלוי בשטר)

תוספות - השעבוד הוא תוצאת החוב ולא השטר ותפקיד השטר או קניין הוא להוציא קול ולהיות ראיה בלבד. שטר שנקרע לא נפקע השעבוד, אם יש שעבוד על החוב ניתן להחליף את שהשטר בבית דין. ומעיקר הדין היה מותר גם בעדים מדעת המתחייב (שלא יהיה בעיה של מפי כתבם׳) אבל גזרו אטו מוקדם.

רשב״ם - השטר הוא המשעבד רק בכתיבתו נוצר השעבוד ואם נאבד השטר פקע השעבוד וכל שעבוד בית דין והחלפת שטר היא רק מכח הפקר בית דין הפקר.

שאר ראשונים - בדומה לשטר ניתן ליצור שעבוד גם בקנו מידו, כאשר עשו קניין שטר השעבוד הוא לראיה, אבל שעבוד פוקע בפירעון או בקריעת השטר.

הבעיה של העדים לכתוב שטר מזמן ראשון למי שפרע מקצת חובו (סימן נ״ד)

רשב״ם, רמב״ן, רשב״א, ריטב״א ור״ן - שעבוד שבשטר בטל ושטר החדש הוא מוקדם.

תוספות - שעבוד החוב הנותר לא פקע, אך גזרו שעדים לא יכתבו שטר חוב מזמן ראשון שדומה למוקדם.

האם השטר צריך להיות שייך ללוה

גיטין כ: - ת״ש: אף הוא העיד על כפר קטן שהיה בצד ירושלים, והיה בו זקן אחד והיה מלוה לכל בני הכפר, וכותב בכתב ידו ואחרים חותמים, ובא מעשה לפני חכמים והכשירוהו; ואמאי? הא בעינא ספר מקנה וליכא! אלא לאו משום דאמרינן אקנויי מקנה להו.

תוספות רי״ד[264] - ׳בעינן שהלוה יקנה קרקעותיו וישעבדם לו בספר וימסור לו למלוה הספר כתוב וליכא׳.

תוספות, רמב״ן רשב״א ריטב״א רא״ש - לא צריך, העיקר שיצא קול בהלוואה ע״מ לשעבד, הבעיה שכשם שעשה כך בהלוואה שהם שטרי ראיה עשה כן בשטרי הקנאה כמכר וגט.

מאיזה זמן כותבים ומתי טורף מלקוחות

תרומות, רי״ף, רמב״ם, ראב״ד רשב״א ריטב״א[265] - מזמן הקניין לקניין יש קול (ואפילו לפני כתיבה טורף מזמן הקניין).

רשב״ם - כותבים את זמן הכתיבה, לקניין אין קול, הכתיבה היא יוצרת קול שניתן לטרוף בו מלקוחות.

רא״ש נימוקי יוסף על פי הסמ״ע[266] - טורפים וכותבים מזמן קניין אך אם לא כתבו ולא זוכרים זמן קניין חוששים שלא הוציאו קול בזמן הקניין.

שו״ע[267] - הלכה כרמב״ם ותרומות **וכן פסק ש״ך.**

שטר שנכתב על הלואה אחת, ונפרע, אינו יכול לחזור וללוות בו

האם גובה מבני חורין

עיר שושן - אינו גובה. עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה. (משמע שנאמן לטעון להד״ם).

סמ״ע - גובה אף כנגד טענת פרעתי, כשטר מוקדם ואף החולקים בשטר מוקדם מודים כאן שנכתב בתחילה כדין.

ש״ך - העיקר **כעיר שושן** וכן משמע מ**ב״ח וריב״ש**. בפריעה בטל ואינו כמוקדם שנחלקו בו עד כמה נפסל.

קצות - מסכים **לסמ״ע**. אולם אם השטר ניתן בכתיבה ומסירה גובה אף ממשועבדים **כרא״ש**, ולא כש״ך[268].

---

[264] גם במאירי הזכיר דעה כזו שרבנן עשו ׳לא פלוג׳.

[265] מהריטב״א בכתובות כ׳. נראה גם שהוא והרשב״א מסכימים לכך, שהרשב״א מבטל את החשש לקנוניה על לקוחות חשש זה קיים דווקא אם כותבים מזמן הקניין ולא אם בא עתה לכתוב שטר בהודאת לוה שלא פרע.

[266] הגהות פרישה ודרישה ס״ק ג׳

[267] סעיף א׳

[268] סימן נ״ה ס״ק ו׳

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

מחדש ש׳שטר שנמחל שעבודו לא נפקע שעבודו למפרע אלא כשנפרע או נמחל הרי הוא כפודה וכקונה שעבודו ממנו.. והוא עתה של הלוה ויכול להקנותו׳ (שטר הינו זכות שעבוד בנכסים בסכום השטר בכפוף לחוב הלוה בסכום זה)

טעם האיסור ללוות שנית בשטר שנמחל שעבודו

ש״ך - העדים העידו על משהו אחר ׳וצריך עדות חדשה... שהרי העדים לא העידו מחדש׳.

קצות - השעבוד של השטר קנוי ללוה בפרעון, וצריך כתיבה ומסירה לקנותו.

נתיבות - יצא קול על שעבוד ראשון ויצא קול על הפירעון ולא יצא קול על שעבוד שני.

ע״פ הרב אשר וייס[269] - יש להיצמד ללשון של חז״ל בבעייתיות :׳נמחל שעבודו׳. אף שחכמים יצרו שעבוד עקרונית בדברים שיש להם קול חכמים יצרו ׳בירוקרטיה׳ מערכת כללים חותכת. מלוה על פה אפילו היה לו קול אינו גובה ממשועבדים, מלוה בשטר אפילו היה בצנעה גובה ממשועבדים. במסגרת מערכת החוקים תיקנו שהשעבוד ייוצר על ידי שטר (ששייך ללוה) שבו הלוה מקנה למלוה שעבוד אך שעבודים אינם דומים לחפץ רגיל, אינם ניתנים להעברה, השעבוד תלוי בקיום השטר, ותלוי בקיום החוב, אין לקבל את דברי **הקצות** שאמר שבפרעון הלוה קונה את השעבוד, בדומה לעבד בשטר שחרור אינו קונה את עצמו להיות עבד של עצמו אלא העבדות פוקעת, אין זה דבר דו צדדי, לאחר פקיעת חוב צריך ליצור שעבוד חדש .

נסיון לשדרוג דברי ר׳ אשר - שעבוד קרקעות הוא שהנכסים ׳ערבים׳ לחוב, שעבוד תלוי בחוב, כשם שערבות תלויה בחוב, כאשר החוב נפרע ממילא ערבות הנכסים בטלה ויש צורך ליצור שעבוד וערבות חדשה, על פי נתיבות ל״ט ס״ק י״ג וס״ק ד׳ העדות שבשטר דהיינו הגדת העדים נוצרת בחתימת העדים, ברגע שהעדים חתמו לגיליון יש תוקף של שטר, רק חלות השעבוד נוצר במסירת שטר והיא תלויה שהלוה ימסור ללוה את העדות, היכולת לשעבד נוצר מכח הכתוב בשטר והסכמה לכתיבתו, והמסירה יוצרת את השעבוד, בדומה לערבות שהסכמת הערב יוצרת את התנאים לכך שיהיה ערב ורק מתן מעות או יצירת החוב בפועל אבל כדי שיהיה ערב שנית צריך הסכמה מחודשת, צריך שטר אחר שהשעבוד שהיה כתוב בשטר הוא ערבות שפקעה שעבוד שנפרע צריך שעבוד חדש <u>בכתיבה חדשה</u>. מסירת שטר אינה יוצרת את השטר אלא מחילה את השטר, השטר נוצר בחתימה. שעבוד שנפרע צריך כתיבה וחתימה מחודשת ולא רק מסירה (או מסירה בעדים לרמ״א, שלמסירה בעדים יש כח של כתיבה וחתימה במקרה שהדבר הנמסר הוא אמת ולא מזויף מתוכו).

(ודאי שיש חילוק בין ערב שמשתעבד ברצונו לנכסים שמשתעבדים ׳בעל כורחם׳ העקרון שרציתי להבהיר הוא שאף שיש ערבות על אותו סכום זהו ערבות חדשה לחלוטין).

חז״ל (למעט תוספות) הצמידו את יכולת גביה ממשועבדים לקיום השטר בפועל.

כשנמסר בעדי מסירה

מרדכי רמ״א - ניתן ללוות בו.

תרומה[270] - אפילו מסר שוב (באותו היום) בין לבין עצמו מועיל מכח הודאתו.

ש״ך - המרדכי מצריך שעדי החתימה יהיו עדי מסירה או שלא יהיו בו עדי חתימה, שאם לא מזויף מתוכו. והסכים לו בנתיבות.

קצות – העיקר כנוסח הרמ״א שדי בעדי מסירה, ביאר שנחשב כמו שטר בלא עדים שנמסר בעדי מסירה ולא נחשב מזויף מתוכו כיון שלא נעשתה פעולת זיוף. (לפי ה**נראה לבאר** יתבאר שאין זה שקר וזיוף).

נראה לבאר מחלוקת **רמ״א וש״ך** במה משמעות עדי החתימה שיש מסירה :

---

[269] https://www.kolhalashon.com/new/Media/PlayShiur.aspx?FileName=895718&Video=True&Lang=Hebrew

[270] מובא בש״ך ס״ק ב׳

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

הנתיבות שסובר כש״ך סובר[271] שכשיש מסירה זה נחשב שנגמרה העדות במסירה, ועדי החתימה מעידים על ההלוואה, אם כן צריך שיהיו עדי החתימה עדים בהלוואה השנייה שאם הם אינם עדים השטר מזויף מתוכו. **והרמ״א** שלא הצריך תנאי זה סובר שאין עדי חתימה עדים בהלוואה, אלא עדים ברצון הלוה להתחייב, ומסירת השטר יוצרת ׳אנן סהדי׳ שהייתה הלוואה, אך הראיה נסיבתית ואין זה נחשב שעדי חתימה מעידים על כך. יש הבדל בין מה יוצר שטר לבין על מה מעידים העדים. חז״ל תקנו ששעבוד בשטר נוצר מכח שטר שיש עליו עדי חתימה או עדי מסירה אבל אין זה אומר שעדי החתימה מעידים על ההלוואה, ואם כן הם מעידים על ההלוואה ראשונה אלא הם מעידים על רצון הלוה שהוא אמת ואין הבדל בין שטר זה לשטר ללא חתימות שניתן בעדי מסירה ואין זה מזויף מתוכו שאף אם יבואו לקיים מעדי חתימה אין זה שקר.

[271] סימן מ״ה ס״ק ג׳ וראה מה שהערנו בסיכום לסימן מ״ה.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן מ״ט - שיכירו העדים שם הלוה והמלוה ודין טעות השמות והסכום

מקורות

גיטין ל״ד: (תקנת ר״ג הזקן בגיטין מפני תיקון העולם, שיהא כותב איש פלוני וכל שום שיש לו, וכן באשה).
גיטין ס״ג: (ההיא דהוו קרו לה נפאתה, אזול סהדי כתוב תפאתה...אמר רב נחמן: כותבין ונותנין אפי׳ מאה פעמים).
בבא בתרא קס״ז. - קס״ח. (ובלבד שיהא מכירן, הוחזק שמו בעיר ל׳ יום, צורבא מרבנן לאו אורחיה למידק)
בבא בתרא קע״ב. - קע״ג. (שני יב״ש).
בכורות מ״ח. (שני יב״ש ששותפים בשדה, אין נפרעים מערב תחילה).

ראשונים ופסיקת הלכה

זיהוי המלוה או הלוה

הצורך בהכרת העדים את השמות הכתובים בשטר

בבא בתרא קס״ז: - אמר להו אביי, הכי אמר רב: שם האיש בגט, והוא הדין לשם האשה; שם האשה בשובר, והוא הדין לשם האיש.

האם גם בשטרי הלוואה צריך להכיר את המלוה

רמב״ם טור - אף בשאר שטרות.
מגיד משנה - דווקא בגט ושובר שבאים להפקיע ולא להתחייב ואפשר ש**הרמב״ם** כתב כן דווקא בשטר בלא קניין שהדין שאין כותבים ללוה עד שיהא המלוה עמו (מחשש לשטר מוקדם).
שו״ע - צריך שיכירו העדים ששם הלוה פלוני בר פלוני. ובשטר המכר, שם המוכר, ובשובר, שם הלוה והמלוה. ואם שטר המלוה הוא בלא קנין, צריכין להכיר אף שם המלוה.

עדות אישה או קרוב על המלוה או הלוה

רא״ש, נ״י, בעל התרומות בשם ראב״ד ורשב״א - מקבלים. ׳מילתא דעבידי לגילויי׳. **וכן פסק שו״ע.**

נמצא טעות לצורבא מרבנן

רשב״ם לפנינו[272] - צורבא מרבנן - כגון רב ירמיה בר אבא לאו דרכיה למידק ולהכיר בנשים כל כך והגדה קמייתא שאמר דלאו איהי היא לאו כלום היא ולא מיקרי חוזר ומגיד במה שאמר לבסוף את היא אלא שנשתנה קולך דכיון דאמר השתא דקדקתי יפה סמכינן עליה ומהימנינן ליה.
רשב״ם בסמ״ע -לאו אורחיה למידק להסתכל בנשים כדי שיכירה יפה, ויכול לסמוך על אחרים שמכירים.
רבנו גרשום - שצורבא מרבנן לאו אורחיה למבדק להסתכל באשה כדי שיכירה יפה ויכול לסמוך על אחרים שמכירין.
בעל התרומות בשם הראב״ד וכן לשון השו״ע - היכא דסמיך אאיתתא או קרוב ואשתכח טעותא לצורבא מרבנן מקבלינן לגברא אחרינא דאורחיה למידק לא מקבלינן דודאי מידק דק והשתא הדר וקא משקר.
רמ״א - (משום דאין דרך צורבא מרבנן לדקדק (ב״י ר״ס כ״ט בשם רשב״ם): וי״א דווקא באשה אין דרכו לדקדק, משום דאין דרכן להסתכל בנשים, כמו שנתבאר בא״ה סימן ק״י, אבל בשאר דברים אין חילוק בין תלמיד חכם לשאר גברי; וכתב המחבר בספרו ב״י סימן כ״ט שכן עיקר, ולכן תמוה מה שכתב כאן בהפך)
סמ״ע - עיקר הטעם שאפשר לחזור הוא בגלל שיכול לסמוך על אחרים. תלמיד חכם מיוחד בכך שאפילו האישה עמדה לפניו ומכירה נאמן לומר שלא הרים עיניו וסמך על אחרים (ואחֵר שלא ציין שסמך אינו נאמן).
ש״ך - בעה״ת ושו״ע התכוונו רק על עדות הכרת אשה ולעניין הכרת איש אינו יכול לחזור וכן הבין **המבי״ט**.

[272] בבא בתרא קס״ח.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

נתיבות ותומים - טעם בעה״ת הוא בגלל שתלמיד חכם לא בקי בהכרת נשים, לא יראים להטעותו, ולכן עדות אישה או פסול שהוא מקבל על אשה אינה נחשבת כל כך ׳מילתא דעבידי לגילויי׳ ונאמן רק לעניין הכרת אשה ובין שטעה בעצמו ובין שסמך על אחרים, אולם מי שאינו תלמיד חכם אף שכתב שסמך על אחרים כיון שהם בקיאים שאחרים יראים לשקר בפניהם ואינם נאמנים לומר שהטעו אותם.

הערת נתיבות - די בכך שאחד העדים או תלמיד חכם שאומר שהטעוהו בכדי לפסול את השטר.

הוחזק שמו בעיר שלושים יום

בבא בתרא דף קס״ז: - אמר רב: כל שהוחזק שמו בעיר שלשים יום - אין חוששין לו.

לא איתחזק, מאי?

אמר אביי: דקרו ליה וענו.

רב זביד אמר: רמאה ברמאותיה זהיר.

רמ״ה, טור ושו״ע - הלכה כרב זביד אבל גם רב זביד מודה שהיכן שקרו לו וענה גובים ממנו לחובתו.

האם אומרים עדים שעשו שליחותם לא יכולים לתקן שטר כשר שניתן

ר״ן - שטר שנעשה כהוגן ועשו שליחותם אינם רשאים לכותבו שוב.

רשב״א[273] - אם לא מתרבה החיוב יכולים לכתוב אפילו עשו שליחותם.

שו״ע סתם כר״ן. **רמ״א -** וי״א כרשב״א.

ש״ך - אין מחלוקת בין הר״ן לרשב״א, הר״ן מודה שבשטרות ללא אחריות ניתן לכתוב אף שעשו שליחותם והרשב״א מודה שאסור לכתוב ולתקן שטר כשר שיש בו אחריות ולא כפי שהבינו **רמ״א סמ״ע וע״ש**.

תיקון שטר מסופק כשיש ספק אם ניתן לגבות בו לאוסרים תקן שטר כשר.

ש״ך - אסור. (תוספות בגיטין ס״ג: הסתפקו בכך).

קצות - מותר שהעיקר הטעם בשו״ע ורמ״א שמותר לתקן שטר או גט שפסול דרבנן כיון שלא השיג את מטרת השליחות שיהיה יכול לגבות בו. **וכן פסק בערוך השלחן.**

נתיבות - יש חילוק בין שטר שפסול דרבנן, לספק בחסרון ידיעה שאם הוא אינו יודע יתכן שאחרים יודעים ואינו נחשב ספק הלכתי (באיסור והיתר), וכן נראה **בתשובת הרמב״ן**.

יכולת של העדים לכתוב שטר נוסף שטעו בשם או לא שלשו

מגיד משנה וריב״ש - יכולים, ולכן אם באו עדי השטר ופירשו מי הלוה גובים ממנו ממשועבדים.

שני אנשים עם שם זהה (יב״ש)

אין מוציאין שטרות זה על זה

במשנה מבואר ששני יב״ש אין מוציאין שטרות זה על זה ובגמרא יש ברייתא שרשאים להוציא ותרצו שהדבר תלוי האם כותבים שטר ללוה בלי שמלוה יהיה עמו (שהדין שרק שטרות עם קניין כותבים מחשש מוקדם).

רשב״ם במשנה - שמא המוציא הוא הלוה שהוחזר לו השטר אחר שפרע (בפשט חשש בכל שטר) **כתבו**

שו״ע - אם יש בו קניין אין מוציאים מטעם הרשב״ם, **ורמ״א -** תמה על טעמו.

רמ״א - חשש רק בשטרי עם קניין שכותבים ללוה בלי שיהיה המלוה עמו (ורשב״ם פירש במשנה בהו״א ומשמע ממנו שטענת החזרתי היא טענה שאינה נאמנת כי ודאי שמלוה שנפרע קורע את השטר ולא מחזירו).

---

[273] שו״ת הרשב״א חלק ג׳ סימן י״ב - ולא אמרו עשו העדים שליחותן אלא לגבי גט משום דוכתב לה כתיב לומר דבעינן גט שיכתב על פי הבעל ועד שיאמר לסופר כתוב ולעדים חתומו. אבל בשטר מתנה אינו צריך לצוות לעדים בכל פעם אלא כל שצוה לחתום כותבין וחותמין אפי׳ מאה פעמים דאין חיוב מתחייב עליו במאה יותר מאחד.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סמ״ע - בשטרי קניין שכותבים ללוה בלי שיהיה המלוה עמו הלוה לא חושש לתבוע בו אחר פרעון כיוון שהעדים לא ראו יחד את הלוה והמלוה לא יבחינו בשקרו. ׳יצ״ע׳.

ש״ך - רק בשטר שהמלוה יכול לטעון שהלוה כתב ללוות ולא לוה המלוה לא חושש להחזירו אחר פרעון.

נתיבות - העיקר להלכה כשו״ע כיוון שהש״ך והט״ז מסכימים עמו.

שניים עם שם זהה ומוציא מלוה שטר עם שמם

רמב״ם ושו״ע - ולא אחר יכול להוציא שטר חוב עליהם, שכל אחד יאמר: לא עלי נכתב שטר זה, אלא חברי, אא״כ באו עידי השטר בעצמם ואמרו: זהו השטר שהעדנו עליו וזהו שהעדנו עליו בהלואה. ואם עדים אחרים העידו כן, יש לו דין מלוה על פה.

מ״מ וסמ״ע - עדי השטר כיון שלא שילשו את השמות, לא עשו שליחותם ויכולים לכתוב שטר חדש ולכן לעדותם יש תוקף של מלוה בשטר אך לשאר העדים יש תוקף של מלוה על פה כיון שאין מוכח מתוך השטר.

ש״ך - יש חולקים וסוברים שגם לעדי השטר יש תוקף של עדות בעל פה וביניהם **הריב״ש.**

התומים תמה באיזה שטר מדובר, לא מדובר בשטר עם קנין שהרי העמידו את המשנה ׳אין יכולין להוציא שטר חוב זה על זה, ולא אחר יכול להוציא עליהן שטר חוב.׳ דווקא בשטר בלא קניין, ובשטר בלא קניין לא השתעבד עד כתיבתו שהוא זמן שני, וגם **הקצות** תמה כיצד יכתבו כעת בלא דעת המתחייב.

נתיבות - המ״מ סובר שאף שמדובר בשטר בלא קניין, השטר הראשון אף שלא היה מוכח מתוכן, שיעבד נכסים, כיון שלהלכה עדי מסירה כרתי, חכמים בטלו את תוקף שטר במקום שאין מוכח מתוכו במקום שיש חשש שלא יבוא לברר בעדי מסירה אלא ינהג בו שלא כדין אבל במקום שברור שצריך לשאול לעדי מסירה (ויש עדי מסירה שלא כסעיף י) כשר. היחס לעדות אחרים כמלוה על פה כדין עדים שראו קניין ולא היה מוטל עליהם לכתובו משום שמא פרע שלא בפניהם.

שער המשפט - אם מלוה תפס מאחד מהם מועילה לו תפיסה.

כתיבת שם העיר

כתובות כ״ד: - איבעיא להו: מהו להעלות משטרות ליוחסין?... דכתיב ביה **אני** פלוני כהן לויתי מנה מפלוני וחתימו סהדי, מאי? אמנה שבשטר קא מסהדי, או דלמא אכולה מילתא קא מסהדי? רב הונא ורב חסדא, חד אמר: מעלין, וחד אמר: אין מעלין.

רי״ד - צריך אין חילוק בין גיטין לשטרות.

רמב״ם - לא צריך.

רמ״א - י״א דאם הם מב׳ עיירות, מוציאים שטר חוב עליהם, דצריכים לכתוב שם העיר של לוה או מלוה בשטר. וי״א דאין כותבין שם העיר בשטרות, וכן נוהגין. מיהו ודאי אם הם מב׳ עיירות, וכתבו שם העיר של אחד מהן, לא גרע מסימן, וליכא למיטעי באחר כלל, **כן נראה לי.**

קצות - רמ״א סבר **כרשב״א** שהסיבה שהסתפקו בגמרא מפני שכתוב בלשון המתחייב אבל כתוב בלשון עדים, מדקדקים ממנו ובאופן זה פסק הרמ״א ששם העיר הוא סימן. **ולשיטת תוספות** שדווקא במקום שהוחזקו שני יב״ש בעיר אחת עדים מדקדקים אם הוא כהן צריך לומר שסברו כרי״ד שיש חיוב לציון העיר.

נתיבות - רמ״א עסק במקרה שהלוה והמלוה גרים בערים שונות, ולכן יש חיוב לציין את עיר הלוה ובאופן זה ציון שמו הוא סימן (שהעדים חייבים לדקדק בדבר).

הגר״א - לשיטת **הרמב״ם** שמספק אין מעלים לתרומה (דאורייתא) גם כן יהיה קולא לנתבע.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

כתוב בשטר יוסף בן שמעון שליט״א או נר״ו[274] ואביו של אחד מהם היה מת בשעת ההלואה

רשב״א - המנהג המקובל שהשליט״א מדבר על האב (שהשבח מתייחס לשם שכתוב צמוד אליו) ויגבו מאותו שאביו היה חי בעת ההלואה. דווקא אם העדים כתבו, שהעדים מדקדקים בכתיבתם, אבל כתב **אני** יב״ש נר״ו ייתכן שהערים והעדים לא שמו לב. **וכן דעת רמ״א**.

בית יוסף - אין ללמוד מהשליט״א שיתכן שהשליט״א נכתב על הלווה ולא על אביו. **וכן הסכים הש״ך.**

ש״ך - כבית יוסף, עדים מן הסתם ברכו את אותו שכתבו עליו את השטר והשליט״א או ללוה ואין ראיה. **ניתן לדקדק בש״ך**[275] שאם הלוה כתב אני יב״ש שליט״א מן הסתם כתב על אביו ולשיטתו עדים מדקדקים אף בשטרות שכתובים בלשון המתחייב וגובים ממי שאביו היה חי בשעת כתיבת השטר.

כתוב בלשון המתחייב אני יב״ש כהן האם אומרים שעדים דקדקו שבאמת המתחייב הוא יב״ש הכהן

רשב״א ורמ״א - עדים אינם מדקדקים ובמקרה זה פרשו את הספק ב**כתובות**.

ש״ך - עדים מדקדקים לשיטתו **הרמב״ם, מ״מ והר״ן בשם הרמב״ן** חולקים על הרשב״א, בכתובות אין ספק שהעדים בררו שבני אדם קוראים לו כהן, אלא הספק האם העדים אמתו האם באמת הוא כהן מיוחס. **קצות -** גם לרשב״א ורמ״א אם תפס מלוה אין מוציאים מידו שלשיטתם ההכרעה שמקרה זה הוא ספק.

שני מלוים עם שם זהה ומוציא עליהם הלוה שובר

רשב״ם - כיוון שאין ידוע למי פרע לא ישלם. ויכולים לכתוב הרשאה זה לזה ולגבות. ואם טען שפרע לשניהם וכתב הרשאה אחת כיוון שיכל להוציא על כל אחד מהם נאמן **וכן פסקו הטור ושו״ע**

משולשים בשטרות ואינם משולשים בשובר

רמ״ה - על בעל השובר להביא ראיה. (ומשמע **שצריך לשלם לשניהם** כדין מי שאינו יודע למי פרע[276]).

טור - דינו שווה להוציא שובר בשטרות שאינם משולשים. **והסמ״ע נטה לדבריו וכן ט״ז ואגודת אזוב.**

שו״ע - פסק כרמ״ה **וכן פסק משאת בנימין.**

ש״ך - פסק כטור. עדים לא היו כותבים שובר לא משולש אם לא שפרע לשניהם.

נתיבות - פסק כרמ״ה ושו״ע. לוה או נפקד חייב כאשר אינו יודע למי פרע כאשר פשע והמפקיד או הלוה לא פשע, בשטר לא משולש המלוה פשע והלוה חייב לכתוב שובר לא משולש כדי שהמלוה לא יעשה קנוניה עם היב״ש השני לתת לו השטר, אולם כאשר השטר משולש והמלוה לא פשע והלוה פשע ואין ידוע למי פרע חייב.

נמצא שובר מקוים ו/או בין שטרותיו הקרועים

שו״ע - מלוה אחד שהלוה לשני יוסף בן שמעון בשני שטרות והיו משולשים שניכר שטרו של כל אחד, ונמצא אצל המלוה שובר מקויים ששטרו של יוסף בן שמעון פרוע, ולא היה השובר משולש, **ו**נמצאו שני השטרות בין שטרותיו של מלוה הקרועים, הורע כחם של השטרות ושניהם בחזקת פרועים.

ש״ך הגר״א ונתיבות - די באחד מהם או שנמצא שובר מקוים או שנמצא בין שטרות קרועים.

שני יב״ש שאחד לוה ואחד ערב (כפול סימן קכ״ט סעיף ח׳)

ש״ך - אינו יכול לתבוע את הערב **והתומים חולק.**

---

[274] נטריה רחמנא ופרקיה

[275] ראה טעם מחלוקתו עם רמ״א בס״ק י״ד וראה סוף ס״ק ט״ו שהביא דוגמא זו בפירוש.

[276] סימן ע״ו סעיף ב׳

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

קצות ונתיבות - דווקא שהערב אינו יודע על ההלואה פטור כגון שאמר למלוה ׳הלוה לו ואני ערב׳ ואינו יודע אם לוה. **לקצות** הטעם שהשטר פסול משום שאין מוכח מתוכו **ולנתיבות** הפסול של השטר הוא משום ששטר ראיה שמצריך עוד עדות לברור הדבר (חיצונית לא של עדי מסירה שהם חלק מהשטר) נחשב עדות חצי דבר.

שטר שיצא על יב״ש, ויב״ש ירש קרקע של יב״ש דודו.

ש״ך - אין גובים. (**אמרי ברוך -** בתקפו כהן הש״ך כתב הטעם שסובר שממ״נ מתרי גברי לא גובים מכסים).

קצות תומים ואמרי ברוך - גובים ממה נפשך.

נתיבות - אם לא ידע מההלוואה או אפילו שידע שמההלוואה אך לא יודע אם נפרעה פטור, שהשטר פסול מכח עדות חצי דבר. אבל אם יודע שמוריש לוה ולא פרע, חייב.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

שאלות ממבחנים

1. מה דין שטר שהיה כתוב בו שראובן לוה משמעון מנה ובא ראובן וטוען שאין זה שמו ולא הוחזק בעיר ל׳ יום באותו שם, האם חייב לשלם לו מאחר והוא עונה כשקוראים לו ראובן? **סעיף ד**

חייב לשלם כיון שעונה, שאין חשש שמערים לענות לחייב עצמו וודאי זה שמו, ראה הוחזק שמו בעיר שלושים יום.

2. קי״ל ששני יב״ש בעיר אחת אין יכול להוציא שטר חוב עליהם.

א. מה דין שני יב״ש שלוה אחד מהם מאחר ונמצא לאחד מהם שדה שקנה מיב״ש השני האם המלוה טורף ממנו? **סעיף י ש״ך שם, פת״ש, קצות ט, נתיבות כא**

בכורות מ״ח. - א״ר ירמיה: זאת אומרת, שני יוסף בן שמעון שהיו בעיר אחת ולקחו שדה בשותפות - בעל חוב גובה אותה מהם, דאמר ליה, אי בדידך מסיקנא - מנתא דידך קא שקילנא, ואי בחברך מסיקנא - מנתא דחברך קא שקילנא. אמר רבא: מכדי, נכסי דבר איניש אינון ערבין ביה, מי איכא מידי דלדידיה לא מצי תבע ליה, ולערב מצי תבע ליה? והתנן: המלוה את חבירו על ידי ערב - לא יפרע מן הערב, וקי״ל: דלא יתבע מן הערב תחלה!

שו״ע - סעיף י

שני יוסף בן שמעון שלוה אחד מהם מאחר, ונמצא לאחד מהם שדה שקנה מיוסף בן שמעון השני, או שהיו שותפים בו, אין המלוה יכול לטרוף השדה ולומר: אם לך הלויתי, מוטב, ואם לחברך הלויתי, כיון שאין לחבירך בני חורין הרי לקחת שעבודי; וכן כשהם שותפים לא יוכל לגבות החצי ממה נפשך, לפי שאין נכסי בעל חוב משועבדים אלא מטעם ערב, והערב אינו משתעבד אלא במקום שיוכל לתבוע מהלוה עצמו, וכיון שאינו יכול לתבוע מהלוה עצמו, אינו יכול לגבות מנכסיו; נמצא שהערב לשני יוסף בן שמעון, בין לשני מלוים בין למלוה אחד, כשם שאינו יכול לתבוע מהן, כך אינו יכול לתבוע מהערב.

ב. מה הדין אם יב״ש ערב ליב״ש השני, האם המלוה להם גובה מהם? **שם ש״ך שם**

ראה שני יב״ש שאחד לוה ואחד ערב (כפול סימן קכ״ט סעיף ח׳)

ג. אם הלוה כופר בהלוואה וערב מודה שלוה האם הוא חייב לשלם? **שם נתיבות, ועי׳ סי׳ קכט סעיף ח בהגה רמ״א - סימן קכ״ט סעיף ח׳**

ואם אמר הלוה: פרעתיך, והוא מלוה על פה, נשבע הלוה היסת ונפטר הוא וערב (טור ס״ח). ואפילו הלוה עובד כוכבים, ואמר שפרע, נפטר הערב. אבל אם אמר הלוה: לא לויתי מעולם, חייב הערב לפרוע (ב״י בשם תרומות)

הפת״ש - שם מביא שלכאורה דינו של הרמ״א עומד בסתירה לבכורות מ״ח. ולפסק השו״ע שהובא בסעיף א׳ וכתב שדעת שב הכהן שצע״ג בדין זה.

ומדברי הקצות והנתיבות בשני יב״ש שאחד לוה ואחד ערב (כפול סימן קכ״ט סעיף ח׳) מבואר שלדעתם במקרה של שני יב״ש שבשאלה בסעיף א׳ שהוא בכורות מ״ח. ושו״ע סעיף י׳, יש פסול בשטר ולכן לא נוצר שעבוד בשטר זה וממילא אין גובים משעבודים אבל בערבות שנוצרה והערב מודה חייב ואינו שייך לבכורות מ״ח.

ד. מי שהיה לו שטר על יב״ש ויב״ש אחד היה חייב ליב״ש השני, האם יכול לגבות בשטר זה ממ״נ או שהוא הלוה או שגובה משדר׳ נתן? **שם**

אם היב״ש שחייב ליב״ש השני יודע בודאות שהיתה הלוואה שלא נפרעה דבר זה כלול בסעיף ג׳ אולם אם אינו יודע על ההלוואה רק מכח השטר יש לדון לפי העקרונות בשני יב״ש שאחד לוה ואחד ערב (כפול סימן קכ״ט סעיף ח׳) לש״ך לפי האמרי ברוך יהיה בעיה לגבות (אולם לפי שיטתו בשעבוד דר׳ נתן ייתכן שנחשב ממ״נ בגבר אחד) לקצות שסובר שהבעיה ששטר של יב״ש אינו מוכח מתוכו ולא יוצר שעבוד, כאן השעבוד לא נוצר מכח השטר אלא משעבוד דרבי נתן ויגבה אולם ייתכן שיסבור כדעת הנתיבות שיכול לטעון שכיוון שהשטר פסול (לנתיבות כי זו עדות חצי דבר) הלוה פרע ולא חשש לקחת את השטר.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן נ׳ - שטר שכתוב בו לויתי ממך מנה

מקורות

בבא בתרא קע״ב (אני פלוני לויתי ממך מנה).

גיטין י״ג: (נעשה כאומר לו בשעת מתן מעות שעבדנא לך לדידך ולכל דאתו מחמתך).

ראשונים ופסיקת הלכה

שטר שכתוב בו לויתי ממך מנה

רב הונא - מחלוקת בהבנתו אם סבר: גובה בו / אינו גובה בו / הסתפק.

רבה (נראה שגרסת הראשונים היתה רבא[277]) - גובה בו, ממך זה אותו שמחזיק השטר ולא חוששים לנפילה.

אביי - אינו גובה ,חוששים לנפילה של רבים, ליחיד לא חוששים (שני הבנות בפירוש זה **רשב״ם ור״ח)**

רי״ף, רמב״ם ורא״ש - הלכה כרבה (ולגורסים כרמ״ה רבא הדבר ברור בכללי הפסיקה).

3 נוסחים בשטר:

1. **אני פלוני לויתי ממך מנה - השתעבד למלוה בלבד.**

במקרה של שטר גמור שאינו נאמן לומר פרעתי כנגדו

נפסק שלא חוששים לנפילה - מי שמוציא את השטר נאמן לומר שהוא המלוה.

אומר שמצא את השטר אינו רשאי לגבות, אומר שקנה מהמלוה צריך כתיבה ומסירה[278].

במקרה של כתב יד שנאמן להלכה (רמב״ם, שו״ע וש״ך אך לא לרמ״א[279]) לומר פרעתי כנגדו -

שו״ע - מתוך שנאמן לומר פרעתי נאמן לומר מאחר נפל ומצאתו.

ט״ז - נאמן במיגו לומר שהוא כתב למזכרת ומשחק אך לא להד״ם.

ב״ח - אף מזכרת ומשחק אינו נאמן **והש״ך** כתב שדבריו צ״ע ובסימן ס״ט כתב שנאמן.

טענת נפילה (לקוח מסימן ס״ט).

טור ושו״ע - מתוך שנאמן לומר פרעתי נאמן לומר מאחר נפל ומצאתו.

כנה״ג וט״ז בשם מהרש״ק - לרשב״ם אינו נאמן וצריך לבאר שנפילה במיגו של פרעתי זה מיגו נגד עדים.

קצות[280] - רשב״ם[281] בשיטת רמ״ה שאין נאמן בטענת פרעתי. טענת נפילה מרבים (מאחר נפל) נאמנת במקום שיש מיגו, אולם טענת נפילה מיחיד (מנני נפל[282]) אינו נאמן שזה מיגו נגד עדים.

נתיבות - מיגו של מזויף - מיגו של הפה שאסר והוא טוב וכן גם שטר שאדם יכול לטעון כנגדו מזויף אדם פחות נזהר לשומרו. מיגו של פרעתי - מיגו רגיל, אדם נזהר לשומרו שמא אדם ימצא אותו (דווקא במקרה שכתוב ממך) שמא יכחיש את ההלואה ויוחזק כפרן.

לוה נזהר תמיד שלא יפול ממנו כתב שלחובתו, אולם מלוה שנפרע לא נזהר ולכן נפילה מרבים נאמנת ודווקא במיגו של מזויף. (אך אם רק החתימה של הלוה נאמן לומר ממני נפל, והתובע הוסיף השאר במיגו של פרעתי).

קצות - הלכה כסמ״ע, שטענת ׳ממני נפל׳ אינה נאמנת שטענת נפילה מיחיד אינה נאמנת.

---

[277] כן גרסת רי״ף רא״ש וב״י ראה הגהות והערות אות א׳ (שירת דבורה) וראה קידושין ע״ב: והגהות מהר״ב רשנבורג על הדף, שייתכן לפרש עד שלא מת רב יהודה נולד רבא - רבא נולד עוד בימי רב יהודה רק שהקב״ה הכין עוד בימי רב יהודה את ממשיך מסורת תורה שבעל פה, וכפי שדוד חי בימי שמואל ובא השמש וזרח השמש.

[278] סימן ס״ו סעיף י״א שלא צריך להביא ראיה שנעשה בכתיבה ובמסירה אבל לוה יכול לבקש ראיה שבאמת המלוה מכר לו.

[279] סימן ס״ט סעיף ב׳

[280] סימן נ׳ ס״ק א׳ וסימן מ״ו ס״ק א׳.

[281] בבא בתרא קע״ו. ד״ה שאני

[282] במקרה שכתוב גם שם המלוה, ממני ודאי טענת נפילה מיחיד אולם שיתכן שנפל ממלוה אחר והיה נאמן בטענת מאחר האם גם ממני נפל זה נחשב נפילה מרבים כי יש כמה אופציות, ונראה שזה מחלוקת הראשונים בבבא בתרא קע״ב: בהבנה מהי נפילה מיחיד ונטיתי לדייק מקצות ושו״ע שפסקו שגם זו טענת נפילה מיחיד (שו״ע כתב מאחר נפל) ואינו מוכרח.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

אמרי ברוך - לוה נזהר תמיד שלא יפול ממנו מה שכתב לחובתו כדי למוסרו, אך אם כתב לעצמו להתעסק אינו שומרו כל כך ולכן פסק הש״ך שבזה יהיה נאמן במיגו של פרעתי ואינו דומה לסימן נ׳ ומ״ו.

2. הריני פלוני חייב לפלוני מנה ולכל מי שיוציא שטר - חייב למלוה ולמי שבא מחמתו.
קנה לוקח שטר חוב כזה ומוציא בפני הלוה והלוה מוציא שובר שפרע למלוה -

סמ״ע - אינו נאמן ׳אף שיאמר הלוה פלוני הנחתם בשובר בא בכחך ושילמתי לו על פי השובר. ולא עוד, אלא אפילו אם כתוב בשובר בפירוש שבא בכח של אותו פלוני וקיבל מעות מזה הלוה, לא מהני, דלא מצי לחייב בהודאתו לאחר ולאורועי כת״י כל זמן שאין ידוע שהיה לו כח מהמלוה׳.

ש״ך - דין הסמ״ע רק בשובר שבכתב יד אבל שובר חתום בעדים שבא מכח המלוה פטור שנודע בא מכוחו. (העקרונות מה קורה שידוע שבא מכח המלוה וידוע שהמלוה פרע ללוה ללא ידיעת הקונה יורחבו ב3.)

3. הריני פלוני חייב מנה לכל מי שיוציא שטר זה - חייב לכל מי שיוציא שטר זה נגדו[283].
קנה לוקח שטר חוב כזה ומוציא בפני הלוה והלוה מוציא שובר שפרע למלוה -

ש״ך - אם שובר חתום בעדים הקונה הפסיד שקנה אחר פרעון כי לשובר בעדים יש קול ולא היה לו לקנות. אם שובר בכתב יד המלוה ללא עדים, לא היה לו קול, ישלם לקונה ויתבע למלוה מפני:

א. בשטר בנוסח זה, שיעבוד הגוף הוא של מי שמוציא את השטר בפני הלוה ולא של המלוה, (אם המלוה לא הוציא את השטר בעת שפרעו לו, ובודאי לא הוציא שהרי הלוה לא לקח ממנו השטר)

ב. תקנת לקוחות שמי שרואה חפץ גנוב אצל חבירו משלם כסף ולוקחו וכאן יש חשש דומה ומצוי.

קצות - פרע בעדים אף ללא שובר לווה פטור. (בשובר בלא עדים הסתפק)

א. פרעון בעדים אף ללא שובר יש קול, הלוואה עושים בצנעה אך פרעון פורעים בפרהסיה.

ב. תקנת השוק אומר שהבא להוציא חפצו הגנוב משלם למי שמוציא ממנו וכאן הלוה לא בא להוציא אלא מבקש להפטר **וכן הקשה רע״א.**

נתיבות - העיקר כתומים שאם העדים מעידים שהמלוה הוציא את השטר בעת התביעה אף כשפרע בעדים בלא שטר הלוה פטור, אבל אם לא הוציא או כשאין עדים חייב לפרוע למי שמוציא את השטר משום שהתברר למפרע שלו השתעבד.

ממרני/ממר״מ (לקוח מסימן נ״ד, דומה לשטר שכל המוציא יגבה בו רק שאין גובים ממשועבדים)

פתחי תשובה

הסבר ממרני/ממר״מ

׳היינו שהלוה חותם חתימת ידו באמצע המגילה, וכותב מעבר לדף מכוון נגד החתימה בזה הלשון, משמעות שט״ח זה על החתום מעבר לדף מסך מאה זהובים זמן פרעון ר״ח ניסן. ויש לשטר זה כל תוקף שטרות שבעולם, רק שאין לו דין שטר גמור לטרוף ממשעבדי, אבל מבני חורין גבי ואפילו מיורשים, ואינו יכול לטעון פרעתי אם (כאשר) יכולים לקיים חתימת יד הלוה החתום בשטר זה, ויכול אדם ליתן לחבירו שטר זה אפילו בלא כתיבה ומסירה ואפילו בלא הרשאה, וכל המוציאו גובה בו והכל כמנהג התגרים.׳[284]

אבד ממרני ולוה מודה שלא פרע

תשובת צמח צדק - מנהג דיינים להכריז במקרה זה שכל מי שלא יבוא לבית דין עד ל׳ יום, יבטלו זכויותיו ולאחר מכן נותנים ללוה כתב זכויות וישלם למלוה **אולם הדין**: אם ידוע שהממר״ם היה בידו שובר יועיל ויפרע, ואם אין ידוע שהשטר היה בידו לא יועיל שובר ולא יפרע עד שיקבל המלוה לשלם אם יוזק לוה. **וכן**

---

[283] לגבי מה הדין שהמוציא מודה שמצא שטר חוב כזה ובא לגבות בו ראה כאן.

[284] פת״ש ס״ק א׳

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

גבעת שאול - גם שאין ידוע ששטר בידו ושמישהו תובע בממר״ם זה אחר הכרזה, לוה משלם ונוטל שובר ושובר כזה יועיל. (לענ״ד כל דבריו תמוהים).

נתיבות (ותומים) בסימן נ׳ - בשטר ממר״ם שדינו שכל המוציא גובה בו צריך שיוציא הממר״ם תחת ידו בשעת כתיבת השובר ולכן לוה פטור מלשם במקרה זה.

רדב״ז - לוה יכול לחשוש שמא ימצא מישהו השטר אך מ״מ יש לכוף לוה לשלם כאשר מלוה מתחייב לסלק היזקו **(הפת״ש מדמה לצמח צדק** אולם ברדב״ז נראה שמהדין פטור לגמרי ורק לפנים משורת הדין יפרע).

שער משפט - דברי **צמח צדק ורדב״ז** אינם מוכרחים אבל מ״מ כבר הורו זקנים ולהם שומעים.

נאות דשא - הסכים לצמח צדק ואם לוה טוען בברי שלא נאבד באונס, לוה נשבע פטור מלשלם.

חמדת שלמה - העיקר **כמנהג הדיינים** בתשובת צמח צדק, שאחרי ההכרזה חייב הלוה לשלם, נתינת שובר נועדה שהמלוה לא יגבה פעמיים אך לא חוששים לאדם אחר (למעשה הורה להתפשר בשלל דעת צמח צדק)

(ר׳ עקיבא איגר - אמנם מפשט סוגיה נראה שחז״ל האלימו כח הלוה שלא יפרע במקום שיכול להגיע לידי הפסד ורק במקום שעל ידי טורח אין חשש זה חייבוהו לטרוח ויכתב שובר אבל העיקר שהאלימו רק שהחשש שמלוה יפרע פעמים ולא איש אחר ולמעשה מסכים ל**חמדת שלמה.)**

טוען ונטען בין מוציא שטר חוב ללוה במקרים השונים נתיבות ס״ק ד

1. מוציא טוען שהוא המלוה ולוה טוען שפרע - רשאי לוה לטעון שישבע שלא פרע.
2. מוציא טוען שקנה מאחר ולוה טוען שפרע לאחר - **ראה כאן שלש״ך** גובה בלא שבועה **ולתומים ולנתיבות** או שישבע המוכר שלא נפרע ואם אינו רוצה נשבע המוציא שלא פקדו המוכר.
3. מוציא טוען שהוא שליח ולוה טוען שפרע למשלח - על המשלח להישבע.
4. מוציא טוען שהוא המלוה ולוה טוען שהמוציא קנה מאחר והוא פרע לאחר - גובה בלא שבועה. (כאשר אדם טוען טענת ברי שעל פי אותה טענה פלוני רק חייב לו שבועה אין חייבים שבועה עליה)
5. מוציא טוען שקנה מאחר ולוה טוען שיש לאחר חוב אצלו כנגד החוב - גובה בלא שבועה.
6. מוציא מצא השטר שכתוב לכל מוציאו ולוה טוען נפל מאחר ולא פרעתי- גובה. כך התחייב בשטר. **וכן פסק ערוך השלחן**[285]

כיצד התחייבות לאדם שאינו מוגדר בעת ההתחייבות חלה (לכל מי שיוציא שטר זה) (מסימן ס״א)

קצות ודגול מרבבה- הדרך החלות שמקבל השטר הראשון הוא שליח לקנות עבור מי ש**יתברר** שיוציא את השטר. לגוי אין שליחות ולכן אם חזר בו קודם שהגיע לגוי השטר לא חל אולם לכשיגיע קנה השטר וכתבו שכן מפורש **ברא״ש** רק לשיטת הרא״ש עדים בחתימתם הם המזכין מדין שליחות. (במקרה זה צריך לומר דווקא שהגיע השטר לגוי באותו יום שרשום השעבוד שאם לא כן הוא שטר מוקדם).

נתיבות - החיוב אינו מדין זכין ושליחות. אדם יכול לחייב את עצמו בדיבור בלא שטר, ואין מתן השטר יוצר את ההתחייבות אלא דיבורו (השטר כן תנאי לקול בשביל שעבוד לקוחות) ולכן גם לכותי ישתעבד.

האם יש בעיה של ברירה בכל המוציאו

רמב״ן - משתעבד מדרבנן.

[285] סימן נ׳ אות ג׳ ונראה שזו דעת תוספות ב״ב קע״ב : אך הרשב״א (שו״ת חלק ב׳ סימן קל״ה) ונ״י חולקים על זה ראה דף מקורות בנושא : https://drive.google.com/file/d/1ltBkcPMsiZSkE6ktB56hwfj0ug7v9T_N/view?usp=sharing

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

ר"ן ונימוקי יוסף - אין ברירה' רק במקרה של 'אי דהאי לאו דהאי' בשטר זה כיוון שיכול לחול בזה אחר זה (יכול להוציאו אחד ויאמר אין לי כעת ויוציאו האחר וכו') הדין שיש ברירה ומשתעבד.

נתיבות - העיקר **כרא"ש** שכאשר אדם מתחייב/משתעבד/ מקנה באופן של ברירה שגם כאשר יתברר הדבר הוא יוכל להתחייב/לשעבד/ להקנות למי שהוברר הדבר שהוא זה שצוין, אין בכך ברירה והחיוב חל.

שאלות ממבחנים

1. א. שטר שכתוב בו בכת"י הלוה אני ראובן לויתי ממך מנה. ולא צוין בו שם המלוה, ועדים חתומים למטה מכתב ידו.

א. האם יכול ראובן לטעון לא ממך לויתי אלא מאחר? (פרט כל החילוקים בזה) **סעיף א עיין ש"ך, קצות**

ראה במקרה של שטר גמור שאינו נאמן לומר פרעתי כנגדו - נפסק שלא חוששים לנפילה -

ב. מה הדין בזה אם אין חתומים עליו עדים?

ראה במקרה של כתב יד שנאמן להלכה (רמב"ם שו"ע ש"ך אך לא לרמ"א) לומר פרעתי כנגדו -

2. שטר שכתוב בו שמתחייב בסכום כסף מסוים למי שיוציא שטר זה, האם יש תקף להתחיבות זו? **סעיף א ברמ"א**

רמ"א כתב שחייב הדין מבוסס על סימן מ' שהתחייבות חדשה בשטר מועילה ולסימן ס"א שאפשר להתחייב מעכשיו סכום מבורר לאדם שאינו מבורר.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן נ״א - שטר שאין בו אלא עד אחד או אחד מהם פסול

מקורות

בבא בתרא קס״ה (עד אחד בכתב ועד אחד בפה).

גיטין כ״ב: ופ״ו; כתובות צ״ד: (עדי מסירה כרתי האם להלכה רק בגיטין או גם בשאר שטרות)

ראשונים ופסיקת הלכה

עד אחד בשטר

עד אחד בכתב ועד אחד בעל פה

ע״פ בבא בתרא קס״ה - אביי - פסול.

אמימר - כשר **וכן לפי המסורת של אמימר הכריע רב ירמיה. וכן פסקו רי״ף רמב״ם רא״ש וריב״ש.**

במה נחלקו אביי ואמימר

רשב״ם - במקרה שעד אחד בלבד היה כתוב בשטר ועד שני ראה ההלואה דעת **אביי** שבקיום השטר ניתן להחשיב את הכתב כעדות על פה לגבות בטענת להד״מ מנכסים בני חורין בלבד. **ואמימר** סובר שבמקרה זה גובים אף ממשועבדים.

רמב״ן, ר׳ יונה, תרומות בשם ר״י מיגאש,רשב״א ורמב״ם - במקרה שעד אחד בלבד היה כתוב בשטר ועד שני ראה ההלואה דעת **אביי** שהשטר אינו חשוב כלום (מפי כתבם) ולכן יש כאן רק עדות של העד על פה ואילו **אמימר** סובר שבמקרה זה גובים מנכסים בני חורין בלבד (**לר״י מיגאש** מועיל אף כנגד טענת פרעתי).

תוספות ורא״ש - לא נחלקו במקרה שעד אחד בלבד היה כתוב בשטר ועד שני ראה ההלואה משום שבזה גם **אמימר** מודה שעד אחד בשטר אפילו מקויים אינו מתקבל בבית דין (משום מפי כתבם), **נחלקו במקרה** שעד אחד בלבד היה כתוב בשטר ועד שני מסר את השטר ללוה ואין ידוע אם העד החתום ראה את המסירה **אביי** אין שני עדי מסירה ופסול **אמימר** כשאין ידוע אחרת אומרים [חזקה] שעד החתום בשטר אף נמסר בפניו.

ירושלמי, נימוקי יוסף (ומרדכי) - מדובר במקרה ששני עדים חתומים בשטר והצליחו לקיים רק כתב יד של אחד ויש עד שני על ההלוואה. (אבל **רמב״ן, ר׳ יונה ותרומות** סוברים ש**בבלי** שסתם חולק על **ירושלמי).**

רשב״א ור״ן - ירושלמי הוא כדעת אביי **וכפירוש הרמב״ן** אבל הלכה כדעת אמימר בבלי. וסוברים שהטעם לאמימר שעד אחד בכתב כשר אף שאין כמאן דנחקרה כ**דעת רבנו תם** שכל הראוי לבילה אין בילה מעכבתו.

שו״ע - במקרה שעד אחד בלבד היה כתוב בשטר ועד שני ראה ההלואה גובה מבני חורין **במקרה** שעד אחד בלבד היה כתוב בשטר ועד שני מסר את השטר ללוה ואין ידוע אם העד החתום ראה את המסירה, גובה ממשועבדים ואם העד בכתב אומר שלא ראה המסירה גובה מבני חורין[286].

אמר העד שאינו חתום קניתי מידו על הלוואה

טור בשם הרמב״ם - ׳הרי כשטר גמור׳ - דהיינו גובה מלקוחות **וכן דעת הסמ״ע והקצות.**

בית יוסף בהבנת הרמב״ם - ׳מצטרפים לעשות המלווה בשטר ואינו [לעניין שאינו] יכול לומר פרעתי׳ - אך אינו גובה מלקוחות. **וכן דעת הש״ך** וביאר החילוק ממקרה של קנה בפני שניים שדינו שגובה מלקוחות אף שלא נכתב שטר שכאן מדובר שמעשה הקניין היה רק בפני אחד [ואין לו קול].

---

[286] לכאורה הדין שכאשר עד החתימה אומר שהשטר לא נמסר בפניו לא גובים ממשועבדים תלוי במחלוקת **רא״ש ותוספות עם הר״ן** בהבנה מדוע שיש עדי חתימה גובים ממשועבדים ל**רא״ש ותוספות** הסיבה שמן הסתם נמסר בעדי מסירה, ו**לר״ן** אף שודאי לא נמסר בעדים גובים ממשועבדים מכח ׳אנן סהדי׳, אף במקרה שעד החתימה אומר שלא נמסר בפניו ניתן לגבות ממשובדים אף במקרה זה מכח ׳אנן סהדי׳ וראה תומים אולם נראה ששטר בעד אחד אין לו קול, שעד החתימה לא יוציא קול שמא בכל דין ימסרו בלא עדים ועד המסירה הוא רק עד אחד ואין לו קול ורק שיש או שני עדי חתימה או שני עדי מסירה יש קול. ונתיבות ותומים תירץ באופן אחר.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

שני שטרות שחתום בהם עד אחד וידוע שנמסרו בפני עד אחד בלבד

תוספות - אינו שטר ואינו גובה כלל (מפי כתבם).

רא״ש - גובה מבני חורין שאין קול.

רמ״א - ׳אפילו היו כאן ב׳ שטרות שכל אחד חתום עליו עד אחד, ונמסר רק לפני עד אחד, אינן מצטרפין לטרוף ממשעבדי (טור). **(ראה ׳ביאור שיטת הרמ״א׳ בסיכום לסימן מ״ו)**

סמ״ע - מ״ש הטור בסעיף ב׳ ומור״ם כאן, אינו טורף ממשעבדי, ר״ל ממשעבדי עכ״פ אינו טורף, ומבני חורין יש להסתפק.

ש״ך[287] ונתיבות - כרא״ש, גובים מבני חורין. שטר בעד אחד שנכתב מדעת המתחייב אין בו מפי כתבם.

קצות - בכתב יש שני בעיות א. מפי כתבם. ב. עד מפי עד. איסור מפי כתבם מותר **לפי פסיקת הרמ״א כריב״ש** בדיני ממונות, בקצות משמע שאם בית דין עצמם מכירים את כתב העד לא צריך שיזכור העד את העדות כי זה נחשב שהעד העיד בשעה שנכתב ובית דין שומע כעת את דבריו ורק במקרה שכתב יד העד מקוים צריך שיזכור העדות. (ראה גם חידושי **הרשב״א והר״ן** בבא בתרא קס״ה. שכתבו באופן דומה)

אולם דין שטר של כמאן דנחקרה יש דווקא לדבר הנמסר: א. בשני עדים ב. מדעת המתחייב.

הרמ״א פסק בדרך של תירוץ א׳ (אם שינוים קלים) שכשיש שני עדים [ומדעת המתחייב] נחשב שנחקרה עדותם אף שאינם זוכרים, ואף שני עדים בשני שטרות הדין נכון,(לענ״ד חלק זה אינו מוכרח **ברמ״א ר״ן ורשב״א**) כי יש שני עדים שחתומים על שטר ונחקרה עדותם. ואין זה נחשב ׳עד אחד בבית דין זה ועד אחד בבית דין אחר׳ שהמעידים על כך נחשבים עד מפי עד, כיוון ששני השטרות מקוימים לפנינו באותו בית דין.

הגר״א - אבל מב״ח גבי מחמת ב׳ עדי מסירה של ב׳ השטרות אבל מחמת השטרות אפי׳ מב״ח לא גבי דה״ל מפי כתבם **כמ״ש תוס׳ בב״ב ובכתובות.**

שטר בעד אחד בלבד וקיימוהו

ירושלמי, תוספות, שאלתות על פי הב״י, ראב״ד - אינו שטר ואינו גובה כלל (מפי כתבם). אף בלהד״ם.

לסוברים שנחשב כעדות עד אחד

רשב״א - הדבר תלוי במחלוקת אם שטר כגון כתב ידו שאין בו שעבוד נכסים נאמן לומר פרעתי, נאמן.

(הקצות ציין שרשב״ם סובר להיפך מהרשב״א שבכתב יד אין נאמן לומר פרעתי ובעד אחד נאמן לומר פרעתי)

רמב״ם - רשאי להשבע להכחיש הלוואה אך אינו יכול לטעון פרעתי ומתוך שאינו יכול להישבע משלם. **הכסף משנה** מבאר שלמרות שאין כאן שעבוד נכסים ובכתב ידו דעת הרמב״ם שנאמן לומר פרעתי ולא אמרינן ׳שטרך בידי מאי בעי׳ כשטרח המלוה להשביע עד אחד אינו נאמן.

מגיד משנה תמה על הרמב״ם אף שנתייחס אל עד אחד בשטר כעדות למה יהיה עדיף משני עדים בעל פה **לדעת הש״ך ברמב״ם** אם העד גם טוען שלא פרע רשאי להשבע להכחיש העד **ואילו הקצות חולק. הנתיבות מבאר שמחלוקתם תלויה בשני תירוצי תוספות** מדוע בנסכא דרבי אבא העד לא יכול להשבע **הש״ך** סבר שכיוון שבטענת דידי חטפתי או פרעתי אין העזה נגד העד כמו בהכחשתו לא יהיה נאמן ולכן במקרה שהוא מעיז בטענתו רשאי ואילו **הקצות** סבר כתירוץ שעדות עד אחד שלא הוכחש היא כשני עדים וממילא טענת של חטפתי או פרעתי אינה מתקבלת.

שו״ע - סתם כרמב״ם וי״א שנאמן בשבועה [**ש״ך, הגר״א -** כוונתו להיסת] **הש״ך והב״ח הכריעו** שהעיקר כוי״א.(כיון שהוא עד אחד לא חשש להניחו בידו.

---

[287] בס״ק א׳ ובסימן מ״ו ס״ק ל״ג ואף שלשיטתו עדים בשני שטרות דינו כשני עדים בשטר אחד, זה לגבי הדין ההלכתי של כמאן דנחקרה ושליטת הטור אפילו לא צריך שיזכור העד וכן ניתן לקיים כתב זה אף שאין הדיין מכירו ואין זה נחשב כעד מפי עד אך מכל מקום לא השיג על הרא״ש ולשון רמ״א שאינו גובה ממשועבדים כי מודה שלא יוצא קול באופן זה.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

פסול או קרוב בשטר

שרק שניים חתומים ואחד מהם קרוב או פסול

רמב״ם על פי הבנת ב״י וסמ״ע - קשה להניח שרווחא שביק שהרי סתם שטר הוא בשניים.

בה״ג, רמב״ם על פי הבנת הבדק הבית והש״ך - גם במקרה זה אומרים רווחא שביק (והב״י חזר בו בב״ה).

שו״ע - סתם הרי הוא כחרס וי״א שדינו כשטר שאין חתום בו אלא עד אחד. (אם לא ידוע שישבו כאחד).

ט״ז - ישבו כאחד - השטר בטל. ידוע שרווחא שביק - דינו כשטר בעד אחד. המחלוקת לתלות כשלא ידוע.

ש״ך (והגר״א) - הכל מודים שבסתם תולים, שו״ע כתב בלשון וי״א כי דברי הרמב״ם נתונים לפרשנות.

שיש שניים חתומים בשטר כשרים ובנוסף עוד פסולים (סעיפים׳ ד-ה׳ מסוכמים בסיכום בסימן מ״ה)

שטר שכתוב בו לשניים והעדים רחוקים לאחד וקרובים לשני

ירושלמי (גיטין פ״א ה״א)

רב האי, רבינו אפרים ורמ״ה - כשר לאותו שהוא רחוק ממנו.

ר׳ חננאל, רי״ף, רא״ש ורמב״ם - השטר פסול. **וכן הכריע הב״י.**

היכולת להסתלק במקרה זה

רשב״א רא״ש ושו״ע - סילוק מועיל.

ש״ך והגר״א - דברי שו״ע תמוהים, סילוק לא יועיל להכשיר העדות בשטר למפרע אלא אם כן הסתלק קודם כתיבת השטר או בעדות בעל פה והסתלק קודם שהעידו בבית דין. **וכן כתב תומים -** ושברשב״א מפורש שלא מועיל סילוק בשטר.

רמב״ם עיטור שו״ע - כתב חצר לאחד וחצר לשני אלו שני עדויות נפרדות ובטל לאחד לא בטל לשני.

מהר״ם פדואה, רמ״א - בטל השטר לדבר אחד העומד בפני עצמו לא בטל לדבר שני.

עדי מסירה כרתי

רמב״ם, ר״י, רא״ש וטור - הלכה כר׳ אלעזר שעדי מסירה כרתי בין בגיטין בין בשאר שטרות.

רמב״ן ורי״ף - הלכה כר׳ אלעזר שעדי מסירה כרתי רק בגיטין אבל לא בשאר שטרות.

שו״ע - עדי מסירה כרתי אף בשטרות וניתן לגבות בשטר שניתן בעדים ולא חתומים בו עדים. (כל שאין בו בעיות של מזוייף מתוכו כגון חתומים בו עדים פסולים). **הגר״א -** ׳ קי״ל כוותיה ... וכן דעת רוב הפוסקים׳.

ש״ך - אף **הר״ן, הרשב״א, העיטור, ראב״ד בעל תרומות ועוד סברו** שעדי מסירה כרתי רק בגיטין אך לא בשטרות, ולכן ניתן לומר ׳קים לי׳ כמותם ולא יגבה ממשועבדים בשטר שניתן בעדי מסירה בלבד.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

שאלות ממבחנים

1. מה הדין בראובן שהוציא שטר על שמעון חתום בעד אחד ושמעון טוען פרעתי. האם שמעון חייב לישבע מחמת עד אחד? **סעיף ב ע״י גר״א, סמ״ע, קצות**

ראה שטר בעד אחד בלבד וקיימוהו

2. מה דין שטר שבין העדים נמצא קרוב או פסול, והאם הכשרים יכולים להעיד לאחר זמן בעדות בפני עצמן? **סעיף ב עיין בס׳ מה סעיף יב ובש״ך שם, ועיין בסי׳ לו כולו**

סוכם בסיכום בסימן מ״ה

3. היו כתובים בשטר שנים או שלשה דברים, נתבטל דבר אחד בשטר, האם נתבטל כל השטר? **סעיף ו וברמ״א שם מהר״ם פדואה, רמ״א - בטל השטר לדבר אחד העומד בפני עצמו לא בטל לדבר שני.**

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן נ״ב - שטר שיש בו ריבית או קרוע

מקורות

בבא קמא ל׳ : ; בבא מציעא ע״ב. (שטר שכתוב בו ריבית).

בבא בתרא קס״ח : (נקרע - פסול, נתקרע - כשר ; נמחק או נטשטש, אם רישומו ניכר - כשר).

ראשונים ופסיקת הלכה

שטר שיש בו ריבית

שטר שיש בו ריבית

רבי מאיר - קונסין אותו ואינו גובה לא את הקרן ולא את הריבית.

חכמים - גובה את הקרן ולא את הריבית. **והלכה כחכמים**. **תוספות ורא״ש -** גובה אף ממשועבדים.

מדוע עדים החתומים על השטר לא נפסלו לעדות על חתימה על שותפות באיסור ריבית (כפול לסימן ל״ד)

תוספות תירוץ א׳, רא״ש בשם תשובת הגאונים, רמב״ם לפי ב״י - העדים אינם חוטאים במזיד משום שאינם מודעים לכך שגם לחתימתם יש איסור.

תוספות תירוץ ב׳ - דווקא במקרה של ריבית דרבנן אין העדים נפסלים שבאיסור דרבנן נפסלים רק באיסור של חמדת ממון.

רמב״ם לפי הגר״א[288] וב״י[289] - אף שאסור מהתורה אין זה לאו של ׳רשע׳ (שלוקים עליו), ואין זה איסור של חמדת ממון.

רמב״ן - העדים נפסלו, אלא אם כן יכולים לטעון שלא ידעו על הריבית כגון שלא מצוין ריבית בשטר.

קצות (לפי הרמב״ם) - פסול חמס/חימוד ממון הוא מטעם חשש משקר והפסול מתגלה בשעת העבירה אך חוששים שגם קודם הביצוע שיקר, אך פסול עבירת ״רשע״ הוא מטעם גזרת הכתוב ורק לאחר ביצוע העבירה הפוסלת נפסל לעדות. עדים החתומים על ריבית יתכן שלוקים על חתימתם (לפי משנה למלך וגידולי התרומה) אך נפסלים רק לאחר חתימתם ובעת חתימתם היו כשרים.

נתיבות - ניתן להסכים לעקרון של הקצות אבל תירוצו אינו נכון לעניין עדים החתומים על ריבית. במקרה של שטר המסירה היא הקובעת ובשעת מסירה היו פסולים.

משובב - כאשר יש עדי חתימה בפני הלוה והמלוה יש ׳אנן סהדי׳ שהיה מסירה ולא צריך עדות של עדים כשרים ולכן אף אם מתו העדים בין חתימה למסירה והשטר נמצא ביד המלוה גובה בו כי יש אנן סהדי על המסירה והוא הדין אם נפסלו בין חתימה למסירה.

באיזה שטר נחלקו רבי מאיר וחכמים

רש״י, תוספות, רא״ש ורמב״ם - נחלקו בשטר שמצוין בו בפירוש סכום הקרן וסכום הריבית.

במקרה של שטר שלא מצוין בו מהו הקרן והריבית - השטר פסול שעלולים לגבות בו שלא כהוגן.

האם במקרה זה גובה הקרן מבני חורין כאשר הלוה מודה

רמ״א - יש אומרים - גובה קרן ויש אומרים - קונסים אותו ואינו גובה כלל.

סמ״ע - הדעה שגובה היא דעת מהרי״ק והדעה שאינו גובה זו דעת תוספות.

---

[288] הגר״א בסימן ל״ד ס״ק ג׳

[289] בית יוסף סימן ל״ד סעיף ט״ז

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

ש״ך - לכל הדעות גובה הקרן שהרי שיטת חכמים שלא קונסים על הקרן בשל מעבר האיסור, והפסול בשטר שעלולים לגבות בו הריבית הוא פסול בשטר ואין סיבה לקנוס על הקרן בשל פסול בשטר. **וכן כתבו הט״ז הגר״א ונתיבות.**

רמב״ן - נחלקו בשטר שלא מצוין בו מהו הקרן והריבית ולכן העדים החתומים עליו אינם פסולים. (ושונה משטר מוקדם שאת הקרן שבשטר יגבה כהוגן מלקוחות ולא גזרינן היתר אטו איסור)

<u>במקרה של שטר שמצוין בו בפירוש סכום הקרן וסכום הריבית</u> - העדים פסולים והשטר פסול אך אם לוה מודה או שיש עדים אחרים שראו ההלואה גובה הקרן מבני חורין.

שו״ע - פסק **כתוספות, רא״ש ורמב״ם. רמ״א וסמ״ע** לא השיגו.

ב״ח - כתב המגיד העיקר **כרמב״ן.**

ש״ך - ׳ספיקא דדינא׳.

רע״א - בתשובת **הרשד״ם** כתוב לא חוששים לרמב״ן וכ״ש בשטר של יתומים.

שטר שיש בו ריבית דרבנן שאינה מפורשת

גידולי תרומה וש״ך - אף התוספות מודים שגובה ממשועבדים.

רע״א, שער משפט - לתוספות השטר פסול אף בריבית דרבנן.[290]

שטר שנקרע נמחק או נטשטש

נקרע קרע בית דין פסול

רב יהודה - מקום העדים ומקום הזמן ומקום התורף.

ר״ן ונימוקי יוסף - או קתני, די שאחד מהם קרוע. **גידולי התרומה -** צריך ששלושתם יקרעו.

הב״ח כתב בסתם **כר״ן** ומשמע שזו הכרעת **הש״ך.**

אביי - שתי וערב.

רי״ף, רא״ש, רשב״א, רב האי וטור - לא נחלקו, וכל אחד מהמקרים פוסל.

הגהות אשרי בשם ריב״ם, הבנת ב״י ברמב״ם - אביי חלק על רב יהודה. אביי סובר שבמקרה שקרוע מקום העדים הזמן והתורף כשר כל שלא נקרע שתי וערב והלכה כאביי.

שו״ע - כל אחד מהמקרים פוסל.

רא״ש -אף אם ניכר שנקרע בסכין פסול **וכן פסק בשו״ע.**

נקרע לשניים

בעל התרומות נקרע לשניים ואינו מעורה כלל גרוע מקרה בית דין ופסול **וכן פסק שו״ע.**

סמ״ע ב״ח - אם נקרע בכפליו תולים במשמוש היד וכשר.

ש״ך - אפילו נקרע בכפליו פסול שאין דרכו שיקרע הכל בבת אחת והיה לו ללכת קודם לבית דין ולעשות חדש.

תומים, נתיבות ועטרת צבי - נהגו לפסוק כסמ״ע.

[290] ולכן אחד התירוצים מדוע עדים לא נפסלו היה שמדובר בריבית דרבנן מפורשת ובפסול דרבנן בעינן חמס ולא תרצו שזו ריבית שאינה דרבנן שאינה מפורשת ולכן העדים לא ידעו.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן נ״ג - שלא לשנות השטר

מקורות

בבא בתרא קע״ב. (ואמר רבא: האי מאן דנקיט תרי שטרי בני חמשין חמשין, ואמר: שוינהו ניהלי חד בר מאה - לא משוינן ליה... אמר רב אשי: האי מאן דנקיט שטרא בר מאה זוזי, ואמר: שוונהי ניהלי חד בר חמשין - לא משוינא ליה).

ראשונים ופסיקת הלכה

שלא לשנות השטר

שו״ע - מי שיש לו שטר על חבירו במנה, ואמר: עשו לי שנים מחמשים חמשים; או שיש לו שנים של חמשים חמשים, ואמר שיעשו לו אחד של מנה, אין שומעין לו. **הגה:** ואפילו ידעינן שאין השטר הראשון פרוע, אסור לשנות אלא מרצון הלוה (**המגיד פ׳ כ״ג מהל׳ מלוה ורבינו ירוחם** (הובא בב״י)). ואפילו יש לו אחד של מאה, ואומר שיקרעוהו ויעשה לו אחד של חמשים, אין שומעין לו, שמא פרע לו אותו של מאה וכתב לו עליו שובר, ויוציא זה של חמשים ויאמר: זה שטר אחר הוא, ויגבה בו.

כשלמלוה יש שני שטרות על לוה אחד באותו יום האם ניתן לכוף לפרעו יחד

ב״ח - מהרמב״ם נראה שלא ניתן אבל הב״ח תמה ׳ותימה גדולה מנין לו זה׳.

ש״ך - ניתן.

כמה מלוים ששווים בשעבוד ואין ללוה מספיק קרקע האם מתחלקים בשוה לפי מלוים או לפי שטרות

ש״ך - לפי שטרות. (ולכן תמה למה ניתן מדעת שניהם לכתוב משטר של מנה שני שטרות של חמישים ולא חוששים לקנוניה והעמיד באופן שהדבר צוין).

ב״ח - בשטרות רגילים לפי מלוים וממרני או בשטר שלא צריך כתיבה ומסירה לפי שטרות.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן נ״ד - דין אסמכתא ואם כותבין שובר וכיצד כותבין אותו

הערה: דין אסמכתא בפרע מקצת חובו נמצא בטור בסימן זה ובשו״ע בסימן נ״ה[291] ולכן יסוכם שם.

מקורות

בבא בתרא ק״ע: - קע״א: (פרע מקצת חובו) קס״ח. (אסמכתא בהשליש שטרו)

ראשונים ופסיקת הלכה

מי שפרע מקצת חובו

ר׳ יהודה - יחליף [רשב״ם בעדים מזמן ראשון] .

ר׳ יוסי - מלוה יכול להעדיף כתיבת שובר ושלא יחליפו לו שטר מזמן שני [כדי שהלוה יחשוש לאבד שובר ויפרע הכל].

רב הונא אמר רב - אין הלכה לא כר׳ יוסי ולא כר׳ יהודה אלא ב״ד יחליפו ויכתבו מזמן ראשון. (עדים אינם יכולים לכתוב מזמן ראשון ובכללי הדין שאין כותבים שובר).

מחלוקת המשכית מלוה שאבד שטרו

רב ושמואל - אין כותבים שובר, נמצא לוה צריך לשמור שוברו מעכברים.

ריש לקיש ור׳ יוחנן - כתובים שובר, עבד לוה לאיש מלוה. **וכן נפסק בגמרא.**

רי״ף - כתב רק דעת **ר׳ יוסי** והשמיט את דעת רב.

טור ושו״ע - הבחירה של המלוה האם לכתוב שובר או שבית דין יכתבו לו שטר על הנותר, מזמן ראשון.

הערת הש״ך - כל זה כאשר לא סיכמו מראש שיהיו כמה שלבים לפרעון, אבל הגיע זמן לפרעון חלק מהשטר בלבד ופרע לו אותו חלק. לוה כופה את המלוה להחליף שטר או לכתוב פרעון על השטר. **וכן הסכים בנתיבות.**

הבעיה של העדים לכתוב שטר מזמן ראשון למי שפרע מקצת חובו

רשב״ם, רמב״ן, רשב״א, ריטב״א ור״ן - שעבוד שבשטר בטל ושטר החדש הוא מוקדם.

תוספות - שעבוד החוב הנותר לא פקע, אך גזרו שעדים לא יכתבו שטר חוב מזמן ראשון שדומה למוקדם.

האם עדים רשאים לכתוב מזמן שני שלא מדעת המתחייב לדעת תוספות

(סמ״ע - הביא לשון **הגהות אשרי שפסק כרשב״ם** שכבר עשו שליחותם).

ב״ח - רשאים, (השעבוד קיים ואין חשש נראה כמוקדם).

ש״ך ונתיבות - אסור (שאף ששעבוד לא בטל, כל שלא נכתב מדעת מתחייב יש איסור מפי כתבם).

שכר השובר

רמ״א בשם נימוקי יוסף - [אם מלוה העדיף לכתוב שובר ולא להחליף] ׳מלוה יתן שכר הסופר לכתוב השובר.[**סמ״ע:** כיון שבחר בשובר לטובתו] ואם אין שטר למלוה, והלוה מבקש ממנו שובר, הוא יתן השכר׳.

ש״ך והגר״א - פורע מקצת חובו כיון שאילו לוה פרע הכל לא היה צריך לשובר - לוה משלם. **והסכימו תומים ונתיבות.** כשאין שטר: אם אבד המלוה - מלוה משלם, לא נכתב (אל תפרעני אלא בעדים) - לוה משלם.

אבד שטרו ולוה מודה שלא פרע נפסק שכותבים שובר

כשלוה אינו מאמינו שאבד השטר

רמב״ם שו״ע - טוען שמא לא אבד - אין משביעים על טענת שמא. ברי - ישבע המלוה היסת ואח״כ יפרע.

---

[291] כתב הפרישה בתחילת דין מי שפרע: (א) מי שפרע מקצת חובו כו׳. בספרים של קלף מצאתי שמכאן מתחיל סימן נ״ה כי הוא ענין בפני עצמו וכן הגיה מ״ו ר״ש ז״ל וציין כאן סימן נ״ה ודין שלישות הוא סימן נ״ו ואתי שפיר נמי דלא יהא נחסר סימן נ״ו וק״ל

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

טעם לשבועת היסת (משביעים דווקא על תביעת 'ממון').

מגיד משנה - לוה היה מוכן לשלם פרוטה כדי לקבל את השטר ולקרוע ויהיה בטוח שלא יתבע שוב.

גידולי התרומה - אם מלוה לא איבד השטר והשטר אצלו, לוה פטור מלשלם.

ש״ך - העיקר כמגיד משנה, וכן אם המלוה לא רוצה להישבע היסת, הלוה מחויב לפרוע, מה שכתבו הרמב״ם והשו״ע ישבע היסת ואח״כ יפרע לאו דווקא. במקרה שהמלוה לא איבד שטרו אלא שכעת אינו בידו חז״ל אמרו שלא יפרע כעת הלוה כי אין הפסד למלוה בהמתנה למעות 'אבל שיעכב הלוה המעות בידו ולא יפרע לו כלל עד שיחזיר לו שטרו, זה לא מסתבר כלל'. (ואם אין אפשרות למלוה להביא השטר אף שלא אבד לוה משלם).

קצות - מה שכתב הש״ך: 'אבל שיעכב הלוה המעות בידו ולא יפרע לו כלל עד שיחזיר לו שטרו, זה לא מסתבר כלל' תלוי במחלוקת כאשר אין יכולת ביד המלוה להביא את השטר והשטר ישנו בעולם, **רש״י, תוספות, רשב״א ורמב״ם** אכן סברו כש״ך וכן מפורש **בר״ן**. אולם גידולי התרומה מתאים לשיטת **בעל התרומות.**

ראה עוד בתלות החוב במתן השטר

אין השטר בידי המלוה ולוה מודה שאינו פרוע

שו״ע - אמר המלוה אין השטר עתה בידי יש מי שאומר שאין שומעין לו כיון שהשטר בעולם לא יפרע לו עד שיחזיר שטרו.

כאשר אין יכולת ביד המלוה להביא את השטר והשטר ישנו בעולם

בעל התרומות - לוה פטור מלשלם.

רש״י, תוספות, רשב״א, רמב״ם ור״ן - משלם ויכתבו שובר. **ר״ן -** 'אין השטר בגדר פרעון אלא כפיה הוא מן הבית דין שיחזיר לו שטרו'.

אימתי יכול הלוה להמנע מפרעון מחשש שיתבע לפרוע שוב

פתחי תשובה

הסבר ממרני/ממר״מ

'היינו שהלוה חותם חתימת ידו באמצע המגילה, וכותב מעבר לדף מכוון נגד החתימה בזה הלשון, משמעות שט״ח זה על החתום מעבר לדף מסך מאה זהובים זמן פרעון ר״ח ניסן. ויש לשטר זה כל תוקף שטרות שבעולם, רק שאין לו דין שטר גמור לטרוף ממשעבדי, אבל מבני חורין גבי ואפילו מיורשים, ואינו יכול לטעון פרעתי אם (כאשר) יכולים לקיים חתימת יד הלוה החתום בשטר זה, ויכול אדם ליתן לחבירו שטר זה אפילו בלא כתיבה ומסירה ואפילו בלא הרשאה, וכל המוציאו גובה בו והכל כמנהג התגרים.'[292]

אבד ממרני ולוה מודה שלא פרע

תשובת צמח צדק - מנהג דיינים להכריז במקרה זה שכל מי שלא יבוא לבית דין עד ל' יום, יבטלו זכויותיו ולאחר מכן נותנים ללוה כתב זכויות וישלם למלוה **אולם הדין**: אם ידוע שהממר״ם היה בידו שובר יועיל ויפרע, ואם אין ידוע שהשטר היה בידו לא יועיל שובר ולא יפרע עד שיקבל המלוה לשלם אם יוזק לוה. **וכן כתב עטרת צבי.**

גבעת שאול - גם שאין ידוע ששטר בידו ושמישהו תובע בממר״ם זה אחר הכרזה, לוה משלם ונוטל שובר ושובר כזה יועיל. (לענ״ד כל דבריו תמוהים).

נתיבות - בשטר ממר״ם שדינו שכל המוציא גובה בו צריך שיהיה הממר״ם תחת ידו בשעת כתיבת השובר ולכן לוה פטור מלשם במקרה זה.

---

[292] פת״ש ס״ק א'

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

רדב״ז - לוה יכול לחשוש שמא ימצא מישהו השטר אך מ״מ יש לכוף לוה לשלם כאשר מלוה מתחייב לסלק היזקו **(הפת״ש מדמה לצמח צדק** אולם ברדב״ז נראה שמהדין פטור לגמרי ורק לפנים משורת הדין יפרע**)**.

שער משפט - דברי **צמח צדק ורדב״ז** אינם מוכרחים אבל מ״מ כבר הורו זקנים ולהם שומעים.

נאות דשא - הסכים לצמח צדק ואם לוה טוען בברי שלא נאבד באונס, לוה נשבע פטור מלשלם.

חמדת שלמה - העיקר **כמנהג הדיינים** בתשובת צמח צדק, שאחרי ההכרזה חייב הלוה לשלם, נתינת שובר נועדה שהמלוה לא יגבה פעמיים אך לא חוששים לאדם אחר (למעשה הורה להתפשר בשלל דעת צמח צדק)

(ר׳ עקיבא איגר - אמנם מפשט סוגיה נראה שחז״ל האלימו כח הלוה שלא יפרע במקום שיכול להגיע לידי הפסד ורק במקום שעל ידי טורח אין חשש זה חייבוהו לטרוח ויכתב שובר אבל העיקר שהאלימו רק שהחשש שמלוה יפרע פעמים ולא איש אחר ולמעשה מסכים ל**חמדת שלמה.)**

דיני שובר

שובר מוקדם ושובר מאוחר

שובר מתאריך מוקדם שכל חובות פלוני פרועים

מהר״א ששון וש״ך - כשר. אפילו נכתב שלא מדעת מלוה (שהוא המתחייב בשובר), שגרעו כוח לוה.

תומים - חוששים לקנוניא ושמא ׳חב לאחריני׳.

נתיבות - אין חוששים חשש כפול שגם ׳חב לאחריני׳ ושעושה כן לקנוניא.

שובר שכתוב בו דינרים סתם

בעל התרומות בשם רמב״ן וטור - מבטל השטר. עדים לא ידעו הסכום, ותפיסת מלוה בהפרש לא תועיל.

רשב״א - לא גובים ולא קורעים את השטר ותפיסת מלוה תועיל.

שו״ע - ׳מבטל כל שטר שיש לו עליו׳.

גידולי התרומה וכנסת הגדולה - לדעת הרמב״ן תפיסה לא תועיל

ש״ך (קצות) - רמב״ן כתב <u>דילמא</u> ומסכים **לרשב״א** שתפיסה בחוב פחות שני דינרים תועיל.

עד ועד בכלל? שובר שכתוב בו עד זמן מסוים, האם כולל את אותו זמן. (לקוח מסימן מ״ג)

הרא״ש כתב שתי תשובות שנראות כסותרות **וכך דר״מ הבין**, העוסקות בשובר מחילה כללי של תביעות עד יום מסוים שכתוב בו את אותו תאריך של שטר חוב, באחת כתב שיד בעל השטר על התחתונה ובשנייה כתב ׳עד אותו היום אין אותו היום בכלל דבלשון העולם עד ולא עד בכלל׳.

שו״ע - פסק את שני תשובות הרא״ש **ורמ״א לא השיג**, נראה מדבריו: שובר עם תאריך בלבד או שובר שכתוב בו עד עכשיו - יד בעל השטר על התחתונה, שובר שכתוב עד היום הזה - עד ולא עד בכלל.

הגהות פרישה ודרישה - <u>תירוץ א׳.</u> דווקא כאשר נכתב תאריך ובהמשך כתוב שהמחילה עד התאריך אז מכיוון שחזר על התאריך כוונתו עד ולא עד בכלל <u>תירוץ ב.</u> כאשר כתוב מחילת תביעות סתם הדבר מסופק ואילו כאשר כתוב עד היום הזה הכוונה עד ולא עד בכלל.

ש״ך - החילוק: כתב עד תאריך - עד ולא עד בכלל. כתב עד היום/עכשיו - עד ועד בכלל.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

עיון

הבעיה של העדים לכתוב שטר מזמן ראשון למי שפרע מקצת חובו

רשב״ם - שעבוד שבשטר בטל ושטר החדש הוא מוקדם.

תפיסת רשב״ם את החוב כמשהו שנוצר בשטר מתאימה לשיטתו לגבי המחייב עצמו בקניין ששיטתו היא שכל עוד לא כתבו את השטר לא השתעבד ואף שכותבים כותבים מזמן שני. שיטתו אף מתאימה לתפיסה הפשוטה של שטר ש׳נמחל שעבודו׳ שטר יוצר שעבוד אחד ואותו שעבוד נפרע.

מה שיטתו של רשב״ם במוכר שטר חוב וחזר ומחלו.

תוספות - שעבוד החוב הנותר לא פקע, אך גזרו שעדים לא יכתבו שטר חוב מזמן ראשון שדומה למוקדם.

תלות החוב במתן השטר

חידוש **נתיבות -** מלוה בשטר יש תנאי שהלוה אינו חייב להחזיר אלא אם כן יקבל את השטר בחזרה, בכדי שלא יגבו פעמים בשטר זה, באבד יש תקנה שעל אף התנאי יכתב שובר. (לא ידעתי למה לומר שזו תקנה, ולא שזה כלול בהתחייבות שהסכמת המלוה ללוה ליתן את ההלוואה בשטר היא שרק במקרה שהשטר יהיה תחת ידו יוכל הלוה להתנות את ההחזרה בנתינת השטר אבל המלוה ודאי לא הסכים להלוות ושאם יאבד השטר הלוה לא ישלם והולכים אחר דעת המלוה ההגיונית בזה כי ׳עבד לוה לאיש מלוה׳)

ציטוטים:

שטר אינו לזכרון דברים כמשכון אלא ׳כל זמן שהוא בעין תחת ידו אין הלוה חייב לשלם כלל... שלא התחייב עצמו לשלם אלא בהחזרת השטר׳ ׳טענת הלוה כאיני יודע אם נתחייבתי׳ ׳למ״ד כתובים שובר אינו רק משום תקנה׳ ״כיוון שמכח תנאי אתינן עליה דלא שייך בהנייר שם פרעון כלל׳

קצות[293] - להלכה תקנת בית הדין שלא לפרוע עד שמלוה לא יתן את השטר היא רק כאשר ברור שהשטר תחת ידי מלוה, אבל בכללי לוה חייב למלוה ללא תלות במתן שטר החוב ואינו יכול מעצמו לפטור עצמו בטענת ברי לי ששטר תחת ידיו כי גם אם אמת שהשטר תחת ידיו הלוה חייב.

[293] ס״ק א׳ וב׳

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן נ״ה - דין מי שפרע מקצת חובו והשליש שטרו

מקורות

הערה: דין אסמכתא בפרע מקצת חובו נמצא בטור בסימן נ״ד ובשו״ע בסימן זה ומסוכם כאן. דין שליש נמצא בטור בסימן נ״ה ובשולחן ערוך בסימן נ״ו ומסוכם שם[294]**.**

בבא בתרא קס״ח. (אסמכתא בהשליש שטרו).

נדרים כ״ז. (התפיס זכותו בבית דין אם לא יבוא תוך שלושים יום שפטור במקרה שלא בא באונס).

ראשונים ופסיקת הלכה

אסמכתא

הכל מודים שצריך קניין בבית דין חשוב (למעט הבנת טור ורא״ש ברי״ף שדי בהתפיס בלבד)

מה נקרא בית דין חשוב

מהר״ם - שלושה בקיאים בדיני אסמכתא. ׳והקנו דלא כאסמכתא הפקר בית דין הפקר׳.

רשב״א (והמ״מ) - בית דין שיש לו כוח להפקיר ממון.

נימוקי יוסף - ׳ראויים לדון דיני ממונות ביחיד וראוי לכוף ולדון <u>ויש לו כח להפקיר</u>׳.

רמ״א - כמהר״ם.

האם דווקא בהתפיס זכותו

רי״ף בשם גאון (לדעת הב״י) רמב״ם רמ״ה - צריך.

רשב״ם ורא״ש - לא צריך.

שו״ע - כרי״ף ורמ״ה **ורמ״א -** <u>וי״א</u> כרשב״ם ורא״ש.

חייב עצמו מעכשיו

רשב״א וריב״ש - ׳כל שחייב עצמו במעכשיו אין כאן אסמכתא׳.

ר״ת - אין מעכשיו מסלק אסמכתא... אלא קנין ובית דין חשוב.

פטור במקרה אונס

ש״ך - העיקר כמהר״א ששון רא״ש ור׳ ירוחם שדווקא באונס ׳שכיח ולא שכיח׳ פטור הלוה מהתחייבותו, אבל אונס שכיח לא, שהיה לא להתנות עליו ולא **כמוהרש״ך** שפטר אף במקרה זה.

אונס ביום האחרון (ראה הרחבה בסיכום בסימן כ״א)

ב״י בשם אגודה[295] **-** אינו אונס. הוכחה מבתי הרי חומה, רק מכח תקנה נאנס ביום אחרון די שיתן בבי״ד.

קצות - אונס. יש חילוק בין ׳אונס אינו כמי שעשה׳ ל׳אונס פטור׳. מחייב עצמו לעשות בתנאי בעצמו ונאנס, ׳אונס רחמנא פטריה׳ תנאי בטל. מתנה לתת באחרים ולא עשו - לא קיימו התנאי ולא אומרים כמי שעשו.

נתיבות - האגודה מודה שבממון אונס ביום האחרון נחשב אונס (אם לא באונס שכיח וכש״ך) ונחלק רק בנדרים.

<u>חילוק</u>: אונס רחמנא פטריה - דווקא אנוס גמור שבכל הזמן. ׳על דעת כן לא התננו׳ - אפילו אונס ביום האחרון, אולם על דעת כן לא נדר, צריך היתר חכם ולא ניתר מאליו אך בממון נחשב מקח טעות.

בבתי ערי חומה דין תורה שאונס מחמת מוכר קנוי אחר שנה, מחמת לוקח אינו קנוי אך דווקא אונס גמור.

---

[294] כתב הפרישה בתחילת דין מי שפרע: (א) מי שפרע מקצת חובו כו׳. בספרים של קלף מצאתי שמכאן מתחיל סימן נ״ה כי הוא ענין בפני עצמו וכן הגיה מ״ו ר״ש ז״ל וציין כאן סימן נ״ה ודין שלישות הוא סימן נ״ו ואתי שפיר נמי דלא יהא נחסר סימן נ״ו וק״ל

[295] בסימן ר״ז

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

'נמחל שעבודו' כאשר פרע מקצת חובו והתנה שאם לא יחזיר השטר יהיה בתוקפו

ראי״ש תירוץ א' - גובה כל החוב ואפילו את החלק שלא פרע רק מבני חורין. שעבוד החוב של החלק שפרע מחול וכדי שלא יגבו לגבות אותו ממשועבדים תקנו שכל החוב יפרע מבני חורין.

רמב״ן, ר״ן, נ״י ורא״ש תירוץ ב' 'והאי פירושא ניחא טפי' - כשהתנה שהמעות שנתן עד עתה יהיו מתנה. [**הרא״ש** מנמק גם למה לא יגבו אף מבני חורין את הסכום שפרע, שחוב לא נקנה אלא בכתיבה ומסירה].

מה הדין בלא התנה בתורת מתנה לתירוץ זה

רשב״א - גובה רק את חלק שלא נפרע.

(טור) ושו״ע - כרמב״ן ורשב״א. ובלא בתנה משמע שגובה רק את החלק שלא נפרע ואף ממשועבדים.

רמ״א - בלא התנה 'אינו גובה בו כלום אלא מבני חורין.

ביאור שיטת הרמ״א

סמ״ע - רמ״א פסק כתירוץ ב' בראי״ש ובלא התנה גובה רק את יתרת החוב ורק מבני חורין. גם לתירוץ ב' השטר נפסל כשטר מוקדם שמא יגבה כולו ממשועבדים אך הוסיף 'אבל צ״ע דבדר״מ כתב דגובה כולו מבנ״ח'.

ש״ך - גובה רק את יתרת החוב ממשועבדים. חולק על רמ״א וסמ״ע, **הרא״ש העדיף את תירוץ ב'** שחוב לא נוצר בשטר זה. גזרת הרא״ש היא דווקא במקרה שיש חלק שניתן לגבות רק מבני חורין ואינו מפורש. אם אינו יכול לגבות גם מהלוה כמו כאן ובשטר ריבית, לא גוזרים, שיתברר הדבר על ידי הלוה.

הגר״א (וט״ז) - רמ״א סבר **כתירוץ א'** לפי שלשיטתו שטר שכתוב שם התובע בו לא צריך כתיבה ומסירה[296] אלא די במסירה ושהשליש מחזיר לו השטר נחשב כמסירה אולם כיון שהמסירה אינה באותו יום דינו כשטר מוקדם. להלכה דייק מסימן נ״ז שכתוב שאינו גובה בו ומשמע אף מבני חורין [כתב ש**ברמב״ם** נראה ממה שהגמרא משווה בין מוקדם לחזר ולוה בו והרמב״ם סבר שמוקדם גובים מבני חורין שגובים אולם **הריב״ש ראי״ש ורמ״א סברו** ששטר חספא ולא גובים, (לתרץ את **הרמ״א** ניתן לומר שחז״ל גזרו ששטר זה לא יתקבל בבית דין כשטר מוקדם אבל כן יכול ליצור חוב ובמידה שניהם מודים יגבו אף את החלק שפרע מבני חורין)]

החזיר השליש שטר שלא כהוגן

רשב״א - החזיר למלוה גרמא ופטור, אם מלוה לא גבה עדיין כופים לשליש שיקבל לשלם עליו היזק שיווצר מההחזרה. **וכן פסק רמ״א.**

ראי״ש חייב שליש שהחזיר שטר מכר לאביו.

ש״ך - משאת בנימין כתב שפטור דווקא שהחזיר למלוה אבל החזיר ללוה חייב, גרמי כשורף שטר חברו.

ביאור הקצות - <u>העקרון לחייב:</u> הכל תלוי מי שלב הסופי בהוצאת/פטור ממון.

כאשר אדם תובע בשטר, השטר הוא השלב האחרון ולכן העדים שחתומים בו חייבו.

נתן למלוה - רק שהמלוה יתבע יגבה, ולכן השליש אינו שלב אחרון. נתן ללוה - מונע יכולת תביעה מיידית.

ביאור הנתיבות - <u>העקרון לחייב:</u> ברי היזקא ומיידי חייב, חתמו שקר יוצא קול מיד, וגם בשורף שטר או החזיר ללוה אינו יכול לתבוע בו, החזיר למלוה לא מיידי שלא תובע בו מיד ולא ודאי שמא לא יתבע בו.

חתם סופר - 'מי שבא לידו בתורת שמירה או שליחות חייב אפילו על צד רחוקה ונפלאה' שליש חייב אף בגרמא **וכן פסק הרא״ש. הרמ״א ורשב״א** פטרו דווקא במקרה ששליש החזיר כציווי השלישות אך לא היה לו להחזיר מטעם אסמכתא או אונס. (**פת״ש** סיים שצ״ע על דבריו)

[296] מבואר בסימן מ״ח ובסימן ס״ו סעיף א' (וראה ביאור שיטת הרמ״א בסיכום סימן מ״ח.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

שאלות ממבחנים

1 .א. נתן שטר לשליש והשליש פשע והחזיר השטר ללווה או למלווה, האם מחויב השליש לשלם את ההפסדים ללווה או למלווה? **סעיף א ברמ״א ש״ך קצות פת״ש**

ראה החזיר השליש שטר שלא כהוגן

ב. והאם יש הבדל בין שטרי מחילה, הלוואה או מכירה? **פת״ש קצות**

ראה החזיר השליש שטר שלא כהוגן **ולפי הכתוב שם** החתם סופר **יחייב תמיד כאשר נתן לו לשמור ואילו** לקצות ולנתיבות **שטרי מחילה חייב שטרי הלוואה למלוה פטור ואילו מכר** לקצות **הביא למערער הדבר יגמר ע״י המערער ופטור וגם נתיבות יודה שלא ברי היזק. הביא למחזיק** לקצות **חייב כיון שהדבר נגמר על פיו שלא יוכל המערער להוציא ואילו לנתיבות חייב כי ברי היזק והנזק מיידי.**

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן נ״ו - דין שלישות

דיני שלישות נמצאים בטור בסימן נ״ה ובשו״ע בסימן זה ומסוכם כאן. ראה **תוכן עניינים מפורט**

מקורות

תוספתא בבא מציעא (ליברמן) פרק א׳ הלכות י׳ - י״ג (דיני שליש המצוטטים בגמרות בהקשר אחד).

גיטין ס״ד. (ויכוח האם הבעל נתן גט לפיקדון או השליש מחלוקת רב הונא ורב חסדא)

סנהדרין ל״א (ההיא איתתיא שני לישנות במחלוקת רב נחמן ורבא).

[סנהדרין כ״ד. (נאמן עלי אבא)].

ראשונים ופסיקת הלכה

תוקף מעמד שליש

נאמן במיגו למפרע כשאין אדם חוטא ולא לו (כשאין לו הנאה בדבריו).

קצות (ש״ך והגר״א[297]) - שליח שהאמינו אותו.

נתיבות - קיבל בעלות על ההחלטה האם לתת למקבל שעבורו הושלש.

ראה טעם נאמנות השליש (בידו, באמת מדייק יותר, התחייבות לפעול כדבריו, כיוון שבעל דין סמך עליו).

אין אדם חוטא ולא לו.

בעל התרומות וטור - טעם פטור שבועה היסת [שהתובע תובעו שהוא הזיקו במסירת החפץ] הוא מפני אין אדם חוטא ולא לא.

שליש בזמן ששלישותו בידו

האם שלישות תלויה במיגו

תוספות, רא״ש ונ״י הביאם הש״ך - ׳מדאצטריכינן לטעמא דהא הימניה, שמעינן דשליש נאמן אפילו ליכא מיגו, דאי במיגו לא צריכינן לטעמא דהא הימניה, דאפילו לא הוה שליש מהימן׳. **וכן פסק הגר״א.**

כשבעלי דין מודים שמינהו לשליש

בשטר מקוים

רי״ף, רמב״ם, רא״ש, תרומות, רשב״א ונימוקי יוסף - נאמן בלא מיגו.

שטר שאינו מקוים וטוען שאינו פרוע ולוה טוען מזוייף או פרוע.

טור ושו״ע - שליש אינו נאמן. (נאמן מכח בידו לתת לתובע, אינו נאמן יותר ממצב שהיה השטר אצל התובע).

סמ״ע בשם מהרש״ל - שליש אף אינו מחייב שבועה על שהודה בפניו. יכול לטעון טענת שיטוי או השבעה.

ש״ך - טוען פרוע - לוה משלם, שליש נאמן.(לפי דברי הנתבע היה מצב שהשליש יכול לקיים והאמינו על כך) טוען מזויף - פטור, שליש אינו נאמן.(אין ראיה שהיה זמן שיכל השליש לקיים השטר ולא האמינו לוה בזה)

וחלק על מהרש״ל וסבר כב״ח ששליש מחייב שבועה לפי שאין אדן משטה כשממנה שליח ועדיף מאתה עדי.

קצות - מחלוקת ש״ך ומהרש״ל תלויה האם מועיל מיגו נגד נאמנות, ללוה יש מיגו שהיה יכול לטעון מזויף נגד השליש והיה נאמן וכיוון שנפסק שמועיל מיגו נגד שטר עם נאמנות העיקר כמהרש״ל.

נתיבות - העיקר כש״ך, חלק על דימוי המחלוקת בקצות, על פי סברת הקצות לסוברים שהיכן שמכחיש שמינה אותו לשליש נאמן ואילו כשמודה שמינהו אינו נאמן. שליש מטעם נאמנות בלבד אלא ניתן לו כח ההחלטה על כל מה שבידו לעשות, (כדיין). בטוען מזויף שליש נחשב כעד אחד להשביע.

---

[297] כן נראה מהש״ך בס״ק ל׳ הגר״א ס״ק כ״ג שהשליח אינו יוצר את מעבר הבעלות ואת קיום התנאי אלא מפקח עליו.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

שבעל דין טוען שנתנו לפקדון ולא לשלישות

י״א בתרומות, רא״ש - שליש אינו נאמן בלי מיגו **וכן פסקו הש״ך והגר״א (הגר״א** יוכן דברי הרבה פוסקים).

רשב״א[298] **-** נאמנותו של שליש משום דאיהו המניה הוא ולא משום נאמנות של מגו, וכמו שכתבתי וכדמוכח בעובדא דסבתא דשלהי זה בורר, ובזה אמרתי שיש ראיות מרובות שאינו מדין מגו ולשון הימניה נמי הכי מוכח. ומה ששאלת אם יש הפרש בין שליש לנפקד. זה נראה לי ברור דהיינו שליש היינו נפקד. והטעם א׳ דכל שמפקיד על אמונתו של נפקד הוא מפקיד ... ולפיכך על דעת שיעשה ממנו מה שירצה בין לזכות המפקיד בין לחובתו מסרו בידו שאין תלוי אלא במפקיד בין שתקראנו מפקיד נפקד בין שתקראנו שליש.

בעל התרומות בשם רמב״ן, ריב״ש וטור - שליש נאמן. (הואיל ומודה שהאמינו עליו דרך פקדון. **סמ״ע) וכן פסק שו״ע.**

תשובות מימון להבנת הדר״מ - שליש נאמן בשבועה.

הגר״א - שליש נאמן. הואיל ומודה שהאמינו עליו דרך פקדון[299] ודווקא פקדון שהוא צורך הנותן ולכן מסר למי שמאמינו ביותר. אבל שאלה, נותן לא מוסר לצורכו ולא האמינו, בעל הדין נאמן. **וכדעת תוספות ואגודה.**

נתיבות - כאשר נאמן בטענת לקוח, נאמן (דברים שאין עשוים להשאיל ולהשכיר ואינם שטר).

שבעל דין טוען נפילה או גזל

בעל התרומות וטור - שליש נאמן. **וכן פסק שו״ע**

י״א בתרומות ורא״ש - שליש אינו נאמן בלי מיגו. **וכן פסק ש״ך.**

סמ״ע - כטור. טענת גזילה ונפילה טענות גרועות.

ש״ך - אינו נאמן. לדבריו לא האמין לשליש. **וכן הסכים הגר״א.**

הגר״א - אין לו מיגו - אינו נאמן. לדבריו לא האמין לשליש, **כש״ך.** יש לו מיגו - נאמן.

נתיבות - כאשר נאמן בטענת לקוח, נאמן (דברים שאין עשויים להשאיל ולהשכיר ואינם שטר).

הערת הש״ך[300] **-** כאשר בעל דין מכחיש את עיקר השלישות ובעל הדין השני אינו יודע, אינו רשאי להאמין למי שטוען את השליש ויחזיר השטר/חפץ המושלש לבעל דין (איני יודע אם מחלת לי וחייב)

כשיש הכחשה בסך המעות

טור ושו״ע - אינו נאמן **רמ״א -** דווקא במקום שאין לו מיגו אבל יש לו מיגו נאמן. **(מרדכי)**

ש״ך - תמה, ודעתו שעל מה שבעל דין מודה שהשלישו נאמן השליש אף שטוען שהשליש אצלו יותר.

נתיבות - דין הש״ך אמת, הטור ושו״ע דיברו על מקרה שהדברים כרוכים זה בזה, כגון מי שפרע מקצת חובו והתנה שאם לא יפרע יהיו בתורת מתנה ויש ויכוח אם פרע את היתר, הויכוח משפיע על הסכום המושלש.

הכחישוהו עדים

רמב״ן - <u>אפשר לתרץ דבריהם</u> שלא יוכחש השליש, השליש נאמן. <u>אי אפשר</u>, אינו נאמן. **וכן פסקו טור ושו״ע.**

דעת רשב״א

לפי הבית יוסף - ׳אבל רשב״א כתב...דשליש נאמן אפילו יש עדים שאומרים לפקדון׳ משמע שהבין שחולק **וביאר כנסת הגדולה** שדווקא כשבעל אומר לפקדון ׳דאיכא למימר הואיל והימנה, טפי מעדים הימניה׳.

---

[298] שו״ת הרשב״א חלק ג׳ סימן קצ״ט.

[299] ס״ק ז׳. חלק על הש״ך שהסביר את גיטין ס״ד. בפקדון בתנאי (שליח הולכה שנותן בקיום תנאי) שדומה לשליש.

[300] כללי שלישות אות ז׳

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

לפי הסמ״ע - ׳אפשר שאינו חולק על הרמב״ן׳ מדובר כשניתן לומר שאחר שנתן לפקדון מינה לשליש.
(הנתיבות[301] הבין את הרשב״א כפשוטו שלדעתו בשליש האמינו הבעלים את השליש אפילו ישקר).

מדוע מתרצים דבריהם

סמ״ע וש״ך - לא דנים שיכחישו זה את זה במקום שפוסל את השליש ופוגע בחזקת כשרות והחזקתו בשטר[302].
נתיבות - בשליש שהוא מדייק והוא כבעל דין אף הכחשה בבדיקות פוסלת אותו ולכן גם בזה מתרצים דבריו.

הכחישו עד אחד

ש״ך - נאמן ופוטר את בעל דין משבועה ׳**לעולם** כל שאין ב׳ עדים מכחישים השליש, נאמן השליש כב׳ עדים׳.
תומים - אינו פוטר משבועה, אם השליש כשר לעדות ישבע בעל דין היסת ואם פסול ישבע שבועת התורה.
נתיבות - העיקר כש״ך ועיקר החילוק האם היה שלב שהשליש היה יכול לפטור משבועה ואז כלול בשלישותו שבעל דין האמינו לפטור משבועה, אם השליש עד פסול שאינו יכול להיות עד מסייע: מעיד נגד הלוה מלוה צריך להשבע (שאף אם היה מביא לו את השטר היה הדין כן, נגד מלוה - לוה פטור. **ותפארת יעקב חלק.**

נמצא מחק או גרר מאחורי השטר שליש טוען תנאי השלישות נמחק ולוה טוען שהיה כתוב פרעון

רא״ש - שליש נאמן. ׳ולפרעון נמי לא חיישינן כל זמן שהשטר ביד השליש, **ועוד** שבימיה לא הגיע זמן הפרעון ולא עביד אינש דפרע בגו זימניה׳. **הביאו סמ״ע**
ש״ך וט״ז - יש להעמיד את הרא״ש שהמחק במקום שגם אם השטר היה יוצא מידי המלוה היה מלוה נאמן.
נתיבות - בתשובת הרא״ש נראה בבירור שעסק גם במקום שהיה פוסל את השטר במקרה שהיה אצל המלוה אולם מדובר שודאי שכשנמסר לשליש לא היה כתוב שם פרעון (אחרת לא היה נמסר) והאמינו על כך ושני נימוקי הרא״ש צריכים זה את זה, שמכיון שיש חזקה שאין אדם פורע תוך זמנו ורק במקרה שהיה שטר אצל המלוה ואבד יש פגם בחזקה, שטענת איבדתי שטר של המלוה היא גרועה, אבל אצל השליש אינה גורעת את חזקה אין אדם פורע תוך זמנו.

היכולת להשביע בטענת שמא

הגהות מרדכי בשם מהר״ם פסקו רמ״א - יכולים להשביע.
סמ״ע (וע״ש) - במקרה שטוען שמא השלישו על סכום גדול יותר בדומה לשבועת אריסים ושותפים.
ש״ך והגר״א - דווקא במקרה שהשליש טוען שנתן ובעל דין טוען שלא קיבל בדומה לשבועת חנווני ופועלים ואינו דומה לנושא ונותן בתוך הבית שהסיבה שניתן להשביעו הוא משום מורה היתר לעצמו.

כשעבר הזמן שהיה לו להחזיר לאחד מהם

[רשב״א[303] **-** התבטלה שלישותו, ואינו נאמן אלא כעד אחד.]
עיטור, תרומות ומרדכי - אמרי **רבוותא** נאמן **ומסתברא** שיתן בבית דין ויפרש להם עניין השלישות.
ש״ך - הרשב״א לא חולק, כאשר צריך ליצור פסק דין או פשרה, תם הזמן שבעלי הדין התחייבו לפעול על פיו, אך אם היה צריך להעביר את השטר לאחד מבעל דין בתוך הזמן ולא עשה זאת, התרשלותו לא מעכבת.

---

[301] ס״ק ט׳

[302] בדומה לסברת הט״ז בסימן ל׳ אולם הש״ך והסמ״ע מציינים גם שהממון מתחת ידי השליש והשאלה האם סוברים שחזקת ממון עומדת לבדה במקום שניתן לתרץ (בסימן ל״ד נפסק שחזקת ממון עדיפה על חזקת כשרות בתרי ותרי אך שם לא ניתן לתרץ).

[303] שו״ת הרשב״א חלק ג׳ סימן ר״ט מובא בב״י סימן נ״ד מחודש ח׳

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

טענת פרעון בלי ידיעת השליש

טור - שליש מחזיר למלוה שאם היה לוה פורע היה מודיעו במקרה שלוה חי - מלוה נפרע ללא שבועה מת - גובה בשבועה (כדין הבא להיפרע מנכסי יתומים בשביל הסיכוי שפרע ולא הודיע לשליש).

כשאין שלישותו תחת ידו

כשיש לו מיגו

כשבעלי דין מודים שמינהו לשליש

תשובות מיימוניות בשם מהר״ם ומרדכי - נאמן כשני עדים שביצע כהוגן שלישותו ׳חזקה שליח עושה שליחותו׳ ואם מחלוקת בתנאים שאינה קשורה לביצוע השלישות נאמן כעד אחד אם הוא עד כשר.

רא״ש - נשבע היסת על דבריו.

טור - עיטור בשם ר״י ברצלוני - דינו כעד אחד אם אינו קרוב או פסול ואין עליו תרעומת. **וכן פסק רמ״א.**

מה נקרא תרעומת

בית יוסף (ב״ח וסמ״ע) - שיש עליו טענה שהפקידו אצלו יותר.

ש״ך והגר״א[304] - טענה שהחזיר שלא כדין אף שמודה שלא עכב לעצמו והדין: שלישותו בידו - רק הכחשה בסך מעות פוסלת שפשוט שאם יש עליו טענה שלקח לעצמו צריך להשבע על כך. אינה בידו - אפילו טענה שהחזיר שלא כדין (היזק) שזה הפירוש שהרי הוא ככל אדם שאם יש טענה שהזיק הוא נוגע בעדותו. ואם החזירו לשליש את החפץ המושלש אינו נוגע **וכתב שבו״י (ורע״א)** שנאמן רק כעד אחד ולא כשניים כשליש.

כשיש הכחשה בסך המעות

אף כששלישותו בידו אינו נאמן וכל שכן שאין שלישותו בידו.

היכולת לבטל את השליש

תלוי בהסבר תוקף מעמד שליש (שליח ניתן לבטל, קנין לא ניתן).

קצות[305] - אם השליש טוען שהוא זיכה בזמן שעוד היה שליש נאמן אך אם ניתנה שלישות להכריע ובעל דין חוזר בו קודם שאמר הכרעתו יכול לחזור בו כדין נאמן על אבא שאם לו עשו קניין יכול לחזור בו.

נתיבות - לא ניתן לבטל. כשמוסר חפץ לשליש מקנה לו את ההחלטה עליו לזמן ורק החזרת החפץ תבטלו.

(ניתן לקרב זאת ולומר שהמחלוקת היא האם דינו כ׳נאמן על אבא׳ ב׳תרתי לרעותא׳ עם קניין או כבלי קניין).

צד אחד מינה ורוצה לחזור

הפקידו צד אחד ומת ראה טבלה למי מחזרים שטרות (ע״פ סעיף ה׳ ש״ך ס״ק כ״ז)

לתת השלישות בבית דין

עיטור שו״ע - אין לו ליתן השלישות אלא בפני בי״ד, ויפרש להם ענין השלישות, שמא יפול ביניהם מחלוקת, ואם יוציא השלישות מתחת ידו לא יהיה נאמן אלא כעד אחד, לפיכך צריך שיכתבו בית דין ויחתמו הענין.

---

[304] ס״ק י״ז

[305] ס״ק א׳

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

מתי נותנים השלישות בפני עדים

תשובת הרא״ש טור ורמ״א - ראובן שהשוה עצמו עם שמעון החייב לו (שישלם לו) על זמנים, והפקיד השטר ביד לוי, והתנה שאם לא יפרע לו זמן אחד יחזיר לו לוי שטרו ויגבה הכל בפעם אחת, ולא פרע לו שמעון זמן אחד, יחזיר לו לוי שטרו, אף על פי שיודע שיהיו לשמעון טענות על זה, כי אין לוי דיין בדבר רק שליש, לכן יחזיר לראובן שטרו, וקודם שיוציאנו מידו **<u>יאמר לפני עדים</u>** היאך בא השטר לידו ועל איזה תנאי, והעדים יכתבו ויחתמו ויתנו הענין לשליש, והוא ימסרנו לשמעון.

סמ״ע - סתם שלישות נותנים בבית דין אולם כאשר רואה שיש מקום לטענות יתן לו כתב זכות בעדים לפי שאינו יכול לדונו (ולמה שלא יתן בבית דין והם ישפטו?)

ש״ך - הדין הוא שכאשר בעל דין לא נמצא בבית הדין בית הדין טוען לו דברים שיכול היה לטעון ואילו בפניו בית הדין אינו טוען, במצב ששליש רוצה לסיים את שלישותו כי קוים התנאי ואין בעל דין לפנינו ויש חשש שבית הדין יטען לטובת בעל דין טענות שהוא לא היה טוען, השליש ימסור בפני עדים באופן שכתב הרא״ש.

נתיבות - בדברים שהם גוף השלישות שעליהם קיבל השליש בעלות די בעדים שהשליש נחשב כבעלי דין שהודה בפניהם הודאה (ונחשב מדעת מתחייב) כשטוען על דברים אחרים ונלווים יגיד בפני בית דין.

והגר״א חולק על פי הרשב״א לעולם יתן בבית דין.

מפי כתבם בשטר שכותבים העדים על מסירת השלישות

ט״ז - צ״ע.

תומים[306] **-** דומה לשובר שמותר (?).

נתיבות - יד שליש כיד בעל הבעל הבית קיבל בעלות על הנתינה ולכן יכול לכתוב.

הסבר ג׳ - נקרא מדעת המתחייב, במינוי השלישות יש הסכמה לשליש לכתיבת כתב אם יצטרך לכך (בדומה לנאמן עלי אבא שאם כתב פסק דין נחשב מדעת המתחייב).

מי משלם לשליש

בית יוסף בשם הגהות מרדכי - ׳רש״י מחייב לתובע לשלם שכר השליש׳ **וכן פסקו רמ״א וש״ך.**

ט״ז - בסתם חצי חצי. ׳מי שמבקש השלישות יתן השכר ומסתמא אמרינן שהוא לתועלת שניהם׳.

שליש שמונה על ידי שליח

רמב״ן - יעשה שליש כדברי השליח. (שליש נאמן שכך אמר לו שליח ושליח נאמן שבשעה שאמר היה ׳בידו׳)[307]. **וכן פסק שו״ע.**

ש״ך - <u>לשיטת הרא״ש שפסקה הש״ך</u>, מדובר דווקא שיש לשליח מיגו אחר בעל דין נאמן להכחישו.

הערת סמ״ע וש״ך - דווקא שהלוה יודע בודאות שאכן המלוה מינה את השליש לשליש אך אינו רשאי להאמין לשליח נגד המלוה ואם הוא מסופק יחזיר השטר/חפץ המושלש למלוה (איני יודע אם פרעתיך חייב).

נתיבות - לשיטתו במטלטלים הלוה פטור אף בשמא שהשליש נאמן לחלוטין במיגו של לקוח אך בשטר לא. לשיטתו מיגו שיש לאחר, מועיל רק לבעל דין שליש או שליח או שיש בידו לעשות כמו שאמר[308].

---

[306] ס״ק י״ז

[307] נראה שהדבר מתאים <u>לשיטתו ששליש נאמן אף שבעל דין מכחישו</u>.

[308] ס״ק י״ח וראה נתיבות סימן נ״ח ס״ק א׳

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

כשהשליש סירב להתמנות לשליח האם שליח יכול לתת על פי התנאי

ב״י בשם רשב״א - יחזיר למי שנתן לו. **וכן פסק רמ״א.**

ש״ך (ואמרי ברוך) - אם יש לו מיגו של להד״ם או החזרתי, יכול לתת לכשנגדו על פי שהתנה לפניו.

נתיבות (ותומים) - אף שיש לו מיגו יחזיר למי שנתן לו לא התמנה לכך וכן עד אחד אפילו עם מי גו יש חשש טעות בדדמי ורק שמונה לכך דהיינו שליש או דיין יש חזקה של מידק דייק.

אשה הנושאת ונותנת בתוך הבית נאמנת כשליש (סתירה מסימן ס״ב ששם אינה נאמנת)

סמ״ע - אינה נאמנת במקרה שכתבה לאחרים והיא מתה שאין לה מיגו.

ב״ח - בעל מת ואינו מכחישה - נאמנת, בעל חי ומכחישה בברי - אינה נאמנת.

ש״ך - דווקא אשה שהשליטה בעלה על **בכל אשר לו בכל דבר** ונתן לה נאמנות כשליש נאמנת.

קצות - שליח שאמרו לו זכה בשביל שנינו נאמן אחר מיתה אך אם מינהו להכריע כיון שמת פקעה השליחות.

קושי בש״ך - תומים נתיבות ושב הכהן - ׳מי שם גבול לזה הא כל גדר אשה הנושאת ונותנת כך הוא ששולטת בנכסי בעלה׳.

הגר״א - הסכים לדעת הש״ך שבסימן נ״ו מדובר באישה שהאמינה כשליש. חלק על דעת הש״ך לגבי אישה נושאת ונותנת בתוך הבית ׳ובשעה אחת נקראת נושאת׳ ונותנת בתוך הבית. החילוק העולה מדבריו -אישה שתוגדר כשליש היא שהבעל נותן לה להתעסק לבדה וסומך ומאמין אותה ואינה כאשה המתעסקת קצת.

נתיבות תירוץ א - סימן נ״ו - בעל מת ואשתו אוכלת פירות נכסי מלוג נאמנת במיגו לומר של אחרים. סימן ס״ב - בעל חי ואוכל פירות נכסי מלוג ואין לה מיגו לומר שנכסים של אחרים שבהם בעל אינו אוכל פירות.

נתיבות תירוץ ב - אמירה לאחרים + בידו + אין חשש קנוניה = עדות נאמנת כשני עדים. סימן נ״ו - בעל מת ולא ראו מטלטלים תחת ידה, אין חשש קנוניה כשאומרת שלאחרים שיכלה לומר שלה ולהיות נאמנת.

סימן ס״ב - בעל חי, אף במקרה שניתן על מנת שאין לבעל יש חשש קנוניה להפקיע מירושת הבעל, אינה נאמנת מיגו במקום חזקה.

ושב הכהן - סימן ס״ב אומרת שהפקידו אצלה הרי זה כאומרת שהחפצים שלה ואינה נאמנת, סימן נ״ו אומרת שהפקידו אצל בעלה ואינם שלה, נאמנת.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

שאלות ממבחנים

1 .א. ראובן ושמעון כתבו שט״ח ביניהם שא׳ מהם חייב לחברו כך וכך, ומסרוהו ביד שלישי לשמירה, ואח״כ היה ויכוח ביניהם שהלוה טוען פרוע או שהיה תנאי ביניהם, והשטר היה מקוים, והשליש אומר שאכן פרוע הוא או שהמלוה כתב בכתב ידו שהוא פרוע, מה דינו של שטר זה? **סעיף א**

שו״ע - שטר שהיה ביד שלישי, והוציא מתחת ידו בבית דין <u>ואמר: פרוע הוא, אף על פי שהשטר מקויים, נאמן,</u> שאילו רצה היה שורפו או קורעו. וכן אם מת השליש ונמצא כתב יוצא מתחת ידי השליש ששטר זה המונח אצלו פרוע הוא, אף על פי שאין עדים על הכתב (וע״ל ס״ה מדינין אלו). <u>אבל כתב שיצא מתחת ידי המלוה ששטר פלוני פרוע, אפילו היה בכתב ידי המלוה, אינו אלא כמשחק.</u>

ב. מה הדין אם באו אחרים והכחישו את השליש ואמרו בבי״ד שעל תנאי מסוים מינו אותך שליש, באיזה אופן השליש נאמן אפילו נגד שני עדים ובאיזה אופן העדים נאמנים? **סעיף ב**

ראה <u>הכחישוהו עדים</u> ו<u>כשבעלי דין מודים שמינהו לשליש</u>

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

עיון

טבלה למי מחזרים שטרות (ע״פ סעיף ה׳ ש״ך ס״ק כ״ז)

		שטר הלוואה בלי קנין	שטר הלוואה עם קנין (תרומות - לא יתן למלוה א. חשש שלא לוה. ב חשש שפרע).	שטר מכר בלי קנין	שטר מכר עם קנין	שטר מתנה בלי קנין	שטר מתנה עם קנין
מצאו בשוק	סמ״ע			משמע יורשי נותן			
	ש״ך	לאף אחד	לאף אחד (לא חוששים לתנאי אבל חוששים לפרעון)	משמע יורשי נותן.		לאף אחד (דמי לאינו ידוע מי הפקידו)	לאף אחד (דמי לאינו ידוע מי הפקידו)
אינו יודע מי הפקידו	סמ״ע			משמע יורשי נותן		יורשי נותן	יורשי מקבל
	ש״ך[309]	לאף אחד	למלוה	לאף אחד	לוקח	לאף אחד	למקבל
הפקידו הנותן לבדו	סמ״ע	(מוקדם)	לאף אחד (הסעיף שלנו)	משמע יורשי נותן	לאף אחד (כהלוואה שמא כתב למכור ולא מכר)	לנותן	למקבל. (אלא אם כן צרור אם עוד שטרות)
	ש״ך[13]	למפקיד	אם יש עדים שהקנה בסתם למקבל, אם לא, לאף אחד (הסעיף שלנו) **והגר״א** חלק שתמיד לא יתן לאף אחד משום שהחשש העיקרי הוא לפרעון.	למוכר	אם יש עדים שהקנה בסתם למקבל, אם לא, לאף אחד (הסעיף שלנו)	יורשי נותן	אם יש עדים שהקנה בסתם למקבל, אם לא, לאף אחד (הסעיף שלנו)

<u>טעם</u> נאמנות השליש

סמ״ע (ותרומות) - נאמן עלי אבא. (נראה שטעמם שבכללי רואים שבעל דין סמך עליו, גם כשטוען גזל או נפילה שליש נאמן משום שחזקה שהגיע ליד שליש בהיתר שטענת גזל ונפילה טענות גרועות שלא נאמנות) .

[309] כללי השלישות אות י״ז

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

מהרש״א כפי שהבינו הש״ך - לרש״י בעלי דין נתנו נאמנות **לתוספות** מיגו.

ש״ך - גם ל**דעת תוספות** מכח שבעלי דין נתנו לו נאמנות.

ביאור א׳ בש״ך - נאמנות. מכיוון שבעל דין סמך עליו שלא ישקר נאמנים עלינו דבריו יותר מדברי בעל דין. ביאור זה מוכרח בסמ״ע ובשיטות שסוברים שנאמנות שייכת אף כשבעל דין טוען לפקדון נתתיו. **כן נראה בגר״א** (ולכן גם כשנתן לפקדון שנראה שסמך עליו אך לא התחייב לפעול כדבריו, נאמן).

ביאור ב׳ בש״ך - התחייבות שיהיה נאמן בדבריו. ׳נאמן עלי אבא׳. התוספתא אומרת ׳הודאת בעל דין כמאה עדים דמי והשליש נאמן משניהם׳ דהיינו שהודאת בעל דין נאמנת רק לחייבו ולא לפטורו ואילו השליש קיבל כוח משניהם שאם יחייב יחשב כהודאת נתבע ואם יפטור יחשב כהודאת התובע.

נתיבות - קיבל **<u>בעלות</u>** על יכולת נתינת חפץ פלוני.

נתיבות הסבר ב׳ (לקראת סוף הסימן[310]) **-** לעד אחד יש בעיה שיתכן שטועה בדדמי. שליש מכיוון שהדבר מוטל עליו ואין לו נגיעה **מידק דייק.** הדבר מתאים לכך שבתוספתא נראה שהשוו לנאמנות מוכר ודיין[311].

(כלומר אין זה מטעם שקיבלו עליהם לנהוג כדבריו אפילו שישקר, אלא **באמת הוא מדייק יותר** הנתיבות כותב זאת כהמשך לשיטתו ששליש קיבל בעלות ולענ״ד דבר זה יכול לעמוד בנפרד גם אם לא נקבל את חידושו שבאמת גם בממונות ולא רק בגט נפסק ששליש קיבל בעלות החלטה אפילו שליש ישקר).

(הגהות מיימוניות[312] בשם מהר״ם - אם מודה שמינה שליש אף שאינו בידו יש ׳חזקה שליח עושה שליחותו׳. ומה שכתוב בתוספתא ׳אינו בידו אינו נאמן׳ זהו לגבי דברים שאינם חלק מהשליחות **וכן הסכים הגר״א.)**

הסבר - נאמנות בידו כמוחזק. סנהדרין ל.

---

[310] ס״ק י״ח וי״ט.

[311] נראלי שכך גם ביאר **הרב אשר וייס.** אולם המבארים ששליש אינו בהכרח מדייק יותר אלא שפועלים על פי דבריו מכח נאמנות שנתנו לו בעלי דין, יסבירו שהתוספתא קודם הקדימה את סברת נאמנות שהיא היסוד לשליש ורק לאחר מכן הביאה דין מוכר ודיין והשמיעה שגם בהם יש סברת ׳הימניה׳ שבעל דין מודה שהאמין לו שיהא דיין או מוכר ומכח כך יש להם נאמנות.

[312] תשובות מיימוניות לספר משפטים סימן מ״ד. ראה הגהות והערות שירת דבורה אות ט״ז.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

תוכן עניינים מפורט סימן נ״ו

סימן נ״ו - דין שלישות 260
מקורות 260
ראשונים ופסיקת הלכה 260
תוקף מעמד שליש 260
אין אדם חוטא ולא לו. 260
שליש בזמן ששלישותו בידו 260
האם שלישות תלויה במיגו 260
כשבעלי דין מודים שמינהו לשליש 260
שטר שאינו מקוים וטוען שאינו פרוע ולוה טוען מזוייף או פרוע. 260
שבעל דין טוען שנתנו לפקדון ולא לשלישות 261
שבעל דין טוען נפילה או גזל 261
כשיש הכחשה בסך המעות 261
הכחישוהו עדים 261
הכחישו עד אחד 262
נמצא מחק או גרר מאחורי השטר שליש טוען תנאי השלישות נמחק ולוה טוען שהיה כתוב פרעון. 262
היכולת להשביע בטענת שמא 262
כשעבר הזמן שהיה לו להחזיר לאחד מהם 262
טענת פרעון בלי ידיעת השליש 263
כשאין שלישותו תחת ידו 263
כשיש לו מיגו 263
כשבעלי דין מודים שמינהו לשליש 263
מה נקרא תרעומת 263
כשיש הכחשה בסך המעות 263
היכולת לבטל את השליש 263
צד אחד מינה ורוצה לחזור 263
הפקידו צד אחד ומת ראה טבלה למי מחזרים שטרות (ע״פ סעיף ה׳ ש״ך ס״ק כ״ז) 263
לתת השלישות בבית דין 263
מתי נותנים השלישות בפני עדים 264
מפי כתבם בשטר שכותבים העדים על מסירת השלישות 264
מי משלם לשליש 264
שליש שמונה על ידי שליח 264
כשהשליש סירב להתמנות לשליח האם שליח יכול לתת על פי התנאי 265
אשה הנושאת ונותנת בתוך הבית נאמנת כשליש (סתירה מסימן ס״ב ששם אינה נאמנת) 265
שאלות ממבחנים 266
עיון 267
טבלה למי מחזרים שטרות (ע״פ סעיף ה׳ ש״ך ס״ק כ״ז) 267
טעם נאמנות השליש 267

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן נ״ז - דין שאסור להשהות שטר פרוע

מקורות

כתובות י״ט: (איסור להשהות שטר אמנה ופרוע).

בבא בתרא ל״ב: (באיזה תנאי החזרת הפרעון נחשבת שהחוב לא נפרע).

ראשונים ופסיקת הלכה

רקע - מתי השהיית שטר נקראת עוולה

קרבן נתנאל, סמ״ע, שו״ע. הבנה א׳ בר״ן - כל מקום שאילו השטר יפול לידי יתומים יבואו לגבות מלקוחות שלא כדין (קרבן נתנאל סובר שגם הרא״ש מודה לכך).

ש״ך בהבנת הר״ן - כאשר לא נוצר/נותר חיוב הכתוב בשטר (פשיטי דספרי הוא חיוב צדדי).

תוספות, רא״ש וריטב״א וש״ך ע״פ הנתיבות - כאשר לא נוצר/נותר חיוב הכתוב בשטר ופשיטי דספירי מותר שזכות המלוה לא להביא הקלף שהלוה טרם שילם לו עליו.

תוספות, רא״ש וריטב״א וש״ך הסבר ב׳ - רק כאשר אין ללוה חוב כלל למלוה, מותר להשהות שטר חוב אף שהלוה חייב חובות אחרים ואף שאינו יכול לתבוע בשטר זה.

(אין לדקדק ממה שהש״ך לא חלק על **הסבר הסמ״ע לדברי הרמ״א** שהאיסור להשהות שטר שנמחל הוא על שטר שחזר ולוה בו, מפני שהש״ך מודה שהדין נכון **לדעת הסמ״ע ושו״ע שפסקו כר״ן.** ביחוד שהש״ך כתב שלשיטות שסוברות שאומרים מיגו להוציא ממון ניתן לתבוע באמצעות שטר זה את החובות הללו).

עיכוב שטר כשהלוה לא פרע למלוה את התשלום לסופר שכתב את השטר (פשיטי דספרא)

בית יוסף הביא רק דעת הר״ן שאסור ו**בדק הבית הביא שהתוספות, רא״ש וריטב״א** התירו.

שו״ע - אסור.

ש״ך - צ״ע על השו״ע שלא הביא את דעת המתירים, בנוסף הבין **ששו״ע אוסר** גם במקרה שכתב עליו שהוא פרוע או קרעו אך הוא חולק וסובר שאף **הר״ן** מתיר במקרה זה.

קרבן נתנאל - תוספות, רא״ש וריטב״א התירו להשהות רק במקרה שכותב עליו שהוא פרוע.

הערת נתיבות - מלוה רשאי לקבל את הפרעון גם על חלק החוב של פשיטי דספרא וכתוצאה מכך הסכום החוב של 'פשיטי דספרא' יוותר כחלק מגוף החוב עצמו (גובה ממשועבדים וייתכן שיהיה מותר להשהות).

עיכוב שטר חוב שהלוה פרע חלק מהחוב

תוספות, רא״ש וריטב״א - מותר (התירו להשהות אפילו שנותר לפרוע רק פשיטי דספרי).

ר״ן - '...כיוון דשעבודא מהשתא חייל במקצת כשם שמותר להשהות שטר של ק' אע״פ שאינו חייב אלא נ״.

שו״ע - היתר **הר״ן** דווקא כשכתב עליו פרעון, או מסר שובר ללוה.

ש״ך - היתר **הר״ן** כפשוטו אפילו בלא שובר. אף שנותר מקצת משעבוד השטר מותר להשהות כמנוף לחץ.

נתיבות - לר״ן ולשו״ע: אם הגיע זמן פרעון כולו מותר להשהות אם פרע חלק מהחוב, כיוון שיכול לפרוע כולו אבל פרע כולו אסור להשהות על פשיטי דספרא לא הגיע זמן פרעון כולו (אלא רק חלקו) אסור להשהות אם פרע חלק מפרעון בלא שובר.

קרבן נתנאל - העיקר כהבנת **השו״ע בר״ן** ואף **תוספות, רא״ש וריטב״א** מודים לכך.

הגר״א כתב על דברי שו״ע - 'ג״כ דינא קאמר אבל איסורא ליכא...' ונראה כוונתו שוודאי שו״ע סובר כר״ן שאין איסור משום משהה שטר פרוע אף שלא כתב הפרעון. אלא שהלוה יכול לכפות ואף פטור מלשלם עד שהמלוה יכתוב פרעון על השטר או יכתוב שובר או יחליף שטרו בבית דין כמבואר בסימן נ״ד.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

אם מלוה מודה שקיבל פרעון רק החזיר שוב ללוה נחשב תביעת מלוה על פה.

כשהחזיר הפרעון מפני שמעות הפרעון לא היו טובות, נחשב שלא פרע ושהשטר בתוקפו

ב״י - לרשב״ם דווקא שמעות לא יוצאים בהוצאה אבל **המגיד משנה כתב בשם ר׳ יונה ש**גם אם יוצאים על פי הדחק לא נחשב שנפרע הואיל ואילו היה מכיר בהם לא היה מקבלם.

שו״ע - כמגיד משנה.

ש״ך וב״ח - הרשב״ם מודה למגיד משנה. **הרשב״ם** כתב שאין יוצאים בהוצאה דווקא על ׳שייפי׳ אבל ׳סומקי׳ יוצא בהוצאה על ידי הדחק ובכל זאת נחשב מקח טעות. (וכן נראה כוונת **הגר״א** והפנה לקידושין ח׳. ששם נראה שגם כשיוצא על יד הדחק זה מקח טעות (בקידושין)).

הערת שער משפט - אף אם החזיר ללוה המעות מפני שחלק מהמעות יוצאות רק על ידי הדחק נשאר הלוה חייב נגד כולו.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן נ״ח - מי שהוציא שטר חוב על וטוען סטראי

מקורות לתוכן עניינים מפורט

שבועות מ״ב. (עיקר סוגיית סטראי נינהו).

כתובות פ״ה. (סטראי, איתרע שטרא, מתי השליח צריך לשלם אם לא לקח שטר).

קידושין י״ג. (כנסי סלע זו שאני חייב ליכי, וחזר ואמר לה התקדשי לי בו, בשעת מתן מעות, רצתה - מקודשת, לא רצתה - אינה מקודשת. היכולת של המלוה לבחור עבור איזה חוב הוא מקבל את הפרעון)

[סוגיה מקבילה: שבועות ל״ד (מנה מניתי בפני פלוני ופלוני שנאמן לומר שהיו מתנה)].

ראשונים ופסיקת הלכה

מלוה תובע חוב בשטר לוה טוען פרעתי ומלוה טוען שהפרעון היה עבור חוב אחר (׳סטראי נינהו׳)

רב נחמן - איתרע.

רב פפא - לא איתרע. מודה במקרה שהלוואה עבור שור וקיבל פרעון בשוק השוורים שאיתרע.

הכרעת הגמרא - ׳והלכתא: איתרע שטרא. והני מילי, דפרעיה באפי סהדי ולא אידכר ליה שטרא, אבל פרעיה בין דידיה לדידיה, מיגו דיכול למימר לא היו דברים מעולם, יכול נמי למימר סיטראי נינהו׳.

באיזה מקרה נחלקו רב נחמן ורב פפא

אפשרות א׳ - בעדים (ובהלכתא ביארו שבכך נחלקו). רב פפא סבר שזה שהלוה לא נטל שטר מוכיח טענת המלוה. אם לא בשוק השוורים. **נפסק כרב נחמן** במקום שאין עדים הכל מודים שנאמן לומר ׳סיטראי׳ במיגו. גם שקיבל פרעון עבור הלוואה לשוורים בשוק השוורים.

אפשרות ב׳ - בלא עדים. טענת סיטראי טענה גרועה לדעת רב נחמן, **הלכה כרב פפא.** אבל גם רב פפא מודה שאפילו בלא עדים כאשר קיבל הפרעון בשוק השוורים טענתו טענה גרועה.

פסק הלכה

שו״ע - בלא עדים נאמן ונשבע ואם יש בו נאמנות אינו נשבע.

האם טוענים ללוה שישבע מלוה שלא פרעו את החוב שבשטר

סמ״ע וב״ח - בית דין מבקש שישבע המלוה שלא נפרע. אף שבמקרה רגיל כשלא ביקש הלוה שהמלוה ישבע שלא נפרע, אין בית דין מבקשים עבורו. כי בכל זאת יש גריעות מסויימת בטענתו.

ש״ך - דינו שווה לדין רגיל שדווקא שהלוה ביקש שהמלוה ישבע משביעים את המלוה.

טעם שמלוה יכול לקבל המעות שהמלוה נתן עבור החוב שבשטר עבור חוב על פה

כאשר לוה נותן מעות עבור חוב שבשטר יכול המלוה לקבלם עבור חוב על פה (שיותר קשה לגבותו) אף שכאשר מקבלו עבור החוב שבעל פה **אין דעת מקנה** ואין זו נתינה רגילה, **מדין תפיסה**. אדם רשאי לתפוס מחברו מעות ומטלטלים עבור חוב שיש לחברו אצלו. ומכיון שכך תפיסה זו צריכה להיות על פי כללי תפיסה (כפי שיבואר בהמשך, תפיסה בעדים בחוב שאינו מבורר לא מועיל והדין כשמזיק לאחר בתפיסתו).

טעם שטענת סטראי אינה נאמנת בעדים[313]

בעל התרומות - ׳אין ספק מוציא מידי ודאי׳ בין המלוה ללוה היה חוב שנפרע ולא ברור שהיה חיוב נוסף.

רא״ש - ׳לא שביק אינש מלוה בשטר ופרע מלוה על פה׳.

[313] לשיעור בנושא: https://youtu.be/oca5gjLw2ug

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

נתיבות תומים ושער המשפט - הרא״ש מודה **לבעל התרומות** שעיקר הטעם הוא ׳אין ספק מוציא מידי ודאי רק ביאר מדוע בלא עדים שזה ׳ספק וספק׳ טענת סטראי גרוע וצריכה מיגו.

ביאור לביאורם - הרא״ש מבאר מדוע לעולם טענת סטראי היא מועילה רק מדיני **תפיסה ואין דעת מקנה** משום הטעם שלא שביק איניש מלוה בשטר ופרע מלוה על פה, ולכן גם בספק וספק לא תועיל במקום שלא מועילה תפיסה (כלומר ביאר מדוע לא יהיה נאמן לומר שהלוה התכוון לתת עבור חוב על פה ולכן סטראי יותר גרוע מטענת מתנה) .

פירוש איתרע שטרא (שיש עדים על פרעון)

ר״ח ור״ת - מלוה גובה בשבועה אפילו ללא בקשת הלוה שישבע ואפילו היה בשטר נאמנות.

תוספות בשבועות, רא״ש ור״ן - לא קורעים ולא גובים ואם תפס מלוה אין מוציאים מידו.

רי״ף, רב האי ורב שרירא ורמב״ם - לוה נשבע היסת ונפטר.

שו״ע - כרי״ף.

רמ״א - כרא״ש ור״ן.

הערת הקצות ונתיבות - הטעם שמועילה תפיסה לרא״ש ור״ן הוא בגלל שיש מעט ראיה לדברי המלוה מכך שבעת הפרעון הלוה לא לקח את השטר ולא הזכיר את השטר, אבל אם עדים מעידים שהוזכר שהפרעון הוא עבור חוב בשטר או במקרה שפרע על ידי שליח ויש עדים שציווה הלוה לשליח שיפרע עבור חוב שבשטר ויש עדות על פרעון סתם לא תועיל תפיסה גם לדעת רא״ש ר״ן והרמ״א.

טענת סטראי כשקיבל פרעון בשוק השוורים עבור חוב דמי שור

שבועות מ״ב. - ׳ההוא דאמר ליה לחבריה: הב לי מאה זוזי דמסיקנא בך והא שטרא, א״ל: לאו אתורי יהבת לי, ואתית ואיתיבת אמסחתא **וקבילת זוזך**? ואמר ליה: הנהו סיטראי נינהו, ואמר רב פפא: איתרע שטרא!׳

רמב״ם - בלא עדים מלוה אינו נאמן ולווה פטור.

ר״י מיגא״ש -בלא עדים מלוה נאמן במיגו.

שו״ע - סתם כר״י מיגאש ויש מי שכתב כרמב״ם. **רמ״א -** העיקר כר״י מיגאש.

לכאורה- מחלוקתם תלויה בהבנה באיזה מקרה נחלקו רב נחמן ורב פפא (וכך נראה לי הבנת **הסמ״ע).**

סמ״ע - הסבר המקרה: העדים ראו שהלוה פרעו בשוק השוורים ואפילו לא ציין שעבור החוב. החידוש: **לר״ת טור ורמ״א** הוא שנחשב כאילו פרעו בפירוש עבור חוב שבשטר שלא תועיל תפיסה, **ודעת הרמב״ם** שאפילו בלא עדים כיוון שהודה שקיבל עבור השור ׳מיגו במקום חזקה [תמוה, וצריך לומר בדבריו חזקה שלא התכוון לתפוס עבור חוב אחר].

ביאור ש״ך בסוגיה - הסבר המקרה: מדובר שיש עדים שהמלוה נטל את הכסף של קוני בשר השור מהלקוחות ולא מדובר שהלוה נתן לו אותם והמלוה מודה שהשור היה של הלוה והוא נטל את הכסף משום שהלוה ללוה דמי השור.[314] מכח הודאת המלוה נחשב שהיה עדים שראו שנפרע עבור החוב שבשטר. כיוון שהלקוחות משלמים עבור השור כאילו צוין שעבור חוב זה ואף שללא הודאתו היה יכול לטעון שהשור שלו לאחר ההודאה זה מיגו במקום חזקה (שהסכים לקבל הפרעון עבור חוב שבשטר) **ולביאורו הסכימו הגר״א והנתיבות.** הש״ך סובר שיתכן שזו גם **שיטת הרמב״ם** [לשיטת הש״ך כאשר קיבל מהלוה בשוק השוורים הדין שווה לחוב רגיל (שתועיל תפיסה)].

כשידוע שחלק מהחוב הוא על חוב האחד האם יכול לטעון על השאר

רמ״א - אם ידוע שנתן לו קצת הדמים על חוב אחד, לא יוכל לומר על האחרים שהם חוב אחר **(מהרי״ק)**.

---

[314] נראה שלא נאמר התירוץ שאחרי שמודה שהלקוחות פרעו עבור דמי השור כיצד היה יכול לתפוס מלקוחות שלא מדעתם עבור חוב אחר, כי ללקוחות אין זה משנה למי הם משלמים.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

ש״ך - צל״ע בדין זה שהוא חידוש ולא נמצא בשאר פוסקים שיחלקו בכך.
הגר״א - ג״כ רגלים לדבר ואף למ״ד לא אתרע מודה ברגלים שם בגמ׳ (לעניין שוק השווריים) ונ״ל דתליא בב׳ הסברות (רמב״ם ור״י מיגאש) אלו אם יש עדים ויש מי כו׳ הוא הדין כאן (האם מועיל מיגו נגד רגליים לדבר וטענה גרועה) דטעם א׳ להם.
נתיבות - דווקא שפרע בעדים ודווקא שפרע הכל כאחד לא יהיה המלוה נאמן.

טענת סטראי כשפרע בעדים ומהשטר שמוציא המלוה מתבאר שהפירעון הוא תוך זמנו
משנה למלך בשם תשובת הרא״ש - כתב שנאמן המלוה **בקצות**[315] **משמע שמסכים לו**.
נתיבות - חולק. לא מצא כן בתשובת הרא״ש ומדברי שאר פוסקים נראה שכיוון שפרע בעדים איתרע חזקה ונאמן הלוה.
(הרא״ש ביאר הטעם שלא נאמנת טענת סטראי משום ׳חזקה לא שביק אינש מלוה בשטר ופרע מלוה על פה׳ וכאן יש חזקה שמתנגשת ׳חזקה אין אדם פורע תוך זמנו׳ ולכן חזר המלוה שתפס להיות נאמן, אולם ראה טעם שטענת סטראי אינה נאמנת בעדים **שהנתיבות סובר שגם הרא״ש** מודה שהטעם הוא ׳אין ספק מוציא מידי ודאי׳ ואם כן כשאין ודאות שהיה חוב נוסף הלוה פטור.)

יש עד אחד על פרעון
להבנה מיטבית ראה עקרונות בדיני שבועה על פי עד אחד השייכים לסימן זה.
רמב״ן הביאו בעל התרומות והטור - עד אחד על הפרעון אינו מחייב שבועה ואינו מרע את השטר.
ב״י - ׳נ״ל שדעת הרמב״ן אין חולק עליה׳.
רמ״א - כרמב״ן וטור.
ש״ך - תוספות ור״ן חולקים ולדעתם בעד אחד איתרע שטרא וגם כך משמע **בחידושי הרמב״ן.**
יתכן שניתן לחלק בין העיד קודם גביה ששבועתו דרבנן ואינו מרע לבין לאחר פרעון שכן ישביע מהתורה.
(הזכיר ש**מהר״ם מלובלין** פסק כרמ״א אך נראה שהוא נוטה לפסוק כתוספות להלכה אף קודם גביה)
(מבאר למה לשיטת **תוספות** שאליה נוטה, למרות שלהלכה בשטר לא אמרינן ׳מתוך שאינו יכול להשבע אינו נוטל׳ כאן לא יטול, שרוצה להיות נאמן בטענה גרועה בשבועת היסת במיגו שכנגדו נשבע מהתורה).
ישוב הקצות -

- לשיטת הרמ״א (ותוספות בשבועות רא״ש ור״ן) שכאשר יש שני עדים ואיתרע שטרא מועילה תפיסה, אין חיוב שבועה בעד אחד משום ששני עדים אינם מחייבים ממון.
- אף לרמב״ן ורמ״א אם העדים מעידים על חוב זה לא תועיל תפיסה והרמב״ן שכתב שיש מתוך דיבר על מקרה שעד אחד מעיד אחר פרעון (פיקח) על חוב זה שזהו המקרה של אבימי.
- מרחיב ואומר שניתן לומר שגם קודם פרעון שני יהיה חיוב שבועה מהתורה במקרה זה כי הדיון הוא על מה שהמלוה תפס. המלוה לא התכוון לקבל עבור החוב בשטר אלא לתפוס עבור החוב שבעל פה בלא עדים תפיסתו תועיל ובעדים תפיסתו לא תועיל לתפוס עבור אחר ומחויב להחזיר (ומכיון שיש עוד חוב בשטר אז אין מחזירים רק ישאיר אצל שיהיה עבור החוב בשטר שהרי הוא לא התכוון בתחלה לקבל עבור חוב זה) ובעד אחד נחשב שיש בזה מתוך שאינו יכול להשבע משלם.
- **האם ניתן להשביע כאשר העד אומר שנתן לו עבור פרעון זה**

[315] סימן ל׳ ס״ק ז׳

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

ב״ח - לא איתרע **וש״ך**- איתרע. **קצות** מעיר שדעת הש״ך[316] שרשאי להשבע להכחיש העד.
ראה בדין נסכא דרבי אבא שיטות ר״י וריב״ם. הרמב״ן בתרומות כתב לפי דעת ריב״ם ׳שהוא העיקר׳ ואילו בחידושים תירץ לפי הסוברים כר״י. לפי שיטת ריב״ם רק במקום שעד אחד מחייב שבועה מהתורה דינו כשאין נשבעים כנגדו להיות נאמן כשני עדים, אבל במקום שלא חידשה התורה לא. אולם שיטת ר״י שאין נשבעים כשאין מכחישים עד, כי בטל המיגו, אין חילוק בין דאורייתא לדרבנן ויש לומר שבמקרה שאינו מכחיש את העד לגמרי אלא במקצת ישבע בדרבנן.

ישוב הנתיבות - רמב״ן מחייב שבועה אחר גביה (פיקח) במקרה שהעדות עבור חוב זה או שהגבהו קרקע.

מסכים לקצות: לרמ״א עד אחד מעיד: נתן לפרעון סתם - מועיל תפיסה ולא ישבע אף אחר פרעון. נתן לפרעון זה - לא תועיל תפיסה ואחר פרעון יש מתוך שאינו נשבע משלם. (חולק על הקצות: וסובר שגם ה**ש״ך** שסבר כדעת **ר״י** לא ישביע במקרה זה, זה שהלוה נתן עבור חוב זה אין בזה הכחשה לדברי העד משום שכאשר יש שני חובות רשאי המלוה לשתוק ולקבל עבור חוב שבעל פה, רק במקרה שהעד מעיד שהמלוה הסכים לקבל עבור חוב שבשטר יש הכחשה ו**לדעת ש״ך ור״י** רשאי להשבע. (אך העיקר **כתומים** שהעיקר **כריב״ם**)

מחדש: כשהפירעון השני הוא קרקע שלא מועילה בו תפיסה ויש עד אחד על פרעון סתם גם יהיה הדין מתוך שאינו יכול להשבע משלם שהתביעה היא על פרעון ראשון. (ולא כקצות שניתן לראות את הפרעון ראשון כתפיסה).

חולק על הקצות:

- אין ׳הפוכי מטרתא למה לי׳ בדינים אלו מכיון שאם העד העיד קודם פרעון שני ודנו על פיו שוב אי אפשר לחייב על פיו שבועה לאחר פרעון שני.
- לעולם התפיסה תחשב מה שפרע בפעם השנייה, אם פרעון ראשון בעדים נחשב שנפרע שטר.

טענת סטראי שפרע בעדים ויש למלוה נאמנות נגד עדים

סמ״ע וש״ך - מלוה נאמן. (ולא כמהר״א ששון). לא מטעם מיגו, אלא זה עצם הנאמנות שלא נפרע חוב.

ב״ח - מלוה נאמן בשבועה שלא אומרים מיגו להפטר משבועה **והש״ך** חלק שזה עצם.

טענת סטראי שפרע בלא עדים ויש ללוה כתב יד מהמלוה שפרע

סמ״ע - מלוה אינו נאמן.

ראו עדים פרעון פחות מסכום החוב

מהרשד״ם כתב שמלוה נאמן **והש״ך חולק** וסובר שגם **מהטור שו״ע ותרומות** לא משמע שהמלוה נאמן. (בסימן ל׳ בחוב של 200 ויש שני עדים שכל אחד ראה פרעון 100 בפעם אחרת אינו נאמן בסטראי על ה100).

ראו עדים פרעון יותר מסכום החוב

משנה למלך כתב שנאמן המלוה **והנתיבות חלק** ׳מדברי הפוסקים שסתמו משמע שאין לחלק׳ ונאמן לומר שמאה היו עבור השטר ו50 עבור חוב של חמישים שהיה על פה.

שהעדים ראו מתן מעות אבל לא צוין שעבור פרעון
טוען לא היו דברים מעולם

[316] בש״ך וקצות סימן נ״א ס״ק א׳

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

לכל הדעות אינו נאמן. **התרומות** מביא בסתם שהלוה ישבע היסת וי״א שלוה פטור משבועה **גידולי תרומה** תמה למה כתב את שלא ישבע בסתם (הסברה העיקרית) שהרי בכללי הדין שמי שכנגדו מוחזק כפרן פטור משבועה. **הש״ך** השיב שהעיקר כשתם שאף שהוחזק כפרן על הפרעון אין זה מוכיח שלא היה חוב נוסף[317].

טוען סטראי

ר״י מיגאש (ר׳ מאיר) רמב״ם- מלוה נאמן במיגו של מתנה.

רמב״ן, ר״ן ורא״ש - אינו נאמן. (אדם לא נותן במתנה מעות למי שהוא חייב לו כסף קודם שפורע לו).

שו״ע - כר״י מיגאש.

רמ״א - כר״ן ראי״ש (הלכה כבתראי).

הערת נתיבות - גם רמ״א מודה שעדים שראו נתינת חפץ ללא שומא נאמן לטעון שהיה פקדון.

פרעון על ידי שליח

בכתובות פ״ה. נפסק שכשהלוה ביקש מהשליח לקחת את השטר והוא לא לקח, השליח חייב לשלם ללוה.

הערה ע״פ רש״י[318] ר״ן - החיוב של שליח לשלם הוא מדין שומר שפשע בשמירתו ולא משום דינא דגרמי.

היכולת של מלוה לתפוס באופן שיודע שיגרום נזק לשליח

מרדכי ורמ״א - אסור ויש חולקים. (לשיטתם אין תפיסה מועילה כאשר מזיק אחרים בתפיסתו).

ריטב״א וי״א ברמ״א - כאשר הממון הגיע לידו בפקדון אינו רשאי לתפוס משום שהתחייב בחובת השבה.

ש״ך - העיקר שאינו יכול לתפוס **כרשב״ם, ר״י, ריב״ש ומהר״ם** וכן נראה שפסקו **ב״ח ועיר שושן.**

נתיבות - חולק על הש״ך, אין איסור לתפוס במקום שמפסיד לאחרים. מי שסובר שתפיסה לא מועילה היא מפני שאין תפיסה מועילה בדברים מופקדים, כי המנגנון שמחייב שומר הוא שמעת הפשיעה או למפרע מכח הפשיעה הדבר שעליו פשע, קנוי לשומר והשומר חייב את דמיו למפקיד, ואם כן תפיסה בדבר זה לא תועיל כיוון שתופס ממונו של שומר. במידה והתחייבות לשמירה לא כללה מעשה שיכול להועיל להחשיב את החפץ קנוי למפרע לשומר (התחייב שמירה כשהיו באגם), ניתן לתפוס אף שמפסיד את המפקיד.

הגר״א - הריטב״א דעה שלישית -בפקדון אינו יכול לתפוס אפילו אינו מפסיד, משום חובת ההשבה ובתפיסה יכול לתפוס אפילו מפסיד אחרים.

הערת הקצות (והנתיבות)- המחלוקת היא רק בתפיסת רכוש הלוה אבל הכל מודים שאם אדם רואה ממונו אצל אחר יכול ליטול את ממונו אף שגורם הפסד לאחרים כגון שגזלן הפקיד את החפץ הגזול אצל שומר יכול הנגזל לתפוס מהשומר אף שלא יוכל להוכיח שהחפץ גזול באופן שהשומר יהיה פטור מלשלם לגזלן.

האם רשאי השליח לומר: כיון שהמלוה נאמן בבית דין שהיה חוב אחר לא הזקתיך בסוגיה ברור הדבר שלא.

נתיבות - העיקר שאדם לא יכול לטעון טענת ברי על פי מיגו של אחר. **גם לסמ״ע** שסובר לעיתים ניתן יש חילוק. דווקא אם האדם רוצה להאמין לפוטרו בעיקר הדבר כגון לוה שמאמין לשליח שפרע נאמן. אולם שליח שיודע שבודאות לא פרע עבור החוב שאליו נשלח אלא רוצה להאמין שפטור בגלל חיוב אחר זהו מיגו שאינו נאמן (הנתיבות קורא לזה מיגו להוציא) ולכן במקרה זה שליח חייב אף לשיטת הסמ״ע.

ראו העדים פרעון ועל חוב שבשטר הוא מורשה וטוען שהפרעון היה עבור חוב של עצמו

תשובת הרא״ש הובא בבית יוסף - נאמן. שיכל להשיב שטר הרשאה למלוה של חוב השטר.

---

[317] דין מוחזק כפרן, זה דווקא עבור אותו ממון ולא עבור ממון אחר, ולכן אף שהיה פרעון, האם היה חוב נוסף זה שאלה נוספת.

[318] כתובות פ״ה.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

דין זה לא הובא בשו״ע אך הביאו הסמ״ע וש״ך.

נתיבות - כנסת הגדולה סבר שלא נפסק דין זה כיוון שנפסק **כרמב״ם** שלא אומרים טיעון שיכול להשיב שטר לבעליו הקודמים, גם **תומים** סבר שאין טעם הזה עיקרי אלא סניף (שגם כאן שייך פטור אין ספק מוציא מידי ודאי). **אולם הנתיבות מבאר** שעיקר הטעם שהמלוה נאמן, שלא היה רשות ללוה לפרוע בלא לקיחת השטר משום שהמלוה נתן רשות לפרוע רק במצב שבו השליח לא יוכל לכפור שקיבל המעות (כאשר מורשה לא מציג את שטר ההלואה הוא חייב לשלם למלוה שברור הדבר שפרע אלא אם כן ישבע שבועת השומרים שנאבד/נאנס). זה שהמורשה יכול להחזיר זה **סימן** שהלוה פשע בפריעתו.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

עיון

עקרונות בדיני שבועה על פי עד אחד השייכים לסימן זה.

עד אחד מחייב שבועה מהתורה כאשר:

- אם היו שני עדים בדבר, בית דין היו מחייבים את הנתבע לשלם ממון גמור בשל עדותם.
- כאשר אינו מעיד על חיוב קרקע או חוב שיש לו שעבוד קרקעות.
- השבועה שיחייב העד היא שבועה שהנשבע נפטר מלשלם על ידה, אין שבועת הנוטלים מהתורה.

כתובות פ״ז: - עד אחד מעידה שהיא פרועה. [פרעון שטר כתובה שדינו כשטר חוב] סבר רמי בר חמא למימר שבועה דאורייתא, דכתיב: לא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל חטאת, לכל עון ולכל חטאת הוא דאינו קם אבל קם הוא לשבועה, **ואמר מר: כל מקום שהשנים מחייבין אותו ממון, אחד מחייבו שבועה; אמר רבא, שתי תשובות בדבר: חדא, דכל הנשבעין שבתורה - נשבעין ולא משלמין, והיא נשבעת ונוטלת; ועוד, אין נשבעין על כפירת שיעבוד קרקעות!** אלא אמר רבא: מדרבנן, כדי להפיס דעתו של בעל.

נסכא דרבי אבא

בבא בתרא ל״ג: - ל״ד. - דההוא גברא דחטף נסכא מחבריה, אתא לקמיה דרבי אמי, הוה יתיב ר׳ אבא קמיה, אייתי חד סהדא דמיחטף חטפא מיניה, אמר ליה: אין, חטפי ודידי חטפי; אמר רבי אמי: היכי נידיינוה דייני להאי דינא? לישלם, ליכא תרי סהדי! ליפטריה, איכא חד סהדא! לישתבע, הא אמר מיחטף חטפה, וכיון דאמר דחטפה - הוה ליה כגזלן! אמר רבי אבא: הוי מחויב שבועה שאינו יכול לישבע, וכל המחויב שבועה שאינו יכול לישבע - משלם.

העקרון העולה ממקרה זה:

במקרה בו: אם היו שני עדים הנתבע היה צריך לשלם וישנו עד אחד, כדי להפטר הנתבע צריך להשבע להכחיש את העד ואינו נאמן בטענת פטור אחרת שאינה מכחישה את העד.

מדוע לא יהיה נאמן הנתבע בשבועה על טענתו האחרת שאינה מכחישה את העד במיגו?

דעת ר״י: מיגו גרוע מפני שאנו אומרים שטען דווקא טענה זו כי אינו מעיז פניו להכחיש העד.

דעת ריב״ם: התורה האמינה לעד אחד במקרים שהוא מחייב שבועה, כשני עדים כל עוד אינו מוכחש בשבועה, ומכיוון שאם היו שני עדים מעידים כדבריו לא היה נאמן הנתבע בטענה אחרת, כשאינו מכחישו ועדות העד אחד נאמנת כשניים אינו נאמן.

נפקא מינה בין שני התירוצים:

אם יכחיש את העד בחלק מהעדות שגם ללא חלק זה אם היו שני עדים היה הנתבע חייב לשלם. כגון: אם מעיד שראה את הנתבע חוטף חפץ מהתובע ויודע בודאות שהחפץ של התובע. כדי לחייב את הנתבע די בכך שהיו שני עדים שראו את החטיפה אף שאינם יודעים של מי החפץ אולם טענת הנתבע שלי חטפתי יש בה הכחשה והעזה כנגד העד.

במקרה זה ל**דעת ר״י** הנתבע נשבע ונפטר **ולדעת ריב״ם** הנתבע אינו רשאי להשבע וישלם.

הש״ך[319] מצדד כדעת ר״י ואילו **הקצות** מצדד כדעת ריב״ם.

מתוך שאינו יכול להשבע משלם

בשבועה מהתורה מוסכם שהלכה כדעת ר׳ אבא שמי שאינו יכול להשבע משלם.

בשבועת היסת הגמרא בשבועות מ״א. פסקה שמי שאינו רוצה לישבע חייב נידוי לחודש בלבד ואינו משלם.

בשבועת הנוטלים זוהי מחלוקת ראשונים האם נוטל בלא שבועה.

(החילוק המקובל להלכה הוא שהדין חוזר למה שהיה לפני שתיקנו חכמים שבועה, אם היה נוטל בלא שבועה כגון בשטר יטול בלא שבועה ואם לא היה נוטל ורק חכמים תיקנו לטובתו שישבע ויטול (פועלים) אינו יכול ליטול ללא שבועה)

[319] ראה סימן נ״א ס״ק א׳ בש״ך, קצות רע״א ונתיבות.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

שאלות ממבחנים

1. אם שלח שליח לשלם חוב שלו במלווה בשטר והשליח לא לקח את השטר מהמלווה, והמלווה חוזר ותובעו, מתי השליח צריך לשלם ומתי לא, ומה הדין בערב ששלם הערבות ולא לקח את השטר? **סעיף א עיין גם בסי׳ קל סעיף ה**

ראה <u>פרעון על ידי שליח</u>.

2. פרע לשטר בע״א וטען סטראי מה דין השטר? **סעיף ב ברמ״א עיין סמ״ע, ש״ך, קצות נתיבות**

ראה <u>יש עד אחד על פרעון</u>

3. קיי״ל דאינו נאמן בטענת סטראי היכא דפרעו בפני עדים:

א. מה הדין אם השטר עדין בתוך זמנו. אי אמרינן חזקה אין אדם פורע בתוך זמנו ומחוב אחר הוא כדברי המלוה או לא. **קצות סי׳ ל סק״ז נתיבות סימן נח סק״ו**

ראה <u>טענת סטראי כשפרע בעדים ומהשטר שמוציא המלוה מתבאר שהפירעון הוא תוך זמנו</u>

ב. מה הדין אם חיוב השטר מנה והעדים מעדים שנתן לו בתורת פקדון 150 אם נאמן בכה״ג לטעון סטראי. **נתיבות סימן נח סק״ו**

<u>משנה למלך</u> כתב שנאמן המלוה <u>והנתיבות</u> חלק ונאמן לומר שמאה היו עבור השטר ו50 עבור חוב של חמישים שהיה על פה.

תוכן עניינים מפורט סימן נ״ח

סימן נ״ח - סטראי נינהו 272
מקורות 272
ראשונים ופסיקת הלכה 272
מלוה תובע חוב בשטר לוה טוען פרעתי ומלוה טוען שהפרעון היה עבור חוב אחר (׳סטראי נינהו׳) . 272
באיזה מקרה נחלקו רב נחמן ורב פפא 272
טעם שמלוה יכול לקבל המעות שהמלוה נתן עבור החוב שבשטר עבור חוב על פה 272
טעם שטענת סטראי אינה נאמנת בעדים 272
פירוש איתרע שטרא (שיש עדים על פרעון)..... 273
טענת סטראי כשקיבל פרעון בשוק השוורים עבור חוב דמי שור 273
טענת סטראי כשפרע בעדים ומהשטר שמוציא המלוה מתבאר שהפירעון הוא תוך זמנו 274
יש עד אחד על פרעון 274
שהעדים ראו מתן מעות אבל לא צוין שעבור פרעון 275
פרעון על ידי שליח 276
היכולת של מלוה לתפוס באופן שיודע שיגרום נזק לשליח 276
האם רשאי השליח לומר: כיון שהמלוה נאמן בבית דין שהיה חוב אחר לא הזקתיך 276
ראו העדים פרעון ועל חוב שבשטר הוא מורשה וטוען שהפרעון היה עבור חוב של עצמו 276
עיון..... 278
עקרונות בדיני שבועה על פי עד אחד השייכים לסימן זה. 278
שאלות ממבחנים 279

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

<u>סימן נ״ט - שטר מקוים והלוה טוען פרוע והמלוה אומר איני יודע</u>

מקורות

אין מקור ספציפי לדיני הסימן אולם יסודות של ברי ושמא נמצאים בבבא קמא קי״ח. ובכתובות י״ב:

ראשונים ופסיקת הלכה

מלוה הוציא שטר חוב ואינו יודע אם פרוע ולוה טוען ברי שפרוע

דעה א׳ בבעל התרומות בשם ר״י ברצלוני - שטר בחזקתו.

דעה ב׳ בבעל התרומות (וכך סובר) בשם ר״י ברצלוני וטור - אינו גובה בו מלוה וצריך להחזיר ללוה השטר.

נימוקי יוסף בשם רמ״ה -אם טוען המלוה שנזכר שהשטר אינו פרוע נאמן.

שו״ע - אין גובים בו, ואם אומר שנזכר נאמן וגובה בו.

סמ״ע - גובה אף ממשועבדים.

ש״ך - דברי הסמ״ע שגובה אף ממשועבדים מדובר בלקוחות שקנו קודם שטען פרוע, אך קנו אחר כך צ״ע.

מלוה הוציא שטר חוב ואינו יודע אם פרוע ולוה טוען שמא פרוע

מהרשד״ם וש״ך - מלוה גובה (מבני חורין שאין גובים מלקוחות ללא שבועה) שלא מבטלים שטר מספק.

הערת נתיבות (חידושים) - מבעל תרומות נראה שמותר למלוה לתבוע בשמא שטר שמא יודה לו לוה.

מלוה הוציא שטר חוב ואינו יודע אם פרוע ויורשי לוה אינם יודעים

נתיבות - אינו גובה בו אך יורשים אינם יכולים לחייבו להחזיר השטר להם אלא יניחו בבית דין, כדי שאם ייזכר יוכל לגבות בו, ומצד שני לא יהיה חשש שמא ימצאו השטר יורשיו ויגבו בו אם לו נזכר .

טוען שמא ולא פשע בחוסר ידיעתו (לא הוה ליה למידע) ויורשים אינם יודעים

נתיבות (וחכמת שלמה) - גובה. (לא יצא השטר מחזקתו בשמא כזה ולא טוענים ליתומים בכך)

מלוה הוציא שטר חוב ולוה טוען יש לי בידך כנגדו ומלוה אומר איני יודע

קצות ונתיבות - לוה משלם. אלו שני חובות שונים, וחוב שבשטר למלוה - ודאי לא נפרע. חוב אפשרי ללוה בעל פה - ספק של איני יודע אם נתחייבתי. מלוה פטור על החוב בעל פה ולוה חייב בחוב שבשטר.

שאלות מבחנים

מלוה שטען איני יודע. **סעיף א עיין ש״ך פת״ש, קצות, נתיבות**

מבואר בכל העמוד.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן ס׳ - דין שעבוד מטלטלי אגב מקרקעי ודין שעבוד דבר שלא בא לעולם

מקורות

בבא בתרא קנ״ז: (בעל חוב גובה משבח בדאקני וחלות שעבוד בדבר שלא בא לעולם)

כתובות ק״ב: - ק״ג. (התחייבות בדבר שאין לו קצבה, מחייב עצמו במזונות).

גיטין נ׳: - נ״א. (שעבוד בדבר שאין לו קצבה (לפי שאינם כתובים/קצובים מחלוקת ר״ל ר׳ יוחנן ור׳ חנינא).

גיטין מ׳: (נתתי שדה פלוני לפלוני, אודיתא).

קידושין ח׳: (מנה אין כאן משכון אין כאן).

ראשונים ופסיקת הלכה

כתב דאקני בעל חוב גובה חצי משבח

מנהג שאף שכתב שמשעבד מטלטלים אגב קרקע אין גובים ממטלטלים

רא״ש - שיש מנהג ברור מפני תקנת שוק, נהגו לא לגבות מלוקח ומקבל מתנה אבל גובים ממוכר שטרות.

ב״י - הרשב״א חלק על **הרא״ש** לעניין מתנה אך הלכה כרא״ש שאף במתנה אין גובים.

דר״מ - ישנה תשובת **הרא״ש** שמשמע כ**רשב״א** שאין תקנת השוק במתנה.

הגהות דר״מ - תשובת הרא״ש שציין הדר״מ היא דווקא בנותן שטר חוב וכשיטתו שאין בשטרות תקנה.

הערת הש״ך - המנהג קיים דווקא במקום שנהגו לכתוב בכל השטרות שעבוד מטלטלים אגב קרקע.

הסמ״ע ביאר שהטעם שכותבים במקום שיש מנהג, בשביל מבריח מכסיו, שטרות או בעל חוב מאוחר לב״י.

הערת הש״ך - לרשב״א שטרות לא משתעבדים באגב מעיקר הדין ותמה שפשט כדעת **הרא״ש**.

קדם וגבה בעל חוב שני מטלטלים האם מוציאים ממנו.

בית יוסף וסמ״ע - מוציאים ממנו, דווקא מתנה היא כמכר אין גובים. **ורע״א כתב שכך פסק מקור ברוך.**

מהרשד״ם, מהרי״ט, מבי״ט, וש״ך - אין מוציאים, לא גרע ממקבל מתנה שאין גובים מהם. (**הבדק הבית** ענה על כך שדווקא מתנה היא כמכר שאם לא היה לו הנאה ממנו לא היה נותן לה מתנה והש״ך כתב שזה דחוק וגם המלוה עצמו היא הנאה ולא גרע ממתנה).

נתיבות - בע״ח מאוחר שקדם וגבה, בעל חוב מוקדם דאית ליה שעבוד מטלטלים אגב קרקע מוציא ממנו. ואם הגבהו הלוה מעצמו בלי גביית בית דין, הוי כמו מכר ונתן. [**תומים**]

מחייב עצמו בדבר שאינו קצוב

גיטין מח: - אין מוציאין לאכילת פירות ולשבח קרקעות ולמזון האשה והבנות מנכסים משועבדין, מפני תיקון העולם.

גיטין נ׳: - אין מוציאין לאכילת פירות. מאי טעמא?

אמר עולא אמר ריש לקיש: לפי שאין כתובין.

וכן אמר רבי אסי אמר ר׳ יוחנן: לפי שאין כתובין.

ר׳ חנינא אמר: לפי שאין קצובין.

רמב״ם - ׳לא משתעבד׳ (**ב״י:** אין גובים ממשועבדים אך מבני חורין גובים **ורבים פרשו** שאינו חייב כלל).

ביאור שיטת הרמב״ם והסתירה מגיטין

משנה למלך - דווקא שמתחייב ללא תמורה אין התחייבותו חלה. (ובתמורה מועיל מבני חורין כר׳ חנינא).

רמב״ן, ראב״ד, רשב״א וריטב״א - משתעבד (ריטב״א כתב בשם רבותיו במפורש אף משועבדים כר׳ יוחנן וריש לקיש וכן הרא״ש כתב וכן משמע בשאר שלא חלקו).

תרומות - גובה ממשועבדים אך לא מלקוחות (כר׳ חנינא).

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

שו״ע - ׳לא נשתעבד להרמב״ם, וחלקו עליו כל הבאים אחריו לומר שהוא משתעבד, והכי נקטינן׳.
ש״ך - חולק על דעת **מהר״י בן לב, מהרשד״ם, גידולי התרומה ומהרש״ך** שניתן לומר קים לי **כרמב״ם.** פוסק שגובים מבני חורין שבזה רמב״ם דעת יחיד, אולם ׳צ״ע לדינא לטרוף ממשעבדי בשטר ובקנין׳. (שבזה אין הרמב״ם שיטת יחיד שאמנם **ריטב״א, רי״ף, רא״ש ורשב״א** פסקו כר׳ יוחנן וריש לקיש אבל **תרומות, סמ״ג, תרומות, ברטנורא, רמב״ם ורש״י** פסקו כר׳ חנינא (שהש״ס דן בדעתו ושבירושלמי הובא רק דעתו)).
קצות - הלכה כר׳ חנינא שדבר שאינו קצוב גובים מועיל לגבות מבני חורין אך אין גובים ממשועבדים.
בית אפרים - ׳כל בתי דינים שהיו בישראל פוסקים לחייב המתחייב בדבר שאינו קצוב לעניין בני חורין׳.

מה נקרא דבר שאינו קצוב

- **מזונות (לחמש שנים)**

רש״י ותוספות - נחשב קצוב. **(ש״ך -** דווקא חיוב מזונות שכולל ריפוי אינו קצוב שרפואה אין לה קצבה).
רמב״ם, רמב״ן וריטב״א - אינו קצוב **וכן פסק שו״ע.**
ש״ך והגר״א - העירו שלרש״י ותוספות זה נחשב קצוב **וש״ך** כתב שצ״ע לדינא.

- **כך וכך חיטין לשנה**

רשב״א - קצוב.
בעל תרומות בשם רמב״ן - אינו קצוב. יתכן שמחיר החיטין יתייקר.
ש״ך -

- **מנה לשנה ולא נתן קצבה לשנים**

רשב״א - קצוב. **והזכירו הסמ״ע.**
רמ״א - אינו קצוב **והש״ך תמה** מניין מקורו ושזה נגד דברי הרשב״א **ור׳ ירוחם**.

היכולת של המשעבד לחזור בו קודם שבא הדבר המשועבד לעולם (מקביל סימן קי״ב)

רמב״ן - אינו יכול לחזור בו.
רשב״א - יכול לחזור בו (שעבוד זה מועיל מדרבנן ולא יהיה עדיף מדעת ר״מ בקונה שמועיל ויכול לחזור).
בסימן קי״ב רמ״א הביא את שני הדעות **והסמ״ע הביאם כאן.**
ש״ך - העיקר **כרמב״ן** (שונה ממקרה של ר״מ ששם חוזר מכל המכר אבל בהלוואה כיוון שהלווה על דעת שישעבד לו נכסים עתידים והלוה חוזר בו, עליו להחזיר מעות וראה בנושאי כלים בסימן י״ב שדנו בזה).

המחייב עצמו לזון

העדפה לקבל מעות

שו״ע (ע״פ ריטב״א וירושלמי) - הדין עם מקבל המתנה אם לקבל פירות או כסף.
סמ״ע - אפילו אין לו מזונות ממקום אחר יכול לחייב לתת כסף.
בית שמואל[320] מביאו רע״א - דווקא שיש לו מזונות ממקום אחר אך אם אין לו אינו רשאי לחייב לתת כסף.
נתיבות - בחיוב זה שאינו מתנאי בית דין העיקר **כסמ״ע** ולא **כבית שמואל**.

חיוב רפואה

רמ״א - ואם חלה הניזון, אינו חייב ברפואתו, רק בדמי מזונות כמו שהיה בריא (**ב״י בשם הריטב״א**).

[320] אבן העזר סימן קי״ד ס״ק ב׳

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

ש״ך - ומדברי **התוספות**, נראה דחייב לרפאותו. ודברי **הריטב״א** עיקר כדמוכח **בירושלמי**... וכתב **הרא״ש** ואף על גב דאמרינן במזון האשה דרפואה שאין לה קצבה הרי הן כמזונות, הני מילי באוכלת בתנאי ב״ד שהוא מחויב להספיק כל צרכיה, אבל המקבל עליו לפרנס אין הרפואה בכלל, עכ״ל. וכ״כ **הטור** באה״ע סוף סימן קי״ד ע״ש, **וכן המנהג**.

תומים - ׳ברור דדין זה ספיקא דדינא היא, **דהתוספות ורמב״ן ורשב״א** לא סבירא ליה הך דינא׳.

הערת נתיבות - אף אם מחמת חוליו אוכל פחות צריך לשלם לו כפי דמי שמזונות בריא.

כמה זמן חייב לזון

- **התחייבות סתם**

רשב״א - התחייבות כנדרים, בדברים מסופקים ההתחייבות כוללת את הדבר המסופק.

סמ״ע וש״ך ברשב״א - נדר לו בשעה שצריך - כל זמן שצריך. בשעה שאינו צריך - כל ימי חייו. ׳וצ״ע׳.

רא״ש - התחייבות כנדרים רק בפירוש לשון שאינו מסופק, בדברים מסופקים התחייב לסכום הנמוך.

רמ״א (להבנת הסמ״ע וש״ך ולא כהבנת העיר שושן שאין מחלוקת) - וי״א - כרשב״א וי״א - כרא״ש.

תומים (וחת״ס) - אין מחלוקת, **הרשב״א** עסק באומר לעני דהוי נדר בפיך זו צדקה ולכך פסקו להחמיר ׳כל ימי חייו משמע׳, והרא״ש עסק בסתם במקום שלא שייך נדר, והמוציא מחבירו עליו הראיה, ׳וזה נכון לדינא׳.

הגר״א - רמ״א סתם בסימנים אחרים כרא״ש אולם **נראה שהעיקר כרשב״א** ושכן נראה מ**רש״י ורמב״ם**.

התחייב לזון כמה שנים

בית אפרים - חייב (לרא״ש) לכל הפחות לג׳ שנים.

התחייב ׳לזון <u>או</u> לתת סכום מסוים לשנה׳.

בית אפרים - הבחירה תלויה במתחייב.

מחייב עצמו לזון אדם ומת אותו אדם

רמ״א - ראובן שקבל עליו לזון, לשמעון ואשתו, והתחיל לזונן, ומתה אשת שמעון, פטור ממזונותיה. ואפילו קצב סך לצורך מזונותיה, אפילו הכי פטור מחלקה (**תשובת רשב״א**).

ש״ך (והסכים לו הגר״א) - בתשובת הרשב״א מפורש חילוקים:

- <u>מחייב עצמו לזון ולא קצב סכום למזון</u> - כיון שמתה פטור שלא קצב לה אלא בחייה.
- <u>קצב לה סכום</u> - נחשב שהוא בעל חוב של אותו סכום, אין הבעל יורש חובות אלא חייב לשלם ליורשיה.

נתיבות - הפנה **לחלקת מחוקק** שחילק:

- קצב סכום ולא פירש עבור כמה זמן זה - חייב לשלם ליורשים כיון שהאשה יכלה לבזבז הכל בחייה (ויש הבדל בין פירש עבור <u>מזון של כמה זמן</u> זה לבין אם נתן לעצמו זמן פרעון של לאחר חמש שנים)
- קצב סכום ופירש שסכום זה עבור מזון לזמן מסוים - חייב לשלם לפי היחס של הזמן שחיה בו (קצב לג׳ שנים ומתה אחר שנה, משלם רק שליש מהסכום).

באר היטב הגהה מאבן העוזר - העיקר כרמ״א שבסימן רנ״ג סעיף ט״ז סבר כראשונים החולקים על הרשב״א (נראה כוונתו שהבין שלעולם אנחנו מפרשים שכוון לתת את הסכום המלא עבור מזונות של כל הזמן עד לבוא זמן הפרעון (ולא כחילוק הנתיבות שחילק בין פירש עבור כמה זמן המזונות לבין זמן הפרעון כדי שדברי הרשב״א יסכימו לחילוק זה) ולעולם ישלם לפי היחס של הזמן שחיה בו).

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

מחייב עצמו בדבר שלא בא לעולם

היסוד להתחייב

בעל התרומות - בדומה לדאקני שמתחייב **ביאר פרישה** שהחיוב מתקנת חכמים ׳ואף על גב דשם כתבתי דרשב״ם פירש הטעם משום דעשו חז״ל תיקון משום נעילת דלת צ״ל דמאחר דתקנוה שיכול לשעבד בדבר חיוב בכהאי גוונא תו לא חלקו ואמרו כל שהוא בלשון חיוב משתעבד׳.

רשב״א, ב״י[321], סמ״ע[322] וש״ך - מחייב את עצמו והוא נמצא בעולם. (חיוב גמור מהתורה ודאקני ייתכן שיהיה רק מדרבנן).[323]

עשה מתנה בקניין אגב דבר שייתכן שלא היה בעולם

רי״ף - אם טען הנותן שלא היה הדבר בעולם נאמן ואין המתנה חלה אפילו כתב בלשון הודאה.

ראב״ד, רא״ש, תוספות - אם היה בלשון הודאה הקניין חל מכח הודאתו אפילו לא היה הדבר באמת בעולם.

בית יוסף - הרמב״ם כרי״ף ולכן יש לפסוק כך, רמ״א - אין הכרח מדברי הרמב״ם שסבר כרי״ף, הרמב״ם לא כתב במקרה שהאדם כתב בלשון הודאה, ודווקא בזה נחלקו שבהודאה יש להעמיד שהקנה בדרך המועיל.

שו״ע - כרי״ף.

רמ״א - כראב״ד.

׳כאן נמצא כאן היה׳

דר״מ בשם ב״י[324] - הקנה מתנה ולאחר מותו יתומים טוענים שהמטלטלים שכעת לפנינו לא היו בשעת הקנאה יורשים אינם נאמנים ללא ראיה משום שאומרים ׳כאן נמצא כאן היה׳.

סמ״ע - דווקא בטענת שמא אומרים ׳כאן נמצא׳, אבל כנגד טענת ברי על המקבל להביא ראיה.

ש״ך - חלק על חילוק הסמ״ע, חילק בין דברים שהם בעין לבין מעות. לגבי מעות שאדם מוציא בכל שעה ושעה אין לומר שאותם מעות שכאן שהם היו בשעת ההתחייבות גם אם היו ודאי היו אחרים והתחלפו, (הנתיבות ואמרי ברוך הבינו אותו אחרת) אולם להלכה סבר **כב״ח** שלעולם על המקבל להוכיח.

נתיבות - התנאים לומר ׳כאן נמצא כאן היה׳:

א. אם נאמר את זה, זה מכריע את הספק. - אם אמר שנותן סכום מסוים שברשותו אין זה מכריע שאותו שיש לפנינו נתן כי יתכן שהיה סכום באותה שעה אחר שאותו נתן ונאנס, ודוקא שאמר שנותן כל רכושו, שאם אומרים ׳כאן נמצא כאן היה׳ הרי שנתנו למקבל, יינתן למקבל.

ב. יש לומר כלל זה דווקא בכלי תשמיש ולא בכלי סחורה. (וכן כתבו **מהרי״ט ותומים**).

ג. דווקא שהטענה היא שמה שכאן שייך למקבל אך לא מועיל חזקה זו להכריע שהנותן השתעבד לשלם מכח חזקה זו.

נתן לו משכון על כך שיתן לו מתנה

טור ושו״ע - פטור מחובו. שכיון שהתחייבותו לא חלה ׳מנה אין כאן משכון אין כאן׳.

ש״ך - תמה על **רמ״א שבדר״מ** העיר ש**מרדכי** כתב שהרבה חולקים וכן דעת **הגה״מ** אך בשו״ע לא השיג.

קצות - לפי הדין של ׳מנה אין כאן משכון אין כאן׳ אדם אינו יכול לשעבד נכסיו אם לא נתחייב גופו קודם.

---

[321] תחילת מחודש ט״ו ׳שאדם יכול להתחייב בדבר שאינו חייב אע״פ שאין לו נכסים לפי שגופו ועצמו הוא מחייב׳

[322] ס״ק י״ח.

[323] וראה תוספות בכתובות נ״ד: ד״ה אע״פ . אם רצה

[324] בסימן ר״ץ

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

משעבד דבר שלא בא לעולם

להלכה אדם יכול לשעבד לחוב נכסים שיקנה לאחר החוב 'דאקני'.

קצות - שעבוד זה הוא רק מדרבנן כפי שכתבו **רשב"ם ונ"י** 'אלמוהו רבנן לשעבוד יותר מקנין דלא תנעול דלת בפני לוין'.

נתיבות - מחלוקת הפוסקים האם שעבוד 'דאקני' מהתורה או מדרבנן.

שטר שבידי המלוה ונכתב על שם אדם אחר

שנכתב בטעות על שם השליח והשליח מודה בדבר והלוה טוען 'לאו בעל דברים דידי את'

תרומות ושו"ע - השטר כשר וכאילו נכתב על שם המלוה, כופים את הלוה לתת וכן אין השליח יכול למחול.

הגר"א - מהא דאודיתא שנתחייב רבא לרב מרי וכ"ש כאן שאפשר שהאמת אתו.

ש"ך - צ"ע. נטה **לדעה החולקת שהביא התרומות** שדנים כאילו המלוה הלוה לשליח והשליח הלוה ללוה. הביא לשליח מעות סתם 'מלוה להוצאה נתנה' ונחשב שהשליח הלוה. הביא לו מעות צרורים, הש"ך סובר שהשליח אינו נאמן בטענה זו. וגם שטר אינו נקנה באודיתא לפי שההודאה עומדת בסתירה לתוכן השטר.

קצות - שליח נאמן שנתן לו מעות (צרורים) ששייכים למשלח ואחריותם במקרה אבדן על המשלח. בנוסף לשיטתו כל דבר ששייך בו קניין נקנה באודיתא ולכן ניתן לקנות באודיתא שטר כקנין שטר שדינו שיכול המוכר למוחלו אך לא לקנות שעבוד הגוף שבו וכן לא ניתן לקנות חוב שבעל פה.

נתיבות - שליח נאמן שנתן לו מעות (צרורים) ששייכים למשלח ואחריותם במקרה אבדן על המשלח. בנוסף כאשר ההודאה יכולה להיות אמיתית הדבר נקנה מדין אודיתא. ביאר את המחלוקת בתרומות במקרה שמוחזקים שהמעות היו של השליח שלתרומות ושו"ע אודיתא הוא קניין גמור מהתורה ונקנה למשלח ואילו לחולקים אינו קנין אלא שדנים על פיו במקום שיכול להיות אמת אך לא נגד חזקה.

כשהשליח שמודה בדבר 'חב לאחרים' (יש בעלי חוב לשליח)

טור - כיון שזה מודה לדבריו ואינו חב לאחרים בהודאתו יש לנו להאמינו.

שו"ע - אם אינו חב לאחרים בהודאתו (דנים לפי הודאת השליח).

ט"ז - תמה על השו"ע, לעולם אין השליח חב לאחרים מכיון שהשטר אינו בידו אלא בידי המלוה, ולעולם בעלי חוב השליח לא יוכלו לגבות משטר זה ולמלוה יש מיגו שיכול לשרוף שטר זה ולכן כתב הטור כלשונו.

נתיבות ותומים - העיקר כשו"ע, אין אומרים מיגו מאדם לאדם, אם היה המלוה שורף את השטר, השליח שלטובתו טוען המלוה לא היה מרויח שלא היה יכול לגבות את חובו, ואף שסוף סוף בעלי חובות לא היו יכולים לגבותו גם, אנו חושדים שאם המלוה עושה כן כדי שבעלי חובות לא יוכלו לגבות ממנו, המלוה עושה כן, כי הוא מעדיף לטעון שהשטר של השליח ושליח יגבה מהלוה ולא לשרוף ולהרויח את הלוה כי הוא סומך על השליח שיגבה ויתן לו אחר כך ואינו סומך על הלוה שאף שהשטר אינו פרוע יפרע לו.

שנכתב כן בכוונה ומי שכתוב במקום המלוה טוען שהמלוה התכוון לזכותו ושהחוב יהיה שלו

תרומות ושו"ע - כיון שהכל מודים שהמלוה נתן את הכסף וביקש את השטר לידו אין טענת מי שנכתב על שמו השטר נאמנת ודין השטר כאילו כתוב שם המלוה בו שרשאי לגבות ועשה כן שלא להשביע עצמו.

נתיבות - בהלוואה הלוה משעבד עצמו לבעל המעות והשטר ניתן כראיה ובשטר מכר יש חילוק בדבר:

בשעת נתינת המעות אמר שקונה עבור אחר - נקנה הקרקע עבור אותו האחר שמוכר התכוון להקנות לו.

נתן מעות סתם ורק בשעת כתיבת שטר ראיה על המכר אמר שיכתבו על שם אדם אחר - מכיון שלא פירש בשעת הקניין שהיא במתן מעות, המוכר התכוון להקנותו לבעל המעות ולכן אין זה משנה שנכתב שם אחר.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

הנתיבות מדגיש שהמלוה נאמן רק במקום שיש עדים שהוא זה שנתן את הכסף ואם אין עדים אינו נאמן ואין בכך שהוא מחזיק את השטר ראיה לטענתו, שאם כן אדם היה נאמן לומר שהוא קנה את השטר בכתיבה ובמסירה במיגו שהיה יכול לומר שהשטר מראש נכתב על שם אדם אחר.

במקרה שאין עדים והלוה מודה יש חילוק, אם לא ידוע שיש לו שטר והלוה מודה - נאמן במיגו, ידוע שיש שטר בידו על שם שמעון אין לו מיגו שהיה יכול לשורפו, אינו נאמן אף שלוה מודה ויחזיר לשמעון.

שנכתב כן בכוונה והמלוה רוצה שיכתבו לו שטר חדש על שמו

שו״ע - ואם תבע ראובן לשמעון שיעשה לו שטר מכר מהשטר הזה שנכתב על שמו, אין כופין אותו. ואפילו הודה לו שמעון שיעשה לו שטר מכר, יכול לחזור בו. אבל אם אמר ללוה בשעת הלואה: על מנת כן אני מלוה לך שתעשה לי שטר בשם שמעון ולכשארצה תחזירנו לו על שמי, כופין אותו על כך; אפילו לא פירש דבריו אלא אמר לעדים בפני הלוה: עוד שטר אחר תכתבו לי על הלואה זו, מחייבין אותו לכתוב שטר אחר על שמו.

נו״ב הסתפק האם ׳ואפילו הודה לו שמעון שיעשה לו שטר מכר׳ הוא מדבר דווקא לאחר ההלוואה שכיון שלא עשה קנין על כך אין בדבריו כלום או אף שהודה קודם להלוואה מכיוון שלא אמר בלשון על מנת ׳הוא רק מפליגו בדברים׳ (ולא הסכים לכך באמת.

נתיבות - שכותבים כותבים שטר חדש מזמן שני, וגם אין לבית הדין לכתוב על השטר שהוא שטר של המלוה שמא המודה ׳יחב לאחרים בהודאתו׳.

שמחזיק שטר על שמו וכתוב בסופו שהכסף מחכירות הקהל וטוען שכתב כן שלא להשביע עצמו

רא״ש ושו״ע - שטר שהיה כתוב על שם ראובן, וכתוב בסופו (קודם חתימת העדים): ואלו המעות הם מחכירות הקהל, וטוען ראובן שכיון שכתובים על שמו, שלו הם, שהקהל נתנו לו שטר זה על מעות שהיה לו אצל הקהל, והקהל מכחישין אותו, הדין עם הקהל.

סמ״ע - הע״ש כתב שהטכם הוא ׳שאין דרך האדם לתלות מעותיו בקהל שלא להשביע עצמו׳ אולם בתשובת הרא״ש מפורש הטעם שזה משום שהקהל היה מנהגם לכתוב את שטרי חובותיו על שם אנשים פרטים מסיבותיהם והסמ״ע סובר שדווקא במקום שכך המנהג היחיד אינו נאמן ותמה על השו״ע שסתם בדבר.

ש״ך - העיקר כשו״ע והע״ש, הרא״ש רק צירף טעם המנהג כטעם נוסף, והעיקר שבמקום שכתוב כך לפני חתימת העדים ודאי שהעדים מעידים על כך ואין אדם משביע באופן כזה (בשונה מכתב ידו אחר החתימה).

לעניין כפיה להוציא שטר שיש בו ראיה לפני בית דין ראה בסיכום סימן ט״ז

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

שאלות ממבחנים

1. א. אישה התחייבה בהסכם הגירושין שאם תתבע מזונות מבעלה עבור הילדים תשלם לבעל כל הפסדיו שיהיו לו בגלל תביעת המזונות, אחר הגירושין תבעה אותו האישה שישלם מזונות ונאלץ לשכור עו"ד וגם הפסיד שכר יום עבודתו הקבועה. האם חייבת האישה לשלם לו הפסדיו כנ"ל ? **סעיף ב', ו'**

שני נקודות בשאלה, מחייב עצמו בדבר שאינו קצוב ומחייב עצמו בדבר שלא בא לעולם ובזה תת סעיף שזה תנאי. הקצות כיון שבשעת התחייבותה, שעבדה עצמה וגופה בעולם אף שהתנאי הוא בדבר שלא בא לעולם הרי היא חייבת

ב. מה הדין אם בהסכם הגירושין התחייבה האישה בקנין לשלם לבעל סכום כסף והוסכם שההתחייבות תחול בזמן סדור הגט? **שם ש"ך שם, קצות, נתיבות ס"ק י'**

נתיבות - כל היסוד שניתן לחייב עצמו, הוא מפני שמחייב גופו וגופו נמצא בעולם, חיוב עתידי דינו כקניין עתידי לחכמים לא מועיל.

ג. מה הדין אם בהסכם הגירושין התחייבה האישה סכום כסף לנדוניית הבת ומתה הבת קודם שנשאת? **סעיף ג עיין ש"ך, פת"ש, נתיבות שו"ע ורמ"א סימן רנ"ג סעיף ט"ז. ראה מחייב עצמו לזון אדם ומת אותו אדם.**

אם אמר: ק"ק זוז לפלונית בנדונייתא, אין להם לתת עד שתנשא ותצטרך לכך. ואם מתה בנתים, אין ליורשיה כלום.

2. א. במה תלויה מחלוקת הראשונים האם אדם יכול לחייב עצמו בדבר שאינו קצוב? **סעיף ב**

בביאור כתובות ק"ב:- ק"ג. (התחייבות בדבר שאין לו קצבה, מחייב עצמו במזונות). וגיטין נ': - נ"א. (שעבוד בדבר שאין לו קצבה (לפי שאינם כתובים/קצובים מחלוקת ר"ל ר' יוחנן ור' חנינא). וכמי פוסקים

ראה מחייב עצמו בדבר שאינו קצוב

ב. מפני מה לדעת הרמב"ם המתחייב לזון את בת אשתו חייב לזונה? **ש"ך סקי"ב**

כס"מ - דומה לדברים הנקנים באמירה (וראה נתיבות שהסבירו), ש"ך - מפני החתונה גומר בדעתו ומשתעבד לה. משנה למלך הביא דעות - אין זה התחייבות ללא תמורה שעושה כן מהנאת נישואין הרמב"ם כתב דווקא בלא הנאה.

ג. האם יחול חיוב בזמן שהסוחרים נוהגים להתחייב בדבר שאינו קצוב? **עי' קצוה"ח ב, ועפ"י חת"ס חו"מ ס"ו שבאסמכתא מועיל מנהג הסוחרים.**

3. התחייב כור חטים לחדש למשך חמש שנים. האם ע"י שעשויים להתייקר נקרא אינו קצוב? **סעיף ב עיין ש"ך, גר"א ראה כך וכך חיטין לשנה**

4. א. האם אפשר לשעבד דשלבל"ע? **סעיף ו עיין קצות סק"ה, נתיבות. ועיין סי' רט סעיף ד ברמ"א**

ב. האם אפשר להתחייב בדשלבל"ע? **סעיף ו, עיין קצות, נתיבות. ועיין סי' קי"ב סעיף א, ובקצות שם**

ג. האם אפשר למחול דשלבל"ע? **רט סעיף ד קצות שם סק"ח, נתיבות שם**

ד. האם אפשר להסתלק מדשלבל"ע? **רט סעיף ח קצות שם סקי"א**

ה. האם אפשר להתחייב לקדש או לגרש? **לא, זה קניין דברים.**

ראה מחייב עצמו בדבר שלא בא לעולם ומשעבד דבר שלא בא לעולם ועיקר שאלה יתבאר בסימן ר"ט

5. המתחייב לזון חבירו האם זה כל ימי חייו, או כל זמן שצריך, ומה הדין באם נחלקו שהנותן רוצה ליתן מזונות, והמקבל רוצה מעות, ואם חיוב מזונות כולל הוצאות רפואיות ומלבושים? **סעיף ג**

המתחייב לזון את חבירו, הנותן אומר לתת לו פירות והלה אומר מעות, הדין עם מקבל המתנה. ואם התנה עמו בפירוש לזונו על שלחנו, והוא אינו רוצה לאכול עמו, אינו חייב ליתן לו אלא לפי ברכת הבית. הגה: מיהו אם אין העיכוב מכח הניזון אלא מכח המתחייב, חייב לתת לו כל דמי המזונות (ב"י בשם הריטב"א). ואם חלה הניזון, אינו חייב ברפואתו, רק בדמי מזונות כמו שהיה בריא (ב"י סוף ס' ר"ז בשם הריטב"א). וראה המחייב עצמו לזון.

6. באיזה אופן אדם יכול להתחייב על דבר שלא בא לעולם והאם יכול לחזור בו לפני שבא לעולם, ומה הדין באם מת המתחייב לפני שהדבר בא לעולם? **סעיף ו עיין קצות סק"ז, נתיבות סק"י**

7. המוציא שטר בקניין על חבירו וכתוב בו נתתי לו אלף זהובים, וטען הנותן שלא היו לו בשעת הקניין, האם נאמן, ומה הדין באינו ידוע, ואיזה סתירה יש לדין זה? **סעיף ו וברמ"א שם עיין בש"ך, נתיבות**

ראה עשה מתנה בקניין אגב דבר שייתכן שלא היה בעולם

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן ס״א - כמה דינין מענין שטרות

מקורות

הסימן מבוסס על תשובות שונות של הרא״ש בענייני שטר שפסקם השו״ע מה שאין בו מחלוקת לא סוכם.

בבא בתרא ח: (׳רשאים בני העיר׳ שמועיל תקנות הקהל בדיני ממונות).

עירובין ל״ו: - ל״ח. (ברירה).

ראשונים ופסיקת הלכה

טופס זכרון עדות שחתומים עליו עדים ולא הועתק שטר

רא״ש - אם אין מנהג שלא לגבות בו מקבלים את השטר (לעניין שלא יוכל לכפור אבל פרעתי נאמן).

ריב״ש ורשב״א - אינו מתקבל בבית הדין אלא אם כן יש מנהג לקבלו (׳מפי כתבם׳).

שו״ע - כריב״ש וכרשב״א **רמ״א** מיהו יש חולקים כרא״ש.

ש״ך - ריב״ש רשב״א ורא״ש לא חלקו. אם נכתב מדעת מתחייב לתת למלוה יש לו דין שטר ואם לא, לא.

קצות והגר״א - דעת שו״ע מתאימה לדעת **הרי״ף**[325] ששטר שאסור למוסרו לאחד מבעלי דין אין לו דין שטר.

הגר״א - היש חולקים, סוברים כתירוץ א׳ בתוספות, ששטר שחתומים בו שני עדים אין בו מפי כתבם (דברים אלו מתאימים לדברי הגר״א **ב׳ביאור שיטת הרמ״א׳ בסיכום לסימן מ״ו** בתנאים לכשרות שטר).

אמרי ברוך[326] **-** ׳עיקר יסודו של הרא״ש כיול שלא היה למודה להקפיד על הכתיבה זו, עשו העדים כדת במה שכתבו, אף שלא אמר כתבו דהוי כמודה בקרקעות שכותבים ומועיל אף שמכחיש אח״כ, כסברת הר״ן׳

מפי כתבם בשטר קידושין, מקדש שהוציא שטר שקידש פלונית חתום בעדים

דברי ריבות (שו״ת מוהר״י אדרבי) - כיון שלא ראוי למוסרו לבעלים אפילו נמסר יש בו דין מפי כתבם.

קצות - אם נכתב מדעתה השטר כשר. הגמרא הסבירה למה לא תיקנו זמן אך לא תיקנו שיפסל השטר.

נתיבות - חז״ל פסלו שטר קידושין ויש בו מפי כתבם.(אך לעניין איסורים לא צריך עדות גמורה ויועיל).

חיוב שבועת הגאונים למי שיש לו קרקע ואינו רוצה להישבע שאין לו מטלטלין

רא״ש כחלק מהתשובה כתב ׳דאל״כ מה הועילו חכמים בתקנתם כל אדם יאמר איני רוצה ליתן מטלטלין או לישבע תגבו לבעל חובי קרקע׳.

סמ״ע - אין מחייבים. שבועת גאונים תוקנה רק למי שאין לו ממה לפרוע כלל. (פרישה - לשון הרא״ש צ״ע)

ב״ח - לא צריך. בתשובה זה היה מקרה שהתחייבה לפרוע דווקא בכסף או במטלטלים.

ש״ך - צריך להשבע חלק על העמדות הסמ״ע והב״ח. (ונראה ש**הגר״א** מסכים לדבריו).

׳כל מוציאו יגבה בו בלא הרשאה׳

שו״ע - אם אין מנהג שצריך הרשאה במקרה זה, גובה. משמע שאם יש מנהג אפילו שכתוב בפירוש שלא צריך הרשאה לא יועיל.

סמ״ע - בראי״ש ובתרומת הדשן משמע שדיברו בשטר שכתוב סתם׳ כל מוציאו גובה בו׳ שתלוי במנהג אם צריך הרשאה אבל אם כתוב בפירוש ׳בלא הרשאה׳ אפילו יש מנהג שצריך הרשאה, תנאי שבשטר קובע.

ש״ך וט״ז - דעת ב״ח ושו״ע שבמקום שיש מנהג שחייבים הרשאה אף שכתוב ׳בלא הרשאה׳ העיקר כמנהג.

הגר״א - העיקר כסמ״ע ובאר הגולה שאם התנה הלוה בפירוש לא הולכים אחר המנהג, אולם השו״ע דיבר במקרה שמנהג לכתוב בלא הרשאה בלא דעת הלוה במקרה זה צריך הרשאה שהרי לוה לא התנה.

---

[325] שיטת הריף על הגמרא ביבמות לא: מובאת בהרחבה בסיכום של סימן מ״ו (בשו״ע נידון שם בסעיף ל״ג).

[326] מופיע על הש״ך בסעיף י׳

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

ברירה

ברירה

דעת ר׳ מאיר - אדם יכול להחיל עתה חיוב/קנין עתידי, יש ברירה ואדם מקנה דבר שלא בא לעולם. אין לחלק בין דבר שלא בא לעולם ובעתיד יבוא ויחול בו קניין לבין דבר שכרגע לא מבורר ובעתיד יהיה מבורר.

חכמים - אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם (אבל אדם משעבד דבר שלא בא לעולם). **וכן הלכה**

כל מוציאו יגבה בו

האם גוי יכול לגבות בו

רא״ש[327] **-** וכן מסתבר מדכוללן יחד יהודי או כותי, וכותי דבר פשוט הוא שאינו יכול לגבות בו אם הוציא השטר שאין העדים יכולין לזכות לו דאין זכיה לכותי. כדאמרינן בפרק איזהו נשך (עא:) קטן דאתי לכלל שליחות אית ליה זכיה כותי דלא אתי לכלל שליחות לית ליה זכיה, וכיון דלית ליה זכיה אם כן אין העדים יכולין לזכות בשבילו שיוכל לגבות החוב אם השטר יוצא מתחת ידו.

הרא״ש כתב את דבריו לפי שפוסק ׳עדיו בחתומיו זכין ליה׳ וראה בסיכום לסימן ל״ט ששו״ע לא פסק כך.

קצות ודגול מרבבה- הדרך החלות שמקבל השטר הראשון הוא שליח לקנות עבור מי ש**יתברר** שיוציא את השטר. לגוי אין שליחות ולכן אם חזר בו קודם שהגיע לגוי השטר לא חל אולם לכשיגיע קנה השטר וכתבו שכן מפורש **ברא״ש** רק לשיטת הרא״ש עדים בחתימתם הם המזכים מדין שליחות ואילו לחולקים אין החתימה מזכה אלא קבלת השטר והמלוה הוא שליח קבלה עבור מי שיוציאו. (במקרה זה צריך לומר דווקא שהגיע השטר לגוי באותו יום שרשום השעבוד שאם לא כן הוא שטר מוקדם).

נתיבות - החיוב אינו מדין זכין ושליחות. אדם יכול לחייב את עצמו בדיבור בלא שטר, ואין מתן השטר יוצר את ההתחייבות אלא דיבורו (השטר כן תנאי לקול בשביל שעבוד לקוחות) ולכן גם לגוי ישתעבד (וסבר שגם הרא״ש עצמו לא כתב כן בגלל שיטתו בזכין אלא להסבר מנהג ויודה שבדיעבד השתעבד).

[**נראה לבאר את שורש מחלוקת הקצות והנתיבות**, בהבנת השיטה שסוברת שמסירת השטר קונה, על ידי ביאור היחס לשטר ובהתאמה למחלוקתם לעניין מוצא שטר חוב לאחר יאוש (**ראה סיכום סימן ס״ו** וכן לעניין חיוב משיכה), **לשיטת הקצות** שעבוד השטר נמצא בשטר (ולכן המוצא שטר חוב אחר יאוש המלוה, זוכה בחוב) ולפיכך הוא מתייחס למסירת השטר כקניין שחל מכוח שהמקבל מחזיק במה שהוא מקבל ככל מכירת מטלטלים ושיטתו שאם המקבל אינו מחזיק אלא מישהו אחר הקניין חל מכח שליחות. **ואילו לשיטת הנתיבות** שטר הוא ראיה בלבד, הקניין נוצר מכח התחייבות המתחייב בלבד, ומסירת השטר היא מכח גמירות דעת וכדברי רמב״ן לענין מכירת שטרות[328]: ׳שאין גופן מכור וקנוי והראיה שבהן אינה נמשכת ומוגבהת במשיכתן ולפיכך לא הצריכו בהן הגבהה ומשיכה, ותקנת חכמים היא שיקנה משעה שהוציא הלה ראיותיו מתחת ידו וגמר והקנה אותן לו׳]

האיסור במכירת שטר לגוי

סמ״ע - ׳ולא אמרינן מדלגבי גוי לא חל התנאי דהא איסור יש בדבר, לא יחול ג״כ גבי ישראל אחר המוציאו׳

נתיבות - שיכול לומר לו אולי אבוא על ידי הגוי לעלילות. ואפשר שאפילו ברצון הלוה אסור, משום הפסד של הלקוחות על ידי הגוי שלא כדין.

משובב ודגול מרבבה - אין איסור. תמהו על הסמ״ע שניסה לבאר כך את דברי הרא״ש ושהרא״ש במפורש פירש הטעם שאין זכיה לגוי.

---

[327] שו״ת הרא״ש כלל ס״ח סימן ז׳

[328] חידושי הרמב״ן מסכת בבא בתרא דף ע״ו עמוד א׳.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

האם יש בעיה של ברירה בכל המוציאו

רמב״ן - משתעבד מדרבנן.

ר״ן ונימוקי יוסף - אין ברירה' רק במקרה של 'אי דהאי לאו דהאי' בשטר זה כיוון שיכול לחול בזה אחר זה (יכול להוציאו אחד ויאמר אין לי כעת ויוציאו האחר וכו') הדין שיש ברירה ומשתעבד.

נתיבות - העיקר **כרא״ש** שכאשר אדם מתחייב/משתעבד/ מקנה באופן של ברירה שגם כאשר יתברר הדבר הוא יוכל להתחייב/לשעבד/ להקנות למי שהוברר הדבר שהוא זה שצוין אין בכך ברירה והחיוב חל.

כאשר החיוב חל לאחר זמן ובזמן שחל החיוב הדבר מבורר.

מוהרי״ט בדעת רמב״ן, ר״ש משנץ ותוספות - חיוב חל. אף שבשעת דיבורו לא היה הדבר מבורר כיוון שבשעה שהשתעבד לשלם דהיינו משיתחיל השליח/פועל את פעולתו הדבר היה מבורר החיוב חל.

רשב״א - חיוב לא חל.

כאשר מסכים שכל מי שיעשה מעשה מסוים יתן לו

קצות - החיוב חל **לכל הדעות**, מינה את כולם שליחים ורק אחד ביצע שליחותו. ומטעם זה חל החיוב של שאול לדוד.

כאשר מתנה באופן שיתכן שיהיה מצב שלישי שעליו לא פירש (יתכן שלא יתברר)

קצות ויש״ש (בדעת רש״י ר״ן ותוספות)- 'לוגין שאני עתיד להפרישׁ לא חל, יתכן שיבקע הנוד ולא יפריש כלל.

קצות ויש״ש - אם ודאי שיתברר, חיוב חל.

רמב״ן - יש לחלק בין תנאי אם יקרה - חיוב חל, לבין זה או זה - השאלה למי, אין ברירה והחיוב לא חל.

נתיבות - תנאי - החיוב מבורר מעכשיו ויכול לתלותו בדבר לא מבורר. ברירה - החיוב לא מבורר, בין אם לא מבורר למי התחייב ובין לא מבורר באיזה שעה התחייב. (וכתב דבריו לכל הדעות).

דבר שנהגו במדינה לכתוב

הקדמה - לקוח מסימן מ״ב: דורשים לשון הדיוט ואפילו לא נכתב

תוספות, רא״ש, רש״י, רשב״א, ר״ן, נימוקי יוסף בשם רב האי ור״ח - אפילו לא נכתב נוהגים לפי המקובל באותו מקום.

רמב״ם - גאונים תקנו שגובה כתובה ממטלטלים, במקרה שלא כתב בכתובה: אם ידע בתקנה - גובה, לא ידע - אינו גובה.

ב״י - רמב״ם אינו חולק, הדבר תלוי במנהג המקום, במקרה שהמנהג ברור לכתוב אף שלא ידע אומרים שכיוון שהמנהג לכתוב כאילו כתב, רק במקומות שלא ברור אם תקנה התקבלה לא אומרים כאילו נכתב.

ש״ך הגר״א - לפי **הרמב״ם** הדבר תלוי בידיעת המתחייב, וכשידוע המנהג לכל, אינו נאמן לומר שלא ידע ולא התכוון וכאילו נכתב.

בסימן ס״א

שו״ע - כל דבר שנהגו לכתוב במדינה .. מי שמקנה בסודר לכתוב שטר דעתו שיכתבו כמנהג המדינה.

אם לא נכתב בשטר דבר שנהגו במדינה לכתוב:

ש״ך - לא ידוע שהמתחייב ידע על מנהג - לא נחשב שכתוב הדבר בשטר. ידוע שידע על מנהג - נחשב שמה שנהגו לכתוב כתוב בשטר.

תומים ונתיבות - אם ידוע שהקנה בסודר לכתוב שטר סתם - דעתו על המנהג ואפילו לא נכתב. אין ידוע הדרך שנכתב - אומרים: ממה שלא נכתב הדבר בשטר, המתחייב ציווה שלא יכתב ואינו ככתוב.

שטר שכתוב בו שיוכל לרדת לנכסי לוה אפילו שלא בפניו ובלא רשות בית דין

שו״ע - אין לו רשות לעבור על דברי תורה, רשאי רק אם לא ימצא דיין יעשה דין לעצמו.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סמ״ע ש״ך (וב״ח) - אם יש מנהג באותה העיר שיורדים לנכסי לוה שלא בפניו בלא בית דין, רשאי לירד אך אם אין מנהג אפילו אין שום מנהג מפרשים דבריו שהתכוון בדרך המותרת שהיא כשלא מצא דיין.
נתיבות - מה שכתבו הסמ״ע וש״ך שיש מנהג שיורדים אף שיש בית דין שמותר, הטעם הוא מפני שכיוון שיש מנהג אנו אומרים שהלוה הסכים לכך ואדם רשאי להסכים בממון לוותר על דין תורה אך אין תוקף למנהג נגד דין תורה.

שטר שכתוב בו בפירוש שיוכל לדון בדיני עכו״ם (ראה סימן כ״ו)
סמ״ע - יכול לדון, לומד כן מדין שיכול לירד לנכסי לוה נגד דין תורה שיש מנהג.
ט״ז והגר״א - אסור. אדם מתנה על מה שכתוב בתורה רק בחיוב בפטור, אבל דבר שאפילו מהסכמת שניהם אסור ללכת לערכאות לא יועיל תנאי בזה.
נתיבות - דייני ישראל ידונו אותו על פי הזכות שהיתה מגיעה לו בדיני עכו״ם. [אבל אסור ללכת לערכאות].

שעבד עצמו מעכשיו במה שיודה לשמעון לאחר זמן עד אלף זוז
רא״ש ושו״ע - גובה מלקוחות במה שיודה שהשתעבד משעה ראשונה, ולקוחות היו צריכים להזהר.
ט״ז - מכיוון שהוזכר הסכום הגבוה אין זה דבר שאינו קצוב ומשתעבד נגד לקוחות.
נתיבות - מכיוון שהכל תלוי ביד המתחייב אין זה דבר קצוב ולא כמזונות ששינוי השער אינו בידו.
[ביאור הנתיבות לט״ז - גם שפוסקים רבים סוברים בסימן ס׳ שדבר שאינו קצוב לא גובים ממשועבדים, זהו מפני שאצל הלקוחות לא הוזכר סכום גבוה, אך אם הוזכר סכום גבוה די בזה שלא נעקור שעבוד מלקוחות, לגבי דבר שאינו קצוב אצל המתחייב אין זה מספיק שידוע הסכום הגבוה אלא צריך שהתחייבות תהיה בשליטת המתחייב (ובזה החילוק מקצב מזונות עד סכום מסוים לשנה, קנה חפץ בסכום מסוים ומחל על מום לא ידוע שבו נקראים מחילה בסכום לא קצוב אף שודאי סכום דמי החפץ הוא גבול מחילה).]

שטר ישן
רא״ש ושו״ע - ׳אין השטר נפסל בכך, אמנם יש לדיין לחקור ולדרוש ולהוציא השטר לאמיתו ואם יראה באומדנא דמוכח שהדין מרומה ושקר יכתוב ויחתום שאין לשום דיין ישראל להשתדל בדין זה ויתן ביד הנתבע׳. (לענין דין מרומה ראה בסיכום סימן ט״ו)
נתיבות - המנהג שאין גובין בשטר ישן מיורשים ושלוה נאמן לומר פרעתי ושטר הלוואה רגילה נחשב ישן אחר שלוש שנים ואילו הלוואה עם רווח (׳עסקה׳) שש שנים.
פת״ש - הביא **שבות יעקב** שפסק כפשרה או שיבחר תובע לקבל שליש או שיורשים יבחרו לתת שני שלישים ואם לא יסכימו ישבע תובע שבועה חמורה ויגבה.

שטר שכתוב בלשון ביאור מה שהלוה הודה בפנינו
רא״ש ושו״ע - ׳אין לו דין שטר לגבות ממשעבדי׳
ש״ך (והגר״א) - יכול לטעון פרעתי ונראה שאף להד״ם משום שבשטר זה יש דין מפי כתב שלא נכתב מציווי המתחייב. וראה טופס זכרון עדות שחתומים עליו עדים ולא הועתק שטר בסעיף ב׳.
אמרי ברוך - שטר זה נכתב מדעת המתחייב לעניין זכרון הדברים שבו שיהיה דינו שלא יוכל לטעון כנגדו להד״ם, ׳אין בו מפי כתבם׳. אך לא יוכל לגבות ממשעבדי שלא נכתב על דעת כן וכן יוכל לטעון פרעתי (וכן נראה פשט לשון השו״ע). והעיר שזה מתאים לרא״ש לשיטתו בטופס.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

ספק בתקנה

רא״ש[329] **-** כיון שמסופקים אם נהגו לגבות בו בדיעבד גובה מספק, ולא שייך למימר יד בעל השטר על תחתונה אלא בספק שישנו בגוף השטר כגון דבר הכתוב סתם אנו מפרשים אותו בלשון המועט. וכן ההיא דפרק כל הנשבעין (מ״ז :) לוה ומלוה ושני שטרות יד בעל השטר על התחתונה. אבל שטר מקויים אין למנוע לגבות בשביל ספק תקנתכם עד יתברר לכם התקנה שתקנתם שלא לגבות בו.

שהולכים אחר הכוונה בכתיבה ולא אחר הלשון

ר׳ ירוחם וב״י - כלל גדול בידינו בכל תנאי שאדם מתנה עם חבירו אין להלך אחר לשון הכתוב אלא אחר הכוונה. **ובשו״ע** הביא אותו בתחילת סעיף כיש מי שאומר ללא חולק .

[329] שו״ת הרא״ש כלל ס״ח סימן א׳, מובא בהגהות והערות שירת דבורה אות נ״ה.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

שאלות ממבחנים

1. מה הדין באישה שהתחייבה לישבע ללוה כתקנת הגאונים, אם יש מטלטלין שיפרע מהם, והיא מסרבת ואומרת שהיא רוצה לשלם מן הקרקע? **סעיף ג**

ראה חיוב שבועת הגאונים למי שיש לו קרקע ואינו רוצה לישבע שאין לו מטלטלין.

2. אדם שחתם על שטר וטען שלא הבין, או שקראו לפניו כתובה וטען שלא הבין:

א. מה הדין? **סעיף י״ג**

תשובת רשב״א בשם רמ״ה שאינו נאמן וכן פסק שו״ע שהיה לו לומר מתחילה שאינו מבין וממה ששתק אמרינן שקיבל עליו. (סמ״ע וש״ך)

ב. מה הדין באם יש עדים שבאמת לא הבין. **שם ש״ך שם ועיין סימן מ״ה סעיף ג**

שו״ע בסימן מ״ה סעיף ג׳ כתב אפילו יש עדים שלא קראו. דבריו על פי תשובת הרמב״ן ׳כיוון שלא חשש לקרותו וסמך על הסופר שכל הסומך על נאמנות של אחרים הוא גומר להתחייב בכל מה שיאמר׳.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן ס״ב - דין אשה הנושאת ונותנת בתוך הבית

מקורות

בבא בתרא נ״ב (אשה/ ואח הנושא ונותן בתוך הבית שיוצא שטר על שמם באיזה ראיה נאמנים).

בבא בתרא קע״ג. (אחד מן האחים ששטר על שם אביו יוצא מתחת ידו).

כתובות פ״ו : (אין לך אשה שלא נעשית אפטרופיא שעה אחת בחיי בעלה על פילכה ועל עיסתה).

ראשונים ופסיקת הלכה

מבוא

הסימן עוסק בטענות בעלות בחפצים של אנשים שמתעסקים בממון אחרים ושיש חזקה שאין להם ממון משלהם לענין זה יש השוואה בין אחד מן האחים לאשה נושאת ונותנת בתוך הבית וחילוק ביניהם לבין בן בית שנושא ונותן בשל בעל הבית. ישנו דיון האם יש חילוק בין טענת בעלות על שטר שיוצא על שמו לבין טענת בעלות על מטלטלים. דרך הדיון הש״ך והאחרונים דנים בנאמנות אשה בטענת מתנה.

אחד מן האחים שיוצא שטר על שמו וטוען שהוא שלו מבית אבי אמא

בבא בתרא נ״ב. - רב - על האח להביא ראיה.

שמואל - על שאר האחים להביא ראיה.

רב נחמן מביא ברייתא כדעת רב ושכן הדין באשה הנושאת ונותנת בתוך הבית **וכן פסקו הראשונים.**

מת האח

שמואל - מודה רב שעל האחין להביא ראיה.

רב פפא - מקשה על שמואל, איך ייתכן שכח יורשים יהיה יותר חזק ממה שאביהם יכול היה לטעון גמרא מסכמת 'קשיא'.

ר' חננאל - כאשר הגמרא כותבת 'תיובתא' זה אומר שדעה זו נדחית להלכה אך 'קשיא' אין פירושה שלא פוסקים כן להלכה אלא שבאותה שעה שנשאלה השאלה בבית מדרש לא היה תירוץ **והלכה כשמואל בזה.**

רשב״ם - פירוש 'תיובתא' שדעה זו נסתרת ממשנה או ברייתא, פירוש 'קשיא' שדעה זו נסתרת מדעת אמוראים או סברא. הרשב״ם סבר שגם במקרה שהאח מת על יורשיו להביא ראיה.

רי״ף, רמב״ם, רא״ש, טור ושו״ע - הלכה כשמואל שרב מודה בדין זה.

טעם לדברי שמואל

תוספות - האח הוא המוחזק משום שהשטר כתוב על שמו ולכן יטענו ליתומים. אך יש ראיה שאינו דובר אמת אם אינו מצליח להביא ראיה במקרה שהאח עצמו חי.

רמ״ה - האח הוא המוחזק משום שהשטר כתוב על שמו ולכן יטענו ליתומים, אולם מכיוון שבקלות האח יכול להביא ראיה לדבריו, חכמים תקנו[330] שעל האח להביא ראיה.

על איזה סכום צריך להביא ראיה בחלוקים בעיסתם או ירושה עצמאית

ראב״ן, ריב״ם,(והכרעת הגה״מ) רמב״ם ורשב״א - ראיה שקמץ שיעור מועט, אדם עשוי להרויח כסף רב מסכום קטן שקמץ. **וכן הלכה.**

ראבי״ה - ראיה שקמץ את אותו דבר.

ר' חננאל ורבינו ברוך - ראיה שקמץ כשיעור זה.

---

[330] יד רמ״ה מסכת בבא בתרא דף נ״ב עמוד א'
ומשמע דחומרא בעלמא הוא דאחמירו רבנן עליה ולאו מעיקר דינא. ועליה דידיה הוא דאחמירו רבנן דיכיל לאיתויי ראיה, איתמי דידיה לא אחמירו רבנן.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

הערת הנתיבות - באשה לא יועל ראיה שהיה לה ממון קודם נישואין שסתם אישה מכניסה את הממון לבעלה בנישואין בתורת נכסי צאן ברזל.
הערת הש״ך - ראיה זו תועיל אפילו שהשטרות נמצאים מתחת ידי האחים או תחת יורשי הבעל.
חילוק הש״ך באח שנושא ונותן בתוך הבית
רשב״ם[331] **-** אחד מן האחין כגון גדול אחין לאחר מות האב... אף על פי שכתובין השטרות בשמו דכיון שהיה הוא לבדו נושא ונותן בנכסים שנכתבו על שמו... אין לתלות השטרות אלא בממון האב.
ש״ך (ומהר״ם אלשיך) - לגבי שטרות שכתובים בשמו -דווקא שהוא נושא ונותן לבדו בממון אביו, אנשים אחרים עשויים לכתוב על שמו שטרות על דברים ששייכים לירושת אביו. אבל לגבי מטלטלים כל שמתעסק בממון אביו עשוי להורות היתר ולהחזיק אצלו מממון אביו.
נתיבות - ובתומים חולק, שאפילו כולן נושאים ונותנים הדין כך, וכן עיקר.

חיוב יורשים להביא ראיה בטענת בעלות על מטלטלים
שהיו ידועים שהם של האב
מרדכי, רמ״א וסמ״ע - גם יורשי האח יצטרכו להביא ראיה.
הערת הש״ך - לענין זה כל שהתעסקו בממון האב שעה אחת אינם נאמנים אפילו יש להם מיגו (נגד חזקה).
שלא היו ידועים שהם של האב
מרדכי (ומהר״ם) ורמ״א - על האח להביא ראיה שהיה לו ממון ואם מת על האחים להביא ראיה.
תוספות, סמ״ע, ש״ך ונתיבות - דווקא שטרות כיון שהם רשומים על שם האח יש חזקה שהם שלו ולכן אם מת, היורש פטור מלהביא ראיה, אבל מטלטלים אפילו אינם ידועים חזקתם של אב, ועל היורש להביא ראיה.
ט״ז - יורש יכול לומר קים לי שאף במטלטלים אינו צריך להביא ראיה **כמהר״ם.**
הערת חות יאיר - אין טוענים ליתומים שאביהם עשה כסף רב מעיסה שקימץ אף שאביהם היה נאמן בטענה זו. דבר לא מצוי אין טוענים ליתומים.

אשה נושאת ונותנת בתוך הבית

סתם אשה נושאת ונותנת בתוך הבית.
כתובות פ״ו עמוד ב׳ - אין לך אשה שלא נעשית אפטרופיא שעה אחת בחיי בעלה על פילכה ועל עיסתה.
רמ״א - סתם אשה נושאת ונותנת בתוך הבית. **(ע״פ רשב״א ומרדכי) וכן דעת טור, סמ״ע והגר״א.**
ש״ך - סתם אשה נושאת ונותנת בתוך הבית ביחד עם בעלה לאשה זו אין מעמד של נושאת ונותנת בתוך הבית לענין שטרות שדווקא מי שנושא ונותן בבלעדיות יכולים לכתוב שטרות של השותפות על שמו. **רשב״א אמר** שסתם אשה נושאת ונותנת בתוך הבית ביחד עם בעלה ולכן בעלה עשוי לחשוד בה שהיא מטמינה מעות. **ומרדכי** דיבר על מטלטלים שכל שמתעסקת קצת ברכוש בעלה, בחזקת שהם של בעלה.
תומים ונתיבות - העיקר כרמ״א, להחשיב נושאת ונותנת בתוך הבית אף לשטרות, די בהתעסקות מועטת.

בעל שרשם שטר על שם אשתו או על שמו ועל שם אשתו
סמ״ע - אפילו אשה שנושאת בתוך הבית נאמנת ששלה שאין אדם רושם שלא להשביע את עצמו.
ש״ך - דברי **סמ״ע** הם מתאימים לדעת **הרא״ש**. אולם **הרמ״א סבר כרשב״א** שאדם עשוי לרשום על שם אשתו כדי לגלות מעות שהטמינה. ׳וכן עיקר׳[332] בין אם השטר תחת ידו ובין אם תחת ידה אולם דווקא בנושאת ונותנת אבל

[331] רשב״ם מסכת בבא בתרא דף נ״ב עמוד א׳
[332] ב׳דינים העולים מסימן זה׳ אות ג׳.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

אם אינה נושאת ונותנת ואין את הטעם שלגלות מעות האשה נאמנת בין שהשטר תחת ידו ובין שהשטר תחת ידה שאין אדם רושם שלא להשביע.
אשה שאינה נושאת ונותנת (ואין מוחזקת שיש לה נכסי מלוג) שרשמה והשטר תחת ידו - אשה נאמנת.
נתיבות - העיקר: האשה רשמה: נושאת ונותנת - אינה נאמנת. אינה נושאת ונותנת ותחת ידה - נאמנת.
הבעל רשם: אין חילוק אם נושאת ונותנת. שטר תחת ידו - נאמן שעשה לגלות כסף שהטמינה, שטר תחת ידה - אינו נאמן. אשה שאינה נושאת ונותנת שבעל מודה שרשמה והשטר תחת ידו - בעל נאמן במיגו.

מתה אשה הנושאת ונותנת בתוך הבית ושטר יוצא על שמה
רמ״א - יש מי שאומר יורשיה אינם צריכים להביא ראיה כדין מת האח וכן עיקר.
ש״ך - ריב״ש ורשב״א לא חלקו. **ריב״ש דיבר** כאשר הבעל מת לפני אשתו אשה צריכה להוכיח ואם מתה יורשיה פטורים כדין האח. כאשר האשה מתה לפני בעלה - הבעל הוא היורש שטוענים לו שהבעל יורש את אשתו והוא טוען ברי ולכן יורשי האשה יצטרכו להוכיח כנגדו שדבר זה הוא מתנה שניתן לאשה על מנת שאין לבעלה חלק במתנה ורק בזה כתב **הרשב״א** שלא טוענים ליתומים (ואין חילוק מהותי בין אח לאשה).
הנתיבות - הוסיף שלא נטען ליתומים שזו מתנה על מנת שאין בה לבעל משום שדבר לא שכיח לא טוענים.

נאמנות כשליש לאשה הנושאת ונותנת בתוך הבית - מסימן נ״ו (סתירה מסימן ס״ב ששם אינה נאמנת)
סמ״ע - אינה נאמנת במקרה שכתבה לאחרים והיא מתה שאין לה מיגו.
ב״ח - בעל מת ואינו מכחישה - נאמנת, בעל חי ומכחישה בברי - אינה נאמנת.
ש״ך - דווקא אשה שהשליטה בעלה על כל נכסיו ונתן לה נאמנות כשליש נאמנת.
קושי בש״ך - תומים, ושב הכהן ונתיבות - ׳מי שם גבול לזה הא כל גדר אשה הנושאת ונותנת כך הוא ששולטת בנכסי בעלה׳.
הגר״א - הסכים לדעת הש״ך שבסימן נ״ו מדובר באישה שהאמינה כשליש. חלק על דעת הש״ך לגבי אישה נושאת ונותנת בתוך הבית ׳ובשעה אחת נקראת נושאת׳ ונותנת בתוך הבית. החילוק העולה מדבריו -אישה שתוגדר כשליש היא שהבעל נותן לה להתעסק לבדה וסומך ומאמין אותה ואינה כאשה המתעסקת קצת.
נתיבות תירוץ א - סימן נ״ו - בעל מת ואשתו אוכלת פירות נכסי מלוג נאמנת במיגו לומר של אחרים. סימן ס״ב - בעל חי ואוכל פירות נכסי מלוג ואין לה מיגו לומר שנכסים של אחרים שבהם בעל אינו אוכל פירות.
נתיבות תירוץ ב - אמירה לאחרים + בידו + אין חשש קנוניה = עדות נאמנת כשני עדים. סימן נ״ו - בעל מת ולא ראו מטלטלים תחת ידה, אין חשש קנוניה כשאומרת שלאחרים שיכלה לומר שלה ולהיות נאמנת.
סימן ס״ב - בעל חי, אף במקרה שניתן על מנת שאין לבעל יש חשש קנוניה להפקיע מירושת הבעל, אינה נאמנת מיגו במקום חזקה.

אחים או שותפים שלא חלקו ומצא אחד מהם מציאה
ש״ך - הכל למוצא וכן הדין אם שותף גזל, נוטל הכל, שכן **הירושלמי** משווה ביניהם.
תומים - לא פירש שנוטל לעצמו - חולקים במציאה. פירש שמגביה לעצמו - הכל למוצא.
קצות - יתכן ש**רמ״א** חילק בין מציאה לגזל על אף הירושלמי, אולם העיקר כש״ך.

אח שנושא ונותן שנתן מתנה וחי האם דין המקבל כיורשים שאינו צריך להביא ראיה
ש״ך - ׳והוא הדין אם נתן מתנה ומת׳ המקבל אינו צריך להביא ראיה.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

קצות - היה צריך להשוות את דין מקבל ליורשים אף בחיי האח. אולם בשטרי הלוואה שנתן האח כיוון שמכר רק שעבוד נכסים וגוף החוב שלו ויכול למוחלו, אם לא הביא ראיה בחיים כאילו מחל גוף החוב וממילא פקע שעבוד נכסים לקונה השטר, אך שטרי מכר ומתנה טוענים למקבל אף בחיים וכן במקרה שהרשום מחל טוענים ללוה.
נתיבות - דווקא מת. **חולק על הקצות** יש חילוק בין אדם שאינו רוצה להשבע שהשטר לא פרוע, שהוא מודה ללוה ובעצם מוחל, לבין טוען של מישהו אחר שאינה מחילה ללוה, אלא הלוה חייב ורק החיוב הוא לאדם שונה ממי שידוע, וכן זה מיגו מאדם לאדם שלא אומרים כי אולי נוח לו להטיב לאחיו מאשר להיטיב ללוה.
טעם שבחי לא טוענים - כיוון שאינו מברר נראים הדברים שמשקר, בנראים הדברים לא חוששים לקנוניה.

נאמנות אשה בטענת מתנה

נימוקי יוסף[333] - והר״י ז״ל כתב שהאשה נאמנת לומר שנתנו לה במתנה גמורה ע״מ שאין לבעל רשות בה אפילו על פירות **וכן דעת הרשב״א והריטב״א ז״ל**
רמב״ם - מתנה מאחרים נאמנת והבעל אוכל פירות אך אינה נאמנת שניתן על מנת שאין לבעלה בהם. נאמנת לומר שקבלה מבעלה ואין הבעל אוכל פירות.

ביאור שיטת הרמב״ם.

מגיד משנה - אין אישה מעיזה פניה בפני בעלה ואם העיזה זו ראיה שהיא דוברת אמת.
ש״ך - מחלוקת הראשונים דווקא במטלטלים שלא היו ידועים שהם של הבעל אבל ידועים שהם של הבעל אינה נאמנת לכל הדעות להוציא אותם מיד בעלה. לרמב״ם מתנה מאחרים חזקה שלא ניתנה על מנת שאין לבעלה בהם, ולכן זה מיגו נגד חזקה ואינה נאמנת ואילו מתנה מבעלה בסתם אין לבעל חלק בהם ונאמנת.
אמרי ברוך - בית שמואל - העיקר **כמגיד משנה** שאישה שמעיזה בפני בעלה לומר שנתן לה במתנה נאמנת ללא מיגו. העזת אישה בפני בעלה כאשר היא ממשיכה לחיות עמו זו ראיה מספיק טובה כדי להשאיר את מה שהיא טוענת עליו תחת ידיה ואינה כשאר העזות של ממון.

נאמנות ששטרות שעל שמה או מטלטלים שתחת ידיה שלה ושהיה לה ממון במיגו של החזרתי ולהד״ם
ש״ך (קצות[334]) - אינה נאמנת, מיגו נגד חזקה. (חזקה שמה שתחת ידה הוא של בעלה).
בית שמואל, תומים ונתיבות - במטלטלים נאמנת. מיגו נגד חזקה זה ספק בגמרא שלא נפשט וכיון שכן לא נוציא מתחת ידיה. בשטרות אינה נאמנת לא נוח לטעון להד״ם שהלווים ישמעו מכך ואין זה מיגו.

טענות על מטלטלים של אישה שאינה נושאת ונותנת בתוך הבית

דברים שהיו ידועים לבעל

ש״ך - כאשר רוצה לטעון שזה של אחרים או היה של אחרים והם נתנו לה אינה נאמנת אפילו במיגו משום שזה מיגו נגד חזקה והדיון יהיה רק שטוענת שהבעל נתן לה שאין זה סותר חזקה. **נתיבות מבאר** שכוונתו דווקא בדברים שדרך בעל להשאיל לה כגון תכשיטים שכדברים העשויים להשאיל ולהשכיר שאינה נאמנת אך בדברים שאין דרך לתת - נאמנת בלא מיגו.
נתיבות - העיקר כב״ש ותומים ש׳מיגו נגד חזקה׳ זה ספק שלא נפשט להלכה ולכן כשמחזיקה מטלטלים שידועים של הבעל ויש לה מיגו נאמנת ואין מוצאים בידה אבל שטרות לא (שאינה נחשבת מחזיקה בחוב).

דברים שלא היו ידועים לבעל

[333] מסכת בבא בתרא דף כ״ז עמוד ב׳ מדפי הרי״ף.
[334] יתכן שהקצות הסכים לש״ך דווקא בשטרות ולא במטלטלים.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

טענת נכסי מלוג ובעל טוען ממעשיה ידיה

נתיבות - לרמב״ם נאמנת **ומוסיף הנתיבות** שבטוען הבעל שמא אפילו אישה שנושאת ונותנת נאמנת.

טוענת שניתן לה על מנת שאין לבעלה

ש״ך - לרמב״ם אינה נאמנת אפילו שיש לה מיגו, מיגו נגד חזקה ואפילו שאין הבעל טוען ברי. (נתיבות באלמנה בלא ידועים לבעל הש״ך יודה ולכאורה בש״ך נראה שמדבר דווקא בלא ידועים)

ולתוספות ורשב״א אם אינה נושאת ונותנת נאמנת.

נתיבות - רמב״ם אינה נאמנת. דווקא כשאין לה מיגו. ׳כאן נמצא כאן היה׳ מטלטלים נתנו לה קודם נישואין ולא שייך בהם על מנת שאין לבעלך. (לענ״ד דחוק). **ולתוספות** נאמנת.

טוענת שבעלה נתן לה (ש״ך והוא הדין לאחד מן האחים שטוען שאחים נתנו לו)

ש״ך - לרמב״ם נאמנת אף נושאת ונותנת ודווקא שיש לה מיגו (להד״ם או החזרתי) ואם אין לה מיגו אינה נאמנת ׳ואין חילוק בין היו ידועים לבעלה או לא׳.

לתוספות ולרשב״א אם היא אשה שאין הבעל מאמינה ממה שיש לה נאמנת בלא מיגו אם לא היו ידועים לבעל.

נתיבות - לרמב״ם ולרשב״א נאמנת אף בלא מיגו. **וכן דעת המגיד משנה, בית שמואל ותומים.**

לתוספות טמונים - אינה נאמנת. אינם טמונים - נאמנת בלא מיגו.

ראו תחת ידיה (אין מיגו שיכלה לתתם) וטוענת שהם של אחרים

ש״ך - לרמב״ם אינה נאמנת **ולתוספות ורשב״א** נאמנת במיגו שהיתה טוענת שבעלה נתן לה.

נתיבות - לתוספות טמונים - אינה נאמנת. אינם טמונים - נאמנת בלא מיגו.

		ש״ך		**נתיבות**	
		רמב״ם	תוספות	רמב״ם	תוספות
מתנה מהבעל	יש מיגו	נאמנת אפילו נושאת ונותנת ואפילו היו ידועים של בעלה	נאמנת ואפילו אין הבעל מכחישה (אלמנה)	נאמנת	נאמנת
	אין מיגו	אינה נאמנת **ואפילו אין ידועים של בעלה**	אם אשה שאין הבעל מאמינה נאמנת **ודווקא שאינם ידועים שהם של בעלה** (במיגו של אחרים שנשתנו) ואפילו אין הבעל מכחישה (אלמנה)	נאמנת	טמונים - אינה נאמנת. אינם טמונים - נאמנת.
מתנה מאחרים על מנת שאין לבעלה בו	יש מיגו	אינה נאמנת מיגו נגד חזקה ואפילו טוען הבעל שמא	נאמנת ואפילו אין הבעל מכחישה (אלמנה)	נאמנת	נאמנת
	אין מיגו	אינה נאמנת.	אם אשה שאין הבעל מאמינה **אם לא ידוע שזה רכוש בעלה** נאמנת אבל ידוע אינה נאמנת ואפילו אין הבעל מכחישה (אלמנה)	אינה נאמנת	נאמנת

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

של אחרים	יש מיגו	**אם אינם ידועים לבעל** נאמנת (ידועים מיגו נגד חזקה ואינה נאמנת).	**אם אינם ידועים לבעל** נאמנת (ידועים מיגו נגד חזקה ואינה נאמנת)	נאמנת	נאמנת
	אין מיגו	אינה נאמנת.	אם אשה שאין הבעל מאמינה **אם לא ידוע שזה רכוש בעלה** נאמנת אבל ידוע אינה נאמנת ואפילו אין הבעל מכחישה (אלמנה)	אינה נאמנת	טמונים - אינה נאמנת. אינם טמונים - נאמנת (במיגו של מתנה מהבעל).

בן בית שנושא ונותן בשל בעל הבית נאמן שמה שתחת ידיו הוא שלו.

ירושלמי בבא קמא פרק ו׳ הלכה ז׳ - מהו שיטענו לו דבר שאין ראויין לו? מביאה מחלוקת לגבי אריס [שאמוד כעני] של בר זיזא [שאמוד כעשיר] שהפקיד ליטר זהב אצל אדם ולא פירש האם הפקיד עבור עצמו או עבור בעליו ומתו האריס ובר זיזא ומסתפק השומר ליורשי מי לתת.

ר׳ ישמעאל בן ר׳ יוסי - אין טוענים דבר שאין אמוד ינתן לבר זיזא.

ר׳ חייא - יש אדם שמוחזק כרש ויש לו כסף רב, ינתן לאריס.

מהרש״ל וסמ״ע - הלכה הוכרעה כר׳ חייא.

ש״ך - מפקיד יתן לאריס אך אם תפס בעל הבית בברי מטלטלים יכול לומר קים לי כר׳ ישמעאל ברבי יוסי.

הטעם שדין בן בית שונה מאח ואשה שנושאים ונותנים

רמ״א - וכל זה באשה או אחין, אבל בן בית שנושא ונותן בשל בעל הבית, כל מה שהפקיד או שנמצא תחת ידו הוא בחזקת שהוא שלו, זולתי אם נודע שהוא של בעל הבית, אפילו אינו אמיד, וידוע שלא היה לו שום דבר חוץ משל בעל הבית; ואם מת, נותנין ליורשיו (**רבינו ירוחם**).

הב״ח חלק על **רמ״א** וסבר שר׳ ירוחם דבר דווקא בבן בית שאפשר לומר שמעיסתו קימץ **והש״ך** חלק עליו.

הסברים לרמ״א ור׳ ירוחם

סמ״ע - אח ואשה שולטים בממון בן בית אין לו שייכות בממון אם לא מכח שמאמינו בעל הבית.

הסבר לסמ״ע - זה שהאח והאשה נושאים ונותנים בבית זה מצב טבעי שלא נתון לבחירה אין ראיה שאב סמך עליהם לגמרי שלא יקחו לעצמם, אך שבעל בית נותן למישהו חיצוני לשאת ולתת זה ראיה שנאמן.

ש״ך - אשה ואח מורים היתר לעצמם לקחת ממון בעל או השותפות ׳עבדי בחינם ויש להם שייכות בממון׳.

נתיבות - חוסר נאמנות אשה ואח הוא רק מפני חזקה שאין להם ממון משלהם ולכן חזקה שכל מה שתחת ידם הוא של הבעל או השותפות. כאשר אין חזקה זו יש חזקה שמה שתחת ידי אדם הוא שלו.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

שאלות ממבחנים

1. אישה ששטרות כתובים של שמה, ואומרת שלה הם, מתי היא נאמנת ומתי עליה להביא ראיה לדבריה?, ומה הדין בשאר נכסים, והאם זה משנה אם הם רשומים ע״ש שניהם? **סעיף א וברמ״א שם ועיין גם סי׳ קמט סעיף ט**

ראה אשה נושאת ונותנת בתוך הבית ובעל שרשם שטר על שם אשתו או על שמו ועל שם אשתו וטענות על מטלטלים של אישה שאינה נושאת ונותנת בתוך הבית.

2. אם מתה האישה והשאירה שטרות על שמה, האם טוענים ליורשיה, או עליהם להביא ראיה. ציין דין בשו״ע ומקורו בש״ס, ומה טעם הדבר. **רמ״א שם עיין ש״ך ונתיבות**

לרקע ראה אחד מן האחים שיוצא שטר על שמם וטוען שהם שלו מבית אבי אמא במת האח וטעם לדברי שמואל ולגבי האם יש חילוק בין יורשי האח ליורשיה האשה ראה מתה אשה הנושאת ונותנת בתוך הבית ושטר יוצא על שמה.

3. סתם אישה, האם דנים אותה כנושאת ונותנת תוך הבית, ציין הדין בשו״ע והבא ראיה מהגמרא. **שם יעוין סמ״ע וש״ך**

ראה סתם אשה נושאת ונותנת בתוך הבית. (כתובות פ״ו: אין לך אשה שלא נעשית אפטרופיא שעה אחת בחיי בעלה על פילכה ועל עיסתה)

4. אחד מן האחים הנו״נ בתוך הבית ושטרות יוצאים על שמו מתי הם שלו, ומתי עליו להביא ראיה. ומהו דין ״בן בית״ הנושא ונותן בשל בעל הבית והפקיד שטרות על שמו או שנמצאו תחת ידו, האם הם בחזקתו, או בחזקת בעליו. ציין הדין בשו״ע והמקורות לכך. **שם**

ראה אחד מן האחים שיוצא שטר על שמו וטוען שהוא שלו מבית אבי אמא ועל איזה סכום צריך להביא ראיה בחלוקים בעיסתם או ירושה עצמאית ובן בית שנושא ונותן בשל בעל הבית נאמן שמה שתחת ידיו הוא שלו.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן ס״ג - מי שהועד עליו שמחזר אחר זיוף

מקורות

כתובות ל״ו: (שטר שהעידו עדים על מוציאו שבקש לזייף שטר, השטר הורע ולא מגבים בו).

בבא בתרא קס״ז. (רבא התבלבל ואמר על זיוף של חתימתו שהוא כתב ידו)

מכות ה׳: (אם הוא הוחזק כל ישראל הוחזקו).

ראשונים ופסיקת הלכה

איזה שטר חשוד בזיוף

כתובות ל״ו: - דאתו בי תרי ואמרי לדידהו אמר להו זייפו לי [גרסת **ב״י, רי״ף ורא״ש** ממשיכה האי שטרא].

רא״ש - יש מפרשים שמרגע זה כל שטרות שהוציא יפסלו כיוון שהאדם נחשד בזייפנות **אולם העיקר** שבמקרה ששמעו מי האדם ומה הסכום שאותו אדם מחזר לזייף רק שטר כזה יפסל לפי שאין האדם זה חשוד לזייף סתם כדי לגנוב ׳דתלינן שמא מנה היה אצלו בעל פה וירא שמא יכפור׳... ׳לא הזכירו שם הלוה וסכום המעות בהא מסתבר קצת שחשוד לזייף כל שטרותיו ותלינן שזייף שטר אחד[335] ולא ידענא הי ניהו׳.

ר״ן כתב שהגרסה לפניהם היא בלא ׳האי שטרא׳ ולפי זה העיקר כ**יש מפרשים ברא״ש** שכל שטרות שיוציא נפסלו אבל הגרסה **ברי״ף ובר״ח** כוללת ׳האי שטר׳ ושהדין שרק אותו שטר נפסל ושכן משמע מ**הרמב״ם.**

שו״ע - באו שנים ואמרו: ממנו שאל לזייף לו שטר זה, אף על פי שנתקיים השטר בחותמיו, אין גובין בו [בדומה ללשון הרמב״ם שממנה דייק הר״ן שהובא בב״י שדווקא אותו שטר נפסל **וכן הבינו בו סמ״ע וש״ך**].

רמ״א - ואם לא אמרו העדים ששאל להם לזייף שטר זה, אלא שטר סתם, כל שטרותיו של זה שבקש לזייף אתרעו, ולא גבינן בהו (**טור**).

ב״ח, ש״ך ונתיבות - כשאמרו ששאל להם לזייף שטר זה והוציא שני שטרות באותו סכום גובה מהמאוחר.

הבנת פסק רמ״א וטור שכשהעידו שמחזר לכתוב שטר פסול בלא סכום: ׳כל שטרותיו אתרעו׳

סמ״ע וש״ך - אפילו הוציא כמה שטרות לא גובים כלום.

אמרי ברוך - ׳צ״ע מלשון **הרא״ש** שמסיים: ותלינן זייף אחד ולא ידעינן הי ניהו׳.

הערת ש״ך וב״ח - שעדים יודעים גם את האדם וגם והסכום והוציא שני שטרות גובה אחד מהם, חילקו בין מזייף שטר שחשוד כזייפן לבין זיוף ספציפי **ולדברי האמרי ברוך** הדברים ברורים שאין לחלק.

דין שטר שחשוד בזיוף

כתובות ל״ו: - האי שטרא ריעא לא מגבינן ביה.

שו״ע - ׳אף על פי שנתקיים השטר בחותמיו, אין גובין בו לעולם׳ ואין משהים השטר בידו אלא ביד שליש.

סמ״ע - ׳לעולם׳ - אפילו תפס מוציאים מידו, אך לא קורעים את השטר שמא יוכל לקיימו בדרך המותרת.

עבודת הגרשוני - דווקא שתפס בעדים מוצאים מידו אבל תפס בלי עדים אין מוציאים מידו

כיצד ניתן לקיים שטר מקוים שחשוד בזיוף

עידי השטר מעידים שראו ההלוואה ואינם זוכרים שחתמו (דיון בדעת רמ״ה שמועיל)

שו״ע, סמ״ע וב״ח - שטר מקוים אף לגבות ממשועבדים. מצטרפים זה לזה, רגלים לדבר שהשטר אמת.

נתיבות - יועיל לגבות רק אם העדים זוכרים שציווה להם הלוה לחתום רק אינם זוכרים אם עשו זאת.

ש״ך - יועיל רק מול טענת לא לויתי בלבד ונאמן לומר פרעתי.

עדים אחרים אמרו שראו הלוואה

הגר״א ואמרי ברוך - לא מועיל. (יתכן שראו מלוה על פה, בעדים אחרים יועיל רק עדות שראו חותמים).

---

[335] כן הגרסה לפנינו ולפני האמרי ברוך אולם בב״י כתוב ׳שטרא׳ ונראה שהדיון האם היה כתוב במקור שטר א׳ או שטרא.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

עדי השטר מעידים שזו היא חתימתם

רמב״ם - ויראה לי שאם באו עדי השטר והעידו הן בעצמן על כתב ידן גובין בו.

רמ״ה ואפשר בר״ן - לא מועיל עד שיעידו גם על ההלוואה. (חוששים שזייף טוב בצורה שגם הם מתבלבלים).

שיטת הר״ן והרמ״ה לש״ך - גם אם עדים עצמם מעידים זוכרים ההלואה לא יועיל נגד טענת פרעתי אלא רק לעניין לא לויתי. **וכן פוסק הש״ך** (וסובר ש**לרמב״ם** מועיל רק שעדים עצמם אומרים שזה חתימתם).

שו״ע - כרמב״ם. **רמ״א -** <u>ויש חולקים</u> וס״ל דהכרת החתימה לא מהני.

סמ״ע - הרמ״ה לא חלק במקרה שאומרים שמכירים שחתמו שטר זה.

הבנת דברי הרמב״ם

כסף משנה פירוש א׳ ור״ן - רמב״ם לשיטתו שבקיום צריך שעדי ההלואה יזכרו את ההלואה ובסתם תולים שזוכרים ולכן אף שאומרים שאין זוכרים, שכתב ידם יוצא ממקום אחר אינם נאמנים לומר שאינם זוכרים.

דחיית הש״ך - כתב ידם יוצא ממקום אחר אינו שייך כאן שאינו מועיל כאשר בעל השטר מחזר אחר זיוף.

כסף משנה פירוש ב׳ - זוכרים ההלואה ולא זוכרים שחתמו.

הבנת סמ״ע והגר״א <u>בשו״ע</u> - <u>לרמב״ם</u> בטביעות עין של העדים עצמם לא חוששים לזיוף אף באינם זוכרים.

הגהות פרישה ודרישה, ש״ך והגר״א - כשהעידו סתם, עדות בסתם תולים שהעדים זוכרים ובטביעות עין עם זכרון הרמב״ם לא חושש שיתבלבלו ובלי זכרון לרמב״ם פסולים להעיד.

רדב״ז - כשנזכרו מחמת השטר.

הדין שעדים זוכרים שחתמו

שו״ע, סמ״ע, הגר״א, נתיבות ותומים - גובים בו ואף הרמ״ה לא חולק באופן זה. **והש״ך** חולק.

כשרות שטרות שראו תחת ידו קודם ראיית העדים שמחזר אחר זיוף

ראו שטר קודם שראו שמהדר אחר זיוף

ש״ך - אם מכירים בסימן מובהק גובים.

נתיבות - לדעת הסמ״ע לא צריך סימן מובהק.

אמרי ברוך - גם לסמ״ע צריך סימן מובהק שלא גרע מ<u>אחרים שראו הלוואה</u> שאינו מועיל.

עדים מעידים שראו שטר בידו ועדים אחרים אינם זוכרים מתי ראו שמהדר הזיוף

קצות - בחזקת שזייף לאחר שראו השטר. (מספק לא פוגעים בחזקת כשרות של שטר מקוים).

שיטה ב׳ - כיוון שבאדם זה סתם שטר שיוציא אינו נחשב מקוים לא מעמידים אין חזקת כשרות.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן ס״ד - נפקד שרצה לעכב בחובו שטרות הפקדון

מקורות

כתובות פ״ה. (אשה שתפסה שטרות של מת ואומרת שתפסה מחיים).

ראשונים ופסיקת הלכה

כתובות פ״ה. - אשה שתפסה שטרות של מת ואומרת שתפסה מחיים **ופסק רב נחמן** שאם אין לה עדים שתפסה מחיים אנו מעמידים שתפסה לאחר מיתה ואין תפיסה מועילה.

מדוע אינה נאמנת לומר שתפסה מחיים (לדין הגמרא שמטלטלים של יתומים לא משועבדים לבעל חוב)

רש״י ובעל המאור (אחרים פרשו בר״ן) - אם אין הנפקד תובע את פקדונו לא שייכת תפיסה בפקדון שהחפץ נשאר במעמד של פקדון רק תפיסה של משהו שלא הופקד או סירוב להחזיר נחשבת תפיסה.

רי״ף - העמיד אף שאין עדים וראה. אין לה מיגו של לקוחים, שבשטר כיוון שנקנה בכתיבה ומסירה אין טענת לקוחים נאמנת, ובטענת להד״ם אינה מרויחה כלום.

הערת ר״ן על הרי״ף - גוף השטר אין נאמנת שאין אדם קונה שטר לצור על פי צלוחיתו.

תוספות - העמיד אף שאין עדים וראה, שאין מיגו במה שאדם לא ידע שהוא יכול לטעון.

רא״ש וטור - העמיד שגם יש עדים שהגיע לידה בתורת פקדון וגם ראו עתה בידה ולכן אינה נאמנת.

רמב״ם לפי ב״י - יש עדים וראה (אחרת לשיטתוֹ[336] שנאמנת לומר לקוחים בשטר, יש מיגו).

רמב״ם - אין עדים וראה ׳מפני שאינו טוען לקנות גופם אלא לראיה שבהם׳.

טוענת תפסתי מחיים שיש מיגו של החזרתי

רי״ף - אינה נאמנת.

רא״ש ושו״ע - נאמנת. (אפילו בחוב שאינו ידוע מכיוון שיש לו מיגו).

ש״ך - העיקר כ**רי״ף**, תמה ששו״ע לא הביא דעתו.

טוענת שהגיע לידה מראש בתורת משכון ואין עדי פקדון

בחוב ידוע -

רי״ף ורמב״ן - אינה נאמנת ואפילו אין עדים שהשטר עתה בידה.

רא״ש ושו״ע - נאמנת ואפילו עדים ראו אותה עתה בידה.

בחוב שאינו ידוע -

רשב״א - אינה נאמנת לומר שהיה חוב אפילו לאחר תקנה ואפילו יש עדים שתפסה מחיים.

רמ״א - אף על פי שאין לו מיגו, ואינו יכול לומר: לקוחין הם בידי, מכל מקום אם תפסם מחיים יוכל לומר: למשכון תפסתים (תוספות והרא״ש פרק הכותב), **דלא כיש מי שאומר** דלא יוכל לומר: למשכון תפסתים אלא בידוע שהיה חייב לו, מאחר שאין לו מיגו (בית יוסף בשם הרשב״א)

סמ״ע, ש״ך והגר״א - טענת משכון לעולם נאמנת רק במיגו הרא״ש דיבר בחוב ידוע וביאר **הקצות** שגם **הרא״ש** מודה שטענה שהגיע לידוע מראש למשכון אינו נאמן בחוב שאינו ידוע ׳מנה אין כאן משכון כאן׳.[337]

ט״ז ושער משפט - רמ״א מדבר שבשלב התפיסה היה לו מיגו שלא היה עדי ראה ורק כעת יש עדי ראה.

נתיבות - דווקא שמבקש להחזיק במשכון נאמן במיגו של להד״ם אך אינו נאמן לתבוע באמצעות המשכון והכריע שזה ספיקא דדינא.

---

[336] ראה סיכום סימן ס״ו

[337] ראה קצות סימן ע״ב ס״ק כ׳. ׳באנהו עיזי דאכלו חושלי׳ היה חוב שאינו ידוע ולכן היה צריך מיגו של לקוח.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

פנים מאירות - העיקר כ**רמ״א** שבאין עדי פקדון טענת משכון נאמנת. (לא ביאר טעם לדבריו. יתכן לבאר שבשונה מכלים העשוים להשאיל ולהשכיר, כיון שהשטרות יוצאים מתחת ידו ולא חושדים אדם בגזל אין טענת פקדון עדיפה מטענת בא לידו בתורת משכון ולכן נאמן ואולי דווקא במקרה של ברי ושמא להחזיק).

ממרני

אין עדי פקדון אף שיש עדים שעתה בידו

ש״ך - נאמן לומר שתפס מחיים במיגו של לקוח אף ל**שיטת רי״ף** בטענת שהגיע לידה בתורת משכון.

הערת רע״א - לשו״ע שסובר שדי במיגו של 'החזרתי' נאמן. אולם עיקר הנפקא מינה היא היכן שנאמן, שתפיסתו תועיל לגבות בממרני ולא רק להחזיק כמנוף לחץ נגד היורשים (שלא כ**קצות**).

קצות - לא תועיל תפיסה מחיים לגבות, כיוון [שלשיטתו שטר שכתוב בו 'כל מי שמוציאו יגבה בו' אינו מועיל למי שמוצא את השטר, אלא רק ששטר זה יקנה למי שבא מחמת המלוה אפילו בלא כתיבה ומסירה ולכך] אף שאין צריך כתיבה צריך שימסר מהמלוה.

נתיבות - שטר שכתוב בו כל מי שמוציאו יגבה בו, אף מי שמוצא שטר זה יכול לגבות ממנו וכן מפורש **בתוספות**[338] ולכן תפיסה תועיל אפילו לגבות בו (אם אין נכסים ללוה ויש בעל חוב נוסף, יפרע להם בשוה[339]).

יש עדי פקדון ועדים שראוהו עתה בידו

רע״א - אף לרא״ש אין נאמן שתפס שכל שהגיע בתורת פקדון אינו נאמן בטענת לקוח.

שעבד שטר אגב קרקע

קצות - יועיל אף לגבות בו.

נתיבות - שעבוד השטר אינו משעבד את החוב שבו. בחיי הלוה המשמעות של השעבוד שלא יוכל למכור את השטר וכן שיוכל לתבוע שבית הדין יגבה לו חוב זה, אבל בעצמו לא יוכל לגבות ואם מת החוב שבשטר הוא מטלטלים של יתומים.

תפיסת נכסי לוה של הלוה

לאחר מיתת הלוה - לא תועיל תפיסה. שכעת אינו לוה של לוה אלא לוה של יורשי הלוה.

לפני מיתה ושאין ללוה נכסים - מועיל. שהלוה של הלוה משועבד בשעבוד דרבי נתן.

לפני מיתה ויש ללוה נכסים - קצות - לא חילק ומשמע שיועיל. **נתיבות -** זו מחלוקת אחרונים.

חיוב שבועת היסת במקרה שלא ראו עתה בידו

טוען נאנסו

סמ״ע בשם מהרש״ל - ישבע היסת שאין נשבעים שבועת שומרים על שטרות.

ש״ך והגר״א - פטור משבועה שאין נשבעים היסת על טענת שמא.

הערת ש״ך - לפסיקתו שגם בשטרות מדרבנן צריך להשבע שאינם ברשותו, למעשה ישבע בגלגול.

טוען החזרתי לאביכם/ טוען להד״ם ליתומים (בלא עדי פקדון)

ש״ך והגר״א - פטור משבועה שאין נשבעים היסת על טענת שמא.

טוען החזרתי לכם

סמ״ע - ישבע היסת.

---

[338] בבא בתרא קע״ב ד״ה אבל, אך נימוקי יוסף ורשב״א חולקים. ראה שיעור ודפי מקורות בנושא: https://www.youtube.com/watch?v=Kt8xTnHMT1k

[339] כיוון שבתפיסה לא קונים את החפץ, הלוה יכול לבחור לפרוע בכסף ולהחזיר אליו את הדבר הנתפס, רק אם הלוה לא פורע התופס גובה בו, הממר״ם בבעלות לוה, וכיוון שכך הלוה שבממר״ם משועבד לבעלי חובות הלוה בשווה שאין בחוב דין קדימה.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

ש״ך - מחלוקת רבותיו של הריטב״א[340] האם אדם שיכול לטעון טענה שבא התובע טוען שמא נפטר משבועה.

מחיים תפסתי במיגו של נאנסו לשיטת הרא״ש והשו״ע

סמ״ע בשם מהרש״ל - ישבע היסת שאף בנאנסו לשיטתם היה נשבע היסת.

ב״ח - ישבע בנקיטת חפץ כדין תופס למשכון.

ש״ך, הגר״א ונתיבות - פטור משבועה שאין נשבעים היסת על טענת שמא.

שאלות ממבחנים

נפקד שטוען תפסתי השטרות בחיי המפקיד לפרעון או למשכון, האם מהני התפיסה? **סעיף א סימן ס״ה**

אין תפיסת השטר מועילה בכדי לגבות בו משום ששטר צריך כתיבה ומסירה וכפי שיבואר בסימן ס״ו. תפיסה למשכון מועילה ולעניין נאמנות בטענת תפיסת עבור משכון בחיי מפקיד ראה במדוע אינה נאמנת לומר שתפסה מחיים וטוענת תפסתי מחיים שיש מיגו של החזרתי וטוענת שהגיע לידה מראש בתורת משכון ואין עדי פקדון.

טור ושו״ע - וכל זה לדינא דגמרא, אבל למאי דתקון רבנן שגובין מטלטלי דיתמי, גובין משטרותיהם אפילו לא תפס מחיים. וכל זה לעניין חוב ידוע לאחר התקנה אבל בחוב לא ידוע ראה בחוב שאינו ידוע -

[340] שו״ת הריטב״א סימן קצ״ט מובא ב״י סימן ס״ו סעיף מ״א ובסיכום לסימן מ״ו.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן ס״ו - דין מכירת שטרות ואונאתן

מקורות ראה תוכן עניינים מפורט

בבא בתרא ע״ה:- עז: (בעיקר ע״ו:-ע״ז. מחלוקת האם אותיות נקנות במסירה, ע״ז: קנין שטר אגב קרקע).

בבא בתרא קס״ט: (נותן שטר מתנה והחזירו לנותן - לא חזרה המתנה).

בבא בתרא קע״ג. (האם צריך להביא ראיה על המכירה לדעה שאותיות נקנות במסירה).

סנהדרין לא. (שמחזיק שטר חוב אין לו מיגו של לקוחים הם בידי).

שבועות מ״ז (אין אדם מוריש שבועה לבניו (כשמת לוה קודם מכר ואח״כ מת מלוה)).

כתובות פ״ה: -פ״ו. (מוכר שטר חוב וחזר ומחלו מחול ואפילו יורש ואם פקח ... שוכרו לכתוב לו שטר חוב בשמו, רב נחמן יעץ לבתה של קרובתו שמכרה כתובתה ומתה, למחול את הכתובה).

בבא בתרא קמ״ז: (מודה שמואל, שאם נתנו במתנת שכיב מרע דאינו יכול למוחלו, ותוספות שדן האם מוחל חייב מדינא דגרמי).

כתובות פ״ו: (מכרה כתובתה ומתה יורשי הבעל משביעים את קונה השטר שלא נפרעו).

[בבא קמא ק״ט. (היכולת למחול לעצמו)].

גיטין י״ד. (אומר שטעה בחשבונו ובאמת השטר פרוע).

בבא מציעא נ״ו. - נ״ז. (אין הונאה לשטרות... שומר חנם אינו נשבע, ונושא שכר אינו משלם).

בבא מציעא ס״ו: (קנה דבר שלא בא לעולם ונטלו כשבא לעולם בהקשר של גבה שטר חוב שנמכר שלא כדין)

ראשונים ופסיקת הלכה

הקדמה

במה אותיות (שטרות) נקנות

רבי (ורשב״ג) - במסירה.

חכמים - בכתיבה ובמסירה.

רב פפא - צריך לכתוב: ׳קני לך איהו וכל שעבודו׳.

מה חידש רב פפא

אפשרות א׳ - הלכה כחכמים.

אפשרות ב׳, ריטב״א - בין לחכמים בכתב ובין לרבי בעל פה, צריך שיפרש שמוכר את השעבוד, אם לא פירש לא מכר כיוון שהמוכר יכול לטוען שמכר רק את הקלף.

פירוש לצור על פי צלוחיתו

פירוש רגיל - כפשוטו.

נתיבות - אסור לקונה קלף לצור על פי צלוחיתו ממש שהרי השטר של הלוה, פירוש קניית שטר ללא שעבודים כדי למכור ללוה או למלוה.

פסיקת הלכה של האמוראים

גרסת רשב״ם ור׳ יהודאי גאון - אמימר ורב אשי - הלכתא אותיות נקנות במסירה.

גרסת רי״ף ר״ח ר״ת - אמימר ורב אשי - הלכתא אין אותיות נקנות במסירה.

אביי - אותיות נקנות במסירה

רבא ורב נחמן בסנהדרין ל״א - מדייקים בשיטתם אותיות נקנות בכתיבה ומסירה.

פסיקת הלכה

רשב״ם - אותיות נקנות במסירה

רי״ף, ר״ח, ר״ת, רא״ש, נימוקי יוסף, טור ושו״ע - אותיות נקנות בכתיבה ומסירה.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

האם מכירת שטרות מן התורה

ר״ת וריטב״א - מן התורה. שני שעבודים: שעבוד גופו של הלוה לא ניתן למכור, שעבוד נכסיו ניתן.

ב״י בהבנת רי״ף, ר׳ יונה, רמב״ם (רמב״ן[341]) ורא״ש - מתקנת חכמים.

ש״ך -העיקר כסוברים שמכירת שטרות מן התורה **ושכן כתב הע״ש**.

הערת ישועות יעקב - לדעות ששעבוד נכסים במלוה חל מדרבנן, ודאי שמכירת שטרות מדרבנן. [**לפי שיטת הקצות** בסימן ל״ט שהביא **בשם הריטב״א ותוספות** שלסוברים ששעבוד מדרבנן אפילו שעבדם בפירוש (והוא הדין בסתם שטרות בזמן הזה שהרי אחריות טעות סופר) השעבוד חל רק מדרבנן שאין קניין לחצאים, אולם לש״ך שעליו העיר, אין זה קשה ששיטתו בסימן ל״ט כ**רשב״א ורש״י** ששעבוד בפירוש, מועיל מהתורה]

פרטי הדינים

שטר שכתוב בו אני משתעבד לך ולכל מי שמוציאו

תרומת הדשן - אינו צריך כתיבה ואף יכול למכרו בחליפין. **והביאו רמ״א כ״י״א׳ וכן פסק נתיבות.**

ב״י - ׳אין דבריו ברורים אצלי׳.

סמ״ע - ׳ואפשר דאף דמחשב בעל דבר ואינו צריך כתיבה ומסירה לענין מחילה מצי לוה ראשון למחול..׳

ש״ך - צריך כתיבה ומסירה משמעות שטר זה שמי שבא בכח הלוה לא יצטרך הרשאה לגביה אך לעולם שעבוד הגוף נשאר אצל מלוה ראשון.

נתיבות[342] - נקנה במסירה בלא כתיבה ובחליפין (הלוה השתעבד שעבוד הגוף למלוה ולכל מי שיבוא מכוחו לתשלום החוב פעם אחת, ומחילה נחשבת כפרעון ולכן אף השתעבד גם למוציא מכוח התחייבות מוכר יכול למחול, הצורך בחליפין הוא רק כדי לקנות את גוף השטר (הקלף) שהרי לשעבוד די שמוציאו מכח המלוה).

הגר״א[343] - המחלוקת אם מוכר יכול למחול תלויה למחלוקת האם צריך כתיבה ומסירה (תלוי בפרשנות לשון השטר האם הכוונה ׳ולכל מי שמוציאו׳ שמשעבד עצמו שעבוד הגוף למוציא או שרק יצטרך לשלם דרכו למלוה ונועד לפטור את מי שבא מחמת המלוה מהרשאה בלבד ולעולם משועבד למלוה בלבד)

האם המוכר יכול למחול שטר זה

ראב״ד, רשב״א, ר״ן, נימוקי יוסף ועיטור - אינו יכול. (השתעבד שעבוד הגוף למוציא שבר מחמת מוכר).

רא״ש (ורמב״ן) ורמ״ה - יכול.

שו״ע (סעיף כ״ו) - י״א שאינו יכול וי״א שיכול.

נתיבות -להלכה יכול למוחלו. (מחילה כפרעון והתעבד גם למלוה ושעבודו לא פקע)

שטר שכתוב בו כל מוציאו גובה בו (לקוח מסימנים ס״ד ונ׳)

ש״ך וקצות[344] - אין צריך כתיבה אך צריך מסירה ואינו נקנה בחליפין אך אין המוכר יכול למוחלו.

נתיבות - אין צריך כתיבה ומסירה ונקנה בחליפין ואף המוצא שטר זה יכול לגבות בו וכן מפורש **בתוספות[345]** והסכים **לתומים** שכתב ששטר זה מכירתו מהתורה (שהרי שעבד גופו למי שיוציאו) ואין מוכר יכול למוחלו.

---

[341] דברי הרמב״ן לא ברורה לי דיה מהתרומות (ב״י סעיף ל׳) נראה שהבין שדעתו שמכירה מדרבנן ואילו ריטב״א (מחודש י״ח בב״י) הבין שדעתו כר״ת. ובחידושי הרמב״ן בבא בתרא ע״ז הביא שרי״ף סבר מדרבנן ור״ת מהתורה.

[342] ע״פ נתיבות חידושים סימן ס״ו ס״ק י׳ וסימן נ׳

[343] ס״ק ק״ה, וס״ק ח׳.

[344] ס״ק י״ג וסימן ס״ד ס״ק א׳ וסימן ס״א ס״ק ב-ג

[345] בבא בתרא קע״ב ד״ה אבל, אך נימוקי יוסף ורשב״א חולקים. ראה שיעור ודפי מקורות בנושא: https://www.youtube.com/watch?v=Kt8xTnHMT1k

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

נותן שטר לעניים האם צריך כתיבה ומסירה

ש״ך - הריטב״א כתב שאמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט ובשטרות דינו ככתיבה ומסירה ובלבד שיאמר בפה שמקנה את השטר וכל שעבודו. **והתומים והנתיבות חלקו שהרי מפורש ברמ״א ביורה דעה סימן רנ״ח סעיף ז׳ -** המקדיש שטר חוב צריך כתיבה ומסירה כמו בהדיוט. **(ב״י סי׳ רנ״ט בשם תשובת הרשב״א)**.

קצות - התוספות סוברים למ״ד מכירת שטרות מדרבנן אפילו כתיבה ומסירה לא יועיל שלא תקנו בהקדש שאינו שכיח, אולם יתכן שיודה שלעניים יועיל לפי שהם הדיוטות לעניין תקנות חז״ל.

מצא שטר חוב לאחר יאוש בעלים

תוספות[346] **-** אלמא מוכר שטר מדיכול למחול הוי מדרבנן והאי דאיצטריך בפרק הזהב (ב״מ דף נו:) למעט שטרות מאונאה היינו שמצא שטר לאחר יאוש ומוכרו לבעליו ביוקר או לווה וקנה בלא שטר ונותן לו דמים על מנת שיכתוב לו שטר [לענ״ד מהאפשרות השנייה נראה שהעיקר כהסבר הנתיבות].

קצות - זכה בגוף החוב [ולענ״ד אלו דברים שאי אפשר לקבלם כיצד זכה בגוף החוב מכח שמחזיק בראיה[347]].

נתיבות - זכה בשטר בלבד, ויכול למכור הקלף ביוקר למלוה שמעוניין בו כדי לגבות חובו ואין בזה הונאה. אמת שיש חילוק בעניין המסתלק, שבהפקר אין אדם יכול להפקיר ולהסתלק ממה שאינו ברשותו, וביאוש אדם מסתלק ממה שאינו ברשותו אולם לעולם אין אדם יכול לזכות בדבר שאינו ברשותו [ללא דעת המקנה, כגון בחליפין או קניין כסף מהתורה ושטרות לקרקעות] ואין אדם יכול לזכות בחוב שהתייאשו בעליו ממנו.

לעניין ביאור מחלוקתם ראה בסיכום סימן ס״א לעניין האם גוי יכול לגבות בשטר שכתוב בו ׳לכל מוציאו׳.

חיוב מי שפרע כאשר לא היה מסירה בלא כתיבה ורוצה לחזור בו אחר מתן מעות

רמ״א - י״א דאינו חייב לקבל מי שפרע ויכול לחזור בו אף על פי שקבל המעות (ב״י בשם התרומות).

סמ״ע - אין בו מי שפרע אך יש בו משום מחוסרי אמנה ולא **כע״ש** שכתב שגם זה אין בן.

ש״ך - יש בו מי שפרע, רוב הראשונים חלקו על התרומות, התרומות סבר שקנה את השטר בלי החוב ואילו לרוב הראשונים שסוברים שכל המכר בטל אף על השטר יש בו מי שפרע.

תומים ונתיבות - העיקר להלכה שמי שפרע ישנו רק במקום שדבר תורה מעות קונות וחכמים תקנו שלא יחול המכר באופן זה, ולכן שטרות שאין מעות קונות בהם מהתורה אין בו מי שפרע, אך הוא מחוסר אמנה.

קצות - הסכים **לתומים** אך כתב שיתכן שמדין תורה כאשר יש כתיבה מעות יועילו במקום מסירה והסתפק אם לתלות זאת במחלוקת האם חליפין יועיל ונטה שזה תלוי במחלוקת באגב קרקע.

מכירת שטר שכתוב על שם הקונה

רי״ף, רשב״א וראב״ד - צריך כתיבה ומסירה. **וכן פסק רמ״א.**

בעל המאור - די במסירה.

חיוב אחריות על המעות כאשר בטל המקח

מהר״י וייל הביאוהו דר״מ וסמ״ע - שומר שכר.

ש״ך - מהר״י וייל דיבר על השטר שנמסר ללא כתיבה אבל על המעות כמלוה. (נתנו לו להשתמש בהם) **ושכן כתבו נ״י, תרומות וכתב ר׳ ירוחם** ׳כל מקום שהכר אינו מכר, הוי מלוה על פה׳.

---

[346] בבא בתרא ע״ו: ד״ה קני

[347] במשובב הביא ראיה

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

נתיבות - נתן וידע שהמכר טרם חל - שומר שכר שלא רוצה שישתמש בהם שמא המכר לא יצא לפועל והמוכר יבזבז המעות ולא יהיה לו להחזיר. חשב שהמכר חל - מלוה, נתן לו על דעת שישתמש בהם.

קצות - תלה את חיוב האחריות בשאלה האם הקניין מועיל מהתורה, שאם מועיל מהתורה מותר הוא שואל ולא לוה ואילו אם המכר לא חל הוא שומר שכר עליהם. ואם יש מקח טעות הוא לוה. **היסוד של הקצות כביאור הנתיבות**[348] שכל שהקונה מודע לכך שהמכר לא נגמר אינו מקנה למוכר המעות ואינו רוצה שישתמשו בהם אולם על פי תוספות[349] מתבאר שבמקום שמדין תורה המכר חל חכמים עשוהו כשואל שכשם שלא יאמר נשרפו חיטיך כך לא יוכל לומר נשרפו מעותיך והחילוק בין שואל ללוה שקודם שימוש חייב להחזיר בעין.

האם צריך לצורך הקניין ששטר הכתיבה (לא שטר החוב) יבוא לידי קונה

שו״ע - ויש מי שאומר שצריך שתבוא לידו אותה כתיבה.

בריא שמקנה נכסיו אגב קרקע

רשב״א - לא קנה, שנכסים לא כולל שטרות. (דווקא שכיב מרע גומרים כוונתו אף בדברים לא אמר).

ריטב״א בשם רא״ה בשם רמב״ן - קנה, דחה דעת הרשב״א רבו.

שו״ע - ׳לא קנאם, כיון שלא כתב לו קני לך איהו וכל שעבודיה דאית ביה׳

סמ״ע - לאו דווקא לא כתב אפילו באמירה בלבד מועיל לסוברים ששטרות נקנים אגב קרקע ללא כתיבה.

ש״ך - הריטב״א חלק על הרשב״א וכן כתב שזו דעת **רא״ה ר״י רמב״ן** (ולכן ראוי להכריע כמותם). **גם הגר״א כתב -** ׳ודעת **נ״י** והרבה פוסקים חולקין על זה וס״ל דאין צריך לומר קני כו׳ דשעבוד ג״כ בכלל נכסי׳.

תומים ונתיבות - העיקר כשו״ע.

האם צריך לצורך הקניין ששטר החוב (לא השטר הכתיבה) יבוא לידי קונה קודם הכתיבה?

ראב״ד - עם יש כתיבה מסירת שטר יכולה להיות גם בחליפין ולא צריך שגוף השטר יבוא לרשות קונה.

רמב״ן, עיטור ורב האי - אינו מועיל אלא אם כן ימסור לו גופו של שטר ובכתיבה. **ב״י -** ׳הכי נקטינן׳.

נימוקי יוסף בשם רשב״א - צריך מסירת השטר קודם כתיבת השעבוד.

שו״ע - יש מי שאומר שצריך מסירת השטר קודם כתיבת השעבוד.

סמ״ע - ׳א״צ שימסור השטר קודם אלא ה״ה בפעם א׳ עם הכתיבה לאפוקי אם מסר השטר לידו אח״כ׳

האם צריך קודם הכתיבה עצמה או קודם מסירת הכתב?

סמ״ע ונתיבות - קודם מסירת הכתב.

ש״ך - קודם הכתיבה עצמה.

שטר שכתוב על שם המקבל

בעל המאור - די במסירה (ושיגיד בעל פה קני לך איהו וכל שעבודיה).

רי״ף, רשב״א וראב״ד - צריך כתיבה ומסירה **וכן פסק שו״ע.**

שותפים שחלקו שטרות של שותפות

ש״ך - חלק על **המהרשד״ם** כתב שצריך כתיבה ומסירה וכתב שלא צריך מכיוון שאף לפני חלוקה כל אחד מהם יכול לגבות כולו מהלוה ללא הרשאה אולם לבסוף העמיד דבריו לגבי היכולת לחזור מהחלוקה והסכים לדבר שאם לא עשו כתיבה ומסירה השותפים יכולים לחזור מהחלוקה או למחול.

---

[348] הנתיבות הבינו באופן אחר והקשה עליו אולם במשובב ביאר דבריו, ודעתו כנתיבות.

[349] תוספות מסכת בבא מציעא דף מ״ג עמוד א׳ ד״ה מאי איריא.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

נתיבות - מרמ״א בתשובה ומצמח צדק מבואר שלא צריך כתיבה ומסירה ואי אפשר לחזור או למחול (הצורך בכתיבה ומסירה הוא בכדי לקנות חוב שאין לו שעבוד הגוף אך לא להסתלק כאשר משועבד לשותף).

שטר העשוי בערכאות של גוים וכן שטר של כתב ידו נקנים בכתיבה ובמסירה. (רשב״א גאונים שו״ע)

נותן שטר חוב לעניים

ש״ך - אין צריך כתיבה ומסירה.

נתיבות - צריך כתיבה ומסירה.

שטר הקנאה בגופן של גוים

רשב״א ושו״ע - אם כתוב בו לשונות מספיקים לנתינת הנייר והשעבוד הרי הם כשטרות שלנו.

רע״א והגר״א - תמהו על שו״ע שסותר את פסקו בסימן ס״ח.

ניסיון תירוץ - שטר זה לא צריך עדים כלל ולכן חתימת גוים עליו אינה פוסלתו.

שטר משכונא

ר״י מיגאש - צריך כתיבה ומסירה ככל שטר חוב.

בעל התרומות בשם גאונים - צריך כתיבה אך לא מסירה שהחזקה בקרקע מחליפה את המסירה.

שו״ע - הזכיר שתי הדעות בשמם 'להר״י מיגאש ... והגאונים כתבו...'.

ש״ך - 'כיון דקי״ל [ולשו״ע] עיקר דאינו יכול למחול, אם קי״ל כאן כגאונים'

האם המוכר יכול למוחלו

ר״י מיגאש, ריטב״א טור בשם התרומות[350] **-** יכול, כיון שיכול לסלקו במעות.

ראב״ד (אפשר ברשב״א) ורא״ש - אינו יכול.

שו״ע - סתם אינו יכול למחול ויש מי שחולק.

שטר חוב על משכון של מטלטלים

בעל התרומות בשם גאונים ור׳ ירוחם - קונה את החוב במשיכת משכון אף ללא כתיבה ושאין השטר תחת ידו. **וכן פסק שו״ע.**

האם המוכר יכול למוחלו

תרומות, ראב״ד ורא״ש - אינו יכול. (הקונה תפוס בחוב)

חידוש הנתיבות במשכון

נתיבות - ישנם שני סוגי משכון.

משכון לזכרון דברים - יש למחזיק קניין לזמן במשכון שיהיה שלו עד לזמן שהלוה יפרע את החוב למחזיק המשכון, זכות זאת ניתנת להימכר ובמקרה שמכרה הקונה תופס את המשכון עד שהלוה יפרע לו. במקרה זה לא תועיל מחילת המוכר והלוה יצטרך לשלם למחזיק המשכון בכדי להחזיר לרשותו את המשכון.

משכון בשעת הלוואה הוא מסוג זה.

משכון לגביה - המשכון הוא שעבוד וערבות כנגד החוב, כאשר אין חוב 'מנה אין כאן משכון אין כאן'. וכן כאשר אבד המשכון אף באונס נחשב שנפרע מהערב ופטור (מחלוקת אם כנגד הסכום הוא כנגד כולו).

משכון שלא בשעת הלוואה הוא מסוג זה.

[350] כנה״ג תמה על הטור, שהרי התרומות הביא את שני הסברות ולא הכריע.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

מסירת השטר

תוספות, רא״ש, טור - צריך עם המסירה הגבהה או משיכה במקרה של שק מלא שטרות. **וכן פסק שו״ע.**

רמב״ן ונימוקי יוסף - די במסירה בלבד וכן הגבהה או משיכה **וכן פסק ש״ך והזכירו הגר״א.** (אין להתייחס למכירת שטרות כמכירת מטלטלים שאין קונה את גופו של השטר אלא את הראיה שבו).

נתיבות - מדברי **רמב״ן וש״ך** מתבאר הטעם שלא מועיל חליפין שטעם מסירה הוא שיוציא המוכר הראיה מתחת ידו ואילו בחליפין דבר זה לא מתבצע אולם סובר שכשכתב לכל המוציאו יועיל חליפין.

קצות - העיקר **כתוספות** אף שאין הראיה נמשכת צריך שיקנה בקנין המועיל את גוף השטר.

מסירה מיד ליד

תוספות ושו״ע - צריך מסירה מיד ליד אם ההגבהה אי נמי לא צריך אך צריך דעת אחרת מקנה.

ש״ך - העיקר שדי בדעת אחרת מקנה ולא צריך מסירה מיד ליד. **הביאו נתיבות.**

קניית שטר אגב קרקע

רי״ף, ר״י מיגאש, רמב״ם, ראב״ד (רשב״א) תרומות ונימוקי יוסף - מועיל ולא צריך לא כתיבה ולא מסירה (אך צריך שיגיד בפה 'קני לך הוא וכל שעבודו')

ר״ח - לעולם צריך כתיבה אך יועיל להקנות את הקלף ויהיה במקום מסירה.

רא״ש - צריך כתיבה ומסירה

שו״ע - פסק כרי״ף ורמב״ם. **רמ״א** הביא דעת החולקים אך הסכים להלכה לשו״ע.

ש״ך - פסק כר״ח. (וכתב שגם מהר״א חיים פסק כך). **ונתיבות וקצות הביאוהו.**

מחילה שהקנה מלוה אגב קרקע

רבני מלון - יכול למחול.

ראב״ש - אינו יכול למחול.

רמב״ם - אין מלוה נקנה אגב קרקע ולא קנה כלום.

אלו שטרות נמכרים בכתיבה ומסירה

רא״ש ושו״ע - רק שטר חוב ושטרי מכר שהקניין נעשה באמצעותם אך לא שטרי ראיה על מכר.

סמ״ע - שטר חוב אף שהשעבוד נוצר מכח קניין ניתן למוכרו, שעיקר התקנה היא בכל שטרי חוב שלא תנעל דלת בפני לווים תקנו לפי שאי אפשר לקנות בדרך אחרת והרחיבו לדומה אך שטרי ראיה שניתן לקנות בדרך אחרת ואף השטר לא יצר את המכר אין מכירתו יוצרת דבר שהוא עצמו לא יצר.

בש״ך משמע שהבין שאף בשטר חוב יש את ההגבלה שיהיו שטרי קנין וקשה על זה מכתב ידו.

קצות - שעבוד יכול לחול על שעבוד ולכן אף ששעבוד מהתורה מההלוואה שטר חוב מחיל שעבוד ולכן ניתן למוכרו לש״ך אך התקשה מכתב ידו וכתב שבגופן של גוים שאינם מחילים שעבוד כלל.

נתיבות - העיקר כסמ״ע שבשטרי חיוב עצמם אין הבדל בין שטרי חיוב להקנאה.

טוען ונטען במכירת שטרות

הוציא שטר חוב על הלוה וטוען שנמכר לו ואין בידו שטר מכירה (השווה קניית שטר אגב קרקע)

ר״י מיגאש - נאמן.

רמב״ם - נאמן מול הקונה אך לוה יכול לומר שאינו רוצה לפרוע משום שאינו מאמינו. **וכן הכריע בב״י.**

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

טעם הרמב״ם

סמ״ע (וכנה״ג) - המוציא מחברו עליו הראיה. מול המוכר הוא מחזיק אך מול הלוה הוא בא להוציא.

נתיבות - אין חוששים שבא ליד הקונה בנפילה ופקדון **(למה פקדון)**אלא או שנמכר כהלכתו או שנמכר בלא כתיבה שדינו שיכול לתפוס את השטר כנגד המוכר עד כדי דמיו כמשכון זכרון דברים אך אינו יכול לגבות בו ולכן מכח שקונה היה נאמן שנמכר ללא כתיבה והוא תופס בשטר עד כדי דמיו **(לשיטתו בסימן ס״ד אין עדי פקדון)** נאמן במיגו מול המוכר שאף היה כתיבה, אך מול הלוה אין לו מיגו שהיה יכול לגבות בו.

רי״ף, ר״ח, ר״י, רא״ש, רמב״ן, רשב״א ונ״י - אינו נאמן בלא כתיבה אף מול המוכר ויחזיר השטר למוכר. (נ״י - ישאין תפיסתו ראיה על הכתיבה ולא על האגב.) **וכן הכריע הדר״מ.**

שו״ע - סתם כרמב״ם ויא״א כרא״ש. **רמ״א -** העיקר כרא״ש. **וכן פסק הש״ך.**

שליש שהוציא שטר מחוב ואומר שהמלוה מכרו

נ״י, רשב״א, ריטב״א ורא״ה - נאמן לגבי המלוה מיגו שהיה שורפו אך לא כנגד הלוה. **וכן פסק רמ״א**

הגר״א ותומים - חלק על דין זה. שהרי אין השליש נאמן יותר ממה שהיה בידו לעשות ואף אם היה נותן ללוקח לוקח לרמ״א וסיעתו לא היה נאמן נגד המוכר.

נתיבות - אין מיגו לחצי טענה ולכן לוקח שטוען שקנה אינו נאמן נגד המלוה במיגו שקנה רק לצור (ראה הסבר הנתיבות במשכון לזכרון דברים) כיון שהטענה כוללת חלק שאינו נאמן עליו שהרי אינו נאמן נגד הלוה. אולם טענת השליש שונה שהוא רק טוען לתפוס כנגד המוכר ולהביא לקונה ואינו טוען נגד הלוה.

האם שליש מחייב שבועה את הלוה כנגד המוכר ומתוך שאינו יכול להשבע משלם

ש״ך - תלוי במחלוקת הדין אדם שמחויב שבועה ואינו יודע ולא פשע באי ידיעתו, לסוברים שאף במקרה זה חייב צריך להעמיד שהשליש פסול לעדות כגון אשה או קרוב.

קצות - אין לתרץ שלדעה שמכירת שטרות דרבנן אין חיוב שבועה מכיון שדעתו אף על חיוב דרבנן נשבעים, סיבת הפטור היא שאין נשבעים על שעבוד קרקעות ואף בכתב ידו פטור שאין נשבעים על שטרות.

נתיבות - תירץ את הש״ך. אם הלוה חפץ לשלם ודאי שיכול לתת את הכסף בבית דין ולהסתלק, מדובר במקרה שאינו מעוניין בכך. אין בזה משום אין נשבעים על שעבוד קרקעות שאינו נאמן לגבות ממשועבדים לפי שלוה היה נאמן שפרע ונפל מהמלוה. ואין זה בכלל אין נשבעים על שטרות. אולם שיטתו ששליש נאמן רק נגד התפיסה אך לוה רשאי לשלם למלוה אינו נשבע.

שבועות מ״ז - מת לוה ואחר כך מת מלוה - מלוה היה מחויב שבועה ואין אדם מוריש שבועה לבניו.

מת לוה קודם המכר ומת מלוה אחר המכר

תרומות, ובדק הבית - אין גובים מיורשי לוה. מלוה נתחייב בחייו שבועה ואין אדם מוריש שבועה לבניו.

מת לוה אחר המכר ואחר כך מת מלוה

רמב״ן, ר״ן, רא״ש וטור - נשבע לוקח שלא אמר לא המוכר כלום ואינו יודע ששטר זה פרוע וגובה.

מת לוה אחר המכר והמלוה חי

טור ושו״ע - יגם הוא צריך להשבע קודם שיגבה הלוקח.

סמ״ע, ב״ח ונתיבות - דווקא ביורשים, שניהם נשבעים שטוענים ליתומים כנגד שניהם, וראה לוה חי שמשמע שהמחלוקת זהה במקרה שהיורשים מודים שהלוקח לא נפרע האם נפטר משבועה.

לוה חי וטוען פרוע ומלוה חי

סמ״ע, ב״ח ונתיבות - רק אותו שהוא טוען כנגדו שפרע לו נשבע.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

ש״ך - גם שטען שפרע למלוה, נשבע הלוקח שאינו יודע אם פרע שחוששים שמלוה נשבע לשקר.

לוה חי וטוען פרוע ומת מלוה

תרומות בשם ר״י ברצלוני ׳וי״א׳, ועיטור - יורשי מלוה נשבעים שלא פקדנו אבא וגובה הלוקח (ואם לא רוצים לישבע משלמים). **ונראה שכן הכריע התרומות וכן פסק שו״ע.**

תרומות בשם ר״י ברצלוני ׳וי״א׳ - לוקח נשבע שלא פקדו המוכר וגובה.

מוכר או יורשיו מסרבים להישבע שהשטר אינו פרוע.

דין

שו״ע - צריכים לשלם.

סמ״ע - המגיד משנה הוכיח שצריכים לשלם כל דמי השטר ולא די בסכום ששילם הקונה עבור השטר.

ש״ך - יש ראיה שמכר -משלם כל דמי השטר ואינו נאמן לומר שנפרע קודם למכירה (אלא אם כן הוציא הלוה שובר). אין ראיה שמכר אך מודה שמכר - מכיוון שאם היה טוען לא מכרתי היה נאמן ושאם היה אומר שמכר שטר פרוע היה צריך לשלם רק את דמי המכר אי אפשר לחייבו יותר מכח הודאתו ואפילו לא טען. חיוב יורשים הוא בדמי כל השטר ואפילו מנכסיהם כאילו מחלו (והזיקו) כעת אף שטוענים שאביהם נפרע.

תומים ונתיבות - אין ראיה שמכר אך מודה שמכר - אם לא טען שנפרע קודם למכירה, חייב בדמי כל השטר שחזקה שלא מכר שטר פרוע (לא אומרים מיגו כאשר לא טען אותה טענה) ולא כש״ך.

סמ״ע קצות ונתיבות - חיוב יורשים הוא בדמי כל השטר מנכסי אביהם בלבד.

סיבת החיוב לשלם

ש״ך וגר״א - דינא דגרמי. טוען פרוע, כמוחלו עכשיו. יורשים חייבים לשלם אפילו ממון שלא ירשו מאביהם.

קצות - אין זה דינא גרמי אלא ככובש עדותו שפטור מדיני אדם (אינו גרמי שגרמי דווקא בנזק מעשה או דיבור אך לא בהמנעות), החיוב הוא חלק מאחריות מפני שעל דעת כן נמכר השטר, שהמוכר או יורשיו ישבעו בכדי שהקונה יפרע, מוחל חייב מדינא דגרמי, יורשים שלא נשבעו משלמים מנכסי אביהם שאביהם התחייב באחריות. **וכתב שכדעתו כתב הריטב״א** אך כתב שחלקו עליו.

נתיבות (ותומים) - אין זה דינא גרמי אלא ככובש עדותו, החיוב הוא מפני שמי שלא רוצה להשבע ׳חזקה׳ (צריך לומר שאין זו חזקה רגילה אלא אנן סהדי׳) שהשטר פרוע. יורשים משלמים מנכסי אביהם.

מלוה אומר טעיתי ובאמת השטר נפרע טרם מכירתו (עיינתי בחשבונאי ולא פש לי גביה מידי)

בעל התרומות וב״י - אינו נאמן בלא עדים.

ש״ך - נאמן במיגו של מחול.

מכרה כתובתה וטוענת שכתובתה פרועה או שמסרבת להישבע

ש״ך - טור ושוע באבן העזר סימן ק״ה סעיף ב׳ כתבו ׳..אבל אם אמרה שנפרעה קודם המכר אינה נאמנת׳ דבריהם על פי **הרא״ש** והוא חולק וסובר שלרוב הראשונים דינה כמי שמחלה כעת.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

לוה שפרע שטר שנמכר שלא כדין

לוה שפרע ללוקח כאשר המכר היה בלא כתיבה ומסירה

רבנו תם, רשב״א[351], תרומות ורמב״ן - לוה פטור אף אם לא ידע המוכר בפרעון. (התכוון למכור ואומדים את דעתו שהלוקח יגבה החוב כל עוד לא פירש אחרת ומחילה שלא מדעת דינה כמחילה אף שביאוש לא).

ראו״ש - אם לא ידע המוכר בפרעון חייב הלוה לשלם למוכר.

שו״ע - סתם אם תפס הלוקח אין מוציאין מידו. **רמ״א** ודוקא שלא כתב ליה: קני לך וכו׳, אבל אמר לו בעל פה. אבל אי לא אמר לו כן, אפילו תפס, מוציאין מידו. **המשך שו״ע** ויש מי שאומר דוקא שידע המוכר שגבאו הלוקח, דכיון שידע ושתק, מחל. אבל אם לא ידע המוכר, חוזר וגובה מבעל חוב, דאמר ליה: לא היה לך ליתן לו חובו עד שיראה לך שקנאו ממני כדין קניית שטר. **רמ״א** (ואם אין הלוה יכול לשלם, אין המוכר יכול להוציא מן הלוקח כלום, הואיל ותפס) (**תרומת הדשן**)

סמ״ע - לרא״ש חיוב הלוה לשלם למוכר הוא רק במקרה שהשטר חוב יצא מיד הקונה אבל אם עדיין השטר אצל הלוקח יכול הלווה לעכב את הפרעון אפילו ירצה המלוה לתת לו שובר עד שיביא לו את השטר.

ש״ך (ט״ז נתיבות והגר״א) - חלק על רמ״א בדעת הרא״ש שכתב שאף שאין ללוה אין המוכר גובה מהלוקח, שהרי הלוקח חייב להחזיר ללוה שפרעו בטעות ואם כן המלוה יכול לחזור על הלוקח משעבוד דרבי נתן.

לוה שפרע למוכר כאשר המכר היה בלא כתיבה ומסירה

י״א בתרומות וטור - כופים את הלוקח להחזיר ללוה את השטר אחרי שיפרע לו דמי השטר.

יש חולקים בתרומות - אין כופים.

ב״י - תמה למה הטור השמיט דעת היש חולקים וכן למה כתב באופן שמשמע שלדעה הראשונה אם פרע למוכר שטר שהיה בכתיבה ומסירה אין הלוקח צריך הלוקח להחזיר שטר ללוה והרי דעה זו אינה מחלקת.

הערת בעל תרומות - ליש חולקים לוה יכול להמנע מלפרוע למלוה עד שיביא לו השטר. **ב״י -** גם לדעה הראשונה הלוה יכול להמנע מלפרוע עד שיהיה ברור לו שיקבל את השטר ללא מאמץ וצורך להגרר לבית דין.

שטר נמכר כדין ולוה פרע למלוה או מחל מלוה

טעם שיכול למחול החוב

רמב״ם (ורי״ף לב״י) ורמב״ן בתרומות - מכירת שטרות דרבנן, שאינו יכול למכור דבר שאינו ברשותו.

רבנו תם - מכירת שטרות מהתורה אך בחוב ניתן למכור רק את הנכסים שמשועבדים וערבים לחוב ולא את שעבוד הגוף של לוה, ואם החוב נמחל ללוה הערב פטור מלשלם.

ראב״ד - מכירת שטרות דרבנן כי הלוה לא הסכים להתחייב ולהשתעבד אלא למלוה, ואין יכולת לכופו להתחייב לאחר ומטעם זה לשיטתו גם אחר מכירה צריך המוכר להביא הרשאה לקונה כדי שיוכל לגבות ולשיטתו אם כתב בשטר מתחייב לך ולמי שבא מחמתך מכירה מהתורה ואינו יכול למחול.

לוה שידע שנמכר שטר ופרע למוכר

טור ושו״ע - המוכר שטר חוב לחבירו, כדינו, ובאים המוכר והלוקח לתבעו מהלוה, בית דין אומרים לו ליתנו ללוקח; ואם יפרע למוכר, חוזר וגובה **ממנו** הלוקח... **וי״א** שאם פרע הלוה למלוה לא נפטר בזה מהלוקח.

סמ״ע ש״ך מהרשד״ם באר הגולה - ׳ממנו׳ - מהמוכר אבל אינו יכול לתבוע הלוה שכבר הסתלק מן החוב.

מהר״א ששון - אם בית דין אמרו ליתן ללוקח לוה פשע שלא עשה כן וישלם.

---

[351] ב״י סעיף ל׳ שו״ת הרשב״א חלק ג׳ סימן פ״ו.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

ש״ך נתיבות - העיקר שלוה פטור [נראה שהלוה לא נחשב שמזיק שעבודו של לוקח מדינא דגרמי כשם שהמלוה חייב במחילה בדינא דגרמי מפני שהפרעון נגמר בקבלת המלוה ובאמת **הנתיבות כותב** שאם הלוה פרע למלוה בעל כורחו יתחייב הלוה לשלם מדינא דגרמי וראה קצות החושן סימן נ״ה ס״ק ב].

האם הלוקח חייב להחזיר ללוה את השטר במחילה או כשפרע למוכר

תרומות - חייב להחזיר.

רשב״א ור׳ ירוחם - רשאי לתופסו..

רמ״א - סתם אינו חייב להחזיר ויש חולקים.

ש״ך - נטה לדעה שכיוון שהשטר שייך ללוה חייב להחזיר אך הכריע שלהלכה זהו ספיקא דדינא.

האם יורש יכול למחול לעצמו

רמב״ן ובעל התרומות - אינו יכול למחול.

רמב״ן למ״ד יכול למחול - יכול למחול ואדם חייב מדינא דגרמי אף בלא כיוון להזיק.

ראב״ד, תוספות ורא״ש - יכול למחול וכיוון שלא כיוון להזיק פטור מדינא דגרמי.

שו״ע - סתם אינו יכול ויש מי שחולק.

סמ״ע - גם לסוברים שאין יכול למחול חייב מדינא דגרמי.

ש״ך - יש סוברים שמי שמחל מחילתו מחילה ופטור כיון שלא כיון להזיק אלא להנאת עצמו, אך העיקר להלכה שיכול למחול וחייב את כל דמי השטר מדינא דגרמי שדינא דגרמי חייב אף שלא כיוון להזיק, נפק״מ שכעת חייב רק מעכשיו ואין נכסיו משועבדים (ולקטן שמחל לשיטתו ואשה).

מחילת קטן

דר״מ בשם מהרי״ק - אינה מחילה ׳מחילה בטעות׳ **הביאו סמ״ע.**

ש״ך - מהרי״ק דיבר על קטן שבאמת מחל בטעות, העיקר שקטן שהגיע לעונת פעוטות מחילתו מחילה.

קצות ונתיבות - העיקר כסמ״ע שחכמים לא תקנו לו מחילה במקום שמוחל שלא כהוגן.

מעמד שלשתם

רמב״ן תרומות - קנה את החוב ואת השעבוד הנגרר ממנו אך לא קנה את גוף השטר, ומחייבים את המלוה להוציא ראייתו במקרה שהמקבל זקוק לכך לצורך גבייתו, פרע הלוה מחייבים המלוה להחזיר השטר. **וכן פסק שו״ע.**

ש״ך - מעמד שלשתם רגיל הוא במלוה על פה סוג של ׳קיצור תהליכים׳ ונחשב כאילו הלוה פרע למלוה וחזר ולוה ממי שכעת מתחייב לו (או שלוה מעות ממי שמתחייב לו ונתנם למלוה) פעולה זו במלוה בשטר גורמת שהשטר הוא שטר שנמחל שעבודו והופכת את המלוה להיות מלוה על פה, אולם הש״ך להלכה מסתייג מלחדש שמעמד שלשתם לא שייך בשטר כלל וסובר שזה נחשב כאילו התחייב (לשיטתו שמעמד שלשתם תלוי בהסכמת הלוה[352]) בנוסף למקבל שיפרע לו אף שימחל המוכר ומעמדו של התחייבות זו כמלוה על פה.

נתיבות - מעמד שלשתם מקנה את גוף החוב אבל לא נחשב כאילו החוב מתחיל מעכשיו כפי שביאר הש״ך אלא תקנת חכמים שאותו שעבוד הגוף של החוב הקודם יקנה במעמד שלשתם ולא נחשב כחוב חדש, אולם כדי לקנות גם את שעבוד הנכסים צריך כתיבה ומסירה.

האם המלוה יכול למחול את החוב

תוספות, רבנו תם, רא״ש, ר״ן וטור - אינו יכול למחול. **וכן פסק שו״ע.**

[352] הזכירו בסוגריים בס״ק צ״ז וביתר הרחבה בסימן קכ״ו ס״ק כ״ח.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

רמב״ן (ונימוקי יוסף) - יכול למחול (כיון שתקנה זו מדרבנן ומהתורה חייב למוכר).
הגר״א - 'והרבה חולקים על זה...ותירוצם מוכרח'
ש״ך - במלוה על פה אינו יכול למחול, ובמלוה בשטר יכול למחול ויהיה כמלוה על פה.
נתיבות - במלוה על פה אינו יכול למחול אולם במלוה בשטר יש חילוק, נתן במעמד שלשתם בלבד יכול למחול את השעבוד נכסים אך לא את גוף המלוה, נתן לו בנוסף כתיבה ומסירה אינו יכול למחול כלל.

כתב לקונה הם ושעבודם והמחהו אצל הנפקד
טור - קנה חוב. (לא צריך דווקא מסירה אלא קניין מועיל בשטר).
רמב״ן - לא קנה שלא היה מסירה.

המחהו אצל מי שהשטרות מופקדים אצלו (אך הלוה לא היה לפניהם)
טור ושו״ע - אם כתב לו והקנה לו הן וכל השעבוד שבהן, והמחהו אצל אותו שמופקדים בידו, המחאה זו כמו מסירה, ונמצא שהם קנויים לו בכתיבה ומסירה.
ש״ך - הרמב״ן חולק וסובר שהמחאה דינה כחליפין וכשם שחליפין לא מחליף מסירה כך המחאה לא מועילה ואין להוציא נגד הרמב״ן.
הגר״א - כוונת השו״ע שאמר לו שכתב הכתיבה ומסירה נמצא אצל המפקיד.

חשש פסול נגיעה במכירה

מכר שטר לעד החתום בשטר
ביארו **המהרי״ט, משנה למלך, רע״א ונאות דשא** שמדובר שיש עדים שראו חתימות העדים קודם למכירה.
תרומות, טור ושו״ע - מכר לאחד אין חוששים שחתם כדי לקנותו מכרם לשניהם חוששים ואין גובים בו.
ש״ך - לעולם גובים בו, רק שלכתחילה לא מוכרים אותו לשניהם משום חשד.
לוה שחתם על הכתיבה של מכירת השטר
י״א בתרומות - מכר כשר. אינו נוגע כיוון שאין זה משנה לו למי יפרע.
תרומות שו״ע - נוגע (השני נוח לו) והמכר בטל.
כשהמוכר מודה במכירה אך רוצה לחזור בו
ש״ך סמ״ע - כיוון שמודה המכר קיים. (נוגע **<u>כזה</u>** הוא רק מחשש משקר ואם הודה כשר).
רע״א נתיבות וקצות - רשאי. שטר כתיבה שאינו מכתב ידו ואין עליו רק עדי מסירה או עדי חתימה כשרים פסול ולא תועיל הודאת בעל דין כאשר העד החתום שיוצר את השטר פסול. (ואולי נוגע כאן הוא שונה שאין מעיד על ממונו אלא טובת הנאה בלבד ראה סימן ל״ז).

מכר חוב בזול האם לוה יכול לעכב ולפרעו בסכום זה
מבי״ט - יכול לעכב.
ש״ך - אינו יכול לעכב (אין דינא דבר מצרא במטלטלים) **וכן פסקו התומים ונאות דשא**.
חכמת שלמה - העיקר כמביט ביחוד למ״ד מכירת שטרות מהתורה, מכר לו את שעבוד נכסי לוה עצמו.

כמה צריך לשלם מוכר שמחל שטר חוב שנמכר באחריות
ראי״ש - אומדים בכמה סכום שטר חוב כזה נמכר. (משתנה לפי סיכויי הגביה והמאמץ בין בני אדם). (ונראה שמדובר במקרה שציין אחריות סתם ולא ציין בפירוש שאם ימחול ישלם כל דמי השטר).

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

תרומות בשם רמב״ן - סתם מוכר שטר חוב, מוכר באחריות ואומרים בזה אחריות טעות סופר.

כמה צריך לשלם מוכר שמחל שטר חוב מדינא דגרמי

כתובות פ״ו. - אמר אמימר: מאן דדאין דינא דגרמי - מגבי ביה דמי שטרא מעליא, מאן דלא דאין דינא דגרמי - מגבי ביה דמי ניירא בעלמא. הוה עובדא וכפייה רפרם לרב אשי, ואגבי ביה כי כשורא לצלמי.

רש״י, רמב״ן ,רמב״ם ור״ן - כל החוב. **וכן פסק בבדק הבית.**

ר״י בתוספות, רב שרירא, מרדכי ורשב״ם -את הדמים ששילם עבור השטר.

שו״ת הרא״ש - שמים בכמה היה ראוי למכור השטר. (ולא כל החוב וכן אינו תלוי בכמה כסף נמכר בפועל)

הערת רשב״א ורא״ש - החוב של המוחל מדינא דגרמי הוא כשל מזיק ולכן החוב מתחיל מעת המחילה ודינו כמלוה על פה שאינו גובה מנכסים משועבדים ׳אפילו מן הלקוחות שלקחו לאחר מכן אינו גובה דנזק זה חזר על המוכר כמלוה ע״פ ואינו גובה מן הלקוחות׳. **ואילו מר׳ ירוחם** משמע שגובה מנכסים שמכר אחר מחילה[353]. **ופסקה שו״ע וביאר הש״ך** שהטעם שאף הסוברים שבנזק גובים ממשועבדים במחילה שהזיק בפה בלבד אין קול.

שו״ע - כשמוחל המוכר, או יורשיו, צריכים לשלם כל מה שכתוב בשטר החוב, מהיפה שבנכסים, שהרי גרם לו לאבד השטר, והרי הוא כמו ששרפו. ומיהו שמין השטר כפי מה שהוא, כגון אם הלוה גברא אלמא דלא ציית דינא, או שאין לו נכסים; ואם מת, ישלמו יורשיו. **רמ״א** ... וכל זה לדעת קצת רבוותא, אבל רבים חולקין וסבירא להו דבכל מוכר שטר חוב ומחלו אין צריך לשלם לו אלא הדמים שנתן לו ומה שהוציא עליו.

ש״ך - במוחל עצמו העיקר כשו״ע. לענין יורש שאביו מחל ׳ הרבה פוסקים מאד חולקים ע״ז וס״ל דדיני דגרמי קנסא ולא קנסו בנו אחריו, **וכ״כ מהרי״ל ומהרי״ו ושאר הרבה אחרונים, ודבריהם נראה עיקר.** ומכל מקום צריך לשלם לו מה ששילם שאף למי שלו דן דינא דגרמי חייבים בכך שמוחל מקח טעות הוא.

כמה צריך לשלם הנותן שטר חוב במתנה ומחלו

שו״ע - יש מי שאומר שהוא הדין בנותן שטר חוב לחבירו וחזר ומחלו, חייב לשלם לו כדין המוכר שטר חוב וחזר ומחלו.

סמ״ע - גם לשיטת רמ״א שבקונה נותן לו כמה שנתן, כאן מודה שמשלם לו דמי כל השטר כיון שיאמר שאמנם השטר ניתן במתנה אבל זה היה עבור הנאות שקיבל בשווי החוב.

ש״ך (ומהרש״ל) - לשיטת רמ״א שבקונה נותן לו כמה שנתן, כאן פטור מלשלם. **וכן כתב הגר״א.**

אין הונאה לשטרות

רי״ף ורמב״ם - אין ביטול מקח אפילו מכרם יותר מכפול ממחיר ערכם. (כרב נחמן).

רא״ש ר״ח ור״ת - אם מכרם כפול ממחיר ערכם יש להם ביטול מקח. (כר׳ יוחנן).

שאין נשבעים על שטרות

ר״ן - כשם שהתמעטו משבועת שומרים ומודה במקצת נתמעטו גם משבועת עד אחד ונשבעים על ידי גלגול.

בדק הבית - מה שכתב **הטור** שנשבעים עליהם הכוונה רק לשבועת היסת אבל לא לשבועת השומרים.

שבועה שאינה ברשותו

רשב״א - אין נשבעים.

ר״ן - נשבעים.

---

[353] ׳כתבו התוספות כי המוכר שטר חוב ומחלו כשמשלם ללוקח מנכסים שיש לו עתה לא ממה שמכר בין מכירה למחילה׳ משמע שממה שמכר אחר מחילה כן גובה.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

חיוב שומר שפשע בשמירתו

רמב״ם רמ״ה - חייב (׳כל הפושע מזיק הוא׳).

רי״ף, ר״י, רא״ש וריטב״א (וראב״ד ורמב״ן[354]) - פטור, אולם שומר שכר לא מקבל שכרו במקרה זה.

פטור משבועת היסת בטענת החזרתי במיגו של נאנסו

ריטב״א - דעת רבותינו שמכיוון שהיסת נתקן במקומות שטוען ברי אף שפטור עליהם משבועה מעיקר הדין כי אין אדם תובע ׳אלא אם כן יש לו עליו׳ הוא הדין שמיגו לא פוטר משבועה זו כל שהתובע טוען ברי **אלא שמקצת רבותי** פוטרים אפילו משבועה זו.

שכיב מרע שאמר נכסי לפלוני

רא״ש - שטרות נכללים בכלל הנכסים. **וכן פסק שו״ע.**

שכיב מרע שאמר תנו שטר לפלוני

רשב״א - אם לא אמר לו ׳שטר וכל שעבודו׳ לא קנה.

רמב״ם, ר״ן ורא״ש - קנה. **וכן פסק שו״ע בסימן רנ״ג סעיף כ׳.**

[354] בעניין זה ראה חידושי הגהות שירת דבורה אות כ״א והגהות והערות שעליו.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

שאלות ממבחנים

1. שטר שכתוב בו התחייבות, לא כתוב למי, האם יש חילוק בינו לבין שטר רגיל לגבי מכירת שטרות? **סעיף א׳ בהג״ה עסמ״ע, ש״ך, פ״ת, קצות, נתיבות**

ראה שטר שכתוב בו אני משתעבד לך ולכל מי שמוציאו **ו**שטר שכתוב בו כל מוציאו גובה בו

2. שטרות שנקנות בכתיבה ומסירה, האם נוסף למסירת השטר יש צורך במעשה קניין, או לא? **סעיף ט׳**

ראה מסירת השטר

3. מלווה שהקנה שט״ח לחבירו אגב קרקע, האם נקנה השטר בלי כתיבה ומסירה? **סעיף י׳**

ראה קניית שטר אגב קרקע

4. מכר שטר חוב לחבירו והקונה תובע מהלוה שישלם לו, והלוה אומר שפרע למלוה, אם חייב הלוה לשלם לקונה? **סעיף ט״ז**

אפשרויות: א. מלוה מכחיש פרעון יש בשטר נאמנות או שלוה לא בקש שמלוה ישבע ישלם, ואין בשטר נאמנות ולוה בקש שבועה - ישבע מלוה ואם לא נשבע לוה פטור ומלוה ישלם לקונה ב. לוה חי וטוען פרוע ומת מלוה **ג.** לוה שידע שנמכר שטר ופרע למוכר.

5. מפני מה מוכר שטר חוב יכול למחול, ואם התנה עם המוכר שלא ימחול האם התנאי חל. ומה הדין אם כתב לו משתעבדנא לך ולכל דאתי מחמתך ? **סעיפים כג, כו עיין סמ״ע ס״ק נה, קצות.**

ראה טעם שיכול למחול החוב **ובשו״ע כתב - ואפילו אם התנה עמו שלא יוכל למוחלו, אם מחלו מחול. וביאר הטעם בב״י בית יוסף - וטעם בעל העיטור (אות מ מחילה נה.) שאי אפשר לו להתנות שלא יוכל לעשות מה שהוא יכול לעשות וראה** שטר שכתוב בו אני משתעבד לך ולכל מי שמוציאו

6. אם מכר שטר חוב לחבירו בזול, ורצה הלווה לקנות את השטר, האם יוכל לכוף את המלווה למכור לו את השטר? **סעיף כ״ג עיין ש״ך ס״ק עג, פת״ש, קצות, נתיבות. ראה** מכר חוב בזול האם לוה יכול לעכב ולפרעו בסכום זה

7. קי״ל דהמוכר שטר לחבירו וחזר ומחלו הרי זה מחול – א. אם נתן מתנת שכיב מרע, האם יכול למחול? **היורש אינו יכול אך השכיב מרע יכול. בבא בתרא קמ״ז: - מודה שמואל, שאם נתנו במתנת שכיב מרע דאינו יכול (תרומות ושו״ע סעיף כ״ז - דווקא היורש) למוחלו.**

ב. אם נתן במעמד שלושתם, האם יכול למחול? **סעיף כ״ט. ראה** מעמד שלשתם.

8. א. קי״ל דהמוכר שטר חוב לחבירו וחזר ומחלו מחול, מתי אינו יכול למחול? הבא כמה מקרים. **סעיף י״ח כ״ה-ל״א (גוי, חב לאחריני, אגב, אישה, זקפן במלוה, שכ״מ,** מעמד ג׳**, משכון, לוקח ראשון,** לך ולכל המוציאו**)**

ב. בהא אמרינן דהמוחל צריך לשלם לקונה השטר מדינא דגרמי, מה הדין אם מת, האם היורשים צריכים לשלם? **סעיף לב לשו״ע חייבים ולש״ך פטורים וראה** כמה צריך לשלם מוכר שמחל שטר חוב מדינא דגרמי

ג. מתי צריך לשלם לקונה ומתי לא? **סעיפים ל״ב - ל״ג ועיין ש״ך.**

סעיף לג -במה דברים אמורים שהמוחל חייב בתשלומין, בזמן שהשטר כשר והמלוה ראוי ליפרע ממנו. אבל אם טען הלוה שהוא מזוייף, ואינו יכול לקיימו, או שהלוה אלם או עני, פטור המוחל מצד מחילתו.

9. קי״ל דשטרות נקנות בכתיבה ומסירה:

א. מה הדין בשטר שיש לו מעכו״ם האם יכול למוכרו בכתיבה ומסירה? **סעיף ל״ב ברמ״א. יכול.**

רמ״א - ואם מכר לו שטר חוב של עובד כוכבים, ומחלו, צריך לשלם לו אף הרבית שעלה עליו. אבל אם נודע שפרוע הוא אף על גב דהוא היה יכול לחזור ולגבות מן העכו״ם פטור המוחל, (רבינו ירוחם ני״ד בשם הרשב״א). וכל זה לדעת קצת רבוותא (ב׳ הדעות בטור וב״י וע׳ ס״ק ק״ה), אבל רבים חולקין וסבירא להו דבכל מוכר שטר חוב ומחלו אין צריך לשלם לו אלא הדמים שנתן לו

ב. האם יכול להקנות הריבית שיש בשטר או לא? **סעיף ל״ב.**

נתיבות - הריבית. והש״ך [ס״ק ק״ז] פסק, כיון דהריבית אינו יכול למכור, פטור לשלם הריבית.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

ג. האם שכיב מרע יכול להקנות הלוואה שיש לו ביד עכו״ם, והאם יש הבדל בין מלווה על פה למלווה בשטר? **עיין סימן רנ״ג סעיף כ׳ ברמ״א.**

רמ״א - וי״א הא דשכיב מרע יכול להקנות הלוואה שלו שביד אחרים, היינו בהלואה שיש לו ביד ישראל, אבל לא הלוואה שיש לו ביד עובד כוכבים. ואפילו יש לו משכון או שטר מן העובד כוכבים יש להסתפק אם יוכל להקנות; (מרדכי פ׳ מי שמת והגהות מיי׳ פ״י דזכיה ומהר״ם פאדווה סימן נ״ו) וכנ״ל להורות.

10. א. נתן שטר חוב במתנה, וחזר ומחלו ללוה כמה צריך לשלם? **סעיף ל״ו, סמ״ע ס״ק פ״ד, ש״ך קט״ז.**

ראה כמה צריך לשלם הנותן שטר חוב במתנה ומחלו

ב. אם קנה שטר חוב על נכרי ומחלו המוכר האם צריך לשלם גם את הריבית שהפסידו? **סעיף ל״ב ברמ״א, ש״ך ס״ק ק״ז, ונתיבות ס״ק מ״א.**

רמ״א - ואם מכר לו שטר חוב של עובד כוכבים, ומחלו, צריך לשלם לו אף הרבית שעלה עליו. אבל אם נודע שפרוע הוא אף על גב דהוא היה יכול לחזור ולגבות מן העכו״ם פטור המוחל, (רבינו ירוחם ני״ד בשם הרשב״א). וכל זה לדעת קצת רבוותא (ב׳ הדעות בטור וב״י וע׳ ס״ק ק״ה), אבל רבים חולקין וסבירא להו דבכל מוכר שטר חוב ומחלו אין צריך לשלם לו אלא הדמים שנתן לו (טור בשם הרא״ש ורב שרירא גאון) ומה שהוציא עליו (ד״ע).

11. א. שומר שטרותיו של חבירו שפשע בשמירתם האם חייב לשלם? **סעיף מ׳. ראה** שאין נשבעים על שטרות.

ב. במקום שהוא פטור, אם התנה מראש שישלם, האם התנאי מחייב בין בשומר חנם ובין בשומר שכר? **סמ״ע צ׳, ש״ך ס״ק קט״ז, קצות ס״ק מ״ז.**

נתיבות - ואם קנו מידו. ואף דמתנה שומר חנם להיות כשואל בלא קנין, שאני הכא דאינו בדין שומרים כלל, בעי קנין. סמ״ע [שאחרת זו אסמכתא]. והש״ך [ס״ק קכ״ט] תירץ דהתם יכול לומר הריני כאילו קיבלתי שכר והוא שומר שכר, או הריני כשואל, משא״כ הכא, ולכך בעי קנין.

ג. מה הדין אם הזיק בידיים את השטרות כגון שזרקם לים? **רמ״א שם.**

רמ״א - אבל אם הזיק בידים, כגון שהשליכו לנהר או כדומה, חייב (טור בשם הרי״ף והרא״ש ועיין בב״י)

ד. מסרם לשומר אחר והוזקו? **ש״ך ס״ק קכ״ז.**

נתיבות חידושים ס״ק צ - שהשליכו לנהר. ואם גרע לשמירתו כגון שומר שכר שמסר לשומר חנם, לא הוי אלא פשיעה. [עיין ש״ך ס״ק קכ״ז]. אבל אם אותו שמסר לידו שרפו ואינו יכול לשלם או שכופר, הראשון חייב. [או״ת אורים ס״ק קל״ט].

12. תוקף מכירת שקים:

א. קיימת מחלוקת בין הפוסקים על תוקף מכירת שיקים, ציין את המחלוקת, איזו הלכה הכריעו הפוסקים בנדון? **פתחי חושן הלוואה פ״י הערה כ״א, משפטיך ליעקב חלק א׳ סימן כ״ד.**

ב. מה הדין מכר שיק לחבירו ונמצא ללא כיסוי? **משפטיך ליעקב חלק ב סימן ו׳.**

ג. האם יש הבדל בין שיק פתוח לשיק נמען?

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

תוכן עניינים מפורט סימן ס״ו

סימן ס״ו - דין מכירת שטרות ואונאתן 306
מקורות ראה תוכן עניינים מפורט 306
ראשונים ופסיקת הלכה 306
הקדמה 306
במה אותיות (שטרות) נקנות 306
פירוש לצור על פי צלוחיתו 306
פסיקת הלכה של האמוראים 306
פסיקת הלכה 306
האם מכירת שטרות מן התורה 307
פרטי הדינים 307
שטר שכתוב בו אני משתעבד לך ולכל מי שמוציאו 307
שטר שכתוב בו כל מוציאו גובה בו (לקוח מסימנים ס״ד ונ׳) 307
נותן שטר לעניים האם צריך כתיבה ומסירה 308
מצא שטר חוב לאחר יאוש בעלים 308
חיוב מי שפרע כאשר לא היה מסירה בלא כתיבה ורוצה לחזור בו אחר מתן מעות 308
חיוב אחריות על המעות כאשר בטל המקח 308
האם צריך לצורך הקניין ששטר הכתיבה (לא שטר החוב) יבוא לידי קונה 309
בריא שמקנה נכסיו אגב קרקע 309
האם צריך לצורך הקניין ששטר החוב (לא השטר הכתיבה) יבוא לידי קונה קודם הכתיבה? 309
שטר שכתוב על שם המקבל 309
שותפים שחלקו שטרות של שותפות 309
נותן שטר חוב לעניים 310
שטר הקנאה בגופן של גוים 310
שטר משכונא 310
שטר חוב על משכון של מטלטלים 310
מסירת השטר 311
מסירה מיד ליד 311
קניית שטר אגב קרקע 311
מחילה שהקנה מלוה אגב קרקע 311
אלו שטרות נחכרים בכתיבה ומסירה 311
טוען ונטען במכירת שטרות 311
הוציא שטר חוב על הלוה וטוען שנמכר לו ואין בידו שטר מכירה (השווה קניית שטר אגב קרקע) .. 311
שליש שהוציא שטר מחוב ואומר שהמלוה מכרו 312
מת לוה קודם המכר ומת מלוה אחר המכר 312
מוכר או יורשיו מסרבים להישבע שהשטר אינו פרוע. 313
מלוה אומר טעיתי ובאמת השטר נפרע טרם מכירתו (עיינתי בחשבונאי ולא פש לי גביה מידי) 313
מכרה כתובתה וטוענת שכתובתה פרועה או שמסרבת להישבע 313
לוה שפרע שטר שנמכר שלא כדין 314

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

לוה שפרע ללוקח כאשר המכר היה בלא כתיבה ומסירה 314
לוה שפרע למוכר כאשר המכר היה בלא כתיבה ומסירה 314
שטר נמכר כדין ולוה פרע למלוה או מחל מלוה..... 314
טעם שיכול למחול החוב 314
לוה שידע שנמכר שטר ופרע למוכר..... 314
האם הלוקח חייב להחזיר ללוה את השטר במחילה או כשפרע למוכר 315
האם יורש יכול למחול לעצמו 315
מחילת קטן 315
מעמד שלשתם..... 315
המחהו אצל מי שהשטרות מופקדים אצלו (אך הלוה לא היה לפניהם)..... 316
חשש פסול נגיעה במכירה 316
מכר שטר לעד החתום בשטר 316
לוה שחתם על הכתיבה של מכירת השטר..... 316
מכר חוב בזול האם לוה יכול לעכב ולפרעו בסכום זה 316
כמה צריך לשלם מוכר שמחל שטר חוב שנמכר באחריות..... 316
כמה צריך לשלם מוכר שמחל שטר חוב מדינא דגרמי 317
כמה צריך לשלם הנותן שטר חוב במתנה ומחלו..... 317
אין הונאה לשטרות..... 317
שאין נשבעים על שטרות 317
שכיב מרע שאמר נכסי לפלוני 318
שאלות ממבחנים 319
תוכן עניינים מפורט 321

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן ס״ז - דיני שמיטה ופרוזבול

מקורות (ראה תוכן עניינים מפורט)

דברים פרק ט״ו

(א) מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה׃ (ב) וְזֶה דְּבַר הַשְּׁמִטָּה שָׁמוֹט כָּל בַּעַל מַשֵּׁה יָדוֹ אֲשֶׁר יַשֶּׁה בְּרֵעֵהוּ לֹא יִגֹּשׂ אֶת רֵעֵהוּ וְאֶת אָחִיו כִּי קָרָא שְׁמִטָּה לַה׳׃ (ג) אֶת הַנָּכְרִי תִּגֹּשׂ וַאֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ אֶת אָחִיךָ תַּשְׁמֵט יָדֶךָ׃... (ט) הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן יִהְיֶה דָבָר עִם לְבָבְךָ בְלִיַּעַל לֵאמֹר קָרְבָה שְׁנַת הַשֶּׁבַע שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה וְרָעָה עֵינְךָ בְּאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן וְלֹא תִתֵּן לוֹ וְקָרָא עָלֶיךָ אֶל ה׳ וְהָיָה בְךָ חֵטְא׃

משנה מסכת שביעית פרק י׳ ותוספתא שביעית פרק ח׳ (כל דיני שמיטת כספים).

גיטין ל״ו. - ל״ז׃ (דעת רבי ששמיטת כספים דרבנן, הלל תקן פרוזבול, באיזה בית דין והאם די בדיבור).

גיטין ל״ב׃ - ל״ג. (לרב נחמן בפרוזבול די בשני דיינים ואילו לרב ששת צריך שלושה דיינים)

גיטין י״ח. (מאימתי כתובה משמטת)

בבא מציעא ס״ז׃ (האי משכנתא, באתרא דמסלקי - ... ושביעית משמטתה)

מכות ג׳ (מלוה לעשר שנים אם שביעית משמטת, על מנת שלא תשמטני בשביעית).

שבועות מ״ד׃ (האם משכון אינו משמט רק כנגד המשכון או כנגד כולו).

ראשונים ופסיקת הלכה

מתי היתה שנת השמיטה

ר״י לטור - פ״ח.

רש״י וטור - פ״ז.

רמב״ם - פ״ט.

דר״מ - גם **ר״י ורבנן סבוראי שבמרדכי** סברו כרמב״ם שבפ״ט.

שמיטת כספים בזמן הזה

רמב״ם - ומדברי סופרים שתהא שמיטת כספים נוהגת בזמן הזה בכ״מ, ואף על פי שאין היובל נוהג כדי שלא תשתכח תורת שמיטת הכספים מישראל. **(ורש״י, ר״ן, רשב״א) וכן פסק שו״ע.**

ראב״ד[355] (לפני שחזר בו) וי״א בר״ן - אינו נוהג. (דווקא שקדשו מדרבנן יובל היה נוהג) וכמדת חסידות נוהג.

תרומות - רז״ה סובר שבזמן הזה אינה נוהגת בחוץ לארץ **ורמב״ן** סובר שנוהגת בכל מקום.

רמב״ן[356] - מהתורה חכמים חלקו על רבי וסברו ששמיטת כספים מהתורה, אביי סבר שהיתר פרוזבול הוא רק מטעם ששביעית מדרבנן אולם העיקר כתירוץ רבא שההיתר מועיל אף בשמיטה מהתורה **הזכירו הגר״א.**

טעם למנהג שנהגו בימי הרא״ש, לגבות שטרות שעברה עליהם שנת השמיטה

רא״ש - טעם א׳ הבינו שבייפויי הכוח שכתוב בשטרות, כלול אף שאינו מפורש, ׳על מנת שלא תשמטני בשביעית׳. טעם ב׳ כיון שהכל נוהגים לא לשמט כספים, כאילו תנאי זה כתוב בשטר אף שאינו כתוב.

רמ״א - סוברים כדעות שאין נוהג שמיטת כספים בזמן הזה כלל.

מהרי״ק - סמכו על שיטת ר׳ יוחנן אף שהוא עצמו לא סמך עליה.

אלו חובות שביעית משמטת

גיטין ל״ז. - תנן התם: השביעית משמטת את המלוה, בין בשטר בין שלא בשטר.

---

[355] השגות הראב״ד על הרי״ף מסכת גיטין דף י״ט עמוד א׳.

[356] חידושי הרמב״ן מסכת גיטין ל״ו׃

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

רב ושמואל דאמרי תרוייהו: בשטר - שטר שיש בו אחריות נכסים, שלא בשטר - שאין בו אחריות נכסים, כל שכן מלוה על פה:

רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש דאמרי תרוייהו: בשטר - שטר שאין בו אחריות נכסים, שלא בשטר - מלוה על פה, אבל שטר שיש בו אחריות נכסים - אינו משמט.

תניא כותיה דר׳ יוחנן ורבי שמעון בן לקיש: שטר חוב משמט, ואם יש בו אחריות נכסים - אינו משמט. **תניא אידך:** סיים לו שדה אחת בהלוואתו - אינו משמט; ולא עוד, אלא אפילו כתב כל נכסיי אחראין וערבאין לך - אינו משמט.

קריביה דר׳ אסי הוה ליה ההוא שטרא דהוה כתיב ביה אחריות נכסים, **אתא לקמיה דר׳ אסי, אמר ליה:** משמט או אינו משמט? א״ל: אינו משמט, **שבקיה ואתא לקמיה דר׳ יוחנן, א״ל:** משמט. אתא ר׳ אסי לקמיה דר׳ יוחנן, א״ל: משמט או אינו משמט? אמר ליה: משמט, והא מר הוא דאמר אינו משמט: א״ל: וכי מפני שאנו מדמין נעשה מעשה?

מהרי״ק - כשיטת ר׳ יוחנן ששטר עם אחריות אינו משמט. **ותמהו עליו בדק הב״י ורמ״א.**

רמב״ם, רמב״ן, רשב״א ור״ן - אף שטר עם אחריות משמט. **וכן פסק שו״ע.**

משכנתא באתר דמסלקי

בבא מציעא ס״ז: - רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע אמרי תרוייהו: האי משכנתא, באתרא דמסלקי - אין בעל חוב גובה הימנה, ואין הבכור נוטל בה פי שנים, ושביעית משמטתה.

ר״ן בשם רמב״ן, רשב״א ורא״ש - משמט

רמב״ם[357] **-** ׳ואם סיים לו שדה בהלואתו אינו משמיט׳.

ביאור שיטת הרמב״ם

ר״ן - ר׳ יוחנן חשש לעשות מעשה רק כשיש רק אחריות נכסים אבל בסיים לו שדה לא. (אחריות נכסים כדי לגבות חובו צריך לתבוע בבית דין ויתכן שרק לבית שמאי נחשב כגבוי, אך בסיים לו שדה החוב שלו גבוי ואין צריך ליגוש שהרי בלא תביעה יושב בשדה עד שיאכל עבור דמי החוב או שהלוה יקדים ויפרע לו).

תרומות - דווקא במקום שלא יכול הלוה לסלקו בכסף.

שו״ע - והמשכנתא, במקום שדרכם לסלק המלוה בכל עת שיביא מעותיו, שביעית משמטתה; ומקום שאינו יכול לסלקו עד סוף זמנו, אין שביעית משמטתה. **ואם אינה משכנתא, אלא שסיים לו שדה בהלואתו**, אינו משמט. וי״א דה״מ באתרא דלא מסלקי ליה; וכל שאינו יכול לסלקו, אפילו יום אחד, מקרי אתרא דלא מסלקי ליה.

החילוק בין סיים לו שדה בהלוואתו לבין משכנתא

ההבדל הטכני הוא שכאשר אדם מסיים שדה עבור ההלואה, המלוה אינו יושב השדה עד לרגע הגביה אולם מרגע הגביה השדה קנויה לגמרי למלוה. לעומת זאת במשכנתא אמנם המלוה מחזיק בשדה וגובה ממנה אולם השדה אינה קנויה למלוה והראיה **והסימן** לכך שבכל שעה ושעה הלוה יכול לפרוע לו ולסלקו מהשדה.

סמ״ע - בסיים שדה כיוון שהשדה מיוחדת למלוה נחשב החוב כגבוי ואינו משמט ואילו במשכנתא אמנם בידי המלוה נמצא אמצעי הגביה אולם החוב לא נחשב כגבוי עד תום הזמן שהמלוה יחזיק בשדה עבור חובו.

חובות שאין שביעית משמטת

- התנה על מנת שלא תשמטני בשביעית. (מכות ג:).
- המלוה על המשכון, מוסר שטרותיו לבית דין, האונס והמפתה והמוציא שם רע וכל מעשה בית דין (משנה שביעית פרק י׳ משנה ב׳).
- הקפת החנות. (שביעית פרק י׳ משנה א׳). (אין דרך לנוגשו והרי הוא כהלוהו עד אחר השביעית. ב״י)

[357] הלכות שמיטה ויובל פרק ט

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

- שכר השכיר. (שביעית פרק י׳ משנה א׳).
- כתב עליו פרוזבול. (שביעית פרק י׳ משנה ג׳)
- יתומים (בית דין אבי יתומים).(גיטין ל״ז.)
- צדקה (דינם כיתומים שבית דין אחראי עליהם) **(רשב״א)**
- שותפות **(רא״ש ור״ן).**
- קבל מעות בתורת פקדון אפילו אם הוא באמת מלוה **(מהרי״ק)**.
- הבא מכח עכו״ם **(רשב״א פסקו רמ״א).**
- כתובת אשה שלא נפגמה (תוספתא שביעית פרק ח׳).

עסקה

הגהות מיימוניות ומרדכי בשם מהר״ם - חציו שהוא חלק המלוה משמט **וכן פסק שו״ע**.

שאילת דוד[358] - הרמב״ן חולק וסובר שחלק המלוה נחשב שנמצא בעין ואינו נשמט. **וראה דברי אבן העוזר[359]** בסיכום סימן מ״ז.

תומים ורדב״ז - גם חלק המלוה של העסקה אינו נשמט, היחס לחלק המלוה אינו שהלוואה רגילה, המתעסק רשאי להשתמש בו רק לצורך העסקה ואין בעלי חובות גובים אותו ואף אם מת המתעסק נוטלים חלק זה מהיורשים (ברדב״ז משמע שחלק זה הוא פקדון עם חיוב אונסים).

תפארת יעקב - העיקר כשו״ע, אף שחלק המלוה אין בעלי חובות גובים אותו ואף אם מת המתעסק נוטלים חלק זה מהיורשים, זה מפני שכסף זה משועבד להלוואה, אך ההתייחסות למתעסק היא כלווה של חצי הסכום, מכיוון שנפסק שאף חובות שמשועבדים להם נכסים נשמטים חצי המלוה בעסקה נשמט.[360]

כל דבר שהשביעית משמטתו משמטת שבועתו

(אינה משמטת שמירה ושבועתה, שותפים ושבועתם).

תבעו וכפר ונשבע לו והגיעה שמיטה

ירושלמי שביעית פרק י׳ הלכה א׳ - מלוה שהיא נעשית כפרנית אינה משמטת, כפרנית שהיא נעשית מלוה משמטת.

רמב״ם ר״ן טור - עומד בכפירתו בסוף השמיטה, אינו משמט. הודה או באו עדים לפני סוף שמיטה, משמט.

דר״מ - דווקא שכפר ונשבע על כפירתו אבל אם חייב שבועה וטרם נשבע משמט שעדיין נקרא הלוואה שמא לא ישבע.

שו״ע - (הלוהו ותבעו), וכפר ונשבע לו... אינו משמט. [נראה שדעתו מסכימה לדברי הדר״מ].

מלוה לזמן וזמן הגביה חל אחר השמיטה

מכות ג׳ - [לישנא קמא -] אמר רב יהודה אמר שמואל: המלוה את חבירו לעשר שנים - שביעית משמטתו, ואף על גב דהשתא לא קרינן ביה לא יגוש, סוף אתי לידי לא יגוש.

איכא דאמרי - א״ר יהודה אמר שמואל: המלוה את חבירו לעשר שנים - אין שביעית משמטתו, ואף על גב דאתי לידי לא יגוש, השתא מיהא לא קרינן ביה לא יגוש.

---

[358] ראה הגהות והערות שירת דבורה אות מ״ח.

[359] מופיע בבאר היטב סימן מ״ז ס״ק ד׳ וכן בנתיבות בחידושים שם ס״ק ד׳.

[360] ראה הרחבה בנושא זה במאמרי: חיוב כתיבת פרוזבול על יתרת הזכות הצבורה בבנק. https://docs.google.com/document/d/17kiJVk2MP_Ql7bPghxAhhUP0ct1ufsa2/edit?usp=sharing&ouid=102499540056463183654&rtpof=true&sd=true

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

רבנו תם, רמב״ן, רמב״ם ורא״ש - אינה משמטת. (**רא״ש -** מפני ששביעית דרבנן[361]). **וכן פסק שו״ע.**

ריב״א ור׳ אליהו שברא״ש ורמ״ה - משמטת.

הערת הקצות על פי הב״ח - אף שסתם הלואה שלשים יום (מכות ג, ב) ושמיטה בתוך שלשים, אין זה כמלוה לעשר שנים ושביעית משמטתו. (נראה שהטעם הוא שעל הלוה מוטל לפרוע מיד ואם תפס המלוה אין מוציאים מידו, רק שאינו יכול לתובעו בבית דין קודם ל׳ יום (ראה כסף משנה שמיטה פרק ט׳ הלכה ט׳)).

התומים גם כתב שסתם הלוואה משמט כיון שיכול לתפוס קודם הזמן הביאו **רע״א** בתחילת סימן ע״ג אולם **בספר שמיטת כספים כהלכתה** הביא דעות החולקים ונטה לדבריהם.

המלוה על המשכון כנגד איזה סכום אינו משמט

שבועות מ״ד: - המלוה את חבירו על המשכון ונכנסה שמיטה, אף על פי שאינו שוה אלא פלגא - אינו משמט, **דברי רבן שמעון בן גמליאל**; **רבי יהודה הנשיא אומר:** אם היה משכונו כנגד חובו - אינו משמט.

שני העמדות בגמרא במה נחלקו

העמדה א׳ - רשב״ג סבר כ**שמואל** שאדם ממשכן חפץ כנגד כל החוב (כדי שלא תשמטנו שביעית, ולא תעשה מטלטלים אצל בניו) ואפילו שווה פחות, **ורבי** חלק וסובר שאדם ממשכן רק כנגד החוב.

העמדה ב׳ - התנאים לא סברו **כשמואל. רשב״ג** סבר שאדם ממשכן כנגד שווי המשכון (שעבור הסכום הזה נחשב החוב כגבוי אך לא יותר שמא יאבד המשכון) **ורבי** סבר שמשכון אינו נלקח בעבור שווי החוב אלא כדי להיות זכרון דברים בלבד.

רמב״ם - דווקא הסכום שכנגד המשכון אינו משמט.(כרשב״ג לפי החולקים על שמואל. **כס״מ**)

רא״ש - כנגד כל החוב (כרשב״ג לפי דעת שמואל).

שו״ע - <u>סתם</u> - כרמב״ם <u>ויש מי שאומר</u> - כרא״ש.

דיני פרוזבול

תקנת פרוזבול בזמן הזה

גיטין ל״ו: - אמר שמואל: הא פרוסבלא - עולבנא דדייני הוא, אי איישר חיל אבטליני׳. אבטליני׳? והא אין ב״ד יכול לבטל דברי ב״ד חברו - אלא א״כ גדול הימנו בחכמה ובמנין! הכי קאמר: אם איישר חיל יותר מהלל אבטליניה. **ורב נחמן אמר:** אקיימנה. אקיימנה? הא מיקיים וקאי! הכי קאמר: אימא ביה מילתא, דאע״ג דלא כתוב ככתוב דמי.

תוקפו ההלכתי של פרוזבול

רש״י - מוסר שטרותיו לבית דין הוא פרוזבול.

תוספות רמב״ם (ותרומות ע״פ כנה״ג) - מוסר שטרותיו לבית דין מועיל אף בזמן ששמיטה מהתורה שאינו נוגש אלא בית דין נוגש ואילו פרוזבול מועיל רק מדרבנן בשמיטה דרבנן שהוא כעין מוסר שטרותיו. (**ב״י ברמב״ם -** חכמים לא היו מתקנים ללוה לשלם בשמיטת התורה מכח הפקר בית דין הפקר) **וכן דעת הסמ״ע.**

ראב״ד רמב״ן ורש״י - נוהג מכח הפקר בית דין הפקר ואף בזמן שהשמיטה מהתורה. (כתירוץ רבא ולא כאביי).

איזה בית דין כותב פרוזבול

גיטין ל״ו: - דאמר שמואל: לא כתבינן פרוסבול אלא אי בבי דינא דסורא אי בבי דינא דנהרדעא.

---

[361] **הב״י הקשה** שהרי מספק היה לנו להקל על הנתבע ותירוצו שכיוון שעיקר דין שמיטת כספים הוא בדיון על האיסור ליגוש וממילא יוצא מזה משמעות לדין החוב, הרי שיש לנו לדון שזהו ספק דרבנן ומותר למלוה ליגוש וממילא החוב לא בטל.
המהרי״ט חלק על תירוץ זה וסבר שאינו מספיק שהלוה יכול לומר שהוא סבור שהוא פטור וסבר שהטעם הוא שמפני שמהתורה אין שמיטת כספים והלוה חייב למלוה ׳אין ספק תקנת חכמים מוציא מידי ודאי של חיוב תורה׳.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

גיטין ל״ז. - רבנן דבי רב אשי מסרי מילייהו להדדי. **רבי יונתן מסר מילי לר׳ חייא בר אבא**, אמר ליה: צריכנא מידי אחרינא? אמר ליה: לא צריכת.

רמב״ן, רשב״א, רא״ש וטור - כותבים בכל בית דין. אין הלכה כשמואל, שמואל החמיר כי רצה לבטל את תקנת פרוזבול והעיקר **כרב נחמן**, (**ברא״ש** משמע שאפילו לדינו שלא כתוב ככתוב דמי) וכן נראה מכך שחכמים מסרו פרוזבול ביניהם ולא בבית דינו של רב אשי.

ר״ן, רמב״ם ור״ת - דווקא ׳חכמים גדולים ביותר כבית דינו של רבי אמי ורבי אסי שהן ראויים להפקיע ממון בני אדם׳.

תרומות - ׳ומסתברא דכל שלשה בקיאין בדין ובענין פרוזבול ויודעים מצות שמטה והמחום רבים עליהם באותה העיר שהם דרים בה הרי הם באותה העיר ובאותו זמן כבי דינא דרב אסי וראויים להפקיע ממון בני עירם כתקנתם הנראה להם כמו הם בדורם׳.

שו״ע - ואינו נכתב אלא בבית דין חשוב, דהיינו שלשה בקיאים בדין ובענין פרוזבול, ויודעים ענין שמיטה, והמחום רבים עליהם באותה העיר. **רמ״א -** וי״א דכותבין פרוזבול בכל בית דין (טור וב״י בשם הפוסקים), ונראה לי דיש להקל בזמן הזה.

כמה דיינים חתומים על פרוזבול

שביעית פרק י משנה ד - זהו גופו של פרוזבול מוסר אני לכם איש פלוני ופלוני הדיינים שבמקום פלוני.

גיטין ל״ב: - ל״ג. - רב נחמן - די בשניים כלשון המשנה.

רב ששת - לעולם אין בית דין פחות משלושה.

עיקר מחלוקתם היא בדין ביטול גט בפני בית דין ל**רב נחמן** שדי בשניים ואילו **לרב ששת** צריך שלושה רב נחמן הוכיח מדין פרוזבול שדי בשניים ורב ששת ענה שגם בפרוזבול צריך שלושה בגמרא (ל״ד.) נפסק כרב נחמן לעניין ביטול הגט.

תרומות וטור - כרב ששת (**ב״י -** באיסורים הלכה כרב ששת[362] **וכנה״ג** תמה שגם גט הוא איסור)

רמב״ם - כתב לשון המשנה.[363]

כנה״ג וב״ח - ראוי להחמיר שצריך שלושה.

שו״ע - דווקא שלושה.

פרוזבול שלא בפני בית הדין

מרדכי - ר׳ יחיאל כתב שאינו מועיל **אבל העיקר כירושלמי** שמועיל.

מסירת פרוזבול בעל פה

גיטין ל״ו: - אמר שמואל: הא פרוסבלא - עולבנא דדייני הוא, אי איישר חיל אבטלינהו **...ורב נחמן אמר:** אקיימנה. אקיימנה? הא מיקיים וקאי! הכי קאמר: אימא ביה מילתא, דאע״ג דלא כתוב ככתוב דמי.

גיטין ל״ז. - רבנן דבי רב אשי מסרי מילייהו להדדי. **רבי יונתן מסר מילי לר׳ חייא בר אבא**, אמר ליה: צריכנא מידי אחרינא? אמר ליה: לא צריכת.

רא״ש וטור - מועיל.

רמב״ם - ההיתר דווקא לתלמידי חכמים (שמכירים שיש שמיטה מהתורה ולא תשכח תורת השמיטה מהם).

שו״ע - כרמב״ם. **רמ״א -** כרא״ש. [לשיטתם במחלוקת האם נפסק כרב נחמן].

---

[362] ראה הערה 4

[363] ראה בסיכום לסימן י״ח בכותרת ׳פסק דין בשניים כאשר הטענות התבררו בשלושה׳ שייתכן שהרמב״ם סבר שניתן לעשות פרוזבול בשני דיינים שיש להם שם בית דין וכל האיסור שלהם לדון הוא רק במשא ומתן שלא יהיה בית דין שקול.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

ב״ח - ראוי לעשות מעשה כהרמב״ם שדוקא ת״ח.

אין פרוזבול מועיל אלא אם יש ללוה קרקע (שביעית פרק י׳ משנה ו׳)

טעמו

ר׳ שמואל - שאז נחשב החוב כגבוי שאפילו קרקע כלשהו שווה כל החוב שאין הונאה לקרקעות.

רש״י - תקנו דווקא לחובות שמשועבד להם קרקע שהם רוב החובות שחכמים מתקנים למצוי.

נפק״מ בין הטעמים

היה ללוה שדה בשעת כתיבת פרוזבול ולא היה לו שדה בשעת השמיטה - **לרש״י** מועיל **ולר״ש** אינו מועיל.

הר״ן סבר **שלרש״י** יועיל אף שזיכה ללוה בשעת כתיבת פרוזבול והלוה מחה רק כששמע אחר הכתיבה.

הסמ״ע הביא את שני הטעמים.

הצורך בקרקע למלוה

ירושלמי מסכת שביעית פרק י הלכה ג - רב אמר והוא שיהא קרקע למלוה וללוה.

ור׳ יוחנן אמר למלוה אף על פי שאין ללוה וללוה אף על פי שאין למלוה.

ר״י ברצלוני כתב פרוזבול באופן שמשמע ממנו שמצריך קרקע אף למלוה **וכתב ב״י** שאף שהכלל שבמחלוקת רב ור׳ יוחנן הלכה כר׳ יוחנן יתכן שכתב לרווחא דמילתא. **ובשו״ע** השמיט דין זה.

יתומים

יתומים שהלוו

גיטין ל״ז. - מר רב יהודה אמר שמואל: יתומין אין צריכין פרוסבול; וכן תני רמי בר חמא: יתומין אין צריכין פרוסבול, דר״ג ובית דינו אביהן של יתומין.

נימוקי יוסף (רשב״א ור׳ ירוחם) - דווקא יתומים קטנים (שאינם יכולים לדאוג לעצמם).

יתומים שירשו חוב אביהם

תוספתא מסכת שביעית פרק ח׳ - ר׳ שמעון אומר הוא משמט ואין יורשין משמיטין שנ׳ שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו. (**בר״ן ובב״י** הובאו דברים אלו בשם הספרי).

רש״י (רשב״א ור׳ ירוחם) - בית דין אביהם של יתומים. ולא הזכירו את ספרי/תוספתא. **וכן פסק שו״ע.**

רא״ה בשם רמב״ן - כספרי/תוספתא.

ר״ן וב״י - אפשר שרש״י לא הזכיר את ספרי/תוספתא כי סבר שאינה מוסכמת על חכמים (כר׳ חוצפית).

יתומים גדולים

רשב״א ור׳ ירוחם - טוענים להם שמא היה לאביהם פרוזבול ואבד (כשיטת רש״י ולא כספרי/תוספתא). **וכן פסק שו״ע.**

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

גביית חוב מנכסי יתומים (שעבוד נכסים ללא שעבוד הגוף[364])

תומים[365] כתב שאין חוב זה נשמט כי דווקא חוב שיש עליו שעבוד הגוף פוקע וכאן החוב רק מנסי יתומים. **אולם בשמיטת כספים כהלכתה[366]** הוכיח משו״ע אבן העזר ק״א סעיף א׳ שאף חוב אלמנה שפגמה כתובתה נשמט, ואלמנה גובה רק מיתומים רק מנכסי אביהם שירשו.

עד מתי מותר לכתוב פרוזבול

תוספתא מסכת שביעית פרק ח - אימתי כותבים פרוזבול ערב ראש השנה של שביעית כתבו ערב ראש השנה של מוצאי שביעית אף על פי שחוזר וקורעו לאחר מכן גובה עליו והולך אפילו לזמן מרובה.

רא״ש - אף שאין משמטת אלא בסופה צריך לכתוב לפני שתתחיל השביעית וכל השנה אין בית דין ואין המלוה נוגשים ממנו רק המלוה פטור מלומר משמט אני שלוה בא לפרוע לו.

רמב״ם, רשב״א, עיטור, רבנו שמשון ור״י בירב - עד מוצאי שביעית ובית דין מגבים לו חובו כל השנה. **וכן פסק שו״ע.**

ב״ח - רמב״ם וראי״ש לא חלקו, הלוואה שלפני סוף שישית יש לכתוב עליה פרוזבול בסוף שישית ואם לא כתבו, אין בית דין מגבים אותו בשביעית, הלוואה שהחלה בשביעית ניתן לגבותה עד סוף שביעית.

חתם סופר - מעיקר הדין אין לחשוש לדעת הרא״ש, אולם המחמיר כמותו אין בכך יוהרה והוא זכור לטוב.

תומים - הירא וחרד יש להחמיר לעשות פרוזבול בערב שביעית, אם לא בהלואה שנעשית בשביעית, דאז בלאו הכי הרדב״ז והב״ח סוברים דאף הרא״ש מודה שיכול לעשות פרוזבול.

נאמנות לומר פרוזבול היה לי ואבד

גיטין ל״ז: - אמר רב יהודה אמר רב נחמן: נאמן אדם לומר פרוסבול היה בידי ואבד ממני ; מאי טעמא? כיון דתקינו רבנן פרוסבול, לא שביק היתירא ואכיל איסורא.

עיטור (ורי״ף) - אינו נאמן. הבינו שסתם משנה חולקת.

רמ״ה - נאמן בשבועה (נשבע שהיה לו פרוזבול).

ר״ן, רמב״ם, רבנו תם ורא״ש - מצד הדין נאמן בלא שבועה, אבל דווקא במקום שכותבים פרוזבול.

שו״ע - סָתם כדברי הגמרא.

שטר חוב שעברה עליו שביעית ולא נכתב עליו פרוזבול

תרומות ורא״ש בשם הרמב״ן - שטר חוב שעברה עליו שביעית ולא נכתב עליו פרוזבול, מוציאין שטר מהמלוה להחזירו ללוה. **וכן פסק שו״ע.**

סמ״ע - על הלוה לשלם על הנייר שהשטר הוא משכון בעד דמי הנייר אבל דמי שכר השוכר אינו צריך לשלם.

הגר״א - ׳דברי הסמ״ע כאן תמוהים וכבר השיגו ט״ז׳

ט״ז - השטר אינו משמש כמשכון כלל אלא כראיה בלבד, תמה שאם הנייר משמש כמשכון לדעת הרא״ש כל החוב אינו צריך להשמט מכח זה.

קצות - הסמ״ע דיבר כאשר המלוה נתן שכר הסופר ודמי הנייר, במצב זה הנייר שייך למלוה עד לפרעון אולם לאחר הפרעון הוא מחויב למכור ללוה את הנייר בכדי שלא יוכל לתבוע ממנו את המלוה שנית.

---

[364] על פי הקצות והב״י בסימן ס״ו אולם התומים ונתיבות סוברים שליתומים יש סוג של שעבוד הגוף ׳כרעא דאבוה׳.

[365] ס״ק כ״ה

[366] פרק י״א

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

אמרי ברוך - הסמ״ע דייק בדבריו, השטר משמש כראיה על הלוואה וכמשכון רק על דמי הנייר, גם לשיטת הרא״ש המלוה לא מעוניין שהשטר ישמש משכון כנגד כל החוב שהרי אם יאבד את השטר יחשב החוב כפרוע.

המוכר שטר חוב לחבירו ועברה עליו שביעית

שהלוקח קנה את השטר חוב קודם סוף השמיטה

תרומות טור ושו״ע - המוכר שטר חוב לחבירו ואחר כך עברה עליו שמיטה, אין הלוקח חוזר על המוכר, שהלוקח פשע מעצמו שלא עשה פרוזבול.

שהלוקח קנה את השטר חוב אחר שנת השמיטה

תרומות טור ושו״ע - ואם כבר עברה עליו שמיטה כשמכרו, טוענין ללוקח שהמוכר היה לו פרוזבול ואבד. ואם הודה המוכר שלא היה לו פרוזבול, אם אין לו נכסים אינו נאמן, ואם יש לו נכסים, נאמן ונפטר, והמוכר ישלם ללוקח.

ב״ח (והגר״א) - הקשה מדוע במקרה שאין לו נכסים לא יהיה נאמן במיגו שיכול היה למחול ותירץ שמדובר במעמד שלושתם (שלשיטת הב״ח בסימן ס״ו) שאין המלוה יכול למחול חוב זה.

ש״ך - לשיטתו שאף בסימן ס״ו שאף שטר חוב שנקנה במעמד שלשתם ניתן למוחלו, בכל מקרה טענת המוכר שלא כתב פרוזבול, נאמנת שדינה כאילו מחל את החוב כעת והמוכר ישלם לקונה מדינא דגרמי. הש״ך גם חלק על ההשוואה של טענה שלא כתב פרוזבול לטענת מלוה שחייב שטר זה הוא אמנה, שהדין הוא שכאשר יש נכסים נאמן, מכיוון שבמלוה שחב לאחרים מבחינת דיני קדימויות קודם גובים מהלוה ורק לאחר מכן גובים מבעלי חובותיו ולכן הטוען אמנה אינו מפסיד לאחרים בהודאתו ואילו במוכר, הודאת המוכר לשיטת השו״ע גורמת להפסיד ללוקח שכעת אינו יכול לגבות מהלוה וכן הוא גובה סכום נמוך יותר שגובה מהמלוה רק מדים מקח טעות את המעות ששילם עבור המקח.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

שאלות ממבחנים

1. מה הטעם למנהג שנהגו עוד בימי הרא״ש, לגבות שטרות שעברה עליהם שנת השמיטה, ציין דברי הרמ״א בזה, ומה שסינגר הרא״ש בתשובותיו. **סעיף א ברמא ועיין סמ״ע, ש״ך, פת״ש, קצות**

ראה טעם למנהג שנהגו בימי הרא״ש, לגבות שטרות שעברה עליהם שנת השמיטה.

2. ימשכתנא דנכייתא׳ - מתי היא נשמטת ומתי אינה נשמטת. ציין הדין בשו״ע ומקורו בגמ׳. **סעיף ב**

ראה משכנתא באתר דמסלקי

3. איזו שבועה נשמטת ואיזו אינה נשמטת, ומה הטעם לכך. ציין הדין בשו״ע ומקורו בש״ס. **סעיפים ו׳-ז׳**

הכלל שהשביעית משמטת שבועה שהיא על חובות שהשביעית משמטת דהיינו שבועה שבאה על טענות של הלוואה.

4. נכתבה הלוואה בשטר בלשון פקדון, האם שביעית משמטת. **סעיף ט ברמ״א**

וכן אם כתב בשטר לשון פקדון, אינה משמטת, דלהכי כתב לשון פקדון, שלא ישמט (מהרי״ק)

5. האם שביעית משמטת סתם הלוואה ל׳ יום? **סעיף י עיין ב״ח, קצות שמשמט.**

ראה מלוה לזמן וזמן הגביה חל אחר השמיטה.

6. קי״ל בפרוזבול דאינו משמט, האם קיימת אפשרות שהמלווה ימסור לשלשה בע״פ, ולומר מוסרני לכם שכל חוב שיש לי אגבנו. **סעיף כ ועיין בפת״ש**

ראה מסירת פרוזבול בעל פה

7. יתומים שיש להם מלוה ביד אחרים ולא עשו פרוזבול האם שביעית משמטת החוב? **סעיף כח**

א. האם יש הבדל בין מלוה שירשו מאביהם, למלוה שהלוהו משלהם? **סעיף כ״ט וסמ״ע סק״נ**

ראה יתומים שהלוו, ויתומים שירשו חוב אביהם ויתומים גדולים.

ב. מה הדין במקרה שבמקום שגרים היתומים אין בית דין קבוע? **שיטמ״ק ב״ק לז ע״א ד״ה אינן צריכין, ובשו״ת הרא״ש פ״ה, ה׳**

שיטה מקובצת מסכת בבא קמא דף לז עמוד א - והיכא דהוו בעיר שאין בה בית דין קבוע או בכפר קטן נראה לומר שבית דין הקבועים בכל מקום שהן הן אביהן ולא ישמיטו חובותיהן. הר״מ מסרקסטה ז״ל.

ג. מה הדין בקופת צדקה שיש לה מלוה ביד אחרים, ולא עשתה פרוזבול האם שביעית משמטת החוב? **סעיף כח**

׳מי שחייב לקופת צדקה אינו משמט׳ (רשב״א) סמ״ע - דהב״ד יד עניים כיד יתומים.

8. עד מתי מותר לגבות חובו בשביעית, ועד מתי כותבים פרוזבול. ציין הדיעות בין הפוסקים בזה, ודעת השו״ע בזה. **סעיף ל-לא עיין סמ״ע, פת״ש**. **ראה עד מתי מותר לכתוב פרוזבול**

9. שטר חוב שעברה עליו שביעית ולא נכתב עליו פרוזבול, מה יעשה בשטר, ובידי מי משאירים אותו. ציין דין השו״ע, והבא דוגמאות לכך מדינים אחרים בשו״ע. **סעיף ל״ז**

ראה שטר חוב שעברה עליו שביעית ולא נכתב עליו פרוזבול

10. המוכר שטר חוב לחבירו ועברה עליו שביעית, האם יכול הלוקח לחזור על המוכר ולתבוע את דמיו? האם יש לחלק בזה בן מכרו לפני השנה השמינית, או לאחריה? אם הודה המוכר שלא היה לו פרוזבול, מתי הוא נאמן ומתי אינו נאמן? הסבר את הטעם, והבא את מקורו בש״ס. **סעיף ל״ח**

ראה המוכר שטר חוב לחבירו ועברה עליו שביעית

11. לעניין חיוב כתיבת פרוזבול על יתרת הזכות הצבורה בבנק כתבתי מאמר בנושא:

https://docs.google.com/document/d/17kiJVk2MP_Ql7bPghxAhhUP0ct1ufsa2/edit?usp=sharing&ouid=102499540056463183654&rtpof=true&sd=true - גרסת word

https://drive.google.com/file/d/1yh4dVsltksg_J6ox4l2WjqRmBULN58aX/view?usp=sharing גרסת pdf

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

תוכן עניינים מפורט סימן ס״ז

סימן ס״ז - דיני שמיטה ופרוזבול 323
מקורות 323
ראשונים ופסיקת הלכה 323
מתי היתה שנת השמיטה 323
שמיטת כספים בזמן הזה 323
טעם למנהג שנהגו בימי הרא״ש, לגבות שטרות שעברה עליהם שנת השמיטה 323
אלו חובות שביעית משמטת 323
משכנתא באתר דמסלקי 324
חובות שאין שביעית משמטת 324
עסקה 325
כל דבר שהשביעית משמטתו משמטת שבועתו 325
תבעו וכפר ונשבע לו והגיעה שמיטה 325
מלוה לזמן וזמן הגביה חל אחר השמיטה 325
המלוה על המשכון כנגד איזה סכום אינו משמט 326
דיני פרוזבול 326
תקנת פרוזבול בזמן הזה 326
תוקפו ההלכתי של פרוזבול 326
איזה בית דין כותב פרוזבול 326
כמה דיינים חתומים על פרוזבול 327
פרוזבול שלא בפני בית הדין 327
מסירת פרוזבול בעל פה 327
אין פרוזבול מועיל אלא אם יש ללוה קרקע (שביעית פרק י׳ משנה ו׳) 328
יתומים 328
יתומים גדולים 328
עד מתי מותר לכתוב פרוזבול 329
נאמנות לומר פרוזבול היה לי ואבד 329
שטר חוב שעברה עליו שביעית ולא נכתב עליו פרוזבול 329
המוכר שטר חוב לחבירו ועברה עליו שביעית 330
שאלות ממבחנים 331

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן ס״ח - הלכות שטרות הנעשים בערכאות של גוים

מקורות

גיטין י׳: - י״א: (כל השטרות העולים בערכאות של עובדי כוכבים, אף על פי שחותמיהם עובדי כוכבים - כשירים, חוץ מגיטי נשים ושחרורי עבדים).

גיטין י״ט: (רב פפא כי הוה אתי לקמיה שטרא פרסאה דעביד בערכאות של כותים...).

ראשונים ופסיקת הלכה

כשרות שטרי מתנה והלוואה העולים בערכאות של גוים

גיטין י׳: - [חכמים אומרים] כל השטרות העולים בערכאות של עובדי כוכבים, אף על פי שחותמיהם עובדי כוכבים - כשירים, חוץ מגיטי נשים ושחרורי עבדים.

ר״ש אומר: אף אלו כשירין לא הוזכרו אלא בזמן שנעשו בהדיוט.

גמרא: קא פסיק ותני, לא שנא מכר ל״ש מתנה; בשלמא מכר, מכי יהיב זוזי קמייהו הוא דקנה, ושטרא ראיה בעלמא הוא, דאי לא יהיב זוזי קמייהו, לא הוו מרעי נפשייהו וכתבין ליה שטרא, אלא מתנה במאי קא קני? לאו בהאי שטרא, והאי שטרא חספא בעלמא הוא!

אמר שמואל: דינא דמלכותא דינא.

ואב״א, תני: חוץ מכגיטי נשים. (והדין שכל שטרי קנין שעלו בערכאות של גוים הרי בם פסולים).

ר״ן, רא״ש, עיטור,(נ״י) רמב״ן, ריב״ש ומרדכי - הלכה גם כלשון הראשונה של שמואל האב״א היא במקרה שאין דינא דמלכותא דינא ששטר מתנה יועיל אולם אם יש דינא דמלכותא כזה גם שטר מתנה העולה בערכאות כשר.

רמב״ם - וכן שטרי [חוב] והודאות ומתנות ופשרות ומחילות שהן בעדים שלהן אף על פי שיש בהן כל הדברים שמנינו הרי הן כחרסים, **והורו רבותי** שאפילו שטרי חוב שלהן שנתנו המעות בפניהם פסולין ולא הכשירו אלא שטרי מקח וממכר שנתנו המעות בפניהם **ואין אני מודה בזה׳**.

מגיד משנה - דעת **הרמב״ם ורוב הגאונים** שהעיקר כאב״א שאין דינא דמלכותא מועיל בענייני קנין אלא רק בדברים שהם תועלת המלך.

רשב״א - בתשובת הרי״ף נראה כדעת הרמב״ם.

ביאור דעת רבותיו של הרמב״ם

מגיד משנה - מכיוון ששטר הלוואה משנה את מעמד ההלואה שגורם שעל הלוואה זו לא היה נאמן לומר פרעתי שטר זה נחשב כשטר קניין ויש לפוסלו.

ראב״ד - ׳יפה הורו רבותיו... [משום ש]אינו גובה ממשועבדים דלית להו קלא הילכך אפשר שנפרע ולא תבעו׳. [לפי ביאור זה השטר אינו פסול במקרה של להד״ם אלא כנגד טענת פרעתי].

בית יוסף - להלכה יש להכשיר שטרי הלוואה כיון שלדעת הרמב״ם מצטרפים **ר״ן, רא״ש, עיטור ורמב״ן.**

טעם שפסל הרמב״ם שטרי מחילות והרי הם שטרי ראיה

ריב״ש - ׳ואולי הרב ז״ל אגב שיטפא נקט שטרי מחילות׳.

פרישה/ סמ״ע - לא מדובר שמחל לפניהם אלא שצוה לכתוב שטר מחילה שהמחילה נעשית בשטר.

ש״ך - הב״ח כתב שאין בשטר מחילה ראיה שיכול לומר דרך שחוק אמרתי שמחלתי ׳ודבריו דחוקים׳.

ט״ז - אין חוששים שאמר דרך שחוק, החשש הוא שערכאות אינם בקיאים בדינים ובאמת פרשו מחילה בדבר שאין בו מחילה אבל אם כתבו בדיוק: ׳אמר לפנינו כלשון זו:...׳ דנים על פי שטר זה.

הגר״א - הרמב״ם לשיטתו שערכאות נאמנים רק במקום שכתוב שראו מעות לפניהם שרק בזה יש חזקה ׳דאי לא יהיב זוזי קמייהו, לא הוו מרעי נפשייהו׳ ׳דעל מעשה גדול כזה לא מרעי נפשייהו׳ אבל אינם נאמנים לומר שדיבור נעשה לפניהם.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

פסיקת הלכה

שו״ע - כל השטרות שחותמים עובדי כוכבים, פסולים, חוץ משטרי מקח וממכר ושטרי חוב. אבל שטרי מתנות, כגון: שדי נתונה לך, שעיקר הקנין נעשה על ידי השטר, ועובדי כוכבים חתומים בו, וכן שטרי הודאות שפלוני הודה לפלוני שהוא חייב לו, ופשרות שהם בעדים שלהם **(רמ״א הוסיף אף ששו״ע השמיט:** או שטרי מחילות), אף על פי שיש בהם כל הדברים שמנינו, הרי הם כחרס. **רמ״א -** וי״א דשטרי הודאות כשטרי הלוואות. וכן שטרי מחילות כשרים בערכאות. וכן מתנה הנקנית בקנין או בחזקה, רק שהודה בערכאות, דכל השטר אינו אלא ראייה בעלמא, כשר מה שנעשה לפניהם. ובכל מקום שמשפט המלך לכתוב כל הדברים בערכאות, כל השטרות העשויין לפניהם, כשרים, אפילו שטרי מתנות, מכח דינא דמלכותא. וכל שכן במקום שכבר נהגו להכשירם, כשרים.

הגר״א - שו״ע בכוונה השמיט מחילות שלא סבר **כרמב״ם** בזה.

האם ניתן לגבות בשטר שעשוי בערכאות ממשועבדים

גיטין י״ט: - רב פפא כי הוה אתי לקמיה שטרא פרסאה דעביד בערכאות של כותים, מקרי להו לשני כותים זה שלא בפני זה במסיח לפי תומו, ומגבי ביה ממשעבדי/ מבני חורין.

גרסת רש״י, רא״ש ורשב״א - ומגבי ביה ממשעבדי. **וכן פסק רמ״א**

גרסת רמב״ם וראב״ד ור״י - ומגבי ביה מבני חורין. **וכן פסק שו״ע.**

נאמנות לומר פרעתי לדעה שגובים מבני חורין בלבד

ב״י - לרמב״ם אינו נאמן לומר פרעתי.

ש״ך - העיקר כראב״ד נאמן לומר פרעתי מכיון שלא גובה ממשועבדים לא חשש להשאיר אצלו את שטרו.

קצות - הריב״ש סובר שגם לשיטה שגובה מבני חורין אינו נאמן לומר פרעתי כיון שיש לו שטר אינו משאירו בידו. (בשונה מכתב ידו, כיון שטרח להעמיד עדים על כך, חושדו בפרעון וכדעת הרמב״ם בשטר בעד אחד).

נתיבות - תירץ את הש״ך וראב״ד, ששטר העולה בערכאות אין לו דין שטר רק יש חזקה וראיה שהיתה הלוואה, ולאן נאמן לומר פרעתי **אך למעשה פסק כתומים** שאינו נאמן לומר פרעתי אף לנוהגים כשו״ע..

אלו ערכאות נאמנים בדבר זה

גיטין י״א. - רבינא סבר לאכשורי בכנופיאתה דארמאי, א״ל רפרם: ערכאות תנן.

רי״ף - 'ודוקא ערכאות דלא מקבלי שוחדא'.

רמב״ם ורמ״ה - צריכין עדי ישראל שיעידו על אלו העכו״ם שהן עדי שטר ועל זה השופט שלהן שקיים עדותן שאינן ידועין בקבלנות שוחד. **וכן פסק בבדק הבית .**

רא״ש - לא צריך להעיד בדבר, 'מי יעיד על זה' סתם ערכאות לא מקבלי שוחד עד שיוכח אחרת.

שו״ע - כרמב״ם. **רמ״א -** ויש אומרים דסתם ערכאות לא מקבלי שוחדא, וכיון שנעשה בפניהם גובין אפילו ממשעבדי, אפילו בלא עידי מסירה ישראל, ואפילו אין השופט חתום לקיים העדים, אלא כל שנעשה בפני הערכאות לא מרעי נפשייהו לשקורי. ואפילו נפק עלייהו קלא דמקבלי שוחדא להטות משפט, מכל מקום לעדות שקר לא מרעי נפשייהו

.

האם צריך שיהיה כתוב שנתינת מעות נעשתה בפניהם

רמב״ם - צריך. **וכן פסק שו״ע.**

רשב״א - לא צריך, גם אם כתוב שהודה בפניהם מועיל.

רא״ש - לא צריך שיהא כתוב בו שראו נתינת המעות, אלא שאנו סומכין שראו בודאי. **וכן פסק רמ״א.**

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

שטר שחתומים עליו גוים וניתן בעדי מסירה ישראל

גיטין י״א. - אמר רבא: האי שטרא פרסאה דמסריה ניהליה באפי סהדי ישראל, מגבינן ביה מבני חרי. והא לא ידעי למיקרא! בדידעי. והא בעינא כתב שאינו יכול לזייף, וליכא! בדאפיצן. והא בעינא צריך שיחזיר מענינו של שטר בשיטה אחרונה, וליכא! בדמהדר. א״ה, ממשעבדי נמי! לית ליה קלא.

רמב״ם ורש״י - דברי רבא הם בשטר שחתומים בו גוים הדיוטות והלכה שגובים מבני חורין (ולא חילקו בין שמות מובהקים לשאינם מובהקים ובדק הבית כתב הטעם שחכמים לא חששו בגוים שמא יבואו להכשירם ורק בגט אשה החמירו חכמים בזה אבל לא בממון[367]).

ר״י - פסול, רבא חידש ששטר שעולה בערכאות אפילו שניתן בעדי מסירה לא גובים בו ממשועבדים. (השווה שיטתם האם ניתן לגבות בשטר שעשוי בערכאות ממשועבדים).

רא״ש - פסול, מזויף מתוכו (כחכמים שחששו אף בשמות מובהקים). דברי רבא הם בשטר שלא חתומים בו גוים והלכה שגובים מבני חורין. (**פרישה -** אף על פי דבכתב ישראל שאין לו אלא עדי מסירה גובה אפילו ממשועבדים, צריך לומר דהכא כיון שעיקר הדבר נעשה בפני גוים לית ליה קלא).

רמ״ה - כאשר השמות מובהקים של גוים גובים מבני חורין ואם לא פסול שמא יבוא לסמוך עליהם ולא יחקור בעדי מסירה ישראל (כדעת רבי שמעון לפי שהעמדת הגמרא שהעמידה שהוא כשיטת רבי אלעזר).

שו״ע - סתם - כרמב״ם ורש״י ויש מי שאומר - כרמ״ה.

ש״ך (והגר״א ונתיבות) - והרא״ש חולק על זה ׳ולא ידעתי למה השמיט הרב (הרמ״א) דעתו׳.

האם גם בשטר העולה בערכאות צריך שלא יהיה רווח שיטה בחתימה ושלא עשוי להזדייף

רמב״ם ועיטור - לא צריך, יראים לזייף שטר זה (לשיטתם שרבא דיבר רק בשטרי הדיוטות).

רמב״ן, רשב״א, רא״ש (ור״י לשיטתו) - צריך.

שטר מתנה שנעשה לפני ערכאות במקום שאין דינא דמלכותא וניתן בעדי מסירה ישראל

רא״ש - פסול, שמא יבוא לסמוך על מסירה ועדות ערכאות כשאין עדי מסירה.

שאלות ממבחנים

1. אלו הם שטרות הכשרים בערכאות של גויים, ובאלו תנאים? **כל הסימן**

[367] ראה קצות סימן מ״ה ס״ק ד׳

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

סימן ס״ט - דין הוציא עליו כתב ידו מקוים או בלתי מקוים ודין פרעתי ומודה מקצת

מקורות

בבא בתרא קע״ה: - קע״ו. (הוציא עליו כתב ידו גובה מנכסים בני חורין).

גיטין פ״ו. (כתב בכתב ידו ואין עליו עדים כשר).

ראשונים ופסיקת הלכה

כתב ידו - כתב יד אחרים וחתם את שמו למטה או שהכל מכתיבת ידו.

האם צריך שיהיה כתוב שמו על כתב ידו

רמב״ן, רשב״א, תרומות ונימוקי יוסף - לא צריך. **וכן פסק שו״ע.**

ריטב״א בשם ר״ת, עיטור (ר״ן) - צריך.

ריטב״א - כשטוען שכתבו לטופס בעלמא עדיין צריך תלמוד ונטה במקרה זה לר״ת ועיטור.

ש״ך - העיקר שאם טען שכתבו לטופס נאמן אם לא במקום שמנהג השותפים לכתוב ביניהם ללא שם. שטר התחייבות מועיל אף בלא כתיבת שם ואינו יכול לטעון אין בכוח שטר זה לחייבני. (סימן מ׳)

כתב ידו במתנת שכיב מרע

רי״ף, רמב״ם ורשב״א - גובה ממשועבדים.

רא״ה (ראב״ד) - כמתנת בריא גובה רק מבני חורין.

טענת פרעתי

רמ״ה, רשב״א, רשב״ם[368] ורז״ה - אינו נאמן.

רי״ף, רב שרירא, רב האי, רמב״ם, רמב״ן, רא״ש, תרומות ורשב״ץ - נאמן.

ריטב״א - העיקר **כרשב״א** אך המנהג **כרמב״ם.**

מרדכי - ספק ואין מוציאים ממון.

ריב״ש - ׳אין לך בדין זה אלא מה שעיניו של דיין רואות׳

מהרש״ל - אינו נאמן לומר פרעתי.

שו״ע - נאמן. **רמ״א -** וי״א כרמ״ה, ואין לו לדיין בזה אלא מה שעיניו רואות (ריב״ש).

ש״ך - נאמן. ואף שתפס מלוה יחזיר ואינו יכול לומר ׳קים לי׳ כרמ״ה. ׳וכל זה בסתם, אבל כשדיין רואה איזה אומדנא שלא היה מניח הכתב יד בידו אם היה פורע, הכל לפי ראות עיני הדיין, וכמ״ש הריב״ש והרב׳.

הערת רע״א - כתב יד שפגמו הכל מודים שנאמן לומר פרעתי. **ב״ח.**

תומים ונו״ב - המנהג היום מצד המלכות שאין נאמן לומר פרעתי ולכן המנהג גורם שאף מעיקר הדין אדם לא נאמן לומר פרעתי שבגלל המלכות אין אדם פורע ומשאיר כתב ידו אצל חברו.

טוען שכחתי וכתבתי שמי על מגילה או אמנה אבל לא לויתי

טור ותרומות - נאמן במיגו שהיה טוען פרעתי ודווקא בטוען ברי לא לויתי אבל ספק, חייב לשלם.

רמ״ה, רשב״א ורז״ה - אינו נאמן (אין מיגו לשיטתם שאין נאמן בטענת פרעתי).

תשובת ר׳ אליהו מזרחי - אף הסוברים שנאמן לומר פרעתי סוברים שטענת מציאה או אמנה הם טענות גרועות שאינם נאמנות. **ב״י** הביא תשובתו באריכות וכתב ששמע שחזר בו בסוף ימיו.

ט״ז - לפי פסיקת הרמ״א שהולכים אחר ראות הדיין בטענת פרעתי אין מיגו ואינו נאמן לומר שכחתי.36

[368] בבא בתרא קע״ו. ד״ה ה״ג שאני והובא בקצות בימן נ׳ ס״ק א׳

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

טוען שכתבו להתעסק וממנו נפל

רשב״א - אינו נאמן **ומביאו סמ״ע. ש״ך -** תמה על הסמ״ע שהביא את הרשב״א ומשמע שפסקו, שהרשב״א לשיטתו שלא נאמן לומר פרעתי ואם כן אין כאן מיגו.

במקרה של כתב יד שכתוב בו אני פלוני לויתי ממך (מסימן נ׳ וראה סימן מ״ו סעיף א׳)

טור ושו״ע - מתוך שנאמן לומר פרעתי נאמן לומר מאחר נפל ומצאתו.

כנה״ג וט״ז בשם מהרש״ק - לרשב״ם אינו נאמן וצריך לבאר שנפילה במיגו של פרעתי זה מיגו נגד עדים.

קצות[369] - רשב״ם[370] בשיטת רמ״ה שאין נאמן בטענת פרעתי. טענת נפילה מרבים (מאחר נפל) נאמנת במקום שיש מיגו, אולם טענת נפילה מיחיד (מנני נפל[371]) אינו נאמן שזה מיגו נגד עדים.

נתיבות - מיגו של מזויף - מיגו של הפה שאסר והוא טוב וכן גם שטר שאדם יכול לטעון כנגדו מזויף אדם פחות נזהר לשומרו. מיגו של פרעתי - מיגו רגיל, אדם נזהר לשומרו שמא אדם ימצא אותו (דווקא במקרה שכתוב ממך) שנא יכחיש את ההלואה ויוחזק כפרן.

לוה נזהר תמיד שלא יפול ממנו כתב שלחובתו, אולם מלוה שנפרע לא נזהר ולכן נפילה מרבים נאמנת ודווקא במיגו של מזויף. (אך אם רק החתימה של הלוה נאמן לומר ממני נפל, והתובע הוסיף השאר במיגו של פרעתי).

קצות - הלכה כסמ״ע, טענת נפילה מיחיד אינה נאמנת.

אמרי ברוך - לוה נזהר תמיד שלא יפול ממנו מה שכתב לחובתו כדי למוסרו, אך אם כתב לעצמו להתעסק אינו שומרו כל כך ולכן פסק הש״ך שבזה יהיה נאמן במיגו של פרעתי ואינו דומה לסימן נ׳ ומ״ו.

קיום כתב ידו (ראה סימן מ״ו)

רב שרירא - דווקא בטביעות עין אך לא בדמיון שטרות.

בעל התרומות, טור (וריב״ש) - אין לחלק.

רי״ף, רמב״ם רא״ש ושו״ע - אם הוחזק (**שו״ע** נתקיים) כתב ידו בבית דין או שבאו עדים שהוא כתב ידו.

ב״ח - העיקר כרב שרירא. קיום שטרות הוא ראיה חלשה ומועיל רק בדברים שקיומם דרבנן ולכן לא מועיל בכתב יד שקיומו מהתורה. דווקא ׳לא חציף אניש לזייף ולהחתים עדים׳.

ש״ך - קיום כתב יד הוא מהתורה וקיום על ידי דימוי חזק אף לדברים שצריכים קיום מהתורה אבל דברים שהקילו משום שקיום שטרות מדרבנן (להעיד על מה שראה בקטנותו, שלא בפניו) אין להקל בקיום כתב יד.

קצות - קיום דינו כסימנים. ואין מוציאים ממון בסימנים. **הלכה כרב שרירא** שדווקא בקיום שטרות מותר לקיים מדימוי ולא בכתב יד אף שקיומו מדרבנן, משום שקיום שטר מקיים את השטר ומכח השטר מוציאים ממון, ואילו בקיום כתב יד זה נחשב שמעידים על הלווה ממש ואין מוציאים ממון בסימנים.

האם נאמנות בכתב ידו צריכה קנין

נאמנות בשטר רגיל שלא נאמן לומר פרעתי פוטרת רק משבועה, ואילו בכתב יד מחייבת בתשלום על פי התובע ויש בהתחייבות זו דיון האם זו אסמכתא, שמועילה רק בקנייין.

י״א בבעל תרומות - צריך.

בעל תרומות וטור - אין צריך. **וכן פסקו ב״ח וש״ך** וכתבו שכשהאמינו כשניים שלא בזמן ההלוואה צריך.

---

[369] סימן נ׳ ס״ק א׳ וסימן מ״ו ס״ק א׳.

[370] בבא בתרא קע״ו. ד״ה שאני

[371] במקרה שכתוב גם שם המלוה, ממני ודאי טענת נפילה מיחיד אולם שיתכן שנפל ממלוה אחר והיה נאמן בטענת מאחר האם גם ממני נפל זה נחשב נפילה מרבים כי יש כמה אופציות, ונראה שזה תלוי המחלוקת הראשונים בבבא בתרא קע״ב: ונטיתי לדייק מקצות ושו״ע שפסקו שגם כן טענת נפילה מיחיד (שו״ע כתב מאחר נפל) ואינו מוכרח.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

קצות - לעולם לטור אין צריך, הכתיבה בכתב יד פועלת כקניין, דווקא נאמנות בעל פה צריכה קניין.

מודה בנאמנות בכתב ידו שאינו מקוים

(מחלוקת זהה לגבי מודה בנאמנות בשטר שאינו מקויים בסימנים מ״ו ופ׳)

עיטור - משלם. על פי דבריו התחייב לשלם על פי המלוה אף אם פרע ואינו שייך לנאמנות.

תרומות (וטור) - נאמן. התחייבותו היתה רק במקרה שהמלווה יצליח לקיים ולכן לא טרח לקחת השטר.

תובע בכתב יד לוה את יורשים בית דין טוען להם טענת פטור (פרוע/מזויף)

תרומות - יתומים נשבעים היסת שאינם יודעים שחוב זה אינו פרוע.

רא״ש טור - פטורים בלא שבועה. (לא נתקנה שבועת היסת אלא בין טוען לנטען). **וכן פסק שו״ע.**

רמ״א - וכן עיקר (כרא״ש). ודלא כיש חולקין ואומרים כתרומות. **ומכל מקום** נהגו בדורות אחרונים להחמיר על היורשין לישבע, אם יש קצת רגלים לדבר ויש להסתפק אם חייב לו.

נתיבות - ולהנך דסברי שגם אביהן לא מצי טעין פרעתי נגד כתיבת יד, גובה אף מיורשין, כמבואר בתשובת הרא״ש וריב״ש ופשוט.

נאמנות למלוה ולא כתוב שיהיה נאמן אף על יורשיו

תשובות מיימוניות, דרישה בדקדוק הטור, ב״י - טוענים ליתומים שמא פרע אביהם שלא האמינו עליהם.

סמ״ע וש״ך - טוענים ליתומים כתשובות מיימוניות (לוה התחייב רק עצמו לשלם על פיו ואפילו שפרע).

ט״ז ונתיבות - חייבים. טוענים ליתומים מה שאביהם היה יכול לטעון ואביהם לא היה נאמן לומר פרעתי וגם אביהם לא היה מניח אחר פרעון שטר שיש בו נאמנות ביד המלוה (**נתיבות -** יש לדקדק **שכן פסק שו״ע**).

נודע ביהודה - חייבים. התחייבות היתה רק לגביו, ולא לקח הכתב שסבר שלא יעיז פניו להכחיש פרעונו.

מחנה אפרים - העיקר כט״ז ויש לומר שגם רמ״א מודה בזה.

חתימתי תעיד עלי כמאה עדים

תרומת הדשן - דינו ככתב יד רגיל , יש לפרש ביטוי זה שכוונתו שאינו משטה. **פסקו רמ״א.**

ש״ך - מהר״א חיים כתב שדווקא שכתב שמאה עדים מפני שהמלוה את חברו בעדים דינו כמלוה על פה אבל אם כתב שיהיה לא דין שטר, אינו נאמן לומר פרעתי. **והש״ך** חלק וכתב שהטעמים שנאמן לומר פרעתי שייכים גם במקרה זה (לא טרח לקחת שטר משום שאין לזה קול או לא טורפים ממשועבדים.

רע״א - עבודת הגרשוני כתב שהכותב שיהיו דינו כשטר כאילו התנה בפירוש שלא יהיה נאמן לומר פרעתי.

עדי מסירה כרתי (מסימן נ״א)

רמב״ם, ר״י, רא״ש טור ומרדכי - דינו כשטר וגובה ממשועבדים. הלכה כר׳ אלעזר אף בשאר שטרות.

רמב״ן ורי״ף - דינו ככתב ידו. הלכה כר׳ אלעזר שעדי מסירה כרתי רק בגיטין.

שו״ע - עדי מסירה כרתי אף בשטרות וניתן לגבות בשטר שניתן בעדים ולא חתומים בו עדים. (כל שאין בו בעיות של מזוייף מתוכו כגון חתומים בו עדים פסולים)

ש״ך - אף **הר״ן, הרשב״א, העיטור, ראב״ד בעל תרומות ועוד סברו** שעדי מסירה כרתי רק בגיטין אך לא בשטרות, ולכן ניתן לומר ׳קים לי׳ כמותם ולא יגבה ממשועבדים בשטר שניתן בעדי מסירה בלבד.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

גביה ממתנת שכיב מרע בהוציא עליו כתב ידו

רי״ף רמב״ם רשב״א - דינה כירושה וגובה ממנה.

רא״ה - דינה כמתנת בריא ואינו גובה.

למדים משיטה אחרונה

רשב״א - אם הכל כתיבת ידו למדין, כתיבת יד אחר וחתם עצמו בסוף אין למדין.

כתב ידו בעד אחד (מסימן נ״א)

רשב״א - הדבר תלוי במחלוקת אם שטר כגון כתב ידו שאין בו שעבוד נכסים נאמן לומר פרעתי, נאמן.

רמב״ם - רשאי להשבע להכחיש הלוואה אך אינו יכול לטעון פרעתי ומתוך שאינו יכול להישבע משלם. **הכסף משנה** מבאר שלמרות שאין כאן שעבוד נכסים ובכתב ידו דעת הרמב״ם שנאמן לומר פרעתי ולא אמרינן ׳שטרך בידי מאי בעי׳ כשטרח המלוה להשביע עד אחד אינו נאמן.

לדעת הש״ך ברמב״ם אם העד גם טוען שלא פרע רשאי להשבע להכחיש העד **ואילו הקצות חולק. הנתיבות מבאר שמחלוקתם תלויה בשני תירוצי תוספות** מדוע בנסכא דרבי אבא העד לא יכול להשבע **הש״ך** סבר שכיוון שבטענת דידי חטפתי או פרעתי אין העזה נגד העד כמו בהכחשתו לא יהיה נאמן ולכן במקרה שהוא מעיז בטענתו רשאי ואילו **הקצות** סבר כתירוץ שעדות עד אחד שלא הוכחש היא כשני עדים וממילא טענת של חטפתי או פרעתי אינה מתקבלת.

שו״ע - סתם כרמב״ם וי״א שנאמן בשבועה [**ש״ך, הגר״א -** כוונתו להיסת] **הש״ך הכריע** שהעיקר כוי״א.

פנקס שחתום בעד אחד

רא״ש ושו״ע - פנקס שחתמו עליו בעלי הדבר, והחתימו עד אחד עמהם, אינו נאמן לומר: פרעתי, כל זמן שהפנקס ביד חבירו.

ש״ך - הרא״ש כתב עוד טעמים למה במקרה זה אינו נאמן, **הרמב״ן** שסובר שכתב שאין בו שעבוד קרקעות אדם לא טורח לקחתו יסבור גם בעד אחד שנאמן לומר פרעתי. ׳צל״ע בדין זה ... ונראה דדין זה תלוי בראות עיני הדיינים ע״פ הדרישה והחקירה היטב, ואם א״א לעמוד על הדבר, אין כח להוציא ממון, כן נלפע״ד׳.

נמצא כתוב בפנקסו שהוא חייב

רשב״ץ בשם תרומות - יורשים משלמים. [**ב״י** אם היה פורע היה מוחק ואינו ככתב יד שאין בידו למחוק].

שו״ע סימן ק״ז - ראובן שמת, ונמצא בפנקסו כתוב בכתב ידו שהוא חייב לשמעון מנה, היורשים פטורים, דמלוה על פה, אפילו בעדים, אינו גובה מהיורשים אלא אם כן היה תוך זמנה.

קדימות לפרע מנכסים בני חורין על פי הזמן הכתוב בכתב ידו (כפול סימן מ״ג)

רשב״א - כתב ידו אין צריך שיכתוב בו זמן (שלא טורפים מלקוחות) **וכן פסק שו״ע סימן מ״ג.**

ש״ך[372] **-** אפילו כתב בו זמן לא יועיל לקדום לגבות מבני חורין מבעלי חובות אחרים שחוששים לקנוניא.

מהר״ם לובלין - כתוב בו זמן יועיל לקדום לגבות מבני חורין אף משטר מאוחר ולא חוששים לקנוניא.

תומים[373] **-** וכלל העולה לדין: מלוה ע״פ מוקדם למלוה ע״פ מאוחר גובה במשפט קדימה אפילו בכתב ידו שאין לחשוש לקנוניא , אבל למלוה בשטר מאוחר אין גובה בכתב ידו שחוששים לקנוניא, כי בלאו הכי רבו האומרים שאין למלוה ע״פ קדימה נגד מלוה בשטר מאוחר.

קצות - אינו קודם לגבות מבעלי חוב מאוחרים אך אם תפס אין מוציאים מידו.

---

[372] סימן מ״ג ס״ק ח׳ והרחיב בסימן מ״ח ס״ק

[373] סימן מ״ג ס״ק ג׳

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

נתיבות - הסכים לש״ך ואפילו תפיסה לא תועיל. 3. אפשרויות בחשש לקנוניא:

- מצב רגיל - חוששים לדבריו למניעת גביה אך לא להוציא מלקחות (אמנה אינו נאמן).
- יש ריעותא (נפל) - חוששים אף ללקוחות, אך לא חוששים להברחת נכסים ונאמן בדברים שיכול לתת כעת לומר שאינם שלו (גם בחשש מניעת טירפא מחזירים שטר ללא אחריות).
- בזמן גביה - אינו נאמן כלל לומר שדברים אינם שלו ומוחזק שעושה להבריח נכסיו.

ולכן: הוציא כתב ידו שכתוב בו זמן בזמן גביה - לא נאמן נגד בעל חוב אחרים, הוציא לפני גביה - נאמן.

כאשר מציג חתימה חלקה ורוצה לטעון מכוחה (כפול סימן נ״א)

נאמנות הלוה לטעון ממני נפל ומצאתן

עיר שושן - לוה נאמן אין דרך העולם לתת ממר״ם כזה.

סמ״ע - לוה אינו נאמן שלא חיישינן לנפילה ונאמן לטעון לגביו מיגו שהיה כותב מעל לחתימה.

ב״ח, ש״ך, קרבן נתנאל ור׳ העשיל - מצד הדין העיקר כעיר שושן יש לו מיגו של פרעתי ואין מיגו של הסמ״ע מועיל שהוא להוציא, וראיה שבכתובות כ״א. נאמר שמא ימצא חתימתו ויכתוב עליה ולא די שיטען עמה. אולם מנהג הסוחרים שהמוציא חתימה ריקה נאמן ובעניין זה מנהג מבטל הלכה, והיכן שלא, העיקר כע״ש.

כתב יד לא מקוים והודה או שנידוהו לפני מותו

טור - הביא תרומות שפטורים יורשים ׳שמא מזויף הוא׳

ב״י - תמה אפילו מלוה על פה גובים באופן זה.

דר״מ - הודה אם לא מקוים תולים שלא להשביע את בניו, נידוהו - יורשים חייבים אף בלא מקוים.

ב״ח - כתרומות.

שו״ע - [רישא] אם הוא תוך הזמן, או שהודה החייב וצוה בחליו שהוא חייב לו כך וכך, מכתב ידו, או שנידוהו כדי שיתן, ומת בנדויו ולא נתן, הואיל ומודים שהוא כתב אביהם... גובה מהם.

[סיפא] ואם אין מודים שהוא כתב יד אביהם וגם לא נתקיים.. אף על פי שהוא תוך הזמן פטורים.

רמ״א - מיהו אם נידוהו, ומת בנידויו, אין לחלק, ובכל ענין חייב לשלם.

סמ״ע - שו״ע סמך על דבריו ברישא ולכן לא ציינם גם בסופם. בהודה כדר״מ [**ש״ך** חלק שאם כן אף במקוים]. בנידוי יש חשש שמא הודה על כתב מקוים ואחר שיפרע לו יתבענו בו [**ש״ך** חלק שזה חשש רחוק].

ש״ך - יורשים חייבים. העיקר כתמיהת הב״י וכסוף דבריו בשו״ע שציין רק תוך זמנו מעמיד את התרומות במקרה שלא הודה על סכום מסוים אלא הודה שיש כתב אצל המלוה שלא פרע לו, וחשש שזייף סכום גבוה.

קצות - מה שכתב הש״ך שאם חוששים להשבעה יש לחשוש שמה פרע כתב יד ומה שהודה הודה כדי לא להשביע הוא חשש רחוק שאין אדם משביע במה שיש לחברו כתב יד בידו. למעשה פסק שאין חוששים להשביע כאשר אדם טוען שחייב בכתב יד.

נתיבות - כשאדם בא להתחייב ׳בכתב ידו׳ אינו יכול לטעון השבעה אך שמודה בכתב יד שאינו לפניו רשאי לטעון השבעה והסכים להעמדת הש״ך בנידוי.

הגר״א - העיקר **כהעמדת ש״ך וט״ז** שמדובר שנידו או הודה על כתב יד ולא צוין הסכום וחשש שזייף סכום.

אביהם היה חייב שבועה

שו״ע - טענים שמא אביהם נשבע פטורים בלא שבועה.

סמ״ע - אף שאביהם היה חייב שבועת היסת וודאי שלא נשבע, פטורים.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

קצות - בשבועת התורה זהו ספקא דדינא, **לתוספות** שסובר שחיוב כשאינו יכול להשבע הוא דווקא כשהיה לו למידע או פשע פטור. **ולרמב״ם** שאין תלות ואפילו שלא היה לו לדעת גם במקרה זה יהיה חייב.
נתיבות ואמרי ברוך - העיקר שאפילו היה חייב אביהם שבועת התורה ולא נשבע פטורים היורשים.

שאלות ממבחנים

1. כתב השטר בכתב ידו ואין עדים חתומים בו, אימתי דינו כמלווה בשטר ואימתי כמלווה ע״פ. מהי סברת הגאונים בזה (*4)? **סעיפים א-ב וברמ״א עיין ש״ך סק״ב, קצות סק״ג ועיין גם קצות סימן מ׳ סק״ח**

ראה עדי מסירה כרתי (מסימן נ״א)

2. א. אם יש בכתב ידו נאמנות לכל טענות המלווה, בכתב יד של הלווה בלבד, האם צריך קנין? **סעיף ב ועיין ש״ך ס״ק י״ט, קצות**

ראה האם נאמנות בכתב ידו צריכה קנין

ב. ואם המלווה העביר את הכת״י לאחר האם מועילה הנאמנות? **עיין סימן עא סעיף י, ועיין ש״ך שם שו״ע סימן ע״א סעיף י׳ - שטר שיש בו נאמנות, ויוצא מתחת יד אחר, יש מי שאומר שאין מועיל הנאמנות. ש״ך - אותו אחר אינו יודע אם הלוה חייב או לא, כן הוא בתשובת הרא״ש שם. אבל אם הוא שליש ויודע מה טיבו, הוא נאמן כדלעיל סימן נ״ו [סעיף א׳], וא״כ יכול להחזיר השטר למלוה, פשיטא שמועיל לו הנאמנות:**

3. ראובן כתב בכתב ידו שהוא חייב לשמעון סכום מסוים, ונתקיים שטר זה בבית דין, ומת ראובן ושמעון בא לגבות מהיורשים, והיורשים מסרבים לפרוע, האם בית דין יחייב את היורשים לשלם לו או לא? ומה הדין אם שמעון בא לטרוף את החוב מהלקוחות? **סעיף ה ועיין גם בסעיף ב ובנתיבות שם ס״ק ג**

תוך זמנו - אם נתקיים כתב יד יורשים חייבים - שו״ע סעיף ה׳

אחר זמנו בלא נאמנות - תובע בכתב יד לוה את יורשים בית דין טוען להם טענת פטור (פרוע/מזויף)

ראה נאמנות למלוה ולא כתוב שיהיה נאמן אף על יורשיו. **כתב נאמנות אף על יורשיו גובה.**

כתב יד דינו כמלוה על פה שגובים רק מנכסים בני חורין ולכן לא גובים מלקוחות - שו״ע סעיף א׳

4. האם נאמן אדם לטעון פרעתי נגד כתב ידו? **סעיף ב׳ ראה** טענת פרעתי

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

<u>סימן ע׳ - דין מלוה על פה ואם אמר לו אל תפרעני אלא בעדים</u>

מקורות

בבא מציעא ע״ה: (אסור להלוות בלא עדים).

שבועות ל״ח: (אל תתנהו לי אלא בעדים, למחר אמר לו: תנהו לי, נתתיו לך- חייב, מפני שצריך ליתנו בעדים).

שבועות מ״א (המלוה את חבירו בעדים - אינו צריך לפורעו בעדים, ואם אמר אל תפרעני אלא בעדים...)

בבא בתרא ק״ע (קיימא לן: המלוה את חבירו בעדים - אינו צריך לפרעו בעדים! ... האומר לחבירו פרעתיך בפני פלוני ופלוני - צריך שיבואו פלוני ופלוני ויעידו... א״ל: אנא נמי לברר קאמינא).

בבא מציעא ע״ב (נאמנות המוכר שדהו באונס ומסר מודעה שהחזיר המעות לקונה).

ראשונים ופסיקת הלכה

אמר פרעתיך בפני עדים ובאו אותם עדים והכחישוהו

שבועות מ״א: - ההוא דאמר ליה לחבריה: הב לי מאה זוזי דמסיקנא בך, א״ל: לא פרעתיך בפני פלוני ופלוני? אתו פלוני ופלוני אמרי: לא היו דברים מעולם; **סבר רב ששת למימר:** הוחזק כפרן, **אמר ליה רבא:** כל מילתא דלא רמיא עליה דאינש - לאו אדעתיה.

בבא בתרא ק״ע - כי הא דרב יצחק בר יוסף הוה מסיק ביה זוזי ברבי אבא, אתא לקמיה דרבי יצחק נפחא, אמר: פרעתיך בפני פלוני ופלוני, **אמר ליה רבי יצחק:** יבואו פלוני ופלוני ויעידו. אמר ליה: אי לא אתו לא מהימנינא? והא קיימא לן: המלוה את חבירו בעדים - אינו צריך לפרעו בעדים! אמר ליה: אנא בההיא כשמעתא דמר סבירא לי, **דאמר רבי אבא אמר רב אדא בר אהבה אמר רב:** האומר לחבירו פרעתיך בפני פלוני ופלוני - צריך שיבואו פלוני ופלוני ויעידו. [א״ל,] והא אמר רב גידל אמר רב: הלכה כדברי רבן שמעון בן גמליאל, ואף רבי לא אמר אלא לברר! א״ל: אנא נמי לברר קאמינא.

רמ״ה - דוקא כשאומר דרך תימה ׳ולא פרעתיך בפני פלוני ופלוני?!׳ והוכחש פטור. טען ברי והוכחש חייב.

רז״ה - אומר שהזמינם לעדים, צריך לברר ואם הוכחש חייב, לא הזמינם אף שאומרים שלא ראו, פטור.

רש״י - בכל מקרה אינו צריך לברר [כרשב״ג] ואם הוכחש פטור.

טור ברמב״ם - אם יכול לברר יברר כדי להפטר משבועת היסת אך אם הוכחש פטור מלשלם.

ב״י ברמב״ם - כרז״ה או כרשב״א.

ר״ח ורא״ש - באו עדים ואמרו להד״ם חייב לשלם (אבל אין צריך לברר).

ר״ת - צריך לברר כמה שיכול, אך אם הוכחש לא הפסיד.

רשב״א ור״ן - אפילו לרבי שצריך לברר אם באו עדים והכחישו פטור מלשלם.

פסק בדק הבית - כרז״ה **וכן פסק בשו״ע**. **רמ״א -** <u>וי״א</u> כרא״ש.

ש״ך - אם אומר שהזמינם והעדים מכחישים אותו ועומד בדיבורו חייב. אך אם <u>חוזר בו</u> ואומר שהזמין אחרים נאמן, ׳מילתא דלא רמיא עליה דאינש׳ מוסב גם על העדים וגם על בעל דין ששניהם יכולים לשכוח.

׳אל תפרעני אלא בעדים׳ מתי אמירה זו מחייבת

[האם אמירה זו פועלת מכח התחייבות או מכח ׳אנן סהדי׳ שאין אדם פורע מי שחושד בו ללא עדים].

רמב״ם - בין בשעת הלוואה ובין לאחר ההלוואה.

רא״ש - הסכים בפירוש מועיל אף לאחר הלוואה, שתק, רק בשעת הלוואה נחשב שתיקתו כהודאה.

מרדכי - יש מצריכים שלא בשעת הלוואה קניין [התחייבות].

ר״ן - לרמב״ן אם סירב בפירוש לפרעו בעדים פטור **ולרמב״ם ור״י מיגאש** אף שסירב חייב לפרעו בעדים.

מגיד משנה - דעת **רשב״א ורמ״ה [כנה״ג -** צ״ל ראי״ה במקום רמ״ה] כרמב״ם

ר״ן וב״י - אנן סהדי.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

ב״י - הלכה כרמב״ם **ובשו״ע כתב לשון הרמב״ם**.
סמ״ע - כתב כר״ן בדעת הרמב״ם.
ש״ך - אין הכרח ברמב״ם ור״י מיגאש שאף שסירב לוה בפירוש לא יהיה נאמן שלא פורעו כעדים ואין לעשות מחלוקת גדולה בין הרמב״ם לרמב״ן והעיקר שדווקא בשתק ואפילו שלא בשעת הלוואה אינו נאמן.
בהתרה בו בבית הדין גם לרא״ש אם סירב צריך לפרעו בעדים [ש״ך - צ״ע בדין זה]
קצות - התרה בו בבית דין המלוה יכול לכפות שיפרע בעדים בגלל שהמלוה יכול לבקש מבית דין לכתוב פסק ואז לוה לא יהיה נאמן לומר פרעתי ודווקא באופן שבית דין כותבים פסק (נתחייב על ידי תביעה בבית דין).

אמר המלוה ׳אל תפרעני אלא בעדים׳ ואמר הלוה ׳פרעתיך בפני פלוני ופלוני והלכו להם למדינת הים׳
שבועות מ״א: - רב יוסף מתני הכי, אמר רב יהודה אמר רב אסי: המלוה את חבירו בעדים - אינו צריך לפורעו בעדים, ואם אמר אל תפרעני אלא בעדים - צריך לפורעו בעדים. **כי אמריתה קמיה דשמואל, אמר לי,** יכול לומר לו: פרעתיך בפני פלוני ופלוני והלכו להם למדינת הים**.** תנן: מנה לי בידך, אמר לו: הן, אמר לו: אל תתנהו לי אלא בפני עדים, למחר אמר לו: תנהו לי, נתתיו לך - חייב, מפני שצריך ליתן לו בעדים; תיובתא דשמואל! **אמר לך שמואל:** תנאי היא, דתניא:[**ת״ק אומר**] בעדים הלויתיך בעדים פרע לי - או יתן או יביא ראיה שנתן; **רבי יהודה בן בתירא אומר,** יכול לומר לו: פרעתיך בפני פלוני ופלוני והלכו להם למדינת הים. **פריך רב אחא:** ממאי דבשעת הלואה קאי? דלמא בשעת תביעה קאי, והכי קאמר ליה: לאו בעדים הלויתיך? בעדים היה לך לפורעני, אבל בשעת הלואה - דברי הכל חייב. **אמר רב פפי משמיה דרבא, הלכתא:** המלוה את חבירו בעדים - צריך לפורעו בעדים**; ורב פפא משמיה דרבא אמר:** המלוה את חבירו בעדים - אין צריך לפורעו בעדים, ואם אמר אל תפרעני אלא בעדים - צריך לפורעו בעדים, ואם אמר לו פרעתיך בפני פלוני ופלוני והלכו להם למדינת הים - נאמן. [**גרסת רי״ף -** אינו נאמן].
גרסאות הרמב״ם[374] - יש נוסחאות מן הגמרא שכתוב בהן שהאומר לחבירו אל תפרעני אלא בעדים ואמר לו פרעתיך בפני פלוני ופלוני והלכו למדינת הים אינו נאמן וטעות ספרים הוא ולפיכך טעו המורים על פי אותן הספרים וכבר חקרתי על הנוסחאות הישנות ומצאתי בהן שהוא נאמן והגיע לידי במצרים מקצת גמרא ישנה כתוב על הגוילים כמו שהיו כותבין קודם לזמן הזה בקרוב חמש מאות שנה ושתי נוסחאות מצאתי מן הגוילים בהלכה זו ובשתיהם כתוב ואם אמר פרעתי בפני פלוני ופלוני והלכו להן למדינת הים נאמן...
רי״ף - אינו נאמן.
ר׳ ישעיה - אמר שהלכו למדינת הים ממתינים להם שיחזרו, אמר שמתו אינו נאמן.
רמב״ם, ר״י ורא״ש - נאמן ונשבע היסת.
ראב״ד - כשיש עדים על התנאי - אינו נאמן, שאין עדים - נאמן במיגו.
רמ״ה - בפני עדים סתם - אינו נאמן. בפני פלוני ופלוני - נאמן.
רשב״א (ורמ״ה) - אמר שמתו אינו נאמן, אמר שהלכו למדינת הים נאמן כי מפחד שיחזרו.
ב״י - הלכה כרמב״ם וראש **וכן פסק בשו״ע**.
ש״ך - שו״ע וב״ח פסקו כרמ״ה שרק שציין שם העדים אמנם כשיש רגלים לדבר ששכח מי הם נראה שפטור.
הש״ך עצמו כתב העיקר בש״ס ולהלכה כראב״ד ורי״ף ׳אך למעשה כיון דרבו החולקים והלוה מוחזק, צ״ע׳.
הגר״א - שו״ע פסק כרמב״ם ולא כרשב״א (ורמ״ה) ואף שמתו העדים שציין הלוה, נאמן.
נתיבות - גם למי שאומר קים לי כש״ך, במקרה שסירב לוה, אם אמר שפרע בפני עדים נאמן.

[374] הלכות מלוה ולוה פרק ט״ו הלכה ב׳

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

אמר לו אל תפרעני אלא בפני פלוני ופלוני/ תלמידי חכמים/ רופאים והביא עדים אחרים שפרעו בפניהם

שבועות מ״א: - ההוא דא״ל לחבריה: כי פרעתין - פרעין לי באפי ראובן ושמעון, אזל ופרעיה באפי תרי מעלמא, **אמר אביי:** באפי בי תרי אמר ליה, באפי בי תרי פרעיה. **אמר ליה רבא:** להכי קאמר ליה באפי ראובן ושמעון, כי היכי דלא נדחייה.

רש״י רי״ף וראב״ד - אינו נאמן, רבא דיבר אף שעדים לפנינו, התנה עימו לפסול עדות אחרים.

רמב״ם, ר״ח, רב האי ר״ן ורא״ש - נאמן, רבא אמר כשטען שפרע בפני אחרים, אך כשהביאם עדותם עדות.

טור לפנינו בשם רמב״ן - נאמן.

דרישה - טעות סופר צריך לגרוס רמב״ם, **רמב״ן** סובר כרי״ף.

ב״י - הלכה כרמב״ם. **וכן פסק בשו״ע.**

דר״מ בשם מרדכי - אף שעדים אחרים נאמנים נאמן התובע לומר ׳סטראי נינהו׳ **ופסקו רמ״א**.

ש״ך - לרש״י רי״ף וראב״ד דווקא שקיבל הלוה קניין על כך שהאמין את המלוה כבי תרי. וכרש״י סוברים **ר״י מיגאש, רז״ה, רמב״ן** ואם תפס מלוה יכול לומר קים לי כמותם אולם גם הם סוברים שדווקא שטוען סטראי אבל אם טען להד״ם גם הם מודים שאינו נאמן להכחיש עדים. וסבר שפשט **המרדכי** כדעה זו.

אמרי ברוך - כאשר העדים נאמנים **לש״ך** בלהד״ם זה דווקא שהעדים מעידים אחר שהלוה התחייב ופרע בבית דין והם מעידים שבפניהם פרע פעם נוספת אבל מעידים לפני כיון שהעידו אינם יכולים להעיד שוב שהם נוגעים בדבר שודאי יעידו כדברם הראשון, **אמנם** בר״י מיגאש מבואר שגם במקרה זה המלוה נאמן.

האם יש הבדל כשבקש פלוני ופלוני לבין תלמידי חכמים

ש״ך - שלטי גיבורים כתב שבתלמידי חכמים שיש טעם לחילוק אפילו העדים האחרים לפנינו הרמב״ם ורא״ש וסיעתם יודו שאינו נאמן הלוה, שיש טעם למה המלוה פסלם, ויתכן שכך סובר **ר׳ ירוחם** אך **לרמב״ם ורא״ש** אין חילוק בדבר ואף במקרה זה לשיטתם אינו נאמן המלוה לפוסלם.

היכולת של המלוה לעכב קבלת מעות שלא בפניהם

סמ״ע, ב״ח וש״ך - מרש״י משמע שאם המלוה מסרב בפירוש לקבל את הפרעון ומציין שמקבלו בתורת פרעון אין הלוה יכול לכפות את המלוה לקבלם בתורת פרעון כי שלא בפני העדים זה נחשב תוך זמנו.

ט״ז - אם הלוה מסרב בפירוש ורוצה שיהיה בתורת פרעון אין המלוה יכול לסרב שלוה יכול לפרוע גם תוך הזמן בעל כורחו של לוה אלא אם כן יש בסירוב טעם למלוה וכאן לא שייך טעם זה שאין למלוה חסרון.

תומים ונתיבות - כאשר מלוה ציין בפירוש שמקבל לפרעון והלוה שתק ה**ט״ז** יודה שדינו כפקדון.

קצות - טעם **סמ״ע וש״ך** שבמקרה זה תוך זמנו רשאי המלוה לסרב, משום שרק שדחיית זמן פרעון היתה רק לטובת הלוה אז הלוה יכול למחול ולפרוע תוך הזמן אך אם דחיית הזמן היתה לטובת המלוה אף שבטל טעם הדחיה המלוה יכול לעכב את הפרעון. (וציין שהסברו מתאים לב״ח אך הש״ך חולק על זה בסימן ע״ד).

מכר שדהו באונס ומסר מודעה

שו״ע - מי שמכר שדהו באונס, ומסר מודעא קודם לכן בענין שהמכר בטל, המעות של האנס שביד המוכר יש להם דין מלוה על פה, ואינו טורף ממשעבדי בכח שטר שבידו, שאין לו דין שטר, שלא ניתן ליכתב; וגם נאמן לומר: פרעתי **(תשובת רשב״א (ותוספות)**

ש״ך - נאמנות לומר פרעתי תלויה ביחס לשטר מוקדם **וכן תלו זאת הריב״ש ותרומות** שסוברים שלא נאמן לומר פרעתי וגובה מבני חורין וכן העיקר (לשיטת הש״ך) בשטר מוקדם שנאמן לגבי בני חורין.

[דין שטר מוקדם שלא ידעו העדים שהוא מוקדם ראה בהרחבה סימן מ״ג והבאתי מקצתו]

רי״ף רמב״ם רש״י - אינו גובה ממשועבדים אבל גובה מבני חורין ואינו נאמן לומר פרעתי. **וכן פסק שו״ע**

רא״ש ותוספות - שטר פסול. **הביאם רמ״א.**

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com

שאלות ממבחנים

1. א. מלוה שאמר ללוה בשעת הלואה או שלא בשעת הלואה אל תפרעני אלא בעדים, מתי חייב הלוה לקיים התנאי?

סעיף ג

ראה 'אל תפרעני אלא בעדים' מתי אמירה זו מחייבת

ב. טען הלוה פרעתיך בפני עדים והעדים לא לפנינו, האם נאמן? **סעיפים ב-ג**

ראה אמר המלוה 'אל תפרעני אלא בעדים' ואמר הלוה 'פרעתיך בפני פלוני ופלוני והלכו להם למדינת הים'

ג. ביקש המלוה שיפרעו לו בפני עדים שייחד לו האם הלוה יכול לסרב עד שיביאו העדים שייחד לו? נמק.

סעיף ד - שו"ע - ... אומר: לא אפרעך עד שיבא פלוני ופלוני שיחדת לי ואפרעך בפניהם, אין שומעין לו, אלא פורעו בבית דין וכותבין לו שפרעו בפניהם.

נתיבות (וקצות) - המחבר בא להשמיענו דין מחודש, דשובר מבית דין מהני אף לדעת הרי"ף, דלא פסל בתנאו רק עדים ולא בית דין.

2. אמר לו אל תפרעני אלא בעדים, ואמר לו פרעתיך בפני עדים והלכו למדינת הים או מתו, האם נאמן? היש מחלוקת גאונים בזה, ומה הוא יסוד מחלוקתם. **סעיף ג עיין ב"י, ש"ך סקי"ד**

ראה אמר המלוה 'אל תפרעני אלא בעדים' ואמר הלוה 'פרעתיך בפני פלוני ופלוני והלכו להם למדינת הים'

3. אל תפרעני אל בפני פלוני ופלוני, ואמר לו פרעתיך בפני אחרים, מתי נאמן. **סעיף ד-ה**

שהאחרים אינם לפנינו לכל הדעות אינו נאמן, וכאחרים מעידים על הפרעון ראה אמר לו אל תפרעני אלא בפני פלוני ופלוני/ תלמידי חכמים/ רופאים והביא עדים אחרים שפרעו בפניהם

4. מי שמכר שדהו בשטר באונס, ומסר מודעה קודם לכן בענין שהמכר בטל, והמוכר חייב להחזיר לקונה מעות שקיבל, האם הקונה יכול לגבות המעות שחייב לו המוכר גם מנכסים משועבדים? **סעיף ו עיין ש"ך**

שו"ע - מי שמכר שדהו באונס, ומסר מודעא קודם לכן בענין שהמכר בטל, המעות של האנס שביד המוכר יש להם דין מלוה על פה, ואינו טורף ממשעבדי בכח שטר שבידן, שאין לו דין שטר, שלא ניתן ליכתב.

© צבי יהודה קופמן. אשמח לתיקונים והערות zvik1000@gmail.com